

በፍልስፍና መደ መፃህፍት

ለማመን የሚከብዱና የሚያመራምሩ
አስገራሚ የፍልስፍና አስተሳሰቦችና
አስደናቂ የፈላስፋዎች ግለ-ታሪኮች

t.me/BooksandYou

ዋለልኝ እምሩ

t.me/BooksandYou

በፍልስፍና መደመም

አስገራሚ የፍልስፍና አስተሳሰቦችና
አስደናቂ የፈላስፋዎች ግለ - ታሪኮች

ዋለልኝ እምሩ
አዲስ አበባ
2009 ዓ.ም.

t.me/BooksandYou

በፍልሰፍና መደመም፡

አሰገራሚ የፍልሰፍና አስተሳሰቦችና አስደናቂ

የፈላስፋዎች ግለ-ታሪኮች፡፡የመጀመሪያ

ህትመት፡፡©ዋለልኝ አምሩ-2009 ዓ.ም.

የመጽሐፉ ህትመት መብቱ በህግ የተጠበቀ ነው፡፡

መጽሐፉን ያለደራሲው የጽሑፍ ፈቃድ

በማንኛውም መንገድ አባዝቶ መጠቀም፤

በኤሌክትሮኒክስ ሚዲያዎችና የህትመት ውጤቶች

መጠቀም በህግ ያስጠይቃል፡፡

መታሰቢያንቱ፡

መከፈል ስላልቻልሁት ውሊታችሁና ትዝታው ስለማይጠፋው
 ፍቅራችሁ፡ ለእያቱ ለወ/ሮ በላይነሽ በቀለ፡ ለእናቱ ለወ/ሮ ዘውዴ
 ዘሪሁን፡ ለእከሰቶቹ፡ ለወ/ሮ እናት ጌታሁን(ታለም)፡ ለወ/ሮ ሁሉአገርሽ
 አስራት(ቴቴ)፡ ለወ/ሮ እናትዓለም ጌታሁን(ታባ)፡ ለወንድሞቹ፡
 ለአበበጌቱና ለደረጀ መስፍን፡፡

ፍቅር አይወደቅም!

ርዕስ

መግቢያ.....	1
ምዕራፍ - 1	
ፈላስፋነትና ፍልስፍና	1
1.1 የፍልስፍና ምንነት.....	1
1.2 ጥበብ ምንድን ነው? ጥበበኛ ማን ነው?	8
1.3 ፍልስፍናየትና በእነማን ተጀመረ?	17
1.4 የፍልስፍናእይነቶችና መግለጫዎች	29
1.5 የፈላስፋሥራው ምንድን ነው?	33
1.6 ወደ ፍልስፍና ለመግባት የሚያስችሉ የዝግጅት ቅድመ ሁኔታዎች	42
1.7 የፍልስፍና እውቀት ግኝት ውስጥ መግባታችንን የሚያረጋግጡ ሁኔታዎች	45
1.8 ማንም ሰው ፈላስፋ መሆን ይችላል?	48
1.9 ፍልስፍና ጉዳት አለውን?.....	49
1.10 ፍልስፍና ለጥያቄዎቻችን አሻሚ ያልሆነና የመጨረሻ መልስ ሊሠጠን ይችላል??	53
1.11 የፍልስፍና ጥቅሞች	56

ምዕራፍ - 2

የፈላስፋ ሕይወት.....	59
2.1 ፈላስፋ መሆን በህብረተሰቡ ላይ የሚፈጥረው ስሜትና አስተሳሰብ	59
2.2 የፈላስፋ ሕይወት በምን ይገለጻል?	63
2.3 ፈላስፋዎች ለፍልስፍና የከፈሉት መስዋዕትነት.....	65
2.3.1 የድንቁርና ኃይሎች በፍልስፍና ላይ የፈጸሙት ግፍ	65
2.3.2 ሰው የሚጠቅመውን ለመጉዳት ለምን ይነሳል?	66
2.3.3 የግሪክ ፈላስፋዎች ለፍልስፍና የከፈሉት መስዋዕትነት	70

* ፓይታጎረስ.....	70
* እናከላገራሰ.....	70
* ፐሮታጎረስ.....	71
* ዲያጎራሰ.....	72
* ሶቅራፕስ.....	73
2.3.4 በመካከለኛው ዘመን ክርስቲያኖች በፈላስፋዎች ላይ የፈጸሙት ግፍ74	
2.3.4.1 የፍልስፍና አጣፈንታ በመካከለኛው ዘመን.....	74
2.3.4.2 በመካከለኛው ዘመን የፈላስፋዎች ሰቆቃ.....	78
* ፒተር አቤላርድ.....	78
* ኢማኖሪ.....	78
* ፔትሮዲ አባኖ.....	79
2.3.5 በዘመናዊ ታሪክ ማግስት ቤተክሪስቲያኖች በፈላስፋዎች ላይ የፈጸሙት ግፍ.....	79
* ማይክል ሰርቪተስ.....	80
* ኢቴኒ ዶሌ.....	81
* ፓምፖኒዮ አልጀሪዮ.....	81
* ሉሲሊዮ ቫኒኒ.....	82
* ቶምስ ኮምፓኒላ.....	82
* * * * *	
* ጀርዳኖ ቡፋኖ.....	83
* ሐይፓትያ.....	90
2.3.6 ራሱን በአውነት ለመቀደስ የሻተ ሞት አያስፈራውም.....	103
ምዕራፍ - 3	
ሕዋና ሰው በፈላስፋዎች አይታ.....	106
3.1 ሕዋና ሰው በግሪክ ፈላስፋዎች አይታ.....	107
3.1.1 ሠሉን ነገር በእንደ ቀደምት ቀስ የመግለጽ ልክፍት.....	107

3.1.2 የበዝሃ ዓለማትና የአዝጋሚ ለውጥ አስተሳሰብ አራማጅ የሆነው የመጀመሪያው ፈላስፋ.....	108
3.1.3 ህሊናዊ ኃይልን ወደ ፍልስፍናው የመለሰው ፈላስፋ.....	110
3.1.4 ሀላት ዓለማትን አማኝ ፈላስፋ.....	111
3.1.5 አስገራሚው የአራስ-የትል አግዚአብሔር.....	113
3.2 የሕዋ ህልውና በመካከለኛው-ዘመን ፈላስፋዎች አይታ.....	118
3.3 የሕዋ ህልውና በዘመናዊ ፍልስፍና ታሪክ ውስጥ.....	120
3.4 ሰው በሕዋ ውስጥ ያለው ቦታና ከሕዋ አንፃር የሰው ማንነት.....	123
3.4.1 ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታ ከፍልስፍና በፊት የነበረው ግንዛቤ..	123
3.4.2 ሰው በሕዋ ውስጥ ያለው ቦታ - በግሪክ ፈላስፋዎች አይታ.....	128
3.4.3 ሰው በሕዋ ውስጥ ያለው ቦታ - በመካከለኛው ዘመን ፈላስፋዎች አይታ.....	Error!
Bookmark not defined.130	
3.4.4 ሰው በሕዋ ውስጥ ያለው ቦታ - በዘመናዊ ፍልስፍና አይታ.....	131
ምዕራፍ - 4	
የሞት አንቀጥልሽና ዘላለማዊነትን ፍለጋ በፍልስፍና.....	140
4.1 ሞትና ዘላለማዊነት ከፍልስፍና በፊት.....	142
4.2 የግሪክ ፈላስፋዎች ከሞት ጋር ያደረጉት ግብግብ.....	150
4.2.1 የአናክሲማንደርና የአናክሲሜኒስ የሞት ምንነት ግንዛቤ.....	150
4.2.2 ሄራክላይተስ - ሞት የማያሸንፈውን የሰው ማንነት የተረዳው ፈላስፋ.....	151
4.2.3 ፓይታጎራስ - የነፍስ ተሻጋሪነትን የተረዳው ፈላስፋ.....	151
4.2.4 ዲሞክሪተስ - ነፍስን ቁሳዊ ያደረገው ፈላስፋ.....	151
4.2.5 ኢፒኩራስ - የሞት ጉዳት አልባነትን ምስጢር የተረዳው ፈላስፋ ..	152
4.2.6 ሶቅራፕስ - ሞትን ከሕይወት ያስበለጠው ፈላስፋ.....	153
4.2.7 ሄጌስፑስ - ሞትን ከሕይወት ያስበለጠው ፈላስፋ.....	156
4.2.8 ኢፒክቴተስ - ሞትን በደስታ መቀበል ግዴታችን መሆኑን ያሳወቀን ፈላስፋ.....	157

4.3 የሞትን ጉልበት የሰበሩ የዘመናዊ ዓለም ፈላስፋዎች	158
4.3.1 ፍራንሲስ ቤክን	158
4.3.2 ፍሬድሪክ ኒሼ	159
4.3.3 ጋብሬል ማርሴል	161
4.3.4 ገጥን - ፓል ሳርተር	162
4.3.5 ማርቲን ሄይገር	163
4.4 ጥንታዊ የዘላለማዊነት አስተሳሰቦች፤ ተግባራዊ ሙከራዎችና በሳይንስ የታየው ተስፋ	165
4.5 ዘላለማዊነት በፍልስፍና አይታ	168

ምዕራፍ - 5

አስደናቂ ፍልስፍናዎች	174
5.1 ኢሊያዊያን እንቅስቃሴን የካዱበት ፍልስፍና	174
5.2 ማንም ቢሆን እያወቀና ሆኖ ብሎ አኩይ ነገር አይፈጽምም - የሶቅራፒስ እንቅስቃሴ	179
5.3 ቢሥነ - አውቀት ውስጥ የታዩ አስደናቂ ፍልስፍናዎች	183
5.3.1 ሳይንስን መሠረት አልባ ለማድረግ የተነሳው ፈላስፋው ቄስ	184
5.3.2 መለኮታዊነትን የሚያገናኝፈው የፕሌቶ ሥነ - አውቀት	188
5.4 አስገራሚው የፖለቲካ ፍልስፍና	190
5.5 መጽሐፍ ቅዱስን የተገዳደረው ዘረያቆብ	194

ምዕራፍ - 6

አስገራሚ የሆኑ የፈላስፋዎች ግለ - ታሪኮች	200
6.1 አስገራሚው የሶቅራፒስ ግለ - ታሪክ	201
6.2 ልብ የሚነካው የሶቅራፒስ ፍፃሜና አወዛጋቢ የሆነው የመጨረሻ ቃሉ	215
6.3 የሶቅራፒስ አስገራሚ ተጽዕኖዎችን፤ ሀላፊነት ሀይወቱ ያስከተለው የፈላስፋዎች ነውጥ	220
6.3.1 የሶቅራፒስ ተጽዕኖ ምስጢር	220

6.3.2 በሶቅራጥስ ፍቅር የተነደፉ ተራኪዎች	222
* ዚኖሮን	222
* ፕሌቶ	223
6.3.3 ሶቅራጥስን መስሎ መኖር	225
* “ውሻ” ፈላስፋዎች	225
- አንቲስቲንስ	227
- ዳዮጆኒስ	228
- ከሬተስ	232
6.3.4 ስኬታማ ያልሆነው የሶቅራጥስ ተጽዕኖ	236
6.4 ጨለማውን ዘመን ያሳየው ጨለምተኛው ፈላስፋ	240
6.5 አስደንጋጭ ፍልስፍና በነውጠኛው ፈላስፋ	249

ምዕራፍ - 7

ቅርና ፍልስፍና : ፍቅርን በተመለከተ አስገራሚ የፈላስፋዎች አስተሳሰቦችና አስደናቂ የፈላስፋዎች የፍቅር ታሪኮች	260
7.1 የፍቅር አይነቶች	261
7.2 የፍቅር ምንነት	263
7.3 አስገራሚው የፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና	268
7.3.1 የፕሌቶ የፍቅር መሰላል	269
7.3.2 በፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና እንቅስቃሴ የሆነው የተመሳሳይ የታ ፍቅር	273
7.4 የፈላስፋዎች አስደናቂ የፍቅር ታሪኮች	278
7.4.1 ፈላስፋን ፍቅር ይይዘዋልን?	279
7.4.2 በማፍቀሩ ብልቱ የተቆረጠበት ፈላስፋ	280
BIBLIOGRAPHY	292

የጥንት ግሪክ ፈላስፋቶች አንደኛሉት የፍልስፍና አውቀት አስቀድሞ በመደመም ይጀምራል። ፈላስፋ ተዳማሚ ነው፤ የፍልስፍና አስተሳሰብ ተዘርፋ የሚባለውም በመደመም ሳይ ነው። ስቅራታ ሲኖር “ፈላስፋ የሚሰማው ነገር ከሁሉ አስቀድሞ መደመም ነው፤ የፍልስፍና መገኘቱም መደመም ነው” ብሏል። መደመም ሲባል በአግራጥነት ወይም በአድናቆት ስሜት መሞላት ነው። ሰው የሚደነቅው አዲስና ያልተጠበቀ ወይም ይሆናል ተብሎ የማይታሰብ ከስተት ሲያጋጥመው፤ ስሜቱን የሚመርክ አሰገራሚ የሆነ ህብርና ውበት የታጀበ ከስተት ሲያጋጥመው ነው። ህሊና ምንዚዜም አዲስ ነገር ይማርከዋል፤ በተለይም ልዩና አሰደናቂ ከስተቶች። እነዚህ ህሊናን የሚያሸንፉ፤ ለመግለጽ ቃል የማይገኝላቸው ከስተቶች በአግራሞት አንድንሞላ ከማድረጋቸውም በላይ ስለምንነታቸው፤ ስለመንስኤያቸው - - - ለማወቅ የሚያስፈልግ ስሜትን ይፈጥሩብናል። ምንድን ነው ይህ ሁሉ ነገር? አንዴት? ለምን? የሚሉ ጥያቄዎችን አያገኛን ለመመራመር - ለመፈለስፍ - ምክንያት ይሆናሉ። ከዚህ መረዳት የሚቻለው አድናቆት ጥያቄን፤ ጥያቄ ደግሞ ፍልስፍናን ማስገኘት የሚችሉ መሆኑን ነው። በአጭሩ ሳይደነቁና ሳይጠይቁ ፍልስፍና የለም።

በአድናቆት - በመደመም - የተገኘው ፍልስፍና እርሱም መልሶ የተመለከቱትን ሁሉ በአድናቆት ይሞላል። የፍልስፍና አስተሳሰቦች በተለምዶ ከምናስባቸው ፍጹም ተቃራኒ የሚመስሉ ነገር ግን አሳማኝ የሆኑ ምክንያታዊ አስተሳሰቦች አሏቸው። ፍልስፍና አሰገራሚ በሆነ አውቀት የተሞላ ነው። ምስጢራትን መፍታት የሚያስችል ልዩ ከሁሉም በፍልስፍና ይገኛል። የመጽሐፉ ዓላማም ለማመን የሚከብዱ አሰደናቂ የፍልስፍና አስተሳሰቦችና የፈላስፋዎችን ግለ - ታሪኮች ለአንባቢያን ለማካፈል በመሆኑ “በፍልስፍና መደመም” የሚል ርዕስ አንዲኖረው ተደርጓል።

መጽሐፉን አንዲያነበት አየጋበዝሁዎት! ሰው አንዴት አንደዚህ ሊያሰብ ይችላል? አያሉ አየተደነቁ አሰደሳች አውቀት አንደሚገበዩበት አረጋግጥልዎታለሁ።

አዘጋጁ

ዋለልኝ አምሩ

ፈላስፋነትና ፍልስፍና

t.me/BooksandYou

1.1 የፍልስፍና ምንነት

ፍልስፍና የሰው ልጅ አካባቢውንና የራሱን ማንነት የሚረዳበት መንገድ ነው። ግምታዊ፣ ባህላዊ፣ ሳይንሳዊ ወይም ሐይማኖታዊ ከሆነው የግንዛቤ መንገድ በተለዩ ሁኔታ ነገሮችን ለመረዳትና ለመግለጽ የሚረዳ የአውቀት አይነት ነው - ፍልስፍና። ከዚህ በተጨማሪ ፍልስፍና የምንለው የሰው ልጅ ማወቅ የሚፈልገውን ነገር ሙከራ ሣያደርግ፣ ልኬትንና ስሌትን ሳይጠቀም በህሊናዊ የመረዳትና የማመዛዘን ሀቅም ብቻ ተጠቅሞ ነገሮችንና ሁኔታዎችን ለማወቅ የሚያስችለው መንገድ ነው። በዚህ መሠረት ፍልስፍና ከባህላዊ፣ ግምታዊና ሐይማኖታዊ አስተሳሰብ ውጭ ብቻ ሳይሆን ከተፈጥሮም ይሁን ከማኅበራዊ ሳይንሶች በተለዩ ሁኔታ ዕውቀት ልናገኝበት የምንችለው አንዱ መንገድ ነው ማለት ነው። ለዚህ ይመስላል በርትራንድ ረስል (Bertnandf Russell) የተባለው ፈላስፋ ፍልስፍናን ከዚህም ከዚያም ያልሆነ በሃይማኖትና በሣይንስ መካከል ላይ የሚገኝ የአውቀት ዘርፍ ነው ለማለት የተገደደው። የረስል ሀሳብ ግልጽ እንዲሆንልን በዚህ ጉዳይ ላይ የፃፈውን አንዳለ ወስደን እንደው።

«አኔ እንደምረዳው ፍልስፍና የሥነ-መለኮትና የሣይንስ መካከለኛ ነው። እንደ ሥነ-መለኮት አውቀት ሊረጋገጥ ያልቻለ ግምታዊ ሀሳብ ያለበት ነው፤ እንደ ሣይንስ በባህላዊም ይሁን በመገለጥ አለቅነትን ያገኙ ሠዎች ምስክርነት እንደ ማስረጃ ከመጠቀም ይልቅ ህሊና የሚያረጋግጠውን ነገር መሠረት ያደረገ ነው። አውቀት ነው የምንለው ሁሉ መፈረጅ ያለበት ለሣይንስ መሆን አለበት ብዬ አሟገታለሁ። ቀኖና የሆነ ሁሉ ግን ከአውቀት ውጭ የሆነ ለሥነ-መለኮት የሚመደብ ነው። ነገር ግን፣ በሥነ-መለኮትና በሣይንስ መካከል የሚገኝ ለሁለቱም ያልሆነ ለሁለቱም ጥቃት የተጋለጠ ነፃ መሬት አለ፤ ይኼ ነፃ መሬት ደግሞ ፍልስፍና ነው። አርቆ የሚያስብ ሕሊና ያላቸው ሰዎች ትኩረት የሚሰጧቸው አብዛኛዎቹ ጥያቄዎችን ሣይንስ መልስ ሊሠጥባቸው አልቻለም። በልበ - ሙሉለነት ሥነ - መለኮትም መልስ የሰጠባቸው ነገሮች አሳማኝነታው እንደ ጥንቱ ዘመን ሊሆን አልቻለም - - - - - የሣይንስ ቤተ - ሙከራዎች መልስ መስጠት ለማይችሏቸው ጥያቄዎች፣ ሥነ - መለኮትም ምሎ ተገዝቶ የሚናገረውን በሳል-ህሊና ባላቸው

ለዎች የሚጠረጠሩ ሀሳቦችና የሚነሱ ጥያቄዎች መሉ በመሉ መልስ መስጠት ባይችል አንኳ ጎብረት ስጥቶ ማጥናት የፍልስፍና የዕለት ተዕለት ተግባር ሆነ። "Philosophy, as I shall understand the word, is something intermediate between theology and science. Like theology, it consists of speculations on matters as to which definite knowledge has, so far been unascertainable; but like science, it appeals to human reason rather than to authority, whether that of tradition or that of revelation. All definite knowledge – so I should contend – belongs to science; all dogma as to what surpasses definite knowledge belongs to theology. But between theology and science there is a No Man's Land, exposed to attack from both sides; this No Man's Land is philosophy. Almost all the questions of most interest to speculative minds are such as science cannot answer and the confident answers of theologians no longer seem to convincing as they did in former centuries. - - - - - To such questions no answer can be found in the laboratory. Theologies have professed to give answers, all to definite but their very definiteness causes modern minds to view them with suspicion. The studying of these questions, if not the answering of them, is the business of philosophy."¹

ረስል ለፍልስፍና የሰጠው ነፃ መሬት ስፋት እናጥብበውና እንደሌሎች የሣይንስ ዘርፎች ሁሉ ከፍልስፍና የሚገኝ አውቀትም በራሱ ሣይንስ ነው ብለን ብንወስደው አንኳ ሣይንሳዊ የሚያደርገው ነገር ሐይማኖታዊ ያልሆነና ከአምነት ጋር ያልተቆራኝ መሆኑ ነው። ሐይማኖታዊ ባለመሆናቸው የተለያዩ የሣይንስ ዘርፎችና ፍልስፍና ተመሳሳይነት ይኑራቸው አንጅ አውቀት የሚያስገኙበት ሥልቶቻቸው (methods) ግን የተለያዩ ናቸው። ሣይንሶች ምልክታን፣ መከራን፣ ዳሰሳን፣ መረጃ ስብሰባን - - - ሲጠቀሙ ፍልስፍና ግን ምክንያታዊ አስተሳሰብን (reasoning, (logic)) ይጠቀማል። በዚህ መሠረት ፍልስፍና የሀሊና የመረዳት ሀቅም ላይ የተመሠረተ ለየት ያለሣይንስ ወይም የአውቀት ዘርፍ ነው ልንለው እንችላለን። ልዩ በሚያደርገው ምንነቱ ተመሥርተን ፍልስፍናን በሚከተለው መንገድ መግለጽ እንችላለን። ፍልስፍና እንደሌሎች የሣይንስ ዘርፎች ያልሆነ፤

በእምነት ላይ የተመሠረተ ሐይማኖታዊ ገንዘቢም ያልሆነ ወይም ደግሞ በይሆናል የሚነገር ግምታዊና ባህላዊ አስተሳሰብ ያልሆነ ነገር ግን በአንድ ርዕሰ ጉዳይ ላይ ህሊና በራሱ የመረዳት፣ የማገናዘብ ሀቅም የሚመነጩ ሀሳቦችን በአስረጅነት (premise) አየተጠቀመ ግልጽ የሆነ መደምደሚያ ሀሳብ (conclusion) ላይ ለመድረስ የሚያስችል የግንዛቤ (የአውቀት) መንገድ ነው። በአጭሩ ፍልስፍና ምክንያታዊ የሆነ አስተሳሰብ ላይ የተመሠረተ አውቀት ነው።

የፍልስፍና አውቀት አማልክትን፣ ህዝባዊና ባህላዊ እምነቶችን እንደማስረጃ አይጠቀምም። ይህ ማለት የአንድን ነገር አውነታ የአግዚአብሔር ፈቃድ ስለሆነ ነው። ህዝቡ ስለሚያምንበት ነው በማለት ለማረጋገጥ አይሞክርም። የፍልስፍና አውቀት መሠረት የተፈላሳፊው ህሊና የመረዳት፣ ምክንያታዊ ሀሳቦችን የማመንጨት ሀቅም ነው። በዚህ መሠረት ፍልስፍና እምላክ፣ ፈጣሪ፣ ኃያላን መናፍስት አያለ ሲያምናቸው ከነበሩት ነገሮች ሰው በግልጽ የተለየበትና በራሱ የህሊና ሀቅም ብቻ ነገሮችን መረዳት የጀመረበት ሥልት ነው። በሌላ አነጋገር ሰው የሚሰማውን፣ የሚያየውን፣ የሚረዳውን - - - ሁሉ በአማልክት የሚያሳብብበት እምነት ተላቆ ራሱን የአውቀት፣ የአውነትና የእምነት መሠረት ያደረገበት ቀዳሚው መንገድ ፍልስፍና ሆነ ማለት ነው። በዚህም የሰው ልጅ ጥንታዊ ሐይማኖታዊ እምነቶች በተለይም መሠረታቸውን በግብፅና በባቢሎን ካደረጉ አማልክትን የዓለም ሁሉ ፈጣሪ አድርገው ከሚያምኑ ታላላቅ የእምነት አስተሳሰቦች መለየቱን በፍልስፍና አወጀ። ቢያንስ ከምዕራባዊያን የፍልስፍና ታሪክ አንፃር ለዚህ አዋጅ ቀዳሚ ለፋፊዎች ሶቅራጥስ ከተነሳበት ዘመን በፊት በማይሊትስ(Miletus) ከተማ ይኖሩ የነበሩት ተፈጥሮን የምርምር መነሻቸው ያደረጉ ፈላስፋዎች ሆኑ።

"The pre-Socratic Greek Philosophers tended to remove the gods from nature — the analogies used by the Miletian philosophers to explain the structure and the workings of the world differ markedly from those employed in the creation stories of the Egyptians and Babylonians"²

እዚህ ላይ አጥርተን መረዳት ያለብን ከፍልስፍና የሚገኝ አውቀትና ከተለያዩ ሣይንሶች የሚገኝ ዕውቀት የሚለያዩበትን ጉዳይ መሆን አለበት። ሳይንሶች የሚሰጡን ዕውቀት ቁሳዊ ስለሆኑ የነገሮች ምንነትና ባህርይ ነው። በስሜት ሀሳቶቻችንና በመከራ መረጃ አግኝተን ስለ ነገሮች የሚኖረን ግንዛቤ ሳይንሳዊ አውቀት ነው። በአጠቃላይ ሳይንስ አንድ - - - ሁለት - - - አያልን

አይተን፤ ስምተን፤ ቀምሰንና ዳሰን ወይም ደግሞ በተለያዩ መሣሪያዎች መከራ አድርገን ወይም ቆጥረንና ለከተን ተጨባጭ ስለሆኑ ቁሳዊ ነገሮች ተፈጥሯዊ ምንነትና ባህሪ የምናውቅበት መንገድ ነው።

ፍልስፍና ግን የነገሮችን አጠቃላይ ምንነት፤ ግንኙነታቸውን፤ እንደነታቸውንና ልዩነታቸውን፤ የአፈጣጠር መነሻቸውንና ግባቸውን የህሊና የመረዳት ህቅምን በመጠቀም ስንረዳቸው የምናገኘው አጠቃላይ አውቀት ነው። የነገሮችን አጠቃላይ ምንነት ለመረዳት ፍልስፍና በተለያዩ አመለካከቶች የዳበሩ ሀሳቦችን፤ ትርጉሞችን፤ ገለፃዎችን፤ ትንታኔዎችን - - - ይጠቀማል። የፍልስፍና ጥያቄዎች የሚፈቱትም ከነገሮች በሚሰበሰቡ ናሙና ሣይሆን በትርጉሞች፤ በገለፃዎች፤ አሳማኝነት ባላቸው ምክንያታዊ ሀሳቦች ነው።

እነዚህን ማብራሪያዎች በምሳሌ አስደግፈን እንመልከታቸው። ለምሳሌ ስለ ህይወት ምንነት እንደ የሥነ ህይወት ምሁር (biologist) መልስ ሊሰጠን ይችላል። ህይወት ማለት ህይወት አሰገኝ የሆኑ ንጥረ ነገሮችን መጣመር ያስገኘው፤ መራባት፤ መንቀሳቀስ፤ ራሱን መመገብ የሚችል፤ የዘር መረጃ ለቀጣዩ ትውልድ ማስተላለፍ የሚችል፤ ወደ አካሉ ውስጥ አስፈላጊ ነገሮችን ማስገባትን ከአሉ ውጭ አላስፈላጊ ነገሮችን ማስወገድ የሚችልበት ሥርዓት ያለው፤ በአካባቢው ካሉ ነገሮች ኃይል ፈጥሮ መኖር የሚችል፤ አማራጮችን አየተጠቀመ አስቀድሞ የሚደረገውን ነገር መወሰን የሚችል፤ የእድሜ ዘመን ያለው፤ ወዘተ በማለት የህይወትን ምንነት ሊያስረዳን ይችላል፤ እኛም ህይወት ያላቸውን ነገሮች በመመልከት፤ የተሰጠውንም ትርጉም በመከራ ፈትሽን ልንረዳ እንችላለን። ይሁን እንጂ ስለህይወት በዚህ መልክ የምናገኘው ግንዛቤ በቂ ነው ማለት አይደለም። ሌሎች ጥያቄዎች ሊኖሩን ይችላል። የሕይወት አስፈላጊነት ምንድን ነው? ህይወት ለምን ተፈጠረ? የህይወት ግብ ወይም አላማ ምንድን ነው? ወዘተ. የሥነ - ህይወት ምሁራን ለእነዚህ ጥያቄዎች መልስ ሊሰጡን አይችሉም፤ ህይወት ያላቸውን ነገሮች እያገለበጡ በፈትሷቸው ለምን እንደተፈጠሩ የሚያስረዳ ነገር ከአካላቸው ውስጥ ማግኘት አይችሉም። በህያዊያን ውስጥ ያለውን የዘር ንጥረ ነገር አወቃቀር አገኘሁት ብሎ እንደ የሥነ-ህይወት ተመራማሪ ሊናገረው እንደሚችለው በህያዊያን ውስጥ ይኼን ወይም ያን የመሠለ የህይወት ትርጉም እንዳላቸው ተረድቻለሁ ብሎ መናገር አይችልም። የህይወት ትርጉም ህያዊያን በሚኖራቸው ግብ ወይም የህይወት ፍፃሜ የሚታወቅ እንጂ በኩላሊታቸው፤ በጉበታቸው፤ በአንጐላቸው፤ በግንዳቸው፤ በቅጠላቸው፤ በሥራቸው ውስጥ አይገኝም። የህይወት ግብ ደግሞ ያለው ነገር ብቻ ሣይሆን ሊሆን የሚችለው ጭምር ነው። ሊሆን የሚችለውን አስቀድሞ መረዳት ወይም መገመት የሚችለው ደግሞ ህሊናችን እንጂ

የሰሜት ህዋሳቶቻችንን አይደሉም። በህሊናዊ ግንዛቤ ህይወት ይህን ወይም ያን የመሠለ የህይወት ግብ ወይም ትርጉም ይኖረዋል የሚል አውቀት ሲኖረን ፍልስፍና ይባላል።

በዚህ መሠረት ፍልስፍና ከሚታየው የነገሮች ነባራዊ ሁኔታ በላይ በመሄድ የነገሮችን የጋራ ተዛማጅነት፣ አጠቃላይ ምንነት፣ ፍፃሜ ወይም ግብ መረዳት መቻል ነው። ከላይ ደጋግመን እንደተመለከትነው የዚህ አይነት አውቀት መሠረቱ ህሊናዊ ግንዛቤ ነው። ህሊና ደግሞ ከሰሜት ህዋሳቶች የመረዳት ህቅም በላይ የሆኑ ስለነገሮች አጠቃላይ ምንነት መረዳት፣ በነገሮች ልዩነት ውስጥ ያለውን አንድነት፣ በተበታተኑ ነገሮች መካከል ያለውን ሥርዓት፣ በጊዜያዊ ህልውና ውስጥ ያለውን ዘላቂ ህልውና ምስጢር መግለጽ ህቅም አለው። በህሊና የመረዳት ህቅም የሚፈጠርን ዕውቀት ነው እንግዲህ ፍልስፍና ያልነው ማለት ነው። በአጭሩ ሳይንስ ቁሳዊ አውቀት ሲሆን ፍልስፍና ደግሞ ህሊናዊ አውቀት ነው።

ሌላ ተጨማሪ ምሳሌ እንመልከት። የጥንት ፈላስፋዎች የሁሉ ነገር እስካሁን የሆነው ነገር ምንድን ነው ለሚለው ጥያቄ እያንዳንዱን ፍጥረት ዙሪያ ተመልክተውና ናሙና ሰብስበው መልስ ለመስጠት አልሞከሩም። የህሊናቸው የግንዛቤ መጠን ተጠቅመው ከውሃ ነው፣ ከአየር ነው፣ ወሰንና መጠን ከሌለው ቁጣዊ ነገር ነው፣ ከእሳት ነው፣ ወዘተ. በማለት መልስ ሲሰጡ መልሳቸው ፍልስፍና ያሰኘው ህሊና ሊቀበለው የሚያስገድዱ ምክንያታዊ ሀሳቦችን በማቅረባቸው ነው።

ፍልስፍና ስለነገሮች ህሊናዊ የሆነ ጠቅላላ ዕውቀት ላይ ለመድረስ ትኩረት ከሚሰጣቸው ጉዳዮች ዋናው ዕውቀቱ ላይ ለመድረስ ምክንያታዊ ሀሳብ ማቅረብ የሚያስችለን ስልት (method) ወይም ደግሞ ከሀሎት (skill) ነው። ፍልስፍና ከሀሎት ወይም ስልት ላይ በማተኮሩ ምክንያት ጥበብ (wisdom) ይባላል። በዚህ ምክንያት ነው ፍልስፍና በአብዛኛው ከሳይንሶች ጋር ሳይሆን የሥነ-ጥበብ ዘርፍ (Art) ከሚባሉ የትምህርት መስኮች ተመድቦ የምናገኘው።

ፍልስፍናን ጥበብ ያሰኘው ምንድን ነው? ጥያቄው ከሰሙ ፍች ጋር በቀጥታ የታያያዝ ነው። የከሣቴ ብርሃን ተሰማ የአማርኛ መዝገበ ቃላት ለፍልስፍና የሚከተለውን ትርጉም ይሰጣል። "ፍልስፍና" ጠቢብን፣ ብልሽን፣ አዋቂን ሁኖ መገኘት ማለት ነው ይላል። ፈላስፋን ደግሞ ልዩ ልዩ ጥበብን አፍላቂ፣ የጥበብ ወዳጅ፣ በጥበብ ነገር ተራቃቂ በማለት ይተረጉሙዋል። የአማርኛው መዝገበ ቃላት "ፈለሰፈ" እንዲሁም "ፍልሰፋ" የሚሉትን ቃላት ልዩ ልዩ ብልሃትንና ጥበብን ከአእምሮ አያመነጩ አስገኘ፣ ያልነበረውን የጥበብ ሥራ ፈጥሮ አገኘ፣ ያልተገለጠውን (ያልታወቀውን) እንዲታወቅ አደረገ፣ ጥበብን ወደደ በማለት ትርጉም ሰጧቸዋል።

ከላይ የተሰጠው ትርጉም በአብዛኛው ከግሪክ ሥርወ-ቃሉን መሠረት
እድርጉ ከተሰጠው ትርጉም ጋር የተዛመዱ ናቸው። በተለይም ፍልስፍና
ጥበብን ከመወያዩ ጋር ተያይዞ የተገለፀው ከግሪክ ትርጉም ጋር ተመሳሳይ
ነው። በግሪክ ፍልስፍና (philosophy) ከሁለት ሥርወ-ቃላት
(ፍቅር)፣ sophia ደግሞ (ጥበብ) የሚሉ ቃላቶችን በማጣመር የተገኘ ቃል
ሲሆን በደምፍ ፍልስፍና ማለት ጥበብን መወያደት ወይም ማፍቀር ማለት
ነው። ፍልስፍናን ሊገልጹልን የሚችሉ በያንሰ ሦስት ማፍቀር ማለት
ፍቅር፣ ጥበብ፣ ግኝት። ግኝት የሚለው በተለይ ጥቅም ላይ የሚውለው
ቴክኖሎጂካል የሆነ አዲስ ፈጠራ ማግኘት ለሚለው ነው። ህሊናዊ ወይም
ጽንሰ-ሀሳባዊ ለሆነ አውቀት ባለመሆኑ ብዙ ጊዜ ፍልስፍናን ለመግለጽ
ጥቅም ላይ ሲውል አይታይም። ፍልስፍና ብዙ ጊዜ ትርጉም የሚሰጠው
ጥበብን ማፍቀር በማለት ነው። በዚህ መሠረት ፍልስፍና ጥበብም ነው፤
ፍቅርም ነው ማለት ነው። የፍቅር (የአጭብርባሪው ሣይሆን የአውነተኛ
ፍቅር) መገለጫው ለአፈቀሩት ነገር ራስን አሳልፎ መስጠት ነው።
መጽሐፍ ቅዱስም «እርሱ ስለ እኛ ነፍሱን አሳልፎ ሰጥቶአልና በዚህም
ፍቅርን አውቀናል።» (1ኛ የሐ 3:16) ይላል። ሰዎች ብዙ ነገር ሊያፈቅዱ
ይችላሉ፡ - ሀገራቸውን፣ ወላጆቻቸውን፣ የትዳር ዳደሾቻቸውን፣
ልጆቻቸውን፣ ዳደሾቻቸውን፣ ዘመዶቻቸውን፣ ውለታ ያደረጉላቸውን
ሠዎች፣ ባህላቸውን፣ ሀይማኖታቸውን፣ የፖለቲካ ርዕዮተ ዓለማቸውን እና
ድርጅታቸውን፣ የሥጦታ ወይም የከብር ዕቃዎቻቸውን፣ ተፈጥሮን፣ ወዘተ.
ከላይ ከተዘረዘሩት ውስጥ ያልተጠቀሰው ነገር ግን ፈላስፋዎች በፍቅር
የከነፉለት ነገር አለ - እርሱም አውቀት ወይም ጥበብ ነው።

በዚህ መሠረት ፍልስፍና ማለት ነገሮችን ከሚታየው ማንነታቸው በላይ
ያለውን ማንነታቸውን፣ የህልውናቸውን ምስጢር፣ የመኖራቸውን ትርጉም
በህሊናዊ ግንዛቤ ለማወቅ ራስን አሳልፎ አስከመስጠት ድረስ መሻት ማለት
ነው። ፍልስፍና በህሊናዊ ዕውቀት መገዛት ነው፤ እንዲገዛ ያደረገውም
ለህሊናዊ ዕውቀት ያለው ፍቅር ነው። ለፈላስፋም ራሱን አሳልፎ
አስከመስጠት ያደረሰው ከአውቀት ፍቅር በላይ ሌላ ገዢ፣ ሌላ መሪ፣ ሌላ
ሀይወት የለውም። ፍቅር ርሃብ ነው፤ ፍቅር ስስት ነው፤ ፍቅር ሰስ ነው፤
ፍቅር ፍለጋ ነው። ፍልስፍናም አውቀትን ዕለት ዕለት የማፈለገው
ሣያገኘው ሲቀር ርሃብ፣ ሰስና ናፍቆት የሚሆንበት ኑሮ ነው።

ፍልስፍና አውነትን ይፈልጋል፤ ትርጉምን ይፈልጋል፤ ሰው አየኖረበት
ያለውን የኑሮ ዘይቤውን ጠንካራና ደካማ ጎጥን፤ የሚበጀውንና
የማይበጀውን፤ መልካሙንና መጥፎውን ለመለየት ዕለት ዕለት ይፈልጋል።
ፈላስፋም ፍለጋ ካልወጣ የኖረ ያህል አይሰማውም፤ ህሊናው አውነትን
በመፈለግ ሰስ የተለከፈ ነው፤ ለፈላስፋ መኖር ማለት ማወቅ ማለት ነው።

ለዚህ ይመስላል ሜሪ ግሬስ (Mary Grace) የቲባሉ ፈላስፋ የካቫኑ (John F. Kavanaugh) «የፍልስፍና ተግባራት» የሚለውን ጽሑፍ ተመስርተው የሚከተለውን ለመናገር የተገደዱት፡፡

«ፍልስፍና ሰዎች ደስ ብሏቸው እንዲኖሩ መነቃቃት ይፈጥርላቸዋል፤ ብዙ መጠየቅ፣ መመለስ፣ መረዳት፣ መማር ያለብህ ነገር አለ በሚል አስተሳሰብ ተገፋፍተው መኖር እንዲችሉ ያደርጋቸዋል የሚል አምነት አለኝ፡፡ ምንም እንኳን ሥቃይ የሚፈጥሩ ፈተናዎች በየመንገዱ ላይ ቢኖሩም ፍልስፍናን መከተልና መያዝ ዋጋው ከፍ ያለ፣ አስደሳች፣ ለህሊና የሚሰጠው ሃሴትም ተወዳዳሪ የሌለው ከማንኛውም ሱስ ከሚያስይዝ ነገር በላይ ሱስ የሚሆን ነው፡፡ የፍልስፍናን ምንነት ለመረዳት ባደረግሁት ጥረት በብዙ ነገር ብስለትን (ዕድገትን) እንደጨመርሁ አምናለሁ፤ እናም ራሴን ከፍልስፍና ውጭ አድርጌ ማሰብ የማልችለው ነገር ሆኖብኛል፡፡»

"Philosophy, I believe is what inspires men to continue living, that he is driven by the thought that there are so much more to ask, to answer, to understand and to learn, that despite the pains and difficulties along the way, the pursuit and the possession of it is worthwhile, enjoyable and that the pleasure of mind is far more addictive than any drug. I believe that I have grown a lot through out my quest of understanding the real essence of philosophy and that it is very hard to imagine myself outside of it now"³

ከጥቅሱ መረዳት የምንችለው አውቀትን መፈለግ፣ አውነትን መፈለግ፣ የነገሮችን ምስጢር መፈለግ፣ የሰውን ማንነት መረዳት ያስፈልገበት ምክንያት የህሊና አስገዳጅነት ውጤት መሆኑ ነው፡፡ የሰው ህሊና ከሚታየው ነገር በላይ መሄድ ፍላጎት አለው፤ የሰው ህሊና ተፈጥሮውና ባህሪው ከዕይታ በላይ የሆኑ ውስብስብ ነገሮችን ለማወቅ ከፍተኛ የሆነ ሀቅምና መሻት አለው፡፡ ሰው በፍልስፍና ጥያቄዎች እንዲጠበብ የሚያደርገው የራሱ ህሊና የደረሰበት የዕድገት ደረጃ መሆኑን ከማሳየቱም በላይ ህሊናዊ ዕውቀት ደግሞ ህሊናን ራሱን ከማንኛውም ነገር በላይ አጅግ ከፍተኛ ደስታ የሚፈጥርለት

መሆኑ ነው። ፍልስፍናም ፍትህ ነው ሲባል ህሊናዊ ዕውቀትና ህሊናዊ እርካታን ለማግኘት የሚኖርለት ህይወት ነው ማለት ነው። የፍልስፍናን ፍትህ በዚህ መልኩ ከተረዳነው ፍትህ የሚገለጽበት ህሊናዊ ዕውቀት ወይም ጥበብ የሚለውን ደግሞ በመጠኑም ቢሆን ሰፊ እድርገን ለማወቅ አንሞክራለን።

1.2 ጥበብ ምንድን ነው? ጥበብኛነት ማን ነው?

ፍልስፍና በእርግጥም ጥበብን ማፍቀር ነው። ፈላስፋዎችም ከምንም ነገር በላይ የሚያፈቅሩት ጥበብን ነው። ሁሉንም ነገር - ዓለምን፣ ሰውንና ማኅበራዊ ህይወቱን እንደመነፀር የሚመለከቱበት በጥበብ ነው። ለነገሩ የታላላቅ ህሊና ባለቤት የሆኑ ፈላስፋዎችን፣ ሣይንቲስቶችንና ሥነ-ጠበብትን ልቦና ማሸነፍ ብቻ ሳይሆን በማንኛውም ህብረተሰብ አስተሳሰብ፣ እምነትና ተግባራዊ ህይወት ውስጥ ጥበብ ከፍተኛ ቦታ አለው።

ከጥንት ዘመን ጀምሮ የሰው ልጅ ጥበብን በሐይማኖታዊ እምነቱ፣ በባህላዊ ሥርዓቱና በቴክኖሎጂ ግኝቱ ውስጥ ለጥበብ ያለውን ክብር፣ አድናቆትና ፍቅር ገልጾታል። ከዚህ መንደርደሪያ ህሳብ ተነስተን ጥበብ በፍልስፍና ውስጥ ያለውን ቦታና የተሰጠውን ትርጉም ከማየታችን በፊት የተለያዩ ባህል፣ ታሪክና እምነት ያላቸውን የእለማችን ህዝቦች ስለጥበብ ያላቸውን ግንዛቤ በአጭር-በአጭሩ አንመለከታለን።

በሀገራችን ካለው ግንዛቤ እስኪ እንጀምር። ኢትዮጵያዊያን ጥበብን በሚለብሱት ባህላዊ የሽማ ልብስ ሳይቀር ይመስሉታል። በእጃቸው የሚሰሩት የሽማ ልብስ ላይ የተለያዩ ቀለማት ያላቸውን ከሮች ተጠቅመው ህብር ያለው ቅርጽ ፈጥረው ውበትን በእጃቸው ሲሰሩት ጥበብ ይሉታል። በምሳሌያዊ ትርጉምም ጥበብ ማለት ውስብስብ ነገሮችን አልፎ ውበትንና ደስ የሚያስኝን ነገር መፍጠር ማለት ነው። በአንድና በሁለት ከሮች ህብር አልባ የሆነ ልሙጥ የሽማ ልብስ ማዘጋጀት ስሜትን የሚያሸንፍ፣ አድናቆት የሚቸረው ውበትና ደስታን ስለማያስገኝ ጥበብ አይሉትም።

«ጥበብ» የሚባለውን የሽማ ሥራ መሠረት እድርገን የጥበብን ምንነት ከሚጠይቀው የማስተዋልና የብልሃት ችሎታ ጋር አያይዘን መረዳት እንችላለን። አንድ ሽማ ሰሪ የጥበብ ልብስ ቅርጽ ምን ሊመስል እንደሚችል አስቀድሞ በህሊናው ደግሞ ደጋግሞ ይሰለዋል፤ ከሮች መለየትና በምን መንገድ ቢያወሳስባቸው የተፈለገውን ቅርጽ ሊያስገኙለት እንደሚችሉ ያስባል፤ የሚሠራበትን ቦታ ምቹ እድርገው ያዘጋጃል፤ መሣሪያዎችን አሟልቶ ያዘጋጃል፤ ለሥራ አይምሮውንም እካሉንም ያዘጋጃል። በዚህ መልኩ በህሊናው የማስተዋል ችሎታና በከህሉነት

የተሞላው የሥራው እንዲሁ ውበትን ይፈጥራል፤ በውበቱም ለሰሜትም ሆነ ለህሊና ደስታን ያስገኛል። ከዚህ መረዳት የምንችለው በነገሮች ተጠትም ውበትንና ደስታን መፍጠር ጥበብ መሆኑን ነው። ማስተዋልና ብልሃትን ያዳበረ ህሊና እንዲሁም አስቸጋሪ ነገሮችን መፍትሔ መስጠት የሚችልና አዲስን ነገር ማግኘት የሚያስችል የሥራ ውጤት እንዲኖረን ማድረግ ጥበብና መሆኑን ያስገኛልናል።

ኢትዮጵያዊያን የዕድገብ ውጤቶቻቸውን ብቻ ሳይሆን ሁለት ዓይነት ትርጉም ሊሠጥ የሚችል ግጥም (ወርቅና ስም ያለው ቅኔ) መድረስ፤ ጥልቅ መንፈሳዊ ነገሮችን ተረድቶ መተርጎምና ማስተማር ጥበብ ይሉታል። በረጅም ታሪካቸው ያዳበሯቸውን ጥበባዊ እሳቤዎች ሐይማኖታቸውን ለማጽናት በደረሷቸው የሥነ-ጽሑፍ ውጤቶች (ድርሳናትን፣ ትርጉሞችን፣ ገደሎችን) ለመፃፍና ዜማዎችን ከውዝዋዜዎቻቸው ጋር በማይለዋወጥና ወጥነት ባለው ሁኔታ መዘመር የሚያስችላቸውም ምልክቶችን ለመቅረጽ አስችሏቸዋል። አሳዛኝን የዚህ ዓለም ኑሮ ተስፋ በሚሰጠው በሌላኛው ዓለም ኑሮ አየተጽናኑ መኖር የሚያስችል መንደርማዎችን ለመድረስ አስችሏቸዋል። ተፈጥሮን ከመንፈሳዊ ኃይል ጋር ያገናኘ ሐይማኖታዊ ሥርዓት ለመመስረት አስችሏቸዋል።

ራሳቸውን ከሌሎች መንግስታትና ህዝቦች በተለየ ሁኔታ የተቀደሰ ህዝብ፣ የተቀደሰ ምድርና የተቀደሰ መንግስት (የእግዚአብሔር ህዝብና መንግስት) ባለቤት መሆናቸውን የሚያሳይ የርዕዩት ዓለም መጽሐፍ የሆነውን ከብረ ነገስትን ለመድረስ አስችሏቸዋል። ሐገራቸው በጠላት ስትወረር ሠራዊታቸውን በማስተዋል ለማደራጀትና ከጠላቶቻቸው የተሻለ የአውደ ግንባር ሰልፋችን ለመጠቀም አስችሏቸዋል። ለምሳሌ፡ - በአድዋ ጦርነት ጊዜ ጠላት ከምሽግ ወጥቶ እጁን እንዲሰጥ ካልሆነም ተዋግቶ እንዲለይለት ለማድረግ ውሃ እንዳያገኝ ጠላት የሚጠቀምባቸውን የምንጭ ውሃዎችን የአቆመበት ዘዴ፤ ለጠላት ሰላዮች የማስመሰያ መረጃ በመስጠት ጠላት የተሳሳተ መረጃ እንዲደርሰው ለማድረግና በዚህም ጠላትን አሞኝቶ ድል ለማድረግ ተጠቅመውበታል።

የጥበብን ዋጋ የተረዱት ኢትዮጵያዊያን ጥበብን በማንኛውም የኑሯቸው መስክ በሰፋት ተጠቅመውበታል። በተለይም ደግሞ በማኅበራዊ ኑሯቸው፣ በተለያዩ ሐይማኖታዊ እምነቶቻቸው የሚገኙ ህፀዎችን ለይቶ ለመረዳትና ህዝባቸው ሊመራበት የሚገባ ትክክለኛ የኑሮ ዘዴ ለማሳየት የሚያስችል የፍልስፍና አስተሳሰቦችን ዘራያቆብና ወልደህይወት በተባሉ ፈላስፋዎች ጥቅም ላይ ለማዋል አስችሏቸዋል። በሁለቱም ፈላስፋዎች ዘንድ ለጥበብ የተሰጠው ከብር እጅግ ከፍተኛ ነው። ዘረያቆብ ሰው የፈጠረውን ልብወለዳዊ ትምህርት ሳይሆን በተፈጥሮና በሰው ዘንድ ያለውን ነገር

በንጹህ ህሊና መረዳት መቻል የእግዚአብሔርን ጥበብ መረዳት እንደሆነ ተናግሯል። የዘራያቶች ደቀ-መዝሙር የነበረው - ወልደህይወት የተባለው ሌላው ፈላስፋ ደግሞ የጥበብን ምንነትና አስፈላጊነት በሚከተለው መንገድ ገልጾታል።

«መመራመር ወደ ጥበብ የሚያደርሰን በር ነው፤ ለዚህ ደግሞ እግዚአብሔር ቁልፍ የሆነውን ነገር - ህሊናን - ሰጥቶናል፤ በአርሱም ወደ ጥበብ የሚያደርሰን በር አንከፍታለን፤ እናም የእግዚአብሔር የምስጢር አዳራሽ እንደርሳለን፤ የእግዚአብሔርንም የጥበብን በረከት ተካፋይ እንሆናለን።»

«... for inquiry is the door through which we have access to wisdom and reason is the key God gave us, with which we can open this door and enter the hall of his secrets and share the treasures of his wisdom»⁴

ኢትዮጵያውያን ለጥበብና ለጥበበኛ ሰው ከፍተኛ ክብር ይሰጣሉ፤ እነርሱም በተራቸው በጥበብ እንደሚያደንቁቸው ሰዎች አይነት ሁነው መኖር ይመኛሉ። የክርስትና ሐይማኖት አየተስፋፋና በህዝቡም ኑሮ ውስጥ ዘልቆ መግባት ሲጀምር በአደ-ጥበብ መ-ያ ጥበብን ከመግለጽ ይልቅ መንፈሳዊ ምስጢራትን በቅኔና በዜማ መግለጽ የጥበብ አብይ መገለጫ ሆነ። እጅግ በከፋ ድህነት ውስጥ ሁነው የከህነት ተማሪዎች (በተለምዶ የቆሎ ተማሪዎች) -ሀያ - ሰላሳ - አመታትን የሚወስድ ጊዜ ሲማሩ አላማቸው ከፍተኛና ውስብስብ የሆነውን መንፈሳዊ ምስጢራትን መረዳት ነው። መንፈሳዊ ምስጢርን በትርጓሜ፣ በምሳሌ፣ በቅኔ - - - መግለጽ መቻል የጥበበኛነታቸው ማሳያ ያደርጉታል። ለዚህም ከጓሮ እንደሚገኝ አትከልት፣ በቅርብ እንደሚቀዳ ውሃ ሳይሆን ጥበብን እንደ ወርቅና እንደ አልማዝ እጅግ አየደከሙ ይፈልጉታል።

በዚህም ኢትዮጵያውያን ለራሳቸው ከፍተኛ ክብር ይሰጣሉ፤ ይህ ቀረሽ የማይሉት መንፈሳዊ ትምህርቶች - ለምሳሌ፡ - በክርስትናቸው ውስጥ ያለው የሰላሌ ምስጢራት፣ መላዕክት፣ ዓድቃን ሰማዕታት፣ ከእግዚአብሔርም ታቦት አርባ አራት ታቦታት - - ሁሉንም በጥበብ ይረዱታል፤ በጥበብ ያምኑታል፤ በጥበብ ያደርጉታል። ጥበባቸውንም የነበረውን ትምህርት ዝንፍ ሳይል መጠበቅ ብቻ ሳይሆን ፈጠራ በማይለያቸው ሊቃውንቶቻቸው በአዲስ ቅኔ፣ በተሻለ ትርጓሜ ያዳብሩታል፤ ከእነርሱ ከአንዳቸው የበለጠ የቅኔ፣ የትርጉም፣ የዜማ መምህር አለ ከተባለም ትምህርቱን ለመቅሰም ከጠረፍ -

ጠረፍ ሣይቀር ለመጓዝ አያመነቱም። በመጽሐፉ ቅዱስ እንዲሁም በኩብረ-
ነገስት ታሪክ ውስጥ ኢትዮጵያዊቷ ንግስት - ንግስተ ሳባ - ኢትዮጵያዊያን
ካላቸው ጥበብና ማስተዋል የሚበልጥ እጅግ ጥበበኛ የሆነ ንጉስ አለ
መባሉን ሰምታ እርሷ ባላት ጥበብ ልትፈትነውና የጎደላትንም ጥበብ
ልትሞላ ባህርን በታንኳ በረሃን በግመል አቋርጣ ጥበበኛ ነው የተባለውን
ንጉስ - ንጉስ ሰለሞንን - ለማግኘት ወደ ኢየሩሳሌም የተጓዘችው። ከብረ
ነገስቱ ላይ ንግስተ ሳባ ስለ ጥበብ እንዲህ ትላለች።

«ወገኖቼ! ነገሬን አድምጡኝ፤ እኔ ጥበብን አሻለሁ። ልቤም
አውቀትን ትፈልጋለች፤ በጥበብ ፍቅር ተነድፌአለሁ። በጥበብ
ገመዶችም ተይዣለሁ። - - - እንደ እናት አወዳታለሁ። እርሷም
እንደ ህፃን ታቅፈኛለች። እኔ ጥበብን አፈልጋለሁ። - - - ዱካዋን
አከታተላለሁ፤ ብዙ ሞገስም ትሆነኛለች።»⁵

በማለት ነበር ንጉስ ሰለሞን ዘንድ የሚገኘውን አውቀት ለመካፈል
ንግስተ ሳባ ረጅምና አስቸጋሪ የሆነውን ጉዞ ለመጋፈጥ መወሰኗን
ያሳውቀችው።

በሌሎች ሀገራት ውስጥም ጥበብ ከፍተኛ ቦታ የተሰጠው መሆኑን
በባህላቸውና በሐይማኖታቸው የተገለፀውን አስተሳሰባቸውን መሠረት
አድርገን መረዳት እንችላለን። በህንድ ሂንዱዝም (Hinduism) እና
ቡድሂዝም (Buddhism) በቻይና ታላይዝም (Taoism) ፍልስፍናዊ የሆኑ
ሐይማኖታዊ እምነቶች በጎና ለፍጹምነት የሚያበቃን እንዲሁም ራሳችንን
መግዛት በሚያስችለን ችሎታ ህይወታችንን መምራት መቻል ጥበበኛ
ያሰኛል። ጥንታዊ የግሪካዊያን ኋላም ሮማዊያን ጥበብን የደግነትና
የአዋቂነት አማልክት በሆኑት በአቴና (Athena) እና በማይኔርቫ (Minerva)
መሰለው ለትከክለኛ ህይወት መመሪያ አድርገውት ኑረዋል።
ከሐይማኖታዊ እምነታቸው የተገኘው ትምህርት እንደሚያስረዳን ከተለያዩ
ችግሮች መውጣት የሚያስችል አውቀትና ከህሎት ወይም ብልሃት ባለቤት
መሆን ጥበበኛ ያደርጋል።

የጥበብን ኃያልነት እጅግ አጉልቶ የገለፀው መጽሐፍ ቅዱስ ነው። መጽሐፍ
ቅዱስ ጥበብን በሰው ልጅ አስተሳሰብና ኑሮ ውስጥ ወስኖ አልገለፀውም።
ጥበብ በራሱ መንፈሳዊ ህልውና ያለው ሁኖ በብሉይም በህዲስ ኪዳንም
ተገልጿል። በእዲስ ኪዳን ከርስቶስ ኢየሱስን ሁኖ ከመገለጽ ባለፈ በብሉይ
ኪዳን ከፍጥረታት በፊት የነበረና ከእግዚአብሔር ጎን ሁኖ የተፈጠሩትን

ነገሮች በሠራተኞች ያሰገኘ አንደሆነ ተገልጿል። መጽሐፈ ምሳሌ ጥበብን በሴት ይመስላትና የሚከተለውን የምትናገር አድርጎ ይገልጻል።

«አግዚአብሔር የመንገዱ መጀመሪያ አደረገኝ

ከቀድሞ ሥራው መጀመሪያ

ከጥንቱ ከዘላለም ጀምሮ ተሾምሁ

ተራሮች ገና ሳይመሠረቱ

ከኮረብቶች በፊት እኔ ተወለድሁ።

ሰማዮችን በዘረጋ ጊዜ አብሬ ክብርሁ

የምድርን መሠረት በመሠረተ ጊዜ

በዚያን ጊዜ እኔ በአርሱ ዘንድ ዋና ሠራተኛ ነበርሁ።

ዕለት ዕለት ደስ አለኝው ክብርሁ።»

ከጥቅሱ መረዳት አንደምንችለው ጥበብ በራሱ ህልውና ያለው ሁኖ መገለጹ ብቻ ሳይሆን ከሁሉም ፍጥረታት በፊት የነበረ፣ በፍጥረታት ሁሉ ላይ የተሾመ፣ አግዚአብሔር ዓለማትን ሲፈጥር ከአርሱ ጋር አብሮ የነበረና ዋና ሠራተኛም ሁኖ የኖረና ሰባዊ ማንነት ያለው ሁኖ ተገልጿል።

የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጓሜ የሚሠጡ ሰዎች በዚህ መንገድ የተገለፀውን ጥበብ ከርስቶስን የሚወክል ወይም የከርስቶስ ምሳሌ አንደሆነ ይረዱታል። በአዲስ ኪዳን የምናውቀው ከርስቶስ ውልደቱ ወንጌል ላይ ሲገለጽ ከድንግል ማርያም ማኀፀን ላይ የፀለለ መንፈስ፣ ሌላም ቦታ ላይ ይኼን የፀለለ መንፈስ «ቃል» ብሎ በመረዳት «ቃል ሥጋ ሆነ» በማለት ይገልፀዋል። ቃል ደግሞ አግዚአብሔር አለማትን የፈጠረበት አንደሆነ ዳዊት በመዝሙሩ «በአግዚአብሔር ቃል ሰማዮች ፀኑ - - - አርሱ ተናግሯል ሆኑም።» በማለት ይገልፀዋል። ሐዋርያው ጳውሎስ ለቆሮንቶስ ሰዎች በፃፈው የመጀመሪያው መልዕክት ላይ ደግሞ «የአግዚአብሔር ኃይልና የአግዚአብሔር ጥበብ የሆነው ከርስቶስ ነው» በማለት ይናገራል። ጥቅሶችን መሠረት አድርገን ዓለም ከመፈጠሩ በፊት በአግዚአብሔር ዘንድ አብሮት የነበረውና በጥበብ ስም የተገለፀው ከርስቶስ ነበር ማለት አንችላለን። በአዲስ ኪዳን የምናውቀው ከርስቶስ ዓለም ከመፈጠሩ በፊት ሰባዊም ሆነ መለኮታዊ ባህሪ ይዞ መኖሩን ለማመን የሚችግረን ካለን ደግሞ በመጽሐፍ ቅዱስ የተገለፀውን ጥበብ በሚከተለው መንገድ መረዳት አንችላለን። በብሉይ ኪዳን ተደጋግሞ የተገለፀው ጥበብ አግዚአብሔር አለማትን ሲፈጥር በግብታዊነት ሳይሆን አሰቦና አቅዶ በማስተዋልና በብልሃት እያንዳንዱን

ፍጥረት አላማ እንዲኖረው አድርጎ መፍጠር መቻሉን ማሳያ ነው ብለን ልንረዳው እንችላለን።

መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የሚገኘውን መንፈሳዊ ትርጓሜውን ብንተው እንኳ የጥንት ግሪካዊያንና ሮማዊያን ጥበብን የሰው አዋቂነት፣ አስተዋይነት፣ መልካምነት፣ ፈጣሪነትና ብልሃተኛነት መገለጫ አድርገው መረዳት ብቻ ሳይሆን የእምላክም ማንነት መገለጫ ማድረጋቸውንና በዚህም እምላክና ሰው ያላቸውን አንድነት፣ ሰው የእምላክን ባህርይ የወረሰ ኃያል ፍጥረት አድርገው መረዳታቸውን ልንገነዘብ እንችላለን። ጥበብ የእምላክ ማንነት የሚገለጽበት አድርገው የተረዱት ነገር በሌላ ገጽታው የሚያስረዳን የሰው ልጅ ትርጉም ያለው ህይወት ለመኖር የግድ ጥበበኛ መሆንና የእምላክን ባህርይ (ጥበበኛነቱን) ተካፍሎ መኖር እንደሚያስፈልገው ነው።

በምዕራባዊያን ዘንድ ጥበብን ያከበሩትና ለማህበራዊ ህይወት ከፍተኛ ዋጋ እንዳለው የተረዱት የጥንት ግሪካዊያን ፈላስፋዎች ናቸው። ፍልስፍናም ጥበብን የማፍቀር ህይወት ሁኖ መገለጽ የተጀመረው በግሪክ ፈላስፋዎች ነው። ፍልስፍናን «ጥበብን ማፍቀር» ፈላስፋን ደግሞ «ጥበብን አፍቃሪ» የሚሉ ተያያዥ ትርጉሞች ለመጀመሪያ ጊዜ ጥቅም ላይ የዋለው ፓይታጎራስ(Pythagoras 570 – 495 BC) በሚባል ፈላስፋ ላይ ነው። የፓይታጎራስ ደቀ-መዛሙርት መምህራቸው ፓይታጎራስን «ጠቢቡ» - «ጥበበኛው ሰው» እያሉ ሲጠሩት ሰማና እኔ ጥበበኛ ከተባልሁ ምናልባት የእኔ ጥበብ ሊሆን የሚችለው አለማወቄን ማወቄ ሊሆን ይችላል፤ ከዚህ ውጭ ጥበበኛ የሚያሰኘኝ ነገር የለኝም፤ ከጥበበኛነት ጋር ስሜን የምትጠሩኝ ከሆነም ጥበበኛ ከምትሉኝ ይልቅ «ጥበብን አፍቃሪው» ብላችሁ ብትጠሩኝ የተሻለ ይሆናል በማለት መለሰላቸው። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ነው ጥበብን አብዝቶ መሻት - ጥበብን ማፍቀር - ፍልስፍና የሚል ስያሜ የተሰጠው።

"The term "philosopher" originally meant "lover of wisdom" and took its origin from a famous retort which Pythagoras made when he was called "wise". He said that his wisdom only consisted in knowing that he was ignorant, and that he should therefore not be called "wise", but "a lover of wisdom".⁶

14

ፈላስፋ ማለትም ራሱን ለአውቀት አሣልፎ የሰጠ - በተመዝገቡም ባልተመዝገቡም ሁኔታ ውስጥ ቢሆን - አውቀትን አየፈለገ የሚገኘር ተደርጎ መወሰድ ተጀመረ።

የፓይታጎራስ አይነት ተመሳሳይ የሆነ አስተሳሰብ በሶቅራጥስ ሕይወትም እናገኛለን። እንደ ወቅት ሶቅራጥስ ያልፈ ተብሎ ወደሚጠራው አካባቢ ከሚገኘው የእማልክት የመቅደስ ቦታ ተገኝቶ ነበር። በጊዜው ብዙ ህዝብ ተሰብስቦ ነበር። ሶቅራጥስን በቅርብ የሚያውቀው እንደ ኬሬፎን (Chaerephon) የተባለ ሰው ድምጹን ከፍ አድርጎ ገድቶ የሚናገሩ ከሆናትን እንደ ነገር ጠየቃቸው። «በህይወት ካሉ ሰዎች ከሶቅራጥስ የሚበልጥ ጠቢብ ሰው አለን?» ከሆናቱም በጭራሽ እንደ ሶቅራጥስ ጥበብና የሆነ ሰው በምድር ላይ አይገኝም በማለት መለሱለት። ሶቅራጥስ በድንጋጤ ተይዞ ፀጥ - ረጭ አለ። ደግሞ ደግሞ ቢያሰብም ጥበብና የሚያሰኘው ነር እንዲለው ተረዳ። ብዙ ካሰበበት በኋላ የራሱን ማንነት ፈትሾ እር እንዲህ ሲል ተናገረ። «ጠቢብ ያሰኘኝ አለማወቁን መረዳቴ ሲሆን ይችላል።» በማለት የራሱን ግንዛቤ ወሰደ። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ሰዎች ሊኖሩበት ስለሚገባ ትክክለኛ ህይወት፣ ሰው ሁኖ የተፈጠረበትን አላማ፣ በሰዎች ግንዛቤ ውስጥ ሊኖር ስለሚገባው፣ በማንበራዊ ህይወት ፍትህን ማስፈን የሚቻልበትን ሁኔታ ለመፈለግ ሙሉ ህይወቱን ሰጠ። ይመስላል በፓይታጎራስና በሶቅራጥስ የተጀመረው ግንዛቤ - ሶቅራጥስ ለአውቀት ራሱን አሣልፎ መስጠት - (commitment) አስከሁንም ድረስ ለፍልስፍና እንዴት መሠረታዊ ቅድመ ሁኔታና የፍልስፍና ዕውቀት ለማግኘት የሚያስፈልግ የጥናት ሥልት (method) ተደርጎ የሚወሰደው።

ከሶቅራጥስ በኋላ ስለ ጥበብ ምንነትና ጥቅም ብዙ ፈላስፋዎች ብዙ ብለዋል። ቀደምት ከሆኑት ከጥንታዊቷ ግሪክ ፈላስፋዎች - ከፕሌቶና አሪስቶታል እንጀምር። ለፕሌቶ ጥበብ ከአራቱ መሠረታዊ የሆኑ የመልካም ሰብዕና መገለጫዎች (virtues) አንዱ ነው። ለፕሌቶ አውቀት ከዚህ ዓለም ውጭ ባለው ዓለም ውስጥ የሚገኙ ፍጹማንና ዘላለማዊ የሆኑ ነገሮችን መረዳት መቻል ነው። ከዚህ ዓለም ውጭ ያሉትን ሀሳባዊ ህልውና ያላቸውን ነገሮች መረዳት የሚችለው ደግሞ ህሊና ነው። በዚህ ዓለም ውስጥ ያሉት ነገሮች በሙሉ ተለዋዋጭ በመሆናቸው ሊታወቁ አይችሉም። የማይለዋወጡ ፍጹም ነገሮች በሌላኛው ዓለም አሉ፤ ከአካላዊ (appetite) እና ሥነልቦናዊ (passion) ስሜቶች ከመታወክ ምሳሌ አያደረጉ ራሱን እያስተካከሉ መኖር መቻል ለፕሌቶ ጥበብ ነው። በዚህም ጥበብን የአዋቂነትም የመልካም ሰብዕናም መገለጫ አድርጎ ፕሌቶ ተረድቶታል።

አሪስቶትል ጥበብን ተነጣጥለው በማይታዩ በሁለት ክፍሎች መደብ ነው፡፡ ጥቅም ላይ ያዋለው፡፡ አነርሱም፡ - ተግባራዊ ጥበብ (practical wisdom) እና ህሊናዊ ጥበብ (theoretical wisdom)፡፡ ህሊናዊ የሆነው ጽንሰ ሀሳባዊ ጥበብ ስለ ነገሮች አጠቃላይ ምንነት እንዲሁም እውነትን ከህሰት የመለየት ችሎታ ሲሆን ተግባራዊ ጥበብ ቴክኖሎጂካል ከህሰት መያዝ አንዱ መገለጫው ሲሆን ዋናው ግን በተግባር ሊገለጽ የሚችል ሁሉን ነገር አቻችሎና መጥኖ (moderate ሁኖ) መልካም ኑሮ መኖር መቻል ነው፡፡ ለአሪስቶትል ጥበብ ሁሉን አቀፍ የሆነ ችሎታ ነው፤ ዋናው ነገር ደግሞ መልካም ሰው ሁኖ መገኘት ነው፡፡ ለዚህ ነው አሪስቶትል «መልካምነት ሳይኖር ጥበበኛ መሆን እንደማይቻል ለማንም ግልጽ ነው፡፡» - «It is evident that it is impossible to be practically wise without being good» በማለት የተናገረው፡፡

እዚህ ላይ አጥብቀን ልናስተውለው የሚገባን ነገር ሥነ ምግባር በጥበብ ውስጥ ያለው ቦታ ነው፤ ከማንም በላይ እጅግ የላቀ እውቀት አንድ ሰው ቢኖረው እንኳ ሥነ-ምግባራዊ ህይወቱ የተበላሸ ከሆነ ጥበበኛ አይባልም፡፡ ይህ አመለካከት ደግሞ በጥንት ዘመናት ይኖሩ የነበሩ ፈላስፋዎች አምነት ብቻ ሳይሆን በዘመናዊ ዓለም የኖሩ አንደኛው ሲኒከ (Robert Nozick) አይነት ፈላስፋዎችና ማንበራዊ ሳይንቲስቶች ሳይቀር አምነው የተበቀሉት ሀሳብ ነው፡፡

«ጥሩ ህይወት ለመኖር እንዲሁም መሠረታዊ ችግሮችን ለመቋቋም፣ በሰዎች ላይ ሊደርሱ ከሚችሉ አደጋዎች ራስን እርቆ ለመኖር እንዲቻልህ ጥበብ ምን እንደሆነ ልታውቀው የሚገባህ ነገር ነው፡፡»

"Wisdom is what you need to understand in order to live well and cope with the central problems and avoid the dangers in the predicaments human beings find themselves in"⁷

ከላይ ስለ ጥበብ የተመለከትናቸውን ትርጉም ሠጪ ማብራሪያዎች መሠረት አድርገን ጥበበኛ ማን ነው? የሚለውን በሚከተሉት ነጥቦች መሠረት በአጭር - በአጭሩ እንረዳለን፡፡

- ጥበበኛ ሰው አዋቂ ነው፡፡ እውቀት በመረጃ የተደገፈ ግንዛቤ ነው፡፡ እውቀትን ከብልሃት፣ ከማስተዋልና ከስነ-ምግባራዊ

አስተሳሰብና ድርጊት ጋር ጥንቃቄ ላይ ጥላል ጥበብን ያሳያል። ጥበብን ሁሉን ያውቃል ጥበብ ለደረሰው የሚያውቃቸውና የሚሆኑትን ብዙ ነገሮች ይናገራል። ጥበብን የሚያሳይው ግን ሁልጊዜ ለማወቅ የሚገባ (የአውቀት ፍቅር ያለውና) ያውቀውን ነገር የሰውን ልጅ በሚጠቅም ሁኔታ ተግባራዊ የሚያደርግ ሲሆን ነው። ጥበብን ሰው የሰው ልጅ ማግባራዊና ሊከናወን የሚችል ህይወቱን ቀላል የሚያደርገው፤ ልዩነቱን የሚያፋጥኑ አዳዲስ ነገሮችን ይፈጥራል።

- ጥበብን ሰው የሰውን ልጅ የሚገባ የተለያዩ ችግሮች መፍትሔ የመስጠትና ውስብስብ ጉዳዮችን የመፍታት ከህሎት አለው። ጥበብን ሰው የተሟላ አውቀት ለማግኘት በዙሪያው ያለ ተፈጥሯዊ ማግባራዊ ከንቃኔዎችን በንቃት አየተከታተለ ይረዳል፤ ውሳኔ መድረስ በሚያስፈልገው ጉዳይ ላይም በተገቢው ጊዜ፤ በታና ሁኔታ ትክክለኛ ውሳኔ የመስጠት ችሎታ አለው። ጥበብን ሰው በራሱም ላይ ይሁን በሌሎች ላይ ሲደርስ የሚችልን ችግር፤ አይን፤ ውድቀት space ወዘተ. መዳን የሚያስችል ከህሎት አለው።

- ምስጢር ሆኖ ተደብቆ የኖረን (የተሰወረን ጉዳይ) መግለጥ ይችላል፤ ለሰው ልጅ አንቆቅልሽ የሆኑ ጉዳዮችን መፍታት የሚያስችል ልዩ መረዳትና ከህሎት ያለው ሰው ጥበብን ይባላል።

- ጥበብን ሰው ሰዎች አንድ ነገር አንዲረዱና አንዲያምኑ ካስቻላቸው አስተሳሰብ በተለይ ነገሮችን በመመልከት ከአምነታቸውና ከአስተሳሰባቸው ውስጥ ስህተትን ነቅሶ ማውጣትና የተሻለ አምነትና አስተሳሰብ አንዲከተሉ ማድረግ የሚያስችል አውቀትና ከህሎት አለው።

- ጠቢብ ሰው በሰዎች አስተሳሰብና አምነት ውስጥ ያለውን ነገር፤ በተፈጥሮ አንቅስቃሴ ሥርዓት ውስጥ ያለውን ነገር በምሳሌ፤ በተረት፤ በቅኔ፤ በሙዚቃ፤ በስዕልና ቅርፃ ቅርጽ መግለጽና ሰው ራሱን ከራሱ አውጥቶ አንደመስተዋት አንዲመለከት፤ ተፈጥሮን በሀሊናዊ አይነት አየተመለከተ ስለራሱም ይሁን ስለተፈጥሮ አንዲጠይቅ፤ አንዲመራመር፤ አንዲደነቅ፤ አንዲያዝንና አንዲደሰት ማድረግ የሚያስችል ከህሎት አለው።

ጥበብን ሰው ሀሊናዊ ነው፤ ከስሜታዊነት፤ ከወገንተኛነት፤ ከጥቅም አሳዳጅነት ራሱን አርቆ ሚዛናዊ በሆነ አስተሳሰብ ራሱን መምራት የሚያስችለው ሰብዕና ያዳበረ ነው።

በአጠቃላይ ጥበብ አውቀትን በማስተዋል፣ በብልሃት፣ በግብረገባዊነት ለሰው ልጅ ጥቅም እንዲውል ማስቻል ነው። በሌላ አነጋገር ጥበብ አውቀትን አምኖታዊ በሆነ ሁኔታ ጥቅም ላይ እንደናውልና ራሳችንን በመግዛት መምራት የሚያስችል አዕምሯዊ ብስለት ነው። ጥበበኛ ሰው ከግብታዊነት ተላቆ የሚያደርጋቸውን ነገሮች ከአምነቱና ከአስተሳሰቡ ጋር አዛምዶ መኖር የሚችል ሰው ነው። በአጭሩ፡ - አውቀትን፣ አስተዋይነትን፣ መልካምነትን፣ ብልሃተኛነትንና ትክክለኛ የሆነ ተግባራዊ ህይወትን አጠቃሎ ሊገልጽ የሚችለው ጽንሰ ሀሳብ ጥበብ የሚለው ነው።

* * * * *

እስካሁን ከቀረቡልን ማብራሪያዎች የፍልስፍናን ምንነት በመጠኑም ቢሆን ሊገለጽልን የሚችል ትምህርት አግኝተናል። በቂ ግን አይደለም፤ ተጨማሪ ትምህርቶች ማግኘት አለብን። ወደፊት በምናጠናቸው ርዕሶች ሥር ስለ ፍልስፍና አይነቶች፣ ስለፍልስፍና ተግባራት ስለፍልስፍና ጥቅሞች፣ ስለ ፍልስፍና አላማዎችና ስለ ፈላስፋዎች ህይወት ስንማር ስለ ፍልስፍና ምንነት በሰፊው ማወቅ ያስችለናል።

ከዚያ በፊት ግን አንድ አጠር ያለች ርዕሰ ጉዳይ እንመልከት። ለመሆኑ ሰውን ከባህላዊና ሐይማኖታዊ አስተሳሰቦች ማላቀቅ ያስቻለው ፍልስፍና የተጀመረው መቼ ነው? ሄት ነው? እንዴትስ ተጀመረ? እነዚህ ጥያቄዎች አቅልላችሁ በማየት ፍልስፍና የተጀመረው በግሪክ፣ ጊዜውም ስድስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በፊት ነው ብላችሁ ልትመልሱ እንደምትችሉ እገምታለሁ። ነገር ግን እነዚህ ጥያቄዎች የዋዛ አይደሉም - ብዙ ምሁራንን በሀሳብ ያጋጩ ጥያቄዎች ናቸው። እስኪ እኛም እንግባበት፤ ምን አዲስ ነገር እናገኝበት ይሆን?

1.3 ፍልስፍናየትናበእነማንተጀመረ?

ጥያቄው የሚሻው መልስ አንድምታው ከባድ ነው፤ ምክንያቱም ለዚህ ጥያቄ የምንሰጠው መልስ ከፍልስፍና ምንነት ጋር የሚጋጭ ሊሆን ስለሚችል። ጥያቄው ፍልስፍና የተገኘበት ሀገርና ፍልስፍናን ያስገኙትን ሰዎች ዜግነት ጠቅሰን መልስ አንድንሰጥ ያስገድደናል። በምንሠጠው መልስ ብሔራዊ ስሜት፣ ከብር ወይም አካባቢያዊ ማንነት ጋር አያይዘን ፍልስፍናን ለመግለጽ አስገዳጅ ሊሆንብን ይችላል። ፍልስፍና ደግሞ በባህሪው አካባቢያዊነት ወይም ብሔርተኝነት የለበትም። ፍልስፍና ሁለንታዊ (universal) የሆኑ አመከንዮያዊ አውነታዎች የሚገለጹበት አውቀት ነው። ሁለንታዊና ዓለማዊ የሆነውን ፍልስፍናን አካባቢያዊ

ለድርገን ሰንጠረዥ ከራሱ ከፍልስፍና ምክንያት ጋር ተቃርኖ ውስጥ ሊያስገባ ይችላል።

ከዚህ ግንዛቤያችን ተቃራኒ በሚመስል መልኩ ፍልስፍና ከሀገርና አካባቢ ሰሞች ጋር ለምሳሌ፡ - የአንግሊዝ፣ የጀርመን፣ የቻይና፣ የህንድ፣ የአፍሪካ፣ የኢትዮጵያ ፍልስፍና አየተባለ ሲጠራ እንሰማለን። እንደዚህ ከሆነ ፍልስፍና አካባቢያዊ አይደለም የምንለው ለምንድን ነው? ፍልስፍና ከሀገርና አካባቢ ሰሞች ጋር ተያይዞ ሲገለጽ ፍልስፍና አካባቢያዊ ሆነ ማለት አይደለም፤ በተቃራኒው በእነዚህ አካባቢዎች ተወላጅ በሆኑ ሰዎች የተራመደ አለማቀፋዊ የሆነ-ስለ ሰው ልጅና ስለመኖሪያ አካባቢው የተነገረ አውቀት - ማለት እንጅ ለኢትዮጵያ፣ ለህንድ፣ ለጀርመን - - - ህዝብ ብቻ የቀረበ የፍልስፍና አውቀት ነው ማለት አይደለም።

ለልፎ - - - ለልፎ - - - እጅግ ጥቂት በሚባሉ ፈላስፋዎች አስተሳሰብ ውስጥ የዘረኝነት አመለካከት፣ አካባቢያዊ ወይም ብሔራዊ ስሜትን የሚያራምዱ አመለካከቶች ተንፀባርቀዋል። አራስቶትል የባርነት ሥርዓት መኖሩ ትክክል መሆኑን ሲናገር ባሪያ መሆን ያለባቸው ዝቅተኛ የሰው ዘዴች እንጅ ግሪካዊያን አይደሉም ይላል። ለአራስቶትል ግሪካዊያን ከማንኛውም የሰው ዘር የተሻለ የህሊና ህቅም ያላቸው በመሆኑ መተባበር ከቻሉ ዓለምን ሊገዙ ይችላል አስከማለት ደርሷል። ኸርደርና ሄግል የተባሉ ፈላስፋዎችም የጀርመንን ህዝብ የበላይነት የሚያሳይ አመለካከት በፍልስፍና ሥራዎቻቸው ውስጥ አንፀባርቀዋል።

እንደ እነዚህ አይነት አመለካከቶች በፍልስፍና ውስጥ የተንፀባረቁ ቢሆኑም የፍልስፍና አውቀት መገለጫ የሆነው ምክንያታዊነት አስተሳሰብ የሚገድላቸው፣ በፈላስፋነታቸው ስም የቀረበ ነገር ግን የፍልስፍና ይዘት የሌለው አስተሳሰብ እንዲሁም በፈላስፋዎች አስተሳሰብ ውስጥ የዘረኝነትና ትምክህት አስተሳሰብ ሊገለጽበት የሚችልና በሁሉም ጉዳይ ላይ ፈላስፋዎች ሁልጊዜ ትክክለኛ አስተሳሰብ ሊያራምዱ እንደማይችሉማሳያ የሚሆኑ ናቸው። ፍልስፍና ከአካባቢያዊነት ስሜትና አስተሳሰብ ተለይቶ መኖር አይችልም፤ ፍልስፍና በራሱ የአንድ ህዝብ ባህል መገለጫ ነው የሚል ግንዛቤ ቢኖረን እንኳ አካባቢያዊነቱ ከአለማቀፋዊነቱ መብለጥ የለበትም። ፍልስፍና አካባቢያዊ ከሆነ ፍልስፍና መሆኑ ይቅርና በአንድ አካባቢ የሚኖር ህዝብ ባህላዊ አሳቤዎች መገለጫ መሣሪያ ሆኖ ይቀራል።

ይኼ አመለካከታችን ስለ ፍልስፍና አለማቀፋዊነት የጥናት ጽሑፍ ካቀረቡ ምሁራን ሐሳብ ጋር ተመሳሳይ ሁኖ እናገኘዋለን።

«ፍልስፍና ብሔራዊ ነው፣ ብሔርም ተሻጋሪ ነው፤ አካባቢያዊ ነው እያልን በምንናገርበት ጊዜም ሁለንተናዊ (ዓለማቀፋዊ) ሆኖ

ልናገኘው አንችላለን። ለፍልስፍና ግን ሁለቱ እኩል ከብደት አይኖራቸውም። ለፍልስፍና ከብሔራዊ ባህርይው ይልቅ ሁለንተናዊ የሆነን ነገር መሻቱ መብለጥ አለበት፤ ብሔራዊ የሚያሰኘው ነገር አስከማይታወቅ ድረስ አለማቀፋዊነቱ ጐልቶ መታየት አለበት።»

"Philosophy is national and transnational, regional and universal at the same time, but not with equal weighting. The pursuit of universality must prevail over the national character – even to the extent that the latter is no longer noticeable at all."⁸

ጥቅሱ የሚያመለክተን ፍልስፍና አለማቀፋዊነት ከሌለው የፍልስፍና ባህርይውን የሚያጣ መሆኑን ነው።

ፍልስፍና ሰዎች የትም ይኑሩ የሚያነሷቸው መሠረታዊ ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት የሚተጋ ትምህርት ነው። ራሱን ለሰው ልጅ ያቆመ ትምህርት አካባቢያዊ አድርገን ስንረዳው ከፍልስፍና ጋር አብሮ የማይሄድ ብቻ ሳይሆን በራሱ በፍልስፍና ላይ በደልን መፈጸም ይሆናል።

አንኳን ፍልስፍና ይቅርና ሐይማኖቶች ሳይቀሩ አለማቀፋዊ - ሰባዊ አመለካከትን የሚያራምዱ ናቸው። ስለ ኢየሱስ ክርስቶስ ትውልድ ከአብርሃም ጀምሮ ዘሩን ቆጥሮ የነገረን መጽሐፍ ቅዱስ በሌላ ክፍሉ «ትውልዱንስ ማን ይናገራል?» ሐዋ ሥ 8:33 ይላል። በአንድ ወቅት ኢየሱስ ራሱ እናቱና ወንድሞቹ እርሱን ሊያነጋግሩት እንደሚፈልጉት ሲነገረው « --- የአባቴን ፈቃድ የሚያደርግ ሁሉ እርሱ ወንድሜ፤ አህቴም፤ እናቴም ነውና» ብሎ የመለሰው የእርሱ መምጣትም ሆነ ትምህርቱ ለአንድ ወገን ሳይሆን ለሁሉም የሰው ዘሮች መሆኑን አሳውቆበታል። ሐዋርያቱም «አይሁዳዊ ወይም የግሪክ ሰው የለም፤ ባሪያ ወይም ጨዋ ሰው የለም፤ ወንድም ሴትም የለም፤ ሁላችሁም በክርስቶስ ኢየሱስ አንድ ሰው ናችሁና።» ገላ 3:28 በማለት የክርስትና ሐይማኖታቸው አለማቀፋዊ መሆኑን መስከረዋል።

ፍልስፍናም እንዲሁ ነው - ለሰው ዘር በሙሉ ነው። ፈላስፋዎች ያላቸው አውቀት ከራሳቸው ምኞትና አስተሳሰብ ብቻ የሚመነጭ አይደለም - ከእነርሱ በፊት ከነበሩ በተለያዩ ሀገራት ከሚገኙ ፈላስፋዎች ምሁራን ላይ

⁸ Wolfgang Welsch: Philosophy: Specific Origin and universal Aspirations, 1998 a research paper presented during Twentieth world congress of philosophy, Boston at www2.uni-jena.de/welsch/paper

የተመሠረተ አውቀት ነው። ከሌሎች ያገኙትን አውቀት አዳብረው መልሰው ለሰው ልጆች ሁሉ የሚያበረከቱት ዕውቀት ነው ያላቸው፤ በአንድ ፈላስፋ ውስጥ ያለ አውቀት በራሱ አለማቀፋዊ ነው። ፈላስፋዎች ከአካባቢያቸው ነባራዊ ሁኔታ ቢነሱ አንኳ መድረሻቸው አጠቃላይ የሰው ልጅ ነው።

በርዕሱ ላይ ለተነሱ ጥያቄዎች (ፍልስፍና የተጀመረው የት ነው? በእነ ማንኛ ተጀመረ?) በቀጥታ መልስ ከመስጠት ይልቅ ይኼ ሁሉ ነገር መግለጽ የተፈለገው ለጥያቄዎቹ በሚሰጡ መልሶች ምክንያት የዘረኝነት አስተሳሰብ እንዳናራምድበት፤ በብሔራዊ ኩራት ስሜት እንዳንታበይ ወይም የበታችነት ስሜት ስለባ እንዳንሆን ለማስገንዘብ ነው። አንድ አፍሪካዊ ምሁር ከእነዚህ ጥያቄዎች ጋር ተያይዞ በሚሠጡ መልሶች ነጮች የዘር የበላይነታቸውን ሊያራምዱበት የሚችሉበት እንደምታ ያለው አስተሳሰብ መኖሩን በሚከተለው መልኩ ገልፀውታል።

«ፍልስፍና ከፍተኛው የትምህርት አይነት ነው።

ሁሉም ትምህርቶች ከፍልስፍና የተገኙ ናቸው።

ፍልስፍና የግሪኮች የፈጠራ ውጤት ነው።

ግሪኮች ደግሞ ነጮች ናቸው።

ስለሆነም ፍልስፍና የነጮች ፈጠራ ውጤት ነው።»

"Philosophy is the highest discipline.

All other disciplines are derived from philosophy.

Philosophy is the creation of Greeks.

The Greeks are white.

Therefore, whites are the creators of philosophy"⁹

ስለ ፍልስፍና የዚህ አይነት አመለካከት ያለው አውሮፓዊ ቢኖር ፍልስፍና በቆዳ ቀለም አመለካከት የሚወሰን አለመሆኑን የማያውቅ ብቻ ሳይሆን ፍልስፍናን ለዘር የበላይነት አስተሳሰብ መሣሪያ አድርጎ መጠቀሙን ያሳያል። የዚህ አይነት አመለካከት ኢሰባዊ ብቻ ሳይሆን ፀረ-ፍልስፍና ነው። ፍልስፍና ሄትም ቦታ ይገኝ አውቀቱ የተፈጠረው ለሰው ልጆች በሙሉ እንጂ ለአንድ አካባቢ ህዝብ የማንነት መግለጫ አድርጎ ለመጠቀም አይደለም። የፍልስፍናን መነሻም ሆነ ትምህርቱን ለዘር የበላይነት መግለጫ

አድርጎ መጠቀም ስህተት መሆኑን ተረድተን ለጥያቄዎቹ መልስ በሚሰጥበት ጊዜ የሚጠሩ ሀገሮችና የፈላስፋዎች ስሞች ቢኖሩም የፍልስፍናን አለማቀፋዊነት ሊሸሩት አንደማይችሉ ደግመን ልንገነዘብ ይገባናል።

ፍልስፍና የተጀመረው የት ነው የሚለው ጥያቄ ለአብዛኛዎቹ ምዕራባውያን ምሁራንና በምዕራባውያን ፍልስፍና ትምህርት የተመረቁ ጥያቄያቸው አይደለም - ለአነርሱ ፍልስፍናን ያመጡት እነማን አንደሆኑ ከግልጽም በላይ ግልጽ ነው። ለምዕራባውያን ፍልስፍና የተጀመረው በግሪክ ማደሊተስ ከምትባል ከተማ ቴለስ በተባለ ፈላስፋና በአርሱ ተከታዮች ነው።

እንዲህ እየተባለ የፍልስፍና ትምህርት በተሰጠበት ቦታ ሁሉ ለብዙ ዘመናት ሲነገር ኖሯል፤ አየቆዩ ግን ጥያቄዎችና ትችቶች ይቀርቡበት ጀመር። ሀንዳዊያን ፍልስፍናን የወለድነው እኛ ነን ማለት ጀመር፤ አንዳንዶችም የፍልስፍናን የዘር ግንድ ወደ መካከለኛው ምሥራቅ የሰልጣኔ መነሻ ወደ ባቢሎን ይሰቡት ጀመር። ቻይናውያንም በራሳቸው በዚህ ጉዳይ ላይ የሰዓዊ ስርዓት እጅ አለበት በማለት ድምፃቸውን ማሰማት ጀመሩ። ከእነዚህ ሁሉ የከረረ ብቻ ሣንሆን አናንተ የፍልስፍና ጀማሪዎች ናቸው የምትሏቸውን ግሪኮችን ሳይቀር ፍልስፍና ያስተማርን እኛ ነን በማለት ሸንጣቸውን ገትረው ይከራከሩ ጀመር። አውሮፓውያንና አሜሪካውያን ምሁራንም ፍልስፍና የሚያከል ነገር ከነጮች እጅ አንዳይወጣ አስጥ አገባውን አጥብቀው ያዙት።

ከፍልስፍና አጀማመር ጥያቄ በስተጀርባ ያለው ሌላ ከባድ ጥያቄ ምሁራኑን አልህ አስጨራሽ ከርከር ውስጥ እንዲገቡ አስገደዳቸው። ፍልስፍና ብቻ ሳይሆን በአጠቃላይ ሥልጣኔን ለሰው ዘር ያመጡት እነማን ናቸው የሚለውን ጥያቄ የተጣጣፈ ከርከር አስነሳ። አውሮፓውያንና አሜሪካውያን ምሁራን አፍሪካን የሥልጣኔና የፍልስፍና መነሻ ናት ብለው ከሚከራከሩት አፍሪካውያንና አፍሪካዊ ካልሆኑም ምሁራን ጋር የሞት ሽረት ትንቅንቅ የሚመስል መግት ለማድረግ መገደድ ጀመሩ። በከርከሩ አሸናፊ ለመሆን የጥንት የሐይማኖትና የእፊ - ታሪክ መጽሐፍት ሳይቀር ለምስክርነት አቀረቡ፤ የአርኪዎሎጂ የምርምር ውጤቶችን ዋቢ አደረጉ፤ በጥንት ዘመን እንዳይበሰብሱ ሁነው የተቀበሩ ፊሳዎችን በቤተ - መከራ መሳሪያዎች ታግዘው ለመመርመር ተገደዱ። አሁን ባለንበት ዘመን ሳይቀር ከርከሩ ያልበረደው የዚህ መመዘኛ ጥያቄ ጉዳይ መልስ አለን ባዮችን በቀላሉና በአጭሩ መረዳት እንድንችል በሰድስት ቡድን ከፍለን እንያቸው።

- ሥልጣኔ የተጀመረው ከባቢሎን ነው የሚሉ!
- ሥልጣኔን ያመጡት የሴም ዘር ግንድ ያላቸው ፎኖሲያንና ሐይከሶስ የተባሉ ኢንዶ-ኢራንያን በተለይ ከግብፅ መባረራቸውን ተከትሎ በኤግያን መቀመጥ ግድ ሲሆንባቸው ሥልጣኔያቸውን ወደ ግሪክ አመጡ የሚሉ!
- በሥልጣኔ ቀደምት አፍሪካዊያን ህዝቦች ናቸው የሚሉ አንዳንዶች የኩሽና የሴም ዘር ድብልቅ የሆኑ ሊቢያዊያንና ትራሽያን ህዝቦች ሲያደርጉ ሌሎች ደግሞ ከታችኛው የአባይ ሸለቆ ይኖሩ የነበሩ የኑቢያ ህዝቦች ናቸው የሚሉ!
- ግብፅን ከሌላው የአፍሪካ ክፍል ጋር አንድ አድርጎ በመውሰድና የጥንት ግብፅ ህዝብም ጥቁር ህዝብ መሆኑን በማሳየት ሥልጣኔን የጀመሩት ጥቁር ህዝቦች ናቸው የሚሉ!
- ሥልጣኔ ጥቁር ካልሆኑ በጥንት ግብፃዊያን ህዝቦች ተጀመረ የሚሉና
- ጥንታዊ ሥልጣኔ በህንድም በቻይናም ነበር የሚሉ ናቸው::
ከአነዚህ ተከራካሪዎች አስገራሚ የሆኑትና የሥልጣኔ መነሻ አውሮፓ ተኮር ለሆኑ ተመራማሪዎች ከአለት ወደ አለት እጅግ አስቸጋሪ እየሆኑ የመጡት የሥልጣኔን መነሻ አፍሪካ-ጥቁር ህዝብ ተኮር- አስተሳሰብ አራማጆች ናቸው:: የመከራከሪያ ጭብጦቻቸውን በማስፋት
- የጥንት ግሪክ ህዝብ ጥቁር እንደነበረና አቴንሰንም ሆነ አቲካን የመሠረቷት ጥቁር ህዝቦች እንደሆኑ አሳማኝ ማስረጃዎችን ማቅረባቸው፤
- በተለይም ደግሞ ፒራሚዶችን የገነቡት ጥንታዊ ግብፃዊያን (ህዝቡ ብቻ ሳይሆን ነገስታትም ጭምር) ጥቁሮች መሆናቸውን የቆዳ ቀለም ጥቁርነት የሚወስነውን የሜላንን ንጥረ ነገር ከደረቁ ፊዛዎች ቆዳ ላይ በቤተ-ሙከራ በመመርመር ማረጋገጣቸውና
- የጥንት የአፈ-ታሪኮችም ሆነ ዘመናዊ የአርኪዎሎጂ የምርምር ውጤቶችን ማቅረብ መቻላቸው የከርከሩ ሚዛን ወደ እነርሱ እንዲደፋ ማድረግ ብቻ ሳይሆን ተከራካሪዎቻቸው ሳይቀር መልስ መስጠት እንዲሳናቸው አያደረጓቸው ይገኛል::

የፍልስፍናም መነሻ ጥያቄ ያስነሳው ከርከር ተመሳሳይ ነው:: ከግሪክ በፊት ፍልስፍናን የጀመርነው «አኛ» ነን በማለት የግሪክን ፍልስፍና የሚገዳደሩት

ሀንዳዊያንና አፍሪካዊያን ሲሆኑ አልፎ - - - አልፎም ቻይናዊያን በከርከሩ ብት ማለታቸው አልቀረም።

ሀንዳዊያን በአንድ በኩል ከግሪክ በፊት ፍልስፍና የታየው በሀንድ ነው ይላሉ፤ ከግሪክ በፊት ባይሆንም አንኳ ከግሪክ ፍልስፍና ጉን ለጉን የነበረ ከፍተኛ የአስተሳሰብ ምጥቀት የታየበት ፍልስፍና ያለን እኛ ብቻ ነን ይላሉ። አይደለም ሳይንስና ቴክኖሎጂ ለዓለም ህዝብ ያስተዋወቀው አፍሪካ ናት ባዮች ናቸው። በከርከሩ አሸናፊ ያደርገናል ብለው ሀንዳዊያን የሚተማመኑት የነፍስ ተሻጋሪነት (transmigration of soul) አስተሳሰብ ከማንም በፊት ለግሪኮች ያስተማርናቸው እኛ ነን በማለት ይከራከራሉ።

የጥንት ግሪካዊያን ጥቁር ሽዎቻቸውን ለያለግሉ

ሀንዳዊያን በግሪካዊያን ላይ ከስ ያቀርባሉ። አፍሪካዊያን ደግሞ እናንተ ሀሳቡ መመሳሰሉን ብቻ አይታችሁ ከእኛ ነው የተወሰደ ትላላችሁ፤ ሌላ ማስረጃ ግን የላችሁም፤ እኛ ግን በቂ ማስረጃ አለን፤ ግሪካዊያን ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን ያወቁት የእኛን ፍልስፍናና ሐይማኖታዊ እምነታችንን ከተማሩ በኋላ ነው። ለዚህ ማስረጃ የሚሆነው ፓይታጎራስ የእኛን ትምህርት ለሀያ-ሁለት ዓመት እኛ ጋር ሁኖ መማሩ፤ ሶቅራጥስ ለአሥራ አምስት አመታት መማሩ፤ ኘሌቶም ለአሥራ አንድ ዓመት እግራችን ሥር ቁጭ ብሎ መማሩ ነው፤ ያስተማሯቸውም የእኛዎቹ ሰዎች ናቸው። ፓይታጎራስን ታዋቂው የግብፅ ነብይ የነበረው ሶንቸስ (Sonches)፤ ኘሌቶም በሄሎፓሊስ (ፒራሚዱ ያለበት አካባቢ ጥንታዊ ስም) በታዋቂው መምህር ሴክኑፊስ (Sechnuphis) የተማሩት አስተሳሰብ ነው በማለት ያስረዳሉ።

"And Pythagoras is reported to have been a disciple of Sonches the Egyptian arch-prophet; and Plato of

Sechnuphis of Heliopolis; and Eudoxus (mathematician),
of Cnidus of Konuphis"¹⁰

የህንድ ሐይማኖታዊ ፍልስፍና በግሪክ ፈላስፋዎች አመለካከት ላይ ተጽዕኖ ፈጥሯል። እንደንደንል የሚያስገድደን መጠነኛ መረጃ እናገኛለን። የመጀመሪያው በሰሜን አፍሪካ የግሪክ ግዛት ውስጥ ሴረኔ ከተማ ከነበረው የፍልስፍና ትምህርት ውስጥ ከወጣው ሄግስያስ በተባለው ፈላስፋ ላይ ነው። የሴረኔው ገዢ ሜጋስ በህንዱ ንጉስ አሾካ ይላኩ የነበሩትን የቡድሃ አምነት ሚሴዮናዊያንን ይቀበል ስለነበርና ሄግስያስም እዛው ሴረኔ ስለነበር የእነርሱ አምነት ተጽዕኖ ሣያሳድርበት አንዳልቀረ ይገመታል። ሌላው ማስረጃ ታላቁ ንጉስ አሊከሳደር ህንድን በወረረበት ጊዜ አስከትሎት የመጣው ግሪካዊያን ካላነስ (Calanus) ብለው የሚጠሩት የቡድሃ አምነት መነኩሴ ባመጣው ትምህርት በስቶይክ (Stoic) ፍልስፍና አራማጆች ላይ የፈጠረው ተጽዕኖ ነው። አዚህ ላይ ማስተዋል ያለብን እነዚህ የህንዳዊያን ተጽዕኖዎች የታዩት ፍልስፍና በእነ ቴለስ ግሪክ ውስጥ ከተጀመረ ከሁለት መቶ አመታት በላይ በሆነ ጊዜ ውስጥ መሆኑን ነው። እንደዚህ አይነት ተመሳሳይ የሆኑ ጥቂት ተጨማሪ መረጃዎች እናገኝ እንደሆነ እንጅ የህንድና የግሪክ ፍልስፍናን ግንኙነት ሊያረጋግጥልን የሚችል ሌላ አሳማኝ ማስረጃዎችን ማግኘት አንችልም፤ የተሻለ ማስረጃ የምናገኘው ከአፍሪካ ተኮር (Afrocentric) አስተሳሰብ አራማጆች ነው።

አፍሪካዊያን ዋናው ማስረጃ አድርገው የሚያቀርቡት ደግሞ በግሪክ (በአውሮፓም) የመጀመሪያው ፈላስፋ ከሚባለው ጀምሮ ታዋቂ የሆኑት ፈላስፋዎች የሂሳብ ሊቆች፣ የህክምና ባለሙያዎች፣ የሥነ ህንፃ ሙያተኞች፣ ቀራጂዎች ግብፅ ውስጥ ለብዙ ጊዜ መማራቸው ሲሆን በተለይ ፍልስፍናን ታዋቂ የግብፅ ፈላስፋ ከነበሩት ኢምሆቴፕ (Imhotep)፣ ታሆቴፕ (Ptahhotep)፣ አሚን ሆቴፕ (Amenhotep)፣ ዱአፍ (Duafer)፣ አኪህናተን (Akhenaton)፣ ሶንችስ (Sonches)፣ ሴክኑፊስ (Sechnuphis) እና በሌሎችም መማር መቻላቸው ነው። አዚህ ላይ ግብፅ ሲባል እንዳሁኑ አብዛኛው ህዝቧ የአረብ ህዝብ መልክ ገጽታ፣ ቋንቋና ባህል ያላት ግብፅ ሣትሆን ጥቁር ህዝብ ይኖርባት የነበረችው ግብፅ ማለት ነው። በጥንት ዘመን ግብፃውያን ጥቂሮች መሆናቸውን የጥንት ግሪካዊያን ምሁራን ሳይቀር መስከረዋል።

የታሪክ አባት እየተባለ የሚጠራው ሂሮዶቶስ በሁለተኛው መጽሐፍ ላይ እንዲህ በማለት ይናገራል።

ከሊካዊያን ግብፃውያን ናቸው "ምክንያቱም እንደግብፃውያን ሁሉ ጥቁር ቆዳና ሸካራ ፀጉር ያላቸው ናቸውና።"

Colchians were Egyptians, "because like Egyptians they had black skin and wooly hair"

አራስቶትልም ፊዚዮግኖሞኒስ በተባለው ሥራው ላይ "ግብፃውያንና ኢትዮጵያውያን በጣም ጥቁሮች ናቸው" "Egyptians and Ethiopians are very black" ማለት በጥንት ዘመን በስልጣኔ ከዓለም ቀዳሚ የነበሩት ግብፅውስጥ ይኖሩ የነበሩት ጥቁር ህዝቦች መሆናቸውን አረጋግጧል።

ግሪካዊያን ግብፅ ድረስ በመሄድ ለመማር ያስገደዳቸው ነገር የጥንቱ ዓለም የትምህርት ማዕከል ግብፅ ስለነበረች ብቻ ሳይሆን በግብፃውያን ጥበብ እጅግ ስለሚደነቁ ነበር። ግሪካዊያንን ግብፃውያንን የሚያደንቁት ያህል ግብፃውያን ደግሞ የኢትዮጵያኖችን ጥበብ ያደንቁ እንደነበር አሳንቴ እንዲህ ሲል ይናገራል።

"የኢትዮጵያን ሰዎች ታላቅ እውቀት ባለቤት መሆናቸው ግብፃውያን እንደሚያደንቁ ሁሉ ግብፃውያን ሰዎች ያላቸውን ታላቅ የሆነ ከህሎትና እውቀት ማንም ግሪካዊ ያደንቅ ነበር።"

"One can see that the Greeks appreciated the fact that in Egypt were men and women of great skill and knowledge Egyptians appreciated the fact that there were men and women of great knowledge in Ethiopia"¹¹

ጥቅሱ የሚያመለክተው ግሪካዊያንም ይሁን የጥንት ግብፃውያን ሲደነቁበት የነበረውን ሥልጣኔ ያመጡት ጥቁሮቹ ኢትዮጵያውያን መሆናቸውን ነው። በሥልጣኔ ብቻ ሳይሆን በእውቀትም ቢሆን በኢትዮጵያ ቅኝ ተገዥነታቸው ውጭ ግብፃውያን ምንም ማለት እንዳይደሉ ኢትዮጵያውያን ራሳቸው ያምኑ እንደነበር ሄሮዶቶስ የተናገረውን አሣንቴ ማስረጃ አድርጎ አቅርቧል። "The Ethiopians said that the Egyptians were nothing but a colony of Ethiopians"

የፍልስፍና ትርጉም ያለውና በእንግሊዝኛ ቋንቋ የምናውቀው ፊሎሶፊ (Philosophy) የሚለው ቃል ሥርወቃሉ የግሪክ እንደሆነ ቢታመንም በተለይ "ሶፊ" - "ዊዝደም" በአማርኛ "ጥበብ" የሚለው የግሪክ ቃል

¹¹ ከዚህ በፊት Asante, Molefi Kete, An African Origin of philosophy: Myth or Reality ከሚለው መረጃ ላይ የተወሰደ

መሠረቱ የግሪክ ቋንቋ ሣይሆን ግብፃዊያን ሲጠቀሙበት (Seba) የሚለው "ፐብብ" የሚል ትርጉም ያለው ቃል እንደሆነ የአፍሪካ ምሁራን ይናገራሉ። ይኼን ሁሉ ለማለት ያስፈለገው ቃል እንደሆነ የአፍሪካ አፍሪካና ጥቁር ህዝቦቿ መሆኑን ለማሳየት ነው። ጥያቄ የፍልስፍና መጽሐፍ ውስጥ የነበረው ፍልስፍና በአርግጥ የግሪክን ፍልስፍና የሚሆነው ግብፃውያን የሚለው ነው።

ጥያቄውን ለመመለስ እጅግ አስቸጋሪ ነው፤ ምክንያቱም ለመመለስ የግብፅን ፍልስፍና ማወቅ ያስፈልጋል። የግብፃዊያንን ፍልስፍና በተሟላ ሁኔታ ለማወቅ የፐብብዊያን ግብፃዊያን ፍልስፍና (Egyptologist) መሆን ያስፈልጋል፤ መሆን እንኳን ሥልጣኔ አግኝቶ የሚወስደው ጊዜ እጅግ ብዙ ነው፤ ፖሊታኒክ ሣይቀር ሀያላት ሊያስፈልግ ፈጅቶበታል። ይኼም ሆኖ ያን ያህል ጥልቀት ያለው ዕውቀት ሳይገኝ መጠነኛ የጥናት ጽሑፎችን አይተን የግብፃዊያን ፍልስፍና የትምህርት ይዘት መረዳት አንችላለን። አነርሱም፡-

- መልካም ሥነ-ምግባር መኖር የሚያስችል አውቀት።
- ስሜታዊና ቅጽበታዊ ፍላጎቶችንና ስሜቶችን ስለሚቻልበት ህሊናዊ የሆነ በማስተዋል የተረጋጋ ህይወት መኖር የሚቻልበት አውቀት።
- ፍትህ በህብረተሰብ ውስጥ ማስፈን የሚቻልበት አውቀት።
- ተግባራዊ የሆነና ስኬታማ ህይወት መኖር የሚያስችል አውቀት።
- ከሞት በኋላ የነፍስን ህልውና የሚያረጋግጥ ትምህርት
- ስለ ዓለም አፈጣጠርና ሌሎችም ትምህርቶች ናቸው።

እነዚህን ትምህርቶች የግሪክ ፈላስፋዎች የተማሯቸውና በፍልስፍታዊ ላይ ተጽዕኖ ያሳደሩባቸው መሆኑን በጥንት ግሪካዊያን ፈላስፋዎችን ሥራ በመጠኑም ቢሆን ለሚያውቅ ሰው መረዳት አስቸጋሪ አይሆንበትም። ከዚህ ግንዛቤ ተመስርተን ፍልስፍናን የጀመሩት ግሪካዊያን ሣይሆኑ አፍሪካዊያን ናቸው ብለን መናገር አንችላለን።

ነገር ግን የግብፅ ፍልስፍና አስተሳሰብ ከጥንት ሰዎች ሐይማኖታዊ እምነቶችና ከአፈታሪኮች የተላቀቀ ነወይ? ባቢሎናዊያንም ቢሆን ለህይወት ያላቸው አመለካከት ከጀብድ ታሪክ (epic) የተላቀቀ ነወይ? የህንዳዊያን የፍልስፍና አስተሳሰብ ከመንፈሳዊ ኃይል መገለጥና ከመንፈሳዊ ኃይል ጋር እንደ መሆን ከሚል ሀሳባዊ እምነት (mysticism) የተላቀቀ ነወይ? በግልጽ ምናገር ያስፈልጋል - በፍጹም አይደለም። እስኪ የጥንት ግብፃዊያን እና ባቢሎናዊያን ሥራዎች የሆኑትን አንመልከት። የጥንት ግብፃዊያን

የሚታወቁባቸውና የፍልስፍና ይዘት ያላቸው ሁለት ሥራዎች አሏቸው፡ የመታን መጽሐፍ (The Book of the Dead) እና ውዳሴ እቶን (The Hymn of Aton)፡፡ እነዚህ ሥራዎች ከአማልክት አምልኮዊ አስተሳሰብና ተረታዊ ከሆኑ አምነቶች ጋር የተቆራኙ ነው፤ ለምሳሌ፡- ከፀሐይ አምላክ እቶን እና ከሞት አማልክት (god of death) ጋር የተወራረሰ ነው፡፡ በባቢሎን ደግሞ የግልጋሚሽ የጀብድ ታሪክን (The epic of Gilgamesh) እናገኛለን፡፡

በአጠቃላይ ግሪካዊያን ፍልስፍና ከመጀመራቸው በፊት የነበሩ የፍልስፍና ይዘት የነበራቸው በተለያዩ ሀገሮች ውስጥ የነበሩ አስተሳሰቦች፡-

- አፈታሪካዊ ይዘታቸው ከፍተኛ የሆነ
- ሐይማኖታዊ አምነቶች ጋር የተዋሃዱ
- ጀብድ ፈፃሚ ሰዎች ታሪክ የተሞሉ
- ወጥነት የሌላቸው - ስለአንድ ነገር ብዙ ምክንያቶችን የሚደረጉ
- እውነታቸው ራሳቸው በሚሠጡት ትርጉም የሚረጋገጥ (Self - justifying)
- በማስረጃ የተጠናከረ ምክንያታዊ አስተሳሰብ ይልቅ ልብወለዳዊና ግምታዊ አመለካከቶች የሚንፀባረቁባቸው
- የሥነ እውቀት (epistemology) መሠረት የሌለው፤ የተፈጥሮን ሥርዓት መግለጽ የሚችል እንዲሁም ሀግጋቱን ማሳየት የሚችል ጽንሰ - ሀሳቦችን ማስገኘት ያልቻሉ
- የፍልስፍና እውቀት ቢኖራቸው እንኳ በጥቂቶች ብቻ የሚታወቁና ምስጢር ሆኖ የሚያዝ በመሆኑ በህዝብ ዘንድ ሊታወቁ ሊጠቀምበት ያልቻለ መሆኑ፤ ወዘተ

የፍልስፍና ይዘታቸው ከግሪካዊያን ጋር ሲነፃፀር እጅግ ዝቅተኛ ነው፡፡ የግሪክ ፍልስፍና ግን ምንም እንኳ ከግብፃዊያንም ሆነ ከሌሎች ሀገራት የተኮረጀ አስተሳሰብ እዚህም - እዛም - የሚገኝበት ቢሆንም ራሱን አስቀድሞ ከነበሩት የአማልክት ትምህርቶች ያራቀ መሆኑ፤ ከመላምት ይልቅ ህሊናዊ የማገናዘብን ህቅምን በስፋት የተጠቀመ መሆኑ፤ የፍልስፍና ይዘቱ ከፍተኛ በመሆኑ አስቀድሞ ከነበሩት የሌሎች ሀገሮች አስተሳሰቦች የላቀ መሆኑ ግልጽ ነው፡፡

አሁን ብይን ወደ መስጠት እንሸጋገር፡፡ ፍልስፍና የተጀመረው ሄት ነው? የመጨረሻ ውሳኔ ለመስጠት አስቸጋሪ ቢሆንም ውሳኔውን የማንነት መግለጫ ባናደርገውም ለእውቀት ሲባል ግን አንድ የመጨረሻ የሆነ መደምደሚያ ሀሳብ ላይ መድረስ አለብን፡፡ እንደዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ ግንዛቤ የሚከተለው ሀሳብ ማጠቃለያ ሆኖ ቢወሰድ የተሻለ እንደሆነ አምነቱ ነው፡፡ የሚከተለው ሀሳብ ማጠቃለያ ሆኖ ቢወሰድ የተሻለ እንደሆነ አምነቱ ነው፡፡ ከላይ በቀረበው ትንታኔ ላይ ተመሥርተን ፍልስፍና አፍሪካ ተፀንሶ ግሪክ

የሚታወቁባቸውና የፍልስፍና ይዘት ያላቸው ሁለት ሥራዎች አሏቸው፡፡ የመታን መጽሐፍ (The Book of the Dead) እና ውዳሴ አቶን (The Hymn of Aton)፡፡ እነዚህ ሥራዎች ከአማልክት አምልኮ አስተሳሰብና ተረታዊ ከሆኑ አምነቶች ጋር የተቆራኙ ነው፤ ለምሳሌ፡- ከፀሐይ አምላክ አቶን እና ከሞት አማልክት (god of death) ጋር የተወራረሰ ነው፡፡ በባቢሎን ደግሞ የግልጋሜሽ የጀብድ ታሪክን (The epic of Gilgamesh) እናገኛለን፡፡

በአጠቃላይ ግሪካዊያን ፍልስፍና ከመጀመራቸው በፊት የነበሩ የፍልስፍና ይዘት የነበራቸው በተለያዩ ሀገሮች ውስጥ የነበሩ አስተሳሰቦች፡-

- አፈታሪካዊ ይዘታቸው ከፍተኛ የሆነ
- ሐይማኖታዊ አምነቶች ጋር የተዋሃዱ
- ጀብድ ፈፃሚ ሰዎች ታሪክ የተሞሉ
- ወጥነት የሌላቸው - ስለአንድ ነገር ብዙ ምክንያቶችን የሚደረፉ (Slef - justifying)
- በማስረጃ የተጠናከረ ምክንያታዊ አስተሳሰብ ይልቅ ልብወለዳዊና ግምታዊ አመለካከቶች የሚንፀባረቁባቸው
- የሥነ አውቀት (epistemology) መሠረት የሌለው፤ የተፈጥሮን ሥርዓት መግለጽ የሚችል እንዲሁም ሀገራቱን ማሳየት የሚችል ጽንሰ - ሀሳቦችን ማስገኘት ያልቻሉ
- የፍልስፍና አውቀት ቢኖራቸው እንኳ በጥቂቶች ብቻ የሚታወቁና ምስጢር ሆኖ የሚያዝ በመሆኑ በህዝብ ዘንድ ሊታወቁ ሊጠቀሙበት ያልቻለ መሆኑ፤ ወዘተ

የፍልስፍና ይዘታቸው ከግሪካዊያን ጋር ሲነፃፀር አጅግ ዝቅተኛ ነው፡፡ የግሪክ ፍልስፍና ግን ምንም እንኳ ከግብፃዊያንም ሆነ ከሌሎች ሀገራት የተኮረጀ አስተሳሰብ እዚህም - እዛም - የሚገኝበት ቢሆንም ራሱን አስቀድሞ ከነበሩት የአማልክት ትምህርቶች ያራቀ መሆኑ፤ ከመላምት ይልቅ ህሊናዊ የማገናዘብን ሀቅምን በስፋት የተጠቀመ መሆኑ፤ የፍልስፍና ይዘቱ ከፍተኛ በመሆኑ አስቀድሞ ከነበሩት የሌሎች ሀገሮች አስተሳሰቦች የላቀ መሆኑ ግልጽ ነው፡፡

አሁን ብይን ወደ መስጠት እንሸጋገር፡፡ ፍልስፍና የተጀመረው ሄት ነው? የመጨረሻ ውሳኔ ለመስጠት አስቸጋሪ ቢሆንም ውሳኔውን የማንነት መግለጫ ባናደርገውም ለአውቀት ሲባል ግን አንድ የመጨረሻ የሆነ መደምደሚያ ሀሳብ ላይ መድረስ አለብን፡፡ እንደዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ ግንዛቤ የሚከተለው ሀሳብ ማጠቃለያ ሆኖ ቢወሰድ የተሻለ እንደሆነ አምነቱ ነው፡፡ ከላይ በቀረበው ትንታኔ ላይ ተመሥርተን ፍልስፍና አፍሪካ ተፀንሶ ግሪክ

ተወለደ ማለት አንችላለን። ፅንሰ ሣይኖር ልጅ ማግኘት ለይቻልም፤ በተመሳሳይ የግብፅ ፍልስፍና ባይኖር ኖሮ የግሪክ ፍልስፍና በተጀመረበት ጊዜ የነበረውን አቅም ይዞ ሊገኝ ይችል ነበር ብሎ ማሰብ ለጅግ ከባድ ነው። በዚህ መሠረት ትክክለኛ ግንዛቤ የሚሆነው የሁለቱን ሀገሮች ፍልስፍናዎች ሣይነጣጥሉ በመረዳት ፍልስፍና በተለያዩ ቦታዎችና ባህሎች የሚኖሩ ሰዎች ነገር ግን የጥበብ ፍቅር አንድ ያደርጋቸው የአንድ ሰው ዘር ቤተሰቦች በሂደት ያስገኙት እውቀት ነው የሚለው ይሆናል። ከዚህ ጉን ለጉን ደግሞ የሀንዶች ፍልስፍና እንዲሁም የቻይና ፍልስፍና የራሳቸው የሆኑ መገለጫዎችና የዕድገት ሂደቶች ይዘው ከግብፅና ከግሪክ ፍልስፍናዎች ጋር አብረው የኖሩ የሰው ልጅ የአስተሳሰብ ዕድገት ማሳያዎች ኢድርገን መረዳት የተሻለ ይሆናል።

ከዚህ በኋላ ልንረዳው የሚገባን ጉዳይ ፍልስፍና ባልተፀነሰበት ቦታ ግሪክ ውስጥ ለመወለድና በሚገርም ፍጥነት ለማደግ ያስቻሉትን ምክንያቶች ማወቅ ይሆናል። የሚከተሉት ዋና ዋና ምክንያቶች ናቸው።

- ግሪክ የምሥራቁና የምዕራቡ ዓለም ሀዘቦች መገናኛ፣ የአለም የፖለቲካ፣ የባህልና የንግድ ልውውጥ ማዕከል በመሆኗ ከተለያዩ ሀገሮች የሚገኙ አስተሳሰቦች፣ ልምዶችና እውቀቶች ለመጋራት ስላስቻላት።
- ግሪካዊያን በባህርም በየብስም ረጅም ርቀት ለመጓዝ በመቻላቸው በዚህም ከሌሎች ሀገሮች የሚገኝ ሀብትና እውቀት ማካበት ስላስቻላቸው።
- ለንግድና ለወታደራዊ አገልግሎቶች በሚሠሯቸው መርከቦች ረጃጅም የባህር ጉዞ ለማድረግ መቻላቸውና በዚህም በሌሎች ሀገሮች ላይ የፖለቲካ ተጽዕኖ በመፍጠር ሠፋፊ ቅኝ ግዛቶችን አዋቂዎችን መጠቀም መቻላቸው።
- ከሁሉም በላይ ለፍልስፍናቸው ማደግ ከፍተኛው ሚና የተጫወተው የፖለቲካ ሥርዓታቸው የዜጎችን ሙሉ ነፃነት በማስገኘቱ ሰዎች ማወቅ የፈለጉትን በነፃነት ጠይቀው ለመቻላቸው፣ የተረዱትንና የሚያምኑበትን ሀሳብ በነፃነት ለመግለጽ አድል ስላገኙ።
- ከፖለቲካ ነፃነቱ ጋር ዜጎች የተረዱትን ነገር ማስተማር የሚችሉበት የትምህርት ማዕከላትና የውይይት መድረኮች በስፋት መፈጠራቸው።

- ምሁራኑ እውቀታቸውን ማስተማር የሚችሉበት የትምህርት ተቋሞችንና ሥርዓቶች መፈጠራቸው በህዝብ ዘንድ በስፋት እንዲታወቅ መቻሉና በትውልዶች እንዲሸጋገር መቻሉ እንደግብፅና ህንድ ፍልስፍናዎች በጥቂቶች ብቻ ምስጢር ሆኖ እንዳይቀር ማድረግ በመቻላቸው፡፡

- በአፈ - ታሪኮች፣ ገድሎች፣ ልብወለድ ድርሰቶች፣ በኮመዲና ትራጀዲ ድራማዎች የበለፀገ የሥነ ጽሑፈ ባህል ስለነበራቸው፡፡

- አጅግ የሚደነቅ የቅርፃ - ቅርጽ ሙያ ስለበራቸውና በዚህም ችሎታቸው ታላላቅ ሰዎቻቸውን ምስላቸውን ህውልት እየሠሩ በመቅረጽ ለእነርሱ ያላቸውን አከብሮትና አድናቆት ከመግለጽ ባለፈ በትውልዶች ውስጥ ሥራዎቻቸው እንዲታወስና ሌሎች ትውልዶችም ተመሳሳይ ነገሮችን እንዲሠሩ የመነሳሳት ስሜት እንዲፈጠር በማድረጋቸው፡፡

- እውቀት በራሱ የሚወደድና የሚፈለግ መሆኑን ያሳዩ እውቀትን አፍቃሪ ሰዎች መኖራቸውና ለሌላው ዜጋ ምሳሌ በሚሆን መልኩ በእውቀት ለተረዱትና ለአመኑበት ነገር ህይወታቸውን አሳልፈው አስከረሙ ድረስ በጽናት መቆም መቻላቸው፡፡

- ዝቅተኛ ግምት የማይሰጠው አንዱ ፍልስፍና ግሪክ ውስጥ እንዲያድግ ያስቻለው የግሪክ ቋንቋ አድገት ሲሆን ለመረዳት አስቸጋሪ የሆኑ ሀሳባዊና መንፈሳዊ ነገሮችን እንዲሁም የነገሮችን የወልና የነጠላ ምንነት መግለጽ የሚያስችላቸው የበለፀጉ ቋንቋ ስለነበራቸው ነው፡፡

1.4 የፍልስፍና አይነቶችና መግለጫዎች

የፍልስፍና የጥናት ትኩረቱና በጥናቱ የሚገኘው እውቀቱ የስፋቱ ወሰን ይኼ ነው ብሎ ለመናገር አይቻልም፡፡ ፍልስፍና የማይጠይቀውና ትኩረት የማይሰጠው ተፈጥሯዊ፣ ሰባዊ ወይም መንፈሳዊ ነገር አለ ብሎ መናገር አይቻልም፡፡ የሚደመምባቸው ተፈጥሯዊ ከስተቶች የማወቅ ጉጉቱን አነሳስተውት፣ ለስቃይ የዳረጉት ችግሮች አስገድደውት ወይም ደግሞ ምኞቱን ያጎደሉበትን ነገሮች ተስፋ በሚሠጡ ነገሮች ቀልብሶ መኖር የሚችልበት የአምነት ጉልበት ለማግኘት ሰው ወደ ፍልስፍና ይገባል፡፡

- ስለ ህልውና ይፈላስፋል (ስለ ህዋ ህልውና፣ ስለ ህይወት፣ ስለ ሐሳባዊና መንፈሳዊ ነገሮች ህልውና ይመራመራል፡፡)

- ሰው ስለ ራሱ ይፈላስፋል (ስለ ማንነቱ፣ ስለተፈጠረበትና ስለሚኖርበት ምክንያት ፣ ስለ ችግሮቹና ስለ ደስታው፣ ስለ ተስፋውና ተስፋ ስላጣበት ጉዳይ፣ ስለ አካሉና ሀሊናው፣ ስለማንበራዊና ግብረገባዊ ኑሮው፣ ስለፖለቲካ ሥርዓቱ ስለ ቁሳዊ ሐብቱ፣ ስለ ከብሩና ውርደቱ፣ ስለ እውቀቱና እምነቱ፣ ስለ ሞቱና ከሞቱ በኋላ ስለሚኖረው ተስፋውና ፍርሃቱ፣ በሣይንስና በቴክኖሎጂ ስለደረሰበት ዕድገትና ዕድገቱ በህልውና በማንነቱ ላይ ስለሚያስከትለው ነገር፣ ከተፈጥሮ ጋር ስላለው ግንኙነትና በተፈጥሮ ላይ ያለው ሥጋቱና ምኞቱ ይመራመራል፡፡)
- ስለ ፈጣሪና ፍጥረቱ ይፈላስፋል(ፈጣሪን ስለማወቅ (ስለማንነቱ፣ ኃይሉ፣ ዕውቀቱ)፣ ፈጣሪን ተስፋ ስለማድረግ፣ ፈጣሪን ማግኘት ማጣት፣ ፈጣሪን መፈለግና አለመፈለግ፣ ፈጣሪን መውደድና መጥላት፣ መከድና ማመን በተመለከተ ሰው ይመራመራል፡፡)

ስለ እነዚህና ስለ ሌሎች ብዙ ... ብዙ ጉዳዮች ለመረዳት ሰው የፍልስፍና ዕውቀት ያሻዋል፡፡ ከዚህ የምንረዳው ከሌሎች የትምህርት እይነቶች በተለዩ ሁኔታ ፍልስፍና የሚያጠናው፣ የጥናት ሥልቱ፣ የእውቀት እይነቶችና መግለጫዎች እጅግ በጣም ሰፊና ጓደብ ሊቀመጥላቸው የማይቻል መሆኑን ነው፡፡ ከዚህ አኳያ ፍልስፍና ማለት ይቼ ነው ... በማለት ትርጉም ስጥታን ለመረዳትም ሆነ በእውቀት ዘርፎችን በመዘርዘር ፍልስፍናን ለመግለጽ እጅግ አስቸጋሪ ይሆናል፡፡ እንደዚህ እይነት ትግር መኖሩ ፍልስፍናን ፈናወቀው በምንፈልገው ልክ ማወቅ እንዳንችል ሊያደርገን ይችላል፡፡

ምንም እንኳን የፍልስፍና እይነቶችና መግለጫዎች እጅግ ሠፊና ብዙ በመሆናቸው ባልተንዛዛ ሁኔታ ግልጽ ሆኖልን ፍልስፍናን ለመረዳት ብንችገርም በስፋት በሚታወቁትና ከታሪካዊ ዕድገቱ ጋር መግለጫው በሆኑት የተለያዩ የፍልስፍና እይነቶችና መስኮች እንዲሁም በተለያዩ የፍልስፍና ትምህርት ቤቶችና ፈላስፋዎች በተቀነቀኑ ገደፈ - ሀሳቦች (ቴዎሪዎች) መሠረት ፍልስፍናን መረዳትና መግለጥ አንችላለን፡፡ ፍልስፍና በሥፋት የሚታወቀውና እንደ ባህል መግለጫው የሆኑ እምስት ዋና ዋና ዘርፎች (እይነቶች) ሲኖሩ በአምስቱ ሥር ደግሞ ብዙ የሆኑ አነስተኛ ከፍሎች ይገኛሉ፡፡

- ዲበለካላዊ ፍልስፍና (Metaphysics)
ነገሮችን ከሚታየው ገጽታዊ ማንነታቸውና ባህርያቸው በስተጀርባ ያለውን ደብቁን ነገር ግን እውነተኛ ማንነታቸውን ለመረዳት የሚያስችለን የፍልስፍና

አይነት ዲበአካል (ሜታፊዚክስ) በመባል ይታወቃል። ከዚህ በተጨማሪ ሜታፊዚክስ ነገሮች በአጠቃላይ ምንነታቸው ሊገለጽባቸው የሚችሉ ባህርያት ለምሳሌ ቁሳዊነታቸው ነው ወይስ ሀሳባዊና መንፈሳዊነታቸው ነው የሚለውን ለማወቅ ያስችለናል።

- ሥነ - አመከንዮ (Logic)

አስተሳሰባችን ከሰሜታዊነት፣ ከወገንተኝነት፣ ከአድላዊነት የተላቀቀና ታላማኒነት ባላቸው አስረጅ ምክንያቶች ላይ የተመሠረተ እንዲሆን የሚያስችለን የፍልስፍና አይነት ነው። ያመንበት ነገር፣ የያዘው እቋም፣ የተረዳነው ነገር በጽሑፍና በንግግር የምንገልፃቸው አስተሳሰቦች ትክክል ነው። አንድ ጉዳይ ትክክል ሊባል የሚችለው ስለዛ ነገር ፍላጎት ስላለን ወይም ስለሌለን፣ ጥቅም ስላገኘንበት ወይም ስላጣንበት ወይም ስለጠላነው ወይም ስለወደድነው ሳይሆን በሚዛናዊ አስተሳሰብ (በህሊናዊ ዳኝነት) እና ትክክለኛነቱን ሊያረጋግጥልን የሚችል ምክንያቶች መሆኑን የምናውቅበት የፍልስፍና አውቀት ሎጂክ (ሥነ - አመከንዮ) እንለዋለን።

- ሥነ - ምግባር (Ethics)

ወዎች እስከወጡትና ምርጫቸው (ፍላጎታቸው) ሆኖ የሚያደርጓቸው ነገሮች ጥሩ ወይም መጥፎ ፣ ሰናይ ወይም እኩይ ተግባር መሆኑን ልናውቅበት የምንችል የፍልስፍና አይነት ነው። በአጭሩ ሥነ - ምግባር የግብረገብ ሀይወታችን መልካም እንዲሆንና ማጠራዊ ነጂን ሰላማዊ እንዲሆን የሚያስችል እውቀት የምናገኝበት የፍልስፍና የእውቀት ዘርፍ ነው።

- ሥነ - እውቀት (Epistemology)

ሰዎች አዋቂዎች ናቸው፤ ሥነ - እውቀት ሰዎች ማወቅ ያስቻላቸው ነገርና የእውቀታቸውን አርግጠኛነት ዳርቻ ምን ያህል እንደሆነ ለመመርመር የሚያስችል የፍልስፍና አይነት ነው። እውቀት ምንድን ነው? የእውቀት መገኛው ሄት ነው? አንድን ነገር እውቅን ስንል ምን ያህል እውቀት ነው? እውቀትን የምንለው? መሉ በመሉ (መቶ ፐርሰንት) እውቀትዋል የምንለው ነገር አለን? ላናውቃቸው የምንላቸው ነገሮችስ ሊኖሩ ይችላሉ? የሰው እውቀት ዳርቻ ሄት ድረስ ነው? እያደገ ያለው የሰው ልጅ እውቀት በሰው ልጅ ላይ ምን ሊያመጣ ይችላል? ያጠፉን ይሆን ወይስ እንደመላዕክት ያደርገን ይሆን? ፐርጣሬ ምንድን ነው? አርግጠኛነትስ? እውነት ምንድን ነው? ሀሰትስ? $1+1=2$ ስሌቱ እውነት መሆኑን በምን ማረጋገጥ ይቻላል? ሁለት የሚባል ነገር አለን? አንድ ብቻስ የሆነ ነገር

አለን? አንደኛዎቹም አይነት ከአውቀት ጋር የተያያዙ ጉዳዮችን ሊያሳውቁን የሚችል የፍልስፍና አይነት ሥነ - ዕውቀት (ኤፒስቲሞሎጂ) ይባላል።

- ሥነ - ወበት (Aesthetics)

ሰው ወበትን የማድነቅ ስሜት አለው። ወበትን የመግለጽ አውቀት አለው። ነገሮች ወበት አላቸው ወይም ደግሞ የላቸውም በማለት ውሳኔ ይሰጣል። የወበትን ምንነት ለማወቅ የሚያስችለን አውቀት ሥነ - ወበት ነው። ተፈጥሯዊ ይሁኑ ወይም ደግሞ የሠው የጥበብ ስራዎች የሆኑ ሙዚቃ፣ ሥዕል፣ ቅርፃ ቅርጽ ወዘተ ወበት ያስገኘላቸው ምን እንደሆነና ሰዎች ወበትን ለመረዳት ወይም እንዲሰማቸው ያደረጋቸው ምን እንደሆነ ለማወቅ የሚያስችለው ፍልስፍና ሥነ - ወበት ይባላል።

በአንዳንድ ሠፋፊና ዋና ዋና የፍልስፍና የአውቀት ዘርፎች ወይም የፍልስፍና አይነቶች ሥር ደግሞ ሌሎች ብዙ የሆኑ አነስተኛ የፍልስፍና ዘርፎች ይገኛሉ።

- የፍልስፍና ታሪክ (history of Philosophy)

የሰው ልጅ የታሪክ ሂደት የታዩ ፍልስፍናዎችን በጊዜ ከፋፍሎ የሚያጠና የፍልስፍና ዘርፍ ነው። የጥንታዊ ዘመን ፍልስፍና፣ የመካከለኛው ዘመን ፍልስፍና፣ ዘመናዊ ፍልስፍና በማለት በአንዳንድ ጊዜያት የነበረው የፍልስፍና አስተሳሰቦችና ትምህርቶች ምን እንደሆኑ ለማወቅ የሚያስችል የፍልስፍና ዘርፍ ነው።

- የአዕምሮ ፍልስፍና (Philosophy of mind)

ስለ አዕምሮና የአዕምሮ ውጤት የሆኑትን ምንነት የሚመራመር፣ አዕምሮ ከአካል፣ከውጭው ዓለምና ከህውስታ ጋር ያለውን ግንኙነት ለማወቅ የሚያስችል ፍልስፍና ነው። ህሊና ምንድን ነው? በህሊና የሚገለጹ አውቀት፣ ስሜት፣ ፍላጎት፣ አምነት ወዘተ አካላዊና አዕምሯዊ መሠረታቸው ምንድን ነው? የሚሉትንና ተዛማጅ ጥያቄዎችን መመለስ የሚያስችል ፍልስፍና ነው።

- የሐይማኖት ፍልስፍና (Philosophy of Religion)

ስለ እግዚአብሔር ህልውና፣ ማንነት፣ ችሎታ፣ ባህርያት፣ ስለ እግዚአብሔር ያለን አውቀትና አምነት መሠረታዊ ምክንያቶች ምን እንደሆኑ መረዳት የሚያስችለን ፍልስፍና ነው።

የላይንስ ፍልስፍና (Philosophy of Sciences)

የላይንስ አውቀታችን መሠረት፣ የላይንሳዊ ሀገራት ምንነት፣ የላይንስና የቴክኖሎጂ ግቦች፣ ወዘተ ልናውቅበት የሚያስችለን የፍልስፍና ዘርፍ ነው። ከአንዚህ በተጨማሪ የፖለቲካ ፍልስፍና (Political Philosophy)፣ የህግ ፍልስፍና (Philosophy of Law)፣ የቋንቋ ፍልስፍና (Philosophy of Language)፣ እና ሌሎችም ፍልስፍናን በስፋት ማወቅ የሚያስችሉ የፍልስፍና አይነቶች ይገኛሉ።

ከአንዚህ በተጨማሪ አካባቢን መሠረት አድርገው የተነሱ የፍልስፍና አይነቶችን በማወቅ ፍልስፍናን የበለጠ ልንረዳ አንችላለን። የቻይና፣ የህንድ፣ የጃፓን፣ የአሜሪካ፣ የእረብ፣ የአፍሪካ፣ የላቲን፣ የኢትዮጵያ፣ የግብፅ፣ ወዘተ ፍልስፍናዎችን በማወቅ የፍልስፍና አውቀታችን ልናስፋ አንችላለን። ሐይማኖቶችን መሠረት ያደረጉ ፍልስፍናዎችን የቡዲሂስት፣ የክርስቲያን፣ የአስልምና፣ የአይሁድ፣ ወዘተ በማወቅ ፍልስፍናን ማወቅ ይቻላል።

ከሁሉም በላይ ፍልስፍናን ለማወቅ ፍልስፍና ከተጀመረበት ጊዜ ጀምሮ አስካሁን ድረስ በተለያዩ የፍልስፍና ትምህርት ቤቶችና ፈላስፋዎች የወጡ ቀኖናዊ አስተሳሰቦችና ንድፈ-ሀሳቦችን ለምሳሌ፡- ፕላቶኒዝም (Platonism)፣ ስቶይሲዝም (stoicism)፣ ስማዊነት (nominalism)፣ ሀሳባዊነት (idealism)፣ ቁስ አካላዊነት (materialism)፣ ማርክሳዊነት (Marxism)፣ ሀልወናዊነት (Existentialism)፣ ከስተታዊነት (phenomenalism)፣ ወዘተ የሚባሉትን በማወቅ ፍልስፍናን በስፋት ልናውቅ አንችላለን።

1.5 የፈላስፋ ሥራው ምንድን ነው?

በዚህ ርዕስ ሥር አያይዘን የምንረዳው የፍልስፍናን ተግባሮች ምን እንደሆኑ ማወቅ ይሆናል። ፈላስፋ ሥራው ምንድን ነው? የሚለውን ጥያቄ የበለጠ ግልጽ ለማድረግ በሌሎች ጥያቄዎች መሃዘረን አንድህ።

- ምን አየሰራ ያለን ሰው ነው ፈላስፋ የምንለው? ወይም ደግሞ፡-
- ምን ምን ተግባራትን የሚያከናውን ሰው ነው ፈላስፋ የሚባለው?

ዶክተር ሥራው ምንድን ነው? ዳኛስ? መሃንዲስ ምን ይሠራል? ወታደርስ? መምህር ተግባሩ ምንድን ነው? ተብለን ብንጠየቅ ዕለት ዕለት የሚያከናውኑትን ተግባር በመመልከት ለምሳሌ ዶክተር በሽተኞችን ህክምና ሲሰጥ በማየት፣ ዳኛ ችሎት ላይ ህጋዊ ብይን ሲሰጥ በማየት፣ መምህሩ ተማሪዎችን ሲያስተምር በመመልከት ሥራቸውን መናገር አንችላለን። ፈላስፋ ምን ሲሌራ እይተን ነው የዚህ ሰው ሥራው መፈላለፍ ነው ልጁ

የምትገኘውን ዘመን ላይ ለገደ ነገር መረዳት ለሌላ፤ ፈላስፋ ስላለፈው
በተጨማሪ በሌሎች ሥራዎች ውስጥ ሊመጣ ይችላል። ለግዛቱን
በርካታ የጌተክሊስቲክነት መረዳት ዘንድ ስርዓቱ የለርን መቻሪያ በመሆኑ
ይተዳረግ ዘር፤ ለክፍሉን ዲጂታል የቴክኖሎጂ መግቢያ
ሰብረው ዘር፤ መብት የተሰጠው ግን ከእነዚህ ተጨማሪ ሥራዎች
ላይ ግዴታ የፈላስፋ ሥም ባስተላቸው ሥራዎች ላይ ነው። ፈላስፋ
ሥራው ምድን ነው? ጥያቄው ብዙም ከዚህ የማይታገን ልጅ
አንችላለን፤ ለም የፈላስፋን ሥራ ለማወቅ ብዙ አስቸጋሪ ለይታል።
ቅጣ መልስ አለው፤ ልክ ለገደ ሊገኝ ወይም ለገደ ዲክተር መሆን ነው
ልጁ አንችላለን። ዲክተር . . . . ሊገኝ ለመባል በህዝቡ ላይ
በሊገኝገገው መመሪያ በቅ ነው። ማይማኖት ዲክተር . . . . ሊገኝ መሆን
አንደግደቻል ሁሉ ፈላስፋም የፍልስፍና ትምህርት ዲግሪ . . . ግዛቱ
ካለው በቅው ነው፤ ፈላስፋ ሊባል ይችላል የግል ግንዛቤ ሊገርን ይችላል።

አንደተባለው መያ ለውቅትን ደብዳቤ የለውቀት ጥናው መጽ ደገፍ
ትምህርት ነው፤ የፍልስፍናም ለውቅት የሚገኘው በትምህርት ነው፤
ማይማኖት ፍልስፍናም ግዴታ ለይቻልም፤ ፈላስፋም መሆን ለይቻልም።
እዚህ ላይ ተረድተን ግለፍ ያለብን ግን ለገደን ፈላስፋነት ይቅር
በሊገኝገገው መመሪያ ብቻ ሊገኝ አንደግደብን፤ በህግ መመሪያ ብቻ ዳፍ
ማድረግ አንደግደቻል ነው። የተማሪውን ትምህርት ተግባራዊ
አስከላይረገው ድረስ፤ ተግባሩንም ህዝቡም ሆነ መንግስት አወቅና
አስከልሰጠው ድረስ፤ አንዲሁም በሚሰጠው መያዊ አገልግሎት የልሳት
ተዕሰት ነውን መምራት አስከልጥለ ድረስ አንድ መያተኛ ዲክተር፤
ሊገኝ፤ መምህር፤ ዳፍ . . . የሚያስገኘው ነገር ለይቻልም። ፈላስፋም
የተማሪውን ትምህርት የፈላስፋን ህይወት አንዲኖር አስከላይረገውና
የፍልስፍና ለውቅት ላይ መድረስ አስከላይረገው ድረስ የፍልስፍና ትምህርት
በመማሩ ብቻ ፈላስፋ መሆን ለይቻልም።

ከዚህ ጋር አያይዘን መረዳት ያለብን የፍልስፍና ትምህርት ተምሮ መልስ
የተማሪውን ግንዛቤና ብቻ ፈላስፋ የማያደርግና ፈላስፋ የማያስኝ መሆኑን
ነው። ፍልስፍና ግንዛቤና የፍልስፍና ለውቅትን ለሌሎች ለማስተላለፍ
ያስችላል - ፈላስፋ ላንሆንበት ግን አንችላለን። አንድ ፍልስፍናን
የሚያስተምር ሰው አየሠራ ያለው የመምህርነት መያን ነው፤ ራሱ ግን
አየተፈላስፈ ለይታልም። ደግሞ ቢቆም ግንዛቤናን ሊያቆመው ይችላል።
ፈላስፋነት ግን ለደግሞ የሚኖርበት ህይወት ለይታልም። ፈላስፋ ሣይሆን
ፍልስፍናን የሚያስተምር ሰው የሚያስተምረው የሌሎችን የፍልስፍና
ለውቅት አንጅ የራሱን ለይታልም፤ ፈላስፋ ግን የራሱን ለውቅት
ያስተምራል። የፈላስፋዎችን ስም አየጠሩ፤ አነርሱ የፃፏቸውንና

የተናገሯቸውን እየደጋገሙ ማውራት ፈላስፋ እያደርግም፤ በፈላስፋዎች አውቶት በመደመም በሀሳብ ተውጠው ቀኑንም ሌቱንም ማሳለፍም ፈላስፋነትን እያስገኝም።

እንደዚህ ከሆነ ምን ብናይበትነው እንደን ሰው ፈላስፋ ነው ወይም አይደለም ማለት የምንችለው? ፈላስፋ የሚሠራው ሌሎች ሙያተኞች እንደሚሠሩት በግልጽ ይታወቃልን? እንደ ሐኪም፤ እንደ ወታደር፤ እንደ ገበሬ፤ እንደ ነጋዴ . . . . በግልጽ የሚታይ ሥራ በፈላስፋዎች ዘንድ ሁሌም ባይታይም የፈላስፋዎችን ሥራ (ተግባር) ግን ማወቅ እንችላለን። በዚህ ጉዳይ የፍልስፍና መማሪያ መጽሐፍትን ያዘጋጁ ምሁራን ሁለት አማራጮችን እንደንጠቀም ይመከራሉ።

- “ፈላስፋዎች ምን እንደሚሠሩ ለማወቅ ቀላሉ ዘዴ ፈላስፋ ከሚባሉት አንዳንዶችን ወስዶ መመልከት፤ ከሁሉም በማስቀደም ልንመርጠው የሚገባው ፈላስፋ ደግሞ ሶቅራጥስ ሊሆን ይገባል” በማለት ይመከራሉ።

“The best way to find out what philosophers do is to take a look at one of them, and on any body's list, the natural first choice must be the most famous philosophers of all times, Socrates”¹²

ሶቅራጥስን ፈላስፋ ያደረገው ምን ስለሠራ ነው? ሶቅራጥስን ፈላስፋ ያደረገውና በታሪክ ታዋቂ ያደረገው ጠያቂ በመሆኑ ነበር። ከዚህ የምንረዳው የፈላስፋ ዋናው ሥራው መጠየቅ መቻሉ ነው። ሁሉም ሰው ይጠይቅ አይደለም እንዴ? ፈላስፋ ምን ስለጠየቀ ነው ከሰው ተለይቶ ፈላስፋ የሚባለው? ፈላስፋ የሚያነሳው ጥያቄ ሌላው ሰው ከሚያነሳው ጥያቄ ተመሳሳይ አይደለም ማለት ነውን?

ፈላስፋ የሚያነሳቸው ጥያቄዎች ሌላውም ሰው ከሚያነሳቸው ጥያቄዎች ተመሳሳይነት ሊኖራቸው ቢችልም በብዙ መንገድ የተለዩ ናቸው። ፈላስፋ የሚያነሳው ጥያቄ የሀሳብ ይዘቱ ከባድ ነው፤ ጥያቄው የቀረበበት መንገድ ራስን ለመፈተሽ የሚያስገደድ በመሆኑ ፈታኝነት አለው፤ ጥያቄው በስፋት መብራራት እንዲችልና ከብዙ አቅጣጫ ተመርምሮ መልስ ማግኘት እንዲችል ተዛማጅ ከሆኑ ብዙ ጥያቄዎች አብሮ የሚቀርብ ጥያቄ በመሆኑ፤ ጥያቄው የሚሻው መልስ ምክንያታዊና በመረጃ የተደረገ መሆኑን መመርመር የሚያስችል ጥያቄ በመሆኑ፤ ሁሉን አቀፍ የሆነውንና የነገሮችን

ሥር መሰረት ለማወቅ የሚጠየቅ በመሆኑ እንዳንድ ጊዜም ከዚህ ዓለም ውጭ ያሉ ነባራዊ ነገሮችን ለመረዳት የሚቀርብ ጥያቄ በመሆኑ ፈላስፋዎች የሚያነሱት ጥያቄዎች የተለዩ ናቸው።

የሶቅራጥስ ጥያቄዎች ከላይ የተዘረዘሩትን የጥያቄ ባህርያትን የያዙ ጥያቄዎች ያነሳ ነበር። ሶቅራጥስ ስለ ሰው ልጅ ተፈጥሯዊ ማነነት፣ ሰው ስለተፈጠረበት አላማ፣ ስለሞትና ስለዘላለማዊነት፣ ስለ አውነትና ፍትህ፣ ስለ መልካምነት፣ ወዘተ ይጠይቅ ነበር። ሶቅራጥስ እነዚህንና እነዚህን መሰል ጥያቄዎች ውስጥ ለመግባትና ለመመራመር ያነሳሳው ነገር ምንድን ነው? አላማውስ ምንድን ነበር? ለእነዚህ ጥያቄዎች መልስ ስናገኝ የፈላስፋ የመጀመሪያው ተግባር ጥያቄ ማንሳት መቻሉ ነው የሚለውን አስተሳሰብ በግልጽ የምንረዳበትና በጥያቄዎች ውስጥ ፍልስፍና እንዴት እንደሚገለጽ እንረዳለን።

ስለ ሰው ተፈጥሮና ስለ ህይወቱ ግብ፣ ስለ አውነትና ስለፍትህ፣ ስለትክክለኛ ህይወት ምንነት፣ ስለ ሞትም ሆነ ዘላለማዊነት ወዘተ በሀዘቡ ዘንድ ግንዛቤውና አምነቱ አለ። ሰው በእነዚህ ጉዳዮች የራሱ የሆኑ ግንዛቤውና አምነቱ ካለው ሶቅራጥስ ጥያቄ ማንሳቱ ለምን አስፈለገው? ሶቅራጥስ በእነዚህ ጉዳዮች ላይ ሀዘቡ የራሱ አምነትና አስተሳሰብ እንዳለው ይረዳል፤ ነገር ግን እነዚህ አምነቶች፣ አውቀቶች ወይም አመለካከቶች በተገቢው መንገድ በመረዳት የተገኙ አምነቶች መሆናቸውን ለማረጋገጥ ሲል ጥያቄዎችን ያነሳል። ሶቅራጥስ የሚታወቅበት እንደ አባባል አለው፤ “ተፈትኖ ወይም ተመርምሮ ያልተረጋገጠ አምነት፣ አስተሳሰብ፣ ኑሮ (ህይወት) አርባና የለውም- “unexamined life is not worth living” ፈትሽን አረጋግጠን የማንከተለው ህይወት ለሶቅራጥስ ከንቱ ህይወት፣ ባዶ ህይወት- ህሊና ቢስ - ህይወት ነው።

ሶቅራጥስ ሰዎችን በጠየቀ ቁጥር የተረዳው ነገር የብዙ ሰዎች አምነት - አዋቂ ናቸው የሚባሉት ሣይቀር - የተመሠረተው በግምታዊ አስተሳሰብ፣ በስሜታዊነት ወይም በዘልማድ ላይ ነው። በልማዳዊ ወይም በግምታዊ አስተሳሰብ ላይ የተመሠረተ አምነት ትክክል ላይሆን ይችላል፤ ስለዚህ ላይ ነው ብሎ መጠየቅ ያስፈልጋል። የሰህተት አስተሳሰብ በውስጡ ካለ መታረም መቻል አለበት። ካልታረመ ግን ለውድቀት ይዳረጋል።

አቴናዊያን በፖለቲካ፣ በባህል፣ በሐይማኖት . . . ያዳበሯቸው አምነቶችና ስለራሳቸው የነበራቸው ግምቶች ያልተፈተሹ በመሆናቸው ደካማ ጐናቸውን እንዳይለዩ አድርጓቸው ነበር፤ ያልተፈተሹ አምነቶቻቸው የእነርሱን ጥንካሬ፣ ስልጡንነትና መልካምነት ይገኛቸው ነበር። እነዚህ ያልተፈተሹ አምነቶች

ግን የአቴንስ ጥንካሬና ሥልጣኔ ዋስትና ሲሆኑ አልቻሉም። በፔሎፓፕሽያን ጦርነት አቴንስ አይሆኑ ሁና ተሸነፈች፤ አምባገነንነትና ግለኝነት ተስፋፋ። አቴንስ በጦርነት ወደቀች፤ ፓለቲካዊና ባህላዊ አሴቶቿ፤ ሥልጣኔዋና የሥነ-ምግባር አሴቶቿ ተያይዘው ወደቁ። ያልተፈተሽ ህይወት ጣጣው ህገርን አስከመጣል ይደርሳል። ለዚህ ነበር ሶቅራጥስ የሚጠይቀው - የራስን ደካማና ጠንካራ ጐን ለመለየት መጠየቅ ያስፈልጋል፤ እውነትን ከሰህተት ለመለየት መጠየቅ ያስፈልጋል፤ ትክክል የሚመስለውን ትክክል ከሆነው ለመለየት መጠየቅ ያስፈልጋል። መጠየቅ ከዘ-ልማዳዊ አስተሳሰብ እውጥቶ ህይወትን በእውቀትና በምክንያታዊነት ለመምራት ያስችላል።

- ከጠያቂነት ጋር ተያይዞ ሊታይ የሚገባውና የፈላስፋዎችን ሥራ በትክክል ሊያመለክተን የሚችል ነገር የምናገኘው የፍልስፍና እውቀት ምንነትና ምንጩን መረዳት ስንችል ነው።

የፍልስፍና እውቀት አንድ . . . ሁለት . . . . አያልን ቆጥረን በምንረዳቸው በስሜት ሀዋሳቶቻችን መረጃ አግኝተን ወይም በምርምር መሣሪያዎች ተረድተን መግለጽ የምንችለው እውቀት አይደለም። የፍልስፍና እውቀት የተመሠረተው በህሊና የመገንዘብ ሀቅም ላይ ነው፤ በአጭሩ የፍልስፍና እውቀት ህሊናዊ እውቀት ነው። ህሊናዊ እውቀት የሚገኘው ደግሞ በህሊናዊ ተግባር (rational enterprise) ነው። በህሊናዊ ተግባር እውነትን ከሀሰት፣ ትክክል የሆነውን ሰህተት ከሆነው መለየት የሚያስችለን አዕምሯዊ ሥራ ነው። አዕምሮ ሠራ የምንለው መጠየቅ ሲጀምር ነው። ሲመራመር ነው፤ እውነትን ሲፈልግ ነው። በዚህ ሁኔታ ህይወቱን የሚመራ ሰው ፈላስፋ እንለዋለን። ሚሊር ተመሳሳይ ሀሳብ አላቸው።

“ፍልስፍና ህሊናዊ ተግባር በመሆኑ በአመለካከቶቻችን ሥር ሊኖሩ የሚችሉ ድንቁርናን፣ አምላኪነትን፣ ወገንተኝነትን፣ የሌሎችን ሀሳብ በጭፍን መከተልን፣ አዕምሮቢካንትን ለማስወገድ ይሻል። የምንከተላቸው ሀሳቦቻችን መጠየቅ፣ መመርመርና በማስረጃና በአመክንዮ መደገፋቸውን መፈተሽ ያስችለናል። በተደጋጋፊና ተቀባይነት ባላቸው አስተሳሰቦች እንደንመራ ያስገድደናል።”

“In being a rational enterprise, philosophy seeks to eradicate from our perspectives every taint and vestige of ignorance, superstition, prejudice, blind acceptance of ideas, and any other form of irrationality. It challenges our ideas, analyzes them.

and rests them in light of evidences and arguments.
It presses us to coherent and valid expressions of our
ideas." 13

ከላይ ያላቸው ማብራሪያዎች የሚያመለክቱት ፈላስፋ ህሊናዊ ተግባር ፈፃሚ መሆኑን ነው። የህሊናዊ ተግባር መገለጫዎች ብዙ ሊሆኑ ይችላሉ። የፍልስፍና አውቀት የሚያስገኙልንና የፈላስፋዎችን ሥራዎች የሚገልጽልን የህሊና ተግባራት የሚከተሉት ናቸው።

የህሊና የመጀመሪያው ተግባር መጠየቅ ነው። አያጠናን ያለነው ፍልስፍና በመሆኑ አስኪ አዚህ ላይ የፍልስፍና ጥያቄዎችን አናገሳ። ለመሆኑ ለምን እንጠይቃለን? መጠየቅ ያስፈለገን ወይም እንድንጠይቅ ያደረገን ነገር ምንድን ነው? የምንጠይቀው ወይም እንድንጠይቅ ያደረገን ሰው መሆናችን ነው። የትልቅ አዕምሮ ባለቤት የሆንን ፍጥረት ስለሆንን አዕምሮ ደግሞ አውቀትን ስለሚሻ እንድንጠይቅ ሆነናል። አዕምሮ የመጠየቅ ሀቅም አለው፤ ፍላጎትም አለው - የማወቅ ፍላጎት። ህሊና የመጠየቅ ሀቅምና መልስ የማግኘት ፍላጎት ተደምሮ ጠያቂዎች እንድንሆን አድርጎናል። ስለዚህ መጠየቅ የሰው ተፈጥሮና የፍላጎት መገለጫ ነው። እንድንጠይቅ ያደረገን የህሊና ሀቅማችን መሆኑን ከተረዳን በመጠየቃችን ህሊና እያከናወነ ያለውን ተግባርም ደግሞ መረዳት አለብን። ይህን ከተረዳን ነው የፍልስፍና ሥራ ምን እንደሆነ የሚገባን። ህሊናችን ጥያቄ ሲያነሳ ምን እያደረገ ነው? ለዚህ ጥያቄ በምንሰጠው መልስ ሁለተኛውን የፍልስፍና ተግባር ወይም የፈላስፋዎችን ሥራዎች እንረዳለን።

ህሊና ጥያቄ ሲያነሳ እያደረገ ያለው ፍለጋ ነው። የሚፈለግ ነገር የጠፋ ሲሆን ነው። እንደ ቁሳዊ ነገር ቢጠፋ በእጃችን እየዳሰስን፤ በአግራችን እየተንቀሳቀስንና በእይናችን ዙሪያ ገባውን እየተመለከትን እንፈልገዋለን። መልስ... አውቀት... ከጠፋን ደግሞ በአዕምሯችን - በሀሳባችን እንፈልገዋለን። አዕምሮ አውቀትን ለመፈለግ የመጀመሪያውን እርምጃ የሚያደርገው ጥያቄ ማንሳት ነው። ከዚህ የምንረዳው ነገር የፈላስፋዎች የመጀመሪያ ሥራቸው መጠየቅ፤ በመጠየቅ ደግሞ አውቀትን መፈለግ ነው። የምንጠይቀው ነገር ከሌለን የምናውቀውም ነገር ላይኖረን ይችላል። አልፎ... አልፎ... ሣንጠይቅ የምናውቃቸው ነገሮች ቢኖሩ እንኳ - ለምሳሌ፡- በከፍል ውስጥ ተማዎች ያልጠየቁትን ሊማሩና ሊያውቁ ይችላሉ፤ ነገር ግን፤

ተማሪዎች ማያጠያቂ ያውቋቸው ነዊሻ መጽሐፍ የተገኘት ስሙን
ነው።

የፍልስፍና አውቀት የተመሠረተው በጥያቄ ላይ ነው። ተፈላሲ፣ ማሳገጥ
ከሁሉ በፊት ጠየቀ ማለት ነው። ማያጠያቂ ፈላስፋነት የለም። የጥያቄው
አይነት አዲስ ሊሆን ይችላል - ከዚህ በፊት ተጠያቂ የማይባል ሊሆን
ይችላል፤ ከዚህ በፊትም የተነሳ ጥያቄ ሊሆን ይችላል፤ ከዚህ በፊት
ሲታመንባቸው የኖሩ - ህዝቡ አውነት ናቸው ብሎ የተተላለፈውንም
አምነቶች ላይ - ሊሆን ይችላል፤ ስህተት ናቸው ብሎ የተተላለፈውንም
ስህተት መሆናቸውን ለማወቅ ይጠይቃል። ጥያቄዎች መልስ አስከፊነታቸው
ድረስ ለህሊና ረፍት የማይሰጡ ናቸው፤ የተባሉትንም በእርግጥ
አያስጨነቁ ለመኖር መወሰን ፈላስፋነትን የሚያስገኝ መንገድ ይሆናል።

ፈላስፋ ጠያቂ ይሁን እንጂ ጠያቂ የሚቀር አይደለም - ለጠየቀው መልስ
ፈላጊ ነው። ለጥያቄዎች ህሊናን የማያረክ መልስ መፈለግ ሌላው
ፈላስፋዎች ሥራ ነው። እንደ ነገር ፈልጎ ለማግኘት ጉዞ ይጠይቃል።
በአካባቢያቸው ካሉት ሰዎች ጀምረው በዓለም ዙሪያ ያለውን ህዝብ
አይተው ይመለሳሉ፤ መሬትን ይዞራሉ፤ ሠማይ ይወጣሉ፤ የህልውና
ምስጢር ለማወቅ ከዋኩበቶችን አቋርጠው ወደ ሰማየ - ሰማያት ወደ
አርያም ይሄዳሉ። የሰዎችን አመነቶችና አስተሳሰቦች ሁሉ አየዞሩ ይታዥሉ፤

ጥያቄ - የፍልስፍና እናት

በሰላም፣ በፍትህና በእኩልነት፣ በአውቀትና በከብር መኖር የሚያስችለውን
መንገድ ይፈልጋሉ።

ሳይጠይቁ ፈላስፋነት እንደሌለ ሁሉ ለጥያቄው መልስ ሳይሾም ፈላስፋነት
የለም፤ በመሆኑም ፈላስፋነት ጠያቂነትም ፈላጊነትም ነው። የፈላስፋ የህሊና
ፍለጋ አውን የሚሆነው በመመራመር ነው። የፈላስፋዎች ምርምር

አንደተፈጥሮ ወይም ማኅራዊ ሣይንስች የተወሰኑ ነገሮችን ምንነት ለማወቅ ሣይሆን የሰውንም ሆነ የተፈጥሮን አጠቃላይ ምንነት ህሊናዋ በሆነ ግንባራ መረዳት መቻል ነው።

የፍልስፍና ጥያቄዎች ከባድና ሠፊ ናቸው። መልሱም የዚያኑ ያህል ከባድ ነው። መልሱን ለማግኘት የሚደረገው የህሊና ጉዞም የዚያኑ ያህል ከባድ ነው። ጉዞው ፈታኝ፣ አስጨናቂና ረፍት የማይሰጥ ረጅምና አድካሚ መጨረሻ አይቻሉም - የሚሳካላቸው ጥቂቶች ብቻ ናቸው። ለዚህ ነው ፈላስፋዎች ብርቅዬ የሆኑት። መጠየቅ አንድን ነገር ለማወቅ የመጀመሪያ ደረጃና ነገሮችን በጥልቀት ለመመርመር መነሳሰት የምንፈጥርበት ነው። ዋናው ነገር ግን መልሱን ማግኘቱ ሳይ መድረስ ነው። ጥያቄዎችን አነስተኛ ተመራምረን መልስ ስናገኝ የሚከተሉትን መሠረታዊ ጥቅሞች እናገኛለን።

- ስለነገሮች ምንነት የማይረሳ አውቀት እናገኛለን።
- ጠይቀን በምናገኘው መልስ አውነትን እንረዳለን።
- ጠይቀን በምናገኘው መልስ የራሳችን ማንነት የበለጠ እንረዳለን፤ ወደፊት ችሎታችን አውጥተን ለመጠቀም ምቹ ሁኔታንና በራሱ መተማመንን ይፈጥርልናል።
- በመመራመር የምናገኘው አውቀት ህይወታችንን ህሊናዊ ዓላማ (ግብ) ያለው ከመሆኑም ባሻገር ከልማዳዊ የዘ-ፈቀደ ነገር አስተሳሰብን እንድንወጣ ያስችለናል።
- ጠቃሚና ትርጉም ያላቸው ውሳኔዎች ላይ ለመድረስ ይጠቅመናል።
- አየጠየቁ መኖር መልስን፣ መልስን ፈልጎ ማግኘት አውቀትን፣ አውቀት ነፃነትን፣ ነፃነት ሙሉ ስብዕናን፣ ሙሉ ስብዕና ሰላምና አርካታን፣ አርካታ ደግሞ ደስተኛ ሁኖ መኖርን ያስገኛልናል።

እነዚህ ሁሉ ነገሮች በመጠየቃችን አውቀትንና አውነትን ስንረዳ የምናገኛቸው ጥቅሞች ናቸው። ስናጠቃልለው ሁለት ወሳኝ ጉዳዮችን እናገኛለን። ለምን አውቀትን እንሻለን? ለምን አውነትን እንፈልጋለን? አውቀትን ወይም አውነትን የምንሻው።

- በመጀመሪያ፡- ጎደሎዎቻችንን የምንሞላበት፣ ሙሉነትን የምናገኝበት፣ ደስታንና አርካታን የምንገናጸፍበት ስለሆነ ነው። የምንሻው ነገር ያጣነውን፣ የጎደለንን ነገር ነው፣ ስናገኘው ሙሉ ሰው እንሆናለን። በህይወታችንም የምንረካ ደስተኛ ለዎች እንሆናለን።

ሁለተኛው፡- ጥያቄዎቻችን ሲመለሱ ለመኖራችን ትርጉም እናገኝበታለን፡፡ ጥያቄዎቻችን ሳይመለሱ ሲቀሩ አርካታና ደስታ ማጣት ብቻ ሳይሆን የህይወታችን ትርጉም ወይም አላማ እናጣበታለን፡፡ የህይወት ትርጉም ያወቁ ለመኖር ይነሳሳል እንጅ በግዴለሽነት አይኖርም፤ መኖሩንም አይጠላውም፡፡ የመኖር ምክንያት የምናገኝበት እውቀት ደግሞ ከፍልስፍና እናገኛለን፡፡

መልስን ከመፈለግ ጋር ሦስተኛው የፈላስፋዎች ሥራ ግልጽ የሆነ መልስ ለጥያቄዎቹ ማስገኘት መቻል ነው፡፡ የሚገኘው መልስ አዲስ እውቀት ለሰው ልጅ ሁሉ ማበርከት መቻል አለበት፡፡ ከተገኘው መልስ ጋር ፈላስፋዎች የሚሠሯቸው ሥራዎች የሚከተሉት ናቸው፡፡ መልሱ በማያሻማና በማያወዛግብ መልኩ ሰዎች እንዲረዱት ተዋረድ ባለው ሁኔታ ማደራጀት፤ ለመሠረታዊና አዳዲስ ቃላቶች ትርጉም መስጠት፤ ማብራሪያ የሚፈልጉትን መተንተን፤ ስህተት የሆኑ ነገሮች ቢኖሩ ማረምና ማስተካከል፤ የተገኘውን እውቀት ህዝቡ መጠቀም እንዲችል ተግባራዊ የሚሆንበትን ስልት ማመልከት ናቸው፡፡

መልስ ከተገኘ በኋላ ቀጣዩ የፈላስፋዎች ሥራ ሌሎች እንዲጠቀሙበት በንግግርና በጽሑፍ መግለጽ መቻል ነው፡፡ የፍልስፍና እውቀት የጋን መብራት አይደለም፤ ብርሃኑ የሰው ልጅ ከጨለማ ጉዞ የሚያወጣው መሆን አለበት፡፡ ህብረተሰቡ የፍልስፍናን እውቀት የእግር መብራት እንዲያደርገው ለጀሮውና ለአይኑ ቅርብ መሆን አለበት፡፡

የመጨረሻው የፈላስፋ ሥራ ላገኘው መልስ፤ ለደረሰበት እውቀት በታማኝነት ራሱን አሳልፎ መስጠት መቻል ነው፡፡ የፍልስፍና እውቀት ከሁሉ በፊት በፈላስፋው ህያው ሁኖ መታየት አለበት፤ ለአመነበትም ነገር ራሱን አሳልፎ ሲሰጥ መታየት አለበት፡፡ ፈላስፋን ፈላስፋ የሚያደርገው አንዱና አብዩ ጉዳይ ቁርጠኝነቱ ነው፤ ለአመነበት ነገር ተደራራቢ ችግሮች ቢመጡበት መቻል - እውነት ነው ብሎ የተናገረውን ሀሰት ነው ብሎ በመናገር ሁለት ምላስ እንዳይሆን መከራዎችን ሁሉ በጽናት መቋቋም መቻል አለበት፡፡ ፈላስፋን አሸናፊ ብሎ የሚይዘው የለም፤ ሊገርፈው፤ ሊያስረው፤ ሊያገለው፤ ሊያወግዘው ብሎም ሊገድለው የሚፈልግ ብዙ ነው፡፡ ፈላስፋም እንደዚህ አይነት አስፈሪ ተራራዎች መኖራቸውን ያውቃል፤ እውነትን ሲፈልግ የኖረውም እነዚህን ተራራዎች ከሥር መሠረታቸው ለመናድ አስከሆነ ድረስ ለሚደርስበት ያልተጠበቀናዳ ራሱን ማዘጋጀት አለበት፡፡ የፈላስፋ ጉዞ አልጋ ባልጋ የሆነ፤ ተቀማጥለው የሚጓዙት ሳይሆን መከራን የሚቀበሉበት ነው፡፡

የፍልስፍና ተግባራትን እንዲሁም ፈላስፋዎች የሚሠሯቸው በሰፋት አይተናል፤ ከሁሉም በላይ ጠያቂ መሆን መቻል ዋናው ሥራዎች መሆኑን ተመልከተናል። ከዚህ ቀጥሎ የምናየው ደግሞ የፍልስፍና ጉዳይ አያከናውኑ ፈላስፋ ሁኖ ለመኖር የሚናያስፈልጉ ነገሮችን ማወቅ ይሆናል።

1.6 ወደ ፍልስፍና ለመግባት የሚያስችሉ የዝግጅት ቅድመ-ሁኔታዎች

አሁን አርስቶ ተጠያቂ ይሁኑ፤ ፈላስፋ ለመሆን ይፈልጋሉ? ፈላስፋ ለመሆን ከፈለጉ ለሚከተሉት ነገሮች ራስዎን ያዘጋጁ።

- ከሁሉ በፊት የፍልስፍና አውቀትንመውደድዎን ያረጋግጡ። ፍልስፍናን ካልወደዱት ፈላስፋ መሆን አይችሉምና ከምንም ነገር በላይ ፍልስፍናዊ የሆኑ ሀሳቦች፣ አስተያየቶች፣ ቀላልም ይሁን ከባድ ዕውቀቶች የሚወዷቸውና ጊዜዎን እየወሰደብዎ መሆኑን ያረጋግጡ።
- በፍልስፍናዊ አውቀት ሊገለጽ የሚችል ውስጥዎን የሚከረከር፣ የሚያንገበግብና በሀሳብ የሚመሰጥዎት ርዕሰ-ጉዳይ መኖሩን ያረጋግጡ።
- በሳል የሆነ ህይወት ለመኖር መወሰንዎንና መዘጋጀትዎን ያረጋግጡ። ተራ ሰብዕናን ይዞ በመኖር ሣይሆን “የህብረተሰብን አስተሳሰብና የኑሮ ዘይቤ ማሻሻል የሚያስችል ኩባር የሚሰጠው የፍልስፍና አውቀት ማግኘት አለብኝ” የሚል ውሳኔ ላይ መድረስ ታላቅና በሳል ሰብዕና መገንባት አስፈላጊ ቅድመ-ሁኔታ ነው። አንድ ሰው ህይወቱን በብስለት ለመምራት ከፍተኛ ህሊናዊ አስተሳሰብን በሚጠይቁ ርዕሰ-ጉዳዮች ላይ ጊዜውንና ኑሮውን መስዋዕት ማድረግ አለበት። ይህ ሲባል ራሳችንን ጥለን እንኮ ማለት ሣይሆን ከማነኛውም ነገር በፊት ቅድሚያ የምንሠጠው ለፍልስፍና አውቀት ግኝት መሆን አለበት ማለት ነው።
- አስፈላጊ ዝግጅትና ዕቅድ ማውጣትዎን ያረጋግጡ። ከመነሻ እስከ መድረሻ ያሉትን ነገሮች በጊዜ ከፋፍለው መቼ ምን ሊሠሩ እንደሚችሉ ማወቅ አለብዎት። ፍልስፍና ግብታዊ የሆነ ስሜት ወይም አስተሳሰብ መገጫ አይደለም፤ በሩጫም የሚፈጸምም ሥራ አይደለም። ተረጋግተው፣ በጣም አስበውበት፣ ተዘጋጅተውና አቅደው የሚሠሩት መሆኑን ሊያጤኑት ይገባል። ለዝግጅት

ግብአት ያስፈልገዋል፤ አዲስ የሆነ የፍልስፍና አውቀት ባለቤት ለመሆን የሚያስችል የፍልስፍና መጽሐፍትን ከማሰባሰብ ጀምሮ ለህልውና የሚያስፈልጉ ቁሳዊ ነገሮችን ማዘጋጀትም ወይም ሊኖርዎት የሚገባ መሆኑን መረዳት አለብዎት።

- ህይወትዎን አላማ አስይዘው መኖር የሚያስችልዎት የሰብዕና ጥንካሬ ያለዎት መሆኑን ያረጋግጡ። ፊታኝ ሁኔታዎች ቢያጋጥሙዎት ሁኔታዎቹ እንደሚያስገድድዎት ሳይሆን አላማዎ እንደሚያስገድድዎ ሁነው መኖር የሚያስችልዎ ቁርጠኝነትና ትግሮችን በጽናት ማለፍ የሚያስችል ትዕግሥት መኖርዎን ያረጋግጡ።

- ያሰቡት ነገር እንዳቀዱት ቢሳካልዎትና በፍልስፍና ውስጥ ገብተው ለሰው ልጅ የሚያበረክቱት የፍልስፍና ዕውቀት መድረስ ቢችሉ ትሁት ሁነው መኖር የሚችሉ መሆንዎን ያረጋግጡ። ትዕቢት፣ጉረኝነት ወይም “አዋቂው እኔ ነኝ” ፡፡ ከእኔ ጋር በዚህ ጉዳይ የሚስተካከል የለም” የሚል ስለራስዎ የተጋነነ ስሜት እንዳይፈጠርብዎት ጥንቃቄ ያድርጉ።

ወደ ፍልስፍናው ምርምር ውስጥ እግርዎን ከማስገባትዎ በፊት “ያሰብሁት . . . ብዙ የደከምሁበት . . . ባይሳካስ?” ብለው ራስዎን ይጠይቁ። በምርምርዎ ከጠበቁት መደምደሚያ ሃሳብ ላይ መድረስ ባይችሉ ወይም አዲስ አይነት የልስፍና አውቀት ወይም የትንታኔ ሀሳብ ማግኘት ባይችሉ ከመናደድና ተስፋ ከመቁረጥ ይልቅ “በፍልስፍና እንደዚህ አይነት ነገር ሊያጋጥም ይችላል” የሚል ትዕግስትና መረጋጋት በእርስዎ ሊታይ የሚገባ መሆኑን ይወቁ።

የጀመሩት የፍልስፍና አውቀት ወይም ጥናትና ምርምር ከዚህ በፊት “እውነት ናቸው” ብለው የተቀበሏቸውን አስተሳሰቦች፣ እምነቶችና ድርጊቶች ስህተት መሆናቸውን ሊረዱበት ይችላሉ። በዚህ ጊዜ ከዚህ በፊት ሲያምኗቸው የነበሩትን በሙሉ ሊያስከደዎት ስለሚችል በህይወትዎ መረጋጋት ሊሳንዎት ወይም ባልታሰበ ጭንቀት ውስጥ ሊወድቁ ይችላሉ። እንደዚህ አይነት ሁኔታ ሊከሰት እንደሚችል ተረድተው የራስዎን ዝግጅት ያድርጉ።

ወደ ፍልስፍናው ጭልጥ ብለው ሲገቡ ብዙ ነገሮችን ሊያጡ እንደሚችሉ ይረዱ፤ ኋለኞቻቸውን፣ ማኅበራዊ ህይወትዎን፣ ሥራዎን፣ ሹመትዎን፣ ከብርዎን፣ ወዘተ ሁሉንም ሊያጡ ይችላሉ፤ ይህም ሊያጋጥም እንደሚችል ተረድተው ራስዎን ያዘጋጁ።

እነዚህን ከላይ የተጠቀሱት ሀሳቦች ማርክ ስብሉት (Mark Twain) የተባሉ ፀሐፊ በሚከተለው መንገድ አብራርተው በሰፋት ገልፀዋል፡፡

"Philosophical inquiry is very demanding, suitable only for those who possess a modest amount of courage, humility, patience and discipline. Doing philosophy requires courage, because one never knows what one will find at the end of philosophical investigation. Since philosophy can deal with the most fundamental and important issues of human existence and since these are things that most people initially take for granted, genuine philosophical inquiry has the potential to unsettle or even to destroy one's deepest and most cherished beliefs. To engage in genuine philosophical inquiry also is to risk isolation among one's peers, both for the unorthodox views to which such inquiry may lead, and for the simple unpopularity of critical thinking. A philosopher must be able to face both consequences.

Doing philosophy requires humility, because to do philosophy one must always keep firmly in mind how little one knows and how easy it is to fall into error. The very initiation of philosophical inquiry requires one to admit to one self that one may not, after all, have all of the answers.

Doing philosophy requires both patience and discipline, because philosophical inquiry requires long hours of hard work. One must be prepared to commit huge amounts of time to laboring over issues both difficult and subtle. People who avoid philosophy often complain that thinking about philosophical questions makes their heads hurt. This is unavoidable: if the answers seem to come easily to you, your inquiries almost certainly are superficial. To do philosophy, one must commit oneself to pain. Those who

value truth recognize that there is no shortcut to it: every advance must be fought for tooth and nail." 14

1.7 የፍልስፍና እውቀት ግኝት ውስጥ መግባታችንን የሚያረጋግጡ ሁኔታዎች

ከላይ የተመለከትናቸውን ቅድመ-ሁኔታዎች መሠረት እድርገን በትክክል የፍልስፍና ሥራ መጀመራችንን ወይም ደግሞ የፍልስፍና እውቀት ግኝት ውስጥ መግባታችንን ሊጠቀሙን የሚችሉ ከፍ ሲልም ሊያረጋግጡልን የሚችሉ ሁኔታዎችን እንረዳለን። ከዚህ በማስተጠል ጥያቄዎቹ ቀርበዋል።

ጥያቄዎቹ የቀረቡት ለርስዎ ነው። ጥያቄዎቹን "አዎ" ወይም "አይደለም" እያሉ እንዲመልሷቸው ሁነው ነው የቀረቡት። ጥያቄዎቹን በአብዛኛው "አዎ" እያሉ የመለሷቸው ከሆነ የፍልስፍና ሥራ ወይም የፍልስፍና እውቀት ግኝት ውስጥ መግባት የሚችሉ ወይም ሥራውን መጀመር የሚችሉ መሆኑን ማረጋገጫዎች ናቸው።

መልስዎ በአብዛኛው "አይደለም" ከሆነ ግን የፍልስፍና እውቀት ግኝት ለመድረስ የማይችሉ መሆኑን መረዳት ያስችልዎታል።

- የፍልስፍና ጥያቄ እንዲያነሱ ወይም ፍልስፍናዊ ምርምር ውስጥ ለመግባት የሚያስችሉ ስሜትዎንም ሆነ አስተሳሰብዎን የሚነኩ ተፈጥሯዊ ክስተቶችና ማኅበራዊ ክንውኖች መኖራቸውን ተረድተዋልን? ተፈጥሮን ያደንቃሉ? በተፈጥሮ ሥርዓት ተገርመው ያውቃሉ? በሰው ተፈጥሮ ተደንቀው ያውቃሉ? የሰው ልጅ የፈጠራ ውጤቶቹን፣ ማኅበራዊ ማንነቶቹንና የደረሰበትን ሥልጣኔ ለመግለጽ እስኪከብድዎት ድረስ ተደንቀው ያውቃሉን? እዚህ ላይ እንደ ነገር ልብ ይበሉ። በተፈጥሮ ሥርዓት መደመም፣ በሰው ልጅ ማንነትና የሥራ ውጤቶቹ መደነቅ ወደ ፍልስፍና የሚያስገባን የመጀመሪያው በር መሆኑን መረዳት አለብዎት።

ኘሌቶ የተባለው የጥንታዊቷ ግሪክ ፈላስፋ ሶቅራጥስ ያደረገውን ውይይት መሠረት እድርገው ወደ ፍልስፍና እንድንገባ የሚያደርገን መደመም እንደሆነ ቴያቲዮስ (Theaetetus) በተባለ ሥራው እንደሚከተለው ገልጾታል።

Socrates "I see, my dear Theaetetus, that Theodorus had a true insight into your nature when he said that you were

ወይም እውነት ወይም ተቀባይነት ያለው ሀሳብ መሆኑን ሊያመለክቱ የሚችሉ በቂና ተቀባይነት ያላቸው መረጃ ሀሳቦችን ያጠናክሩ።

- በቂ የተመስጦ ጊዜ ያለዎት መሆኑን ያረጋግጡ።
- የፍልስፍና ሥራዎን - ጽሑፍዎን - በድፍረት ይጀምሩ።
- ምናልባት የጀመሩት የፍልስፍና ሥራ በሰው ልጆች ላይ መጥፎ ነገሮችን ሊያስከትል እንደሚችል ከተረዱ የጀመሩት ሥራ ስህተት መሆኑን ተገንዝበው ሳያውላውሉ ያቁሙት።

1.8 ማንም ሰው ፈላስፋ መሆን ይችላል?

ፍልስፍና የተለዩ ሰዎች ብቻ ሊያራምዱት የሚችሉ አስተሳሰብ፣ እምነት፣ አመለካከት ወይም አውቀት አይደለም። ፍልስፍና ማንም ሰው ሊያውቀው ወይም ራሱ ሊያመነጨው የሚችል ዕውቀት ነው። ፍልስፍና ምሁራን ብቻ የሚኖሩበት የአውቀት ዘርፍ ተደርጎ መወሰድ የለበትም። ፍልስፍና በማንም ሰው እምነት፣ አስተሳሰብና ኑሮ ውስጥ ሊታይ የሚችል አውቀት ነው። ፈላስፋዎች የሚያነሱትን ጥያቄዎች ማንም ሰው ሊያነሳቸው ይችላል። ለጥያቄዎቹ የሚሆን መልስም እንደፈላስፋዎች አይሁን እንጂ ሌላውም ሰው ምክንያታዊ አስተሳሰቦችን እያቀረበ መመለስ ይችላል። ከዚህ ግንዛቤ በመነሳት ማንም ቢሆን ይብዛም ይነስ ፈላስፋ ነው ማለት እንችላለን።

ይሁን እንጂ ፍልስፍና የሚጠይቀውን አውቀትና የኑሮ ዘይቤ አሟልቶ መያዝ የማይችል ማንም ሰው ፈላስፋ ሆኖ መኖር አይችልም። ፈላስፋዎች ፈላስፋ የሆኑት ከሰው የተለዩ ልዩ ችሎታ ኑሯቸው ሳይሆን ከሌላው ሰው የሚለዩት ኑሯቸውን፣ ጊዜያቸውንና ኃይላቸውን በሙሉ ለፍልስፍና አሳልፈው የሰጡ መሆናቸውና ለአንድ መሠረታዊ የሰው ልጅ ጥያቄ ረጅም ጊዜ የሚወስድ መመስገጥ ውስጥ በመግባት ጉዳዩን በሰፊው በማጥናት (ደግመው ደጋግመው በመመርመር) የሰው ልጅ ህሊና ሊቀበለው በሚያስገድድ ሁኔታ ምክንያታዊ መልስ ማቅረብ በመቻላቸው ነው። በመሆኑም የፍልስፍና አውቀት ለማግኘት ራሱን አሳልፎ መስጠት የማይችል ሰው ፈላስፋ ሊሆን፣ ፈላስፋ ሊባልም አይችልም። በማንም ሰው አስተሳሰብ የኑሮ ዘይቤ ውስጥ ፍልስፍና አልፎ . . . አልፎ . . . የሚታይ ቢሆንም አስካልተኖረበት ድረስ ፈላስፋ አያሰኝም። ማንም ሰው በሆነ አጋጣሚ እንደ . . . ሁለት . . . ግጥም ቢጽፍ ግጥሚ ሊባል እንደማይችል ሁሉ አልፎ . . . አልፎ . . . በአንደበታችን ወይም በኑሯችን የሚገለጽ የፍልስፍና አስተሳሰብ ወይም እምነት ስላለን ብቻ ፈላስፋ

አንድንም አያስችለንም። የፍልስፍና አውቀት የሚያረቅር ነው። ፈላስፋ የሚሆነው፤ ፈላስፋዎች የፍልስፍና ህይወትን አንድ ብለው ከሚጀምሩበት ጊዜ አስከ ህይወታቸው ፍፃሜ ድረስ ከመፈለሰፍ አይታቀቡም፤ ፍልስፍና ህይወታቸው ነው፤ ፍልስፍና መታወቂያቸው ነው፤ ፍልስፍና ማንነታቸው ነው። መታወቅ ያለበት ጉዳን ግን ፍልስፍና በሩን ለአንዱ ከፍቶ ለሌላው ነው። ፍልስፍና የሚጠይቀው የተለዩ ችሎታ የለም፤ ማንም አዕምሮው ያልተገደባና ህሊናዊ አስተሳሰቡ ሚዛናዊ የሆነ ሰው የመፈለሰፍ ሀቅም አለው። ፍልስፍና አንድን ሰው መፈለሰፍ የሚያስችል ሀቅምና ችሎታ አለህን? ብሎ አይጠይቅም፤ ፍልስፍና በእርግጥ ትወድዳለህን? ትወድዳለህን? ብሎ ነው የሚጠይቀው። ከወደድኸኝ ሰብብ ሳታበዛ ተከተለኝ ነው የሚለን ፍልስፍና። ፈላስፋነት ህሊናን የሀሳቦች ትግል አውድማ አድርገው በመጨረሻ ላይ ለህሊና ሰላምና እርካታ የሚሆን መልስ ለማግኘት የሚኖርበት ህይወት ነው።

1.9 ፍልስፍና ጉዳት አለውን?

ጥቂት የማይባሉ ሰዎች ፍልስፍናን "ከአውቀት አንፃር ጠቀሜታ ያለው አውቀት አያስገኝም፤ ለተግባራዊ ህይወትም የሚያበረክተው ፋይዳ የለውም" ከሚል ግንዛቤ ፍልስፍና አይጠቅምም የሚል እምነት አላቸው። የፍልስፍና ጠቀሜታ የማይታያቸው በዚህ ዘመን የሚኖሩ ሰዎች ብቻ ሳይሆኑ በጥንት ዘመንም ይኖሩ የነበሩ ሰዎች ናቸው። በሮማዊው ፈላስፋ ሲሰሮ (Cicero) ሥራ ውስጥ የምናገኘው ሆርቴንሲየስ (Hortensius) የተባለ ሰው "ፍልስፍና ጠቀሜታ የለውም፤ ምክንያቱም ለተግባራዊ ህይወት የሚያስገኘው ፋይዳ የለምና" የሚል እምነት ነበረው።

"Hortensius . . . suggested that philosophy was useless, because it had no practical value" 15

በዚያው ሥራ ላይ አንደተገለፀው "ፍልስፍና አይጠቅምም" የሚሉ ሰዎች ፍልስፍናን በደንብ አውቀውትና የፍልስፍናን ህይወት ኑረውበት ጣፋጭና መራራውን ለይተው አውቀውት ሳይሆን በግምታዊ ግንዛቤያቸው የተረዱት መሆኑ ተገልጿል። ፍልስፍናን የሚያውቁ ፍልስፍናን በእያንዳንዱ የህይወት ገጠመኞቻቸው ይጠቀሙበታል። ፍልስፍናን አንደጩ . . . እንደ ቅመም . . . በፓለቲካ ሥርዓታችን፤ በትምህርት ሥርዓታችን፤ በንግድና ኢኮኖሚ ሥርዓታችን፤ ወዘተ. ውስጥ አያስገባን ማህበራዊ ሥርዓቶቻችን

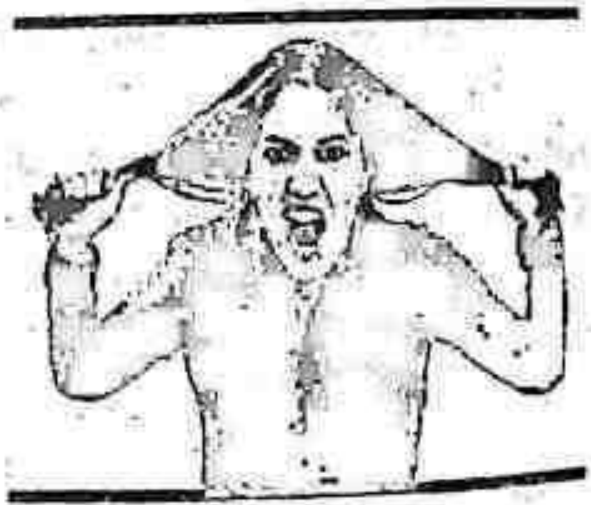
የምንጠላቸውና የምንመረርባቸው ሣይሆኑ የሚጣፍጡን ማድረግ አንችላለን።

ፍልስፍና ጠቀሜታ የለውም የሚሉ ሰዎች በአብዛኛው ጊዜ ትችታቸው ያተኮረው ኢኮኖሚያዊ ጉዳይ ላይ ነው። እነዚህ ተቃዋሚዎች ፍልስፍና ሀብት አያስገኝም፤ በተቃራኒው ፍልስፍና ለድህነት ይዳርጋል የሚል እምነት አላቸው። ለእነዚህ ሰዎች ፍልስፍና ለልጆቹ ዳቦ እንኳ ጋግሮ መስጠት አይችልም፤ ልጆቹን ለጉስቁልና ይዳርጋል ፤ የሚሻለው ነገር ፍልስፍናን አርግፍ አድርጎ መተው - አባትነቱን ከዶ መኖር ይሻላል የሚል እምነት አላቸው።

አርግጥ ነው ብዙ ፈላስፋዎች ተርበዋል፤ ተጠምተዋል፤ የሚኖሩበት ቤት አይደለም ሀገር አጥተው ተሠቃይተዋል። ነገር ግን ይኼ ሁሉ ችግር የፍልስፍና አውቀታቸው የዕለት ጉርሳቸውን ለመሸፈን የሚያስችል ገንዘብ አላቸው ሣይሆን በሚያራምዱት የፍልስፍና አስተሳሰብ ምክንያት በፓለቲከኞች፣ በሐይማኖተኞች በደረሰባቸው በደል ምክንያት ነው። ነገነት ባለበት ሀገር ውስጥ ግን ፍልስፍና ለልጆች አይደለም ለአውቀቱ ተቋዳሾች የሚተርፍ ሀብት ማስገኘት የሚችል ጥበብ አለው። በአሁኑ ጊዜ አሜሪካ ውስጥ ሥራ የማጣት ችግር ከማይታይባቸው ትምህርቶች አንዱ ፍልስፍና ነው።

በሌላ በኩል ደግሞ ፍልስፍና ቅድሚያ የሚሰጠው ለግል ሀብት ማካበት ሣይሆን የህብረተሰብን ችግር የሚፈቱ አዳዲስ አስተሳሰቦችን ማፍለቅ በመሆኑ አዳዲስ አስተሳሰቦችን ለማፍለቅ ደግሞ ሙሉ ጊዜያቸውን መስዋዕት ስለሚያደርጉ አንዳንዴ እጃቸው ላይ ቤሳቢስቲን የሚጠፋበት ጊዜ ሊኖር ይችላል። በዚህ ጊዜ ውጫቸውን ለተመለከተ የምድር ጉስቁሎችሁነው ሊታዩ ይችላሉ፤ ውስጣቸው ግን ከእንቁ በላይ ውድ የሆነ የአውቀት ባለፀግነት የተሞላ ነው። መረዳት ይለብን ፈላስፋዎች ያላቸው አውቀት ማንኛውንም ቁሳዊ ሀብት ሊያስገኝላቸው የሚችል መሆኑን ነው።

ለአንዳንዶች የፍልስፍና ጥቅም የማይታያቸው ፍልስፍና ሥነ-ልቦናዊና ማኅበራዊ ችግሮች ያስከተላል ብለው ስለሚያስቡ ነው። መፈላሰፍ ብቸኛ ያደርጋል፤ በዚህም ማኅበራዊ ህይወት ደካማ እንዲሆን ያደርጋል። ይባስ ብሎም አብዝቶ መፈላሰፍ ጨርቅ አስጥሎ

መፈላሰፍ ያሳብዳልን?

ያባባላል፤ ፍልስፍናን ከመነካካት ቢቀር ነው የሚሻለው ብለው ይስባሉ።
ከማንኛውም የህብረተሰብ ክፍል ይልቅ ፈላስፋዎች በማንበራዊ
ህይወታቸው ደካማ ሆነው ወይም ደግሞ አብደው ታይተው ሳይሆን ብዙ
ሂሳብ በተመስጦ ማሰላፋቸውና ተሽቀርቅረው አለመታየታቸው ራሳቸውን
አግላይና አብዶች መስለው ሊታዩ ይችላሉ።

አብደዋል ስለተባሉ ግን አብደዋል ማለት አይደለም። በፈላስፋዎች ላይ
ያለው ግንዛቤ ግን አብዶ ሊሆን ይችላል። መሬት ጠፍጣፋናት ብሎ
የሚያምን ሰላሰ መሬት ጠፍጣፋ እንዳልሆነች ሁሉ ሰው አብዶች ስላላቸው
ፈላስፋዎች አብዶ ሊሆኑ አይችሉም። ፈላስፋዎችን ብቸኞች፣
ተጨናቂዎች፣ አብዶች... አያሉ ያልሆነ ስም ከመስጠት ይልቅ ለአውቀትና
ለህብረተሰብ ለውጥ አብዶ መስለው አስኪታዩ ድረስ መስዋዕትነት
የሚከፍሉትን ማድነቅ፣ ማመስገንና ዕውቅና መስጠት የተሻለና የሚገባ ነገር
ነው። “ፈላስፋዎች እንዲህ የሚገጥሟቸው ለራሳቸው ሳይሆን ለእኛ ነው፤
በእኛ ኑሮ ውስጥ ለሚታዩ ችግሮች መፍትሔ በመፈለግ ነው” በማለት
ሌለው ቢቀር፤ ለፈላስፋዎች ማዘን ያስፈልጋል።

እንዳንዶች ደግሞ ፍልስፍና አይጠቅምም የሚሉት የሚያስከትላቸው
ጉዳዮች አሉ ብለው ስለሚያምኑ ነው፤ ከሁሉ በላይ ፍልስፍና ሐይማኖትን
ያስተላል፤ አግዚአብሔርን ያስከዳል፤ በመንግሥት ላይም አማጺ ያደርጋል
ከሚል ሥጋት ፍልስፍና እንደማያስፈልግ ይናገራሉ።

ከዚህ በፊትም እንዳየነው ፈላስፋ ጠያቂ፣ ተመራማሪ፣ እውነትን ፈላጊና
አውቀትን አፍቃሪ በመሆኑ ባህልንና ፓለቲካን ብቻ አይደለም ስለ
አግዚአብሔርም ቢሆን ይጠይቃል፤ አግዚአብሔር በእርግጥ አለን?
ከሚለው ጀምሮ የአግዚአብሔር ቃል ነው ተብሎ የሚታመነውን ሁሉ
በውስጡ የሚገኙ ህፀኖችን ፍርጥርጥ አድርጎ ያወጣል። ለምን? ፈላስፋ
አላማው እውነትን ማግኘት ነዋ! እውነትን በማሳወቁ ግን ፍልስፍና ስህተት
ነው ማለት አይደለም፤ በፍልስፍናዊ አውቀትም ውሸታዎች፣ ግብዞችና
አምባገነኖች የሚመሯቸውን ተቋማዊ አስተሳሰቦችና አምነቶች በውስጣቸው
ያለውን የስህተት አስተሳሰብ በማጋለጡ በዚህ ምክንያት በፈላስፋው ላይ
ችግር ቢደርስ ችግሩ የመጣው በፍልስፍናው ሳይሆን የእውቀትና የእውነት
ተቃራኒ በሆኑ የድንቅርና ኃይሎች ነው። ፍልስፍና ደግሞ የድንቅርናን
ኃይል አስካልተቃወመ ድረስ ምኑ ፍልስፍና ይሆናል?

ከዚህ ጋር በተያያዘ ጌልስ ዴሉዝ (Gilles Deleuz) የተባሉ ፀሐፊ የኒቼን
ፍልስፍና መሠረት አድርገው እንዲህ ብለዋል።

“ከፍልስፍና የተለዩ ሌላ አላማ ያላቸውን መንግሥታዊና ሥልጣናዊ ጥቅም ላይ የዋለውን ፍልስፍና አገልጋይ አይሆንም፡፡ ከፍልስፍና ውጭ ለሆኑ ኃይሎች ፍልስፍና አገልጋያቸው መሠረታቸው ሆኖ የፍልስፍና ጥቅም ደግሞ (እንደነዚህ አይነት ፍልስፍና አገልጋያቸው መሠረታቸው ሆኖ) ፍልስፍና የማያስከፋው፣ የማያበሳጨው፣ የማይረዳው፣ የማይደለም፡፡ ፍልስፍና ድንቁርናን ከሌለ ደግሞ አርብ በመሆኑ ጠቃሚ ነው፤ ፍልስፍና የድንቁርናን የማያስከፋና የማይረዳው ገልጦ ያሳያል፤ የዘቀጠ አስተሳሰቦችን ማጋለጥ ዋናው ገጽታውን ጠቀሜታው ነው፤ መሠረታቸው ምንም ደህን ምን የፍልስፍና የሚመስሉ ነገር ግን አስመሳይ የሰህተት አስተሳሰቦችን በመተካት፣ አውነት እየተባሉ የሚነገሩ የልብ ወለድ ተረቶችን በማጋለጥ አውነት አስተሳሰብ አሸናፊ እንዲሆን የፍልስፍናን ያህል የሚገርማ ነው፡፡ በማለት ፍልስፍና በአውነተኛ አስተሳሰብ ብቻ የሚመራና ከውበት አስተሳሰቦችና እምነቶች ነፃ የሆነ ህዝብ ለማስገኘት የሚሠራ እንደሆነ ገልፀዋል፡፡

“Philosophy does not serve the state or the church; who have other concerns. It serves no established power. The use of philosophy is to sadden. A philosophy that saddens no one, that annoys no one, is not philosophy. It is useful for harming stupidity, for turning stupidity into shameful. Its only use is the exposure of all forms of baseness of thought. Is there any discipline apart from philosophy that sets out to criticize all mystifications, whatever their source and aim, to expose all the fiction without which reactive force would not prevail?”¹⁶

እነዚህ ሁሉ ማብራሪያዎች “ፍልስፍና አይጠቅምም፤ ጎጂ ነው” የሚሉ አስተያየቶች ስህተት ከሆኑ ግንዛቤዎች የተነሱ እንደሆነ ያመለክቱናል፡፡ ከዚህ በኋላ ፍልስፍና “አይጠቅምም” ከምንል ይልቅ ከፍልስፍና ልናገኘው የምንችላቸው ጥቅሞች ሊኖሩ ስለሚችሉ የጥናታችን ትኩረት ጥቅሞቹ ምን ሊሆኑ እንደሚችሉ መረዳት ይሆናል፡፡

1.10 ፍልስፍና ለጥያቄቻችን አሻሚ ያልሆነና የመጨረሻ መልስ ሊሰጠን ይችላልን?

ከፍልስፍና ልናገኝ የምንችላቸው ጥቅሞች ይኖራሉ ብለን ስናስብ እንደ ልንጠነቀቅበት የሚገባ ጉዳይ ግን አለ። አርሱም ፍልስፍናን በመውደዳችን መሆንም እሰና ፍልስፍና “እኔን የወደደ ሁሉ ጥቅም እንጅ ጉዳት አያገኘውም” የሚል ቃል ኪዳን ከማንም ጋር እንደማይገባና ዋስትናም የማይሰጥ መሆኑን አስቀድመን ልንረዳው ይገባናል። በምናራምደው የፍልስፍና አመለካከት ምክንያት ብዙ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ችግሮች ውስጥ ልንገባ እንችላለን።

ከዚህ የከፋው ደግሞ ከፍልስፍና ማግኘት የምንፈልገው የተሟላ አውቀት እንደሁም ለጥያቄዎቻችን ሁሉ የመጨረሻ የሚሆን መልስ ከፍልስፍና በምንፈልገው ልክ ላናገኝ መቻላችን ነው። ፍልስፍናን በስፋት . . . በጥልቀት . . . ስንገባበት አንዳንዴ አርግጠኛ ሁኔታ የምንይዘው ነገር የማጣት ወደ ጥርጣሬ ከዚያም ወደ ፍርሃትና ጭንቀት ውስጥ ልንገባ እንችላለን። በሌላ አነጋገር አንድ መሠረታዊ ጥያቄ ቢኖረን በፍልስፍና አውቀት መልስ ለማግኘት ፍልስፍናን ተስፋ አድርገን ወደ ፍልስፍና ስንገባ ለጥያቄያችን ከፍልስፍና የመጨረሻ የሆነ መልስ ላናገኝ እንችላለን። በተቃራኒው ፍልስፍና ከአርግጠኛነት ይልቅ ጥርጣሬ ላይ ሊጥለን ይችላል።

አህ! . . . እንዴት ነው ነገሩ? ለጥያቄዎቻችን መልስ እናገኝበታለን ብለን ተስፋ ያደረግነው እንደገና አርሱ መልሶ ለከፋ ችግር፣ ለብዙ ጥያቄ፣ ለብዙ ጥርጣሬ . . . አጋፍጦ ይሰጠናል እንዴ? ታዲያ . . . ይኼ ጥሩ ነው እንዴ? እንደዚህ ከሆነ ፍልስፍና ቢቀር አይሻልምን? ለመፍትሔ እንጅ ለመቸገር ማን ይማራል? ምን ይሻላል?

ጥሩ ነዋ! አዎ . . . በጣም ጥሩ ነው። ችግር ሲፈጠር፣ መልስ ሊጠፋ፣ ጥርጣሬ ሲነግስ . . . ጥሩ ነው። ለምን? ሰውየው ፍልስፍና ነዋ! ከፍልስፍና ባህር ውስጥ ገብተን ለጥያቄዎቻችን የመጨረሻ መልስ አጥተን አይናችን የሚያርፍበት ቦታ አጥቶ ከወዲያ . . . ወዲህ . . . ሲንከራተት . . . ጥሩ ነው። የዛሬ ደስ ይበለን፤ በትክክል የፍልስፍናን ምንነት እያወቅነውና አየተለማመደው ስለሆነ ደስ ይበለን። ከዚህ ግንዛቤ ጋር አብሮ የሚሄድ ተመሳሳይ አመለካከት በረትናንድ ረስል አላቸው።

“ፍልስፍና መጠናት ያለበት ለአንድ ለተወሰነ ጥያቄ ቁርጥ ያለ የመጨረሻ መልስ ለማግኘት አይደለም። አውነትን የሚያስገኝልን

የመጨረሻ መልስ ይኖራል ተብሎ ስለሚታመን ፍልስፍና መጠናት ያለበት የመጨረሻ መልስ በመሸት ሳይሆን ለጥያቄዎች መኖር ሲባል ነው። ምክንያቱም ከመልሱ ይልቅ ጥያቄዎች ግንዛቤያችንን የበለጠ ያስፋልናል። የማሰብ ሀቅምን ያበላጽጋልናል። የህሊናን የመገመት ሀቅምን የሚዘገብ ቀኖናዊ አስተሳሰቦችን ይቀንሳልናል። ከሁሉም በላይ ደግሞ የህሊናዊ አስተሳሰብ ማረፊያ አንደሆነው አንደሆነ ሁሉ የአዕምሯችን የማሰብ ሀቅም እንዲገዝፍና በዚህም ራሱን ከህዋ ጋር አዋህዶ ሲኖር ታላቅ የሆነው መልካምነቱን እንዲይዝ የሚያስችለው በጥያቄዎች መፈጠር ምክንያት በመሆኑ ነው።”

“Philosophy is to be studied, not for the sake of any definite answers to its questions since no definite answer can, as a rule, be known to be true, but rather for the sake of the questions themselves; because these questions enlarge our conceptions of what is possible, enrich our intellectual imagination and diminish the dogmatic assurance which closes the mind against speculation; but above all, because, through the greatness of the universe, which philosophy contemplates, the mind is also rendered great, and becomes capable of that union with the universe which constitutes its highest good.”¹⁷

በፍልስፍና የመጨረሻ የሆነ መልስ አለመኖር ወይም እርግጠኛነት እንደናጣና እንደንጠራጠር የሚያደርገን መኖሩ ለጭንቀትና ለተስፋ መቀረጥ የሚዳርገን አድርገን ከመውሰድ ይልቅ አዎንታዊ ጐን መኖሩን ተረድተን ልንጠቀምበት ይገባል። ጥያቄዎች... አጠራጣሪ ጉዳዮች... ከፍ ወዳለ ምርምሮች እንደንገባ ያግዙናል። ከዚህ በመነሳት በእርግጠኛነት አውቀዋለሁ ከምንለው ይልቅ እንደንጠራጠር የሚያደርገን ነገር የተሻለ ፍልስፍናዊ ጠቀሜታ እንደሚኖረው መተማመን አለብን። በሌላ አነጋገር ፍልስፍና ሲያስጨንቅ ለበጎ ነው ብለን እንመን። ለጠየቅነው ከፍልስፍና መልስ ሰናጣ፤ እርግጠኛ መሆን የምንችልበት ነገር ሲጠፋን ማድረግ ያለብን ከእነዚህ ችግሮች ጋር እንዴት መኖር እንደምንችል ማወቅና ችግሮችን ለበለጠና ሰፊ አውቀት ማግኛ መንገድ አድርገን መጠቀም ነው።

ይኼን ጉዳይ ለመረዳትም ሆነ ትክክል ነው ብለን ለመቀበል አስቸጋሪ ሊሆን ስለሚችል በሌላ መልኩ እንደገና እናጢነው። ፍልስፍና አውቀት የሚሰጥ

ከሆነ አውቀት ደግሞ ለጥያቄዎች መልስ የሚያስገኝልን ከሆነ ፍልስፍና የመጨረሻ የሚባል መልስ የለውም ለምን ይባላል? አየተባለ ያለው ፍልስፍና መልስ አይሰጥም ሳይሆን ይባላል? አየተባለ ያለው የመጨረሻ አድርገን አንውሰደው፤ ፍልስፍና የሚሰጠውን መልስ ይገኝ ነው" አያለ መልስ የሚሰጥ ከሆነ ፍልስፍና የመጨረሻ መልስ ሐይማኖታዊ ቀኖና ይሆናል። ፍልስፍና መልስ ሊሰጥ ለአዳዲስ መልሶችም በሩን ከፍት አድርጎ አንጅ የመጨረሻ የሚባል ወይም ለአማራጭ መልሶች በሩን ዝግ ያደረገ መልስ የለውም ማለት ነው።

አዳዲስ መልሶች በፍልስፍና የሚንፀባረቁት ከጥርጣሬዎች፣ ጥርጣሬዎች ጥያቄዎችን ተከትለው በመጡ አስተሳሰቦች ነው። በፍልስፍና ለአንድ ጥያቄ መልስ ሊሰጥ ከመልሱ ጋር ተያያዞ ሌሎች ጥያቄዎች ይነሳሉ፤ ጥያቄ → መልስ → ጥያቄ → መልስ → ማብራሪያ → ጥያቄ → መልስ → ትንተና → ጥያቄ → መልስ → ጥያቄ . . . የፍልስፍና አውቀት የምንለው በዚህ አይነት ሂደት የሚያልፈውን ግንዛቤ ነው አንጅ የመጨረሻ የሚባል መልስ በመድረስ አይደለም። የፍልስፍና አውቀት የመጨረሻ ገደብ ወይም ከፍታ የለውም። ፍልስፍና አንዲህ አንዲሆን ያደረገው ዋናው ነገር ደግሞ ፍልስፍና ትኩረት የሚሰጣቸው ጥያቄዎች በውስጣቸው ሰፊ ርዕሰ-ጉዳዮች የያዙ መሆናቸውና የሚሹትም መልስ ሰፊ በመሆኑ ነው።

በርትራንድ ራሰል ፍልስፍና የመጨረሻ መልስ ላይ መድረስ አንዳይችል የሚያደርገው ሁለት ተያያዥ ምክንያቶችን ያቅርባሉ። የመጀመሪያው ሳይንሶች በተግባራዊ ምርምር መልስ የማያስገኙላቸው ጥያቄዎች ሁሉ ለፍልስፍና ስለሚተው ሲሆን ሁለተኛው ፍልስፍና ትኩረት የሚያደርግባቸው ጥያቄዎች በተግባራዊ ምርምር ተጨባጭ በሆኑ ውጤቶች መግለጽ ስለማይቻል ነው። ለምሳሌ፡- ስለ ፈጣሪ ህልውና፣ ዓለም ስለተፈጠረበት ዓላማ (ግብ)፣ የሰው አውቀት ፍፃሜው፣ ጽድቅና ኩነኔ (መልካምነት መጥፎነት) ለሰው ብቻ ነውን ወይስ ለሌላም ፍጥረት? ወዘተ . . . ለአንደዚህ አይነት ጥያቄዎች የሚሰጥ የተለያዩ የፍልስፍና መልስ ቢኖርም አውነታውን ሊያረጋግጥልን የሚችል ተጨባጭ ነገር ማቅረብ ስለማይቻል ሁልጊዜም ፍልስፍና ለተለያዩ መልሶች በሩን ከፍት ለማድረግ ይገደዳል።

ከላይ አንደተመለከትናቸው ያሉ ሌሎች ፍልስፍና ጠቃሚ አይደለም የሚሉ አመለካከቶች ካሉን ከተሰጠው ምላሽ አንፃር ስህተት መሆናቸውን ተገንዝበን ፍልስፍና ሊሰጠን የሚችል ብዙ ጥቅሞች ሊኖሩ ስለሚችል ከዚህ በኋላ የጥናታችን ትኩረት እነዚህን ከፍልስፍና ልናገኛቸው የምንችላቸው ጥቅሞች መረዳትና በሀይወታችን እያስገባን መጠቀም መቻል መሆን

አለበት። በአብዛኛው ፍልስፍና የምናገኛቸው ጥቅሞች ከፍልስፍና ዓላማዎች (ግቦች) ጋር አብረው የሚሄዱ በመሆናቸው ሁሉቱን አያይዘን መረዳት ተገቢ ይሆናል።

1.11 የፍልስፍና ጥቅሞች

- አንደማንኛውም የአውቀት ዘርፍ ሁሉ የሰው ልጆችን ችግሮችንና ጥያቄዎችን የሚፈታ አውቀት መለገስ የፍልስፍና ዋና ግብና ጥላቻ ነው። ፍልስፍና ሰፊ አውቀት በመለገስ የሰው ልጅ ስለራሱም ሆነ ስለሚኖርበት ዓለም ሰፊ ግንዛቤ እንዲኖረው ማድረግ፣ ባገኘው ሰፊ ግንዛቤም ሰው ከችግሮቹና በህልውናው ላይ ተጽዕኖ የሚፈጥሩ የተፈጥሮ ሥርዓቶች ላይ የበላይነት እንዲያገኝ ማድረግና በዚህም የራሱን ህልውና አስተማማኝ ማድረግ እርካታ የተሞላበት ነጭ መምራት እንዲችል ማድረግ ነው።

የተፈጥሮ ሥርዓትና ኃይል ከሰው ፈቃድጋር እንዲሰማ ማድረግ የፍልስፍናም አላማ ነው።

የሳይንስም

- ከእነዚህ የፍልስፍና አጠቃላይ ግቦችና ጠቀሜታዎች ተነስተን የሊያዩ እጅግ ብዙ ግለሰባዊና ማኅበራዊ ጠቀሜታዎችን ከፍልስፍና ማግኘት እንችላለን።

- ፍልስፍና ጠያቂዎችና ተመራማሪዎች እንድንሆን ያስችለናል። ነገሮችን የምንረዳበት የአስተሳሰብ አድማሳችን ያሠፋልናል። ሰዎች ነገሮችን ከሚመለከቱበትና ከሚረዱበት በተለይ አመለካከት እንድንረዳቸው፣ ስህተት አስተሳሰቦች የደበቁትን እውነት ይፋ ማውጣት ያስችለናል።

- የመኖር ትርጉምን እንድንረዳና አላማ ወይም ግብ ያለው ህይወት መምራት የሚያስችለን እውቀት ይሰጠናል።

- ችግሮቻችን በጥልቀት መረዳት ያስችለናል። ለችግሮቻችን መፍትሔ የማፈለግ ሀቅማችንን ያሣድግልናል። በህልውናችን ላይ እዳጋ የሚያደርሱ ሁኔታዎችን አስቀድመን መረዳት እንድንችልና መቋቋም የሚያስችል ብልሃት እንዲኖረንና ከተወሳሰቡ ግዙፍ ችግሮች መውጣት የምንችልበት የሰብዕና ጥንካሬ እንዲኖረን ይረዳናል።

- ውሳኔዎቻችን የሚያስከትሉትን ውጤት አስቀድመን ማወቅ እንድንችልና የነገን ህይወታችን በእውቀትና በማስተዋል መምራት እንድንችል ያደርገናል። የምናደርጋቸውን ነገሮች በምክንያታዊና ሚዛናዊ አስተሳሰብ እንዲመሩና ከስሜታዊነት፣ ወገንተኝነት፣ እድሎ ፈፃሚነት፣ አግላይነት፣ አካባቢያዊነት እና ከዘረኝነት ተላቀን ህይወታችን በህሊናዊነት እንዲመራ ያስችለናል።

- ህይወታችን በሥነ-ምግባራዊ እሴቶች የተቃኘ እንዲሆን፣ የሚያስመስግን እንጅ የሚያስወቅስ ተግባር እንዳንፈጽም በዚህም በህብረተሰብ ውስጥ የሚኖርን ቦታ ከፍ እንዲል ይረዳናል።

- የራሳችንን ማንነት መረዳት እንድንችል፣ በህብረተሰብ ውስጥ ሊኖረን የሚችለው ሚና ከሀቅማችን ጋር የተገናዘበ እንዲሆን፣ ባለን ሀቅምና ችሎታ የራስ መተማመን እንዲኖረንና የሚጠበቅብንን ሁሉ በድፍረት ማድረግ እንድንችል ይጠቅመናል።

- የምንኖርበትን ህብረተሰብና የዓለምን ሁኔታ እንቅስቃሴ በጥልቀት ለመከታተልና ማድረግ የምንችለውን በህሊናዊ ውሳኔ መፈጸም እንድንችል ያደርገናል።

- በንግግር ወይም በጽሑፍ የሚገለጡ ሀሳቦችን አድማጭና አንባቢዎችን ግልጽ ሆኖላቸው እንዲረዱት የሚያስችል የሀሳብ ተዋረድ ያለው አስተሳሰብ ማቅረብ እንድንችል ይረዳናል። ብዥታ የሚፈጥሩ ዘርፈ-ብዙ ትርጉሞች ያሏቸውና ህፀዎችን ማስወገድ እንድንችል ያደርገናል።

ትንተና የመስጠት፣ ሀሳቦችን ግልጽ በሆነ ሁኔታ አጠቃለን ለመግለጽ የሚያስችል ችሎታ እንድናዳብር ይጠቅመናል። የሌሎች ሰዎችን የተሳሳቱ ግንዛቤዎች ለማጋለጥና ትክክለኛ የሆነውንና የተሻለውን ሀሳብ ለማቅረብ ይረዳናል፤ የመተቸት ሀቅማችን ከፍ ይላል፤ ትችቶችን ጠቀሜታ እንዲኖራቸው አድርገን መግለጽ የምንችልበት ከህሎት እናዳብርበታለን።

- ብልህ እንባቢና አድማጭ እንድንሆን ይረዳናል። በብልጣብጥና ተንኮለኛ ተናጋሪና ፀሐፊዎች እንዳንሞኝና የተሳሳተ መንገድ እንዳንከተል፣ ምንጊዜም በምክንያትና በመረጃ የቀረቡ ሀሳቦችን ብቻ አምሃን እንድንቀበል ይረዳናል።
- ግብታዊ ሳንሆን በሰከነ መንፈስ በዕቅድና በዓላማ አየተመራን የሰው ልጆችንና የተፈጥሮን ህልውና በሚጠቅም፣ በሚንከባከብና በሚያሳድግ ሁኔታ ተግባራዊ ነገሮችን መፈጸም እንድንችል ያደርገናል።
- በተፈጥሮ ውስጥ ያለውን አስደማሚ ክስተት ምንነቱን ከመረዳት ባሻገር ውበቱን ማድነቅ እንድንችል፣ የሥነ-ጥበብ ውጤቶችን የውበታቸውን ምስጢር ማወቅና መግለጽ እንድንችል ይረዳናል።
- ግጭቶችን ህሊናዊ በሆነ አስተሳሰብ በመፍታት ሰላም ማስፈን ያስችለናል።
- ራስን ከማህበራዊ ጥፋቶች ለመጠበቅና በህሊናዊ የማገናዘብ ሀቅማችን ራሳችንን ለመቀደስና በደል የማይፈጽም ህሊና እንዲኖረን ለማድረግ በዚህም ነፃነት የሚሰማን ሰዎች ሁኔታን ለመኖር ይጠቅመናል። ከበደል ነፃ የሆነ መልካም ሥራዎችን በመሥራት የህሊናችንን ንጽህና ጠብቀን በመጨረሻ ህይወታችን ሲያልፍ መልካም ስም ይዘን ለመሞት የሚያስችል ስብዕና እንዲኖረን ያደርገናል።

የፈላስፋ ሕይወት

2.1 ፈላስፋ መሆን በህብረተሰቡ ላይ የሚፈጥረው ስሜትና አስተሳሰብ

ፈላስፋ ሲባል እን ሶቅራጥስ፣ ንሌቶ፣ አሪስቶቲል፣ እን ስፒኖዛ፣ ኒቴ፣ ሾፕንኸር፣ እን ካርልማርክስ፣ በሀገራችንም እን ዘራያቆብ ትዝ ይሉናል። ዓለማችን ብዙ መሪዎች፣ ብዙ ሀኪሞች፣ ብዙ ሣይንቲስቶች፣ ብዙ መሃንዲሶች፣ ብዙ ስፖርተኞች፣ ብዙ ዘፋኞች - - አሏት፤ ብዙ ፈላስፋዎች ግን የሏትም። ከሌላው ማህበረሰብ አንፃር ፈላስፋዎች ቁጥራቸው በጣም አነስተኛ ነው፤ ፈላስፋ ብርቅ ነው። ኢትዮጵያ በታሪኳ በፈላስፋነት የምታውቃቸውና በፈላስፋነታቸው የተመሠከረላቸው ሁለት ብቻ ናቸው፤ ብዙ ጀግኖች፣ሳይንቲስቶች፣የሥነ-ጥበብሰዎች ቢኖሯቸውም፤ፈላስፋየሚባልከእናአካቴውበታሪካቸውየማያውቁሀገራትምአሉ። ፈላስፋዎች ጥቂት ናቸው። ለምን?

ፈላስፋ ቁጥሩ ያነሰው ፈላስፋ መሆን ተጠልቶ አይደለም፤ የፍልስፍና አውቀትም ሆነ ፈላስፋ ሁኖ ለመኖር ከባድ በመሆኑ ነው። ፈላስፋን ፈላስፋ የሚያደርገው ዋናውና ቀዳሚው ነገር አስተሳሰቡ ነው፤ ነገሮችን፣ ዓለምን፣ ሰውንና አግዚአብሔርን የሚረዳበት አመለካከቱ ሌላው ሰው (ተራው ሰው ብቻ ሳይሆን ሳይንቲስቶችም ሳይቀር) ከሚመለከቱበትና ከሚረዱበት የተለዩ መሆኑ ነው።

- ማንም ቢሆን - ፈላስፋ ካልሆነ በስተቀር - ነገሮችን ከሰው ምልክታ ውጭ የራሳቸው ህልውና የላቸውም ብሎ አያስብም።
- ፈላስፋ ነው ጊዜና ቦታ የነባራዊ ነገሮች መገለጫ ሳይሆኑ የህሊና ባህሪያት ናቸው በማለት ሊያምን የሚችለው።
- ሁሉም ነገር ቁጥር ነው ብሎ የሚረዳው ፈላስፋ ነው።
- ፈላስፋ ነው ህሊና የሚረዳው የራሱን ሀሳብ ብቻ ነው ብሎ በድፍረት የሚናገረው።

- ማንም ቢሆን ደፍሮ ተፈጥሮ አግዚአብሔር ነው አይልም - ፈላስፋ ካልሆነ በስተቀር።

- ነገሮችን አንድ ሁነው ከሚገለጹበት ማንነታቸው ውጭ ህልውና የላቸውም ብሎ ሊረዳ የሚችለው ፈላስፋ ብቻ ነው።

ሌሎች ብዙ...ብዙ... አስደናቂ የፍልስፍና አስተሳሰቦችን አንመለከታለን፤ አዚህ ላይ ተረድተን ማለፍ ያለብን የፍልስፍና ወደፊት የሚባለውም ሆነ ፈላስፋም መሆን የሚቻለው በተለዩ ሁኔታ እውቀት በመመልከት እንደዚህ አይነት አስተሳሰብና ግንዛቤ መፍጠር ሲቻል ነገሮችን መሆኑን ነው።

አሁን ደግሞ ፈላስፋ ኑሮው ... ህይወቱ ... ምን ይመስላል? የሚለውን አንመልከት። ሁሌም አይሁን እንጅ ፈላስፋዎች ከሌላው ሰው በተለዩ ሁኔታ የዕለት ተዕለት ኑሮና የህይወት ዘይቤን ይከተላሉ። የህይወት ዘይቤያቸው የተለዩ በመሆኑ ስለፈላስፋዎች በተነገረ ቁጥር የተለዩ ስሜት ይፈጥርብናል። አነዚህ ስሜቶች ወይም ስለ ፈላስፋዎች ያለን ግንዛቤ ሁልጊዜም ትክክል ናቸው ማለት አይደለም፤ እንዲያውም እንዳንድ ስለፈላስፋዎች የሚነገሩ ነገሮች ስህተት ናቸው። ስለፈላስፋዎች የሚሰጡ አስተያየቶች ብዙ ናቸው፤ የተወሰኑትን አንመልከት።

- ፈላስፋዎች በራሳቸው ዓለም የሚኖሩ፤ በዙሪያቸው ስላሉት ሰዎችም ሆነ የነገሮች እንቅስቃሴ ግድ የሌላቸው፤
- በሀሳብ ተመስጠው በመዋልና በማደር ጊዜያቸውን የሚያጠፉ፤ በማይጨበጥ፤ በማይዳሰስና በማይታይ ዓለም ላይ በሀሳብ ፈረሳቸው ሲጋልቡ የሚውሉ፤
- ባረጀ ባፈጀ ጥያቄ ራሳቸውን ሲያስጨንቁና በትካዜ ተውጠው ረጅም ጸማቸውን ሲገጡቱ የሚውሉ፤
- ጤነኛ አይሏቸው እንደ ጤነኛ የማይኖሩ፤ አብድ አይሏቸው ጨርቃቸውን የማይጥሉ፤ ያልለየላቸው።
- ቀኑ ጨለማ የሚሆንባቸው፤ በጨለማ ውስጥ ደግሞ አፍጥጠው የሚመለከቱ፤ ግራውን ቀኝ፤ ቀኙን ደግሞ ግራ አድርገው የሚያስቡ።
- ሰላም አጥተው ሌላውንም ሰላም የሚነሱ፤ እንኳን ከሌላው ጋር ከራሳቸውም ጋር የማይስማሙ፤ ከሰው አልፈው ተፈጥሮን፤ ተፈጥሮን አልፈው አግዚአብሔርን የሚኮንኑ።

- ከመንፈሳዊ ኃይል ጋር ለመገናኘት ነፍሳቸውን ሲያደክሙ የሚውሉ፤ ማንነታቸውን ትተው ሌላ ማንነት ለመፍጠር ቁም ስቅላቸውን የሚያዩ።
- ከሚኖሩበት ዓለም ይልቅ በሀሳባቸው የሚፈጥሩትን ዓለም የሚወዱ፤ ከሚኖሩበት ዓለም የሚገኝ እውነት ይልቅ ከሌላኛው ዓለም የሚገኝ እውነትን ጎጥተው ለማውረድ የሀሊና ከንዳቸው አስኪዝል ድረስ ዘርግተው የሚውሉ።
- ለከብራቸው፤ ለኑሯቸው፤ ለቤተሰቦቻቸው፤ ለአለባበሳቸውና ለአመጋገባቸው የማያሰቡ፤ ግድየለሾች።
- በቃላት ድርድራ ጊዜያቸውን የሚያጠፉ፤ ቃል ፈጥረው ትርጉም መስጠትና ነገር ማብዛት የሚወዱ፤ አንዱ የተናገረውን ሌላው ለመንቀፍ ጊዜ የማይወሰድባቸው የትችት አባቶች - ፀጉር ሰንጣቂዎች።
- በእጃቸው ሊሠሩት ከሚችሉት ሙያ ይልቅ ውሎ አዳራቸውን በመናገርና በመፃፍ በሀሳብ ትካዜ የሚጨርሱ፤ ተግባራዊ የኑሮ ለውጥ ከሚያመጣ ሙያ ይልቅ ድስኩርን መተዳደሪያቸው ያደረጉ፤ ክርክር ሱስ የሆነባቸው።
- ሲያሻቸው አንደመናኝ ራሳቸውን አግልለው የሚኖሩ፤ ከሰው ይልቅ ጫካውን፤ ተራራውን፤ ሸለቆውን፤ የሰማይ ከዋከብትን ... ዘመድ ያደረጉ፤ በሰው መሃል እየኖሩ ነገር ግን የራሳቸው ደሴት የሚፈጥሩ፤ በማኅበራዊ ኑሮ የማይሳካላቸው፤ ሰው አንደ አነርሱ ሀሳብ ካልኖረ ሰው ሁኖ የኖረ የማይመስላቸው።
- ሰውና ማኅበራዊ ሥርዓቱን አንዱን ከሌላው የሚለዩበት መስፈሪያ ሚዛን በልቦናቸው ይዘው የሚዞሩ፤ ሹመት ሳይሰጣቸው በሰው ዘር ላይ ፈራጅ ዳኛ የሆኑ፤ የሰውን እርምጃ አየተከታተሉ ወቃሽና ነቃሽ የሆኑ።
- ሰው የሰራው በአይናቸው የማይሞላ፤ የሰው ድክመት የሚያንገፈግፋቸው፤ ውድቀቱንና ውርደቱን አግዝፈው ለማሳየት በቀን አሳት ለኩሰው ብርሃን በእጃቸው ይዘው የሚዞሩ።
- የተፈጥሮን ሥርዓት በሰው ተፈጥሮ ውስጥ ሰውንም በተፈጥሮ ውስጥ የሚያገላብጡ፤ የሰውን ሀሊና በተፈጥሮ ውስጥ አለ ከሚሉት ሀሊና የሚያዘምዱ፤ አግዚአብሔርን በተፈጥሮ ውስጥ የሚሰሉ፤ በአንድ በኩል የሚያንኳሰሱትን ሰው ሲፈልጉ መለኮታዊ ኃይል

የሚያሳብሱ በወሳብ በመናገር አንድ ጠብ የሚል ቅም ነገር ሳይሆን ምስጢር ነው የሚሉትን ነገር ብቻ በመፈለግ የአድማ ዘመናቸውን የሚጨርሱ።

- ሳይባረኩ ራሳቸውን ቅዳሳ ያያረጉ፤ ሕላውነትና ህይወት የአኔ ህሳብ ነው። በሚል እምነት አንድ ራሳቸው የጽድቅን መንገድ ያበጁ፤ ወዘተ...

ስለ ፈላስፋ ብዙ ... ብዙ ... ነገር ሊባል ይችላል፤ ለጊዜው እዚህ ላይ ይብታን፤ እዚህም ላይ ስለአገርሱ የተገለፀው ነገር ሳይበዛባቸው ይቀራል፤ ስለፈላስፋዎች በእንደዚህ አይነት ሁኔታ የሚነገሩት ሙሉ በሙሉ ስህተት ናቸው። ሳይባልም መጋኘን የሚታዩባቸውና ግምታዊ አስተሳሰቦች ናቸው። ፈላስፋዎች የማሻሻልም አይነት ሰው ነሮ ነው የሚኖሩት፤ የተለዩ ማንነት ወይም ተፈጥሮ የላቸውም። ይሁን እንኛ አውነትን ለማወቅ ካላቸው የተለዩ ጉጉት የተነሳ በጥሞና፤ በመደመም፤ በማንሰላሰል ... ህሊናቸው ስለሚያዝ ከለለው ሰው ጋር አብረው ለመውጣት ወይም ለመግባት ጊዜ ላይኖራቸው ይችላል፤ በሸቀጥ በታዎች፤ በግብዣ አዳራሾችና ዝና በሚሸምትባቸው አደባባዮች ላይገኙ ይችላሉ። እንደዚህ እየሆኑ መኖር እርባናው ስለማይታያቸው እነርሱ ከፍተኛ ዋጋ በሚሰጡት በህሊና ምርምር በሚገኝ አውቀት በመፈለግ ጊዜያቸውን በማጥፋታቸው ግድ የለሹት፤ የምኞት ፈረስ ጋላቢዎች፤ አጉል ተጨናቂዎች፤ ወዘተ እየተባሉ ሊወረፉ አይገባም።

ሳይንቲስቶች፤ ደራሲያን፤ ገጣሚዎችና ጠበብቶችም እንዲሁ ናቸው። ሰውን ሊጠቅም የሚችል አዲስ ግኝት ላይ ለመድረስ በአዲስ አውቀትና አስተሳሰብ የሰውን ነሮ ለመቀየር ሌላው ሰው እንደሚኖረው ጊዜያቸውን ባልባሌ ነገር እያሳለፉ ሳይሆን በምርምር ስለሚያሳልፉ እንደፈላስፋዎች ሁሉ ለየት ያለ አስተሳሰብ፤ ባህሪና የኑሮ ዘይቤ ይከተላሉ። በእንደዚህ አይነት ሁኔታ ሲታዩ ራሳቸውን የጣሉ፤ ሰው የሚከተለውን ባህልና እምነት ዋጋ የማይሰጡ፤ ግለሾችና ሀሳባዊያን ተደርገው መወሰድ የለባቸውም። የአስተሳሰብ ዘይቤያቸው፤ የምርምር መንገዳቸው ይለይ እንጅ ፈላስፋዎች ከሳይንቲስቶች ወይም ከሌሎች ጠበብት አይለይም።

አንዳንዴ የፍልስፍና አስተሳሰባቸውና እምነታቸው ስለሚያስገድዳቸው ከሞቀ ቤታቸው ወጥተው ትዳራቸውን ትተው ውሎ አዳራቸውን ጫካ ውስጥ ወይም መንገድ ላይ ሊያደርጉ ይችላሉ። ያልታየውን ማየት የማያስችላቸውን የህሊና ብርሃን የሚሆን የጥበብ ልብስ መልበስ በመምረጥ ገላቸውን በውራጅ ልብስ ሸፍነው አንዳንዴም ርቃናቸውን ሁነው ሊታዩ ይችላሉ። በዚህ ጊዜ ለሰዎች አብድ መስለው ሊታዩ ይችላሉ፤ ነገር ግን

አብይው ሣይሆን ከሌላው ሰው በተሻለ ሀሊናዊ ሁኔታ ደህይተው ሣይሆን በአውቶት በልጽገው ያደረጉት ነው።

ቀሪው ነገር አንግዲህ የፈላስፋዎችን ሕይወት በትክክል ሊገልጽልን የሚችል ግንዛቤ ማግኘት ነው። የፈላስፋዎችን ሕይወት ለመረዳት ደግሞ በአለባበሳቸው፣ በብቸኝነታቸው፣ በሀሳብ ተውጠው ለመረዳት ደግሞ ለዚህ ያበቃቸውን መሠረታዊ አስተሳሰብ፣ አነሳሽነት፣ ለመመሰን ብቻ ሣይሆን በሚችሉው በፍልስፍናና አውቀት ባህሪና ወደ ፍልስፍና ሊገልጻቸው ያስገደዳቸው ምክንያቶች ወይም አላማዎቻቸው መሠረት ሊሆን ይገባል።

በዚህ መሠረት የሚከተሉት ፈላስፋዎች የሚኖሩትን ሕይወት ሊያመለክቱ የሚችሉ ዋና ዋና መገለጫዎች ናቸው።

2.2 የፈላስፋ ሕይወት በምን ይገለጻል?

- ፈላስፋዎች የአውቀት ሱሰኞች ናቸው። አዲስ ነገር ለማወቅ የተራቡ የሰው ምን። ለፈላስፋ ጊዜ፣ ቦታ፣ ሁኔታ ... አውቀት ማስገኘት አለባቸው። ለፈላስፋ አውቀት በልተው የማይጠግቡት የሚጣፍጥ ምግብ ነው። ጠጥተው የማይረኩት ጣፋጭ ወይን ጠጅ ነው። ሰዎች፣ ተፈጥሮ... ሌላም ሌላም... አግዚአብሔርም ይሁን ለፈላስፋ ሁሉም አውቀት ናቸው። ተፈጥሮ የያዘችው የሚያስደምም ህብርና ሥርዓት ምስጢር ማወቅ ጉጉታቸው መጠን የሰው ምን። የሰውን ግላዊ፣ ማኅበራዊና ተፈጥሯዊ ማንነቱን፣ ተስፋውንና ጭንቀቱን ለማወቅ ሥሥት ያደረገባቸው ናቸው። ፈላስፋ ለማንም አይዝም ቢባል የተጋነነ አይሆንም። ግለ - ታሪካቸው ይመስከራልና። ነገር ግን ለማንም የማይረታው ልቦናቸው ለአንድ ነገር ተሸናፊና ባሪያ ነው - ለአውቀት!
- ፈላስፋዎች ሌላው የሚታወቁበት ነገር ለሰው ልጅ እጅግ አሳቢዎች መሆናቸው ነው። ከማንም በላይ ህብረተሰብ የሚሠቃይባቸው ችግሮች ይሰማቸዋል። ህብረተሰብን ለከፋ ህመም የዳረጉ ቁስሎች አነሳሽነትም ይጠዘጥዛቸዋል። ህብረተሰብ ገመናውን በይስመላ ክብሮችና ወዳሴዎች መሸፈኑ ያንገባቸዋል። ለፈላስፋ የሰው ልጅ በአውነተኛ ማንነቱ መኖር አስካልቻለ ድረስ ሀሊናቸው ረፍት አይገኝም። ሰው ተስፋ ያጣበት ነገር ፈላስፋን አንገቱን ያስደፋዋል፤ ከትካዜውም አይመለስም። ፈላስፋ ሰው ከሀዘኑ፣ ከጭንቀቱ፣ ከችግሩ ... የሚያወጣ አውቀት አስካላገኘ ድረስ የሚበላውን፣ የሚለብሰውን፣ የሚኖርበትን፣ ወዘተ አስኪረሳ ድረስ በሀሳብ ይናውዛል።

የሰው ልጅ ተስፋ ማጣት ጩኸት በቀንም በሌሊትም በጀርድ ያቃጭልበታል። «ምን ልሁን? ተስፋ ቆረጥሁ፣ ታደገኝ» እያለ የሚጠራው ይመስለዋል፤ ነፍሱ በህዝቡ ሰቆቃ መሃል ሁኖ ትዋትታለች። ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሥርዓቶች በሰው ልጅ ላይ የሚያደርሱት በደል መታገስ የሚችልበት ጉልበት የለውም - ነፍሱ ከተበደሉት ጋር ናት - ሲያለቅሱ ታለቅሳለች፣ ሲራዙ፣ ሲራቡ፣ ሲሰደዱ አብራቸው ትሰደዳለች። ከእናትና ከአባት፣ ከአህትና ወንድም ከታማኝ ጓደኛም በላይ ፈላስፋ ለሰው ልጅ ቅርብ ነው፣ ፋህሩህ ነው፣ ታማኝ ነው፣ አዛኝ ነው።

- ፈላስፋነት አማጺነት ነው። ፈላስፋ መጥፎ ሥርዓት ላይ አማጺ ነው። ተፈትኖና ተመርምሮ ባልተረጋገጠ አስተሳሰብና አምነት ጋር አብሮና ተመሳሰሎ ላለመኖር አንቢተኛ ነው። በአጓጉል ማኅበራዊ ሥርዓቶች ተጨፍልቆ ላለመኖርና ራሱን ነፃ ለማውጣት ይጥራል። በራሱ ህሊና ለመምራትና የራሱን ማንነት ይዞ ለመገኘት ህሊናው በማይቀበላቸው አምነቶችና አስተሳሰቦች ላይ ያምፃል። ህሊናውንና ማንነቱን አሳልፎ ሳይሰጥ በተረዳውና በአመነው ነገር ላይ ብቻ ህይወቱን ለመምራት የሰብዕና ጥንካሬ ያለው ፈላስፋ ነው።
- ፈላስፋ ራሱን የሚቀድስ ሰው ነው። ግለሰቦችና ማኅበራዊ ሥርዓቶች ከሚያደርሱት በደል ራሱን በአውቀት እያበቃ ተካፋይ ላለመሆን የእውነት መንገድን እየፈለገ የሚኖርና ከህብረተሰብ እድፍ ራሱን የሚያነፃ ፈላስፋ ነው። ስሜታዊነትን፣ እድሏዊነትንና ወገንተኛነትን ከህይወቱ በማስወገድ ሰብዕናውን የሚቀድስና በአውቀት የቅድስና ህይወት መኖር የሚችል ፈላስፋ ነው።
- የፈላስፋ ህይወት ምድራዊ የሆነውን ማንነት (ሥጋዊ ደስታን፣ ከብርን፣ ዝናንና ሐብትን) በመናቅ ህሊናዊና ነፍሳዊ ኑሮ የሚኖርበት ህይወት ነው። ሲሰሮ የተባለው ሮማዊ ፈላስፋ «ፍልስፍናን መማር እኮ ሌላ ማለት ሣይሆን ራስን ለሞት ማዘጋጀት ነው» ነበር ያለው። "To study philosophy is nothing but to prepare one's self to die."
- ፈላስፋ ራሱን ቀባሪ ነው። ተፈጥራዊ፣ አካላዊ፣ ስሜታዊነቱንና የዚህ ዓለም ነገሩን የሚከድና አዲስ ሰው - ህሊናዊና ሀሳባዊ ሰው-ሁኖ መኖር የሚችል ሰብዕና ያለው ፈላስፋ ነው። ፈላስፋ የራሱን ተፈጥራዊና አካላዊ ማንነቱን ራሱ ይገድለዋል፤ በሌላ በኩል ደግሞ ሌላ ማንነት - በአውቀት የተገነባ ህሊናዊ ማንነት ይዞ ራሱን ይወልዳል። እውቀት

ለፈላስፋ ገዳዩም ነው፤ ትንሳኤውም ነው። ራሱን ገድሎ ራሱን የሚያነሳ - ሞቶ የማይቀር ማንነት ይዞ የሚኖር ፈላስፋ ነው።

እዚህ ነጥብ ላይ የሚገርም መመሳሰል ከመጽሐፍ ቅዱስ እናገኛለን። በመጽሐፍ ቅዱስ የክርስቲያን ህይወት ሞቶ የመነሳት ህይወት ነው።

መጽሐፍትን አንድ ጊዜ ፈጽሞ ለኃጢአት ሞቶአልና (ኢየሱስ) በሕይወት መኖርን ግን ለእግዚአብሔር ይኖራል። እንዲሁም እናንተ(ክርስቲያኖች) ደግሞ ለሐጢአት አንደኞቻችሁ ግን በክርስቶስ ኢየሱስ በጌታችን ሁናችሁ ለእግዚአብሔር ሕያዋን አንደሆናችሁ ራሳችሁን ቀጠሩ።) ሮሜ 7:11

ክርስቶስ በእናንተ ውስጥ ቢሆን ሰውነታችሁ በሐጢአት ምክንያት የሞተ ነው፤ መንፈሳችሁ ግን በጽድቅ ምክንያት ህያው ነው። ነገር ግን ኢየሱስን ከመታገን ያስነሳው የእርሱ መንፈስ በእናንተ ዘንድ ቢኖር ክርስቶስ ኢየሱስን ከመታገን ያስነሳው እርሱ በእናንተ በሚኖረው በመንፈሱ ለሚሞተው ሰውነታችሁ ደግሞ ህይወትን ይሰጣል። ሮሜ 8:11

ቀኔ ለእግዚአብሔር ህያው ሁኔ እኖር ዘንድ በህግ በኩል ለህግ ሞቼ ነበርና። ከክርስቶስ ጋር ተሰቅዳለሁ። እኔም አሁን ህያው ሁኔ አልኖርም፤ ክርስቶስ ግን በእኔ ይኖራል። አሁንም በሥጋ የምኖርበት ኑሮ ከወደደኝና ስለ እኔ ራሱን በሰጠው በእግዚአብሔር ልጅ ላይ ባለ እምነት የምኖረው ነው። ገላ2:20-21

ሞታችኋልና፤ ህይወታችሁም በእግዚአብሔር ከክርስቶስ ጋር ተሰውሮአልና፤ ህይወታችሁ የሆነ ክርስቶስ በሚገለጥበት ጊዜ በዚያን ጊዜ እናንተ ደግሞ ከእርሱ ጋር በኩብር ትገለግላችሁ ቀላ 3:3-4

በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ እነዚህንና እነዚህ የመሰሉ ሌሎች ጥቅሶች (ለምሳሌ፡ - በዋጋ ተገዝታችኋልና ለራሳችሁ አይደላችሁም) የሚሉ አይነት ክርስቲያኖች በእምላካቸው ሥራ አካላዊና ምድራዊ ፍላጎቶቻቸውና ተፈጥሯቸው ሞቶ መንፈሳዊ ማንነትና ፍላጎት ይዘው እንደሚኖሩ ሁሉ ፈላስፋም በአውቀቱ ኃይል ራሱን ገድሎ አውቀቱን ሁኖ የሚኖር ፍጥረት ነው። ለፈላስፋ ትንሳኤ ህይወቱ አውቀቱ ነው፤ በአውቀቱ ያመነውን ነገር መኖር ሲችል ከተፈጥራዊ ማንነቱ በላይ በመሄድ አዲስ ማንነት ይዞ ይኖራል። ለፈላስፋ የራሱ አውቀት የመታገን ትንሳኤ የምሥራች ብሎ ለራሱ የሚነግርበት ወንጌሉ ነው።

2.3 ፈላስፋዎች ለፍልስፍና የከፈሉት መስዋዕትነት

2.3.1 የድንቁርና ኃይሎች በፍልስፍና ላይ የፈፀሙት ግፍ

አለም ካየቻቸው አሠቃቂ ነገሮች አንዱና ዋናው በፈላስፋዎች ላይ የተፈፀመው ግፍ የተሞላበት ድርጊት ነው። ለራሱ እድገት በሚደከሙ ተመራማሪዎች ላይ የፈጸመው ዘግናኝ ተግባር ሰው በራሱ ዘር ላይ

ከፈጸማቸው አኩይ ተግባራት እጅግ አሳፋሪው ነው ሊባል ይችላል።
አውቀትንና አውነትን ከመፈለግ ውጭ ሌላ ነገር የማያውቁ የዋሆች ርህራሄ
በሌላቸው የድንቁርና ኃይሎች በሚዘገንን ሁኔታ ተደብድበዋል፤
ተገድለዋል። የድንቁርና ኃይሎች የመንግሥትንና የሐይማኖትን ሥልጣን
ተጠቅመው የሰው ልጅን ከኋላቀርነት ኑሮ ነፃ የሚያወጣ አዲስ አስተሳሰብና
ፈጠራ ይዘው ብቅ የሚሉትን ፈላስፋዎችንና ሣይንቲስቶችን እየተከታተሉ
ማስፈራራት፣ ማውገዝ፣ ማግለል፣ ማሳደድ፣ ማሰርና መግደል ሥራቸው
አድርገውት ኑረዋል። እነዚህን አኩይ ተግባሮች በመፈጸማቸውም ጀግና
ተብለው ተወድሰዋል፤ ፃድቅ ተብለው ተዘምሮላቸዋል።

እኛ የምናምነውን ለምን አላመናችሁም? ለምን እኛ የምናምነውን
ትከዳላችሁ? እኛ የምናምነውን ለምን ስህተት ነው ትላላችሁ? የእኛን
የባህል፣ የሐይማኖትና የመንግሥት ሥርዓት ለምን አታከብሩም? በሚሉ
ሰበቦች ፈላስፋዎችን የመናገርና የመፃፍ ነፃነታቸውን ከማሳጣታቸውም በላይ
በአሰቃቂ ሁኔታ ገድለዋቸዋል። በዚህም ፈላስፋዎች ለሰው ልጅ ሥልጣን
የሚሆኑ አዳዲስ አስተሳሰቦችንና ግኝቶችን ጥቅም ላይ እንዳይውሉ
ከማድረጋቸውም በላይ ሥራቸው ለትውልድ እንዳይተላለፍ በአደባባይ
አቃጥለውባቸዋል። የድንቁርና ኃይሎች ምክንያት የብዙ ፈላስፋዎችና
ሣይንቲስቶች ግኝቶች ተዳፍኖ ቀርቷል። የድንቁርና ኃይሎች ድርጊት የሰው
ልጅ የአድገት ፍጥነት ከመጓተቱም በላይ በዚህም ዘመን ይሁን ባለፉት
ዘመናት የሰው ልጅ ከሚሠቃይባቸው ችግሮች እንዳይላቀቅ ወይም ደግሞ
ከችግሮቹ ጋር እንዲኖር አስገድደውታል።

ከዚህ ርዕስ የምናገኛቸው ትምህርቶች በስፋት ከማየታችን በፊት እንደ
ማወቅ ያለብን በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ከምናገኛቸው የፍልስፍና አውቀት
ጀምሮ በአጠቃላይ የሰው ልጅ አሁን የደረሰበት የሣይንስና የቴክኖሎጂ
አድገት የተገኘው በግፈኞች ብዙ መከራን በተቀበሉ ፈላስፋዎችና
ሣይንቲስቶች አማካኝነት መሆኑን ነው። በአስገኝተው አውቀት አነርሱ
አልተጠቀሙበትም፤ በተቃራኒው ተሰቃይተውበታል፤ ከሀገር ሀገር
ተንከራተዋል፤ ሰላማቸውን አጥተዋል። ተርበዋል፤ አካላቸውንም
ህይወታቸውንም አጥተዋል። ከብዙ ጊዜ በኋላም ቢሆን እኛ ዘንድ ደርሷል፤
እየተጠቀምንበት ነው፤ በመሆኑም ፈላስፋዎች የከፈሉትን መስዋዕትነት
በተረዳን ቁጥር ለእነዚህ የዕውቀት ሰማዕታት አስቀድመን ከብር
ልንሰጣቸው ይገባል፤ ልናወድሳቸውና ልናመሰግናቸው ይገባል።

2.3.2 ሰው የሚጠቀመውን ለመጉዳት ለምን ይነሳል?

በተለያዩ ዘመናት የነበሩት ፈላስፋዎች የከፈሉትን መስዋዕትነት ከማየታችን
በፊት በርዕሱ ላይ የተነሳውን የፍልስፍና ጥያቄ መልስ አግኝተንለት ማለፍ

ለሰብን፡፡ በፈላስፋዎችና በሣይንቲስቶች ላይ ብዙ አይነት በደሎች እንደደረሰባቸው ሰናውቅ ወደ አይምሯችን የሚመጣ ጥያቄ ነው፡፡ በርዕሱ ላይ የተነሳው፡፡ ፈላስፋዎች ለሰው ልጅ የሚበጅ ነገር ለማስገኘት የሚደክሙ ናቸው፡፡ ላላማቸው በአዳዲስ እውቀቶች የሰውን ልጅ ማገልገል ነው፡፡ የፈላስፋ እውቀት ሰውን ይጠቅማል እንጂ አይጎዳም፡፡ ታዲያ ለምን የሚጠቅሙንን ሰዎች የበደል ከንዳችንን እናነሳባቸዋለን? ሰው ለጥቃት ይነሳ ቢባል እንኳ መነሳት ያለበት በጎ ነገር በማያስቡለት፤ በሚጎዱት ላይ መሆን ሲገባው በሚጠቅሙት ላይ የጭካኔ ከንዱ ለምን በረታ? በአዋቂዎቹ ምሁራን ላይ እንዲዘምት ያስገደደው ነገር ምንድን ነው? እንደዚህ አይነቱን ተግባር የቀሉት ... የሞኞች ... ተግባር ነው ብለን እንደቀላል ነገር እንለፈው? ወይስ የአላዋቂዎች ... የእኩይ ሰዎች ... ተግባር ነው ብለን ኮንነው ማለፍ በቂ ነው? "የሚያደርጉትን አያውቁምና ይቅር በላቸው" ብለንስ እኛም ይቅር ብለናቸው አንለፍ? አ ... አ ... አ ... አይሆንም፤ በቀላሉ አናልፈውም፤ ችግሩ ቀላል ቢሆንኳ እኛም ሳናካብድ አናልፈው ነበር፤ ነገር ግን ችግሩ የገዘፈ ብቻም ሣይሆን በዘመናችንም አልፎ ... አልፎም ... ቢሆን የሚንፀባረቅ በመሆኑ የሰውን ልጅ ለዚህ አይነት እኩይ ተግባር ያበቃው ሥር-መሠረቱን ማወቅ መቻል አለብን፡፡

የሰው ልጅ ለዚህ መሰል የከፋ ተግባር ውስጥ እንዲገባ ያደረገውን በታሪክ ሂደት መንፈሳዊና ፓለቲካዊ ርዕዮተ ዓለሞች የመሠረቷቸው ድንጋጌዎችና ቀናናዎች የትከከለኛነታቸው ማረጋገጫ ተቋማዊ የሆነ የስልጣን ጉልበታቸውን ማድረጋቸው ነው፡፡ ሐይማኖትና ፖለቲካ ምንም ይመኑ ምን ያመኑት ነገር ትከከል ነው፤ የትከከለኛነታቸው ማረጋገጫ ደግሞ ኃይላቸው ነው፡፡ አነርሱ ያመኑትን የሚቃወሙ ስህተተኞች ናቸው፤ ለምን? እንደ ፓለቲከኞችና ሐይማኖተኞች ጉልበት የላቸውማ! ኃይል የእውነት ማረጋገጫ ቢሆን እውቀት ለትከከለኛ አስተሳሰብ ማረጋገጫ መሆኑ ይቀራል፤ በዚህ ጊዜ እውቀት ያላቸው ይቀሩና ጉልበት ያላቸው "የእውነት" አገልጋይ ሁነው ይቀርባሉ፡፡ በውሸታቸውም መደነቅ፤ መከበር ይጀምራሉ፤ በውሸታቸው መጠን ልክም እየተመዘኑ ይሾማሉ፤ በሥልጣናቸውም ውሸትን ይንከባከቧታል፤ በእውነት ጥቃት እንዳይደርስባት ደከመኝ ሠላቸኝ ሣይሉ ውሸትን ይጠብቋታል፡፡ በእንደዚህ አይነት የጉልበት ሥርዓት ውሸት እውነት ይሆናል፤ እውነትም ውሸት ይሆናል፡፡

በውሸት የሚኖሩ ሥራቸው የአንደበት ነው፤ ቀጥሎም የመንግሥትንና የሐይማኖትን ጉልበት ማሳየት ነው፡፡ በእውነት የሚኖሩ ግን በእጃቸው፤ በእግራቸው እና በመገልገያ መሣሪያዎች እየተጠቀሙ አስተሳሰባቸው ትከከል መሆኑን በተግባር ያሳያሉ፡፡ ውሸት ግን ተግባራዊ መሆን

እይቸልም፤ ውሸት በተግባር ራሱን ማሳየት ስለማይችል በአንደበት ልናሳ።
ብዛትና በሥልጣን የዳበረ ጉልበት ራሱን ይጠብቃል።

የውሸት ሥርዓት እገልጋቸው አጅና አግራቸው ለሰላሳ ነው፤ ስለማይሥራ
አይሻከርም፤ በአጃቸው የሚሠሩት ነገር ቢኖር በአጃቸው አየሠሩ
የሚተደደሩትን መደብደብና መግደል ነው። መልካም ነገር፤ ከብር ያለው
ነገር ብለው የሚያምኑት አጅን አጣጥፎ በመቀመጥ በቤተ-መቅደስና በቤተ-
መንግሥት ውስጥ የውሸት ሥርዓት መሠረት የሆነውን ርዕዮት ያለማቸውን
በአንደበታቸው ማገልገል ነው። ለእነርሱ ከቤተ-መቅደስና ቤተ-መንግሥት
ውጭ መኖር የዝቅተኛ ሰውነት ማሳያ ነው። በዚህ አስተሳሰብ አርሶ
የሚያበላ፤ የሚነግድ፤ የአደ-ጥበብ ውጤቶችን የሚያመርት የዝቅተኛ ብሎም
የወራዳ ሰዎች ተግባሮች ተደርገው ይወሰዱ ጀመር። ቤተ-ክህነትንና ቤተ-
መንግሥት ውስጥ ሊያዘጠዝጡ መዋል ከብር ያለው የሰው ልጅ ማዘነት
መገለጫ ሆነ። ሠርቶ ማደር ከብር አጣ፤ የውርደት መገለጫም ሆነ። በዚህ
አይነት ሠርቶ መኖር ከፍ ሲልም በአደ ጥበብ ሥራ ኑሮን መምራት የተናቀ
ተግባር ሁኖ አየታመነ መምጣቱ ቀዳሚው የሰው ልጅ በአውቀት ላይ
ያደረሰው ጥፋት ብቻ ሳይሆን ቆየት ብሎ በፈላስፋዎች ላይ ለደረሰው ችግር
መነሻ-ሥር መሠረቱ-ሆነ።

የእጅ መያተኛ ኑሮ ከብር እያጣ በተቃራኒው ተቋማዊ እምነቶችንና
ሥርዓቶችን የሚያገለግሉ ከብር እያገኙ መምጣታቸውን በጥንታዊቷ ግብፅ
(1100 ከክ.ል.በ) ተጽፎ የተገኘ ሰነድ አንድ አባት ልጁን ምን ቢሠራ ከብር
ያለው ሰው ሊሆን እንደሚችል የመከረውን ሀሳብ አስፍሮት ተገኝቷል።
አባት ልጁን እንዲህ እያለ ይመከረዋል።

“የምንግርህን እንዳትረሳ - በልብህ መዝገብ ጽፈህ ይዝ፤ ራስህን
ጉልበት ከሚጠይቅ የእጅ መያ ጠብቅ፤ ከብር የሚያስገኝልህን
የመንግስት ሥልጣን ያዝ። ፀሐፊ የመንግስት ሠራተኛ
ከማንኛውም የእጅ ሥራ ነፃ የወጣ ሰው ነው፤ አርሱነው የሁሉ
ነገር አዛዥ። በትዕዛዙ ሥር ያሉትን እንጥረኞች ጣቶቻቸው እንደ
አዞ ቆዳ ሻከሮና ደንድሮ ከብረት ማቅለጫው አፍ ሥር ሁነው
አይቻቸዋለሁ። ከመንጋ የአሳ ጫጩቶች ይልቅ የሰውነታቸው
ጠረን ይሰነፍጣል። ምን ብዬ ልንገርህ እንዲህ እየሆነ የሚያገለግል
አንድም ብረት ቀጥቃጭ ግን የኃላፊት ቦታ ሺሽምና ሀገሩን ወክሎ
ሌላ ሀገር መቀመጫውን ሲያደርግ አይቼው አላውቅም።”

“Put writing in your heart that you may protect
yourself from hard labor of any kind, and be a
magistrate of high repute. The scribe is released from

all manual tasks; it is he who commands. I have seen the metal worker at his task at the mouth of his furnace, with fingers like a corocodile. He stank worse than fish-spawn. I have not seen a blacksmith on a commission, a founder who goes on an embassy." 18

የፍልስፍና እውቀት የአደ ጥበብ ተከኖሎጅ እውቀትን ቀስ በቀስም ሳይገባ የእውቀትን ተከትሎ የመጣ ነው። የአደ-ጥበብ መያዞች ላይ ይደርስ የነበረው የዚህ አይነት አድልዎና በደልም በፍልስፍና ላይ ተደገመ። አባት ልጁን ሲመከር እንዳየነው ለዚህ በደል ዋናው ተጠያቂ በየዘመናቱ የነበሩ ጫካኝ የፖለቲካ ሥርዓቶችን አራማጆች ናቸው። ከፖለቲካው ሥርዓት ጋር ሽርክና የፈጠረው የክርስትና ሐይማኖትም ሌላው ተጠያቂ ነው።

ለምንድን ነው እምባገነን የሆኑት የፖለቲካና የሐይማኖት ሥርዓቶች በፍልስፍና ላይ እንዲዘምቱ ያደረጋቸው? አንድ ምስጢር አለ። በአጭሩ እንደው። ጥንታዊ የፖለቲካና የሐይማኖት እምነቶች ሰው በዝቅተኛ የዕድገት ደረጃ በነበረበትና የህልውናው ጉዳይ እጅግ ሲያጨንቀው በነበረበት ዘመን ብዙ ሳይመራመር በግምት ሲያምናቸው የነበሩ ግንዛቤዎች ላይ የተመሠረቱ ናቸው። እነዚህ እምነቶች ቀስ በቀስ ተቋማዊ ህልውና እየያዙ ሲመጡ ኃይል መታጠቅ ጀመሩ። ኃይላቸውም የእምነታቸው ማስፈጸሚያ ብቻ ሳይሆን የትክለኛነታቸውም ማሳያ ቤተ-መከራ (ላብራቶሪ) እያደረጉት መጡ። ሳይፈተሽ የተያዘ እምነት ከደነደነ በኋላ ፈትሼ ልያዝህ ቢሉት ፈቃደኛ አይሆንም፤ የጥንካሬውን ልክ ለማሳየት ይገደዳል። በፍልስፍናም ላይ ያረፈው ይኼው ጥንካሬው ነው።

የፍልስፍና እውቀት እየሰፋ ሲመጣ በሐይማኖትና በፖለቲካው እምነቶች ውስጥ የተደበቁ የሰህተት አስተሳሰቦች - ውሸቶች - እየመረመረ ማጋለጥ ጀመረ። በዚህ ጊዜ ውሸት ለረጅም ዘመናት ከአንቀላፋበት ደንበር ነቃ፤ የህልውናው መጨረሻ መሆኑን ሲረዳ እውነት የማያስመስለውን የርዕዮተ ዓለም ካባ በማጥለቅ "እመኑኝ እውነት ነኝ" እያለ በእየ አደባባዮቹ መስበክ ጀመረ። በጠንካራ የፍልስፍና አስተሳሰባቸው የተሟገቱትን ክርክራቸውን መቋቋም ሲሳነው ጉልበቱን "የእውነቱ" ማሳያ አድርጎ በመጠቀም ብዙዎችን በአሠቃቂ ሁኔታ እየገደለ የአፄይታ ጊዜ ማግኘት ቻለ። በዚህ ሁኔታ ነው ጉልበታቸው እውነት የሆነላቸው ሁሉ የጉልበታቸውን ኃይል በፈላስፋዎች ላይ ማሳረፍ የጀመሩት፤ የግሪክ ፈላስፋዎችም ቀዳሚዎቹ ገፈት ቀማሾች ሆኑ።

2.3.3 የግሪክ ፈላስፋዎች ለፍልስፍና የከፈሉት መበዋዕትነት

- **ፓይታጎራስ**
የግሪክ ፈላስፋዎች ቀደምት ፈላስፋዎች የመሆናቸውን ያህል በአምባገነን ፓላቲከዎችና ሐይማኖቶች በፈላስፋዎች ላይ በደል ሲፈጽሙ የመጀመሪያው ብትር ያሳርፉባቸው በአነርሱ ላይ ነው። በደላቸውም አንድ ብለው በፓይታጎራስ (570 - 497 ክ.ል.በ) እና በተከታዮቹ ላይ አደረጉ። ፓይታጎራስ ተወልዶ ያደገባት የሳሞስን (Samos) ከተማ በአጠቃላይ የአይወኒያ (Ionia) ግዛት ሳይወድ በግድ ትቶ ወደ ጣልያን ክሮቶን (Croton) ወደተባለ ቦታ ለመሰደድ የተገደደው በግዛቱ አምባገነን ገዥ በነበረው በፓሊክራተስ (Polycrates) አገዛዝ በመማረፍ ነበር። የፓይታጎራስ አላማ የህሊናውን የነፍሱን ቅድስና መጠበቅ ነበር። በሂሳብ ትምህርት፣ በሙዚቃ፣ በፍልስፍና እንዲሁም ጥበቅ በሆነ የግብረገብ ህይወት በመመራት ሥጋዊ ኑሮውን አየረሳ መንፈሳዊ ማንነቱን እያገለገለ መኖር አላማው ነበር። በዚህ አምነቱ ፓይታጎራስ ማንንም ሊበድል አይችልም። ነገር ግን እኛ የምናምነውን አልተከተልህም የሚሉ የድንቁርና ኃይሎች ባደረሱበት ተቃውሞ ከቦታ...ቦታ...ተንከራተተ። ለመንፈሳዊነት ለፍልስፍና አላማው ተስፋ አድርጎ የተጠጋት የጣልያኗ ክሮቶንም አደመችበት፤ አስከነ ሦስት መቶ ተከታዮቹ አባረረችው። አክሮቶን አንደወጣ ብዙም ሳይቆይ ህይወቱ አለፈ።

- **አናክሳጎራስ**
ለሥቃይ ከተዳረጉት ቀደምት ፈላስፋዎች ውስጥ በሁለኛ ደረጃ ስሙ ሊነሳ የሚገባው አናክሳጎራስ (Anaxagoras (500 - 428 ክ.ል.በ) ነው። ትውልዱ ከክላዞመኒ - ቀደምት ፈላስፋዎችን ከአስገኘችው አይወኒያ ግዛት ካለች ከተማ ነው። በምዕራባዊያን ፍልስፍና ታሪክ ሦስተኛው ፈላስፋ የሚባለው የአናክሳጎራስ ተማሪ ነበር። አናክሳጎራስ ታዋቂ የሆነው አቴንስ ከመጣ በኋላ ነበር። ለአቴንስም ፍልስፍናን ያስተዋወቃት አናክሳጎራስ ነው፤ ወደ አቴንስም ያመጣው ታዋቂው የአቴንስ መሪ የነበረው ፔሪክለስ ነው።

አቴንስ ለአናክሳጎራስ በአንግድነት በከብር ብትቀበለውም እየቆየች በጥላቻ ትመለከተው ጀመር። የፍልስፍና እውቀት ምን እንደሚመስል ያስተዋወቃትን እይታ-ላፈር ትለው ጀመር። የአናክሳጎራስ ትምህርት አቴንስ ለብዙ ዘመን ከኖረችበት ባህላዊና ሐይማኖታዊ አምነቷ ጋር የሚጋጩ ሆነባት። አቴንስም ሀሳብን በነፃነት መግለጽ ስለሚያምኑ በሐይማኖታቸውም ሆነ በሌላው ጉዳያቸው የተቃውሞ ሀሳብ ሲቀርብ ችላ

በለውት ያልፋሉ ወይም ይከራከሩታል እንጅ አይታወቅም፡፡ ነበር፤ የእናከሳጎራሰን ትምህርት ግን መታገስ አልቻሉም፡፡ በተለይ የፔሪክሊስ ተቃዋሚዎች የህዝብ ተቃውሞ በማስነሳት እናከሳጎራሰን መግቢያ መውጫ አላጡት፡፡

እናከሳጎራሰ የአቴናዊያንን ኋላቀር አስተሳሰብና እምነት ይነቅፍ ነበር፤ ከሁሉ በላይ ፀሐይና ጨረቃን አማልክት አድርገው ማመናቸው ስህተት መሆኑን በግልጽ ይነግራቸው ነበር፡፡ ፀሐይና ጨረቃ መለኮታዊ ኃይል አይደሉም፤ ፀሐይም የጋለች ቀይ ድንጋይ ናት፤ ጨረቃም እንደመሬት ሁሉ ማዳ፤ ተራራ ሽለቆ ያላትና፤ በርሃኗም የፀሐይ ብርሃን አካሏ ላይ ሲያርፍ የሚንፀባረቅ ነገር ነው፡፡ በማለት ይነግራቸው ነበር፡፡ ይህ አስተምሮው ነፋቄ ሁኖ ተቆጠረበት፤ ሐይማኖታችንን እንቋሽሃል የሚል የህዝብ የቃውሞ ተነሳሰብን፡፡ በዚህ ምክንያት ለአስር ተዳረገ፤ የፔሪክሊስ ጥረት ታከሎበት ከአስር ቤት እንዲያመልጥ ተደረገ፤ ወደ ትውልድ አካባቢው እንደሄደ ብዙም ሳይቆይ ህይወቱ አለፈ፡፡

• ፕሮታጎራስ

አቴንስ ፈላስፋዎቹ የሚነግሩኝን ስሞች ከምኖር ይልቅ እናት አባቶቹ ያወረሱኝን ሐይማኖቱንና ባህሌን ጠብቄ ብኖር ይሻለኛል በሚል አስተሳሰብ የጣዖቶቿን ህልውና በሚጠራጠርና በሚከድ በማንኛውም ፈላስፋ ላይ የበረታ ከንደን ማሳረፍ ጀመረች፡፡ የአብደራው ፕሮታጎራስ (Protagoras 490 - 429 ከክ.ል.በ) አንዱ የአቴናዊያን ቁጣ የተገለጠበት ፈላስፋ ሆነ፡፡ የፕሮታጎራስ "ሁሉም ሰው ለራሱ ዳኛ ነው" "Man is the measure of everything" የሚል እምነት አለው፡፡ በዚህ እምነቱ እውነት አንፃራዊ እንጅ ፍጹም አንዳልሆነ ምክንያቶችን በማቅረብ ያስረዳል፡፡ ፕሮታጎራስ የመንግሥት ህግ፣ ባህላዊ ሥርዓቶችና ሐይማኖታዊ ድንጋጌዎች ለተረጋጋ ማኅበራዊ ኑሮ አስፈላጊ መሆናቸውን ስለሚያምን መኖራቸውን አልተቃወመም፡፡ ከእውቀት አንፃር ግን እነዚህ ነገሮች እውነት ናቸው ወይ? ለሚለው ጥያቄ ግን ቁርጥ ያለ መልስ ሳይሰጥ በጥርጣሬ ያልፋቸዋል፡፡ ከሁሉም በላይ አቴናዊያን ከንፈራቸውን እንዲነከሱበት ያደረገው የአማልክቶችን ህልውና መጠራጠሩ ነበር፡፡ ፕሮታጎራስ እንዲህ ይላል፡-

"አማልክቶችን በተመለከተ እንደሚነገርላቸው ህያው መሆናቸውን ወይም አለመሆናቸውን፣ በሚታየው ገጽታቸው ተመስርቼ ምንነታቸው እርግጠኛ ሁኔ ልናገረው የምችል ነገር አንዳለኝ ሁኖ አይሰማኝም፤ በእርግጠኛነት ነገሮችን መረዳት አንዳንችል

የሚያደርጉን ብዙ ነገሮች አሉ፤ የነገሮች ርዕሰ ጉዳይ ግልጽ አለመሆንና የሰው ህይወት አጭር መሆን (ከብዙ በጥቂቱ ናቸው)።

"With regard to the gods, I cannot tell sure either that they are or that they are not, nor what they are like in figure; for there are many things that hinder sure knowledge, the obscurity of the subject and the shortness of human life"19

ኘሮታጐራስ የተናገረው አቴናዊያንን የሚያስከፋ አልነበረም። አማልክትን ምንነታቸውንም ሆነ ህልውናቸውን አስረግጬ ማወቅ አልቻለም፤ ሙከራ ላድርግ ብል አንኳ ሁሉን ነገር አጣርቼ ለማወቅ የሚያስችለኝ ረጅም ዕድሜ የለኝም፤ ሰው በህይወት ዘመኑ በጥልቀት ሊረዳቸው የሚችላቸው ነገሮች ቢኖሩ አንኳ ዕድሜው አጭር በመሆኑ ያሰበውን ሳያሳካ ይሞታል፤ ስለአማልክትም በግርድፍ ካልሆነ በስተቀር የተሟላ እውቀት ሊኖረኝ አይችልም ነበር ያለው። አንዲህ ብሎ ማመን ምን ችግር አለው? ችግር የለውም፤ ነገር ግን አንድን ነገር ሳይመረምርና ሳይፈትሽ የተነገረውን ሁሉ እውነት ነው ብሎ አጨብጭቦ በሚቀበልና አዙሮ ማየት ለማይችል ትውልድ ግን ችግር አለው። የድንቁርና ኃይል ምንጊዜም "አትመራመሩ" ብቻ አይደለም የሚለው "አትጠራጠሩም" ይላል። ኘሮታጐራስ ተጠራጣሪ በመሆኑ በሹማምንቶቻቸው እየተመሩ በቁጣ ተነሱበት፤ ከከተማቸው አቴንስም አንዲባረር አደረጉት፤ የፃፋቸውን መጽሐፋትንም ሰብስበው በአደባባይ አቃጠሏቸው። በዚህ ድርጊታቸው እውቀትን አባረው ከከተማቸው ማስወጣት ብቻ ሣይሆን ቅሬቱ በመሃላቸው አንዳይገኝ አቃጥለው አጠፉት፤ የእውቀትን ብርሃን አጥፍተው በጨለማ ለመኖር ከድንቁርና ጋር መሃላ ገቡ።

• ዳያጐራስ

ለዘብተኛ ፈላስፋዎች ላይ ለዘብ ያለ እርምጃ ሲወስዱ የነበሩት አቴናዊያን በጠንካራ ፈላስፋዎችም ጠንካራ ርምጃ መውሰድ ጀመሩ። የሚሉው ተወላጅ ዳያጐራስ (Diagoras 5ኛው ምዕተ ዓመት ከክ.ል.በ) የተባለው ባለቅኔና ፈላስፋ ሌላው የጥቃታቸው ኢላማ ነበር።

ለነገሩ ዳያጐራስን የሚያህል(አማልክትን የማያምን) ኢ-አማናዊ (atheist) የሆነ ፈላስፋ የለም፤ በአቴናዊያን የአመልኮ ሥርዓቶችና አማልክቶቻቸው ላይ አንደ ዳያጐራስ ያሾፈ ሰው አይገኝም። በዚህም ድርጊቱ ኢ-አማናዊ

መጠሪያ ስሙ አስከመሆን ደርሷል ፡- ኢ-አማንያዊ (ከሃዲው) ዳያጐራስ አየተባለ ነበር የሚጠራው። ዳያጐራስ አማልክቶች ህልውና የላቸውም ከማለት አልፎ አንድ ወቅት የጣደውን አትክልት አብስሎ ለመብላት ሂሩከለስ የተባለውን የአማልክት ምስል የተሠራበትን እንጨት አያፈረሰ አንድዶታል። በአማኞች ላይ የሚሳለቀው ማዕበል ይነሳል። መረከቧም ወቅት በመርከብ ተሳፍሮ ሲጓዝ ኃይለኛ ማዕበል ይነሳል። በአንድ ልትሰጥም ደረሰች። በዚህ ጊዜ የመርከቡ መሪ "ይኼ ከሃዲ ሰው በመኖሩ ነው ለዚህ የዳረገን" ይላል። ዳያጐራስም መሪ "ይኼ ከሃዲ ሰው በመኖሩ መርከቦች እጁን ዘርግቶ አያመለከተ "እነዛም መርከቦች ውስጥም ዳያጐራስ ሳይኖር አይቀረም" በማለት መለሰለት። ዳያጐራስ የአይወረደን ፍልስፍና ተጽዕኖ ይታይበት ስለነበር ተፈጥሯዊ ነገሮችን የሚረዳቸው ተፈጥሯዊ በሆኑ ምክንያቶች እንጅ በአማልክት በማሳበብ አልነበረም። በዚህ ድርጊቱ የበገነት የአቴናዊያን ሹማምንቶች የሞት ፍርድ ፈረዱበት። ዳያጐራስ ብልጥ ነበርና በእጃቸው ከመወደቁ በፊት አምልጧቸው ከአቴንስ ወጣ። መጥፋቱን ተከትሎ በየግዛቱ አዋጅ ተነገረ፤ ዳያጐራስን ከተቻለ ከእነ ነፍሱ ካልተቻለ አንገቱን ቆርጦ ለሚያመጣ ወሮታው ከፍተኛ ሽልማት እንደሆነ ተነገረ። ዳያጐራስ ግን ሳይገኝ ቀረ፤ በስደት ከተደበቀበት ቆርንቶስ ከተማ ተፈጥሯዊ በሆነ ሞት ህይወቱ አለፈ።

• ሶቅራጥስ

አቴንስ ይባሉ ብላ በራሷ ተወዳጁ ልጇ በሶቅራጥስ ላይ ጨከነች። በወጣትነቱ ሶቅራጥስ የአቴንስ ታላቅነትና የሰልጣኔ ብርሃን ምን እንደሚመስል ተመልክቷል። ከብሯንም ለመጠበቅ ጠላት በተገዳደራት ጊዜ ሁሉ ወታደር ሁኖ በአየጦር ግንባሩ እየዘመተ እገልግሏታል። ጊዜ አልፎ ሌላ ጊዜ ሲመጣ የአቴንስ የፀዳል ብርሃን መደብዘዝ ጀመረ፤ ሥልጣኔዎቿን የሚያሳዩ ነገሮች እየከሰሱ መጡ። የፖለቲካ ነፃነት እንደውሃ የሚዋኝበት መሆኗ ቀረና አምባገነኖች ይፈራረቁበት ጀመር። የውስጥ ጥንካሬዋን እንዳጣች የተረዱ ጠላቶቿም ፋታ ሳይሰጡ ኃይላቸውን ያሳዩዋት ጀመር። ፐርሽያን የሚያከል ኃያል መንግስት ጦር ሠራዊት ድል ያደረገችዋል አቴንስ በጐረቤቷ በስፓርታ ፔሎፓኖሽያ አወደ ግንባር እንዳይሆኑ ሁና ተሸነፈች።

በዚህ ጊዜ ሶቅራጥስ የጐልምስናው አድሜው አያለፈው አርጅናው እየተጫጫነው ነበር። በዚህ አድሜው የተመለከተው የአቴንስ አወዳደቅ ልቡን በሀዘን ሰበረው። አግሩ ወደ ሊሰየም ይወስደው ጀመር፤ እዛም በተመስጦ ማንሰላሰልና ከጓደኞቹ ጋር አብዝቶ ይወያይ ጀመር። አቴንስ ታላቅነቷን ያጣችበትን ምስጢር ማወቅ ሥራው አድርጎ ያዘው። ውድቋቷን ያመጣበትን በሽታ መርምሮ ለመድረስና ጥንካሬዋን መልሶ የሚያመጣላትን ፈዋሽ መድሃኒት ለማግኘት ከአገኘው ሰው ሁሉ ጋር

አብዝቶ ይወያይና ይከራከር ነበር። የሐይማኖቷን ሥርዓቶች፣ የፖለቲካ፣
 ባህላዊና ማኅበራዊ ሥርዓቶቿ ውስጥ ያሉ በሽታዎቿ ለውድቀት እንደዳረጓት
 ስለተረዳ መድሃኒቱን አብራው እንድትፈልግ በጥያቄ ያዋከባት ጀመር፤
 በሀሳብ ባህር ውስጥ የሚከተውን፤ ህሊናን የሚኮረከረውን፤ በሰሜን
 የሚያነሳሳውንና እንደ ጅረት ሳይቋረጥ የሚወርደውን የሶቅራጥስን ጥያቄ
 አቴንስ መቋቋም አልቻለችም። ጥያቄዎቿን ለመመለስ በተሞከረ ጥያቄ
 አቴንስ የውሸት የክብርና የታላቅነት ካባ ለብሳ የምትኖር በአውነት መነጻጸር
 ስትታይ ግን ራቁቷን ሁና እንደምትኖር አቴናዊያን ይረዱላት ጀመር።
 አዲስ የአውነት ካባ ለብሰው ለመኖር የሚፈልጉ ወጣቶች ሶቅራጥስን በጥፋ
 ይከተሉት ጀመር፤ ነብያቶቿም «በአውነት አንተን የሚመስል ጠቢብ
 በምድር ላይ የለም» ሲሉ ምስክርነታቸውን ለሶቅራጥስ ሰጡ። የውሸት
 ካባችንን አናወልቅም ያሉት ግን አደባባይ ወጥቶ ዙሪያውን ሰው ከብባት ባዩ
 ቁጥር አይናቸው ደም ይለብስ ጀመር። ተሠባስበውም ይደልቱበር ጀመር፤
 በመጨረሻም ከሠሡት። ሶቅራጥስ ሲያስተምር የነበረው «የምንኖረውን
 ህይወት እንፈትሽ፤ የፍትህ ሥርዓታችንን እንፈትሽ፤ በጌነትና እኩይ እያልን
 ብይን ስንሰጥባቸው የኖርናቸውን የሥነ-ምግባር አሴቶቻችንን እንመርምር፤
 ኑሯችንን እየፈተሽን ባለማስተካከላችን ድከመታችንን እንዳናውቅ ሁነናል፤
 በጠላቶቻችንም ለመሸነፍ ተገደናል፤ በዚህም ሥልጣኔያችንና ከብራችን
 አጥተናል፤ ስለዚህ ከሁሉ በፊት የራሳችንን ማንነት መረዳት የሚያስችለን
 እውቀት ያስፈልገናል።» የሚል ነበር።

ከሻሾቹ ግን «ሐይማኖታችንን አርከሰሃል፤ በባህላችንም አላከበርህም፤
 ወጣቶቻችንንም እንደ አንተ ጠያቂና ተመራማሪ በማድረግህ አባልገህብናል»
 በማለት ሞገቱት። ሶቅራጥስ የሠራው ጥፋት እንደሌለ አጥብቆ ቢከራከርም
 ለዳኝነት የተሰየመው ሽንጌ በመጨረሻ 361 ለ140 በሆነ ድምፅ ሶቅራጥስ
 በመርዝ እንዲገደል ወሰነበት። ሶቅራጥስ እንደነገራቸው ራሳቸውን
 እያሻሻሉ ጥሩ ሰዎች መሆን ሲገባቸው ይባስ ብለው ከመጥፎም አጅግ
 መጥፎ የሆነውን ተግባር በሰባ ዓመት ሽማግሌ ላይ የሞት ፍርድ ፈረዱ።
 መልካም ላደረገለት ሰው የአቴንስ ምላሽ መርዝ ግታ መግደል ሆነ። ነፃነት
 በሌለበት ሀገር የሚኖር ፈላስፋ አጣፈንታው ምን ሊሆን እንደሚችል
 የሶቅራጥስ ታሪክ ያሳየናል።

2.3.4 በመካከለኛው ዘመን የፈላስፋዎች ሰቆቃ

2.3.4.1 የፍልስፍና አጣ ፈንታ በመካከለኛው ዘመን

በመካከለኛው ዘመን ክርስትና በራሱ ላይ ይደረሰበት የነበረውን መከራ
 በጽኑ አማኞች ተቋቁሞ እያለፈ እጅግ ብዙ አማኞችን ተከታይ ማድረግ ብቻ
 አይደለም የነገስታትን ልብ ሣይቀር እያሸነፈ መንግስታት ክርስቲያኖ

መንግስት በማድረግ ኃይልነቱን ማሳየት ቻለ፡፡ ከርስትና ሐይማኖታዊ ይዘቱ በላፊ ፖለቲካዊ ጥንካሬ መያዝ የቻለው የሮማን መንግስት ከርስቲያናዊ ከደረግ በኋላ ነበር፡፡

ከርስትና መደላደሉን በሮማ መንግስት ላይ አስተካከሎ በቀኙ ሲቀመጥ ሁሉም ነገር ለአርሱ እንደሚገዛለት፤ ሁሉም ነገር የአርሱን መልክ መስሎ እንደሚኖር ቢያልምም ፈላስፋዎች ይኼን ህልሙን ሊያጨልሙበት እንደሚችሉና በየቦታው የማያልቅ የማያልቅ ጥያቄያቸውን እያነሱ ሰላም ሊነሱት ሌተከርስቲያን የፈላስፋዎችን አስተሳሰቦችና በሥጋት ይከታተላቸው ጀመር፡፡ የጥንቅቅ ሥራ ናቸው፤ ከዲያቢሎስ ጋር አየተነጋገሩ ግኝቶች አስማት ናቸው፤ በማለት በየቦታው ታወግዟቸው ጀመር፡፡ ፈላስፋዎች የሚያመጡት ሀሳብ ነው ምክንያታዊ አስተሳሰቦችና የሳይንቲስቶች ምርምሮች አውነትን ሊያረጋግጡልን አይችሉም፤ ብቸኛው የአውነት ማረጋገጫ መጽሐፍ ቅዱስ ነው የሚል ከርከር በማቅረብ ሰው ከሀይማኖታዊ እምነቶች በተቃራኒው ቆሞ ማሰብና ኑሮውን መምራት እንዳይችል የሚያደርግ አቋም ከርስቲያኖች ማራመድ ጀመሩ፡፡ ከዚህ ጋር በተያያዘ ቴርቱሊያን (Tertullian) የተባለው የጥንታዊት የቤተክርስቲያን ቀኖና መሥራች የሚከተለውን ይፋ አድርጎ ነበር፡፡

«ቴርቱሊያን ቅዱሳን መጽሐፍት በዓለም አውነተኛ ጥበብ የሚገኝባቸው ሐብቶች ናቸው በማለት ይለፍፍ ጀመር፡፡ ማንም ባለቅኔና ፈላስፋ ለእነዚህ ቅዱሳን መጽሐፍት ምስጋና የሚያቀርብላቸው ባለውለታዎች ናቸው፡፡ ቅዱሳን መጽሐፍት አውነት ለሆነ ሁሉ መለኪያ መስፈርት ናቸው፤ የቅዱሳን መጽሐፍት ተቃራኒ የሆነ ሁሉ ምንጊዜም ቢሆን ስህተት መሆኑን ለማሳየት ቴርቱሊያ ብዙ ደክሟል፡፡»

"[Tertullian] declares that the Holy Scriptures are a treasure from which all the true wisdom in the world has been drawn; that every philosopher and every poet is indebted to them. He labors to show that they are the standard and measure of all truth and that whatever is inconsistent with them must necessarily be false"²⁰

ፈላስፋዎችም በበኩላቸው የክርስትና ትምህርት ኃይል እየተላበሰ መምጣት ሀሳባቸውን ነፃ ሁነው መግለጽ እንዳይችሉ ሊያደርጋቸው እንደሚችል

ሥጋት ላይ ስለጣላቸው የቤተክርስቲያንን ድንጋጌዎች በፍርሃትና በጥርጣሬ መከታተል ጀመሩ። እየተፈራሩና እየተጠራጠሩ አብሮ በሰላም መኖር አይቻልምና ደፍርሶ እንዲጠራ በፍልሚያው ውስጥ መግባት አስገዳጅ አየሆነ መጣ። ፈላስፋዎች በአውቀታቸው፣ ክርስቲያኖች በሥልጣናቸው መፋላም ጀመሩ።

በፍልሚያው ቤተክርስቲያን አሳዳጅ ፈላስፋዎች በፈላስፋዎች ላይ ጥቃት በመፈጸም ቀዳሚዋ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ናት። ጊዜ እያለፈ ሲሄድ የቀድሞ ተግባሯን ዙሪ በተመለከተችው ቁጥር ለፀፀት የዳረጋትን ተግባር በፈላስፋዎች ላይ መፈጸም ጀመረች። በተለይ ደግሞ ማርቲን ሉተር ካቶሊክ ቤተክርስቲያን አፈንግጦ መውጣት በቤተክርስቲያኒቱ ከፍተኛ ድንጋጤ መፍጠሩን ተከትሎ ተመሳሳይ ነገር ሊያስከትሉ ይችላሉ ብላ የምትጠረጥራቸውን ሁሉ ያለርህራሄ እያሳደደች ማጥቃት በስፋት ተያያዘችው። ለነገሩ ካቶሊክ የተለዩት ኘሮቴስታንቶችም ቀስ በቀስ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ፈላስፋዎችን ለማጥቃት የከፈተችውን ዘመቻ ተቀላቀለች። ፈላስፋዎች መፈናፈፍ አስከፊው ድረስ በክርስቲያኖች ጥቃት ደረሰባቸው፤ ፈላስፋዎችም ለአመኑት ነገር ታማኝነታቸውን በጽናት ያሳዩ ጀመር፤ ክርስቲያኖች ከሚደርሱባቸው ሥቃይ ይልቅ ጠፍቶ ሊቀር የሚችለው አውቀታቸው እያሳሰባቸው ለአውቀት ሰማዕት ይሆኑ ጀመር።

የክርስትና የበላይነት በፍልስፍና ላይ መታየት የጀመረው አማኝ የሆኑ ፈላስፋዎችን በማግኘት ነበር። ቤተክርስቲያንም በፍልስፍናቸው ክርስትናን ያገለገሉ ፈላስፋዎችን የኤጲስ ቆጶስነት ማዕረግ እየሰጠች የቤተክርስቲያን መሪዎች እያደረገች ሾመቻቸው፤ የቅድስና ማዕረግም እየሰጠች አከበረታቸው። ክርስትናን ያልተቀበሉና በተለይም ደግሞ የተቃወሙትን ፍዳቸውን በማሳየት ክርስትና ብቸኛው የሰው ልጆች እምነትና አስተሳሰብ መገለጫ እንዲሆን በማድረግ ረጅም ዘመናትን በበላይነት ኖረች።

ክርስትና እዚህ ደረጃ የደረሰው ብዙ ችግሮችን አልፎ ነው። በክርስቲያኖች ላይ ያልደረሰ በደል የሰው ልጅ ያላየው የአሽዊትዝ አልቂት አስከፊጸም ድረስ ብቻ ነበር። ክርስቲያኖች ከሰው ተገልለው መኖሪያ አጥተው ኑሯቸውን በዋሻ ውስጥ አድርገው ብዙ ጊዜ ኑረዋል፤ ተገርፈዋል፤ በቆሰለ አግራቸው በሾህ ላይና በሰላ ብረት ላይ እንዲጓዙ ተደርገዋል፤ በርሃብና በውሃ ጥም አልቀዋል፤ በድብደባ ህይወታቸው አልፏል፤ በእሳት ተቃጥለዋል፤ በህይወት እንዳሉ በዱር አውሬ ተበልተው እንዲሞቱ ተደርገዋል፤ በሠይፍ እየተወጉ በጐራዴ እየተቀሉ ተገድለዋል። ይኼን ሁሉ ግፍ ያደረሰባቸው ደግሞ የሮም መንግስት ነበር።

ቤተክርስቲያን የሮም መንግስት ክርስቲያናዊ መንግስት ከሆነላት በኋላ ከሮም መንግስት ጋር በፍቅር ወደቀች። ሲቀጠቅጣት የነበረውን የሮም መንግስት ጉልበት ወራሽ ሆነችና ሰተገዳደሯትና ከብር ባልሰጧት ፈላስፋዎች ላይ በአርጋ ላይ በሮማ መንግስት የደረሰባትን በደል እየቆጠረች በፈላስፋዎች ላይ ታወራርድ ጀመር።

ቤተክርስቲያን የምትበቀለው ጠፋባትና በተገረፈችበት ጅራፍ ንጹሐንን የእውቀት ሰዎች እያሳደደች መግረፍ ልማዷ ሆነ።

የቤተክርስቲያን እምነት ተቃራኒ አስተሳሰብ የሚያራምዱ ፈላስፋዎችን በሚዘገንን ሁኔታ ትገድል ጀመር። መደብደብም፣ መግደልም ያለ ነው እንበል ግን እንዴት የክርስቶስ አማኝ - - የክርስቶስ ተከታይ ነኝ የሚል - ሰውን አስከ እነ ነፍሱ በአሳት እያቃጠለና በፊላ ዘይት እየቀቀለ ይገድላል?? ያውም በጳጳሳት ትዕዛዝ!!

ክርስቲያኖች በአነርሱ ላይ የደረሰባቸውን ግፍ መልሰው በንጹሐን እውቀት ወዳጆች ላይ ይፈጽማሉ ብሎ ማሰብ በጣም ይከብዳል፤ ነገር ግን፣ መስቀል በእጃቸው ይዘው፣ የክህነትና የቅድስና ልብሳቸውን ለብሰው እውቀት በመፈለግ ብቻ ጊዜያቸውን የሚያጠሩትን፣ ተንኮል የሌለባቸውን የዋህ ፈላስፋዎች ላይ በአሰቃቂ ሁኔታ እያሳደዱ ይገድሏቸው ጀመር።

በአጠቃላይ በፈላስፋዎች ላይ ከደረሱት በደሎች የክርስቲያን እምነት ተከታዮች ያደረሱባቸውን የሚስተካከል ግፍ ማንም አልፈፀመባቸውም።

ክርስቲያኖች ክርስቶስ ያስተማራቸው «እንኳን ወዳጆቻችሁን ጠላቶቻችሁን ውደዱ፤ አንዱን ጉንጫችሁን ቢመቷችሁ ሌላኛውን ደግማችሁ ስጧቸው፤ በትህትና እና በታጋሽነት የተቀጠቀጠ ልብ ይዛችሁ የበደሏችሁ ቢኖሩ ይቅርታ አድርጉላቸው - - » የሚል ነበር።

ክርስቲያኖች ክርስቶስ እንዳስተማራቸው መኖር ሲገባቸው በተቃራኒው በንጹሐን ላይ ኢ-ሰባዊ የሆነ ድርጊት ፈጸሙ። ማነው ጸዲቁ? ማነው ሰይጣናዊ ተግባር የፈጸመው? ፈላስፋዎች ወይስ የቤተክርስቲያን ሰዎች? የክርስቶስን ትምህርት አስተማሪ ወንጌላዊያን ነን የሚሉት ነፍስ ገዳይ ሆኑ፤ ፈላስፋዎች ደግሞ የሳይንሳዊና የፍልስፍና እውቀታቸው እንደመናፍቅና የሰይጣን ትምህርት ተቆጠረና የምድርን ስቃይ በግፈኛ ክርስቲያኖች ተቀበሉ፤ ለእውቀትና እውነት ፈላቸውን ሰማዕት አደረጉ።

* * * *

ከዚህ በመቀጠል በመካከለኛው ዘመን በክርስቲያኖች ከፍተኛ በደል ከደረሰባቸው ፈላስፋዎች ውስጥ የተወሰኑትን መርጠን አጭር የሕይወት ታሪካቸውን ካየን በኋላ በመጨረሻ የሁለት ፈላስፋዎችን አሳዛኝ ታሪክ በመጠኑ ሰፋ አድርገን እንመለከታለን።

• **ፒተር አቤላርድ (Peter Abelard 1079-1142)**

ፒተር አቤላርድ ፈረንሳይ ክርስቲያን ፈላስፋ ነው።
 አውቀቱ፤ በታማኝ ክርስቲያንያዊ እምነቱና በአውነተኛ በፍልስፍና ለፍቃፊነት
 ከሚደነቅ በቀር የሚያስወቅሰው ጥፋት የለበትም። ገና በወጣትነቱ
 ጀምሮ የብሩህ አዕምሮ ባለቤት መሆኑን ያሳይ ጀመር። ሐይማኖታዊ
 አስተምህሮዎችን ከፍልስፍና አስተሳሰቦች ጋር እያቀናጀ መረዳት በመቻሉ
 የሚያቀርባቸው አዳዲስ ትምህርቶች ታዋቂነቱን እያገኙት መጡ።
 የአቤላርድ በወጣትነት ዕድሜው ዝነኛ መሆን በሌሎች ክርስቲያኖችና
 የክርስቲያን ፈላስፋዎች ላይ የቅናት ስሜትን ፈጠረ፤ ከሚያስተምራቸው
 ትምህርቶች ውስጥ ስህተቶች እየተነቀሱ ያወጡበት ጀመር፤ ቀስ በቀስ
 ተቃውሞ ይበረታበት ጀመር፤ በመጨረሻም ለከስ ተዳረገ። ትምህርቱ
 የመናፍቅ ነው የሚል ውግዘት ደረሰበት። በተለይም ደግሞ የሰላሌን
 ትምህርት ትተህ የሳቤልዮስን (Sebellius) የአንድ አምላክ ሦስት ባህሪ
 (one person but three modes) የሚል እምነት ተከታይ ሁነሃል
 የሚል ተቃውሞ ቀረበበት። መናፍቅ ተብሎ ከመከሰሱና ፍርድ
 በአርሱ ላይ ከመተላለፉም በላይ መጽሐፍቶቹን በሙሉ ሰብሰበው
 አቃጠሉበት። ጉዳዩ ወደ ሮም ቤተክርስቲያን ተላልፎ አርሱም
 ለመከራከር ወደ ሮም እየተጓዘ እያለ በመንገድ ላይ ህይወቱ አለፈ።

• **አማዩሪ ደ ቻርትረ (Amaury de Chartres)**

በስፋት የሚታወቀው አማልሪክ (Amalric) በሚባለው የላቲን መጠሪያ
 ስሙ ነው። ፈረንሳይ ነው፤ የተወለደበትና የሞተበት ዓመት በትክክል
 አይታወቅም። በ1207 ዓ.ም እንደሞተ የመጨረሻ የሆነ ግምት አለ። ፓሪስ
 ዩንቨርሲቲ ውስጥ የፍልስፍና ንግድ ሃሳብ ነበር። ከህጉም ነበረው። ለየት
 ያለ የሁልአምላክነት (Pantheism) ትምህርት ያራምድ አንደኛው
 ይነገርለታል። የአርሱ ለየት ያለ ትምህርት በራሱ የላቲን መጠሪያ ስም
 አማልሪካዊነት ተብሎ ይታወቃል። በተለይም አግዚአብሔር በሦስት
 ደረጃዎች የተገለጠበትን ሁኔታ ማለትም የአብ ዘመን (አግዚአብሔር አብ
 በአብርሃም ዘመን የተገለጠበት፤ የወልድ ዘመን በክርስቶስ ኢየሱስ
 የተገለጠበትና በመጨረሻም የመንፈስ ቅዱስ ዘመን በራሱ በአማልሪክ
 ዘመንና በአርሱ ተከታዮች አንደተገለጠ) አድርጎ መረዳቱና ማስተማሩ
 እንዲሁም አግዚአብሔር በሁሉም ነገር ላይ እንደሚሠራ አውነት መሆኑን
 አምኖ የሚቀበል ትንሳኤ ህይወት እንዳለው፤ ከዚህ ውጭ ሌላ የህይወት
 የመጨረሻ ግብ እንደሌለ ማስተማሩ በ1204 ዓ.ም. በጳጳስ ኢኖሰንት

ለውጣት ያረገው፡፡ በዘመኑም ሣይቆይ አማልሪክ ህይወት (በ1207?
ዓ.ም.) አለፈ፡፡ የአርሱ ተከታዮች ግን የምድር ሥቃይ ሁሉ ወረደባቸው፡፡
በዘመኑ የተቀጡትን ጨርሰው በምህረት ሲለቀቁ፤ አራቱ አድማ ልክ
ተፈረደባቸው፤ አስፋና ዋናዎች ንስሃ አንገባም፤ ያጠፋነው ነገር የለም
በማለታቸው በ1209 ዓ.ም ከአነ ህይወታቸው በአሳት ተቃጥለው ተገደሉ፤
የአማልሪክም ፊሳ ከመቀብር ተቆፍሮ ወጥቶ በአሳት እንዲቃጠል ተደረገ፤
አመዱም ለንፋስ እንዲበተን ተደረገ፡፡

• ፔትሮ ዲ' አባኖ Pietro d' Abano (1257 - 1316))

ጣልያንያዊ ፈላስፋና ሣይንቲስት ነው፡፡ በሰይጣን እየታገዘ አስማት
ይሠራል፤ ማንኛውንም የሚከፍለውን ገንዘብ በደግሞት መልሶ ይወስደዋል፤
ብረትን ወደ ወርቅ የሚቀይር ምስጢራዊ ቁስ አለው፤ ወዘተ. የሚል ከሰ
በተደጋጋሚ የቤተክርስቲያን ሰዎች ያቀርቡበት ነበር፤ በተለይ ደግሞ
«መላዕክትና መንፈሳዊ ኃይላት ተፈጥሮን መቆጣጠር አይችሉም» የሚል
አምነት ያራምዳል በማለት «ሐይማኖትን ከደል» በማለት ወነጀሉት፡፡
ቤተክርስቲያን ባቋቋመችው ችሎት ፊት ቀርቦ ይቅርታ በመጠየቅ ሁለተኛ
አንደዚህ አይነት አስተሳሰብ ውስጥ አንደማይገባ ቃል ሳይወድ በግድ
ለመግባት ተገደደ፡፡ ይኼን በማድረግ ለጊዜው ከቅጣት ተረፈ፤ ይሁን እንጂ
ይቅርታ መጠየቁ ከልቡ እንዳልሆነ የተጠራጠሩት የቤተክርስቲያን ሰዎች
ሰበብ ፈጥረው አንደገና ከሰ አቀረቡበት፤ አሠሩትም፡፡ ወህኒ ቤት ውስጥ
እንዳለም ህይወቱ አለፈ፡፡ ከሞተም በኋላ ቢሆን «ጥፋተኛ ነው» የሚል
ውሳኔ ተላለፈበት፤ ፊሳው ከመቃብር ወጥቶ እንዲቃጠል ተወሰነ፡፡ በዚህ
ጊዜ ውሳኔውን የሰማው ጓደኛው በድብቅ ፊሳውን ቆፍሮ በማውጣት ሌላ
ቦታ በመቅበሩ ፊሳው ሳይቃጠል ቀረ፤ ነገር ግን ቤተክርስቲያን የፊሳውን
ምስል አሠርታ በአሳት እንዲቃጠል አደረገችው፡፡

2.4.5 በዘመናዊ ታሪካማግስትቤተክርስቲያናት በፈላስፋዎች ላይ የፈጸሙት ግፍ

በዘመናዊ የሰው ልጅ ታሪክ መጀመሪያ ከህዳሴው ዘመን ጀምሮ (ከ14ኛው
ምዕተ ዓመት ጀምሮ) ቤተ ክርስቲያንን የሚያንገዳግድ ተቃውሞዎችና
አዳዲስ አስተሳሰቦች ተስፋፍተው ስለነበር ቤተ ክርስቲያናትም
ህልውናቸውን ለማስጠበቅ የሚወስዱት እርምጃ እየከፋ መጣ፡፡
ከኔትኛውም ዘመን በላይ አስራ ስድስተኛው ምዕተ ዓመት የተለዩ ዘመን
ነበር፡፡ የፈላስፋዎች ማንነት በግልጽ የታየበት ዘመን ነበር፡፡ ቤተክርስቲያን
በምትወስዳቸው እርምጃዎች ሁሉ የጽናታቸው መጠን፤ ግፍን የመቋቋም
የስብዕና ጥንካሬያቸው ጎልቶ የወጣበት ዘመን ነበር፡፡

በሁለት ተፋላሚዎች መካከል ትግል ሲካሄድ አንዱ ሲጠነከር ሌላው መድከሙ አይቀርምና በፈላስፋዎች ጥንካሬ ተጽዕኖ ሥር የወደቀው የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ሣትወድ በግድ ለሁለት የመሰንጠቅ አደጋ አጋጠማት። ቤተክርስቲያን ለሁለት አንድ-ትከፈል ያደረጋት የማርቲን ሉተር የተቃውሞ እንቅስቃሴ ነው። ማርቲን ሉተር (Martin Luther (1483 - 1546)) የተባለው ጀርመናዊ ቄስ በፈላስፋዎች አስተሳሰብ ተማርኮ ነበር። በፈላስፋዎች አስተሳሰብ በደረሰበት ተጽዕኖ ምክንያት በ1517 ዓ.ም. የጥገና ለውጥ (reformation) በማካሄድ ከሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን መለየቱን ይፋ አደረገ። ብዙ የአውሮፓ ሀገሮችም ተከተሉት። በአየሀገሮቻቸው የተለያዩ መሪዎችንና ሰሞችን በመያዝ የፕሮቴስታንት እምነትን ያስፋፉ ጀመር። በካቶሊክ ቤተክርስቲያን የተካሄደው ለውጥ ግን ጥገናዊ ለውጥ እንጅ መሠረታዊ ለውጥ ባለመሆኑ በፈላስፋዎች ነፃነትን ያስገኘ ለውጥ ሊሆን አልቻለም። እንዲያውም ፈላስፋዎች በአንድ ጅብ ይበሉ የነበሩት በሁለት ጅቦች ይበሉ ጀመር። ካቶሊኮችም ሆኑ ፕሮቴስታንቶችም የሚከተሏቸው መሠረታዊ የሆኑ እምነቶች (ለምሳሌ፡ - እንደ ሥላሴ አይነት ትምህርቶች) በመኖራቸው ፈላስፋዎች እነዚህን ቀኖናዎች በነኩ ቁጥር የሚደርስባቸው ጥቃት በሁለቱም በኩል ሆነ። በመሆኑም ፕሮቴስታንቶችም ያካሄዱት ተሃድሶ የቤተክርስቲያን ባለስልጣናትን ለማባዛት እንጅ ለፈላስፋዎች የሚጠቅም ነገር ይዞ አልመጣም። የፕሮቴስታንቶች መምጣት የፈላስፋዎችን ጠላቶች አበዛው፤ በፕሮቴስታንቶች ዘመን የፈላስፋዎች ጉዞ ከድጡ ወደማጡ ሆነ። በዚህ ምክንያት ከዚህ ቀጥሎ ታሪካቸውን የምናየው በካቶሊኮችና በፕሮቴስታንቶች ሰለባ የሆኑ ፈላስፋዎችን ይሆናል።

• ማይክል ሴርቪተስ (Michael Servetus (1511-1553))

ሴርቪተስ ጆን ካልቪን የሚመራው የፕሮቴስታንት ቤተ ክርስቲያን አስከ'ነ ህይወቱ በአሳት አቃጥላ የገደለችው ሣይንቲስትና ፈላስፋ ነው። የሴርቪተስ አውቀት ይህ ቀረሽ የሚባል አልነበረም፤ የሂሳብ፤ የከዋከብት፤ የአየር ፀባይ፤ ሥነ-ምድር፤ ካርታ ሥራ፤ የሰው አካል ጥናት፤ የህክምና ሣይንስ፤ መድሃኒት ቅመማ፤ የህግ ሣይንስ፤ ፍልስፍና እንዲሁም ባለቅኔ ነበር። ከሁሉም በላይ የደም ዝውውር ሥርዓት ምስጢሩን ለመጀመሪያ ጊዜ የደረሰበትና ይፋ ያደረገው አርሱ በመሆኑ ሴርቪተስ በህክምና የሣይንስ ዘርፍ ከፍተኛ ቦታ አለው።

ዜግነቱ ስፔናዊ ነው፤ የሞት ፍርድ የተፈረደበት ግን ጄኔቫ ውስጥ ነው። ፈረንሳዮችም ለእኛ አሳልፋችሁ ሰጡት፤ እኛ እንቅጣው ብለው ነበር።

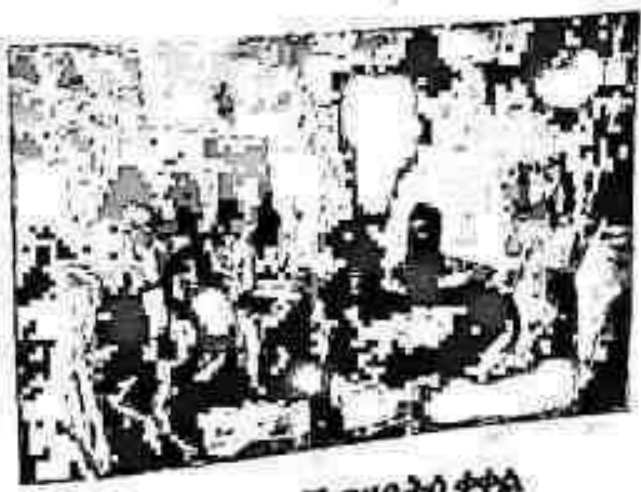
ይኼን ታላቅ ምሁር ለመግደል አውሮፓውያን ፕሮቴስታንት ክርስቲያኖች የተራራቡት ለምንድን ነው? ለነገሩ ሴርቪተስ የፕሮቴስታንት ተሃድሶን ይደግፍ ነበር፤ ታዲያ ለምን ፕሮቴስታንቶች ጨከኑበት? በእርሱ ላይ የቀረበትን ተራ ክሶችን እንተዋቸውና ሁለት መሠረታዊ ክሶች የሞት ፍርድ እንዲፈጸምበት ምክንያት እንደሆኑ ይታመናል። እነርሱም የሰላሴን ትምህርት መቃወሙና የህፃናት ጥምቀት አስፈላጊ አይደለም ብሎ ያምን ስለነበር ነው። አግዚአብሔር አንድ ነው፤ ጥምቀትም ሰው ሲያምን የሚፈጽመው ነገር ነው ብሎ በማመኑ ከግንድ ጋር ታስሮ እንደቆመ ከሥሩ አሳት አየነደደ አስከኝ ነፍሱ በአሳት ተቃጥሎ እንዲሞት ተደረገ።

• **ኢቴኔ ዶሌ (Etienne Dolet 1509-1546)**

አንደ ሴርቪተስ ሁሉ የሰላሴን ትምህርት በመቃወሙ የሞት ፍርድ የተበየነበት ፈረንሣዊ ፈላስፋና ሣይንቲስት ነው። አማሚቱ ከሴርቪተስ የሚለየው በአሳት የተቃጠለው አስነከፍሱ ሣይሆን ታንቆ ከሞተ በኋላ መሆኑ ነው። ሬሳው ሲቃጠል ሥራዎቹም በሙሉ አብረው እንዲቃጠሉ ተደረገ። ሐብቱ ግን ሙሉ በሙሉ በቤተክርስቲያን ተወረሰ። ሚስቱና ልጆቹ የሚበሉት በማጣት ህይወታቸውን ይገፉት የነበረው በልመና ነበር።

• **ፖምፓኒዮ አልጀሪዮ (Pomponio Algerio (1531-1556))**

አልጀሪዮ የሮም ቤተክርስቲያንን የበላይነት በመቃወሙ እንደ ጥፋት ተቆጠረበት። ይኼም ጥፋት ሁኖ ይቅርታ ጠይቅ ቢባልም «ይቅርታ አልጠይቅም» በማለቱ በሊቀ ጳጳሱ ጳውሎስ 4ኛ ትዕዛዝ ወደ ሮም እንዲመጣ ተደረገ።

አልጀሪዮ በክርስቲያኖች በዘይትሲቀቀል

አልጀሪዮ አስር ቤት ውስጥ ገባ፤ አስር ቤት ውስጥ እንዳለም የሚገርም አማራጭ ቀረበለት። አንድ የቤተ ክርስቲያኗ መነኩሴ ወደ እርሱ ቀረበና «ንስሃ ግባ» አሉት። ንስሃ የምትገባ ከሆነ ከአሥር ትፈታለህ አላሉትም፤ በተቃራኒው የነገሩት ንስሃ ቢገባም የሞት ፍርዱ ተፈፃሚ

መሆኑ የማይቀርለት መሆኑን ነው። ታዲያ ይቅርታ መጠየቁ - ንስሃ መግባቱ - ጥቅሙ ምንድን ነው? ጥቅሙ የአምሚቱን ሁኔታ አሠቃቂነት

ለመቀነስ ነው። ንስሃ ከገባ የሞት ፍርድ ሲፈጸምበት አስከን ነፍሱ በአሳት መቃጠል ይቀርላታል፤ የተሻለ የሞት ፍርድ ይፈጸምበታል። መጀመሪያ ታንቆ እንዲሞት ይደረጋል፤ ከዚያም ፊሳው ይቃጠላል። ይኼን የተሻለ የሞት ፍርድ አድል እንዳያመልጠው ነው ይቅርታ ጠይቅ የተባለው። በዚህ ጊዜ አልጀሪያ የ24 ዓመት ወጣት ቢሆንም ሣይረበሽ በተረጋጋ ሁኔታ «ያጠፋሁት ነገር የለም - ይቅርታም አልጠይቅም» የሚል መልስ ሰጠ። በዚህ አቋሙ የተናደዱት የቤተክርስቲያን አለቆች ሥቃይ የበዛበት የሞት ፍርድ እንዲፈጸምበት ወሰኑ፤ በፈላ ዘይት ውስጥ አስከን ህይወቱ ተቀቅሎ እንዲሞት ፈረዱበት። እጅግ በሚያስገርም ፀጥታና አርጋታ አየታየበት ፍርዱ ተፈፃሚ ሆነ፤ ከፈላው ዘይት ውስጥ አካሉን ሲያወጡት ነፍሱ አልወጣችም ነበር፤ ለአስራ አምስት ደቂቃ ያህል እንደቆዩ ህይወቱ አለፈ።

• ሉሲሊዮ ቫኒኒ (Lucilio Vanini (1585-1619))

ሌላው በአሠቃቂ ሁኔታ የተገደለው ፈላስፋ ነው። የቤተክርስቲያን መሠረታዊ ትምህርቶችን ይቃወማል፤ ተቃራኒ ነገር ያስተምራል በሚል ነው በ34 ዓመቱ የተገደለው። የተፈጸመበት የሞት ፍርድም አሠቃቂ ነበር። የሞት ፍርድ ከመፈፀማቸው በፊት ምላሱን ቆርጠው አወጡት፤ ከዚያም ከግንድ ጋር ታስሮ በአሳት ተቃጥሎ እንዲሞት ተደረገ።

• ቶማስ ካምፓኔላ (Tommaso Campanella (1568-1639))

ሌላው ብዙ ሥቃይ የደረሰበት ፈላስፋና ሣይንቲስት ነው። ቶሎ ብሎ ይቅርታ በመጠየቁም ከሞት ፍርድ ቢተርፍም እድሜ ልክ እንዲታሠር ከመወሰን ግን አላተረፈውም። እስር ቤት ውስጥም ሰባት ጊዜ ግርፋትና ድብደባ ተፈጽሞበታል። እጅና አግሩ ሽባ አስኪሆን ድረስ ነበር የደበደቡት። በድብደባው ብዛትም ለከፋ ህመም ተዳርጎ የወሀኒ ቤት ህይወቱን በሥቃይ ያሣልፍ ነበር። ከዚህ ሁሉ ሥቃይ ተርፎ ከ27 ዓመት በኋላ ከወሀኒ ቤት ለመፈታት በቃ። አፓርታይድ በኒልስን ማንዴላ ላይ ለ27 ዓመታት በአሥር ቤት ውስጥ ከፈጸመው በደል የከፋ ነገር 400 ዓመታት በፊት ይኖሩ የነበሩ ክርስቲያኖች በምሁራን ላይ ይፈጽሙ ነበር

* * * *

ከዚህ በማስቀጠል በክርስቲያኖች ከተገደሉት ውስጥ ታሪካቸውን ሰፋ እድርገን ወደምናየው ሁለት ፈላስፋዎች እንሸጋገራለን። የጆርጃኖ ቡሩኖ ታሪክ እናስቀድምና የሴት ፈላስፋዋንየሃይፓትያን ታሪክ እንቀጥላለን።

• ጀርዳኖ ቡሩኖ (Giordano Bruno (1548-1600))

ቡሩኖ ጣልያንኛ ነው፤ ከወጣትነት ዕድሜው ጀምሮ በትምህርት ያገኛቸውን የፍልስፍና፣ የሥነ-መለኮትና የሣይንስ ትምህርቶችን መተቸት ጀመረ። ከመተቸትም አልፎ ወጥ የሆኑ የራሱ የሆኑ የፍልስፍና፣ የሥነ-መለኮትና የሣይንስ አስተሳሰቦችን ማራመድ ጀመረ። ያመነበትን ነገር ማንንም ሳይፈራ-በድፍረት ያቀርብ ነበር። በቤተክርስቲያንም ሆነ በትምህርት ተቋማት ሲታመንባቸው የኖሩትን የታላላቅ ፈላስፋዎችንና ሣይንቲስቶችን አስተሳሰብ ስህተታቸውን አጉልቶ በማሳየት ለየት ያለና የተሻለ አስተሳሰብ ያቀርብ ጀመር። እርሱ በተማረበት ት/ቤት (እነ ቶማስ አኩዌናስ ያስተማሩበት ት/ቤት) የአሪስቶትል ፍልስፍና የአውነት መለኪያ መስፈርት ተደርጎ ይወሰድ ነበር። ቡሩኖ ግን ገና በወጣትነት ዕድሜው ለዘመናት ለይነኬ ሁኖ የኖረውን የአሪስቶትልን ትምህርት ውድቅ አደረገው። ብዙ ምሁራን ቡሩኖን ለዚህ መሰል ታላቅ የዕውቀት ባለቤት ለመሆን ያበቃው አይጠግቤ አንባቢነቱ እንደሆነ ያምናሉ። ምስጢራዊ አውቀት እንዳላቸው የሚነገርላቸውን በቀላሉ የማይገኙ መጽሐፍትን ጨምሮ የታላላቅ ፈላስፋዎችን ሥራዎች አነፍንፎ በማግኘት ያነባቸዋል፤ ያጠናቸዋል፤ መከራም ያደርግባቸዋል። ካነበባቸው መጽሐፍትም የማስታወስ ችሎታን የሚያዳብሩ መጽሐፍትን ጥቅም ላይ በማዋል የተለዩና የሚያስገርም የማስታወስ ችሎታ በማዳበሩ በሊቀ ጳጳሱ ፒየስ 5ኛ በከብር ተጠርቶ የሚደነቅ ችሎታውን ከማሳየቱም በላይ ችሎታው በአስማት የሚከናወን ሳይሆን በትምህርት የሚገኝ መሆኑንም ለማስረዳት ችሏል።

ኔፐልስ በሚገኘው የሣንዶምኒኮ ኮሌጅ ውስጥ በትምህርት ላይ እያለ የተለያዩ በመናፍቅነት የተፈረጁ መጽሐፍትን አዘውትሮ በመከታተሉ እንደሆነ ይገመታል -ቡሩኖ የኢየሱስ ክርስቶስን አምላክነት መጠራጠር ከዚያም መከራከር ያዘወትር ጀመር። በዚህ ጊዜ አንድ መረጃ ይደርሰዋል። የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ተቃዋሚዎቿን ለመከታተልና ለመቅጣት የመደበቻቸው ሰዎች በድብቅ እየተከታተሉት መሆኑን ይሰማል። ወዲያውኑ ኔፐልስን ትቶ ወደ ሮም፣ ከሮም ወደ ጄኔታ፣ ከዚያም ወደባህር ጠረፏ ማለ ከተማ እየተዘዋወረ ሲኖር ከቆዩ በኋላ ወደ ቪኒስ ተመለሰና "የዘመኑ ምልክቶች" የሚል ርዕስ ያለው አነስተኛ መጽሐፍ አሳተመ።

ብዙም ሳይቆይ ቪኒስን ትቶ ወደ ጄኔቫ-ሲወዘርላንድ ሄደ። እዛም የካቶሊክ ሐይማኖቱን ትቶ የፕሮቴስታንት አምነትን ተቀበለ። ጄኔቫ የንቨርሲቲም የፍልስፍና መምህር ሁኖ መሥራት እንደጀመረ በየንቨርሲቲው ውስጥ ታዋቂ ፕሮፌሰር የነበሩትን የሚቃወም ጽሑፍ አወጣ፤ በዚህ ምክንያት ለእስር ተዳረገ። ፕሮፌሰሩን ይቅርታ ጠይቆ ከእስር ቤት እንደወጣ ጊዜ ሳይጠፋ ወደ ፈረንሳይ ሄደ። ፈረንሳይ ውስጥ በተለያዩ ከተማዎች የሚገኙ

የንብርስቲዎች መምህር እየሆነ፤ መጽሐፍትን እየደረሰ በንጉሱ ዘንድ ሳይቀር ከብርን እያገኘ መኖር ሲጀምር የሮማ ቤተክርስቲያን እጅ አየተከታተለው መሆኑን ወሬ ሰማ፡፡ ወዲያው ፈረንሳይን ትቶ ወደ እንግሊዝ አንደደረሰ የሚያስከፋ ነገሮች ቢያጋጥሙትም እየቆዩ ግን ዝናው እየናኘ መጣ፡፡ በተለይም ደግሞ ስለ ህዋ ለሰው ልጅ እዲስ የሆነ አስተሳሰብ የፈጠረ የጥናት ውጤት ይፋ አደረገ፡፡

የቡሩኖ የህዋ ምንነት ግንዛቤው የተለዩ ነበር፡፡ በተከታታይ ባቀረባቸው የጥናት ጽሑፎች ከአርሱ በፊት የነበሩ ሳይንቲስቶችም ሳይቀር ከግንዛቤያቸው በላይ የሆነ እጅግ ግዙፍ ስለሆነ ዳርድንበሩም ሆነ ወሰንና መጠኑ ከመታወቅ በላይ የሆነ ህዋ መሆኑንና ህሊናዊ ፍጡራንን ማኖር የሚያስችሉ በሚሊዮን ሊቆጠሩ የሚችሉ ፕላኔቶች፤ በሚሊዮን ሊቆጠሩ የሚችሉ ፀሐዮችን እየዞሩ የሚኖሩበት ህዋ መሆኑን ያሳወቁበት የተለያዩ ሥራዎችን አቀረበ፡፡ የቡሩኖ እዲስ የሆነ ሣሣንሳዊ ግንዛቤ ህዋን በግዙፍነቱ ብቻ በመግለጽ አልተቆጠበም፤ ከግዙፍነቱ እጅግ ወርዶ ግዙፉ ህዋ ውስጥ የሚኙ ነገሮችን በሙሉ ያስገኙት እጅግ በጣም ደቃቅ ቅንጣት ነገሮች መሆናቸውንም በእነዚህ ቅንጣቶች ውስጥም የእግዚአብሔር ኃይል እንደሚኝ በመናገር ተፈጥሮ ሁልአምላክ ሁሉ-እግዚአብሔርን በውስጡ ይዛ እንደምትኖር ይፋ ያደረገበትን ሥራዎችን ማውጣት ቻለ፡፡

በዚህ የተለየ አስተሳሰቡ ምክንያት በአውሮፓ የንብርስቲዎች ውስጥ የቡሩኖ ስም ናኘ፡፡ ዝናው እየናኘ ሲመጣ የግብዣ ፕሪ ተኸገጦደገደለት፡፡ ፓሪስ እንዲመጣ ተጋበዘ፤ ወደ ፓሪስ ሄደ፤ ብዙም አልቆየም ፓሪስን ትቶ ወደ ጀርመን ሄደ፡፡ ጀርመን ውስጥ በሚገኙ ታላላቅ የንብርስቲዎች ውስጥ እያስተማረ ከቆዩ በኋላ ከጣልያን ቬኒስ ከተማ ፕሪ ቀረበለት፡፡ ወደ ቬኒስም ሄደ፡፡ ቬኒስ እንዲመጣ የጋበዘው ሰው (ሰሙ ማሲንጎ ይባላል) ለጊዜው በከብር ቢይዘውም እየቆየ የቡሩኖ ትምህርቶች ቤተክርስቲያን ከምታምናቸው ነገሮች የተለዩ መሆናቸውን መረዳት ጀመረ፡፡ ልዩ የማስታወስ ችሎታ ማስገኘት የሚያስችለውን ፕብብ ምስጢሩን ሙሉ በሙሉ እንዳልገለፀለት ይሰማው ጀመር፡፡ ይባስ ብሎ ሚስቱ አይኗ ሁሉ ከቡሩኖ ጋር መንከራተቱን ተመለከተ፡፡ ማሲንጎ የተሰማውን ነገር በሙሉ ለንስሃ አባቱ ነገራቸው፡፡ የንስሃ አባቱም ተሎ ብሎ ለቤተክርስቲያን እንዲያሳውቅ ነገሩት፡፡

ቡሩኖ በዙሪያው እየሆነ ያለው ነገር በሙሉ ይቀፈው ጀመር፡፡ ወደ ጀርመን ተመልሶ ቢሄድ የተሻለ እንደሆነ አሰበና ጉዳዩን ለማሲንጎ አሳወቀው፡፡ ማሲንጎ በፍጥነት ስድስት በሚሆኑ ሠራተኞቹ አስይዞ ጣራ ስር ካለ ከፍት በታ አስገብቶ በሩን ዘጋበት፡፡ ከዚህ በኋላ የተከተለው የማሲንጎ ማስጠንቀቂያ ነበር፡፡ የማስታወስ ችሎታ እንዲኖረኝ የሚያደርገውን

ምስጢር ካልነገርኸኝ መጥፎ ነገር እንደሚከተልህ አወቅ አለው። በሩኖም አንተ ከምትጠይቀኝ በላይ አስረዳሁህ፤ አንተ ግን አሁንም ምስጢር ትጠይቀኝለህ። እንግዳህ መሆኔን አትርሳ፤ በዚህ አይነት ሁኔታ ልትይዘኝ አይገባም። በማለት መለሰለት። በበነጋታው ማሲንጎ ለመንግስት መረጃ አቀበለ፤ መንግስትም ለካቶሊክ ቤተክርስቲያን አሳወቀ። በካቶሊክ ቤተክርስቲያን አመራሮች ትዕዛዝ በቁጥጥር ሥር ዋለ። በሩኖ አምኖት የተጠጋው ሰው ካደው፤ በኩበር የጠራው ሰው ለጠላቶቹ አሳልፎ ሰጠው።

ሮም ቤተክርስቲያን እስር ቤት ውስጥ ከሰባት ዓመት በላይ ታስሮ እያንዳንዷ የእርሱ አስተሳሰብ እየተመረመረች በሰምንት የተለያዩ ርዕሶች በመናፍቅነት ከሰ ተመሠረተበት።

በሣይንስ የደረሰበት ግንዛቤው አንዱ የተከሠሠበት ጉዳይ ቢሆንም በዋናነት ግን የቤተክርስቲያን ትምህርቶችን የሚቃረን የመናፍቅ ሥነ-መለኮት አስተሳሰቦችን አራምደሃል የሚለው ነበር።

በሣይንሱም ሆነ በሰነ-መለኮት ከቤተ ክርስቲያን ትምህርቶች የተለየት ሄትኞቹ ናቸው? በመጠኑም ቢሆን ከላይ የተመለከትናቸው ቢሆንም ወደፊት እያንዳንዳቸውን ዘርዝረን እናያቸዋለን። ከዚያ በፊት ግን በሣይንሱም ሆነ በሥነ-መለኮት ነፃ አስተሳሰብ ለማራመድ ያስቻለው ዋናው ምክንያት የራሱ የሆነ የፍልስፍና አመለካከት ስለነበረው በመሆኑ የእርሱን ፍልስፍና በአጭሩም ቢሆን እንመልከተው።

የቡርኖ የፍልስፍና አምነት ከማይለዋወጡ፤ መሻሻል ከማይችሉ፤ አይነኬ ከሆኑ ቀኖናዊና አውነታቸውን በሥልጣን ከሚረጋገጡ ተቋማዊ አስተሳሰቦች የሚቃረን ነበር። ለቡርኖ አውቀት በውይይቶችና በክርክሮች ሀሳብ እየተለዋወጡ የሚዳብር ነው፤ አውነትም በነባራዊ ነገሮች አስረጅነትና በምክንያታዊነት በተደራጁ አስተሳሰቦች መረጋገጥ አለበት። በነባራዊ ነገሮችና በምክንያታዊነት ማረጋገጥ እንዲቻል በህዝብ ዘንድ ተቀባይነት ያገኙ አስተሳሰቦችን ሳይቀር አጥርቶ መረዳት ያስፈልጋል፤ የጠራ ግንዛቤ ለማግኘት ደግሞ በመጠርጠር መጀመር ከዚያም ወደ ውይይትና ክርክር መግባት አስፈላጊ ነው። ለውይይት ከፍት ያልሆነ አምነት አውነታውን ማረጋገጥ አይቻልም፤ ብዙ ህዝብ ቢያምንበት እንኳ የህዝብ ቁጥር የአውነት ማረጋገጫ ቢሆን አይችልም። ታላላቅ በሚባሉ ሰዎች ስለተነገረም ነገሩ አውነት ላይሆን ይችላል። ሰዎች ሀሳባቸውን ተለዋውጠው፤ የተረዱትን በውይይት አዳብረው የተለያዩበትን በክርክር መተማመን ሊችሉ አውነት ላይ መድረስ ይችላሉ።

“ለመፈለግ ፍላጎት ያለው አስቀድሞ ሁሉን ነገር መጠራጠር አለበት። የተለያዩ አስተሳሰብ የሚያራምዱ የሚያቀርቧቸውን ክርክሮችን ሳይታዩ በግራ ቀኝ ክርክሮች የቀረቡ አስተሳሰቦችን ሳይገባ ማንኛውን ውስጥ ሳይሰጥ አቋም መያዝ የለበትም። በዚህ ዘንድ የሚታመን ስለሆነ ወይም በተናጋሪው ዕድሜ፣ በዘመን ወይም በሀብረተሰብ ባለው ደህንነት የተነገረ መሆኑን በማየት በቻል አቋም ከመያዝ ወይም ፍርድ ከመስጠት ይልቅ ትምህርቱ በነባራዊ ነገሮች ሲረጋገጥ በዚህም አሳማኝ ሁኖ ሲቀርብና እውነታው በሀሊናዊ ብርሃን መታየት ሲችል መሆን አለበት።”

“He who desires to philosophise must first of all doubt all things. He must not assume a position in a debate before he had listened to the various opinions, and considered and compared the reasons for and against. He must never judge or take up a position on the evidence of what he has heard, on the opinions of the majority, the age, merits, or prestige of the speaker concerned, but he must proceed according to the persuasion of an organic doctrine which adheres to real things, and to truth that can be understood by the light of reason.”²¹

የቡሩኖ ሳይንሳዊም ደህን ስነ መለኮታዊ አመለካከት በዚህ አይነት ፍልስፍና የተቃኘ ስለሆነ ለውጥን ከማይፈልጉ፣ በክርክርና በውይይት ከመተማመን ይልቅ እውነታው በተደነገገ አስተሳሰብ ከተመሠረተ ሀይማኖታዊ አስተሳሰብ ጋር ሊላተም እንደሚችል ግልጽ ነው። ቡሩኖ ለአመነበት ነገር ታማኝ በመሆኑ ከሳሾቹን ደግሞ ደጋግሞ “ስህተት ሠርተሃል ካላችሁኝ ጥፋቴን አስረዱኝ፣ እንወያይ - - - እንከራከር - - - ካሳመናችሁኝ የያዝሁትን አቋሜን አቀይራለሁ፤ ይቅርታም አጠይቃለሁ።” ይላቸው ነበር። አዎንታዊ መልስ ግን አላገኘም፤ የያዘውን አቋም በእነርሱ አምነት እየመዘኑ ከመውቀስና ጥፋተኛ ነህ ብሎ ከመፍረድ በስተቀር ደፍሮ ከእርሱ ጋር ለመወያየት፣ ለመከራከርና ለመተማመን የደፈረ የለም። ለዚህ ነው በብዙዎች ዘንድ ቡሩኖ “የነፃ አስተሳሰብ አራማጅ”፣ “የነፃ አስተሳሰብ ሰማዕት” እየተባለ የሚጠራው።

በዚህ ርዕዮተ ዓለም የተመሠረተው የቡሩኖ ሳይንሳዊ አስተሳሰብም ከካቶሊክ ዕምነት ጋር አብሮ ሊሄድ አልቻለም። ከቀደምት የካቶሊክ

²¹ From Bruno's work *Dètriplici minimo* (1959) as it is quoted by, Frank Gaglioti (2000)

እምነት ጋር የተጋጨው የቡሩኖ ሣይንሳዊ አስተሳሰብ ሄቱ ነው? በመጠኑም ቢሆን የቡሩኖን ሣይንሳዊ አስተሳሰብ ከዚህ በፊት አይተካል። ቡሩኖ ኮፐርኒካዊ ነው። ከኮፐርኒካስም በላይ ነው። ኮፐርኒካዊ በመሆኑ ቤተክርስቲያን ስትከተል የነበረውን የቶሎሚና የአሪስቶትልን አስተሳሰብ ጋር የሚጋጭ ነው። ለቶሎሚና ለአሪስቶትል መሬት የዓለም ማዕከል ናት። ለኮፐርኒካስ ግን ፀሐይ ማዕከል ናት። ቤተክርስቲያን ፀሐይ የዓለም ማዕከል ናት ብላ በጊዜው አታምንም ነበር። በአንድ በኩል የእግዚአብሔር ዓላማ የሚገለጽበት፣ የሰው ልጅና ህይወት የተፈጠረውም መሬት ላይ በመሆኑ መሬት ማዕከል መሆን አለባት የሚል ዕምነት በቤተክርስቲያን ውስጥ ነበር። የእግዚአብሔር ዓላማ አስኪሪጸም መሬት ቋሚ ናት። የቤተክርስቲያንም ስልጣን በመሬት ነው። መሬት ቋሚ እንደሆነችው ሁሉ የቤተክርስቲያንም ስልጣን ቋሚ ነው። መሬት ማዕከል አይደለችም፤ የቤተክርስቲያንም ስልጣን ቋሚ ነው። መሬት ማዕከል አይደለችም፤ በፀሐይ ዙሪያ የምትሸከረከር ፕላኔት ናት ከተባለ አንድምታው የቤተክርስቲያን ስልጣንም ሊለወጥ ወይም ሊሻር ይችላል ማለት ነው። በዚህ ግንዛቤ የኮፐርኒካስን ትምህርት የሚከተል የቤተክርስቲያንም ስልጣን እንደሚገዳደር ሆኖ ይቆጠራል። ከዚህ አንፃር ቡሩኖ ኮፐርኒካዊ መሆን የቤተክርስቲያንን ስልጣን የሚቃረን ሁኖ ተቆጠረበት።

ቡሩኖ ግን ከኮፐርኒካስም አስተሳሰብ በላይ ነበር። አለም አንድ ብቻ አይደለችም፤ ብዙ አለማት አሉ፤ ብዙ ፀሐዮች፣ ብዙ ህሊናዊ ፍጡሮች ሊኖሩባቸው የሚችሉ ፕላኔቶች ይኖራሉ ብሎ ያምን ነበር። ለቡሩኖ ፀሐይ ራሷ ከሌሎች ኮከቦች አንፃር ከታዩች የተለየች አይደለችም፤ ኮከቦች በርቀት የሚገኙ ፀሐዮች ናቸው። በዙሪያቸው የሚሸከረከሩ የራሳቸው የሆኑ ፕላኔቶች ያሏቸው ፀሐዮች ናቸው። እነዚህ ፕላኔቶችም ህይወት ያላቸው ፍጡሯን ሊኖሩባቸው የሚችሉ ናቸው። ዓለም የእኛ መሬት የምትገኝበት ብቻ ሳይሆን ብዙ አለማት አሉ። የእኛ ፀሐይም ብትሆን ከሌሎች ፀሐዮች አንዷ ናት አንጅ የተለየች አይደለችም።

ስለዚህ ፀሐይ እኛ የምንኖርበት ዓለም ይሁን የህዋ ማዕከል ልትሆን አትችልም። ህዋ በራሱ የተወሰነ አይደለም፤ ማዕከልም የለውም በማለት ህዋ መጠንና ወሰን አልባ እንደሆነ ያምን ነበር። ቡሩኖ የወሰን አልባ ህዋ አመለካከት ማምጣቱ የሰው ልጅ ጠባብ፣ ወሰንና የማይለወጡ አስተሳሰቦች ተላቆ ድንበር አልባ በሆነው ህዋ ገደብ የሌለው ህሊናዊ የፈጠራ ህቅምን በመጠቀም ራሱን ከፍ - - - ከፍ - - - ማድረግ የሚችል ፍጥረት መሆኑን ያሳየበት ነው በማለት ሺረነስት ካዝሬር (Ernst Cassirer) የተባሉ የጀርመን ፈላስፋ ተናግረዋል። አንደ ሂላሪ ጋቲ (Hilary Gatti) ላይነት ፀሐፊዎች በተለይ የፍልስፍና ይዘታቸው ከፍተኛ የሆኑትን የቡሩኖ ሥራዎች ከገመገሙ በኋላ አንደኛት ቡሩኖ የሰው ልጅ ከሥነ-መለኮታዊ እምነት እየተላቀቀ

ህይወቱን በፍልስፍና መምራት ወደሚቻልበት ደረጃ መሸጋገሩን ያበሰረ ነው። በማለት ገልፀውታል።

ብዙ ምሁራን እንደተስማሙበት በብሩኅ ለሞት ፍርድ የዳረገው ዋናው ነገር ሳይንሳዊ አስተሳሰቡ ሳይሆን ቤተክርስቲያን የምትከተላቸውን እምነቶችን የሚቃረን የሥነ-መለኮት አስተሳሰብ ያራምድ ስለነበር ነው። የተለያዩ የመረጃ ምንጮች እንደሚያመለክቱት የብሩኅ የሥነ-መለኮት አስተሳሰብ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን ብቻ አይደለም የክርስትና እምነትን ባጠቃላይ የሚፈታተን ነበር። ክርስቲያን ለሆነ የብሩኅ ሐይማኖታዊ አስተሳሰብ የሚያስደነግጥ፣ የሚያስጨንቅ፣ የሚያናድድ፣ የሚያስቆጣ፣ የሚያንቀጠቅጥ - - አይነት ነው። በአጭር በአጭሩ እንያቸው።

- በብሩኅ “ኢየሱስ የእግዚአብሔር ልጅ ነው ብዬ አላስብም” ይላል። በብሩኅ እግዚአብሔር አብ በወልድ ውስጥ (በተዋህዶ) (Incarnated) ሁኖ መኖሩን አያምንም። ኢየሱስ ልዩ ችሎታ ያለው ሰው እንደሆነ ግን አምናለሁ ይላል፤ ራሱን አምላክ ነኝ ማለቱ የሰውን ልጅ አሳስቷል በማለት በብሩኅ ኢየሱስን ይወቅሳል።
- ቅድስት ማርያም ድንግል መሆኗን አላምንም ይላል።
- የስላሴ ትምህርት ስህተት ነው ይላል።
- ሙሴ በሲና ተራራ ከእግዚአብሔር ጋር ተገናኘሁ ያለው ውሸቱን ነው፤ ህጉንም እግዚአብሔር ጽፎ አልሰጠውም፤ ለአስራኤላውያን ህጉን ጽፎ የሰጣቸው አራሱ ሙሴ ነው ብሎ ያምናል።
- ሰይጣን ከእግዚአብሔር ዘንድ ይቅርታ ሊያገኝ ይገባዋል፤ እንደማንኛውም ሐጢአተኛ ሊዋጅና ድኅነትን ሊያገኝ (redeemed) ሊሆን ይገባዋል የሚል እምነት ነበረው።
- ቁርባን የክርስቶስን ሥጋና ደምን አያስገኝም ይላል።
- በሥጋ የሚፈጸም ሐጢአት ለዘላለም የሞት ፍርድ የሚያበቃ (ለኩነኔ የሚዳርግ) ሐጢአት አይደለም ይላል።
- እግዚአብሔር ኅይልና ፍቅር በእያንዳንዱ የተፈጥሮ አካላት ውስጥ አለ፤ በዚህም እግዚአብሔር ከተፈጥሮ ውጭ አይደለም የሚል የሁልእምላክነት እምነት ነበረው።

- የከህነት ሹመት ተገቢ አይደለም በማለት ያምናል።

እነዚህ ዝርዝር የሥነ - መለኮት አስተሳሰቦችን የገለፀበት ወይም ያበራረበት ሥራዎቹ በትክክል አይታወቁም። ለዚህ ችግር አንዱና ዋናው ምክንያት

አብዛኛዎቹ ሥራዎቹ መቃጠላቸው ሲሆን ሌላው ምክንያት በካቶሊክ ቤተክርስቲያን በምስጢር መያዛቸው ነው። የካቶሊክ ቤተክርስቲያን በሩኖን ለፍርድ ስታቀርበውም ከቀረበበት ስምንት ከሶት ውስጥ አነዚህ አስተሳሰቦች የተገለጹበት መንገድ ግልጽ አይደለም። ለአንባቢዎች ግልጽ እንዲሆን ከተለያዩ ፀሐፊዎች ተለቅመው የቀረቡ ናቸው። እርግጠኛ መሆን የሚቻለው በአነዚህም ይሁን በሌሎች ጉዳዮች ላይ በሩኖ ምንጊዜም በውይይትና በክርክር ለመተማመን ዝግጁ መሆኑን ነው።

አነዚህ ትምህርቶች መናፍቅነት ሁነው በመገኘታቸውና ሳይንሳዊ አመለካከትም ከቤተክርስቲያን አምነት ጋር ተፃራሪ በመሆኑ ከስ ቀረበበት። ዋናው ከሳሽ ደግሞ ካርዲናል ቢላርሚን ነበር። በከሱ ሂደት በሩኖ የተከሠሰበት ጥፋት መሆኑን አምኖ ይቅርታ በከሱ ሂደት በሩኖ አምነቱን አንዲተው ብዙ ጊዜ ተጠይቆ ነበር። በሩኖም የያዘሁት አምነት ስህተት መሆኑን አሳዩኝ፤ ካሳመናችሁኝ የያዘሁትን አምነት አተወዋለሁ በማለት ይናገር ነበር። ይሁን እንጂ ቢላርሚንም ሆነ ማንኛውም የሥነ መለኮት ሊቅ ነኝ የሚል በሩኖን ለመከራከርና ለማሳመን የሚደፍር ጠፋ። በደፈናው ብቻ የምታራምዳቸው አመለካከቶች የመናፍቅ በመሆናቸው ይቅርታ ጠይቅ የሚል ነበር። በሩኖ ይቅርታ ካልጠየቀና አምነቱን በይፋ የማይከድ ከሆነ የሚከተለው ነገር እጅግ አስቃቂ በሆነ ሁኔታ መገደል ነው። በሩኖ ቤተክርስቲያን ልትወስድበት የምትችለውን እርምጃ በደንብ ያውቀዋል። ነገር ግን ስህተቱን አስካላወቀ ድረስ አምነቱን የሚከድበት ምክንያት ማግኘት አልቻለም፤ ሀሊናውን ከጾ ከመኖር ሞትን መረጠ። ይቅርታ እንደማይጠይቅ፤ አምነቱንም እንደማይከድ በማያወላውል ሁኔታ ለፍርድ ቤቱ አሳወቀ።

የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ያቋቋመችው ችሎት በበሩኖ ላይ የሞት ፍርድ

አስተላለፈ። የተላለፈው የሞት ፍርድ ሊፈጸምበት የካቲት 17,1600 ዓ.ም. (አኢአ) ንጋት ላይ ስምንት ዓመት ያህል ከታሠረበት ከፍል ወጣ። ሮም ወደሚገኘው ወደ ካምፓ ዲ ፊዮሪ አደባባይ ይወስዱት ጀመር። ለተሰበሰበው ህዝብ መልዕክት እንዳያስተላልፍ አፉን በቆዳ ልጓም አሠሩት። አደባባዩ ላይ ትልቅ ግንድ ቆሟል። ከሥሩ ደግሞ ለመቃጠል የተዘጋጀ ከሠልና የእንጨት ከምር ይገኛል። ወደ ግንዱ አስጠግተው የለበሰውን ልብስ አውልቀው እርቃትን ከግንዱ ጋር አሠሩት።

በሩኖ

ከግንዱ ሥር የተከመረውን እንጨት የሚያቀጣጥሉ ሰዎች ወደ እርሱ ሲጠጉ በሩኖ ፊቱን ከእነርሱ አዞረ። ከሠሉም፤ እንጨቱም ተቀጣጠለ፤ ጭሱም አሳቱም ወደ ላይ እየወጣ የቡሩኖን ገላ ከአይታ ይሰውረው ጀመር፤ ቀስ በቀስም የቡሩኖ ገላ ሙሉ በሙሉ በሚንቀለቀለው አሳት ይበላ ጀመር፤ ከተወሰነ ደቂቃ በኋላም ወደ አመድነት ተቀየረ። በዚህ ሁኔታ ቡሩኖ ለሳይንስና ፍልስፍና ራሱን ሰማዕት አደረገ። አልፎንሶ ኢንጌኖ የተባሉ ፀሐፊ "ቡሩኖ የሌክሩተስን ፍልስፍና ተላብሶ ሰው ከሞትና ከአምላክ ፍርሃት ነፃ ሁኖ መኖር የሚችል መሆኑን ያስመሰከረ ሰው ነው።" በማለት አድናቆታቸውን ገልፀውለታል።

ቡሩኖ መስቀል በዩዙከርስቲያኖችሲቃጠል

ቡሩኖ ለሳይንስ፣ ለነፃ አስተሳሰብና ለአውነት የከፈለውን መስዋዕትነት የሚዘከር ሐውልት ተቃጥሎ በሞተበት አደባባይ ላይ ቆሞለታል። ከሐውልቱ ሥር እንዲህ የሚል ጽሑፍ ይገኝበታል። "ለቡሩኖ፤ አስቀድሞ ካየው ትውልድ፤ በአሳት ተቃጥለህ ከሞትህበት ቦታ" ይላል። ሳይንስ እዚህ ደረጃ የደረሰው እንደነ ቡሩኖ አይነት ሰዎች ተከፍለውበት ነው። እንዲህ ባይሆን ኑሮማ አለማችን ከስልጣኔ ጋር ሣትተዋወቅ ከአውቀት ብርሃን ርቃ በድንቁርና ኃይሎች እየተመራች በጨለማ ውስጥ ትኖር ነበር።

• **ሐይፓትያ (Hypathia (370 – 415 ዓ.ም.))**

አስካሁን ባየናቸው ታሪኮች በአስተሳሰባቸው፤ በእምነታቸው፤ በአውቀታቸው ከቤተክርስቲያን እምነት ስለተለዩ ብቻ በመሪዎቻቸው እየታዘዙ ክርስቲያኖች አስቃቂ የሆኑ ግድያዎችን በፈለሰፋዎችና በሣይንቲስቶች ላይ ፈጽመዋል የሚል ድምዳሜ ላይ ደርሰን ይሆናል። የሐይፓትያን ታሪክ ካየን በኋላ ግን ለካስ ከዚህም በላይ የከፋ ነገር አለ! ለማለት አንዝደዳለን። ቤሐይፓትያ ደግሞ ምን ልናይ ይሆን? አስካሁን ያየነው እንኳ ሠይጣን ራሱ ፈጽሞታል ተብሎ ያልተፃፈውን አስቃቂ ነገር

ነው የሰው ልጅ በራሱ ዘር ላይ እንደፈጸመ የተረዳነው፤ በእውነት ግን አስካሁን ካየነው በላይ የከፋ ነገር ከርሱቴያሮች ፈጽመዋል፡፡

መልሱ፡ - እዎ፤ ፈጽመዋል፤ ያውም አያመጣ በገፋ ሴት ፈረካፋ፤ ሣይንቲስት ላይ፡፡ የሐይታትያን ታሪክ ስንረዳ ከዚህ በፊት የተነሳሱትን ሁሉ አድሰኝኝ ናቸው ለማለት እንገደዳለን፡፡ ምንም እንኳን የምትሉኝን እኛ እኩ ህሊናችን መስከም የማይችለው ታሪክ ነው ያየነው፡፡ ከዚህ ሃሳብ ነገር ይኖራል በለን ማሰብ ይከብደናል፡፡ የሚል ስሜት ለፈጠርብዎት እንገምገማል አረዳለሁ፡፡ እውነት የሆነን ታሪክ መናገር የሚከብድ ሳይሆንም እኔም (የዚህ መጽሐፍ እዘጋጅ) የሐይታትያን ታሪክ በትንሹም በሆነ ስፈራው ይሰማኝ የነበረው ስሜት በጣም ከባድ ነበር፡፡ ላለመሣኛም አሳቢ ነበር፤ የሃይታትያ መንፈስ ግን "እንተም ልትበድለኝ በእኔ ላይ የያረሰውን በፈላ አፍነህ ይዘህ ኢትዮጵያዊያን እንዳያውቁትና እንዳያዘነጉልኝ ልታደርግ" የሚለኝ መሰለኝና ከባድ ስሜት እየተናካካኝም በሆነ ይኸው - - - ሙርያ፤ ከራሴ ብያለሁ፡፡ ሳታሰበው የወረደባትን መሳት የያረሰባትን ሥቃይ ተካፈሉላት፡፡ ትዳር አልነበራትም፤ ልጅም አልነበራትም፤ ዘመድም አልነበራትም፤ ከሣይንስ፤ ከፍልስፍና፤ ከሂሳብና ከተማሪዎቿ ውጭ የምታውቀው የላትም ነበርና ስትሞት እናቱ - - - እናቱ፤ አከሱቱ፤ አህቱ ብሎ ያለቀሰላት አልነበረምና የምታለቅሱላት ካላችሁ አታልቅሱላት አልላችሁም - አልቅሱላት፡፡ አስካሁን ያየናቸው ፈላስፋዎች ይብዛም ይነሱ ከቤተክርስቲያን እምነት የተለዩ ግልጽና በእንደበታቸው የተነገረ አጃም ነበራቸው፤ ሃይታትያ የተገደለችው ግን ተጨባጭነት በሌለው ፕሮግራም አሉባልታ ነበር፤ ሻረ ከሞቷም አሞሟቷ ለመሆኑ ሃይታትያ ማን ናት?

ሃይታትያ ግብዛዊት ናት፡፡ የተወለደችው፤ ያደገችው፤ የኖረችው፤ ታዋቂ የሆነችው፤ የሞተችው - - - ሁሉንም ነገር የሆነችው አንድ ከተማ ውስጥ ነው - አሌክሳንደሪያ፡፡ ስለ እናቷ የሚታወቅ ነገር የለም፡፡ አባቷ ግን በአሌክሳንደሪያ ዩኒቨርሲቲ ውስጥ የሥነ-ቀመር (የሂሳብ ትምህርት) እና የሥነ-ከዋክብት ሊቅ እንደነበር ይታወቃል፡፡ ታዋቂው የሂሳብ ሊቅ የነበረውን የዩክሊድን ሥራዎች በማሻሻልና ለመረዳት ቀላል በሆነ መልኩ ያዘጋጃቸው የሃይታትያ አባት ነው፡፡ ስሙ ቲዮን ይባላል፤ ቤት-ልጁ ግሪካዊ ነው፡፡ ለነገሩ በዘመኑ ስሜን አፍሪካን ጨምሮ በሚድግራችን ባህር ዳርቻ የነበሩት ሁሉም ሀገሮች በግሪክ ሥር የሚተዳደሩ፤ በቅጥታም የማይተዳደሩት የግሪክ ባህልና ንግድ ተጽዕኖ ሥር ነበሩ፡፡

²² የሃይታትያ ታሪክ በዘመናዊ ታሪክ የሚከተት አይደለም፡፡ በካርሳ ላይ የተፈፀመው አሰቃቂ ድርጊት ስለሚለይ የካርሳን ታሪክ መጨረሻ ላይ ማየት አስፈላጊ ሆኖ በመገኘቱ ነው በዚህ መንገድ መግለጽ ያስፈለገው፡፡

በዘመኑ የነበረው ባህል በሴቶች ላይ ከባድ ተጽዕኖ ይፈጥር ነበር፤ ሌላው ይቅርና የመማር ዕድል እንኳ እያገኙም ነበር። ቲዮን የዚህ ላይነት ተጽዕኖ በሴት ልጅ ላይ መፈጸም አልፈለገም። የተማረ ሰውም በመሆኑ ከዘመኑ ባህላዊ ሥርዓት በመለየት ሴት ልጁን ማንኛውም የግሪክ ወንድ ልጆች እንደሚያደጉት አድርጎ በነፃነት ከማሳደግም በላይ ለወንዶች ብቻ የሚሰጠውን የትምህርት ዕድል ልጁም እንድታገኝ አድርጓል። እርሷም በትምህርት ፍቅር የተለከፈች ሆነች፤ ከትምህርትና ከመመራመር ውጭ የምትሠራው ምንም አልነበረም፤ ራሷን ሙሉ በሙሉ ለትምህርት በመስጠቷ አስከሞተችበት ጊዜ ድረስ ትዳር አልያዘችም፤ ከጾታዊ ግንኙነትም ታቅባ ነው የኖረችው።

ሃይታትያ መካከለኛ ቁመት የነበራት እጅግ ውብ እንደነበረች ይነገራል። ተናግራ የማሳመን ችሎታዋ ከፍተኛ ነበር። እንደበቷ በጥበብ የተሞላ ነበር፤ ሰውን የማታስቀይም ገራገርና ሩህሩህ ነበረች። ያላትን ለሰው አካፍላ የምትኖር ለጋስ፤ ለሰው አዛኝ ነበረች። በዚህ የሚደነቅ ባህርይዋ ከህዝቡ ከፍተኛ አድናቆትና ከበሬታን አግኝታ ትኖር ነበር። ህዝቡ ብቻ ሳይሆን የአሌክሳንደሪያና የአካባቢው ገዥ የነበረው አሬስታስ አድናቂዋና አከባሪዋ ነበር። ከእርሷ የሂሳብ ትምህርትን፤

ሃይታትያ በወጣትቷ

ስነ-ከዋክብትንና ፍልስፍናን ለመማር ከተለያዩ የዓለም ክፍሎች የሚመጡ ተማሪዎች በእውቀትና በማስተማር ችሎታዋ በጣም ያደንቋትና ያከብሯት ነበር። በጊዜው ሃይታትያ ስነ-ከዋክብትና ፍልስፍና ትምህርቶችን በማወቅና በማስተማር የመጀመሪያዋና ብቸኛዋም ሴት ነበረች። የሂሳብ ትምህርቶች በጊዜው ከፍተኛ ደረጃ የደረሱትን ጀኦሜትሪንና አልጂብራን ተፈታ ማስተማር ብቻ ሳይሆን ማሻሻያዎችን ታደርግ ነበር፤ ጥቅም ላይ ታውላቸውም ነበር። የሥነ-ከዋክብት ጥናቷም ውጤታማ ነበር። የአባቷ ሦስተኛ መጽሐፍ ነው ተብሎ የሚነገረውና ቶሎሜ መሬት የዓለም ማዕከል አድርጎ፣ ገለፀበት ሥራው ላይ የቀረበው የትርጉምና የትንታኔ ሥራ የእርሷ መሆኑ ታውቋል። በአባቷ የሥነ-ከዋክብት ትምህርት ላይ ተመስርታ ከዋክብቶች አንዱ ከሌላው የሚኖራቸውን መስመራዊ ግንኙነት የሚለካበት መሣሪያ (አስትሮላብ) መሥራት ችላለች፤ ተማሪዎቿም እንዴት መስራትና ጥቅም ላይ ሊያውሉት እንደሚችሉ ታስተምራቸው ነበር። አባቷ መሠረት ካስያዛት ከሂሳብ ትምህርትና ከከዋክብት ምርምር በተጨማሪ በፍልስፍናውና በስነ-መለኮት ተምህርቶች ከፍተኛ እውቀት ነበራት።

ለሃይታትያ የፍልስፍና፣ የከዋክብትና የስነ-መለኮት እውቀቶች እንዲከሰቱ የሚለያዩ አይደሉም።

ሃይታትያ የምትከተለው ፍልስፍና ኒዮፕላቶኒዝም ነው። ኒዮፕላቶኒዝም በፑልቶኒዮስ ሲራመድ የነበረውና የጥንታዊቷ ግሪክ ፈላስፋውን የፕሌቶን ፍልስፍና የሚያቀነቅን የሄልኒዝም ዘመን ፍልስፍና ነው። የኒዮፕላቶኒዝም ፍልስፍና መንፈሳዊ ይዘት የነበረው ሲሆን ተከታዮቹ በአብዛኛው ተመስጦ የሚያበዙና የመናገሩን ኑሮን የሚመርጡ ነበሩ።

የኒዮፕላቶኒዝም ፍልስፍና በሃይታትያ ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ ነበር የፈጠረባት። በተለይ ደግሞ ፕሌቶ ፈላስፋ ሁኖ ለመኖር በትዳር ታስሮ የቤተሰብ ህይወት አየመሩ መኖር እንደማያስፈልግ የተናገረው ባላደረባት ተጽዕኖ ትዳር ሣትይዝና ቤተሰብ ሣትመሠርት ነው ዕድሜ ዘመኗን የጨረሰችው። የሃይታትያ ኒዮፕላቶኒዝም ፍልስፍና ትኩረት ያደረገው የህልውናን ምስጢር በመረዳት ላይ ነው። ለመሆኑ የህልውናን ምስጢር ማወቅ ይቻላል? ሃይታትያ እንደ የምታምነው ነገር አላት። እያንዳንዱ ሰው በህልውና ውስጥ የሚገኘውን ምስጢር ለመረዳት የሚያስችል የተደበቀ ችሎታ አለው ብላ ታምናለች። ይኼን የተደበቀ ችሎታ ሃይታትያ "የተቀበረው አይን" ብላ ትጠራዋለች። የተፈጥሮን ምስጢር እያወቅን ስንሄድ የተቀበረው አይን - በእያንዳንዱ ሰው ውስጥ ተሰውሮ የሚገኘው የህሊና የማወቅ ኃይል - አየበራ ይሄዳል። የተሰወረው ችሎታ ሲወጣ እውቀት እንደሚንቀሳቀስ የእሳት ብርሃን እያደገ ይሄዳል። የተደበቀውን ችሎታ ለማውጣት (የተደበቀው አይን እንዲበራ ለማድረግ) ደግሞ ከፍ ያለ ህሊናዊ አስተሳሰብ ማለትም ማንሰላሰልና መመሰገን የሚችል ህሊና አስፈላጊ እንደሆነ ታስረዳ ነበር።

ለሃይታትያ በእውቀት እያደጉ መሄድና የተፈጥሮን ምስጢር መረዳት የመለኮትን ዕውቀት መጋራት መቻል ነው። በሌላ አገላለጽ ሰው ድብቁን ችሎታውን ጥቅም ላይ ሲያውል ነፍሱን ወደ አምላክ እንድትጓዝ ያደርጋታል። ለሃይታትያ የህሊናን ብርሃን እያገኘ መኖር ወደ መለኮት የሚወስደውን መንገድ ምሪት ማግኘት ነው። በዚህ ገንዘቤዋ የህሊናን ነፃ የማገናዘብ ህቅም የሚገታ ማነኛውም አስተሳሰብና አምነት ስህተት መሆኑን አሳይታለች። ሰዎች በሌላኛው ዓለም የሚጠብቃቸውን ቅጣት በመፍራት ህሊናቸውን አስረው መኖር ልክ በጉልበት አየተገዙ ነፃነት አጥቶ እንደመኖር አድርጋ ትረዳው ነበር።

በዚህ ግንዛቤዋ ሣይንስ በተለይም ደግሞ የከዋክብት ጥናት መንፈሳዊ ማንነትን ከፍ የሚያደርግ በመሆኑ የመለኮትን ባህሪ ተከፍሎ መኖር የሚያስችል እንደሆነ በመረዳት እውቀት ስብዕናችንን ከፍ ማድረግ የሚያስችል ፋይዳ እንዳለው አሳይታለች። ይኼን የመሠል መንፈሳዊ ይዘት

ያለው ፍልስፍና ታሪምድ ስለነበር በጊዜው የነበረው ታሪክ ፀሐፊ ሶከረቲስ ስኮላስቲክስ ሃይፓቲያን "በዘመኑ ከነበሩት ፈላስፋዎች ሁሉ የላቀች ፈላስፋ" - "she far surpassed all philosophers of her time" አድናቆቱን ገልጾለታል። በአውቀቷ ካላት ችሎታ በተጨማሪ ብዙ ፀሐፊዎች ሥነ-ምግባሯንና ማኅበራዊ ሀይወቷን አድንቀው ጽፈውላታል። በማለት የተባለ ፀሐፊ "የተባረከችና የተቀደሰች" ሴት በማለት ገልጿለች። ሴይረን ፀሐፊዎች ደግሞ "በሁሉም ዘንድ በጣም የምትወደድ የተከበረችና ለሰው ሁሉ አዛኝ የነበረች" በማለት ገልፀዋል።

ጥያቄው፡ - አችን የመሰለች ጭምትና የቀለም ሰው ከርስቲያኖች ለምን ገደሏት? ቤተ ክርስቲያን በተለይም ሊቀ ጳጳሱ ቄርሎስ አንዳይተቸባቸው የሚፈልጉ ፀሐፊዎች ሃይፓቲያ የተገደለችው በራሷ ጥፋት ነው ይላሉ። ከክርስቲያኖች ይልቅ ለሌሎች ሐይማኖቶች የሚወግነውን አገረገዠውን አሪስተስን ትደግፍ ነበር፤ አርሱን እየመከረች በክርስቲያኖች ላይ በደል እንዲፈፀም አድርጋለች፤ ጠንቋይም ነበረች፤ ከሠይጣን ጋር እየተነጋገረች አስማት ታደርግ ነበር ይላሉ። ሌሎች ደግሞ ሃይፓቲያ በአሠቃቂ ሁኔታ መገደል በአጠቃላይ በግድያው የተሳተፉትን ክርስቲያኖችን ተጠያቂ ያደረጉና ከሁሉም በላይ ደግሞ ግድያ ፈጻሚዎችን በጊዜው የመራውን ጴጥሮስ የተባለውን ግለሰብና አንዲገደሏት ያዘዘውን ሊቀጳጳሱን ቄርሎስን ተጠያቂ ያደርጋሉ። ከሁላት አቅጣጫ የቀረቡትን ማስረጃዎች ለጊዜው አንዳሉ አንተዋቸውና የሃይፓቲያ የአገዳደል ሁኔታ ግልጽ የሚያደርግ ነገር ስንፈልግ የቄርሎስን ታሪክ እናገኛለን። ለመሆኑ ቄርሎስ ማን ነው?

የቄርሎስ ታሪክ የተሞላው በትግል ነው፤ ትግሉንም ሁልጊዜ እንዳሸነፈ ነው። ቄርሎስ የተመኘውን ለማግኘት የማያደርገው ነገር የለም። በሐይል ማሸነፍ እንደሚችል ሲረዳ የመነኩሳትን ጉልበት ሣይቀር ይጠቀማል፤ በሀይል የማይቻል ከሆነም ምስጢራዊ ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነት ከፍ ካሉ የመንግስትና የሐይማኖት አመራሮች ጋር ይፈጥራል። በዚህም በዚያም ብሎ ግን ያሸንፋል። ለነገሩ ቄርሎስ የወጣትነት ዕድሜውን ያሳለፈው ሐይማኖታዊና የጥንት ግሪካዊያንን ፍልስፍና በመከታተል ነበር። ለተወሰነ ጊዜ ትምህርቱን በረሃ ውስጥ ከሚገኝ ገዳም ውስጥ ተከታትሏል። በረሃ ውስጥ የተከታተላቸው ሐይማኖታዊና የፍልስፍና ትምህርቶች ግን መንፈሱን አላቀዘቀዙትም። የወጣትነት ስሜቱ እንደኖረበት በረሃ ይፋጅ ነበር። ይኼን ግለቱን ተጠቅሞ የአሌክሳንደሪያ ቤተክርስቲያን ሊቀጳጳስ በመሆን የመጀመሪያ ድሉን ተቀዳጀ።

በአብዛኛው የቤተክርስቲያን ሥልጣን ከአንዱ ወደ ሌላው የሚሸጋገረው ሰላማዊ በሆነ መንገድ ነው። የቄርሎስ ወደ ሥልጣን መምጣት ግን በትግል፤ በሁከትና በአወዛጋቢነት ነው። ከቄርሎስ በፊት ሊቀጳጳስ የነበሩት

ቴዎፍሎስ ናቸው። ቴዎፍሎስ ደግሞ የቄርሎስ አገብቱ ናቸው። ቴዎፍሎስ አድሚያቸው እየገፋ ሲመጣ የቄርሎስን ችሎታ በማየትም ሆነ ባላቸው የሥጋ ዝምድና ምክንያት ከገዳም አውጥተው ከእርሳቸው አጠገብ ሁኖ ሲወጡም ሲገቡም እንዲከተላቸው አደረጉት። ሊቀጳጳሱ ቴዎፍሎስ እንደሞቱ የእርሳቸውን ወንበር ይረከባሉ ተብለው የሚጠበቁትና የሚገባቸውም ሊቀካህኑ ጢሞቴዎስ ነበሩ። ጢሞቴዎስ የአሌክሳንደሪያ ቤተክርስቲያን ሊቀጳጳስ ለመሆን እየተዘጋጁ እያለ ቄርሎስ በደጋፊዎቹ ታጅቦ ተቃውሞ ማሠማት ይጀምራል። በዚህ ጊዜ ቄርሎስ 36 ዓመቱ ነበር። ታማኝ የሆኑትን መነኩሳትን ደጋፊ አድርጎ አደራጅቶ ሦስት ቀን ሙሉ ዛቻ የተቀላቀለበት መግት ገጥሞ የአገብቱን ወንበር መረከብ ቻለ - 24ኛው የአሌክሳንደሪያ ቤተክርስቲያን ሊቀጳጳስ ሁኖ ተሾመ። በዚህ ድርጊቱ የመጀመሪያው ድሉን በጢሞቴዎስ ላይ አስመዘገበ።

ሥልጣኑን ከያዘ በኋላ ቄርሎስ ጠብ ያለሽ በዳቦ ሆነ፤ ሁለተኛ ሰለባውን ይፈልግ ጀመር። ቄርሎስ ሥልጣን ከያዘ በኋላ አይኑ በኖቫቲያዊያን (Novatians) ላይ አረፈ። ክርስቲያኖች ይሰደዱበት በነበረበት ዘመን ብዙ መከራን እንደተቀበለ የሚነገርለትና በፊተና ጽኑ የማይሆኑ አማኞችን ቤተክርስቲያን መቀበል የለባትም ብሎ ያምን የነበረው የሮማ ቤተክርስቲያን መነኩሴ - ኖቫቲያን - እምነት የሚከተሉ አማኞች ናቸው ኖቫቲያዊያን የሚባሉት። ኖቫቲያዊያን ራሳቸውን ከሐጢአት ተግባርና ከካቶሊክ ቤተክርስቲያን የተበላሽ ሥርዓት እንጽተው ለመኖር ካላቸው ከፍተኛ ምኞት የተነሳ ራሳቸውን ንጹሐን (Purists) ብለው በመጥራት የተለዩ ክርስቲያናዊ፣ ማኅበራዊ ህይወት መስርተው ይኖሩ ነበር። ከእምነታቸው ባሻገር ባለፀጋ የሚያሰኛቸው ብዙ ንብረት ነበራቸው። ከባህሪ አንፃር ግን የዋሆች፣ በማንም ላይ ጉዳት የማያደርሱ፣ እንደነበሩ የታሪክ ፀሐፊዎች መስከረውላቸዋል።

ቄርሎስ የኖቫቲያዊያን የተለዩ ክርስቲያናዊ ኑሮ ያስደሰተው አይመስልም፤ የሐብታቸው መጠንም ሳያጓጓው አልቀረም። እነርሱንም በቀላሉ ማጥቃት እንደሚችል ተረዳ። ለስልጣን ያበቁትን ናትራዊያን የሚባሉ ለእምስት አመታት ያህል በረሃ ከሚገኝ ገዳም ውስጥ አብሯቸው የነበሩትን መነኩሳት ተጠቅሞ ኖቫቲያዊያንን ማሳደድ ጀመረ። ቤተክርስቲያናቸውን ዘጋ፤ ህብት ንብረታቸውም እንዲዘረፍ አደረገ። ኖቫቲያዊያንን ጠራርጎ ከአሌክሳንደሪያ በማስወጣት ብቸኛው የክርስቲያን ማኅበረሰብ እርሱ የሚመራቸው ክርስቲያኖች መሆናቸውን አረጋገጠ።

ሦስተኛ የቄርሎስ ሰለባዎች አይሁዶች ሆኑ። አይሁዶች አሌክሳንደሪያ ውስጥ ሰባት መቶ አመታትን ያስቆጠረ ረጅም ታሪክ አላቸው፤ የህዝብ ቁጥራቸውም ብዙ ነው። ቄርሎስ ከአይሁዶች ጋር ምን አጋጫው? ቁርሾው

በየጊዜው ሰበብ እየፈለጉ ከርስቲያኖችና አይሁዶች መቆራቀላቸውን ተከትሎ ቄርሎስ የራሱንም ሆነ የቤተክርስቲያንን የበላይነት በአይሁዶች ላይ ለመቆጣጠር ካለው ፍላጎት ይጀምራል። የኦሌክሳንደሪያ ሀገረ ገዢ አራስተስ - በኖቫቲያዊያን ላይ ከርስቲያኖች ያደረሱትን ጥቃት ሲያመጣ ድብቁ የቄርሎስ ዓላማ ገሃድ መውጣት ጀመረ። ሀገረ ገዢው ከዚህ ጉዳይ ጋር በተያያዘ የኦሌክሳንደሪያን ከተማ ህዝብ ሰብስቦ አዋጅ ለማስገባር እየተዘጋጀ መሆኑን ቄርሎስ መረጃ ደረሰው።

አራስተስ ሊያውጅ የተዘጋጀው ስለምን እንደሆነ ለማወቅ ቄርሎስ ሄራክስ የሚባለውን የራሱን ታማኝ ሰው በምስጢር ወደ አገረ ገዢው ላከው። ሄራክስ በአይሁዶችም ሆነ በሌሎች ኦሌክሳንደሪያዊያን ዘንድ የሚታወቅ ነበርና ከአገረ ገዢው ግቢ ውስጥ መታየቱ ሲታወቅ አይሁዳዊያን አገረ ገዢው ይቼን ያደረገው ሆን ብሎ እኛን ለማናደድ ያደረገው ሢራ ነው በማለት ለተቃውሞ ወጡ። በዚህ ጊዜ አገረ ገዢው ሁኔታውን እንደማያውቅ ካሳወቃቸው በኋላ ለአይሁዳዊያንም ታማኝ መሆኑን ለማሳየት ለተቃውሞ በወጣው ህዝብ ፊት ሄራክስ እንዲቀጣ ትዕዛዝ አስተላለፈ። ቅጣቱ በሄራክስ ላይ መፈጸሙ ሄራክስን ለመቅጣት ብቻ ሳይሆን በአገረ ገዢው በቄርሎስ ላይ፣ መንግስትም በቤተክርስቲያን ላይ ያላቸውን የበላይነትን ለማሳየት ጭምር የተፈጸመ ነበር።

ቄርሎስስ ማን ሆነና! እንኳን ተነኩቶ ይቅርና ባይነካ እንኳ ኃይሉን ለማሳየት መቼ ወደ ኋላ ይልና! ከዚህ በኋላ ምን ተከሰተ? በጊዜው የነበረውን የኦሌክሳንደሪያን ታሪክ የፃፈው ሶከሪተስ ስኮላስቲክስ ከዚህ በኋላ የሆነውን ሁሉ ለፊልም የተዘጋጀ ጽሑፍ አስመስሎ ነው የገለጸው።

ቄርሎስ ሄራክስ በአደባባይ መቀጣቱን እንደሰማ አይሁዳዊያንን በከፋ ሁኔታ እንደሚበቃላቸው ዛታ። አይሁዳዊያንም የቄርሎስን ዛቻ ሰሙ። አይሁድ - - - አ - - - አ - - - አ - - - አንኳን ለተቀናቃኛቸው ለምስኪኑ ኢየሱስም አልተኝለት። እነርሱም በበኩላቸው ከርስቲያኖችን ፍዳቸውን ሊያበሏቸው አቅድ ማውጣት ጀመሩ። ሴራቸው ከርስቲያኖችን በማዘናጋትና በማሞኘት ጥቃቱን ለመፈጸም የሚያስችላቸው ነበር። ከርስቲያኖች በሌሊት ይቤታቸው እንዲወጡ የሚያደርግ ስልት ዘየዱ። ማንነታቸው እንዳይለይ በሌሊት በከርስቲያኖች ሠፈር እየዘፉ "ቤተክርስቲያኑ ተቃጠለ - - - ተቃጠለ - - - ቤተክርስቲያኑ ተቃጠለ" እያሉ ይለፍፋ ጀመር። ከርስቲያኖችም እውነት መሰሏቸው የተቃጠለውን ቤተክርስቲያናቸውን ለማትረፍ ብለው በጨለማ እየተደናበሩ ከቤታቸው መውጣት ጀመሩ። በዚህ ጊዜ ለመግደል የተዘጋጁት አይሁዶች ከርስቲያኖችን መጨፍጨፍ ተያያዙ፤ እጅግ ብዙ ከርስቲያኖች በአሠቃቂ ሁኔታ ተገደሉ። አይሁዳዊያን የሰሩት ግፍ የሌሊቱ ጨለማ ስፍኖላቸው አልቀረም፤ አይነጋ የለም ነጋ፤ ጀንበር የአይሁዶችን ግፍ

ገሃድ አወጣች። በየቤቱ ሬሳ፣ በየቤቱ ለቅሶ - የክርስቲያኖች ሠፈር በሐዘን ተዋጠ።

ቄርሎስ ሣይነጋ መርዶው ተነገረው። ወዲያው ጥቃትን ሣይበቀል ወደ ኋላ የማይመለስ ኃይል ይዞ የአይሁዳዊያንን ቤተመቅደስ ተቆጣጠረው፤ አይሁዶችንም ከምድረ አሌክሳንደሪያ ተጠራርገው እንዲወጡ፤ ሀብት ንብረታቸውም እንዲዘረፍ የእርሱን ትዕዛዝ ለሚጠባበቀው የክርስቲያኑ ኃይል ቀጭን ትዕዛዝ ሰጠ። ጥቃቱ ተጀመረ። ክርስቲያኖች አይሁዶችን መግቢያ መውጫ አሳጥተው አጠቋቸው። የአይሁዶች መኖሪያ አካባቢ ወደ ፍርስራሽነት ተቀየረ፤ ሃብት ንብረታቸውም እንደ ሣይቀር ተዘረፈ። በሀይወት የተረፉት አይሁዳዊያን ዘር ማንዘራቸው ለ700 ዓመታት የኖሩባትን አሌክሳንደሪያን ለእንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ተሰናብተዋት ሄዱ። አሌክሳንደሪያ ከአይሁዳዊያን ነፃች።

የአገረ ገዥው መልስ ምን ይሆን? ቁጣ - - - ድንፋታ - - - የማይቀሩ ነገሮች እንደሆኑ ማንም መገመት አያዳግተውም። በብዙ ሺ የሚቆጠር ህዝብ በአንድ ቀን እንደጉም በኖ መጥፋቱ ከገደቡ ያለፈ ብቀላ መሆኑን አገረ ገዥው ስለተሰማው ሁኔታውን ታግሶት መቀመጥ እንደማይችል አሳወቀ። ሁኔታውን ዘርዘሮ ለሮማው ንጉስ አሳወቀ፤ ቄርሎስም ተመሳሳይ ነገር አደረገ። ከዚህ በኋላ አገረገዥ አሪስተስና ሊቀጳጳስ ቄርሎስ ተፋጠጡ።

ቄርሎስ ከአሪስተስ ጋር የተፈጠረውን ችግር ሲያጠናው ሊስከትል የሚችለው መዘዝ አሰጋው። ችግሩን በሰላም ተወያይተው በአርቅ መፍታት እንዲችሉ ሽማግሌዎችን በመላክ ተደጋጋሚ ጥያቄዎችን አቀረበ። አሪስተስ የግዛቱ አንድ አካል የሆነ አንድ ታላቅ ህዝብ አጧልና አርቁን ለመቀበል ሀሊናው አልፈቅድለት አለ። ብዙ ነገር ከወንጌል እየጠቀሰ ሁለቱ አብረው ሊሠሩ እንደሚገባቸው ቢገልጽለትም አሪስተስ የተቀየመ ልቡን የሚሸርለት ሁኖ አሳገኘውም። ከአይሁዶች ጥቃት በላይ ደግሞ የእርሱ ሥልጣን መደፈር አየቆየ ይሰማው ጀመር፤ ለአሌክሳንደሪያ ኃይሉ ሰው እርሱ ሣይሆን ቄርሎስ መሆኑ አንገበገበው።

ቄርሎስም በበኩሉ አሪስተስ አርቁን አልፈልግም ማለቱ አየቆየ ይከነክነው ጀመር፤ ውርደት መስሎም ተሰማው። እናም እርሱ አሪስተስን ይቅርታ እንደጠየቀው ሁሉ አሪስተስም በተራው እርሱን ይቅርታ እንዲጠይቀው የሚያስገድድ ነገር ለመፈፀም ማሰብ ጀመር። አስግቶት የነበረው ኃይሉ የሮማ መንግስት ዝም ማለቱን ተከትሎ የልብ ልብ ሰጠውና ታማኝ የሆኑትን ነውጠኛ ደጋፊዎችን አደራጅቶ በአሪስተስ ላይ አመጽ አስነሳበት። በአደባባይ ወጥተው አሪስተስን የሚያወግዙ መፈክሮችን ማሰማት ጀመሩ። አሪስተስን ጣዖት አምላኪ ነህ ይሉት ጀመር። በኮንስታንቲኖፓሉ ሊቀ ጳጳስ የተጠመቀ ክርስቲያን መሆኑን አመጽ ለወጣው ህዝብ አሪስተስ ቢናገርም

የሚሰማው አጣ። ይባሉ ብሎ አምኖህ የተባለ መነኩሴ ድንጋይ ወርውሮ የአሪስተስን ጭንቅላት ፈነከተው። አሪስተስ ሰውነቱ በደም ተነከረ። የአሪስተስ ጠባቂዎች የሞተ መስሏቸው ተደናግጠው ትተውት ፈረጠጡ።

አሪስተስ ብቻውን እንደቀረ ባዩ ጊዜ የአሌክሳንደሪያ ህዝብ አዘነለት፤ ከጉጉም ቆመ። በድንጋይ የፈነከተውን መነኩሴ አሳደው ያዙት፤ አምኖህ በቁጥጥር ስር ዋለ። አሪስተስ ህክምና አገኘና ወደ ሥልጣኑ ወንበር ተመለሰ። ወዲያው አምኖህ በህዝብ ፊት ተደብድቦ እንዲገደል አዘዘ አምኖህም በዛው ዕለት ተደብድቦ ተገደለ። አብዮት ልጆቿን እየበላች ስለ እነርሱ መዘመርና ማወደስ አታቆምምና ቄርሎስ የአምኖህን ሬሳ ተቀብሎ በከብር ከአስቀበረው በኋላ “ለሐይማኖቱ ሰማዕት የሆነ” በማለት ስሙን ከሰማዕታት መዝገብ ላይ አሰፈረው።

የአሪስተስና የቄርሎስ ጠብ እዚህ ደረጃ ደረሰ፤ ሁለቱም ለሮማው ንጉስ ጉዳዩን አሳውቀው ለጊዜውም ቢሆን ሁከቱ በርዶ ሰላማዊ ኑሮ በከተማው ውስጥ መታየት ጀመረ። ቄርሎስ ግን አይሁዶችን ከከተማው ጠራርጎ በማስወጣት ካስገኘው ድል ሌላ የመንግስትን ስልጣን መፈታተን የሚያስችል ኃይል እንዳለው አሳዩ።

ግጭቱ በርዶ ነገሮች ከተረጋጉ በኋላ ወሬ - - - ወሬ - - - በክርስቲያኖች ዘንድ ከዚህም - - - ከዚያም ይናፈስ ጀመር። ደም የለመደው እጅ፤ ደም የተጠማ መንፈስ እንዴት አርፎ ይቀመጣል? የሚገደል እንዴት ይጠፋል? መኖር አለበት። የሚገደል ፍለጋ ወሬ - - - ወሬ - - - ለመግደል ሰበብ የሚያስገኝ ወሬ። ቀስ እያለ ከዚህም ከዚያም ሲናፈስ የነበረው ወሬ መጥራት ጀመረ። ወሬው ስለ ሐይማኖት ቡድኖች - - - ስለተቀናቃኝ ማኅበረሰቦች ሳይሆን ስለ አንድ ሰው ብቻ ሆነ። አንድ ሰው ግን በጣም ደካማ - - - እድሜዋ የገፋ ሴት - - - ዕድሜዋን በአውቀት ፍለጋ የጨረሰች፤ ገላዋ ደካም ረፍት በሚሻበት ጊዜ ወሬው ሁሉ ስለ አርሷ ሆነ። የሚገደል ሰው እንዴት ይጠፋል? ሳንገድል ዝም ብለን ከምንቀመጥ እንድ አሮጊት ሴት እንግደል የሚል ወሬ በድንቁርና ኃይሎች ዘንድ ይናፈስ ጀመር። ክርስቲያኖች ለመግደል የቋመጡለት አሮጊት ሴት ሃይፓትያ ሆነች።

ክርስቲያኖች በሃይፓትያ ላይ ለምን ወሬ አበዙባት? ሊበሏት ያለቧትን እሞራ ጅግራ ናት እንደሚሏት ሁሉ ሰበብ ፍለጋ ነውን? ድሮም ቢሆን አከራሪ ክርስቲያኖች ሃይፓትያን ጣዖት አምላኪ ናት፤ ጠንቋይ ናት ይሏት ነበር። ለምርምር ወደ ሰማይ አንጋጣ እያየች ስለከዋከብቶች ስታወራ ከተመለከቷት ወይም ደግሞ ምድር ላይ የዳሠሣ ጥናት ስታደርግ ካይዋት ከሠይጣን ጋር እየተነጋገረች ነው፤ አሰማት ልታደርግ ነው ነበር የሚሏት።

በክርስቲያኖች ዘንድ በዚህ መልኩ እንድትታማና ለመገደል ዋናው ምክንያት ቁርሎስ ነው። ቁርሎስ በሃይጋት ላይ ከፍተኛ የቅናት ስሜት ነበረበት። የቁርሎስ ታሪክ እንደሚያመለክተን ቁርሎስ ከእርሱ በላይ በህዝቡ ዘንድ ስሙ የሚጠራ ሰው፣ የሚከበርና የሚወደድ ሰው እንዲኖር አይፈልግም። እርሱ ብቻ ዝነኛ ሁኖ መኖር ነው የሚፈልገው። ከማንም የሐይማኖት መሪና የመንግስት ባለስልጣን ይልቅ ሃይጋት በህዝቡ ዘንድ ተደማጭ፣ የተከበረችና የተወደደች መሆኗ ድርም ቢሆን ያስቀናውና ያናድደው ነበር። "እርሷ ማን ሆነችና ነው ይኼን ታህል በህዝብ ዘንድ ለመመለከት የደረሰችው?" ዋናው ችግር እንዲህ ይህ ስሜት ነው - ይህ ስሜት የገፋፋው ብዙ ወሬ ተነዛ።

ከወሬዎች ሁሉ የላቀ ለመገደል የሚያበቃ ወሬ፣ ቁጣ የሚቀሰቅስ፣ ለብቀላ የሚያነሳሳ፣ ደም ሲፈስ ካላዬ የማይረጋ መንፈስ መፍጠር የሚያስችል ወሬ መነዛት ነበረበትና ቁርሎስ ይኼን ወሬ ነዛው። ከአገር ገዢው አሪስተስ ጋር እንዳልታረቅ ያደረገችኝ እርሷ ናት፤ አሪስተስ በእርሷ ነው የሚመራው፤ ዋናዋ ነገር ሽራቢ እርሷ ናት፤ በመንግስትና በሐይማኖት መካከል ልዩነት የፈጠረች እርሷ ናት ማለት ጀመረ። የእርሱን ወሬ ተከትሎ ተመሳሳይ ወሬዎች ይናፈሱ ጀመር። አሪስተስ ድሮ ቤተክርስቲያኖችን ይመጣ ነበር፤ የቤተ ክርስቲያን ሥነ ስርዓት ማን እንደ እርሱ የሚከተታተል ነበር? የእርሷን ምክር መስማት ከጀመረ በኋላ ቤተክርስቲያንን መምጣት እርግፍ አድርጎ ተወ። ቀረቤታውና ፍቅሩ ከአይሁዳዊያንና ከጣዖት አምላኪዎች ጋር ሆነ። እንዲህ እንዲሆን ያደረገችው ደግሞ ሃይጋት ናት ይባል ጀመር።

በእርግጥ ሃይጋት የአሪስተስ አመራር ፍትሃዊ እንዲሆን ለክርስቲያኖች ብቻ ሳይሆን ጣዖት አማኞችንም አይሁዳዊያንም በእኩልነት ማስተናገድ እንደሚገባው ትመከረው ነበር። ይህ አመለካከት ደግሞ በፕሌቶ የፖለቲካ ፍልስፍና ተጽዕኖ የመጣ እንደሆነ ያሳያል። አሪስተስን ሁሉንም የህብረተሰብ ክፍል በማቻቻል መኖር ካልቻለ የአሌክሳንደሪያ ፖለቲካ አስቸጋሪ መሆኑን ታስረዳው ነበር። ክርስቲያኖች ግን በተቃራኒው ነው የተመለከቱት። አሪስተስ አድላዊ እንዲሆን አድርጋዋለች፤ በዚህ ምክንያትም በክርስቲያኖች ላይ መጥፎ ነገር እንደመጣባቸውና በአሪስተስና በቁርሎስ መካከል የነበረው ወዳጅነትና መተማመን እንዲጠፋ አድርጋለች በማለት ወቅሳውን ያበዙባት ጀመር።

በሃይጋት ላይ የተነሳው የክርስቲያኖች ቁጣ ግለቱ መጨመሩን አይቶ (ሀሳቡ የህዝብ ድጋፍ ማግኘቱን ተረድቶ ማለት ነው) ቁርሎስ ሃይጋትን ማጥቃት የሚችል ልዩ ኃይል ማደራጀቱን ተያያዘው። ለእንደ ደካማ አሮጊት ሴት ጠንካራ ኃይል ማደራጀት ለምን ያስፈልጋል? አሁ - - - ሴት የዋኮ

ሃይታትያ ናት፤ በጉልበትማ ደካማ መሆኗ ይታወቃል፤ ያላት የህዝብ ድጋፍና ተቀባይነት ግን ከማንም በላይ በመሆኑ ሊፈጠር የሚችለው የህዝብ ተቃውሞ ለመግታት የግድ አድማ በታች ኃይል ያስፈልጋላ። በዚህ ግንዛቤ መሠረት ቄርሎስ የእርሱን ፓራባላኒያዊያን የሚባሉ ጥቁር ለባሽ የክብር ዘቦች ቁጥራቸውን ከ500 ወደ 600 በማሳደግ በልዩ ሁኔታ አደራጁቸው።

ፓራባላኒያዊያን (parabalani) ከዝቅተኛ የህብረተሰብ ክፍል የመጡ ሲሆን በሽተኞችን በመንከባከብና መታንን በመቅበር ይታወቃሉ። በዚህ አገልግሎታቸው የክርስትናቸውን ህይወት ለየት ባለ ሁኔታ ስለሚመለከቱት ራሳቸውን የቻሉ የክርስቲያን ማኅበረሰቦች አድአድርገው ይቆጥሩታል። አኛም ነገ አንዲህ ነን በማለት ለበሽተኞችና ለመታን በሚያሳዩት የተለዩ ተግባር የሚወደዱ ቢሆንም ፓራባላኒያዊያን በማንም ዘንድ በጣም የተፈሩ ናቸው። ኃጢአተኛ ነው የሚሉትን ሰው ያለምንም ርህራሄ ስለሚደበድቡ፤ ጉልበታቸውን ተጠቅመው ወንጀል ስለሚፈጽሙና የፈለጉትን ነገር ቢያደርጉ ተቆጣጣሪና ከልካይ ስለሌላቸው ህዝቡ በጣም ይፈራቸዋል። ከላይ እስከታች ጥቁር ለብሰው ጋሻና ጦር ይዘው ሲንቀሳቀሱ ለተመለከታቸው የሳፕሪኤል ሠራዊት ነው የሚመስሉት። ዩናፒዮስ (Eunapius) የተባለ ፀሐፊ

“እነዚህ መነኩሳት ሰው ይመስላሉ፤ ኑሯቸው ግን አንደ አሳማ ነው። በእነርሱ ዘንድ ያለ ማንኛውም ሰው ፈላጭ ቆራጭነት ኃይል ተሰጥቶታል፤ ጥቁር ለብሰው በህዝብ መሃል መጥፎ ነገር ለማድረግ ዝግጁ የሆኑ” በማለት ገልጿቸዋል።

Eunapius remarked that “these monks looked like men but lived like pigs. For among them every man is given the power of tyranny who has a black robe and is prepared to behave badly in public.”²³

የፓራባላኒያዊያን የዕለት ተዕለት ሥራቸው ሊቀጳጳሱን መጠበቅና ትዕዛዙን ማስፈጸም ነው። የሊቀጳጳሱ ትዕዛዝ ወይም ምኞት የማይፈጸም ከሆነ ሁከት ያስነሳሉ፤ ኃይል ይጠቀማሉ። ጴጥሮስ የተባለውን ሰው መሪያቸው አድርጎ እነዚህን ደም የተጠሙ ክርስቲያኖችን ቄርሎስ በሃይታትያ ላይ አዘመታቸው። አግራቸው የሚረግጠውን ቦታ ሣይሰማቸው በቁጣና በኃይል ተሞልተው ወደ ሃይታትያ ተመሙ። ሃይታትያን ሲያገኙት አንዴት አድርገው አንደሚደበድቧትና አንደሚገድሏት አየታያቸው ጴጥሮስ ፊት ሁኖ

²³ At Hypatia of Alexandria – forum. The free dictionary. Com/posts
-13012-hypatia – of Alexandria. aspx

አየመራቸው የከተማውን አውራ ጐዳና አያቆራረጡ ሃይጋትያ ወደምታስምርበት ት/ቤት ገሰገሱ።

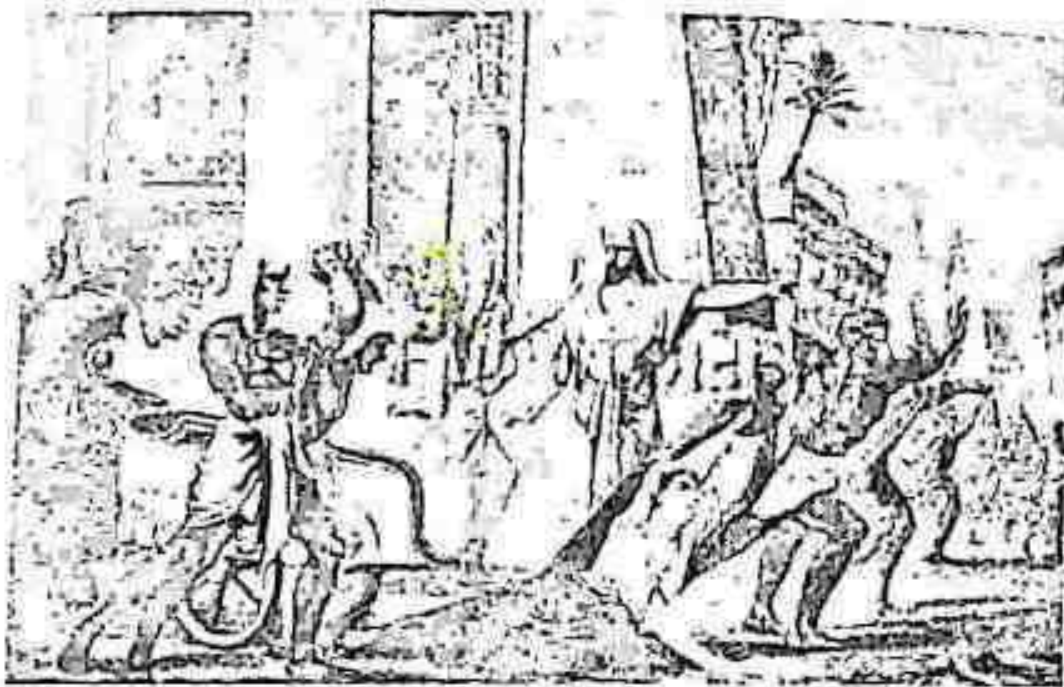
ሃይጋትያ የተደገሠላትን አላወቀችም፤ ሀገር ሠላም ነው ብላ ስታስተምርበት ከነበረው ት/ቤት ወጥታ በሠረገላዋ ሁና ወደ ቤቷ እየተጓዘች ነበረች። መሃል መንገድ ላይ ያልጠበቀችው ነገር ተከሠተ። ጥቁር ለባሽ ፓራባሊያዊያን ሠረገላውን አንደንብ ወረሩት። ከሠረገላው አውርደው መሬት ላይ ጣሏት። በያዙት ነገር ሁሉ ይደበድቧት ጀመር፤ በድንጋይና በሽከላ ጡብ ሣይቀር ደበደቧት። እየደከመች ስትመጣ በመንገድ ላይ እየጐተቱ ወደ ቤተክርስቲያናቸው ወሰዷት። ቤተክርስቲያን እንደረሱ የነበራትን ከብር ለማሳጣትና ለማዋረድ በህዝብ መሃል ልብሷን አውልቀው አርቃኗን አቁመው ይዘብቱባት ጀመር። ከዚያም ህይወቷ አስከያልፍ ድረስ ይደበድቧት ጀመር። ሳይንቲስቷ፤ የሂሳብ ሊቋና ፈላስፋዋ አመቤት በድንቅርና ኃይሎች ተሸነፈች። ከአጠገቧ የሚገኝ አይዘሽ የሚላትና የሚያለቅስላት ሰው ሳይኖር ብቻዋን በሞት ኃይል ተከባ ከወዳያ ወዲህ ስትንገላታ ቆይታ ነፍሷ ከሥጋዋ ተለየች። የእርሷ መከራ መቼ በዚህ አበቃና፤ ሬሳዋ እንኳ እንዳይቀበር አደረጓት እንጅ። ሬሳዋ እንዳይቀበር በባህር እንስሳት የቆዳ ቅርፊት(shell) እና በሽከላ ሰባሪ ቆዳዋን ይገፋት ጀመር፤ ከዚያም የአካላቷን ብልቶች ቆራረጡት። እንዳንድ ፀሐፊዎች የቆራረጡትን ገላዋን በከተማው መንገዶችና አደባባዮች ጣሉት ቢሉም ብዙዎቹ ፀሐፊዎች ግን ፓራባሊያዊያን የቆራረጡትን የሃይጋትያን ገላ አንድ ቦታ ላይ ሰብስበው በእሳት እንዳቃጠሉት መስከረዋል። የሃይጋትያ ገላ በእሳት ተበላ፤ በእሳት እየተጠበሰ የሚሸተው ገላዋን ደም የተጠማውን መንፈሳቸውን አጠኑት። ሃይጋትያ ወደ አመድነት ተቀየረች።

በዚህ ሁኔታ ሰውን መግደል ያውም አማኝ ክርስቲያን ሁኖ አይታሰብም። የአሌክሳንደሪያ ክርስቲያኖች ይኼን ያደረጉት ዳብዛዋን ለማጥፋት ነበር፤ የሃይጋትያ የቀብር ቦታ እንኳ እንዳይታወቅና የሚወዳትና የሚያከብራት ህዝብ እያለቀሰ በከብር ሲቀበራት ቄርሎስ ማየት ስላልፈለገ በእሳት ሬሳዋ እንዲበላ አደረገ። ቄርሎስ በከብር ሰው ሞቶ ሲቀበር ማየትም ያስቀናው ነበር።

ቄርሎስ ሃይጋትያ ከተገደለች በኋላ ሃይጋትያ ሄት ሂዳ ነው የጠፋችው የሚሉካሉ “አቴንስ ሂዳ ይሆናል፤ አቴንስ ሂዳችሁ ፈልጓት በሏቸው አያለ በሞተ ሰው ላይ ይሳለቅ ጀመር።

የሃይጋትያ ነገር አበቃ፤ ከዋከብትን፤ የምድር ዳርቻን ዳሰሶ የሚመጣው ሀሊናዋ ከዚህ በኋላ አይኖርም፤ ሂሳብን የሚቀምፍት ጣቶቿ እሳት በላቸው። የግሪክና የሮማ ስልጣኔየመጨረሻ ዘመን የሆነው የሄሊኒዝም

ፍልስፍና ተፈፀመ፤ ጨለማው ዘመን በድንቁርና ኃይሎች ተበሠረ። ተወደደም ተጠላም ለ800 ዓመታት በሀይማኖት አስተሳሰብ ብቻ የሚመራበት የጨለማው ዘመን በሰው ልጅ ላይ ወደቀ።

የሃይፓትያ አገዳደል

ከሃይፓትያ ሞት በኋላ ብዙ... ብዙ... ነገር ተከሠተ፡

- አገረ ገዢው - አሪስቶቴል - ይመኑት ይዳን፤ መሬት ይግባ ሰማይ ይውጣሣይታወቅ ቀረ። እርሱም ደብዛው ጠፋ። ከሃይፓትያ ሞት በኋላ አየሁት የሚል ሰው አስካሁን አልተገኘም። ተገድሎም ከሆነ የተገደለበትን ሁኔታ የሚያውቅ ሰው አልተገኘም።
- ቄርሎስ የአሌክሳንደሪያ ብቸኛው ፈላጭ ቆራጭ ሆነ። የብዙ ባህልና ሐይማኖቶች ምድር የሆነችው አሌክሳንደሪያ የአንድ ሐይማኖት የበላይነት የሚታይበት ለመሆን ተገደደች።
- የአሌክሳንደሪያ ዩኒቨርሲቲ በክርስቲያኖች ተወረረ፤ አሌክሳንደሪያ የምትኮራበት ከ500 ሺ በላይ መጽሐፍት የነበሩት የዓለም ትልቁ ቤተመጽሐፍት ተቃጠለ። የአሌክሳንደሪያ ሙዚየምና አስደናቂ የአማልክት ቤተመቅደሶች ዶግ አመድ ሆኑ።
- በአሌክሳንደሪያ ውስጥ ሲያስተምሩ የነበሩ በተለይም ሃይፓትያ ትመራው የነበረው የኒዮፕላቶኒዝም ት/ቤት ውስጥ ሲማሩ የነበሩ ተማሪዎች በሙሉ ሀገር ጥለው ተሠደዱ።

- አሌክሳንደሪያ ብርሃኗ የነበረችው ሃይጋትያን አጣለችና በጨለማ ተውጣ ማልቀስ አጣፈንታዋ ሆነ፤ ከአርሷ የሚወጡ እንጅ ወደ አርሷ የሚመጡ ጠፍተዋልና አሌክሳንደሪያን የሚያጽናናት አጣች። የቄርሎስ ተናካሽ ኃይል መቼ ይመጣብኝ ይሆን በማለት ቀንም ሌትም በፍርሃት ማሳለፍ ግዴታዋ ሆነ።
- የቄርሎስ ግሣት ከምድረግብፅ አልፎ በአለም ዙሪያ ይሰማ ጀመር፤ በአለም መድረክ የሚፋለመው ሲፈልግ ኒስፐሮስን አገኘ። ያለ የሌለውን የቀለም ችሎታውን በመጠቀም፣ በደጋፊዎቹ ብርታት ታግዞና የማያቋርጥ ዲፕሎማሲያዊ ጥረት አድርጎ ከርስቶስ እምላክነቱና ሰውነቱ የተለያዩ ናቸው የሚለው የኒስፐሮስ ትምህርት እንዲወገዝና የእርሱ አስተሳሰብ የሆነው የከርስቶስ እምላክነትና ሰውነት የማይለያዩ - በተዋህዶ እንድ መሆናቸውን - ተቀባይነት እንዲያገኝ አደረገ።
- በዚህ ተግባሩና አሌክሳንደሪያ ውስጥ የቤተክርስቲያንን የበላይነት በማረጋገጡ ቄርሎስ ቅድስና ማዕረግ አገኘ።
- ቅድስና? አዎ፤ ቄርሎስ ቅድስናውን “የእምነታችን ምስሎ” (the pillar of the faith) ከሚለው መግሳ ጋር በዓመት እንድ ቀን በስሙ ተሰይሞለት የሚከበርለት ቅዱስ ስው ሆነ - ቅዱስ ቄርሎስ!

* * * * *

ለፍልስፍናዊ አውቀት ራሳቸውን አሳልፈው የሰጡና የህይወት ዘመናቸውን በሥቃይ ያሳለፉ እነዚህ ብቻ አይደሉም። ሌሎችም ካሉ፤ የተወሰኑትን ወደፊት በሚኖሩን የተለያዩ ርዕሶች የምናገኛቸው ይሆናል። እሁን ይህን ምዕራፍ ወደምንቋጭበት ማጠቃለያ ሃሳብ እንሸጋገር።

2.3.6 ራሱን በእውነት ለመቀደስ የሻተ ሞት አያስፈራውም

ይህን ምዕራፍ አጠቃለን ስናየው ፈላስፋዎች በተለይም ደግሞ ለፍልስፍና አውቀት ራሳቸውን አሳልፈው የሰጡ ፈላስፋዎች የአውቀት ፍቅር የተጠናወታቸው፤ ስሜታቸው፤ ፍላጎታቸው፤ አላማቸውና ስብዕናቸው ከአውቀትና እውነት ጋር የተዋሃደ፤ ከአውቀትና እውነት ውጭ ህይወት የማይታያቸው፤ እውነትና አውቀትን በሰስት የሚመለከቱ፤ እውነትና አውቀትን የሚያጠፋ እንደተራራ የገዘፈን ኃይል ቢኖር እንኳ እውነት ህያው ሁኖ እንዲኖር ራሳቸውን መስዋዕት ለማድረግ የማያመነቱ፤ እውነትን ከደው ከውሸት ጋር ከመኖር መፃዕትን የሚመርጡ፤ ውሸትንና ድንቁርናን የተወሰኑ፤ በእውነት ህሊናቸውንና ማንነታቸውን ቀድሰው ለመኖር አካላቸውን

የሚገድሉ፤ በውሸት የረከሠ ማንነት ከሚኖራቸው ይልቅ ህይወታቸውን አሳልፈው መስጠት የሚመርጡ መሆናቸውን ተመልክተናል። የፈላስፋዎች ህይወት ያሳዩን ይኼንኑ ነው፤ ራሳቸውን በእውነት አየቀደሱ ለመኖር የሚሹ በመሆናቸው ሞት መቼም ቢሆን አስደንግጧቸው አያውቅም ነበር። መከራን የተቀበሉትን ህይወታቸውንም አሳልፈው የሰጡትን እነዚህን ፈላስፋዎች ታሪካቸውን በጥልቀት ካጤነው በኋላ ታዋቂው የጀርመን ፈላስፋ ጆርጅ ሄግል ስለእነዚህ ፈላስፋዎችና ሣንጉኒስቶች የሚከተለውን ብሏል።

* ራሳቸውን ሁነውና እውነትንም በራሳቸው አውጥተው ለመኖር ባላቸው ውስጣዊ ግፊት ምክንያት እኒህ ሰዎች በተጽዕኖ ሥር ወድቀው ለመኖር አንደተገደዱ ይሰማቸው ነበር። የተለዩና ቅብጥብቅ ባህሪ የነበራቸው፤ የመነሳሳት ስሜታቸው ከፍተኛ የሆነ፤ እውቀት ወድቆ ማየት የማይፈልጉ ጠንካራ ተፈጥሮ የነበራቸው ሰዎች ናቸው። በእነዚህ ሰዎች ውስጥ በአንድ በኩል ለእውነትና ታላቅ ለሆነ ጉዳይ አስደናቂ የሆነ ማስተዋል ነበራቸው፤ በሌላ መልኩ ደግሞ ውጫዊ ነገራቸው ይሁን ውስጣዊ ልቦናቸው (አስተሳሰባቸው) አስደሳች ነበር። በእርግጥ ሁሉንም በአንድ ማየት አይቻልም፤ ከዚህም ከዚያም ናቸው፤ ግራም የተጋቡባቸው ነገሮች ብዙ ቢሆኑም ልዩ ማንነትና በአያንዳንዳቸው ውስጥ የሚገኝ ታላቅ የሆነ መንፈሳዊ ኃይል ነበራቸው። እነዚህ ሰዎች አርፎ መቀመጥ የማይችል ማንነት የነበራቸው መሆኑን፤ ይኖሩበት የነበረውን ሥርዓት ቀድሶ ለመጣልና ከውስጣቸው የወጣ አመፃን ለማድረግ፤ ከጊዜው ሁኔታ ተለይቶ ለመኖር ከፍተኛ ጉጉት የነበራቸውና እርግጠኛ በሚሆኑበት ነገር ብቻ ለመኖር የሚያስችል ስብዕና የነበራቸው መሆኑ የህይወት እጣ ፈንታቸው፤ ኑሯቸውና ብዙ ጥራዞች የሞሉ ሥራዎቻቸው ያመለክቱናል። እነዚህ ልዩ ሰዎች ሳይታሰብ የሚከሰትን ነገር፤ የሚያንቀጠቅጥ አስፈሪ የሆነ ነገር፤ ሥራው ጥልቅ የሆነውና ሳይታሰብ የሚፈነዳውን እሳተ ገሞራን ይመስላሉ፤ ሞገደኛና ማንም ሊገታቸው የማይችል ሰዎች ናቸው።”

“These men felt themselves dominated, as they really were, by the impulse to create existence and to derive truth from their very selves. They were men of vehement nature, of wild and restless character, of enthusiastic temperament, who could not attain to the calm of knowledge. Though it cannot be denied there

was in them a wonderful insight into what was true and great, there is no doubt on the other hand that they reveled in all manner of corruption in thought and heart as well as in their outer life. There is thus to be found in them great originality and subjective energy of spirit; at the same time the content is heterogeneous and unequal, and their confusion of mind is great. Their fate, their lives, their writings – which often fill many volumes – manifest only this restlessness of their being, this tearing as under, the revolt of their inner being against present existence and the longing to get out of it and reach certainty. These remarkable individuals really resemble the upheavals, trembling and eruptions of volcano which has become worked up in its depths and has brought forward new developments, which as yet are wild and uncontrolled."²⁴

*

*

*

*

*

እስካሁን በነበረን የሁለቱ ምዕራፎች ቆይታ ስለፍልስፍና አጠቃላይ ምንነትና ጥቅም እንዲሁም ስለፈላስፋዎች ሕይወትና በአውቀታቸው ምክንያት የደረሰባቸውን መከራ ተመልክተናል። ከዚህ በኋላ በምናገኛቸው ርዕሶች ደግሞ የፈላስፋዎች አውቀት ምን እንደሚመስል እንመለከታለን። በየመሃሉ ደግሞ ለመረዳት የሚያስችግሩና እንቅስቃሴ የተሞላባቸው አስደናቂ አስተሳሰቦቻቸውንና የሚገርም ግለ - ታሪክ ያላቸውን ፈላስፋዎች እየመረጥን እንመለከታለን። በመጀመሪያ እንደ ግዙፍ ርዕስ እንምረጥ ፡- “ህዋና ሰው በፈላስፋዎች እይታ”። ለፈላስፋዎች ህዋ - ተፈጥሮ ባጠቃላይ - ምንድን ነው? ህዋክሄት መጣ? ሰው እንዴት ተፈጠረ? ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታ ምንድን ነው? ወዘተ. ለሚሉት ጥያቄዎች ፈላስፋዎች የሰጧቸውን መልሶች እንመለከታለን።

ምዕራፍ - 3

ሕዋና ሰው በፈላስፋዎች እይታ

አንኳን በአዋቂነት ዕድሜያችን ይቅርና በሀፃንነት ዕድሜያችንም በሆነ የተፈጥሮ ጉዳይ - የሰማይ የምድሩ ነገር - ቀልባችን ስለ አንዳስደመመን የማወቅ ጉጉታችን አንዳነሳሳው ይገኛል። የተለዩ ስሜትና አስተሳሰብ ፈጥረውበን ስለኖሩ ሰማይ፣ በሰማይ የምናያቸው ፀሐይ፣ ጨረቃና ከዋከብት ፈጣሪዎቻችን ናቸው ብለን የዘመርልናቸውና የሰገድልናቸው ጊዜ ብዙ ነው። ደመናው ሲጠቀር፣ ድምፁን ከፍ አድርጎ ሲያሰማ ሰማያት በእኛ አዝነው ወይም ተቆጥተው ይሆናል ብለን እነርሱን ለማባባልና ምህረታቸውን ለማግኘት በቀደመው ታሪካችን ብዙ መስዋዕት አቅርበንላቸዋል።

በታሪክ ሂደት የሰው ልጅ ሰማይና ምድሩን በተሻለ ሁኔታ እየተረዳ ሲመጣና ሁሉም ተፈጣሪ አንጅ ፈጣሪ አንዳልሆኑ የልብ ልብ እየተሰማው ሲመጣ እነርሱንም ያስገኘ የማይታይ ኃይልና የሁሉ ፈጣሪ አለ ወደሚል አስተሳሰብና እምነት ተሸጋገረ። ሰው የሚያየውንና የሚረዳውን ከመፍራትና ከማምለክ የማያየውንና የማያውቀውን መፍራትና ማምለክ ጀመረ። የማያየውንና የማያውቀውን ከሚያየውና ከሚያውቀው በላይ እያስፈራው የማይታይ ፈጣሪ የሁሉ ነገር አስገኝና ገዥ አንዳለ ያምን ጀመረ። ይኼን አስተሳሰቡንና እምነቱን ጥልቀትና ስፋት ባላቸው ሐይማኖቶች መግለጽ ጀመረ። የአይሁዳዊያን(የክርስቲያኖች) እምነት የተገለፀበት የመጽሐፍ ቅዱስ የብሉይ ኪዳን ከፍል አንዱና ዋናው ነው። የሙሴ ትምህርት አንደሆነ የሚነገርለት የመጀመሪያው የመጽሐፍ ቅዱስ ከፍል የሆነው ዘፍጥረት የሚናገረው ስለህዋ አፈጣጠር ነው።

በህዋ አፈጣጠር ጉዳይ ዘፍጥረት አራት ነገሮችን አገናኝቷል፡ አግዚአብሔርን፣ በመጀመሪያ አግዚአብሔር የፈጠራቸው ነገሮችና ከእነዚህ ነገሮች ጋር አብረው የነበሩ፣ አግዚአብሔር በስድስት ቀናት ውስጥ አንድን ነገር ለመፍጠር ይሁን፣ ታስገኝ፣ ታብቅል፣ ይሁኑ በሎ ያስተላለፈው የትዕዛዝ ቃል፤ ይሁን ያለው ነገር ሁኖ መገኘትና በሰማይና በምድር ያሉ ነገሮች መፈጠር። በዚህ ሐይማኖታዊ እምነት ፈጣሪና ተፈጣሪ ያላቸውን ተያያዥነትና አብሮ መኖር ተገልጾበታል። ከመጀመሪያው ውሃ ነበር በውሃውም ላይ የአግዚአብሔር መንፈስ ሰፍፎ ነበር፤ አግዚአብሔር ይናገራል የተናገረውም ይሆናል - የአግዚአብሔር ቃል ወደፍጥረትነት ይለወጣል። ፈጣሪውን ከተፈጣሪው ጋር የሚያገናኝ ሐይማኖታዊ

አስተሳሰብ ለሺ ዓመታት ያህል ሲራመድ ከቆዩ በኋላ በምዕራባዊያን የፍልስፍና ታሪክ ውስጥ የምናውቃቸው ፈላስፋዎች የህሊናቸውን የማገናዘብ ሀቅም ተጠቅመው የፍጥረታትን - የህዋን - መገኛ ራሱን ተፈጥሮን በማድረግ ለመጀመሪያ ጊዜ ሰው የህዋን ጉዳይ ፈጣሪ ከሚለው ኃይል ለይቶ መረዳት ጀመረ። ሰው ሐይማኖታዊ ከሆነ እምነት ራሱን አላቆ በህሊናዊ ምርምር በሚረዳው ብቻ ስለተፈጥሮ - ስለህዋ - አመጣጥ መግለጽ የጀመረበት የእውቀት (የአስተሳሰብ) ደረጃ ፍልስፍና የሚል ስያሜ ተሰጠው።

3.1. ሕዋና ሰው በግሪክ ፈላስፋዎች እይታ

ከባቢሎናዊያን፣ ከግብፃዊያን፣ ከአይሁዳዊያን - - - ሐይማኖቶችና የፍልስፍና ይዘት ካላቸው አስተሳሰቦች ተጽዕኖዎች ሙሉ በሙሉ ባይላቀቁም ለመጀመሪያ ጊዜ የሰውን ልጅ በአዲስ መንገድ - በእውቀት ጎዳና- (ሰው በራሱ ህሊና ብቻ ተማምኖ ነገሮችን ለመግለጽ የሚችልበትን መንገድ) እንዲጓዝ የመሩት የጥንት የግሪክ ፈላስፋዎች ናቸው። የመጀመሪያ የመሆናቸውን ያህል ከአሁኑ የሰው ልጅ የእውቀት ዕድገት አንፃር ስናየው አስተሳሰባቸው ኋላቀር፣ ዝቅተኛ የህፃን ልጅ አስተሳሰብ የሚመስል አስቂኝ ነገሮች ያሉበት ቢሆንም የሰው ልጅ እጅግ በጣም ትልቅ አመርታ ያሳየበት (ከእምነት ወደ እውቀት፣ በአማልክት ከመተማመን በራስ ወደ መተማመንና የአማልክትን ተግባርና ታሪክ ከማውራት ይልቅ የራሱን ታሪክ ለመስራትና ስለራሱ ለመናገር) ጉዞ የጀመረበት የመጀመሪያው አብዮታዊ ምዕራፍ መሆኑን መረዳት ያስፈልጋል።

3.1.1 ሁሉን ነገር በአንድ ቀደምት ቁስ የመግለጽ ልክፍት

የምዕራባዊያንን የፍልስፍና ታሪክ ስንከተል የመጀመሪያዎቹ የጥንት ግሪክ ፈላስፋዎች ትኩረታቸውን ሁሉ በተፈጥሮ ውስጥ የሚገኝ ነገር ግን በተፈጥሮ ውስጥ ያሉትን ነገሮች በሙሉ ስላስገኘው አንድ መሠረታዊና ሁሉን አቀፍ ባህሪ ያለው ቁሳዊ ነገር ምን እንደሆነ መረዳት ነበር።

ቀደምቶቹ የግሪክ ፈላስፋዎች የሁሉ ነገር አስገኝ የሆነ "በተፈጥሮ ውስጥ ያለ አንድ መሠረታዊ ነገር አለ" ብለው ለማመን ያስገደዷቸው ነገሮች አሉ። የመጀመሪያው ከአነርሱ በፊት የነበሩ ሃይማኖታዊ እምነቶች የሁሉ ፈጣሪ የሆነ "አንድ መንፈሳዊ ኃይል አለ" የሚል እምነት ያራምዱ ስለነበር በተመሳሳይ ፈላስፋዎችም "ሁሉም ነገር የተፈጠረው ከአንድ ነገር ነው" የሚል እምነት እንዲያድርባቸው ተጽዕኖ ፈጥሮባቸዋል። ሁለተኛው፡ - ህዋ - ተፈጥሮ በኢጠቃላይ - ሰው ቆጥሮ ከሚረዳቸው በላይ የሆኑ እጅግ ብዙ ነገሮች ቢኖሩም በመካከላቸው ያለው የተወሳሰበ ግንኙነት፣ ሥርዓት ጠብቀው መኖራቸው፣ አንዱ በሌላው ላይ ጥገኛ ሁኔታ መኖራቸው፣

ከልዩነታቸው ይልቅ አስገራሚና አስደናቂ የሆነው አንድነታቸው፤ ወዘተ፤ ሁሉንም ያስገኘ አንድ ነገር ነው የሚል አስተሳሰብ እንዲያራምዱ አድርጓቸዋል። ብዙዎችን በተመሳሳይ የተፈጥሮ ህግ እንዲኖሩ ያደረጋቸው ነገር የተፈጠሩት የሁሉንም ባህሪ ከያዘ አንድ ነገር ሊሆን ይችላል የሚል ግንዛቤ እንዲኖራቸው አድርጓቸዋል። ከዚህ በተጨማሪ አንዳንድ ነገሮች ተፈጥሯዊ ባህርያቸው የእነርሱ ብቻ መገለጫ ሳይሆን የብዙ ነገሮች መገለጫ ሁኖ ማየታቸው ብዙዎች ከአንድ መሠረታዊ ነገር የተገኙ ሳይሆኑ እንዳልቀረ ማመን በመቻላቸው ነው። ፈላስፋዎች ለመጀመሪያ ጊዜ የተለከፉት በዚህ አይነት አስተሳሰብ ነው - ፍጥረታት ሁሉ የተገኙት ከአንድ ቁስ ነው የሚል ልክፍት።

ይህ አንድ መሠረታዊና የሁሉ ነገር አስገኝ የሆነ ተፈጥሯዊ ነገር ምንድን ነው? በምዕራባዊያን የፍልስፍና ታሪክ የመጀመሪያ ፈላስፋ ለሆነው ቴላስ (Thales - (625 - 545 ክ. ሐ. በ)) ውሃ ነው፤ ለአናክሲመንስ (Anaximenes - (585 - 525 ክ. ሐ. በ)) አየር ነው፤ ለሄራክሊድስ (Heraclitus - (540 - 480 ክ. ሐ. በ)) አሳት ሲሆን ለኢምፕድዮክሊስ (Empedocles - 495 - 435 ክ. ሐ. በ)) ደግሞ የሁሉም ነገሮች አስገኝ የሆነ አንድ ነገር ሳይሆን አራት መሠረታዊ ነገሮች ናቸው። - መሬት፣ አየር፣ ውሃ እና አሳት። ለከሪተስና ዲሞክሪተስ ለተባሉ ፈላስፋዎች ደግሞ መከፈል ወይም መቆረጥ የማይችሉ የመጨረሻ ትንሽ የሆኑ ቅንጣት ንጥረ ነገሮች (atoms) የሁሉ ነገር ፈጣሪ ናቸው የሚል አመለካከት ያራምዱ ጀመር።

3.1.2 የብዝሃ ዓለማትና የአዝጋሚ ለውጥ አስተሳሰብ አራማጅ የሆነው የመጀመሪያው ፈላስፋ

ከእነዚህ ፈላስፋዎች በተለዩ ሁኔታ ስለ ህዋ አፈጣጠር የተናገሩ ፈላስፋዎች አሉ። የመጀመሪያው አናክሲማንደር (Anaximander - (610 - 545 ክ. ሐ. በ)) ሲሆን ሁለተኛው አናክሳጎራስ - (500 - 428 ክ. ሐ. በ)) ነው። አናክሲማንደር በታሪክ የመጀመሪያው የፍልስፍና ተማሪ ነው፤ የመጀመሪያው መምህር ደግሞ ቴላስ ነው። ተማሪ ቢሆንም የመምህሩን ሃሳብ አላነበነም፤ አናክሲማንደር የቴላስን ሃሳብ የሚገለብጥ ሌላ ሃሳብ አመጣ። ሁሉም ነገር ከውሃ ተፈጥሯል፤ ወደ ውሃም ይመለሳል። ውሃ ፈላሽ ነው፤ ፈላሽ የሆነ ሁሉ ተፈጥሯዊ ማንነታቸውን ያገኙት ከውሃ ነው፤ ውሃ ጠጣር መሆን ይችላል በመሆኑም ጠጣር የሆኑት መሬትና ድንጋይም ከውሃ ጠጣርነት የመጣ ተፈጥሯዊ ባህርይ ነው፤ ውሃ በትነት መልክ ወደ አየርነት መቀየር ይችላል፤ በመሆኑም አየርና ዳመና እንዲሁም በአየር ላይ የሚገኝ ሁሉ የተገኘው ከውሃ ነው የሚል ግንዛቤ ቴላስ ስለነበረው ሁሉ ነገር የተገኘው (የተፈጠረው) ከውሃ ነው ለማለት ተገዷል። መሬትጠፍጣፋ

ከብ ቅርጽ ይዛ መታወቅ ከሚችለው በላይ የሆነ የውቅያኖስ ውሃ ላይ ተንሳፋ የምትገኝ እንደሆነች ቴላስ ያምን ነበር።

ለአናክሲማንደር የቴላስ ሃሳብ ስህተት ነው። መሬት በውሃ ላይ ተንሳፋ የምትኖር ሳትሆን እንደሌሎች የህዋ አካላት በአየር ላይ እየተንሳፈፈች እንደምትኖር ለመጀመሪያ ጊዜ ይፋ አደረገ። በባህላዊና ሃይማኖታዊ አስተሳሰቦች መሬትን ደግፎ የያዛት ነገር እንዳለ ይታመን ነበር፤ ለአናክሲማንደር ግን መሬትን ደግፎ የያዛት ምንም ነገር የለም፤ የጣሳ ፐርጽ (Cylindrical shape) ይዛ ያለምንም ደጋፊ በአየር ላይ እንደምትገኝ በማሳወቁ ለሰው ልጅ አዲስ አስተሳሰብን አመጣ። ለዚህ አመለካከት የመጀመሪያው ሰው መሆኑ ብዙዎች አድንቀውታል። ካርል ፓፐር (Karl Popper) የተባለው ፈላስፋ ሲናገር “እንደ” አመለካከት ይህ የአናክሲማንደር ሃሳብ በሰው ልጅ የአስተሳሰብ ታሪክ ውስጥ በጣም ግልጽ፤ አብዮታዊነቱ ከፍተኛና ወደፊት ሊሆን ያለውን ማሳወቅ የሚችል በመሆኑ አስደናቂ ከሆኑ ሃሳቦች ውስጥ አንዱ ነው።”

“In my opinion this idea of Anaximander's is one of the boldest, most revolutionary, and most portentous ideas in whole history of human thought.”²⁵

አናክሲማንደር በህዋ ውስጥ ያሉ ነገሮች የተፈጠሩት እንደ ውሃ አይነት ከአንድ ቀስ አካል ሊሆን አይችልም ብሎ ያምናል። ይኼን አቋም እንዲይዝ ያደረገው አናክሲማንደር አለም አንድ ብቻ ሣትሆን ብዙ ዓለማት እንዳሉ ያምን ስለነበር ነው። አንድ ዓለም በፊት ከነበረ ዓለም ይመጣል፤ ያድጋል፤ በመጨረሻም ሌላ ዓለም ተከቶ ያልፋል። ይኼን ሁሉ ተቀያይሮ ዓለማት አንድ ቀስ አካል ብቻ የማስገኘት አቅም ሊኖረው አይችልም። ሊሆን የሚችለው የሚለዋወጠው ዓለም አቅሰድሞ ከነበረ መጠኑ ሊታወቅ ከሚችለው በላይ የሆነ ሁሉንም የህዋ ኬፍል ከዳር አስከዳር ሞልቶ ይኖር ከነበረ ቁስአካል ነው። ይኼን ቁስአካል አናክሲማንደር ላፔሮን (apeiron) ብሎ ይጠራዋል። በዓለም ውስጥ ያሉት ነገሮች ከዚህ ግዙፍ ቁስ የተገኙት በውስጡ ከነበረው የእንቅስቃሴ ኃይል የራሱን አካል የሚያሳጣ መሰንጠቅ ስለተከሰተበትና በዚህም መጀመሪያ የላይኛው አካሉ ከዚያም የታችኛው አካሉ እንደቅርፊት እየተነሳ መምጣትና ራሱን እየቻለ ሲመጣ በህዋ ውስጥ ያሉትን ነገሮች በሂደት አስገኘ ይላል። ህይወት ያላቸው ነገሮችም የተፈጠሩት እንዲሁ በሂደት ነው። መሬት መጀመሪያ በእርጥበት የተሞላች ነበረች፤ ደረቅ የመሬት ከፍል የመጣው ቆይቶ ነው። ህይወት የተፈጠረው መሬት በእርጥበት በነበረችበት ዘመን ነበር። በዛን ዘመን የባህር እንሰባት

²⁵ Karl Popper, at <http://theplatonous.com>

እንጅ ሌላ ህይወት ያለው ነገር አልነበረም፤ ሰውም በዛን ዘመን አልነበረም፤ ልኑር ቢልም አይችልም። በሂደት ግን መሬት እየደረቀች ስትመጣ በውሃ ውስጥ ይኖሩ የነበሩ አሳ መሰል ፍጥረታት አዲሱን ደረቅ የመሬት ከፍልና ከባቢ አየር አየለመዱ ለመኖር የሚያስችላቸው አካላዊ ሰውጥ እያመጡ መኖር ሲጀምሩ በሂደት ሰው ተፈጠረ። ይህ ግንዛቤውሰው የተፈጠረው ከአሳ ነው የሚል እምነት እንዲያድርበት አደረገው።

3.13 ህሊናዊ ኃይልን ወደ ፍልስፍና የመለሰው ፈላስፋ

አናክሳጎራስ የተባለው ፈላስፋ ደግሞ የህዋን አፈጣጠር ከቁስ አካል ወደ ህሊናዊ ኃይል መለሰው። መጀመሪያ ህዋ ይላል አናክሳጎራስ እንዲሁ ከሌላው ተለይቶ የማይታወቅበት አንድ ነገር የሆነ፤ ነገር ግን ቅርጽ አልባና ምስቅልቅሉ የወጣ ቁስአካል ነበር። በዚህ ቁስአካል ውስጥ ግን ዘሮች ነበሩ። ከእነዚህ ዘሮች ነው በህዋ ውስጥ ያሉ ነገሮች በሙሉ የተገኙት። ከዚህ ቅርጽ አልባና ምስቅልቅሉ ከወጣ ቁስ አካል ጎንለጎን ደግሞ ህሊናዊ ኃይል ነበር። ይኼን ህሊናዊ ኃይል አናክሳጎራስ ኑውስ (nous) ብሎ ይጠራዋል።

በቁስ አካል ጎን ሲኖር የነበረው ኑውስ ኃይሉን በቁስ አካሉ ላይ ማሳረፍ ይጀምራል። ቁስ አካሉም የእሽከርከሪት እንቅስቃሴ ውስጥ መግባት ይጀምራል። በእንቅስቃሴው ተደባልቆ ይኖር የነበረው ዘር በየወገኑ እየተለዩ ራሱን እየቻለ መኖር ሲጀምር በህዋ ውስጥ ያሉት ነገሮች ተፈጠሩ። መጀመሪያ አሳት ራሱን ለየ፤ ከአሳትም በህዋ ላይ ያሉት ፀሐይ፣ ጨረቃና ከዋክብቶች ተፈጠሩ። ከዚያም አየር፣ ከአየርም መሬት ከዚያም ድንጋይ ተፈጠረ ይላል። በአሁኑ ዘመን የሰው ልጅ ከደረሰበት አውቀት እንፃር አናክሳጎራስ በግልጽ ሊታይ የሚችል ስህተት እንዳለበት መረዳት አያዳግትም።

ትኩረት መስጠት ያለበት ግን የአናክሳጎራስ ግኝት ላይ ነው። ዋናው የአርሱ ግኝት ቅርጽ አልባዋ ዓለም እንቅስቃሴ ውስጥ እንድትገባና ነገሮች በሂደት እንዲፈጠሩ ከዚያም አሁን ያላቸውን ቅርጽና ሥርዓት ይዘው እንዲኖሩ ያስቻላቸው ህሊናዊ ኃይል ነው ማለቱ ነው። በፍልስፍና ታሪክ ህሊናዊ ኃይልን ከአፈጣጠር ጋር ያገናኘው የመጀመሪያው ፈላስፋ አናክሳጎራስ ነው። ከዚህ አመለካከት ጋር ደግሞ አናክሳጎራስ ያነሳው አዲስ ጉዳይ አለ። ይኼውም ህሊናዊ ኃይል ዓለም ቅርጽ ያስያዛት ለሆነ ግብ (ዓላማ) ነው የሚለው ነው። ዓለም የተፈጠረችው ለምንድን ነው? ሰውስ ለምን ተፈጠረ? ለቅራጥስ ይኼን ነገር ከአናክሳጎራስ ለማወቅ በጣም ጓጉቶ ነበር። አናክሳጎራስ ግን ኑውስ ሁሉን ነገር ያንቀሳቀሰ፣ ሥርዓትና ቅርጽ ያስያዘ ለሆነ ዓላማ ነው ከማለቱ ውጭ ዓላማው ምን እንደሆነ ሳያሳውቅ ነበር ያለፈው። ምናልባት ፀሐይ ብርሃን ለመስጠት፤

ህይወት ያላቸውም እንደሌላ ጣጠራቸው ራሳቸውን እየተኩ ለመኖር ብሎ ለሰው ይሆናል። ለናከሳጉራሰ ግን ያንንም ይኼንንም አሳለም። በዚህም ለቅዱሳን ለዘነ። ይኼን ከፍተኑ ለመመላትም ወደ ፍልስፍናው ገባ።

ከዚህ በኋላ ግን የህልውና - - - የህይወት - - - የሰው መፈጠር ለምንድን ነው? በህይወት ሲፈጸም ያለው ተግባር (Purpose of life) ወይም የህይወት ትኩረት (meaning of life) በሰው ልጅ ታሪክ ሁሉ የሚነሳ ነገር ግን እስካሁንም ድረስ የመጨረሻ መልስ ያላገኘ መሠረታዊ ጥያቄ ሆነ። በዚህ ልዩ የሆነ የአናክሳጎራስ ለስተሳሰብ በመማረክ አራስቶትል አናክሳጎራስን

“በዘንቱ ለፍላጊዎች መሃል ያለው የረጋው ለስተዋይ ሰው” በማለት ሊረዳቸዋል። “A sober man among vain babblers”

ስቲሲ የተባሉ ፀሐፊ ደግሞ • አናክሳጎራስ ልዩ የሆነበት የአንቀሳቃሽ ኃይል ጥያቄ ጉዳይ ላይ የሰጠው ሃሳብ ነው። ይኼን ሃሳብ ለመጀመሪያ ጊዜ ያመጣው ራሱ ነው። በፍልስፍና ለዲስ የሆነ መሪ ለስተሳሰብ ነው።” በማለት ሊደናቅታቸውን ገልፀዋል።

“... it is just here, on the question of the moving force, that Anaxagoras because for the first time wholly original, and introduces a peculiar to himself, a principle moreover, which is entirely new in philosophy”²⁶

3.1.4 ሁለት ዓለማትን አማኙ ፈላስፋ

ስለ ህዋ አፈጣጠር እንዲሁም ስለ ህልውና አይነቶች ጥሌቶች ያራመደው ለመለካከት ደግሞ ለሰካሁን ካየናቸው ፈላስፋዎች የተለዩ ነው። ለጥሌቶች ሁለት አይነት ዓለማት አሉ፡ - ቁሳዊ ዓለምና ቁሳዊ ያልሆነ ዓለም። ሁለት አይነት ህልውና ያላቸው ነገሮች ደግሞ አሉ። ቁሳዊ ባልሆነው ዓለም የሚኖሩ ሀሳባዊ ህልውና ያላቸው ነገሮች እና ቁሳዊ በሆነው ዓለም ውስጥ የሚኖሩ ቁሳዊ ነገሮች አሉ። ሁለቱ የህልውና አይነቶች የራሳቸው የሆኑ ደረጃዎች አሏቸው። በሀሳባዊ ዓለም ፍጹም ሀሳባዊ የሆነው ህልውና አለ፤ ጥሌቶች “መልካም ነገር - The Good” የሚል ስያሜ ሰጥቶታል። ቁሳዊ ከሆኑ ነገሮች ደግሞ የመጨረሻ ፀሐይ ናት።

ጥሌቶች መልካም ነገር - The Good - የሁሉ ነገር ለስገኝ ያደርገዋል። ቴማዩስ (Themacus) በተባለ ሥራው ላይ ጥሌቶች እንዳብራራው መልካም

ነገር - The Good - ነገሮች ህልውና እንዲያገኙ ያደረገው በዲሙርግ (Demiurge) በኩል ነው። ዲሙርግ ነገሮች እንዴት እንደሚፈጠሩ አቅዱ ወይም ንድፍ አውጧል - እርኩቲክት - ነው። ሀሳብንና ቅርጽ አልባ ቀስን የሚያገናኝ አርሱ ነው። ልክ እንደ ቀራጺ ንድፍ በማውጣት ቀሶችን ቅርጽ ይሰጣቸውና የራሳቸው ህልውና እንዲኖራቸው ያደርጋል። በዚህ አይነት የዲሙርግ አሠራር ሰው፣ እንሰሳት፣ አትክልቶች - - - እንደአይነታቸው ይፈጠራሉ። በዚህ መሠረት ሰው በእዕምሮው ያለው ሃሳብና ህልውናውን ያገኘበት እካላዊ ቅርጽ ያገኘው አስቀድሞ ከዲሙርግ ካለው ሃሳብና ቁስ ነው።

ዲሙርግ በበኩሉ ነገሮችን ቅርጽ የሚያስዘው በፕሌቶ አጠራር ሪሴፕቲክል(receptacle) በሚባል ደጋፊ መሣሪያው ነው። የሪሴፕቲክል ዋናው አገልግሎቱ በተለዋዋጩ ዓለም ነገሮችን ማንነታቸውንና ቅርፃቸውን ጠብቀው መኖር እንዲችሉ ያደርጋቸዋል። ሪሴፕቲክል በበኩሉ ነገሮች ቅርፃቸውን ጠብቀው የራሳቸውን ህልውና ይዘው እንዲኖሩ ኃይል የሚሰጣቸውን ዓለሙ-ነፍስን (world soul)ን ይጠቀማል።

የዚህ አስተሳሰብ መሠረታዊ ችግሩ የቀስም ሆነ የሀሳብን መገኛ አለመግለጹ ነው። ለፕሌቶ ቀስም ሆነ ሀሳብ አዚያው ዲሙርግ ዘንድ አለ፤ መኖራቸውን እንጅ ዲሙርግ እንዴት ቀስም ሀሳብም ሊኖረው እንደቻለ የሚያስረዳው ነገር የለም። ዲሙርግ ሀሳብንና ቀስን ያገናኛል፤ በዚህም በሀዋ ውስጥ ያሉ ነገሮች ይፈጠራሉ፤ ነገር ግን ዲሙርግ ጥቅም ላይ የሚያውለው ቅርጽ አልባ ቀስና ሀሳብ ከመጀመሪያው የተፈጠሩት ወይም የተገኙት ከሄትና እንዴት እንደሆነ ግልጽ አይደለም። ፍሮስት የተባሉ ፀሐፊ ይኼን ችግር በሚከተለው መንገድ ገልፀውታል።

"This "Demiurge" had perfect ideas of everything, and he had a great mass of matter. Plato never tells us where either the "Demiurge" ideas or matter came from originally. As the "Demiurge" brought an idea in touch with some matter, a thing was created. - - - so with everything else in the universe, - it is the combination of a perfect idea and matter."²⁷

ለነገሩ የፕሌቶ አላማ ከዚህ በፊት ስለሀዋ አፈጣጠር በፈላስፋዎች የተነገሩ አስተሳሰቦችን ለመገልበጥና ስህተት መሆናቸውን ለማሳየት ነው። ከዚህ በፊት የነበሩ ፈላስፋዎች ቁሳዊ ነገር መገኛው ከሌላ ቁሳዊ ነገር ከውሃ፣

²⁷ Frost, S.E. Jr, 1962, P 12

ከአየር፣ ከአሳት - - - ነው። ፕሌቶ ማሳየት የፈለገው ደግሞ ቁሳዊ ነገሮች የገኙት ሀሳባዊ ህልውና ካላቸው ቁሳዊ ካልሆኑ ነገሮች (Ideas - Forms) መሆኑን ነው። በዚህ ግንዛቤው ከቁሳዊ ነገሮች በላይ የሆነ የተሻለ ማንነትና ህልውና ያለው ነገር መኖሩን ማሳየት ዋናው የፕሌቶ ፍልስፍና ግብ ነው። ቁሳዊ ነገር ተለዋዋጭ ነው፤ ዛሬ ቢኖር ነገ ይሞታል። የዚህ አይነት ህልውና ትርጉም የለውም። ትርጉም ያለው ቋሚና ዘላለማዊ የሆነው ነው። ጊዜ የሚያሸንፈው ህልውና ተራ ህልውና ነው፤ ቁም ነገር ያለው አይደለም።

በመሆኑም ሰዎች በምድር ላይ ሲኖሩ ከላይኛው ዓለም ያለውን የተሻለውን ህልውና - ዘላለማዊነትን የሚያስገኘውን ህልውና (ሀሳባዊ ሰውነትን) እያገቡበት፣ በላይ ያሉትን ፍጹማን ነገሮችን (ፍጹም ፍትህን፣ ፍጹም አኩልነትን፣ ፍጹም አውነትን፣ ፍጹም ውበትን - - -) ምሳሌ እያደረጉ መኖር እንደሚገባቸው ለመመልከት ነው። ለፕሌቶ የዚህ አይነት ኑሮ ለመኖር ሀሊናዊ መሆን ያስፈልጋል። ሀሊናዊነት ፍጽሞናን አየሻትን እንድንኖር ያደርገናል። ሀሊናዊነት የሚገኘው ደግሞ በፍልስፍና ነው። ፍልስፍና ጨለማ ከሆነው የዋሻ ኑሮ አውጥቶ ብርሃን ወዳለበት ሀሊናዊ ኑሮ የሚያሸጋግር መሆኑን ለመግለጽ የተጠቀመበት ገለፃ ነው።

3.1.5 አስገራሚው የአሪስቶቲል አግዚአብሔር

ከፕሌቶ ቀጥሎ የምናገኘው አሪስቶቲልን ነው። ህዋን በተመለከተ የአሪስቶቲልን ፍልስፍና ለመረዳት በጣም አስቸጋሪ ነው። በመጀመሪያ ያቀረበው ትንታኔ ከተለመደው ወጣ ያለ ነው። ሌላው ህዋን በተመለከተ ያቀረባቸው ሥራዎች ብዙ ከመሆናቸው ባሻገር ወጥ የሆነው አመለካከት በሁሉም ሥራዎቹ በተመሳሳይነት ማግኘት አይቻልም። በመጀመሪያ መታወቅ ያለበት አሪስቶቲል ልክ በሃይማኖት፣ በፍልስፍና ወይም በሣይንስ እንደምንረዳው አይነት ህዋን ያስገኘው ወይም የተፈጠረው ከዚህ ወይም ከዚያ ነው አይልም። ስለ አግዚአብሔር ይናገራል፤ ነገር ግን ለአሪስቶቲል አግዚአብሔር ህዋን የፈጠረ አይደለም። ፈጣሪ ባያደርገውም የመጨረሻ አስገኝ (final cause) ወይም ህዋ በዚህ መልኩ ለመገኘት ምክንያት ያደርገዋል።

አሪስቶቲል ህዋን የተረዳበት መንገድ በህዋ ውስጥ ባሉ ፍጥረታት ሁሉንም ሊገልጽ የሚችለው ተፈጥሯዊ ባህርያቸው መሠረት አድርጎ ነው። በህዋ ውስጥ ያሉትን የነገሮች ምንነት ለመግለጽ የሚያስችለውን አራት ተዛማጅ ቃላቶችን ያስተዋውቀናል። የነገሮች ማንነት የሚያስገኘውና ወደፍፃሚያቸው (ወደ መጨረሻ ግባቸው) እንዲደርሱ የሚያደርጋቸው ውስጣዊ ማንነታቸው (Form) እና ቁስ አካላዊ ማንነታቸው (matter)፤ የነገሮች ግባዊ ማንነት (actuality) እና ግባዊ ማንነትን ማስገኘት የሚያስችል ሀቅም

(potentiality) ናቸው። ለአራስቶትል 'Form' ቅርጽ ማለት ብቻ አይደለም እንደ ነገር ቅርጽ የሚሰጠው ውስጣዊ ኃይል፤ ሳይሆን ሊቀር የማይችል ውስጣዊ አስገዳጅ ነገር (necessity) እና ቁስን የወሰነ ቅርጽና ግብ የሚያስገኝለት ውስጣዊ ግፊት (impulse) ነው። ውስጣዊ ምንነት (Form) ቁስ እንዲሠራ፤ እንዲንቀሳቀስ፤ ሊሆን የሚገባውን ነገር ተፈጻሚ እንዲሆን የሚያስችለው ኃይል ነው።

ከዚህ ገለጻ መረዳት እንደምንችለው ነገሮችን ማንነታቸውን ይዘው እንዲኖሩ የሚያደርጋቸው፤ ቅርፃቸውን የሚጠብቅላቸው፤ የሚያንቀሳቅሳቸውና ወደግባቸው እንዲያመሩ የሚያደርጋቸው ውስጣዊ እንደ ውጫዊ ኃይል (ከቁስ አካላት ውጭ የሆነ ኃይል - መለኮታዊ ኃይል) አይደለም። የዚህ አይነት ማንነት የሌለው ነገር በተፈጥሮ ውስጥ አይገኝም። ለአራስቶትል ተፈጥሮ ማለት "ውስጣዊ ነው፤ የነገሮች ምንነት ቁስን ተቆጣጥሮና መርቶ መኖር ነው፤ በማያቋርጥ እንቅስቃሴ መለወጥና ማደግ ነው፤ የህይወት አሸናፊነት ነው።"

"Nature is the conquest of matter by Form, the constant progression and victory of life"²⁸

አራስቶትል (Form) እና (matter) ከሚሉ ቃላት ጋር ሁለት አብረው ሊሄዱ የሚችሉ ቃላትን "actuality" እና "potentiality" የሚሉ ቃላትን በመጠቀም የተፈጥሮ ዋነኛ ባህሪ በለውጥና በእንቅስቃሴ ላይ መገኘቱ እንደሆነ አሳይቶበታል።

ህፃን ልጅ አዋቂ ሰው ይሆናል፤ እንቁላል ዶሮ ይሆናል፤ ፍሬ ያደገ አትክልት ይሆናል። ህፃን ልጅ ትልቅ ሰው ለመሆን ሀቅም (potentiality) አለው፤ በህፃን ዕድሜ መገኘት ግን የሰው ግባዊ ሁኔታ አይደለም። ትልቅ ሰው - አዋቂ ሰው - በህሊናው እያገናዘበ ህይወቱን መምራት የሚችል ሲሆን ሰው የመሆን የመጨረሻ ዕድገት (ግብ) - (actuality) ያስገኛል።

ከሁለቱ መሠረታዊ የሆነው ወይም ቀዳሚው ነገር ግብ - (end-actuality) ነው። ሐቅመ (potentiality) ተከታይ ነው። ምንም እንኳ ህፃን ሳይሆን ትልቅ ሰው መሆን ባይቻልም ወይም ዶሮ ከእንቁላል ብትገኝም ህፃኑም የተወለደው ከወላጆቹ፤ እንቁላሉንም የምትጥለው ዶሮዋ በመሆኑ የለውጥና የአድገት ሂደት ፍፃሜው (actuality) ከለውጥና እንቅስቃሴው ሀቅም (potentiality) ቀዳሚ ነው። ቀዳሚው ግብ (actuality) ከሆነ ደግሞ አርሱን ሊያስገኝ የሚችለው የለውጥና የአድገት ሀቅመን ተከቶ የሚያልፈው አርሱ ነው። ዛፍ ራሱን የሚተካ ፍሬ ሰጥቶ እንደሚያልፈው ማለት ነው።

የነገሮች ምንነት፤ የእንቅስቃሴና የለውጥ ህቅም (potentiality) መሠረቱ ቁስ (matter) ነው፤ የግብ (actuality) መሠረት ደግሞ ይዘት (form) ነው። ህይወት ባላቸው ውስጥ ይዘት (form) ነፍስ (soul) ሲሆን ህይወት በሌላቸው ነገሮች ውስጥ ደግሞ አሠጺ - ቁስ (prime matter) ነው።

ምንም እንኳ የህዋ ተፈጥሯዊ ሥርዓት በአንደዚህ አይነት ነገሮች የተሞላ ቢሆንም አጠቃላይ በህዋ ውስጥ የነገሮች የለውጥና የእንቅስቃሴ ድምር ስናየው ግን የተለዩ ነገር አናገኛለን። አጠቃላይን በህዋ ውስጥ ያለውን የነገሮችን እንቅስቃሴ አንድ ላይ አድርገን ስናየው ህዋን ከዳር አስከዳር የያዘ አንድ ህዋዊ ኃይል አናገኛለን። ህዋን በሙሉ የሸፈነ በመሆኑ ይህ ኃይል መንቀሳቀስ አይችልም፤ በአያንዳንዱ ነገር ውስጥ ላለው እንቅስቃሴ ግን ምክንያት ነው። አሪስቶቲል ይኼን ኃይል እንቅስቃሴ አልባ እንቀሳቃሽ ኃይል (unmoved mover) በማለት ይጠራዋል። እንቅስቃሴ አልባው እንቀሳቃሽ ኃይል በራሱ ፍፃሜ (ግብ) - (actuality) ነው። ወደ ሌላ ነገር የሚቀየርበት ምክንያት ስለሌለው መለወጥ ከሚያስችለው ህቅም (potentiality) ነፃ ነው።

ይህ በሁሉም ነገሮች ውስጥ ያለውን እንቅስቃሴ ምክንያት የሆነውን እንቀሳቃሽ መኖሩን አንዴት ማወቅ አንችላለን? ሊታወቅ የሚችለው በምክንያታዊ ህሳቤ ነው። አሁን ካለው የነገሮች እንቅስቃሴ ጀምረን እንዳንድ አያልን ወደ ኋላ ስንሄድ (ልክ አንድ ሰው ከወላጆቹ፤ ወላጆቹም እነርሱን ካስገኙ ወላጆች አያልን ወደ ኋላ ስንሄድ መጨረሻ ላይ የምናገኛቸው ወላጅ አልባ ወላጆች ሁሉ እንቅስቃሴውን፤ ለውጡን ወዳስገኘው (final cause)) እንደርሳለን። እዚህ ደረጃ ላይ ስንደርስ የምናገኘው የማይንቀሳቀስ ነገር ግን ነገሮችን ማንቀሳቀስ የሚችል ኃይል ሆኖ አናገኘዋለን። ከዚህ የምንረዳው የሚንቀሳቀሱት መሠረታቸው የማይንቀሳቀሰው መሆኑ ነው።

የማይንቀሳቀሰው እንቀሳቃሽ ምን አይነት ተፈጥሮ ነው ያለው? አካል አልባ ነው (ምንም አይነት ቁስ በውስጡ የለም)፤ መከፋፈል አይችልም፤ ቦታ አይዝም፤ ወንድ ሴት አይባልም፤ ስሜት አልባ ነው፤ አይለወጥም፤ ዘላለማዊና ፍጹም ነው። እነዚህን ባህርያት አግዚአብሔር ብለን በሃይማኖት የምንረዳው አይነት ነው። የአሪስቶቲል አግዚአብሔር በብዙ መንገድ የተለዩ ነው። ሰባዊ ማንነት የሌለው (non-anthropomorphic) መሆኑ ብቻ ሳይሆን የነገሮች - የዓለም - ፈጣሪ አይደለም። ነገሮችን ለመፍጠር የሚያስችለው ፈቃድ ወይም ኃይል የለውም፤ ግብም የለውም፤ ሙሉና ፍጹም ስለሆነ የሚያስፈልገው ነገር የለም። ፈቃዱን፤ ኃይሉን ተጠቅሞ ነገሮችን አይፈጥርም፤ አያንቀሳቅስም። አግዚአብሔር ፈቃዱን ተጠቅሞ ነገሮችን ይፈጥራል ካልን አግዚአብሔር በራሱ መጨረሻ ግብ

(actuality) መሆኑ ይቅርና ግብን ለማሳካት የሚችል ሀቅም (potentiality) ያለው ብቻ ይሆናል። የአራስቶትል አግዚአብሔር የነገሮች ምንነት (essence)፣ የኃይሎች ሁሉ ኃይል በመሆኑ ዋናው ሥራው (ተግባሩ) በራሱ ማንነት መደመም፣ በነገሮች ውስጥ ስላለው የራሱ ማንነት ማሰብ ነው። ስለራሱ ምንነት በጥልቀት ከማሰብ (contemplation) ውጭ የአራስቶትል አግዚአብሔር ሥራ ፈት ነው። እንዳንድ ፀሐፊዎች የአራስቶትልን አግዚአብሔር ከራሱ ከብር ከመወዝወዝ ውጭ ምንም ነገር መፈየቅ የማይችል ንጉስ ይመስሉታል።

" - - - Aristotle represents God as self - conscious spirit. A rather mysterious spirit; for Aristotle's God never does anything; he has no desires, no will, no purpose; he is activity so pure that he never acts. He is absolutely perfect; therefore he cannot desire anything; therefore he does nothing. His only occupation is to contemplate the essence of things; and since he himself is the essence of all things. The form of all forms, his sole employment is the contemplation of himself. Poor Aristotelian God! - he is - - - a do - nothing king; the king reigns, but he does not rule."²⁹

ከዚህ ጋር አያይዘን መረዳት ያለብን ሣይንቀሳቀስ የሚንቀሳቀሰው የአራስቶትል አግዚአብሔር አሁን ካለው የህዋ (የተፈጥሮ) አንቅስቃሴ ጀምረን ወደ ኋላ ስንሄድ የምናገኘው የመጨረሻው የለውጦችና የአንቅስቃሴዎች ምክንያት (final cause) መሆኑን ነው። በህዋ ውስጥ ያለውን አንቅስቃሴ የመጨረሻ አስገኝ (ምክንያት) ነው ማለት ግን የመጀመሪያው አንቀሳቃሽ (first cause) ነው ማለት አይደለም። አንቅስቃሴ ጀማሪ ካደረግነው አንቅስቃሴ አንድ ብሎ የተጀመረበት ጊዜ አለ ማለት ነው። ለአራስቶትል ግን አንቅስቃሴ ሁልጊዜ የሚኖርና የሚከናወን ነገር ነው - መጀመሪያም መቆሚያም የለውም። ዓለም ከፍጥረታት ውጭ ሁና የኖረችበት ጊዜ የለም - ፍጥረታት ካሉ አንቅስቃሴና ለውጥ ደግሞ ይኖራል።

ታዲያ አግዚአብሔር የአንቅስቃሴ ምክንያት (reason for motion) ወይም የመጨረሻው የአንቅስቃሴ አስገኝ (final cause) እንዴት ሊሆን ይችላል? አራስቶትል አንቅስቃሴን የሚረዳው አንድ ነገር ሌላን ነገር ሲነካ እንደሚንቀሳቀሰው (mechanical) የሆነውን አይነት አንቅስቃሴ አይደለም።

በነገሮችን ሀቅም (potentiality) እና ግባዊ ማንነት (actuality) መካከል የሚገለጽ ልዩ አንድ ተፈታሪ ሰው አፍታሪውን እንደሚሰበው አይነት የሆነ ግንኙነትና አንቅስቃሴ ነው። ተፈታሪዎች በውስጣቸው ባለው የፍቅር ስሜት እንደሚሳሳቡት ነገሮች አንቅስቃሴያቸውና ለውጣቸው አንዱ ከሌላው ባለው ውስጣዊ ግንኙነት ላይ የተመሠረተ ነው። ሳይንቀሳቀስ የሚያንቀሳቅሰው የሁሉም ነገሮች ይዘት (ማንነት) ስለሆነ የነገሮች አንቅስቃሴ ምክንያት ወይም አስገኛቸው ይሆናል ማለት ነው።

የአሪስቶትል አግዚአብሔር የነገሮች ማንነታቸው ነው፤ ህሊናዊ ባይሆንም ነገሮች ወደ ግባቸው እንዲደርሱ ያነሳሳቸዋል። በሁሉም ዘንድ አለ - ሁሉም በአርሱ ዘንድ አሉ። ፍጥረታት ከአርሱ ውጭ ሁነው መኖር አይችሉም - መገኛቸውም መጨረሻቸውም አርሱ ነው - አንዱ በሁሉ ሁሉም በአንዱ የአሪስቶትል አግዚአብሔር የፍጥረታት ህልውና መገለጫ ነው።

"Aristotle did not think of the unmoved mover as a Being that thinks or establishes purposes for the world. In a sense, the unmoved mover does not know anything. This is because it is not a kind of being as such as it is a way of explaining the fact of motion. All of nature is full of things that strive toward fulfilling their particular purposes. Each thing aims at perfecting its possibilities and its end, that is, at becoming the perfect tree, the

አሪስቶትል

perfectly good person, and so on. The aggregate of all these strivings constitutes the large-scale process of the world order. All of reality, then, is in the process of change moving from its potentialities and possibilities to the ultimate perfection of these potentialities. To explain this comprehensive

original motion, Aristotle referred to the unmoved mover as the "reason for" or the "principle of" motion. For this reason, the unmoved mover stood for the actual.

and -because there is here no potentiality- the eternal principle of motion. Since this explanation of motion implies as eternal activity, then, there was never a "time" when there was not a world of things in process. For this reason, too, Aristototele denied that there was a "creation" in time" 30

3.2. የህዋ ህልውና በመካከለኛው ዘመን ፈላስፋዎች አይታ

በምዕራባዊያን ታሪክ በመካከለኛው ዘመን የነበሩ ፈላስፋዎች ከርስቲያናዊ ፈላስፋዎች ነበሩ። የክርስትና ትምህርቶች እውነታዎች በሰው ልጅ ምክንያታዊ አስተሳሰብ (ህሊናዊ ግንዛቤ) ጭምር ሊረጋገጥ ይችላል የሚል እምነት ነበራቸው። በዚህ ዘመን ፍልስፍና የክርስትና ትምህርት አገልጋይ የሆነበት ዘመን ነበር። ፍልስፍና የክርስትና እውነታዎችን ለማረጋገጥ የፕሌቶ ፍልስፍና የፍጹማን ሁሉ ፍጹም የሆነው መልካሙ ነገር (The Good) እንዲሁም የአሪስቶቲሉ እንቅስቃሴ አልባው አንቀሳቃሽ (The Unmoved Mover) በክርስትና ትምህርት የሁሉ ነገር ፈጣሪ የሆነው እግዚአብሔር ነው የሚል ትርጉም ተሰጠው። የፕሌቶ ዴሙርግ በመጽሐፍ ቅዱስ የተጠቀሰው የእግዚአብሔር ቃል፣ መንፈስ ዓለምም (World Soul) ደግሞ መንፈስ ቅዱስ እንደሆነ ታመነበት። በዚህ መልኩ የመካከለኛው ዘመን ፍልስፍና ከሥነ-መለኮት ጋር ውህደት የፈጠረበት ጊዜ ሆነ።

በዚህ ዘመን የነበሩ ፈላስፋዎች ሁለት መሠረታዊ የሆኑ መጠሪያዎችና ሁለት ንድፈ-ሀሳቦች (theories) ነበሯቸው። በመጀመሪያው የመካከለኛው ዘመን ክፍል የነበሩት ፈላስፋዎች ተሟጋቾች (apologists) የሚል መጠሪያ ሲኖራቸው በኋለኛው ዘመን የነበሩት ደግሞ ተምህርያዊያን (Scholastics) የሚል መጠሪያዎችን አላግኝተዋል። በመካከለኛው ዘመን አማካይ ክፍል በተለይም በ7ኛውና 8ኛው መቶ ክፍለ ዘመናት ተጽዕኖ ፈጣሪ ፈላስፋ ያልታየበት በሣይንስም በኩል የረባ አዲስ ነገር ሣይታይ የታለፈበት ዘመን ስለነበር በሰው ልጅ ታሪክ በከንቱ የባከነው ረጅም ጊዜ ሁኖ ሊወሰድ የሚችል በመሆኑ በተለይ ምዕራባዊያን ይኼን ዘመን የከፋው ጥቁር ዘመን በማለት ይጠሩታል።

የመካከለኛው ዘመን ፈላስፋዎች ብዙ አይነት ንድፈ-ሀሳቦች፡- እውናዊነት (realism)፣ ስማዊነት (nominalism)፣ ፈቃዳዊነት (voluntarism) እና የመንፈሳዊ መገለጥ እምነት (mysticism) አራምደዋል። ከእነዚህ ውስጥ

በጊዜው የነበረውን የህዋ አስተሳሰብ ሊያመለክቱን የሚችሉት የመጀመሪያዎቹ ሁለቱ ናቸው። አብዛኛዎቹ የመከከለኛው ዘመን ፈላስፋዎች እውናዊ አመለካከት ነበራቸው። እውናዊያን ሀሳቦች በራሳቸው ከቀሳዊ ነገሮች በተለዩ ህልውና አላቸው ብለው ያምናሉ። ሀሳቦች፣ ለምሳሌ "ሰው" የሚለው ቃል አበበ፣ ከበደ፣ አስቴር፣ መሃመድ፣ ጃክ፣ ወዘተ ብለን ከምንጠራቸው ግለሰቦች በተለዩ ሁለንታዊ የሆነ ህልውና አላቸው ብለው ያምናሉ። ከግለሰቦች በፊት የነበረና የግለሰቦችን ማንነት የሚገልጽ ሀሳባዊ ህልውና ያላቸው ሁለንታዊ ጽንሰ-ሃሳቦች ወይም ስሞች ናቸው። "አበበ ሰው ነው" ልንል የምንችለው ሰው ያደረገው ነገር ሁሉም ግለሰቦች የሚጋሩት የወል የሆነ ማንነት ያለው መሆኑ ነው። ይህ የወል መጠሪያው እውን የሆነ ህልውና አንዳለው የሚያምኑ ናቸው እውናዊያን የሚባሉት። እውናዊያን የነገሮች አጠቃላይ ምንነት መግለጫ የሆነው ሀሳባዊ ህልውና (ለአንዳንዶችም መንፈሳዊ ህልውና) አስቀድሞ በአግዚአብር ዘንድ የነበረና ነገሮችን የፈጠረ፣ የዓለም ሥርዓተ ህግ የሆነና እያንዳንዱን ነገር ቅርጽና ህልውና የሰጠ እንደሆነ በእውናዊያን ዘንድ ይታመናል። በዚህ አሳቤ አግዚአብሔር ዓለምን የፈጠረው ከራሱ ሀሳብ ነው፤ በሌላ አነጋገር ከምንም ነው። ይህ የሚያመለክተን ህዋና በህዋ ውስጥ ያሉ ነገሮች ከመፈጠራቸው በፊት እነርሱን ያስገኘ ሀሳብ ነበር ማለት ነው። የዚህ አይነት አመለካከት ከነበራቸው ፈላስፋዎች ውስጥ የሂፓው አጉስቲን (Augustine of Hippo)፣ ፒተር አቤላርድ፣ አንሴለም (Anselm) እና አኩዩናስ (Aquinas) ይገኙበታል።

ምንም እንኳን የእውናዊያን አመለካከት ከሐይማኖታዊ አምነቶች ጋር የተዛመደ ቢሆንም በአንዳንድ በዘመኑ የነበሩትን የክርስቲያን ፈላስፋዎች ሣይቀር አሳማኝ ሁኖ አልዘለቀም። ከእውናዊነት በተቃራኒ የቆመ ሰማዊነት (Termisim ወይም Nominalism) የሚል አመለካከት ያራምዱ ጀመር። ለሰማዊያን ህልውና ያላቸው ግለሰባዊ የሆኑ አንድ . . . አንድ . . . ሁነው የሚኖሩ፣ የሚታዩና የሚጨበጡ ቀሳዊ ነገሮችናቸው። ሀሳቦችና ሁለንታዊ ህልውና አላቸው ብለን የምናምናቸው ነገሮች ስሞች ናቸው። "ሰው" የሚለው ቃል ስም ብቻ ነው፤ ቀሳዊ ወይም አካላዊ ማንነት ስለሌለው ህልውና የለውም። ህልውና ያላቸው አበበ፣ አስቴር፣ ብለን የምንጠራቸው ግለሰቦች ናቸው። የእነርሱ የወል መጠሪያ የሆነው "ሰው" የሚለው ቃል ግን ስም ከመሆን የዘለለ ማንነት የለውም የሚል አምነት አላቸው። ለሰማዊ ፍልስፍና ጀማሪው ሮስሉን (Roscelin) የተባለው ፈላስፋ ቢሆንም በስፋት ጥቅም ላይ የዋለውና ታወቁ የሆነው በአካላዊ ዊልያም (William of Ockham) አማካይነት ነው።

በዊልያም አመለካከት ሥነ-መለኮታዊና ፍልስፍናዊ አውቶች ነው። ስለ እግዚአብሔር የሚኖርን አውቶት አውነታው የሚፈጸመው በእምነትና በመግለጥ ነው። የፍልስፍና እና የሳይንስ አውቶት ግን የሰው ሀሊና ውጤት ናቸው። እንዲሁም በሌላው ላይ ተጽዕኖ ሊፈጥርም የተለያዩ ናቸው የሚል ሁለት አይነት አውነት (double truth) መኖሩን ይፋ አደገ። የዚህ አይነት አመለካከት አንድምታው ከባድ ነው። ፍልስፍና በመካከለኛው ዘመን ከተነሳበት የሥነ-መለኮትና የሐይማኖት አገልጋይነት ለማስቀረትና ፍልስፍና ከሐይማኖት ለመፋታት ያኮበከበበት ጊዜ መሆኑ ፍንጭ ሰጭ አመለካከት ሆነ። የአረብ ፈላስፋ የሆነው አቪሮስና ተከታዮቹ ከዊልያም በፊት ሥነ-መለኮታዊ አውነታዎችን ከፍልስፍና አውነታዎች የተለዩ መሆኑን ቢገለጥላቸውም በዚህ አመለካከታቸው ገፍተው ሙሉ በሙሉ ስላልሄዱበት ዊልያም በመካከለኛው ዘመን ከታዩት ፈላስፋዎች ሁሉ ሐይማኖታዊ አውነቶችና ፍልስፍናዊ አውነቶች የተለያዩ መሆናቸውን ለመጀመሪያ ጊዜ በግልጽ በማመልከቱ የሰው ልጅ ከጨለማው ዘመን ወጥቶ በነፃነት የሚኖርበት አዲስ ዘመን እየመጣለት መሆኑን የበሰራት ደወል ያሰማ ሁኖ ይወሰዳል።

በዚህ መልኩ ፍልስፍና ቢያንስ አንድ እግሩን ከሐይማኖት ለማውጣትና በራሱ መንገድ ራሱን ችሎ ለመጓዝ ዳዴ ማለት መጀመሩን ፍንጭ አሳዩ። በተለይ ደግሞ በመካከለኛው ዘመን መጨረሻና በህዳሴው ዘመን መጀመሪያ አካባቢ የተፈጠሩ አዳዲስ ሳይንሳዊ አስተሳሰቦች ተከትሎ ቤተክርስቲያን አውነት ነው ብላ ጨምድዳ የያዘችበት እጂአየዛለባት እንዲመጣ አስገደዳት። ፍልስፍናም እግዚአብሔርን ከአፉ አውጥቶ መጣል ባይችልም እንደ ጆርዳኖ ቡሩኖ አይነት ለአውነት ሲሉ በራሳቸው ህይወት ላይ የጨከኑ ፈላስፋዎች መነሳት ለማንኛውም ጉዳይ ያለምንም ተጽዕኖ በምክንያታዊ አስተሳሰቦች መመራት ወደ ሚችለው ዘመናዊ ፍልስፍና እየተሸጋገረ መሆኑን የሚያመለክቱ ለውጦች ግልጽ ሁነው መታየት ጀመሩ።

3.3. የሕዋ ህልውና በዘመናዊ ፍልስፍና ታሪክ ውስጥ

የህዳሴውን ዘመንን ተከትሎ በሳይንሱም ሆነ በፍልስፍናው ብዙ አይነት አስተሳሰቦችና ትምህርቶች ይራመዱ ጀመር። አዋቂነኝ ባዩና ሰባኪው ሲበዛ አውነቱን ስህተት ከሆነው ለይቶ ለማወቅ አስቸጋሪ ስለሚሆን አውነት የሆነው ተለይቶ እስኪታወቅ ድረስ ለጊዜውም ቢሆን መጠራጠር አስፈላጊ ይሆናል። የዘመናዊ ፍልስፍና አባት የሚባለው ፈረንሳዊ ፈላስፋ -ሬኒ ዴካርት (Rene Descartes (1596-1650) አውነት የሆነውን የበለጠ ግልጽ አድርጎ ለማወቅ ያለፉትን አስተሳሰቦች ሁሉ በጥርጣሬ ይመለከታቸው

ጀመር። ጥርጣሬ ደግሞ የኋላ የኋላ ብዙ ነገር ሊያስከድና አዲስ ነገር ሊያመጣ ይችላል። ዴካርት በጥርጣሬ ወንፊት ሁሉንም እያበጠረ ስለራሱም ሆነ ስለነባራዊ ዓለም ህልውና ማረጋገጫ አደረገው። በመጨረሻ አደረገ። ነገር ግን የአካልንና የህሊናን የቀስአካልንና የሃሳብን ምንነት የሚለያይ ፍልስፍና አመጣ። እግዚአብሔር ህሳባዊ (መንፈሳዊ) ማንነት ብቻ እንዳለው ተረዳ፤ ሰው ግን አካላዊም ህሳባዊም (መንፈሳዊ) ማንነት እንዳለው ተገነዘበ። ከሰው ውጭ ያሉ ነገሮችን ግን ሙሉ በሙሉ ቀሳዊ አድርጎ ተረዳቸው። ያም ሆነ ይህ የማንኛውም ነገር የህልውና መገለጫ ከሁለቱ ከሃሳብና ከቀስ እንዳይወጣ አድርጎ ዘጋው።

ይህ ሁለታዊ (dualistic) የሆነ የዴካርት አመለካከት ከእርሱ በኋላ የመጡትን ፈላስፋዎች ለሦስት ጐራ ከፈላቸው። እንደ ጆን ሎክና ኢማኑየል ካንት ያሉ ፈላስፋዎች እንደ ዴካርት ሁሉ ሁለታዊ አመለካከት ያራምዱ ጀመር። ሌሎች ግን እንደኛውን ጽንፍ ብቻ ይዘው መቆም ምርጫቸው አደረጉ። አንዳንዶቹ የህዋ ነባራዊ ሁኔታ ቀስአካላዊ ብቻ ነው ሲሉ ሌሎች ደግሞ የህዋ ተፈጥሮ በአጠቃላይ ህሳብ-ህሊናዊ ነው የሚል አቋም ያዙ። እነ ቶማስ ሆብስ ሁሉን ነገር ቀሳዊ አደረጉት። ህሊና-ህሳብ-በአንቅስቃሴ ላይ ያለ ቀስ ነው፤ እግዚአብሔር ም ቢሆን ቀስአካላዊ ነው፤ መንፈሳዊ የሚባል ነገር የለም የሚል አምነት ማራመድ ጀመሩ። በተቃራኒው ሌሎች ደግሞ የህዋን ህልውና ሙሉ በሙሉ ህሳባዊ አደረጉት። ጉላኒክስ (Guelinex) እርሱን ተከትሎ ደግሞ ሜልብራንች (Malebranche) እኛ የምናውቀው እግዚአብሔር የገለፀልንን ነው፤ እርሱ ከሰጠን ሃሳብ ውጭ ምንም የምናውቀው ነገር የለም የሚል አምነት ያዙ። ሜልብራንች ሲናገር "እግዚአብሔር ዓለምን ቢያጠፋና አሁን እንዲሰማኝ እንዳዳረገኝ ወደፊትም እንዲሰማኝ ቢያደረገኝ ወደፊት የማየው አሁን የማየውን ነው።" በሌላ አገላለጽ ይህ ማለት "እግዚአብሔር ዓለምን ቢያጠፋ ነገር ግን ልክ አሁን እንደሚሰማኝ (እንዳልጠፋች አድርጎ እንዳሰብ ቢያደርገኝ) የማስበው ወይም የምረዳው መጥፋቷን ሳይሆን መኖሯን ነው።" የሚል ራሱን ሙሉ በሙሉ ሃሳባዊና የእግዚአብሔር ዕቃ ብቻ እንደሆነ አድርጎ እንዲያስብ የሚያስችል አመለካከት ያራምድ ጀመር።

"If God had destroyed the created world and would continue to affect me as he now affects me, I should continue to see what I now see" 31

በርከሊይ(Berkeley) የተባለው ፈላስፋ ህዋ ከህሊናዊ ሃሳብ ውጭ የራሱ የሆነ ቁስ አካላዊ ማንነት የለውም የሚልየሊ-ቁስአካላዊነት (Immaterialism) አመለካከት ያራምድ ጀመር። የከረረ ነገር ደግሞ በደብዳቤ ሂደም(Hume) በኩል መጣ። እንኳን ቁስ አካልና አዕምሮ ያለኝ ስለመሆኑ ማረጋገጫ የለኝም የሚል ጠርጣሪነትን በዘመናዊ ፍልስፍና ውስጥ አሠረገ። ሂደም እኔ የማውቀው የህውስታዬን ስሜትና ወደ ህሊናዬ የሚመጣው ሃሳብ (Perception) ብቻ ነው በማለት መከራከሪያውን አቀረበ። ይባሉ ብሎ የጀርመን ፈላስፋዎች ህዋን በአጠቃላይ እንዲሁም በህዋ ውስጥ ያለው እያንዳንዱ ነገር ቁሳዊ ሣይሆን ሀሳብና መንፈስ ነው የሚል እምነት ያዙ። ለዚህ አይነቱ ዕምነት ቀዳሚው ፊሽተ (Fichte) ሲሆን ተከታዮቹ ደግሞ ሼልንግ(Schelling) እና ሄግል (Hegel) ናቸው። ለፊሽተ ህዋ መት የሆነ ህይወት አልባ የሆነ ቁስ አይደለም። ህዋ ህያው ነው፤ ህያው ያደረገው ደግሞ በሁሉም የሚገኘው ህዋዊ መንፈስ ነው። ይህ መንፈስ ሼልንግ እንደሚያምነው ግልጽ የሚሆነውና ራሱን የሚረዳው በሰው ህሊና ነው። በነገሮች ውስጥ ያለው መንፈስ ራሱን መረዳት አይችልም-ያንቀላፋ መንፈስ ነው፤ የሰው ህሊና ግን ያወቀ-የነታ መንፈስ ነው። በሁሉም ያለው ግን እንድ መንፈስ ነው። ይኼን ህዋዊ መንፈስ እንዳንዴ አግዚአብሔር ሌላ ጊዜ ደግሞ ራሱን የሆነ (ego, self) በማለት ይጠሩታል።

* * * * *

ከላይ በአጭሩም ቢሆን እንደተመለከትነው ፈላስፋዎች ህዋን የተረዱበት መንገድ በጣም የተለያዩ ነው። እንዳንዶች መፈጠሪያው ላይ ትኩረት ሲያደርጉ ሌሎቹ ደግሞ ተፈጥሯዊ ማንነቱ ላይ አተኩረዋል። ስለህዋ ያለው ፍልስፍና ግን ይህ ብቻ ነው ማለት አይደለም፤ ብዙና ማራኪ የሆኑ አስተሳሰቦች በፍልስፍና ውስጥ ህዋን በተመለከተ ተንፀባርቀዋል።

ከዚህ ቀጥለን የምናየው ደግሞ በፈላስፋዎች ግንዛቤ ውስጥ ባለው ህዋ ውስጥ የሰው ልጅ ሊኖረው የሚችለውን ቦታ ማወቅ ነው። ከግዙፉ ህዋ እንፃር የሰው ማንነት እንዴት ሊገለጽ ይችላል? ከህዋ ጋር ያለው ግንኙነት በምን ይገለፃል? ፍልስፍና ህዋን በተመለከተ በራሱ ግንዛቤ ማቅረብ ጠቀሜታው አዚህ ላይ ነው። ሣይንስ ስለህዋ ብዙ ነገር ሊነግረን ይችላል። ነገር ግን ዋናው ነገር ስለህዋ ማወቁ ብቻ ሣይሆን የሰውን ማንነትና ፍላጎት ከህዋ ጋር አያይዞ መረዳቱ ላይ ነው። ሰው-ራሱን ከግዙፉ ህዋ ጋር አያስተያይ ስለራሱ ማንነት ያሰባል፤ የህይወቱን ትርጉም ፍለጋ ይኳትናል፤ ይጨነቃል፤ ተስፋ የሚሆነው ነገር ይፈልጋል። እነዚህን ስሜቶቹን፤ ፍላጎቶቹን፤ ተስፋዎቹን፤ እምነቶቹን... ከህዋ ነባራዊ ሁኔታ ጋር አያያዙ መረዳት የፍልስፍና ዋና ግብ ነው።

ሰው በግዙፉ ህዋ ውስጥ አንድነት ይኑር? በህዋ ውስጥ ሊኖረው የሚችለው ቦታ ሄት ድረስ ነው? ለእነዚህ መሠረታዊ ጥያቄዎች መልሶችን ማወቅ የሚሰጥ ወይም ተስፋ የሚያሳጣ መሆኑን ባናውቀውም ጥናታችንን ፈራተባ አያልንም ቢሆን መጀመር አለብን።

3.4 ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታና ከህዋ አንገር የሰው ማንነት

ሰው የአሁኑን ማንነቱን ሳያገኝ ገና በሆሞ ሀቢልስ አድገት ደረጃ አያለ ድንጋይ ቀርጾ መሣሪያ መስራቱ፣ ቆየት ብሎም በጥንታዊ የሰው ማንነቱ በከሮ ማግነን ዘመን በዋሻ ውስጥ ስዕሎች አስፈሪ እንስሳትን መግደል የሚችል መሆኑን ማሳየቱ ትርጉም እንስጠው ካልን ሰው እንደፍላጎቱ ተፈጥሮን መቅረጽ፣ መለወጥና ለራሱ ጥቅምና ግልጋሎት ማዋል የሚችል ሀቅም ያለውና በዚህም ራሱን ከተፈጥሮ ህግ በላይ አድርጎ መኖር የሚችል መሆኑን ሊያመለክት ይችላል ብለን መረዳት እንችላለን። ከዚህ እጅግ ጥንታዊ ዘመን ጀምሮ ሰው በተፈጥሮ ላይ ገዥ ሁኖ ለመኖር የሚያስችል ፍላጎትም ሀቅምም ያለው ሁኖ መታየቱ ሰው ከተፈጥሮ ጋር ያለው ግንኙነት እንዲሁም ሰው በተፈጥሮው ላይ ሊኖረው የሚችለው ቦታ እስከ ምን ድረስ ሊሆን እንደሚችል አመለካከት ነገር ነበረው።

3.4.1 ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታ ከፍልስፍና በፊት የነበረው ግንዛቤ

የሰውና የህዋን ግንኙነት ምን እንደሚመስል ለመረዳት ከጥንታዊ ሰው ኑሮና አስተሳሰብ እንጀምር ካልን በአንድ በኩል ከላይ እንደተገለፀው ሰው ከተፈጥሮ በላይ የመሆን ማንነት ሲታይበት በተቃራኒው ደግሞ በዛን ዘመን ይኖር የነበረው ሰው ተፈጥሮን ሌትም ቀንም በመፍራት ራሱን ከተፈጥሮ በታች የጣለበት ጊዜ ሁኖ እናገኘዋለን። በዘመኑ ሰው ነገሮች ሁሉ ነፍስ አላቸው ብሎ ያምን ነበር፤ ይህ ማለት ሰው በዘመኑ ነፍሳዊ (animist) ነበር። በሰማይ በምድር ያሉትን ሁሉ ሰውአዊ (antropomorphic) ማንነት የሰጠበት ጊዜ ነበር፤ ከፍ ሲልም መንፈሳዊ ትርጉም በመስጠት ተፈጥሮን ያመለክበት ጊዜ ነበር።

"To the primitive man, the physical universe of rocks, trees, rivers, and mountains glittered with meaning. The materials world was considered alive and charming, and offered a sacred stage to human beings and their creativity . . . The primitive man's life . . . was rich and full of meanings. At many levels it allowed the chance of a direct experience with the divine sparkling with

meaningful impressions that today are meaningless and trivial"32

የጥንቱ ዘመን የሰው ልጅ ታሪክ በአንደዚህ አይነት ሁለት የተለያዩ ስሜቶችና እምነቶች (በፍርሃትና በድፍረት፣ በሽንፈትና አሸናፊነት፣ በበታችነትና የበላይነት) ውስጥ ሰው ግራተኛነቱ የሚንገዛለል ማንነት ይዞ ይኖር የነበረበት ዘመን አንደኛው ያሳየናል። የጥንት ግብፃውያን የምድር ህይወታቸውን በአባይም - በፀሐይም ይመስሉት ነበር። አባይ ይሞላል-ይገባልም፤ ፀሐይ ትወጣለች ትጠልቃለችም። የሰው ህይወትም እንደዚያው ነው። ይወለዳል-ያድጋል፤ ይሞታል-ከሞትም ይነሳል። የተፈጥሮን የድግግሞሽ ሥርዓት መሠረት አድርገው ጥንታዊ ግብፃውያን ሞተው እንደማይቀሩ- ከሞት እንደሚነሱ ያምኑ ነበር። የፀሐይ የሰማይ ላይ ጉዞ በምድር ላይ የሰው ጉዞ ነው። ፀሐይ ስትጠልቅ ጠፍታ አትቀርም፤ በከብር ደግሞ ትወለዳለች። ይህም የሰው አጣፈንታው እንደፀሐይ የሆነና የሚሞት ገላው እንደሚነሳ የተስፋ ቃል የሚሰጠው ሆነ። በዚህ ምክንያትም ፀሐይን አምላኬንሽ አሏት፤ መሪዎቻቸውንም በፀሐይ መሠሏቸው።

"This was clearly because the sun died in the west, had its spiritual course under the earth, and gloriously was reborn in the east. so, too, the dead must share in this promise of the constantly continued life, must be shifted to the proximity of the Sun in order to participate in his fate."33

ሥልጣኔ የሰውን ልጅ መገባደጥ ሲጀምር ተፈጥሮን የሚመለከትበት አይነት አየሰፋ መጣ፤ ራሱንም በሰማያት ካሉት ፍጥረታት ጋር ያስተያይ ጀመር። ተፈጥሮን በማሸነፍ ማንነቱን ለማሳየትም ልቡ የበለጠ ተነሳሳ፤ ድንጋይ በድንጋይ እየደራረበ ራሱን ወደሰማይ ከፍ ያደርግ ጀመር። ከፍ አድርጎ በሠራው የድንጋይ ማማ ቁሞ መሬትን ቁልቁል ሲመለከታት እያነሰችበት መጣች፤ የእርሱ የበላይነት ግን ከሁሉ በልጠ ታየው።

ፒራሚድ በመገንባት የጥንት ግብፃውያን ሰው ያሰበውን ሁሉ በተፈጥሮ ላይ ማድረግ እንደሚችልና ህሳቡ የማይከለከል መሆኑን አሳዩ። ሰው የአማልክት እገዛ ሳያስፈልገው በራሱ በመተማመን በተፈጥሮ ላይ የበላይ

ሁኖ መኖር እንደሚችል በፒራሚዳቸው የጥንት ግብፃውያን መሠከሩ። ይህ የግብፃውያን ኃያልነት በቀደመው የነገሰታቸው ዘመን ታዩ።
አየቶዬ ግን ኃያልነት ወደ ውድቀት፣ ደስታ ወደለቅሶ አየተቀየረ መጣ። በአዲሱ የግብፅ ነገሰታት (ፈርዖኖች) ዘመን ግብፃውያን ተፈጥሮን ያሸነፉበት ፒራሚዳቸው ከብሩን አጣ፤ ጉልበት ያለው ሁሉ ውስጡ አየገባ ያገኘውን ንጥቂያንና መገዳዳል የዕለት ተዕለት ትይንት ሆነ። ተዘረፉ። ሰው ከፋ፣ ወርበሎች በግብፅ ላይ ፈነጮባት። በዚህ ምክንያት ጉልበት ዛለ፣ መቅረጥ ስሜት ውስጥ ወደቁ። በምድር ላይ የደከሙበት ግብፃውያን በተስፋ ተስፋ አጡበት። ያለአማልክት እገዛ ሰው በራሱ ምንም ማለት አንዳይደለ ይሰማቸው ጀመር፤ የምድር ህይወታቸውን ጠልተው በሌላኛው ዓለም ተመኙ። አዞ ይበላሻና ልሙት እያሉ አባይ ወንዝ ውስጥ ዘለው ይገቡ ጀመር። በእሳት ራሳቸውን እያቃጠሉ ይገድሉ ጀመር። በደረሱበት ሁሉ ሞት ሞት ይሸታቸው ጀመር። መሸቶ ሲነጋ አምላካቸው ፀሐይ የተስፋ ብርሃን ከመፈንጠቅ ይልቅ ወደ ሌላኛው ዓለም የሚሄዱበት የሞት ቀናቸውን የሚያበስርላቸው ሁኖ ይሰማቸው ጀመር። እነርሱም በጽሑፎቻቸው የምድር ላይ ኑሮ ተስፋ ቢሰ እንደሆነ እንደሚከተለው ይናገሩ ጀመር።

- ታሞ እንዳገገመ ሰው፤
- ታስሮ እንደተለቀቀ ዚሪ ሰው፤
- ዛሬ ሞት ፊቴ ላይ ቁሞ አየሁት።
- እንደ ከርቤ ሽታ፤
- በነፋሻማ አየር ዛፍጥላ ስር እንዳለ ሰው ሁኖ፤
- ዛሬ ሞት ፊቴ ላይ ቁሞ አየሁት።
- ዘመናትን ታስሮ ኑሮ እንደተፈታ፤
- ቤቴንም ለማየት እንደናፈቀ ሰው፤
- ዛሬ ሞት ፊቴ ላይ ቁሞ አየሁት።
- "Death stands before me today"
- (Like) the recovery of sick man,
- Like going out-doors (again) after being confined.
- Death (stands) before me today

Like the fragrance of myrrh,
 Like sitting under a shade on a breezy day.
 Dath (stands) before me today
 As a man longs to his house,

After he has spent many years held in captivity."³⁴

ተፈጥሮን አሸንፎ መኖር የቻለበትን እሴቶችን ሲያጣ የሰው ልጅ የሚሰማውን መራራ ስሜትና ትርጉም አልባነት ነው ከላይ የተመለከትነው። የሰው ልጅ አሸናፊነቱ ሲጠፋ ደስታ፣ ሰላም፣ ተሰፋ . . . ማጣት ብቻ አይደለም፤ ሰው የመሆን ማንነቱም አብሮ ይጠፋል። ሰው ሰው የሚሆነው ከተፈጥሮ በላይ የሆነ ጊዜ ነው፤ ሰው ከተፈጥሮ በላይ የሚሆንበት ነገር ካጣ ግን ሰው መሆን ከሰው ይጠፋል። ይኼን ጉዳይ የፍልስፍና ትርጉም እየሰጠን በመጠኑ ሰፊ አድርገን እንደው። ሰው ተፈጥሮን እንደፍላጎቱ መቅረጽና መጠቀም በዚህም ከተፈጥሮ በላይ መሆን የህሊና (የሀሳብ) በቁስ ላይ የበላይ መሆንን ያመለክታል። ሀሳብ በቁስ አካል ህግና ሥርዓት ሥር ከኖረ ግን ሰው መሆን ምንም ማለት አይደለም - ትርጉም አልባ ነው። ሰው መሆን ማለት ሀሳብ ከቁስ በላይ መሆን ነው። ህዋ (ተፈጥሮ) ቁስ አካላዊ ነው፤ የሰው ማንነት የለውም። ነገር ግን ሰው የራሱን ማንነት የሚያገኘው የሰው ማንነት ከሌለው ቁስ አካልነው፤ ሰው የራሱን ሀሳብ ቁስአካል ላይ ማሳረፍ ሲችል ቁስአካል አፍ አውጥቶ የሚናገር አስኪመስል ስለ ሰው ማንነት ይመስከራል፤ በእርግጥ አሸንፈኸኛል፤ ህጌን ቀይረሃል፤ እንደፍላጎትህ ቀርጸኸኛል፤ ሀሳብህ ከእኔ በላይ ነው። . . . እያለ የሰውን ታላቅነት፣ ገዥነት፣ መሪነት ይናገራል። የዚህ አይነት ስሜት፣ ፍላጎት፣ አስተሳሰብና ዓላማ ከጥንታዊ ታሪክ ጀምሮ በሰው ልጆች ዘንድ የተንፀባረቀ ቢሆንም ቁስ በቁስ በሐይማኖታዊ እምነቶችና በፍልስፍና አስተሳሰቦች ውስጥ ስፋቱና መጠኑ ጨመረ።

መጽሐፍ ቅዱስ ከህዋ እንፃር የሰው ልጅ ምንድን ነው? በማለት ይጠይቃል?
 “የጣቶችህን ሥራ ሰማዮችን ባየሁ ጊዜ፤
 ጨረቃንና ከዋከብትን አንተ የሠራሃቸውን፤
 ታስበው ዘንድ ሰው ምንድን ነው?
 ትጎበኘውም ዘንድ የሰው ልጅ ምንድን ነው?”

³⁴ Frankfort, Wilson, and Jacobson, 1954, pp113-114
 Scanned by CamScanner

በማለት መዝሙረኛው ንጉስ ዳዊት ይጠይቃል። መዝሙረኛው ያነሳው ጥያቄ የዚህ ምዕራፍ ርዕስ ጉዳይ ነው። ሰው ተፈጥሯዊ የሆነ የአጋጣሚ ከሰተት ውጤት ነው ወይስ ታላቅ አላማ ለማሳካት የተፈጠረ ልዩ ፍጥረት? ሰው በተፈጥሮ ሂደት በአጋጣሚ የተገኘ ቢሆንና የፍጥረታት ሁሉ የበላይና የመጨረሻ ግብ ሁኖ ሊወሰድ ይችላልን? ከፀሐይና ከጨረቃ-ከህዋ-አንፃር ሲታይስ እዚህ ግብ የማይባል ተፈጥሯዊ ማንነት ያለው ከብናኝ አፈር! በአግራችን ረግጠን እንደምንገድላቸው ትናንሽ ነፍሳት አይነት የሆነ ተራፍጥረት ነውን ወይስ በህዋ ውስጥ ያሉትን ነገሮች እንደፍላጎቱ ማድረግ የሚችል ኃያል ፍጥረት? ህዋ ለሰው ጥቅምና መልካም ግልጋሎት ተብሎ የተፈጠረ ነገር ነውን ወይስ መጥፋያውን መጽሐፍ ቅዱስ ለእነዚህ አይነት ጥያቄዎች የሚሰጠው መልስ ሁለት አይነት ነው። በአንድ በኩል የሰውን ኃያልነት ሲያገግሉ በሌላ በኩል ተራ ፍጥረት መሆኑን ይነግረናል። መለኮታዊ ማንነት ያለውና በፍጥረታት ሁሉ ላይ ገዢነቱን የሚነግረን የመጽሐፍ ቅዱስ ከፍል እንዳል ሁሉ በሌሎች ከፍሎች ደግሞ ሰውን አዋርዶና አቅልሎ ይነግረናል። የሰውን ልዩ ማንነትና ገዢነቱን መዝሙረኛው ዳዊት እንዲህ በማለት ይገልፀዋል።

“ከመላዕክት አጅግ ጥቂት አሳነሰኸው፤

በከብርና በምስጋና ዘውድ ከለልኸው፤

በአጆችም ሥራ ሁሉ ላይ ሾምኸው፤

ሁሉን ከአግሮቹ በታች አስገዛህለት፤ ...”

ከጥቅሱ መረዳት እንደሚቻለው ሰው ከመላዕክት እንሰ የማያንስ በፍጥረታት ሁሉ ላይ ተሹሞ ዘውድ የደፋ ታላቅ ፍጥረት ነው። የሰው ታላቅነት ከአፈጣጠኑ ልዩ መሆን ይጀምራል፤ በአግዚአብሔር መልክ (በልጁ መልክ) የተፈጠረና የመለኮት ባህሪ ተካፋይ የሆነ ነው። በተቃራኒው ደግሞ መጽሐፍ ቅዱስ ለሰው ልጅ ሌላ ማንነት ይሰጠዋል። ከሌሎች ፍጥረታት የማይለይ-ይባስብሎ ከሌሎች ፍጥረታት አሳንሶና አዋርዶ ሰውን ይገልፀዋል። መጽሐፈ መከብብ እንዲህ ይላል።

“እኔ በልቤ ስለሰው ልጆች-እንደ እንስሳ መሆናቸውን እንዲያዩ አግዚአብሔር ይፈትናቸዋል አልሁ። የሰው-ልጆችና የእንስሳ አድል ፈንታ አንድ ነው፤ ድርሻቸውም ትክክል ነው። አንዱ እንደሚሞት ሌላውም እንዲሁ ይሞታል፤ የሁሉም እስተንፋስ አንድ ነው፤ ሁሉም ከንቱ ነውና ሰው ከእንስሳ ብልጫ የለውም።”

መጽሐፈ ኢዮብ ደግሞ የሰውን ማንነት ከዚህ በባሰና በሚያንቋሽሽ መልኩ ይገልፀዋል።

“እነሆ፤ ጨረቃ አንኳ በሩህ አይደሉም፤

ከዋክብትም በፊት ንጹህን አይደሉም፤ ”

ይልቁንስ በሰበሰቡ የሆነ ሰው

ትልም የሆነ የሰው ልጅ ምንኛ ያንስ።”

ፍልስፍናስምን ይላል? ፍልስፍና ትኩረት ከሚሰጥባቸው ጉዳዮች አንዱን ዋናው ያሰውና የህዋ ጉዳይ ነው። በዚህ ጉዳይ ላይ ፍልስፍና ሰፋፊ፤ ጥልቀትና ብዛት ያላቸው አስተሳሰቦችን አቅርቧል። ሁሉንም በአንድ ርዕስ አጠቃላይ አይተን ለመጨረስ አስቸጋሪ ስለሚሆን አንኳር የሆኑትን ብቻ መርጠን ለማየት ያስገድደናል።

3.4.2 ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታ ከጥንታዊቷ ግሪክ

ፈላስፋዎች አይታ

ራሳቸውን ጥበበኞች እያሉ የሚጠሩ አንደበተኛና ጠርጣሪ (Sophist) ፈላስፋዎች አስከመጡበት ጊዜ የነበሩ ከቴላስ ጀምሮ የነበሩ ፈላስፋዎች ሰውን የተፈጥሮ አካል አድርገው ነው የተመለከቱት፤ ለሰው የተለዩ ማንነት አልሰጡትም። አንዲያውም ሰው የተፈጥሮ ህግ ተገዥና የቦታችንን አንደሆነ ገልፀዋል። ለእነዚህ ፈላስፋዎች ሰው መንፈሳዊ ማንነት የለውም፤ ነፍስ አንዳለው የሚያምኑ ቢኖሩ አንኳ ለእነርሱ የሰው ነፍስ መንፈሳዊ ሣይሆን ቁስ አካል ነው፤ ከሌሎች አካላት የሚለየው እጅግ ደቂቅ የሆነ -የላመ-ቁስ አካል መሆኑ ብቻ ነው።

All the Greek thinkers before the time of the Sophists thought of man as a part of the universe composed of the same elements as everything else in the universe, and subject to the same laws of the universe. In man some of the elements were a little more refined than those in other bodies, but that was all the difference. Man, for them, was a product of the universe, and had to meet the requirements of the universe or be destroyed.”³⁵

ከላይ እንደተመለከተው ለቀደምት የግሪክ ፈላስፋዎች የሰው ልጅ ተፈጥሮን መስሎ ከመኖር ውጭ ሌላ አማራጭ የለውም፤ ሰው ከፍ ያለ ማንነት ያለው መሆኑም አልታያቸውም። ለእነርሱ ሰው የተፈጥሮ ህግ አስረኛ ነው፤ የራሱን ነገር በተፈጥሮ ላይ ለማስቀመጥ ነፃነትም ችሎታም የለውም። ሰው

አንደማንኛውም ፍጥረት አንደ አትክልቶች- አንደ አገሳት- ነው፤ ሰው የተለዩ ከብር የሚያሰጠው ማንነት የለውም፡፡

የዚህ አይነት አመለካከት በግሪክ ፈላስፋዎች ዘንድ የዘለቀው ራሳቸውን አስከመጡበት ጊዜ ድረስ ብቻ ነው፡፡ አንደበታዊያን (Sophist) ፈላስፋዎች አንደበታዊያን ፈላስፋዎች ሰው፡፡ ከበፊተኞቹ ፈላስፋዎች በተቃራኒው በፍልስፍናቸው አበሠሩ፡፡ አንደበታዊያን ሰውን ከተፈጥሮ በመለየት የራሱን አጣፈንታ በራሱ መወሰን የሚችል ፍጥረት አንደሆነ ያምናሉ፡፡ ሰው ምን ያህል የተፈጥሮን ሥርዓት ሊያውቅና ሊቆጣጠር አንደሚችል ባይረዱትም ሰው ለራሱ ጥቅም ማስገኘት አስኪችል ድረስ ተፈጥሮን መቅረጽ ወይም መለወጥ አንደሚችል ያምናሉ፡፡

ፕሮታጎራስ የተባለው ታዋቂው አንደበታዊ ፈላስፋ "ለሁሉም ነገር ወላጅ (ዳኛው) ሰው ነው- Man is the measure of everyghing" የሚል አባባል አለው፡፡ ይህ አባባል ሁለት ትርጉሞች አሉት፡፡ የመጀመሪያው አውነት ወይም ሀሰት፤ ጥሩ ወይም መጥፎ . . . የምንላቸው ነገሮች አንደግለሰቡ የሚችለው ሰው ነው፤ ከሰው በላይ የሆነ ምንም ነገር ላይ መወሰን ከሁሉም በላይ ማለት ከተፈጥሮም እንዲሁም ከአማልክትም በላይ ማለት ነው፡፡ በዚህ መልኩ በፍልስፍና ታሪክ ውስጥ ሰው የፍጥረታት ሁሉ ማዕከልናየበላይ የሆነ ከብር ለመጀመሪያ ጊዜ ያገኘው በአንደበታዊያን ፈላስፋዎች ነው፡፡

ከአንደበታዊያን በኋላ የመጡ አንደ ፕሌቶና አሪስቶትል ያሉ ፈላስፋዎች ከቁስ አካላትና ከህያዊያን ፍጥረታት ሁሉ በላይ የሚያደርገው በሰው ውስጥ የተለዩ ነገር አለ ብለው ያምናሉ፡፡ ሰው ተፈጥሮን ብቻ አይደለም ፍጹም የሆኑ ሃሳባዊያን ነገሮችን ጨምሮ መረዳት ይችላል፡፡ ይህ በሰው ዘንድ ያለ የተለዩ ነገር ነው፤ በዚህ የተለዩ ማንነት ሰው ከተፈጥሮ በላይ መሆን ብቻ ሳይሆን ከመለከት ጋር ተመሳሳይ ያደርገዋል፡፡ ስለዚህ ሰው በግዙፉ ህሊና ቢስ ህዋ ውስጥ የሚሆነው ነገር ጠፍቶት የሚንገዋለል ፍጥረት ሳይሆን የተፈጥሮን ሥርዓት አሸንፎ ወደ መለኮት ራሱን ከፍ ከፍ የሚያደርግ ፍጥረት መሆኑን ፕሌቶና አሪስቶትል ያምናሉ፡፡

ከፕሌቶና አሪስቶትል በኋላ የመጡ ስቶይክ (Stoic) ፈላስፋዎች ደግሞ የተለዩ አመለካከት ነው ያላቸው፡፡ ለስቶይኮች ሰው የግዙፉ ህዋ ቅጅ ነው፡፡ በሰው ውስጥ ያለው በህዋ ውስጥ አስቀድሞ ያለው ነው፡፡ ሰው በህሊናው አንደሚመራው ሁሉ ተፈጥሮ በአጠቃላይ የሚመራው ስቶይኮች ቃል (logos) ብለው በሚጠሩት ህዋዊ ህሊና ነው፡፡ ሰው የሚኖረው ተፈጥሮ በሰጠችው ልክ በመሆኑ ተፈጥሮ አንዳደረገችው ሁኖ መኖር አለበት፡፡

ተፈጥሮ በህሊናዊ ኃይል ስለምትመራ ተፈጥሮን መቃወም ስህተት ነው።
ይህ አመለካከት ሰውን ከተፈጥሮ በታች የሚያደርግ ብቻ ሳይሆን የሰው
ህይወት አስቀድሞ የተመለከተና መቀየር የማይቻል መሆኑን ይሳያል።

343 ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታ - በመካከለኛው ዘመን ፈላስፋዎች ዕይታ

የመካከለኛው ዘመን የነበሩ ከርስቲያን ፈላስፋዎች በመካከላቸው ልዩነት
ይኑር፤ ዘመኑ አግዚአብሔርን የህዋ ፈጣሪ መሆኑን ልዩነት
የአግዚአብሔር ምርጡ የሥራ ውጤት መሆኑን ይስማሙበታል። ነገር ግን
አካላዊ (ቁሳዊ) ማንነቱ ለሰው ጥቅም አልሰጠውም፤ ምኞትን፣ ሀጢአትን
ሞትን አመጣበት። ሁሉን ነገር በበላይነት ገዝቶ እንዲኖርበት የተሰጠው
ዓለምም መከበራዊው ሳይሆን መቀበሪያው ሆነ። በመሆኑም አካላዊ (ቁሳዊ)
ማንነቱና ምድራዊ ኑሮው አስፈላጊ አይደለም፤ ከሞት ነፃ ሁኖ የሚኖርበት
ሌላ ማንነትና ሌላ ዓለም ያስፈልገዋል። ይህን ዓለም ሰው ንቆ መኖር
አለበት፤ ይህ ዓለም ከብርና ዋጋ የሚሰጠው አይደለም። ጥቅም አለው
ከተባለም ወደ ሌላኛው ዓለም ለመድረስ ለመሸጋገሪያነት ማገልገሉ ነው።
ስለዚህ ሰው መሻት ያለበት አየኖረበት ያለውን ዓለም ሳይሆን ሌላኛውን
(ከላይ) ያለውን ዓለም ነው።

ለዚህ አላማ መሳካት ደግሞ ሰው ወደ አግዚአብሔር፤ አግዚአብሔርም ወደ
ሰው መምጣት አለባቸው። አግዚአብሔር
የራሱ ምርጥ ሥራ የሆነው ሰው ባከኖ
እንዳይቀርበት ሰው የጌደለውን ነገር የሚሞላ
ሥራ መሥራትና ለከብሩ መገለጫ ማብቃት
አለበት፤ ሰውም መለኮታዊ ከብሩን ለማግኘት
አካላዊ ፍላጎቱን እየገደለ መንፈሳዊ ማንነቱን
እያገለገለ-መለኮት ወደ ውስጡ እንዲገባ
እያደረገ ወደ ውስጡ የገባውም የመለኮት
ሙላት ወደ ላይኛው ዓለም ከፍ ከፍ እያደረገ
ከዚህ ዓለም እያወጣ እንዲወስደው ማድረግ
አለበት።

እንደምለእለእምለእን

በከርስቲያናዊ ፍልስፍና አመለካከት ሰው ይኼን
ዓለምንቆ መኖር ካለበት በህዋ ላይ ሊጫወተው
የሚችለው ሚናም ሆነ በህዋ የራሱን ቦታ ምን
ሊሆን እንደሚችል ማወቅ አያስፈልገውም።
ይህ አመለካከት ሰውንና ህዋን፣ ህሊና እና ቁስን መንፈስንና አካልን
የሚለያይ ነው። ሰውን ከሚኖርበት ዓለም የሚለያይ አመለካከት ደግሞ

ሰው በዚህ ዓለም ሊያደርግ የሚችለው ነገር ቢኖር እንኳ ጥቅም (ዋጋ) አንድሊሰው ያመለክታል። ሰው ዓለምን ለመግዛት ቢፈጠርም የራሱን እካል አጥቶታል። ስለዚህ ሰው ማሰብ ያለበት ከሞት በኋላ ስለሚኖረው ህይወት እንጅ ከሞት በፊት ስላለው ሊሆን አይገባም።

ዋናው ነገር ይህ ዓለም ለሰው መልካም እንዳይደለ መታመኑ ነው። ይህ ዓለም መጥፎና የሥቃይ ሁሉ ምክንያት ነው። የሐጢአት ምክንያት በመሆኑ ይህ ዓለም ለሰው ልጅ ጠላቱ ነው። የላይኛው መንፈሳዊ ዓለም ግን የጽድቅና የዘላለም በረከት የሚገኝበት ነው። የመልካም ነገሮች ሁሉ መኖሪያ ቤትና የመለኮት ማረፊያ በመሆኑ የሰው ልጅ አላማ ሊሆን የሚገባው ቁሳዊ (ምድራዊ) ዓለምን መተውና መንፈሳዊ የሆነውን ዓለም ማግኘት ነው።

"Thus, for many thinkers of the period there were actually two universes, one of matter and the other of the spirit. The material universe was the cause of man's sin, and actually sought his eternal destruction. It was his enemy. But the spiritual universe sought his salvation and eternal blessedness. This was the abode of all that is good, the home of the divine" 36

3.4.4 ሰው በህዋ ውስጥ ያለው ቦታ-በዘመናዊ ፍልስፍና ልዩነት

በመካከለኛው ዘመን ፍልስፍና የሐይማኖትን ጭንብል አጥልቆ ነበር የኖረው፤ በአብዛኛው በዚህ ዘመን የነበረው ፍልስፍና ለሐይማኖት ሣይጠፋትም ምስክር እየሆነ በእየአደባባዩ በአንድ እጁ የግሪክን የፍልስፍና መጽሐፍት በሌላኛው እጁ መጽሐፍ ቅዱስ ይዞ የቀረበበትና ለሐይማኖት አለሁባይነቱን ያሳየበት ጊዜ ነበር። ለሁሉም ጊዜ አለውና ሐይማኖት ለ800 ዓመታት የበላይነቱን ይዞ ከኖረበት የክብር ቦታው ሣይንስ ቀስበቀስ እየገፋው መምጣት ሲጀምር ፍልስፍናም ወገንተኝነቱን ለዘመነኛው ሣይንስ ማሳየት ጀመረ።

ኮፖርኒክስ፣ ጋሊሊዎ፣ ኬፕላር ከዚያም ኒውተን የሰው ልጅ የሚኖርበት ተፈጥራዊ ዓለም ምን እንደሚመስልና በምን አይነት ህግ እንደሚገዛ፤ የህዋ እንቅስቃሴና ቁሳዊ ተፈጥሮው ምን እንደሚመስል ዘርዝረው መግለጽ መቻላቸው በፈላስፋዎች አስተሳሰብና እምነት ላይ ከባድ ተጽዕኖ ፈጠሩ። ሰሣይንስና ለፍልስፍና አውቀት ራሳቸውን አሳልፈው አስኪሰጡ ድረስ ፈላስፋዎች ስሜታቸው ተነሳሳ።

ፍልስፍና "የሰውን ህይወት አጣፈንታ የሚወስን ኃይል አለ" ከሚል እምነት በመላቀቅ ሰው የራሱን ህይወት በራሱ ፈቃድና አውቀት መምራት ይችላል ወደሚል እምነት ተሸጋገረ። በመካከለኛው ዘመን ሰው ተስፋውን በሌላ ኃይል ጥሎ የራሱን ማንነት ረስቶ ነበር። በዚያ ዘመን ሰው ስለራሱ ማንነት ያንቀላቀበት ጊዜ ነበር። ከህዳሴው ዘመን ጀምሮ ግን ሰው ለረጅም ዘመን ከአንቀላቀበት ነቃ - ራሱን ማስተዋል ጀመረ። ወደራሱ በተመለከተ ቁጥር በሌላ ኃይል ከመተማመን ይልቅ የራሱ ኃይል ከምንም ነገር በላይ ሊያደርገው እንደሚችል ተገነዘበ። በሳይንሳዊ አውቀት ምስጢሩን የተረዳውን ተፈጥሯዊ ሥርዓት በራሱ ሀቅም መግዛትና ለራሱ ጥቅም ማዋል እንደሚችል ድፍሩቱን ማሳየት ጀመረ።

ይህ የህዳሴው ዘመን መንፈስ ነበር - በራሱ የመተማመን መንፈስ! የህዳሴው ዘመን ፍልስፍና የዘመናዊ ፍልስፍና መግቢያ በር ነው። ሙሉ ትኩረት የሰጠውም የሰው ልጅ ተፈጥሮን የመለወጥ ሀቅም ላይ ነበር። በዚህ ምክንያት የህዳሴው ዘመን ፍልስፍና ሰባዊነት - Humanism - የሚል መጠሪያ አገኘ። እንደ ሉዶቪክ ቫይቪስ (Ludovico Vives) ፣ ፔትሪስ ራሙስ (Petrus Ramus) እና በርናርዲኖ ቴሎሶ (Bernardino Telesio) የመሳሰሉት ሰባዊ አስተሳሰብን በቀደምትነት ያራመዱ ፈላስፋዎች ናቸው። እነዚህ ፈላስፋዎች የሰው ልጅ ኢፓሽ ሣያስፈልገው በራሱ ሀቅም የተፈጥሮን ኃይል ቀልብሶ ራሱን የበላይ አድርጎ መኖር ይችላል የሚል ከፍተኛ እምነት ነበራቸው። በዚህ አቋማቸው ሰውን ሀቅመ - ቢስ ያደረጉ እምነቶች ላይ አመጽ የጀመሩ ፈላስፋዎች ለመሆን ቻሉ። ሳይንስ ያመጣውን መነቃቃት ተከትሎ ሰባዊያን ያመጡት ፍልስፍና ለጨለማው ዘመን ማብቂያናየብርሃን ዘመን መምጣት የተበሠረበት ፍልስፍና ለመሆን ቻለ።

ሳይንስ በፈጠረላቸው መደላድል ላይ ተመሥርተው ፍራንሲስ ቤክንና ቶማስ ሆብስ የተባሉ ፈላስፋዎች ሰው ከህዋ ጋር ያለውን ግንኙነት በአውቀት ላይ የተመሠረተ ሊሆን እንደሚገባው በማስገንዘብ የተፈጥሮን አንቅስቃሴና አጠቃላይ ሥርዐት - ህጉን ማወቅ የሰው ልጅ ቅድሚያ ሊሰጠው የሚገባ ጉዳይ መሆኑን አስገንዝበዋል። በተለይ ለሆብስ የተፈጥሮ ህግ መታወቅ ከተቻለ ሰው ህጉን እንደፈቃዱ እያስተካከለ መኖር እንደሚችል እምነቱን ገለፀ።

በእንደዚህ አይነት አመለካከቶች ተጋግሎ የነበረው የሰባዊነት ፍልስፍና ሳይታሰብ መቀዝቀዝ ጀመረ። የዳሳሽነት (empiricism) ፍልስፍናን ያራመዱ የብሪታንያ ፈላስፋዎች ሰውን የሁሉ ነገር ማዕከል አድርገው የተረዱ ቢሆንም ከሰው ሀሳቤ ውጭ ህዋ የራሱ የሆነ ህልውና የለውም በማለት ህዋንና ሰውን ያስተሳሰረውን ገመድ ቆርጠው ጣሉት። በርከሌይ የተባለው ፈላስፋ ቁሳዊ ነገሮች ከሰው ሀሳቤ ውጭ ህልውና የላቸውም

ማለቱና የሰሜት ህዋሳቶች መረጃዎች መገኛቸው ቁሳዊ ነገሮች ሳይሆኑ አግዚአብሔር ነው ማለቱ የሳይንስን መሠረት የሆነውንና ሰው ማንነቱ ሊገለጽበት የሚችለው ቁስ አካል ከንቱ (ዋጋ የሌለው) ነገር ሁኖ አነዲታሰብ አደረገው። ይባሉ ብሎ ዴቭድ ሂየም የሰው ልጅ የሰሜቶችና የሀሳቦች መገሸራሸሪያ መንገድ ከመሆን ውጭ ሌላ ማንነት የለውም፤ የህዋን (የቁስ አካላት) ህልውናንም ማረጋገጥ አይቻልም በማለቱ በፍልስፍና ተሟሙቆ የነበረው የሰውን ኃያልነት የማሳየት አስተሳሰብ ላይ ቀዝቃዛ ውሃ ቸለሰበት። በአነዚህ ፈላስፋዎች አስተሳሰብ ምክንያት ፍልስፍና በአንድ ልቡ ሳይገኝ እንዳይከተል ከማድረጉም በላይ ሰው ራሱንም ሆነ የሚኖርበትን ዓለም እንዲጠራጠር አደረገው።

በዘመናዊ ፍልስፍና የታዩ አንዳንድ ፈላስፋዎችደግሞ ከጊዜው ነባራዊ ሁኔታ ውጭ ሆነውና የሳይንስን መንገድ ስተው የሰውን ልጅ ወደ ጥንታዊ ኑሮው ለመመለስ የሚከፈል ሀሳብ ማራመድ ጀመሩ። ለዚህ ጥሩ ማሳያ የሚሆነው የዣን - ዣክ ሩሶ (Rousseau) ፍልስፍና ነው። ሩሶ እንደሚለው ሳይንስ የተፈጥሮ ህግ አውቀት ነው፤ ሳይንስ የሰውን ልጅ ኑሮ ይምራ ማለት ሰው በህግ ይመራ ማለት ነው። ሳይንስ ሰውን በህግ አስሮ መያዝ ይፈልጋል። ሰው ግን እንደፈቃዱና ስሜቱ መኖር የሚሻ ፍጥረት ነው። ሳይንስና ሳይንስ ያመጣቸው ስልጣኔዎች ግን የሰውን ልጅ ነፃነት የሚገፉ በመሆናቸው አያስፈልጉም የሚል እምነት ማራመድ ጀመረ።

ከላይ የተመለከትናቸውን ፍልስፍናዎች አጠቃለን ስናያቸው ዘመናዊ ፍልስፍና መስመር ይዞ መራመድና ወጥ የሆነ አቋም መያዝ እንደተሳነው መረዳት እንችላለን። በአንድ በኩል የሰውን ልጅ የበላይ አድርጎ ሲመለከት በሌላ በኩል ደግሞ አግዚአብሔርን በሰው ዘር ህሊና ላይ ይሾማል፤ አንዳንዴ ደግሞ ሰው ስለራሱም ሆነ ስለሚኖርበት ዓለም እንዲጠራጠር ሲያደርግ በሌላ በኩል ደግሞ ሰውን የራሱ የሥራ ውጤት ከሆነው ሥልጣኔ አርቆ ተፈጥሯዊ ኑሮ ብቻመኖር ወደ ሚችልበት ወደገጠፊነት ኑሮ መመለስ ይሻለዋል የሚል መግት ውስጥ ገባ። እነዚህ የተጣረሱ አመለካከቶች ፍልስፍና የራሱ አግር አየጠለፈው የሚንገዳገድ ሠካራም ሰው አስመሰሉት።

ፍልስፍና አቅጣጫ አልባ የተበታተነ ጉዞና ለዘባቾች ያጋለጠውን ድክመቱን መፍትሔ ለማግኘት የጀርመን ፈላስፋዎች መነሳሳት አሳዩ። ኢማኑየል ካንት እንደብሪታንያ ፈላስፋዎች ሁሉ ሰው የሚረዳው የራሱን ሃሳብ ነው የሚል እምነት ቢኖረውም በምክንያታዊ አስተሳሰብ ሰው ከራሱ ውጭ የሆነ ቁሳዊ ዓለም መኖሩን፤ የአግዚአብሔርን ህልውናም ሆነ ዘላለማዊነት እና ነፃነት አለ ብሎ እንዲያምን አስችሎታል በማለት አሳወቀ። እነዚህ እምነቶች ደግሞ ተግባራዊ የሆነ ሥነ - ምግባራዊ ኑሮና ሌላም አይነት ማኅበራዊ

ህይወት እንዲኖርና ራሱንም ከተፈጥሮ በላይ ሊድርጉ እንዲያስብ አስችሎታል የሚል መደምደሚያ ሃሳብ ላይ ደረሰ። ይህን የመሰለው የካንተ አስተሳሰብ በተወሰነ ደረጃም ቢሆን የሰውን በህዋ ላይ ያለውን የበላይነትና ከብር የመመለስ አስተሳሰብ ሁኖ ተወሰደ።

በካንተ መጫሚያ አግራቸውን ያስገቡ ሌሎች የጀርመን ፈላስፋዎች የሰውን ልጅ በህዋ ውስጥ ያለው መንፈሳዊና ህሊናዊ ኃይል ወራሽ በማድረግ ከቀስ አካላትና ከሌሎችም ፍጥረታት ሁሉ በላይ የሆነ ማንነት ያለው መሆኑን የሚያመለክት ጥልቅና ረቂቅ የሆነ ሀሳባዊ ፍልስፍና አቀረቡ። ካንተን ተከትለው የመጡ አንደ ፋይልድ ቨርማን ሎዝ፣ ሺልንግና ሄግል ላይነት ፈላስፋዎች ህዋና ሰውን በአንድ ላይናቸው የተመለከቱ ፈላስፋዎች ናቸው። ህዋ ለእነዚህ ፈላስፋዎች ህያው ነው፤ ህሊናዊ ነው፤ ሁልጊዜ ከፍ ወዳለ ደረጃ ለመሸጋገር የሚንቀሳቀስ ነገር ነው። በዚህ ህሊናዊ የለውጥ ሂደት ህዋ የራሱን የመጨረሻ የዕድገት ደረጃ የደረሰው በሰው ነው። ህዋ መሉ የሚሆነውና ራሱን የሚያውቀው በሰው ነው። ለእነዚህ ፈላስፋዎች ሰው ማለት ትንሽ ህዋ ነው።

የዚህ ላይነት አመለካከት በጥንታዊቷ ግሪክ የስቶይክ ፈላስፋዎች ዘንድ የተንፀባረቀ ቢሆንም እነዚህ የፃፈው ከፍለ ዘመን የጀርመን ፈላስፋዎች ተፈጥሮንና የሰውን ልጅ ያላቸውን ትስስር በዚህ መልኩ በላቀ ደረጃ አሳይተዋል። ህዋ ራሱን የሚያውቀውና የፍጹማዊ ዕድገቱ መገለጫ ሰውን ማድረጋቸው ለሰው ልጅ ታላቅ ከብር መስጠታቸውን ያሳያል። በተለይ ደግሞ የሰውንና የህዋን አንድነት ያሳያል። ሀሳባዊ ፍልስፍናቸው ፍጹማዊ ደረጃ መድረሱን አመለካች ነበር። ለእነዚህ ፈላስፋዎች ህሊና ለሰው የማንነቱ መገለጫ እንደሆነ ሁሉ ለህዋም መሠረታዊ ነገር ህዋዊ ህሊና ነው። የሰው ህሊና የህዋ ህሊና ውጤትና ነፃነቱ ነው። ስለዚህ ህዋ ለሰው ልጅ መልካም ነገር አያሰበ የሚኖርና ሰው የሚያከብራቸውንና የሚወዳቸውን አሴቶች ሁሉ የሚጠብቅ ነገር ነው።

ይኼን የመሰለው የጀርመን ሃሳባዊ ፍልስፍና በተለይ ከሄግል በኋላ አልጋ ወራሽ በማጣቱ አርጅናው አየተጫጫነውና ጉልበቱም አየደከመ መጣ። ሥር ሥሩን ሲከተሉት የነበሩት እነ ካርል ማርክስ መፈንቅለ ፍልስፍና አካሄዱበት። በተለይ ደግሞ በተፈጥሮና በሰው መካከል ያለውን ግንኙነት በተለይ አቅጣጫ መግለጽ የቻለው ነው። ማርክስና ኒቼ (Nietzsche) መነሳት ፍልስፍና የተለዩ አቅጣጫና አመለካከት እንዲከተል አደረገው።

ኒቼ ሰውንም ሆነ ህዋን የሚገልፀው በፈቃድ - ኃይል (ለኃይል የሚተጋ ፈቃድ) (will to power) ነው። ነገር ግን የሰው ፈቃድ ከተፈጥሮ ሥርዓት

ጋር ሲተያይ የሚመሳሰል ነገር የለውም። የሚያደርገው ነገር የለም። ተፈጥሮ ለሰው ግድ የለሽ ነው። ተፈጥሮ ለሰው ብሉ ሊያውቀውም፤ ተስፋው፤ ምኞቱ፤ ጭንቀቱ - - - ተፈጥሮ ለሰው አይገባውም፤ ለሰው አይገባውም። በማዕበል ይመታዋል፤ በመሬት ነውጥ እንዳልነበረ ያደርገዋል፤ ለያዝው የለውም። ተፈጥሮ በራሱ ፈቃድ ኃይል ስለሚንቀሳቀስ የሰውን ፈቃድና ፍላጎት አይጠብቅም። ስለዚህ በህዋና በሰው መካከል መልካም ሀዘኔታ የለም። ይኼን የኒቼን አመለካከት ከሰው መካከል መልካም ሀዘኔታ አይደዘው በከፍተኛ ሁኔታ አጉልተው ያቀረቡት ሁለት ፈላስፋዎች አሉ፡ - የመጀመሪያው አልበርት ካሙ (Albert Camus) ሲሆን ሁለተኛው በርትናንድ ረስል (Bertrand Russel) ነው። ለአልበርት ካሙ ለሰው ልጅ ህይወት ትርጉም አልባነት መንስኤው የሁለት ነገሮች አለመስማማት ወይም ተቃራኒ መሆን ነው። ሁለት ነገሮች የተባሉት ሰውና ህዋ (ተፈጥሮ) ናቸው። ለካሙ ትርጉም አልባነት ከተፈጥሮ ብቻ የሚመነጭ አይደለም፤ በሰው ብቻም የተፈጠረ አይደለም - በሁለቱ ተጣጥሞ አለመሄድ የሚከሰት ነው።

የተፈጥሮ እንቅስቃሴ ህሊናዊ አይደለም። በተፈጥሮ የሚሆነው ይሆናል - ለምን ይሆናል ብንል ምክንያት አናገኝም። ተፈጥሮ በምክንያታዊነት ህግ (Rules of Logic) አይመራም። የተፈጥሮ ከስተት ትክክልና ስህተት የሚባል አያውቅም፤ መልካምና መጥፎውን አየለዬ አይንቀሳቀስም፤ በሚዛናዊ አስተሳሰብ አይመራም፤ ከስተቱ የሚያስከትለውን ጉዳትና ጥቅም አይረዳም፤ ደጉን ሰው ከከፉው አይለይም፤ በአጠቃላይ ተፈጥሮ ህሊና - ቢሰ ነው። ሰው ደግሞ የሚሆነው ሁሉ ምክንያታዊ - ህሊናዊ እንዲሆንለት ይፈልጋል። ህሊናዊ አስተሳሰቦች ሚዛናዊና ምክንያታዊ በመሆናቸው ትክክል ናቸው፤ ተቀባይነት ይኖራቸዋል፤ አስደሳችም ናቸው። ተፈጥሮ ግን በእዕምር ህግ አይመራም። ወደፊት ስለሚሆነው ህሊና አቅድ ያወጣል፤ ተፈጥሮ ግን ነገን አስቦ አይንቀሳቀስም። ህሊና ነገን ያስባል፤ አካላዊ ተፈጥሮ ደግሞ ነገ ሞት አለብኝ ይላል።

እነዚህ ሁለት ተቃራኒ ሁኔታዎች በሰው አስተሳሰብ ላይ የሚፈጥሩት ተጽዕኖ ከባድ ነው። - ህይወት ትርጉም አልባ ወይም ከንቱ እንደሆነ ለመረዳት ያስገድዳል። አልበርት ካሙ እንደተረዳው የህይወት ትርጉም አልባነት መንስኤው ህሊናዊ የሆነው ፍላጎታችን በተመሳሳይ ከተፈጥሮ ምላሽ አለመገኘቱና የእዕምር ህግ በተፈጥሮ ህግ እንዲደገም መሻት የሚያስከትለው ችግር ነው። ይህ ማለት የተፈጥሮ ሥርዓት፤ እንቅስቃሴና ህግ ሰው እንደሚፈልገው አለመሆኑ ህይወት ትርጉም አልባ እንዲሆን አድርጎታል። አልበርት ካሙ እንደሚለው በአስመሳይነትና በስህተት አስተሳሰቦች ሸፋፍነን

“ህይወት ትርጉም አለው” እንላለንጅ ከነባራዊ ዓለም 136
 እንደምንገነዘበው ህይወት ትርጉም አልባ ነው። ከትርጉም አልባ ሁኔታ
 ትርጉም መፈለግ ከንቱ ድካም ብቻ አይደለም፤ በተፈጥሮም ላይ ዓለም
 ማድረግ ነው። አመጽ ደግሞ የተቃውሞና የጥላቻ ውጤት ነው። አመጽ
 መጥላት የትርጉም አልባነት መገለጫ ነው። ዓለም

“ዓለም በራሱ ምክንያታዊ አይደለም፤ ነገር ግን ስህተት የሚሆነው
 ህሊናዊ ካልሆነው ተፈጥሯዊ ነገር ግልፅ የሆነ ነገር እንዲኖር በሰው
 ልቦና ውስጥ የሚያስተጋባ መሻት መኖሩ ነው። የስህተቱ ሰበብ
 ከዓለም ከሚሆነው በሰው የሚመጣው ይልቃል። ሁለቱንም
 የሚያገናኛቸው ይኸው ነው፤ ስህተት የፈጠረው የሁለት
 ፍጥረታትን ግንኙነት ጥላቻ አጥብቆ አስተሳስሮታል።”

“The world in itself is not reasonable - - - But what is
 absurd is the confrontation of this irrational and the wild
 longing for clarity whose call echoes in the human heart.
 The absurd depends as much on man as on the world.
 For the moment it is all that links them together. It
 binds them one to the other as only hatred can weld two
 creatures together”³⁷

በሣይንስ ያለውን ግንዛቤ መሠረት በማድረግ በርትራንድ ረሰል የሰውን
 እንዲሁም የህዋን አፈጣጠርና ፍፃሜ ተመሳሳይነት ያላቸው መሆኑን
 ያወሳል። ህዋም ሆነ ሰው እንዴት ተፈጠሩ? ሳይንስ የሚነግረን ንጥረ
 ነገሮችን በአጋጣሚ የፈጠሩት ግብታዊ (ያልታቀደ) ግንኙነት ሰውንና በህዋ
 ውስጥ ያለውን ነገር በሙሉ አስገኝቷል። አፈጣጠራቸው ብቻ አይደለም
 ሰውን ጨምሮ የነገሮች ፍፃሜ እንዲሁ ግብታዊ ነው። በህሊናዊ ኃይል
 ታቅዶ ለሆነ ዓላማ የተፈጠረ ነገር የለም፤ የሚጠፋም (የሚሞትም) ነገር
 የለም። ሁሉም ነገር ግብታዊ (spontaneous) ነው። የሰውም ሆነ
 የተፈጥሮ አፈጣጠራቸውና ፍፃሜያቸው ግብታዊ ከሆነ ደግሞ ህልውናቸው
 ትርጉም አልባ ነው። በመሆኑም በትርጉም አልባነትም ህዋም ሆነ ሰው
 ተመሳሳይ ናቸው። ሁለቱንም ግብታዊነት አንድ አድርጓቸዋል።

ይህ አመለካከት ከጀርመን ሃሳባዊ ፍልስፍና በአጅጉ የራቀ ነው። በጀርመን
 ሃሳባዊያን ህዋና ሰው በህሊናዊነት ተመሳሳይ ናቸው፤ ግብታዊ የሚባሉ
 የለም - ህዋም ራሱ የሚመራው ህሊናዊ በሆነ ህዋዊ ኃይል ነው።

በበርታራንድ ረስል ፍልስፍና የጀርመን ፈላስፋዎች የደከሙበት በሰውና በተፈጥሮ ውስጥ ያለውን ህሊናዊነት ለአንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ፍፃሚውን አገኘ።

በሰው አፈጣጠርና ፍፃሜ ህሊናዊነት አለመኖሩና ሁሉም ነገር በግብታዊ የተፈጥሮ አንቅስቃሴ ሥር መውደቁ በተለይ የሰው ልጅ ህይወት በአላዛኝ መልኩ ትርጉም አልባ መሆኑን ረስል በሚከተለው መንገድ ገልጾታል።

ረስል አንደሚለው፡ -

"ሰው ፍፃሚያቸውን የማያውቁ ነገሮች ውጤት ነው። አፈጣጠሩ፣ ዕድገቱ፣ ተስፋውና ጭንቀቱ፣ ፍቅሩና እምነቱ ሁሉም በአጋጣሚ የተገኙ ንጥረ ነገሮች ውጤቶች ናቸው። ምንም እድነት ጀግንነት፣ ጥልቅ አስተሳሰብና ስሜት ከመቃብር በላይ አያኖረውም፤ ሥርዓተ ፀሐያችን ሲሞት የትውልዶች የሥራ ውጤቶች፣ ሥርዓተ መስዋዕትነቶች፣ ድንቅ ችሎታዎች ሁሉም አብረው ይጠፋሉ፤ የሰው ግኝቶችና ውጤቶች በሙሉ በፈራረሰው የህዋ አካላት ውስጥ ይቀበራሉ።"

በርታራንድ ረስል

"That man is a product of causes which had no prevision of the end they were achieving; that his origin, his growth, his hopes and fears, his loves and his beliefs, are but the outcome of accidental collection of atoms; that no heroism, no intensity of thought and feeling can preserve an individual's life beyond the grave; that all the labors of the ages, all devotion, — all human

genius are destined to extinction in the vast death of the solar system and that the whole — — of man's achievements must inevitably be buried beneath the debris of the universe in ruins."³⁸

ከረሰል ገለጻ መረዳት የሚቻለው አጠቃላይ ተፈጥሮ የተገኘው በንጥረ ነገሮች ግብታዋ ግንኙነት ነው። ፍፃሜውም ታላቅ በሆነ በህዋ አካላት መፈራረሱ ይደመደማል። ሰው በተለይ ሁኔታ አልተፈጠረም። ለመሆኑም ነፃነት ፈንታው ከአጠቃላይ የተፈጥሮ (የህዋ) ከሰተት ውጭ አይሆንም። የተፈጠረበት ልዩ ምክንያት ወይም አላማ የለውም። ንጥረ ነገሮች ያሉትን ድንጋይ እንዳደረጉት ሁሉ ሰውን ያስገኙ ንጥረ ነገሮች የራሳቸው ግብታዊ ግንኙነትና ዕድገት ሰው ተፈጥሯል፤ እነዚህ ንጥረ ነገሮች ግንኙነታቸው ሲቆም ሰው ይሞታል፤ የአጠቃላይ ዝርያውም ህልውና ከፀሐይ ሥርዓት፣ ከመሬት ከባቢ አየር ሁኔታዎች ጋር ይወሰናል። የሰው ህይወት ከሚጠበቅ ጀምሮ እስከ ፍፃሜው ድረስ በአጋጣሚዎች የሚወሰን እንዲሁም ሰው ህጥ በመፈጠሩ የሚያከናውነው ነገር አስቀድሞ አዋቂ በሆነ ህግ ያልተዘጋጀለትና ግብ የሌለው በመሆኑ የሰው ህይወት ትርጉም አልባ ወይም ከንቱ ነው።³⁹

* * * *

የተፈጥሮና የሰው ትግል - እሸናፊው ማን ይሆን?

ፈጥሯል። በአኖም ላይ የሚፈጥረው ተጽዕኖ ቀላል አይሆንም። በህዋ ውስጥ ሰው ያለው ቦታ ለመወሰንና በሰውና በህዋ መካከል ያለውን ግንኙነት በተመለከተ ከውዝግብ የፀዳና የማያሻማ መልስ ከፈለሰፋዎች

³⁹ ስለ ህይወት ትርጉም ሰፊ ያለ እውቀት ለማግኘት በዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ የተፃፈውን "የህይወት ትርጉም" የሚለውን መጽሐፍ ያንብቡ። በዚህ ርዕስ መጨረሻ ላይ የተካተቱ ሀሳቦች ከዚህ መጽሐፍ የተወሰዱ ናቸው።

ማግኘት ባንቸልም ርዕሰ ጉዳዩን ከተለያዩ አቅጣጫዎች ሰፋ አድርገን እንድንመለከተው የሚያስችል ሃሳቦችን አግኝተናል። አንድ ነገር ተረድተን ማለፍ ያለብን የሰውና የህዋን ግንኙነት በተመለከተ በፍልስፍና ውስጥ ያሉት አመለካከቶች እነዚህ ብቻ አለመሆናቸውን ነው። ካየናቸው ይልቅ ያላየናቸው ሊበዙ ይችላሉ። ዋናው ነገር በፍልስፍና ውስጥ ከርዕሰ ጉዳዩ ጋር በተገናኘ ያለው አመለካከት ምን እንደሚመስል በትንሹም ቢሆን ለማሳየት ነው።

መጨረሻ ላይ እንደተመለከትነው ርዕሰ ጉዳዩ በቀጥታ ከሰው ልጅ የህይወት ትርጉም ጋር ስለሚገናኝ መሠረታዊ የፍልስፍና ጥያቄ ሁኖ ወደፊትም መነሳቱ አይቀርም። ይህም በመሆኑ አጥጋቢ የሆነ መልስ አስከናገኝ ድረስ ወደፊትም ቢሆን ከርዕሰ ጉዳዩ ጋር በተገናኘ የሚቀርቡ የፍልስፍና ሥራዎችን እየተከታተልን መረዳት ያስፈልገናል።

በህዋ ውስጥ ያለውን የሰውን ቦታ ለማወቅ ስንነሳ ሣናያቸው ልናልፋቸው የማይገቡ ቢያንስ ሁለት መሠረታዊ ጥያቄዎች ይኖራሉ። እነርሱም ሞትና ዘላለማዊነት ናቸው። ስለሰው ከተነጋገርን ላይቀር የሰው ልጅ መሠረታዊ ጥያቄ የሆነውን የሞትን ጉዳይ ማንሳት ግድ ይለናል። ሞት በህያዊያን ላይ እንዲከሠት ያስገደደው ምስጢር ምንድን ነው? ሰው በመሞቱ የሚያጣው ነገር ምንድን ነው? የሞት ጥቅምስ ይኖረው ይሆን? ሰው በህይወት እያለ “ሞቷል” ሊባል ይችላልን? ሰው ሞቶም “ህያው ነው - አልሞተም” ሊባል ይችላልን? ሞት የሚሞትበት ወይም የሞት ፍፃሜስ አለውን? ራስን ማጥፋት(መግደል) ተገቢነት አለውን? ለመሆኑ በፍልስፍና ሞት እንዴት ይታያል?

የሞት ተቃራኒ ደግሞ ዘላለማዊነት አለ። ሰው ዘላለማዊ ህይወት ሊኖረው ይችላልን? ዘላለማዊ ሁኖ መኖር ምን ትርጉም አለው? ዘላለማዊት ባይኖር ህይወት ትርጉም ያጣልን? በአጠቃላይ በፍልስፍና ዘላለማዊነት እንዴት ይታያል? እነዚህን ጥያቄዎች አጣምረን በሚቀጥለው ርዕስ ላይ እንመለከታቸዋለን።

ምዕራፍ - 4

የሞት እንቁጭልሽና

ዘላለማዊነትን ፍለጋ በፍልስፍና

ለእያንዳንዳችን ተራ በተራ የሚደርሰን ሞት እና ከሞት በኋላ ለዘላለም ለመኖር በሰው ልጆች ዘንድ ያለው የማይቋርጥ ፍላጎትና እምነት ፍልስፍናን ካጋጠሙት አስቸጋሪ ጉዳዮች ውስጥ ዋነኞቹ ናቸው። የሞትንና የዘላለማዊነት ምንነት ከማወቅ ጀምሮ በምድር ላይ በምንኖረው ህይወት ያላቸው ተጽዕኖ እስከምን ድረስ እንደሆነ ማወቅ የፍልስፍና አንዱ ሥራ ነው።

ሳናውሳስብ እንረዳው ካልን ሞት የህይወት ማብቂያ ምዕራፍ ነው። ሞት እንደ ህያው ፍጥረት ዳግም ሕይወት እንዳይኖረው፣ በህይወት ተመልሶ እንዳይኖር፣ ለእንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ህያውነትን እንዳያገኝ ወይም በሕይወት እንዳይቀጥል የሚያደርግ ከሰተት ነው። ከዚህ ቀላል ከሆነ የሞት ትርጉም በተለዩ ሞት በብዙ መንገድ ሊገለጽና ትርጉም ሊሰጠው ይችላል። ለምሳሌ፡ - በክርስትና ሞት ማለት መከላከል፣ ለዘላለም ነፍስ በሶኦል እየተሰቃየች መኖር ማለት ነው። ከዚህ ግንዛቤ አንፃር ምድራዊ ሞት ምንም ማለት አይደለም - ከምድር ወደ ሌላኛው ዓለም መሸጋገሪያ ተደርጎ ስለሚወሰድ። ለምሳሌ፡ - ከክርስቲያኖች "ኢየሱስ ያድናል" ሲሉ ከምድራዊ ሞት ያድናል ማለት ሣይሆን ከዘላለማዊ የነፍስ ኩነኔ ያድናል ማለታቸው ነው።

በአንዳንድ ማህበረሰቦች ዘንድ ደግሞ ሞት ማለት ከመቃብር በኋላ በትውልዶች ዘንድ መረሳት ማለት ነው። አንድ ሰው ሲሞት ልጆቹ፣ ወዳጅ ዳደሾቹ መልካምነቱን፣ የሚወደውንና የሚጠላውን፣ ባህሪውን፣ የተናገረውን ነገር፣ ስሙን፣ መልኩን፣ የሚሰብሰውን ልብስና የሚጠቀምባቸውን ዕቃዎችን - - - የሚያስታውሱለት ከሆነ እንደሞተ አይቆጠርም - ትዝታው አለና ህያው ነው። ትዝታው በትውልዶች ዘንድ ከጠፋ - አርሱን የሚያስታውስና በትውልዶች ዘንድ ስሙ መጠራት ካቆመ - የዛኔ ግለሰቡ እንደሞተ ይቆጠራል። በዚህ ግንዛቤ ሞት ማለት ከሰዎች ህሊና መጥፋት(መረሳት) ነው፤ እስካልተረሳ ድረስ ግን ቢሞትም ህያው ነው የዚህን አይነት ከሞት በኋላ ህይወት ጆን ምቢቲ (John Mbiti) የሙታን ህያውነት (the living dead) ብለው ይጠሩታል።

ይህ እንግዲህ ዘመናዊ ሳይንስ የደረሰበት የሞትና የህይወት ምስጢር ነው። ይኼን ምስጢር መረዳት በራሱ ከሞት ጋር የተያያዘ ብዙ ጥያቄዎች መልስ ሊሆን ይችላል። ዘመናዊ ሳይንስ ስለሞት የገለፀው ምስጢር ያውቁትም ይሁን ያላውቁት ስለሞት የሚያነሱት ጥያቄ አልቆመም። ዘላለማዊነትን መፈለግም አላቆመም። በዚህ ዘመንም ቢሆን ሞት እንቅስቃሴ የሚሆንበት ህዝብ ቁጥሩ ቀላል አይደለም። የዘላለማዊነትን እውነታ ማረጋገጥ የሚፈልግ ህዝብም ብዙ ነው። እነዚህ ጉዳዮች የሚያመለክቱት ጥንትም ሆነ በአሁኑ ዘመን የሞትና የዘላለማዊነት ጉዳይ የሰው ልጅ መሠረታዊ ጥያቄዎች መሆናቸውን ነው።

ስለሞትና ዘላለማዊነት ከፍልስፍና ልናገኝ የምንችለውን እውቀት ከማየታችን በፊት ከፍልስፍና በፊት የሰው ልጅ ስለሞትና ዘላለማዊነት የነበረውን ግንዛቤ በአጭሩ እንመለከታለን።

4.1 ሞትና ዘላለማዊነት ከፍልስፍና በፊት

የሰው ልጅ በታሪኩምትና ዘላለማዊነትን ፍለጋ ያህል ከባድ ጉዳይ አላጋጠመውም። በሰው ልጅ ታሪክ ውስጥ የታዩ አባይት ከንወኖች፣ ሐይማኖት፣ ሳይንስ፣ ሥነ - ጥበብ፣ ሥነ - ከዋከብት፣ ህግ፣ ሥነ - ልቦና ወዘተ. ሞትና ከሞት በኋላ የመኖር ፍላጎት በሰው ልጅ ላይ ባደረሷቸው ተጽዕኖዎች የተከሠቱ ናቸው። ሥልጣኔ ከመጀመሩ በፊት ጀምሮ ሰው የሞትን ጉዳይና ከሞት በኋላ ለመኖር ያለውን ፍላጎት ትልቅ ትኩረት የሰጠበትና ህሊናዊ ግንዛቤ ፈጥሮ አስተሳሰቡን የገለፀባቸው መንገዶች ብዙ ናቸው። መታንን መቅበር ከጀመረበት ከመጀመሪያው የድንጋይ ዘመን (old stone age) ጀምሮ በሞት ጉዳይ የሰው ልጅ የተለዩ ትኩረት፣ አስተሳሰብና እምነት ማራመድ እንደጀመረ ምሁራን ግምታቸውን ሰጥተዋል። ሰው መታንን መቅበር የጀመረው ለምንድን ነው? መልሱ፡ - ለመታን ከብር ለመስጠት ሊሆን ይችላል፤ መታንን በመፍራትም ሊሆን ይችላል፤ ወይም ደግሞ “ሚቹ ከሞት በኋላ ይኖራል” የሚል እምነት ይዘው ሊሆን ይችላል። ያም ሆነ ይህ ቀብር መጀመሩ ሰው ህይወቱ ቋሚ እንዳልሆነ ህሊናዊ በሆነ ግንዛቤና እምነት ኖሮት ያከናወነው ድርጊት እንደሆነ ይገመታል።

ከዚህ ከፍ ባለ ሁኔታ የሰው ልጅ በህልውናው የውልደትንና የሞትን ድግግሞሽ በይበልጥ የተረዳበት ዘመን ላይ ደረሰ። ኑሮውን በግብርና መምራት ከጀመረበት ከአዲሱ የድንጋይ ዘመን (Neolithic period) ጀምሮ የሰው ልጅ የራሱን ውልደትና ሞት በሌሎች ህያዊያን ፍጥረታት ውልደትና ሞት በቅርበት ከመረዳት አልፎ የሞት ጉዳይ ከበፊቱ ይልቅ በበለጠ ያሳስበው ጀመር። ሰው ከራሱ አልፎ በሚያረባቸው የቤት እንስሳትና

በእርሻ በሚያበቅላቸው አዝዕርቶች ሲወለዱ፤ ሲያድጉና ሲሞቱ በማየት ሞትና ህይወት ሁሉንም የሚገዙ ተፈጥሯዊ ህግጋት መሆናቸውን የተረዳበት ጊዜ ሆነ። በዚህም የሰው ህልውና በሁለታዊ ገጽታው (በሞትና በህይወት መካከል የሚገኝ ህልውና መሆኑን) መረዳት ቻለ። የግብርና ኑሮ የሰው ህልውና በሞትና በህይወት መካከል መሆኑን መረዳት ያስቻለው መሆኑ ብቻ ሳይሆን ሰው ከሞት በኋላ በህይወት መኖር የሚችል መሆኑን ከበፊቱ በተሻለ ተስፋ ያገኘበት የኑሮ ዘይቤ ነበር። አዝዕርቶች በማሳ ውስጥ ሲዘገቡ በሰብሰው መብቀል መቻላቸውን (እርግጠኛ አካላቸው በአዲስ አካል መተካካን) በማስተዋል በመመልከት ሰውም ቢሞት እንኳ ሞቶ አንደማይቀር - ዳግም በህይወት ሊኖር እንደሚችል - ሰው ተስፋ ማድረግ ጀመረ። የሙታን ትንሳኤ እምነት በዚህ መልኩ በተጠናከረ ሁኔታ በመፈጠሩ ከዚህ ዘመን ጀምሮ ሙታንን ለመቅበር ተብሎ የሚቀበሩ ብቻ ሳይሆን አካላቸው ለትንሳኤ እንዲበቃ በሚያስችል ሁኔታ እንዳይበሰብሰቡ ሁኖ በጥንቃቄ የሚቀበሩ ሲሆን ከሞት በኋላ ሲኖሩ ከሚያስፈልጋቸው ቁሳቁሶች ጋር ይቀበሩ ጀመር። ከሞት በኋላ ህያው መሆናቸውን ያላቸውን ተስፋ ለመግለጽ ለሙታን ቋሚ ሐውልቶች ይቆሙላቸው ጀመር።

ይሁን እንጅ በዚህ ጥንታዊ ዘመን ሰዎች ስለሞት ያላቸው ግንዛቤ ተመሳሳይ ነው ማለት አይቻልም። አንድ ጉሣ ከሌላው ጉሣ በተራራቀና አንዳንዴም በማይገናኝ ሁኔታ ይኖሩ ስለነበር የህዝብ ለህዝብ ግንኙነትና ሃሳብ መለዋወጥ የማይቻል በመሆኑ ሰዎች ስለሞት ተመሳሳይ አመለካከትና እምነት ማራመድ ያልቻሉበት ጊዜ ነበር።

የሰው ልጅ ታሪክ ሂደቱን ቀጠለ፤ ሥልጣኔም መጣ፤ ሰው ሃሳቡን በጽሑፍ መግለጽ ጀመረ። ሞትና ዘላለማዊነትም ሰው ሃሳቡን በጽሑፍ ከገለፀባቸው ቀደምት ጉዳዮች ውስጥ ዋናዎቹ ሆኑ። ግብፃውያን ለአማልክታቸው ፀሐይ - አቴን - በደረሱት የውዳሴ መጽሐፋቸው - ውዳሴ አቴን - The Hymn of Aten - የፀሐይን መውጣትና መግባት ተመልክተው በህይወት የመኖር ፀጋና የሚያስገኘውን ደስታ፤ የሞትን አይቀሬነትና ከሞት በኋላ የመኖር ተስፋቸውን ገልፀውበታል። ሌላው የግብፃውያን የሙታን ትንሳኤ አስተሳሰባቸውን የገለጹበት የሥነ - ጽሑፍ ሥራ አስሪስ(Osiris) ለተባለው አማልክታቸው የደረሱት ሥራ ነው። አስሪስ ለግብፃውያን የፕልቁ አማልክት (god of the under - world) እና የሙታን አማልክታቸው ነው።

እንደ አፈታሪኩአስሪስ ሴት የሚባል ወንድም አለው። ሴት መጥፎ ከመሆኑ የተነሳ ወንድሙ አስሪስን ገላውን ቆራርጦ ከገደለው በኋላ በአባይ ወንዝ ውስጥ ይጥለዋል። በዚህ ጊዜ የሰማይ ንግስት የሆነችና የአስሪስ ሚስት እይሲስ (Isis) ተቆራርጦ ወንዝ ውስጥ የተጣለውን የባሏን ገላ ከሰበሰበችው

በኋላ በማገጣጠም አስሪስ ዳግም ህይወት እንዲዘራ ታደርገዋለች።
 አይሲስና ከሞት የተነሳው አስሪስ በትዳር አብረው ኑረው ሆኖ (Horus)
 የተባለ ወንድ ልጅ መውለድ ቻለ። ሆኖም አድጎ የአባቱን ገዳይ ሲትን
 በማጥቃት ከሥልጣኑ አስወግዶ ራሱን የግብፅ ንጉስ አደረገ። እንደ ግሎሪያ
 ፋየሮ (Gloria Fiero) ገለፃ ይህ የአስሪስ አፈታሪክ በግልጽ የሚያሳየው
 የሙታን ትንሳኤ ጉዳይ የጥንት ግብፃውያን ሐይማኖታዊ እምነት አበይት
 መገለጫ መሆኑን ነው።

"The Osiris myth vividly describes the idea of resurrection that was central to ancient Egyptian religion"⁴¹

ሦስተኛው የግብፃውያን የሙታን ትንሳኤ እምነታቸውን የገለፁበት የሥነ-
 ጽሑፍ ሥራቸው "መጽሐፈ ሙታን - The Book of the Dead" በሚል
 ስያሜ የሚታወቀው የፍታት ፀሎት (funerary prayer) መጽሐፍ ሲሆን
 ከሞት በኋላ ሰዎች የሚጠብቃቸውን ፍርድ ያትታል። የንግስት ኢንትዩ-
 ኒይ (Entiu - ny) የዲቅነት የሚወስነው የፍርድ ሂደት በሞት እምላኩ
 አኑቢስ (Anubis) አማካይነት ልቧ በታላቁ የእውነት ሚዛን (Great
 Balance) ተቀምጦ ሲመዘን ይታያል። ሚዛኑ መልካምነቷን ከመሠከረ
 ንግስቷ በሌላኛው ዓለም በሰንዴ ማሳ ውስጥ ደስ ብሏት ለዘላለም
 ትኖራለች፤ መጥፎ ከሆነች ደግሞ አሜንት (Ament) ለተባለው ጭራቅ
 ትሠጣለች።

የመጽሐፉ ታሪክ አጽንዖት የሚሰጠው የሰው ልጅ የመጨረሻ አጣ ፈንታው
 ዘላለማዊነትን መቀዳጀት መሆኑን ነው። ሰው የማይሞት ነፍስ አለው
 ተብሎ በዚያን ዘመንም ቢሆን ይታመን ስለነበር የሰው ህይወት በምድር
 ብቻ የሚኖረው ሣይሆን በሌላኛው ዓለም ለዘላለም የሚኖረው እንደሆነ
 መጽሐፉ ይነግረናል። የንግስት ኢንትዩ - ኒይ የፍርድ ሂደት እንደሚያሳየው
 ነፍሱን ዘላለማዊ ለማድረግ ሰው በምድራዊ ህይወቱ መልካም ነገር ማድረግ
 አለበት። በመጽሐፈ - ሙታን የተገለፀው የዚህ አይነት እምነት ኋላም
 በክርስትና ኃይማኖት ተንፀባርቆ አናገኘዋለን። በመጽሐፈ - ሙታንም ሆነ
 በክርስትና ሞት ማለት ዘላለማዊ ኩነድ ማለት ሲሆን በህይወት መኖር ማለት
 ጽድቅን ማግኘት ማለት ነው።

በዚህ ምድር ሰዎች የሚኖሩት ህይወት ከሞት በኋላ ለዘላለም በጽድቅ
 ለመኖር የሚዘጋጁበት ነው። ስለዚህ በዚህ ምድር ሰዎች ሲኖሩ የዘላለም
 ህይወትን ለማግኘት ምን ላደርግ ይገባኛል "What Ought I to do?" እያሉ

የሚኖሩበት ህይወት ነው። በዚህ ግንዛቤ ሞት አጭሩን የምድር ላይ ህይወት አልፈን ዘላለማዊ ህይወት ለመጀመር የሚያስችለን በር ነው። በአጭሩ በምድር ህይወታችን መልካም አስከሆነ ድረስ ሞት ጉዳት አይደለም ማለት ነው።

የሙታን ትንሳኤ ለግብፃውያን በዚህ አያበቃም። የሙታን ትንሳኤ አምነታቸው ነው ግብፃውያን ግዙፍ ፒራሚዶችን ለመገንባትና ሙታኖቻቸውን እንዳይበሰብሱ አድርገው በመገነዝ (mummification) ለመቆበር ያስገደዳቸው። በፒራሚዶቻቸው ውስጥ ነገስታቸውን ሲቀብሩ ለኑሮ ከሚያስፈልጉ ቁሳቁሶች ጋር የሚቀብሯቸው ከሞት በኋላ ለሚኖሩት ህይወት የተመቸ እንዲሆን በማሰብ ነው።

ከግብፃውያን በማስቀጠል የሰው ልጅ ዘላለማዊ ህይወትን መሻቱና ግልጽ የሆነ ፍለጋ ማድረጉ የታየው 2800 (ክ.አ.በ.) አካባቢ በሜሶፖታሚያ ግዛት ነበር። ሞሶፖታሚያውያን ሙታን ትንሳኤ ለማግኘት ሰው የማያቋርጥ ጥረት እንደሚያደርግ የገለጹበት የሥነ - ጽሑፍ ሥራ አላቸው - የግልጋሜሽ የጀብድ ታሪክ - The Epic of Gilgamesh - ይሉታል። ታሪኩ ግልጋሜሽ የተባለ ሰው የሞትን መድሃኒት ለማግኘትና ምንጊዜም ወጣት ሁኖ ለመኖር ያደረገውን ጥረት ያሳያል። ታሪኩ በአጭሩ የሚከተለው ነው።

ኡርክ የሚባለውን አካባቢ ይገዛ የነበረው ግልጋሜሽ የተባለ ሰው የሚወደው ጓደኛው ከሞተበት በኋላ የሞትን አስከፊነት በመረዳቱ እርሱም ሆነ ሌሎች የሰው ልጆች ሞት አሸንፏቸው እንዳይቀር የሞት መድሃኒት ለማግኘት አልህ አስጨራሽ ጥረት ማድረግ ጀመረ። ፍለጋውን ለማሳካትም ከሞት ነፃ ሁኖ ለዘላለም እንዲኖር አማልክት አድል የሰጡትን ኡትናፒሽትም የተባለ ሰው ያገኛል። ኡትናፒሽትም ግልጋሜሽን ዕድሜ ዘመኑን በሙሉ በወጣትነት ሊያኖረው የሚያስችል የተለዩች አትክልት በዋሻ ውስጥ ከሚፈሰ ወንዝ አንደምትገኝ ያመለከተዋል። አነስተኛ መርከብ እዘጋጅቶ ኡርሻናቢ ከሚባል ረዳቱ ጋር ሁኖ አስቸጋሪ ጉዞ ማድረግ ይጀምራል። ከዚህ በኋላ የሆነውን የገድሉን ታሪክ እንዳለ እንየው።

“ትንሿን መርከብ አየመራት ያለውን ኡርሻናቢን ግልጋሜሽ “ወደዚህ ና እችን የምታስደንቅ አትክልት ተመልከት። እች አትክልት ባላት ልዩ ተፈጥሮ ሰው ያጣውን የቀድሞውን (የወጣትነቱን) ኃይሉን ማደስ ይቻላል። እችን አትክልት በግንብ ወደታጠረችው ወደመኖሪያችን ኡርክ ከተማ አወሰዳታለሁ፤ እዛም አድሜያቸው የገፉ ሰዎች እንዲበሷት አደርጋለሁ። ከዚያ በኋላ “ኡርሻናቸው በወጣትነት የታደሰላቸው” ተብለው ይጠራሉ። በመጨረሻም እኔ አበላታለሁ። የጠፋውም ወጣትነቴ ይመለስልኛል። ግልጋሜሽም አትክልቷን ይዞ ከገባበት ዋሻ ይወጣል። ሁለቱም ወደ ኡርክ ጉዞ

ጅሜ፡፡ 60 ኪሜ ያህል እንደተጓዙ ድካም ተሰማቸው፤
ፍጥነታቸውም ቀነሰ፡፡ 70 ኪሜ ያህል እንደተጓዙ ሲሊቱን
በደረሰበት ቦታ ለማሳለፍ ወሰኑ፡፡

ግልጽህ በእቅራቢያው ቀዝቃዛ የኩሬ ውሃ አንዳለ ተመለከተ፡፡
ገላውን ለማብረድና ለመታጠብ ወደ ኩሬው ገባ፡፡ ከኩሬው ውሃ
ሥር ግን ትልቅ አባብ ተጋድሞ ነበር፡፡ አባቡም ግልጽህን ይዟት
የመጣውን የአትክልቷን አበባ መዓዛ ሸተተው፡፡ አባቡም ከውሃው
በመውጣት አትክልቷን ወስዶ በላት፡፡ የአባቡም ቆዳ ወደያው
ታደሰለት፤ ወደኩሬውም ተመልሶ ገባ፡፡ ግልጽህን ከኩሬው ውሃ
ወጥቶ ሲመለከት አትክልቷን ማግኘት አልቻለም፡፡ አትክልቷ
በአባብ መበላቷን ግልጽህን አንዳወቀ ተቀምጦ ማልቀስ ጀመረ፡፡
አገባው በፊቱ እየፈሰሰ የኡርሻናቢን ከንድ ይዞ "አንተ ኡርሻናቢ -
ለዚህ ነው ያንን ሁሉ የደከምሁት? ለዚህ ነው ልቤ በድካም
የደማው? ይህን ሁሉ ለፍቼ ያገኘሁት ነገር የለም፤ ከእኔ ይልቅ
የደከምሁበትን የመሬት ላይ እደገኛው አውሬ ተደሰተበት፡፡ ወራጅ
ወንዝ ጉዞዬን አትክልቷን ወዳገኘሁበት ቦታ ዳግም መለሰኝ፡፡
እግኝቼው የነበረውን ተስፋ መልሼ አጣሁት፡፡ ምን ይሆኑታል
ታዲያ መርከባችንን እዚሁ ወንዝ ዳርቻ ጥለን ወደመጣንበት
አንመለስ እንጅ" Gilgamesh said to Urshanabi the ferryman,
'come here, and see this marvelous plant. By its virtue a
man may win back all his former strength. I will take to
Uruk of the strong walls; there I will give it to the old
men to eat. Its name shall be 'The old Men are Young
Again'; and at last I shall eat it myself and have back all
my lost youth" So Gilgamesh returned by the gate
through which he had come in Gilgamesh and Urshanabi
went together. They travelled their twenty leagues and
then they broke their fast; after thirty leagues they
stopped for the night. Gilgamesh saw a well of cool water
and he went down and bathed; but deep in the pool there
was lying serpent and the serpent sensed the sweetness of
the flower. It rose out of the water and snatched it away,
and immediately it sloughed its skin and returned to the
well. Then Gilgamesh sat down and wept, the tears ran
down his face, and he took the hand of Urshanabi; "O
Urshanabi, was it for this that I toiled with my hands, is it
for this I have wrung out my heart's blood? For myself I

have gained nothing; not I, but the beast of the earth have joy of it now. Already the stream has carried it twenty leagues back to the channels where I found it. I found a sign and now I have lost it. Let us leave the boat on the bank and go."⁴²

ይህ የግልጽ ምረቃ አፈታሪክ ግሎሬያ ፋየሮ እንደሚሉት የሰውን ህቅም - ውሳኔነት የሚያሳድሥ - ጽሑፍ ነው። ከሞት ጋር ሰው ተስማምቶ መኖር አጥባለበት፤ ሞት አጣፈንታው መሆኑን መቀበል እንዳለበት - የሚያስገነዝቡን ጥንታዊ የሥነ - ጽሑፍ ሥራ መሆኑን ይገልጻል።

አልበርት አቪይ (Albert Avey) የተባሉ ፀሐፊ ተመሳሳይ አመለካከት አላቸው። እንደ አርሳቸው ግንዛቤ የልግጋሜሽ የጅብድ ታሪክ ደራሲ ግለው ህይወት ትርጉም ምንድነው? በሚል ርዕሰ ጉዳይ ላይ ብዙ ካለበበት በኋላ የፃፈው እንደሆነ ያምናል። እንደ አቪይ ግንዛቤ የልግጋሜሽ ደራሲ ያመለከተው ነገር ሰው ዘላለማዊነትን መሻት ጅብድኝነት ነው - ሊያሳኩት የማይችሉትን (ከህትም በላይ የሆነን ነገር ለማድረግ) መሞከር ነው። እንደ ደራሲው ይህ ድርጊት ስህተት ነው።

ስለዚህ ሰው ዘላለማዊነትን ለማግኘት የሚያደርገውን ጥረት ማቆም አለበት። በሌላ አገላለጽ ዘላለማዊነትን በመፈለግ ውስጥ የህይወት ትርጉም ሊይገኝበትም። አልበርት አቪይ መጽሐፉን እንደተረዳት ሰው አጭር የሆነውን የምድር ህይወቱን በመደሰትና በመዝናናት ከማሳለፍ ውጭ ሌላ የማይገኝ ነገር አገኛለሁ ብሎ ህይወቱን በሥቃይ ማሳለፍ የለበትም። ለሰው የሚያስፈልገው መብላት፣ መጠጣት፣ መደሰት፣ መዝናናት፣ ጥሩ ልብሶችን አየለበሱ መሸቀርቀር፣ ከትዳር ጓደኛውና ከቤተሰቦቹ ጋር በደስታ ማሳለፍ ነው፤ ይህ አጣ ፈንታው ነው።

"Mediation upon the meaning of life led the author of the Gilgamesh Epic to suggest that the best way to live life's brief span is to relinquish the search for immortality, to eat and be merry day and night, to enjoy bright garments, and to live happily with one's wife and family"⁴³

እንደዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ እምነት ከሆነግን የልግጋሜሽ ገድል አንድ ተራ ጅብድኛ ሊያደርገው ከሚችለው በላይ የሆነ ዘላለማዊነትን ያህል ታላቅ አላማ

⁴² *ibid.*, p. 26.

⁴³ Albert E. Avey, 1961 (2nd ed.), P.6

ለማሳካት የተነሳን የአንድ ግለሰብ ታሪክ የሚነግረን ብቻ ሳይሆን የሰው ልጅ መንፈስ ጠንካራነት እስከምን ድረጃ ሊደርስ እንደሚችል የሚያመለክት ታሪክ ነው። በእፊ. ታሪኩ ሰው ሞትን ለማሸነፍ ተስፋ እንደማይቆርጥ የሚያሳይ ታሪክ ነው። ሌላው የግልጋሚሽ ታሪክ የሚነግረን ሰው በሞት ላይ ተስፋ ላለመቀረጥ ከፊ.ለገ በየጊዜው የሚያገኛቸውን ግኝቶችን የሥራ ውጤቶችን ጠብቆ መያዝ እንዳለበት የሚያመለክት ሲሆን ይህ ካልሆነ ግን በሀዘንና በለቅሶ ህይወቱ እንደሚደመደም የሚያስጠነቅቅ ታላቅ የሥነ ጽሑፍ ሥራ ነው።

* * * *

ከላይ እንደተመለከትነው በጥንቱ ዘመን የሰው ልጅ መሠረታዊ ጥያቄው ሞት ነበር። ከሞት በኋላ ስላለው ህይወት ወይም ከሞት መዳን የሚችልበት ጥበብ ለማግኘትም ብዙ ነገር ደከመ፤ የሚጨበጥ ተስፋ ግን ማግኘት አልቻለም። አንድ መሠረታዊ ለውጥ ግን ግልጽ ሆኖ ታዩ። ሥልጣኔ ሲጀመር ሰዎች አርስ በርሳቸው ከመቀራረባቸውና ሃሳባቸውን ከመለዋወጣቸው ባሻገር በጽሑፍ መግለጽ መጀመራቸውና ታላላቅ የሥልጣኔ ማዕከሎች መፈጠራቸው በተለይም ደግሞ ብዙ ህዝብ የሚከተላቸው ሐይማኖቶች መወለዳቸው ሰዎች ስለሞት ያላቸው ግንዛቤ ተመሳሳይ እየሆነ መምጣቱ በግልጽ መታየት ጀመረ። ከሞት የከፋ ነገር አለ ባይባልም በታሪክ ሂደት ግን ሰዎች መፈጠራቸውንና ምድራዊ ህይወታቸውን አምርረው እንዲጠሉ የሚያደርጉ በተለያዩ ችግሮች ይሰቃዩ ጀመር፤ ጦርነት፣ ድህነት፣ በሽታና ሰው በሰው ላይ የሚፈጽማቸው ግፎች ከጊዜ ወደ ጊዜ እየበዙና እየከፉ መጡ። የምድር ህይወት ጣፋጭነቷ ተሟጦ መራራነቷ ብቻ ቀረ። በዚህ ጊዜ ሰው የሚኖርበትን ዓለም ተስፋ ሲያጣበት አይቶት የማያውቀውን ዓለም ተስፋ ማድረግ ጀመረ። ይኼን የተሰበረ ስሜቱን የሚጠግን በሌላኛው ዓለም የተሻለ ህይወት መኖሩን ተስፋ የሚሰጠው የሰውን ልጅ ልቦና የሚያሸንፉ ጠንካራ ሐይማኖቶች ተፈጠሩ።

ህንዳዊያን የሂንዱዊዝም እምነት መስርተው የዚህን ዓለም ኑሮ ጥላቻ በሚገልጽ መልኩ በምድር ላይ ያለን የግለሰብ ማንነትን የሚያሳጣና ዘላለማዊ የሆነ ማንነት ይዞ ለመኖር የሚያስችል ትምህርት ያስፋፉ ጀመር። የሂንዱዊዝም እምነት የሚገለጸው መጽሐፍ - ብሃጋቫድ - ጌታ (Bhagavad - Gita) ሰው አካላዊ ፍላጎቱን በመተው በተመስጦ ውስጣዊ መንፈሳዊ ማንነቱን በማሳደግ መኖር መቻል ልደትና ሞት እየተፈራረቁ ለሰቆቃ ከሚዳርጉ ችግሮች ከመዳን ባለፈ ፍጹም መንፈሳዊ ማንነት ይዞ መኖር (በርሃማን ሁኖ መኖር) እንደሚቻል ይገልጻል። በዚህም ሂንዱዊዝም ሰው

አካሉን፤ ምድራዊ ህይወቱንና የዚህን ዓለም ደስታን ትቆ እንዲኖር በማሰቻል በኩል የራሱን አስተዋጽኦ አድርጓል።

ቀጠለና ከርስትና ህይወትን ዋጋ የሚያሳጠው ሞት ላይ አዲስ ዘመን አፈተበት። ከርስትና ኢየሱስ ከርስቶስ ሞትን አሸንፎ መነሳቱን ለሰው ልጆች በሙሉ የምሥራች አለ። በምሥራቹ ኢየሱስ ከርስቶስን የሚያምኑ ሁሉ የዘላለም ህይወት እንደሚያገኙ የተስፋ ቃል ተገባላቸው። በተስፋው ቃል የተማመኑ በሞት ላይ መፈከር ጀመሩ። ሞት ሆይ መውጊያህ የት አለ? ሲለል ሆይ ድል መንሳትህ የት አለ? አያሉ በሞት ላይ ሸለሉበት።

ነገር ግን እየተጠናከሩና እየሰፉ የመጡ ሐይማኖቶች በአንድ በኩል የሞትን አስፈሪነት የሚቀንስ ትምህርት ይዘው የመጡ ቢመስሉም በሌላ በኩል ግን ሞትን የሚያስፈራ አድርገው ማሳየታቸው አልቀረም። ከሐይማኖት በፊት ሰው የሚረዳው ተፈጥሯዊ ሞትን ብቻ ነበር፤ ከሐይማኖት በኋላ ግን ከሞት በኋላ ሌላ ሞት - ዘላለማዊ ሞት - ሥቃይ ከመቀበል ውጭ ሌላ ነገር የሌለበት ህይወት መኖሩ ሞት ተፈጥሯዊና ቀላል ሣይሆን አጅግ አስፈሪ ሁኖ መታየት ጀመረ። ይኼን አስፈሪ ሞት እንደ ቤተክርስቲያን ያሉ የእምነት ተቋማት መከለያ ወይም ማምለጫ ሁኔታ መወሰዳቸው ሰው ከሞት ፍርሃት ለመዳን የእምነት ቦታዎችን ተጣብቆ መኖር ግዴታው እየሆነ መጣ።

በዘመናዊ ዓለም የእምነት ቦታዎችን ተማጽዕኖ ምትክ ተቋማዊ የህክምና መስጫ ቦታዎች (ሆስፒታሎች) በሚሰጡት አገልግሎት የሞትን ጊዜ በመቀነስ (ህይወትን በማራዘም) ያለጊዜያቸው የሚሞቱትን ሰዎች ቁጥር በመቀነስ ሰው ሞትን ሣይፈራው እንዲኖር ማድረግ ቢችሉም በሞት አማካኝነት የሰዎችን ግንኙነት በመቀነሳቸው (ሥቃይም ሆነ ሞት ተቋማዊ በሆነ አሠራር በመከናወኑ) ሞት ምስጢር ሁኖ እንዲታይ በዚህም ሰዎች በሆስፒታሎች የሚነገረው መርዶ አስደንጋጭነቱ የከፋ በመሆኑ ለዘመናዊ ሰውም ቢሆን ሞት የተፈራ እንዲሆን አድርጎታል።

በሚችለው ሀቅሙ ሁሉ ሰው ከሞት ለመደበቅ ቢጥርም የሞት አስፈሪነት ሰው በገባበት አየገባ ይከተለው ጀመር። ሰው ሞትን ሣይፈራ እንዴት መኖር ይችላል? ሰው የሞት ፍርሃቱን የሚያጠፋለት ጉልበት ከፍልስፍና ያገኘ ይሆን? ሞትስ በፍልስፍና ፊት አስፈሪነቱን ጠብቆ ይዘልቅ ይሆን?

*

*

*

*

*

በዚህ ርዕስ ከጥንት ግሪካዊያን ፈላስፋዎች ጀምሮ እስከ ዘመናዊ ፍልስፍና ድረስ ያሉትን ስለሞት የቀረቡ የፍልስፍና አስተሳሰቦች በአጭር - በአጭር እንመለከታለን። አሁን ከጥንታዊ ፈላስፋዎች አመለካከት እንጀምር።

4.2 የግሪክ ፈላስፋዎች ከሞት ጋር ያደረጉት ግብግብ

ሞት የነበረን አንዳልነበረ የሚያደርግና ወደምንምነት የሚቀይር ጉልበት አለውና? የሞት ጣዕር መራራ ነውና? ከሞት በኋላም የሚመጣው ነገር አይታወቅምና? ህይወትን ደግመን አንዳናይ ያደርገናልና ሞት በታሰበ ቁጥር አጅግ አስጨናቂ ነው። እርግጥነው አለን የምንለው ህይወታችን ብቻ አይደለም የምንወዳቸው፤ የምናከብራቸውና የምናደንቃቸው ሰዎች ህይወት በሞት ጥላ ሥር ያለ መሆኑን ስናስበው ወደር የማይገኝለት ፍርሃት ይተናነቀናል። ለዚህ አስጨናቂ ከስተትና ቀንደኛ የሰው ልጅ ጣላት ፈላስፋዎች መላ የሚሉት ነገር ይኖር ይሆን?

ሰው ምን ኃያል ቢሆን አፈር በሚደባልቀው ሞት ፊት ኃይሉ ምንም ነው! ሰው ምን ቢያምርበትና በደስታ ቢፈነድቅ ሞትን ባሰበ ቁጥር አንገቱን መድፋቱ አይቀርም። ሰው ብዙ... ብዙ... ነገር ያውቃል፤ እጅግ ውድ የሆነውን ህይወቱን የሚያጠፋውን ቀንደኛ ጣላቱ የሆነውን የሞትን ምስጢር ማወቅ ግን አልተቻለውም። ታዲያ ሰው አዋቂ ፍጥረት መባሉ ምኑ ላይ ነው? ሰው መሞቱን እያወቀ የሚኖር ምስኪን ፍጥረት ብለን በራሳችን ላይ ከንፈራችንን በመምጠጥ ማለፉ ብቻ በቂ ይሆናል? በቂ ካልሆነ ሌላ ምን ተስፋ አለን? ከፈላስፋዎች አንደበት ተስፋ የሚሰጥ ነገር ይገኝ ይሆን? የግሪክ ፈላስፋዎች በሞት ፊት ሰው ምስኪን ሁኖ መታየቱ፤ በሞት ፍርሃት ምክንያት አንገቱን ደፍቶ መኖሩና ኑሮን በተዛባ እምነትና አስተሳሰብ አንዲመራ መገደዱ አሳዝኗቸዋል፤ አስቆጭቷቸዋል። ቁጭቱ ረፍት የነሳቸው ፈላስፋዎች ሞት በሰው ልጅ ላይ የጣለውን አስፈሪ ግርዶሽ በአመክንዮ ብርሃን ገፈው ለመጣል ጥረት ማድረግ ከጀመሩ ረጅም ዘመናትን አስቆጥረዋል። በሰው ልጆች የሞት መድኃኒት አግኝተናል ብለው የምሥራች መስበክ ባይችሉም ሰው ሞት ሳያስፈራው ከብሩንና ኃያልነቱን ጠብቆ መኖር የሚችል መሆኑን ለማሳየት ብዙ ደከመዋል። ሰው ሞትን ፈርቶ የሚኖር ከሆነ ሰው ኃያል ፍጥረት መባሉ ትርጉም አልባ ነው። ፈላስፋዎች ደግሞ ሰው በሞት ፊት ቢኖርም ልዕልና፤ ኃያልነትን ነፃነት ከሰው ልጆች ትከሻ አንዳይወርድ፤ ሰው ከብሩን ጠብቆና አሸናፊ ሁኖ አንዲዘልቅ ሞትን አግሩ ሥር እንዳለ ተራ ነገር አድርጎ ማሰብ እንዲችል የመንፈስ ጥንካሬን የሚሰጥ ሰፊና የተለያዩ ትምህርቶችን አቅርበዋል። እነዚህን ትምህርቶች በተወሰኑ ፈላስፋዎች ላይ ትኩረት አድርገን በአጭር - በአጭር እንመለከታለን።

4.2.1 የአናክሲማንደርና የአናክሲማኒስ የሞት ምንነት ግንዛቤ

የመጀመሪያው የአገጋሚ ለውጥ አስተሳሰብ አራማጅ ከሆነው ፈላስፋ - የአናክሲማንደር - እንጀምር። የአናክሲማንደር ሞት ማለት ህልውናን

ማጣት ማይሆን ህያዊያን በመውለድ ራሳቸውን ተከተው ማለፋቸውን ማሳያ ነው። ንገሮች በህልፈታ ህይወታቸው ውስጥ ራሳቸውን መልሰው ያገኙታል። በማለት ሞትን የህይወትን ድግግሞሽ ከአንዱ ትውልድ ወደ ሌላው ትውልድ መሸጋገሪያ ድልድይ እንደሆነ ገልጿል። የአካባቢ ማንደር ደቀመዝሙር የነበረው አናከሲ መነሰ ደግሞ የሁሉም መገኘት (መፈጠሪያው) እየሮ ነው። በሎ ስለሚያምን ሞትን የሚያመጣው እየሮን መጠየቅም አለመቻል እንደሆነ በመረዳት ሞት ቁሳዊ ከሰባት እንጅ መንፈሳዊነት እንደሌለው አስገንዝቧል።

4.2.2 ሄራክላይተስ - ሞት የማያሸንፈውን የሰው ማንነት የተረዳው ፈላስፋ

ሌላው ፈላስፋ - ሄራክላይተስ - ሞት ቁስአካላዊም መንፈሳዊም ባህሪ እንዳለው ያምናል። ለሄራክላይተስ ሁሉም ነገር በማያቋርጥ እንቅስቃሴ ላይ በመሆኑ ቋሚ ወይም ዘላለማዊ የሆነ ነገር የለም። ይህ ማለት በተፈጥሮ ውስጥ ያለ ነገር መሞት ማድረጉ የሆነው ነገሮች በማያቋርጥ ለውጥና እንቅስቃሴ ውስጥ መሆናቸው ነው። ይህ ሄራክላይተስ ስለሞት ያለው ቁሳዊ አመለካከት ነው። ከዚህ ተቃራኒ የሆነ አመለካከትም አለው። የሞትን አይቀሬነት ሄራክላይተስ በሰው ላይ ለመመገን ልቡ አልጩከንበት ያለ ይመስላል ሰው የማይሞት ማንነት ያለው መሆኑን ለመጀመሪያ ጊዜ በፍልስፍና ውስጥ ለማስገባት ተገደደ። ሄራክላይተስ የነፍስን ህልውና ስለሚያምን ጸዲቅ የሆነ ነፍስ እንደማይሞት ይልቁንም ከመለኮት ጋር እንደሚገናኝና ዘላለማዊ ሁኖ እንደሚኖር እምነቱን ገልጿል።

4.2.3 ፓይታጎራስ - የነፍስ ተሻጋሪነትን የተረዳው ፈላስፋ

ፓይታጎራስ የተባለው ሌላው ፈላስፋ የሄራክላይተስን አስተሳሰብ በተወሰነ ደረጃ በመጋራት የነፍስ ተሻጋሪነትን አስተሳሰብ ለምዕራባዊያን ለማስተዋወቅ ቻለ። እንደፓይታጎራስ ግንዛቤ ሞት የሚከሰተው ነፍስ ከዝቅተኛ ህልውና (ለምሳሌ በአንስሳት ውስጥ ከመኖር) ወደ ሰው ህልውና፣ ከሰው ህልውና ከመለኮት ጋር እንደ ወደ መሆን በሚደረገው ሂደት ውስጥ ነው። የነፍስን ህልውና ለሚያምን ሞት ምንም ማለት አይደለም፤ ነፍስን ሞት ማሸነፍ አይቻለውምና፤ ሰው በነፍሱ ከሞት በላይ ነው። የዚህ አይነት አመለካከት በተወሰኑ ፈላስፋዎች ተቀባይነት ያገኘውን ያህል በብዙዎች ደግሞ ተቃውሞ ደርሶበታል።

4.2.4 ዳሞክሪተስ - ነፍስን ቁሳዊ ያደረገው ፈላስፋ

እንደ ዳሞክሪተስ ያሉ ቁስአካላዊ አመለካከት ያራመዱ ፈላስፋዎች ሰው ከሞተ በኋላ በሌላ መልክ ደግሞ በህይወት የመኖር ዕድል እንደሌለው ተናግረዋል። በሞት ጊዜ የሚቼን አካል ገንበተውትና ህልውና ሰጠውት የኖሩት አተሞች እርስ በርሳቸው ይለያያሉ፤ ይበታተናሉ። ከዚያ በኋላ

"So death, the most terrifying of all ills, is nothing to us, since so long as we exist, death is not with us; but when does comes, then we do not exist.

It does not then concerns either the living or the dead, since for the former it is not, and the latter are no more"⁴⁴

ኢፒኩረስ የሚለን በህይወት ባለን ጊዜ ሞት የለም፤ ከሞትንም በህይወት ስለማንኖር ሞት ሊገብን አይችልም ማለቱ ነው። የእንድ ነገር ጉዳቱ የሚታወቀን በህይወት ስንኖር ነው። በህይወት እያለን ግን ሞት ከእኛ ጋር ስለማይኖር ጉዳቱ አይሰማንም። የሞተውም ሙቷልና የሚሰማው ነገር ስለሌለው የሞት ጉዳት አይሰማውም። ስለዚህ ለሁለቱም - በህይወት ላለም ለሞተም - ሞት ምንም አይደለም - ጉዳያቸው ሊሆንም አይገባም። ኢፒኩረስ በዚህ አመለካከቱ አየመከረን ያለው ሞትን እንዳንፈራው ነው፤ የሚያስፈራ ነገር የሚገባ ሲሆን ነውና።

ኢፒኩረስ የሰው ህይወት አላማ ሊሆን የሚገባው ከሞት በኋላ ዘላለማዊ ሁኖ መኖር ሳይሆን በምድር በሚኖርበት ዘመኑ በምንም ነገር የማይኖር ህሊናዊ ሰላም (ataraxia - tranquility) አግኝቶ መኖር ነው። ህሊናዊ ሰላም የሚገኘው ደግሞ ጭንቀት የሚያስከትልብን ነገሮች ሲወገዱልን ነው። የሰው ልጅ የጭንቀት ምክንያት የሆኑት ደግሞ የሞት ፍርሃትና አማልክትን መማን ናቸው። ከአማልክትና ከሞት ፍርሃት ነፃ የሆነ ህይወት በመኖር ደስታና ህሊናዊ ሰላም አግኝተን መኖር እንችላለን በማለት እምነቱን ገልጿል።

ይህ የኢፒኩረስ አመለካከት ብዙ አወዛጋቢ ነገሮች እንዳሉት ይታወቃል። በህይወት ስንኖር ልናገኝ የሚገባን መልካም ነገር ሞት ያስቀርብናል፤ ስለዚህ ጉድ ነው ብለን ልንከራከረው እንችላለን። ነገር ግን ኢፒኩረስ ሞትን ማለት የለንም ስለሆነ ጉዳትም ሆነ ጥቅም የለውም ለማለት ያቀረበው በተለይም ሞት የሚያስፈራ ነገር እንደሌለው ለመግለጽ የተጠቀመበት አገላለጽ ነው።

4.2.6 ሶቅራጥስ - ሞትን የሚፈለግና የሚወደድ ያደረገው ፈላስፋ

ሞት አስፈሪ አለመሆኑን በቃልም በተግባርም ያሳየው ሶቅራጥስ ነው። አፓሎጅ (Apology) እና ክሪቶ (Crito) በተባሉ የፕሌቶ ሥራዎች ሶቅራጥስ

⁴⁴ Epicurus "Letter to Menoeceus" in Fred Feldman, Some Puzzles about the Evil of Death, The Philosophical Review, vol. C. No. 2 (April 1991).

ሰለሞን ያቀረበው ሰፊ ፍልስፍና ቢኖርም ሶቅራጥስ ከመሞቱ በፊት በነበሩት ትንሽ ሰዓታት ሰለሞን የተናገረውን የያዘው ፊዶ (Phaedo) የተባለው የፕሌቶ ሥራ ላይ ብቻ ብናተኩር እንኳ ሰለሞን የሶቅራጥስን የሚገርም አስተሳሰብ እናገኛለን። በዚህ አስተሳሰብ ውስጥ ለሶቅራጥስ ሞት የሚፈለግና የሚወደድ እንጅ የሚጠላ አይደለም።

ለሶቅራጥስ ሞት የሥጋና የነፍስ መለያየት ነው። በትክክል ለተረዳውና ለአመነበት ይህን ሁኔታ በደስታ ሊቀበለው እንጅ ሊያስፈራው ወይም ይቅርብኝ ሊለው የሚገባ አይደለም። ለሶቅራጥስ ሞትን የማይፈልጉ ሠዎች በአካላዊ አርካታ ደስተኛ ሁነው ለመኖር የሚፈልጉ ሰዎች ናቸው። (ሰሜታዊ) ኑሮ ግን እውነትን ለመፈለግ፣ ትክክለኛ (ህሊናዊ) ኑሮ አካላዊ እንቅፋት ነው። ለሶቅራጥስ አካላዊ ኑሮ የችግሮች ሁሉ - የሰው ልጆች ሰቆቃ - ምንጭ ነው። የማያልቅ ፍላጎትን እየዘራ ሰዎች ለአካላዊ ኑሮ እንዲጋደሉና ህሊናዊና መንፈሳዊ ኑሮ እንዳይኖሩ የሚያደርግ በመሆኑ ለሰው ልጅ ጠቃሚ አይደለም። ከአካላዊ ፍላጎት ከሚያመጣቸው ችግሮች ለመውጣት ሞት ጥሩ አማራጭ ነው።

ሰው ሁኖ ለመኖር ዋናው ነገር ውስጣዊ ማንነትን (ነፍስን) መጠበቅ እንጅ በህይወት መኖር ብቻ አይደለም። እውነተኛ ሰዎች ህይወት የሚገኘው ደግሞ ከሞት በኋላ የምንኖረው ከአካላችን ነፃ ሁነን በነፍሳችን መንፈሳዊ ማንነት ይዘን የምንኖረው ህይወት ነው። እውነተኛ እውቀትም አካላዊ በሆነ በሰሜት ህዋሳቶቻችን የምንረዳው ሣይሆን መንፈሳዊ ህልውና ይዘን ፍጹም ነገሮችን መረዳት መቻል ነው። ይህም በመሆኑ ጥበበኛ ሰው ከአካሉ መለየት (መሞት) ይፈልጋል።

ለሶቅራጥስ እውነተኛ ፈላስፋ ሞትን በደስታ መቀበል አለበት። መፈላለፍ በራሱ ሰለሞን መማር (ወይም ሞትን መለማመድ ወይም ለሞት መዘጋጀት) ነው። ሰለሞን መማርም ከሞት ነፃ ሁኖ ለመኖር መማር ነው። የሞትን አይቀሬነት መማር ከሞት ነፃ ሁኖ ለመኖር የሚቻልበትን ነገር ማወቅ ነው።

"To philosophize is learning to die – to learn to die is to learn how not to die; learning to be capable of death we become capable of not dying"

ለዚህ ነው ሶቅራጥስ መርዝ ጠጥቶ እንዲሞት ሲፈረድበት ውሳኔውን በፀጋ የተቀበለው። መርዙን ጠጥቶ ሲሞትም አርጋታ አየታየበትና የደስ ደስ አየተሰማው ነበር። ምክንያቱም ለሶቅራጥስ የሚጠጣው መርዝ የሚገድለው ሣይሆን ኢፍትሃዊ ከሆነው ምድራዊ ህይወት የሚያወጣውና ፍጹም ወደሆነው ዓለም የሚያሸጋግረው መሆኑን ያምን ስለነበር ነው። በመጨረሻ መርዙን ጠጥቶ ሲሞት ሲል ሶቅራጥስ የሚከተለውን አለ።

የምንለያይበት ጊዜ ደረሰ አናም ሁላችን ወደየመንገዳችን እንሄዳለን - እኔ
 ወደ ሞት፤ አናንተ ደግሞ ወደ ህይወት። የትኛው እንደሚሻል
 አግዚአብሔር ብቻ ነው የሚያውቀው። ለቅራጥስ ለዚህ ሞትን
 የሚያከብር ድምዳሜ ላይ የደረሰው ዋናው ምክንያት ሰው አካላዊ ማንነት
 ያለው ብቻ ሳይሆን ነፍሳዊ ማንነትም ያለው መሆኑና በነፍሳዊ ማንነቱም
 ከሞት በኋላ ዘላለማዊ ህልውና ኑሮት መኖር እንደሚችል ያምን ስለነበር
 ነው። ስለ ሰው ልጅ ነፍሳዊ ማንነት ትኩረት ለመስጠትና ለማከበር
 የተገደደውም የሰው አካላዊ ህይወት በብዙ ችግሮች የተሞላና ፍጹም ሆኖ
 ለመኖር የማያስችለው መሆኑን በመረዳቱ ለአካላዊ ኑሮ የጥላቻ ስሜት
 በመፍጠሩ ነበር።

"Death was not the awesome end which his (Socrates')
 companions pleaded with him to avoid. Socrates welcomed
 it (death) as the fulfillment of his philosophical search. - - -
 He would not stop talking before he had made plain to his
 companions the reasons why a true philosopher welcomes
 death. - - - Socrates' preoccupation with his other life, a
 spiritual existence unknown to the senses, was a landmark
 in Greek thought. - - - Socrates talked constantly of the
 necessity to guard the welfare of the soul. - - - In the
 Phaedo Socrates tells his followers that death means the
 separation of the soul from the body. Such a state is to be
 sought by anyone who would have true knowledge. The
 bodily senses are unimportant to spiritual sight. His
 elaboration of this notion provides one of the most
 devastating attacks on the body to be found anywhere in the
 literatures of the Western world. - - - the body (in Socrates'
 view) is depicted as the deceitful source of all human ills in
 constant antagonism with the soul which alone can know
 the good, the true and the beautiful. The body distracts
 men from their proper goals by consuming them with all
 manner of physical desires which are in turn the cause of
 human warfare. The same bodily wants constantly
 interrupt the thoughts of those who would study or
 contemplate. Man must therefore be absent from the body
 if he is to gain any true knowledge. Socrates concludes that
 only those who are still ensnared by the love of the senses
 will want to live. He who seeks pure wisdom will seek to

rid himself of the body. For this reason Socrates has actually been seeking death throughout his career as a philosopher. [His] final day is for him happy, not mournful. The hemlock will not kill him; it will set him free."⁴⁵

4.2.7 ሄጄሲያስ - ሞትን ከህይወት ያስበለጠው ፈላስፋ

ሶጅራጥስ ስለሞት ያለው አስተሳሰብ ተጽዕኖ ከፈጠረባቸው ፈላስፋዎች አንዱ ሄጄሲያስ (Hegesias) ነው። በሄጄሲያስ እምነት ህይወት በችግሮች እየተሰቃየን እንድንኖር የሚያደርገን በመሆኑ ፈልገነውና ደስ ብሎን ልንኖርበት የሚገባ አይደለም። በህይወት አውነተኛ ደስታና መብዛት አርካታ የለም። ሞት በህይወት ሳለን ከሚደርሰብን ችግሮች መገላገያ መሆኑ ነው። በመሞታችን ከሰቃይ በስተቀር የሚቀርብን ምንም እድልና ጥቅም ወይም መልካም ነገር የለም። በመሆኑም ሞትን ልንፈራው ወይም ጎጆ ነው ልንለው የሚገባን አይደለም በማለት ሀሳቡን በሚከተለው አመክንዮ አጠቃሎ ይገልፀዋል።

"ህይወት ከደስታ ይልቅ መከራ የበዛበት ነው። ሞት ግን ደስታም ሆነ ሰቃይ የለበትም። በመሆኑም ከህይወት ይልቅ ሞት የተሻለ ነው።"

"Life is virtually certain to contain more pain than pleasure. Therefore, death is neither pleasure nor painful is better than life"⁴⁶

ለሄጄሲያስ ከሞት ይልቅ ህይወት ነው አስከፊው ነገር። ጎጆ ከሆነው ህይወት "ድኅነትን" የምናገኝበት (የምናመልጥበት) በመሆኑ ሞት መልካም ነገር ነው። ለማንም ቢሆን በህይወት መኖር ጥቅም አያስገኝም ብሎ የምን ስለነበር ሄጄሲያስ ትምህርቱን የሚከታተሉትን ሁሉ ራሳቸውን እንዲያጠፉ ያበረታታቸው ነበር። ራስን ማጥፋት በተወሰነ ደረጃም ቢሆን በሶጅራጥስ ትምህርት ውስጥ ይገኛል። ከራቶ (Crito) በተባለው የፒሌቶ መጽሐፍ ውስጥ ሶጅራጥስና ከራቶ መዳን ከማይቻል ህመም ከመሰቃየት ይልቅ ሞት የተሻለ እንደሆነ ስምምነታቸውን ገልፀዋል። በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የምናውቀው ኢዮብም የደረሰበትን ሥቃይ መቋቋም ሲሳነው ግፍሉ መታነቅንና ሞትን መረጠች፣ ህይወቴን ናቅሷት፣ ለዘላለም መኖር አልወድድም አሰከማለት ደርሷል። በዘመናዊ ፍልስፍናም ደብዳቤ ሂደት የተባለው ፈላስፋ ምክንያት አሰካለን ድረስ የአባይን ወንዝ አቅማ

ማስተካከልና መግደብ ስህተት እንዳልሆነ ሁሉ የደም ገጠውራችን ብናስቆመውና ራሳችን ብናጠፋ ስህተት አይሆንም ይላል። ለሄክሊዮስ ግን ራስን ማጥፋት ተገቢ ሁኖ የታየው በአስገዳጅ ሁኔታዎች ወይም ተገቢ የሆኑ ምክንያቶችን በማቅረብ ሳይሆን በአጠቃላይ ህይወት መልካምነት የለውም ብሎ ያምን ስለነበር ነው። በዚህ መሠረት ለሄክሊዮስ ራስን ማጥፋት የሚያስወቅስ ስህተት የሆነ ተግባር ሳይሆን የህይወትን አስከፊነት ተረድቶ አዋቂ የሆነ ሰው የሚፈጽመው ተግባር ነው። ለሄክሊዮስ ራስን ለመግደል ብዙ ማሰብ አያስፈልግም - መራብ በቂ ነው። ሲሰሮ የተባለው ፈላስፋ ስለ ሄክሊዮስ ሲናገር በመራብ ብቻ ራስን ማጥፋት የሚያስችል "ትምህርት" የያዘ መጽሐፍ በማዘጋጀትና በማስተማር ብዙ ሰዎች ራሳቸውን እንዲያጠፉ በማድረጉ በጊዜው የግብፅ ገዥ የነበረው ንጉስ ቶሎሜ ሄክሊዮስን ከሀገር እንዲወጣ አድርገውታል። የሄክሊዮስ ተማሪ መሆን ማለት ራስን የማጥፋት "ትምህርት" ተከታታይ መሆን ማለት ነው።

4.2.8 ኤፒክቲተስ - ሞትን በደስታ መቀበል ግዴታችን መሆኑን ያሳወቀን ፈላስፋ

የሶቅራጥስ አስተሳሰብና ታሪክ ከፍተኛ ተጽዕኖ ከፈጠረባቸው ፈላስፋዎች አንዱ ሮማዊ ስቶይክ ፈላስፋው ኢፒክቲተስ (Epictetus) ነው። ኢፒክቲተስ እንደማንኛውም ስቶይክ ፈላስፋ ሁሉ ህዋ (አጠቃላይ የተፈጥሮ ሥርዓት) በሀሊናዊ ኃይል - ሎጎስ (እግዚአብሔር) እንደሚመራና ሰውም በዚህ ህዋዊ ሀሊናዊ ኃይል ፈቃድ የተፈጠረ፣ የሚኖርና የሚሞት ፍጥረት ነው የሚል እምነት አለው። ይህም በመሆኑ የሰው ህይወት አስቀድሞ የተወሰነ በመሆኑ በእርሱ ላይ የሚሆኑ ነገሮችን እንደፈቃዱ ወይም እንደፍላጎቱ ማድረግና መለወጥ አይችልም። ለኢፒክቲተስ ሰው የሚሞተው ከእርሱ ፈቃድና ውሳኔ ውጭ በሆነ ኃይል ነው። ስለዚህ ሰው ሞትን በፀጋ ከመቀበል ውጭ አማራጭ የለውም።

ለኢፒክቲተስ የሰው ህይወት በአንድ ድራማ ውስጥ የሆነ ገፅ ባህሪን ወክሎ እንደሚጫወት ተዋናይ ነው። ተዋናይ ደራሲው ወይም ዳይሬክተሩ እንዳደረገው ሁኖ ይጫወታል አንጅ ይኼን ወይም ያን ሁኔታ እንድጫወት አድርገህ ድረስኝ ወይም ይኼን የመሰለ ገጸ - ባህሪ ወክዬ ልጫወት ማለት አይችልም። ደራሲው ወይም ዳይሬክተሩ ያለውን ብቻ ነው መሆን የሚችለው። ለኢፒክቲተስ ብቻ ሳይሆን ለሰቶይኮች በአጠቃላይ በምድር ላይ የሰው

ኢፒክቲተስ

ህይወት እንደተዋናይ ነው - እግዚአብሔር እንዳደረገው ሁኖ መኖር
 ገደባቸው ነው። እግዚአብሔር ልክ እንደ ደራሲው ደሃ ሁን ካለው ይህንና
 ባለፀጋም ሁን ካለው ይህንና። ሰው በምድር ላይ ፈጣሪው የሰጠውን ገፅ
 የለውም። ሞት ሰው የተሰጠ አጣፈንታ ነው። ሞትን መቆየር
 አይቻልም። መላውን ሰለማይቻለው ማሰብና ለመላው መጣጣር
 አጠቃላይ ነው። ያለን አማራጭ እንደ ብቻ ነው - ሞትን በፀጋ መቀበል።
 ሞትን በፀጋ ለንቀበለው በሞት ምክንያት ከሚደርሱበት ፍርሃት መዳን
 አገኙለን። ኢፒክሪቲስ ሲናገር "ከሞት ማምለጥ አልቻልንም! ነገር ግን
 ከሞት ጭንቀት (ድንጋጤ) መዳን አችላለሁ።" - "I can not escape
 death but I can escape the dread of it" ከሞት ፍርሃት ማምለጥ
 የሚቻልበትን ዘዴ ሲናገር ነገሮች እንደምኞትህ እንዲሆኑ አታስብ! ነገሮች
 መሆን እንዳለባቸው ይሁኑ ብለህ ስታስብ ሰላም ታገኛለህ ይላል። ሞት
 ከመጣ መቆየት ስላለበት ነው የመጣ ብለህ በማሰብ በደስታ ተቀበለው
 ይላል ኢፒክሪቲስ። ለኢፒክሪቲስ ሞትን መፍራት ስሜታዊነት ነው።
 ህሊናዊ መሆን ማለት መሆን የሚገባው ነው እየሆነ ያለው ብሎ ማመን
 ነው። ይህ ማለት የሚሆነው ሁሉ - ሞትም ጭምር - መሆን የተገባው
 በመሆኑ ትክክል ነው። ትክክል አይደለም የምንል ከሆነ ከስሜታዊነት
 አንጅ ከህሊናዊነት አይደለም በማለት ሞትን በደስታ መቀበል እንዳለብን
 ኢፒክሪቲስ ይነግረናል። ከዚህ በተጨማሪ ኢፒክሪቲስ ህይወት
 የማስታደላት ብቻ ከሆነች ከመኖር አለመኖር ይሻላልና ራስን ማጥፋት
 ተብሎ እንደሆነ ያምናል። "ከማንታገሰው ህይወት ውስጥ እንደገባን ለንገሩ
 ማምለጫ ይሆንን ዘንድ በማገኛውም ጊዜ የሞት በር ከፍት ነው" በማለት
 ለማደረግ ህይወት ራስን ማጥፋት ጥሩ የሆነመፍትሔ እንደሆነ ይነግረናል።
 "Death's door is always open for our escape from what we
 judge to be intolerable situations in life."

43 የሞትን ጉልበት የሰበሩ የዘመናዊ ዓለም ፈላስፋዎች

43.1 ፍራንሲስ ቤክን

ፍራንሲስ ቤክን (Francis Bacon - 1561 - 1626) የተባለው ፈላስፋ "Of
 Death" በሚል ርዕስ ባቀረበው የፍልስፍና ህተታው ሞት የሚያስፈራ ነገር
 ሳይኖረው ሰዎችን የሚያስፈራ - የሚያስጨንቅ እንደሆነ ያስረዳል። ቤክን
 እንደሚለው ሁለት መሠረታዊ ምክንያቶች ሰዎች ሞትን እንዲፈሩት
 አድርጓቸዋል። አንደኛው - ስለሞት ያላቸው የተሳሳተ ግንዛቤ ሲሆን
 ሁለተኛው ደግሞ ባህላዊና ሐይማኖታዊ አስተሳሰቦች ናቸው። ሰዎች
 ስለሞት የተሳሳተ ግንዛቤ በመፍጠራቸው ሞት የሚያስፈራ ነገር ሳይኖረው
 (ልክ ህገናት ጨለማን እንደሚፈሩት አይነት) ሰዎችም ሞትን እንዲሁ

የፈረሰው። ህግናት ወደ አዋቂነት ሲሸጋገሩ ጨለማ ብርሃን ካለመኖሩ በስተቀር በውስጡ የሚያስፈራ ነገር እንደሌለው ይረዳና ጨለማን መፍረት ያቆማሉ፤ ሰው በአውቀት ሲገብረውም የሞት ፍርሃት የሰህተት ግንዛቤ ውጤት መሆኑን ሲረዳ ፍርሃቱ ይጠፋለታል።

ሌላው የሰህተት ግንዛቤ የሞት ጣዕር ከባድ የሆነ የህመም ስቃይ በመላ አካላችን ላይ ያስከትላል የሚል አምነት መኖሩ ነው በማለት ቢከን ያስረዳል። ቢከን እንደሚለው ለምሳሌ ጣታችን በሸል ነገር በወጋ ከሚሰማን ህመም አንፃር ሞት ሲከሰት መላ አካላችን በከፍተኛ ሥቃይ ውስጥ ይገባል በማለት ሰዎች ያምናሉ። ነገር ግን የአካላችን ዋና ብልቶች የህመም ስሜት ተጋሪዎች አይደሉም። በመሆኑም ሞት አካላዊ የሥቃይ ስሜት እያስከትልብንም። ፍራንሲስ ቢከን ትኩረት የሰጠበት ሌላው ጉዳይ አምልኮዊ አምነቶች የሚያመጡት ፍርሃት ነው። ሲኦል መኖሩን የሚያምን የሲኦልን መኖር ከሚያምን ሰው በበለጠ መሞቱን ሲያስብ በጣም ያስፈራዋል። ቢከን እንደሚለው ለዚህ ሁሉ መፍትሔው ሞትን የተፈጥሮ አካል አድርጎ በመረዳት በመጣ ጊዜ ይምጣ ብለን መኖር መቻል ነው። ባልተዘጋጀሁበት ጊዜ ሳላሰበው - ጫማዬን እንኳ ሳላወልቅ - ሞት ይምጣና ይወሰደኝ ብለን መኖር መቻል ከሞት ፍርሃት ነፃ ያወጣናል፤ ሀዘንና ፍርሃት ግን ሞትን ወደ ራሳችን ይጋብዛል በማለት ይመከረናል። ስለሞት ከማሰብ ይልቅ ስለምንኖረው የፍቅርና የክብር ህይወት ማሰብ የተሻለ ነው፤ ፍቅር ሞትን ያጠጋልና ክብርም ከሞት በላይ ነውና በማለት ሞትን ሳንፈራ ልገናር የምንችልበትን ጥበብ ያካፍላል።

432 ፍሬድሪክ ኒቼ

ፍሬድሪክ ኒቼ (Friedrich Nietzsche - 1844 - 1900) እንደሚለው ከሆነ ዓለም ትርጉም አልባ ናት። ትርጉም በሌላት ዓለም ሰንኖር ያሉን አማራጮች ሁለት ናቸው። የመጀመሪያው እጅ መስጠት - ተስፋ መቁረጥ - በፍርሃት እየተንቀጠቀጡ መኖርና በመጨረሻም መሸነፍ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ አልሸነፍ ባይ ሰብዕና ይዘን ትግርን እየተጋፈጥን መኖር ነው። እንደ ኒቼ አምነት አልሸነፍ ባይነት የአውነተኛ የሰው ማንነት መገለጫ ነው። ሰው ለሞትም ቢሆን አልሸነፍ ባይ መሆን አለበት። ሞትን በመፍራት ስሙ በተጠራ ቁጥር በድንጋጤ መኖር ወይም ከሞትና ከዚህ ዓለም ሥቃይ ለማምለጥ የምናደርገውን ሽሽት አቀመን ሞትን ሳንፈራ እንዴት መቀበል እንዳለብን ተረድተን ከሌሎች በሞት ፍርሃት እየተሰቃዩ ከሚኖሩና ከሞት ያደነኛል እያሉ የተለያዩ የአምነት ሥርዓቶችን እየመሠረቱ ከሚነዱ ሰዎች (በኒቼ የቃል አጠቃቀም መንጋዎች - herds) በላይ ሁኖ መኖር ይቻላል።

ሞትም ቢሆን እንኳ ፈርተን መኖር እንደሌለብን ከሞት ይልቅ ፍርሃት አስቀያሚ ነገር መሆኑን ኒቼ እንዲህ ሲል ይናገራል።

“በጥሩ ሁኔታ የታጠቀህ ቢሆን እንኳ በከፍተኛ ስሜት (በወኔ) በመነሳት ባዶ እጅህን (ሣትታጠቅ) መገኘት እውነተኛ ሰላምን ያስገኛልሃል። ከጥላቻና ከፍርሃት ሞት የተሻለ ነው። ራስንም የተጠላና የተፈራ አድርጎ ከመኖር ይልቅ ሁለት ጊዜ መሞት ይሻላል።”

“Rendering oneself unarmed when one had been the best armed, out of a hight, of feeling that is the means to real peace - - - rather perish that hate or fear, and twice rather perish that make oneself hated and feared.”⁴⁷

አንድ ኒፔ ማንዛቤሰው ሰቆቃ የተሞላበት ጥያቄ ማንሳቱ ተገቢ አይደለም። ለምን እኔ አንዲህ ሆንሁኝ? የሚል ጥያቄ ትክክል አይደለም። እንደዚህ አይነት ማጥረምረምና ማዘን ተፈጥሮን - የምንኖርባትን ዓለም ነባራዊ ሁኔታ በትክክል ከአለመረዳት የሚመጣ ስሜት ነው። ዓለም ምስቅልቅል ናት፤ ህይወትም በችግር የተሞላች ከንቱ ነገር ናት። ይኼን ሁኔታ አለመረዳት ለምን አንዲህ ሆንሁኝ? ለምን ይህ ይሆናል? አንላለን። ትክክለኛ የሚሆነው ግን እጃችንን ዘርግተን ችግሮችን ሁሉ እንደአመጣጣቸው መቀበል ነው። ይኼን በማድረጋችን ተሸናፊዎች ሣንሆን ራሳችንን ጠንካሮች እናደርጋለን።

ለኒፔ ህይወት በመከራ የተሞላች ናት። መከራንና ህይወትን ነጣጥለን ማየት አንችልም። ህይወት አስካለ ድረስ ሥቃይ አለ። በሌላ አገላለጽ ህይወት ማለት ሥቃይ ያለበትን ኑሮ መኖር መቻል ነው። ህይወትን የምንወድ ከሆነ አስከንፍጧ - አስከዝባዝንኬዋ - በህይወት ውስጥ ያለውን መከራ አምኖና ተቆብሎ መኖር ነው። በሌላ አነጋገር ችግር አይኑር ማለት ህይወት አይኑር ማለት ነው። ህይወትንም መቃወም ነው። ይህ ደግሞ ስህተት ነው። ስለዚህ ስንኖር መከራን - ሞትን ጭምር - በፀጋ መቀበል አለብን። ሞት አንድ ችግር ነው። ነገር ግን የህይወት ገጽታ ነው። የሞትን ችግርነት ለማሳየት ኒፔ አንዲህ ይላል። - የማይገድለኝ ሁሉ ጠንካራ ያደርገኛል “That which does not kill me makes me stronger.” ይህ ማለት የሞትን አስከፊነት ሳይፈሩ ተረጋግቶ መኖር - የሚያስከትለው ፍርሃትም ቢኖር መጋፈጥ መቻል ጠንካራ ስብዕና ያለው የሰው ማንነት - በላዩሰብ - Übermensch - ሆኖ መኖር መቻል ነው። በዚህ መሠረት ለኒፔ ሞትን ለማምለጥ፣ ሞትን ለማዘግየትና ከሥቃይ ለመዳን የሚደረጉ ባህላዊ፣ ጎይማኖታዊ ወይም ሳይንሳዊ ነገሮች በሙሉ የህይወትን ነባራዊና

⁴⁷ Friedrich ...

ተረፈው መገለጫ የሆኑትን ሥቃይና ሞትን የሚቃረን በመሆኑ ሰውን ደካማና ፊሪ ከማድረግ ውጭ የሚያስገኘው ነገር የለም፤ ለእኛ ከኖሩ ላይቶ መከራንም፤ ሞትንም ሳይፈሩ መኖር፤

433 ግርሌማርሴል

ግርሌማርሴል (Gabriel Marecel - (1889 - 1973) ፈረንሳዊ የሥነ -

ግርሌ

ጽሑፍ ሰው ሲሆን የፍልስፍና እመለካከቱን ልክ እንደ ፍሬድሪክ ኒቴና አልበርት ካሙ ሁሉ በጽሑፎቹ በተጠቀመባቸው ገጸ - ባህርያት እንደበት ማስተላለፍ የቻለ ሰው ነው። ግርሌል ከህፃንነቱ ጀምሮ ተለማምዶት ያደገው ነገር ቢኖር ስለሞት ነው። በለጋ ዕድሜው ነበር እናቱን በሞት የተነጠቀው። በወጣትነት ዕድሜው የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት በጎልምስናውም የሁለተኛው የዓለም ጦርነት የሞትን አስቃቂነት በገሃድ አሳይቶታል፤

በአየአውደግንባሩ የሞቱ ልጆቻቸው መርዶ ሲነገር የወላጆች ለቅሶ ስሜቱና አስተሳሰቡ በሀዘን ተሰብሮ እንዲኖር አስገድዶታል። እነዚህ ሁኔታዎች ግርሌልን ስለሞት በጥልቀት እንዲመረምርና እንዲረዳ ከማስቻሉም በላይ ከሞት በላይም የሆነ ነገር እንዲፈለግ አስገድዶታል። ለግርሌል ሞት አካላዊ ሞት ብቻ አይደለም፤ አንድ ሰው ሞት ከተባለ በህይወት እያለ ሲሞት ነው። ለግርሌል ሁለት ሁኔታዎች ሰው በህይወት እያለም ቢሆን እንደሞተ ሲቆጠር ይችላል። የመጀመሪያው - ግለሰቦች በህይወት እያሉ አንደ ሰው ሳይሆን እንደ ዕቃ ሲቆጠሩ፤ ሲዋረዱ፤ በአጠቃላይ ሰባዊ ማንነታቸውን አጥተው ሲኖሩ በእካል ባይሞቱም እንደሞቱ ይቆጠራል። ሁለተኛው - ፍቅርን አጥተን መኖር፤ ተወዳጅ አለመሆን፤ የሚወደን ሰው አጥተን መኖር - የእኛ የምንለው ሰው ማጣት፤ ሀሳባችንን፤ ስሜታችንን፤ ፍላጎታችንን - - - ልብለልብ ተጋርቶ የሚኖር ሰው ማጣት የቁም ሞት ነው። ለግርሌል እንደዚህ አይነት ሰዎች ሳይሞቱ የሞቱ ወይም ከመሞታቸው በፊት አስቀድመው የሞቱ ናቸው። ሰው በህይወት ዘመኑ ሰባዊ ማንነቱ ተከብሮ ለመኖር ከሌሎች ሰዎች ፍቅርን ማግኘት አለበት፤ ፍቅር ደግሞ ተስፋን ይሰጣል። አካላዊ ሞትን በፍቅርና በተስፋ ማስቀረት አይቻልም - ግርሌል የሚለን ግን ፍቅርና ተስፋ አስካለን ድረስ ሞት የመጨረሻ አይሆንም። ሐኪም "ልትሞት ነው" ቢለኝ ይላል ግርሌል "ለህመሜ ፈውስ ይኖረኛል - በህይወት እኖራለሁ" የሚል ተስፋ በውስጤ አፈጥራለሁ እንጅ ሀኪሙ ስለ

እኔ መሞት ለራሴ የነገረኝን መርዶ "እሜን" ብዬ አልቀበልም፡፡ ሰዎችም ሆነ ለሆነ ዓላማ መስዋዕት ብንሆንም ሞታችን ምክንያት ለሌሎች በተስፋ የተሞላ ነው፡፡ ማርሴል ሲናገር - "ያለ ተስፋ ሰማዕትነት የለም፤ ሊኖርም አይችልም" - There is not and cannot be any sacrifice without hope" በዚህ ጊዜ ለሌሎች ራሱን መስዋዕት በማድረግ ውስጥ ፍቅር አለ፤ ፍቅር ካለ ደግሞ ተስፋ አለ፡፡ አወድሃለሁ (አወድሻለሁ) ማለት እኔ ከአንተ (ከአንቺ) አልለይም ማለት ነው፡፡ እንዲያይም ማለት ሞት በእኛ መካከል የለም ማለት ነው፡፡ በሌላ አነጋገር አወድሃለሁ ማለት አትሞትም፤ ለእኔ አንተ ህያው ነህ ማለት ነው፡፡ "To love a being is to say you, you in particular, will never die." እዚህ ላይ የማርሴል ሀሳብ ከሞት በሻገር ሊኖረን የሚችለው ነገር ማሳየት ነው፤ ለዚህ ደግሞ ፍቅርና ተስፋ ዋናዎቹ የሰው ልጅ ሊኖርባቸው የሚገቡ እሴቶች መሆናቸውን ነው፡፡ ፍቅርና ተስፋ እስካለን ድረስ ሞታችን ምንም መስሎ አይታዩም፡፡ የሀገራችን ዘፋኝ "አንኳን ቁሜ ብቀበርም፤ እኔ ያለ አንቺ አልኖርም" ያለው የሚችና የህያዊያን አንድነት እይነት ነው የማርሴል አመለካከት፡፡

434 ዣን - ፓል ሳርተር

ዣን - ፓል ሳርተር (Jean - Paul Sartre (1905 - 1980) የተባለው ፈላስፋ ደግሞ ሞት ቢኖርም የማስበውን ከመሥራት - (መሆን የምችለውን ከመሆን) - አያግደኝም ይላል፡፡ ሞት በነፃነቴ ላይ ገደብ ሳይጥል ቀርቶ ሳይሆን ከዚህ ገደብ ሥርም ቢሆን ነፃነት ያለኝ ሰው ነኝ - ያለኝ ነፃነት ገደብን የሚጥስ አይደለምና፡፡ በሞት ሥር ያለውን ነፃነት ተጠቅሞ ያሰበውን - የተመኘውን - ነገር ለማሳካት የሚችል እንደሆነ ሣርተር እንዲህ በማለት ያስረዳል፡፡

"Death is not an obstacle to my projects; it is only a destiny of these projects elsewhere. And this is not because death does not limit my freedom but because freedom never encounters this limitation."⁴⁸

በዚህ አመለካከት ተመሥርቶ እያስተላለፈው ያለው መልዕክት ትርጉም ያለው ህይወት ለመኖር ሞት እንቅፋት ሊሆን የማይችል መሆኑን ነው፡፡ ይኼን ሲል ሰው በሚያከናውነው ተግባር ሞትን ማምለጥ - በሥራው ጤነት ህያው መሆን - እንደሚቻል ነው፡፡ በዚህ አመለካከት ሣርተር ለሚኖረው ህይወትና በህይወት ዘመኑ ለሚያከናውነው መልካም ተግባር እንጅ ለሞት

ቦታ አንዳልሰጠው መረዳት እንችላለን። ይህ ሳርተር በሞት ላይ ያቀረበው ገለጻው እርሱ ለሚያምንበትና ለሚያራምደው ለማለሰባዊ ማንነትና ነፃነት ትድሚያ የሚሰጠው የህልውናዊነት (existentialism) ፍልስፍና የሚያገግባባቅ አመለካከት ነው።

435 ማርቲን ሄይገር

ማርቲን ሄይገር (Martin Heidegger - 1889-1976) ሰለሞን እንዲሁም በሌሎች ርዕሰ ጉዳዮች ላይ ያቀረበው ፍልስፍና በራሱ የቃል አጠቃቀም

ሄይገር

ዘይቤ የተገለፀ በመሆኑ ለአስተያየት ሰጭ ፀሐፊዎች ሳይቀር አስቸጋሪ አድርጎባቸዋል። በዚህ ጽሑፍ ውስጥ የተካተቱ ሃሳቦች የሄይገርን የቃል አጠቃቀም ችግር ሳይሰማን በቀላሉ ለመረዳት እንድንችል ሁኖ የቀረበ ነው። ሄይገር እንደሚለው ሰው ከሌሎች ፍጥረታት በተለየ ሁኔታ በሞት ምክንያት ህልውናው የተገደበ (የተወሰነ) መሆኑን እውቆ የሚኖር ፍጥረት ነው። ይኼን የተለየ የሰው ማንነትና የህልውና አይነት በጀርመንኛ *Desien* - በአንግሊዝኛው - *Existence* (Being) ብሎ ይጠራዋል። ሰው መሞቱን

እያወቀ መኖር የሚችል ፍጥረት መሆኑ ብቻ ሳይሆን የሰው ህልውና በትክክል የሚገለፀው ከሚችነቱም ጋር - ማለትም ሰው እየኖረ ግን እየሞተ ያለ ፍጥረት (Being - towards - death) መሆኑ ነው። ሄይገር በዚህ ግንዛቤው ሞትን ከሥነ-ህይወት አኳያ እንደምንረዳው የህልውና ማብቂያ ወይም የህይወት ፍፃሜ አድርጎ ሳይሆን የተረዳው ሞት ከሰው ህልውና ጋር አብሮ የሚገኝ - ማለትም ገና ሳይሆን በህይወት እያለን ሞት አብሮን ያለ የማንነታችን (ሰው የመሆናችን) መገለጫ በማድረግ ነው። ሰው ነኝ ማለት ሚቸ ፍጥረት ነኝ ማለት ነው። ሰው አንሰሳ አይደለም - ምክንያቱም አንሰሳት ሚቸ ሳይሆኑ ጠፊዎች ናቸውና። አንሰሳት ለሄይገር መኖራቸውን እንጅ መሞታቸውን (ሞት ያለባቸው መሆኑን) እያውቁም፤ ሰው ግን ሚቸነቱን እያወቀ ስለሚኖር (ህልውናውን ከሞት ጋር እያገናዘበ ስለሚኖር) ሰው እንደ አንሰሳት ያልሆነና የተለየ ፍጥረት ያደርገዋል።

በዚህ መሠረት ህልውና (existence) እና ህልውና አልባነት (inexistence) የተለያዩ አይደሉም። ለዚህ ነው ሄይገር ለሰው ልጅ ሞት አብሮ ነዋሪ ነው - death is just a fellow existence - ለማለት የተገደደው። ሞት ለሄይገር ሰው ሁኖ የመኖር ሁኔታ (possibility) እንጅ የፍፃሜ መገለጫ (actuality) አይደለም። ሞት የህልውና ፍፃሜ መገለጫ ብቻ ከሆነ

164
ከመኖር ወደ አለመኖር የተከሰተ ድርጊት መገለጫ ስለሚሆን የሰው ህልውና
ማለያ (possibility) መሆን አይችልም፡፡

ቀጥታ ከህልውና ጋር የተገናኘ በመሆኑ ሞት ግለሰባዊ ነው፤
ሰው የሚሞተው የራሱን የሆነውን ሞቱን እንድ የሌለውን ሰው ሞት
አይሞትም፡፡ የእያንዳንዱ ሰው ሞት ልዩ ነው፤ በእንዱ ሰው ሞት ሌላው
ሰው የራሱን ሞት መረዳትም አይችልም፡፡ በዚህ መሠረት ሰውን ግለሰባዊ
የሚያደርገው የራሱ የሆነው ሞቱ ነው፡፡ ሞት ግለሰባዊ ነው ግለሰባዊ
የምንጋራው ነገር አይደለም ማለት ነው፡፡ ወደፊት በሚሆነው ግለሰባዊ
ባልሆነው ሞት ሰው ግለሰባዊ ማንነቱ ይገለጻል፡፡ ነገር ግን አሁን
የሚሆነው አሁን በህይወት ባለው ውስጥ በመሆኑ ሞት በህያዊያን ግለሰባዊ
የሚገኝ ነው፡፡ ለዚህ ነው ሄድገር ሰው ህይወትን እንዳገኘ ወዲያው ለሞት
የሚዳርገው እርጅና አለበት - man comes to life, he is at once old
enough to die - ያለው፡፡ ሰው ሲኖር ፍፃሜውን አውቆ ስለሚኖር ሞትና
ህልውና ሳይለያዩ በግለሰቡ ህይወት ውስጥ ይኖራሉ፤ ሞትን እያወቁ መኖር
ደግሞ አስጨናቂ ነው፡፡ ሰው በሞት ምክንያት ከጉዞ እንደሚሆን የነበረው
ማንነቱ ወደ አለመኖር - ወደምንነት - ስለሚቀየርና ሞት መቼ እንደሚመጣ
ስለማይታወቅ ሰው እየተጨነቀ የሚኖር ፍጥረት ነው፡፡ ከገን ይልቅ ዛሬ
ልሞት አችላለሁ ብሎ ያስባል፤ ሞትንና ከሞት ጋር ያለው ፍርሃቱን
ተሸከሞት ይኖራል፡፡ በዚህ ግንዛቤው ሄድገር በናዚስቶች በፄትኛውም
ኢጣሊያ ሊገደል እንደሚችል በመፍራት በሥጋት ህይወቱን ይገፋ እንደነበር
ያመለክታል ሲሉ ብዙ ፀሐፊዎች ሐሳባቸውን ገልፀዋል፡፡

* * * * *

በተራው የሰው ልጅ የገንዘብ ሀቅምም ሆነ ከፍ ባሉ አንዳንድ ፈላስፋዎች
አስተሳሰብም ጭምር ሞት የመጨረሻው አኩይ ነገር፤ አስከፊውና ጐጅ ነገር
እንደሆነ ቢታመንም ከላይ የተመለከትናቸው ፈላስፋዎች ሰው በዚህ አስከፊ
ነገር ፊት ራሱን ሳይጥል እንዴት መኖር እንደሚችል አሳይተውናል፡፡ ሞት
አካላዊ ተፈጥሯችንን ያሸንፈው እንደ ውስጣዊ ማንነታችንን ሊያሸንፈው
እንደማይችል አመለከተውናል፡፡ ሞት በውስጣችን ልናዳብረው ከምንችለው
ተስፋ የማይቆርጥ (አይበገሬ) ስሜት፤ ለሰው ልጅ ካለን ጥልቅ ፍቅርና ተስፋ
እንዲሁም ተፈጥሮ ከእኛ የሚፈለገውን ተረድተን ህይወታችንን በአወቀት
መምራት ከምንችለው በላይ ሊሆን እንደማይችል አሳይተውናል፡፡

የሰው ልጅ አብይ ማንነቱ ውስጣዊ የሆነው ስሜቱ፤ ፍላጎቱ፤ ተስፋውና
ሀሊናዊ (ነፍሳዊ) ማንነቱ እንደ ሥጋዊ (አካላዊ) ማንነቱ እንዳይደለና በዚህ
አውነተኛ ማንነቱ ሰው ከሞት በላይ ሁኖ መኖር እንደሚችል
ተረድተናል፡፡አዚህ ላይ ጥያቄ የሚሆነው ሰው ሞት ሳያሸንፈው ወይም

ከሞት በላይ ሁኖ መኖር የሚያስችል ውስጣዊ ማንነት ያለው ከሆነ ሰው ዘላለማዊ ሁኖ መኖር የሚችል ፍጥረት ነው ማለት አንችላለን? የሚለው ነው። ዘላለማዊ ሁኖ የመኖር ጥያቄ በጣም ከባድ ጥያቄ ነው። ጥያቄውን ከባድ የሚያደርገው ከጥያቄው ጀርባ ያለው የሰው ልጅ ለዘላለማዊነት ያለው ከፍተኛ የሆነ ፍላጎት ነው። ሰው ሳይሞት መኖር ወይም ከሞትም በኋላ ደግሞ ህይወት አግኝቶ መኖር ከሚፈልጋቸው ነገሮች ሁሉ በላይ አብዝቶ የሚፈለገው ነገር ነው። ህይወትን ለዘላለም ማግኘት የሚያከል ነገር የለም፤ ይኼን ትልቅ ነገር ሰው ለማግኘት ፍላጎቱንና ተስፋውን ከመግለጽ ባሻገር ተግባራዊ ሁኖ ለማየት ከፍተኛ ጥረት አድርጓል።

የሰው ልጅ ዘላለማዊ ሁኖ ለመኖር ያለውን ፍላጎትና ጥረት ከገለፀባቸው መንገዶች አንዱ ፍልስፍና ነው። ዘላለማዊነት በፍልስፍና ውስጥ ያለውን ተቀባይነት ምን እንደሚመስል ወደፊት እናየዋለን፤ ከዚያ በፊት ግን በሰው ልጅ ታሪክ ውስጥ ዘላለማዊነት የተገለፀባቸውን ሁኔታዎችና በሳይንስ ሰው ዘላለማዊ ሁኖ ለመኖር ያለውን ተስፋ በአጭሩ እንመለከታለን።

44 ጥንታዊ የዘላለማዊነት አስተሳሰቦች፤ ተግባራዊ መከራዎችና በሳይንስ የታየው ተስፋ

እንደ ሰር ኤድዋርድ ቴይለርና ጀምስ ፍሬስር ያሉ ቀደምት የሥነ - ሰብ ምሁራን ከሞት በኋላ ህይወት አለ የሚል እምነት ጥንታዊያን ባህል (primitive culture) ባላቸው ህዝቦች ሁሉ እንደሚገኝ ገልፀው ነገር ግን፤ እምነቱ ሲጀመር ምድራዊ ሥነ-ምግባራዊ ኑሮ ከሞት በኋላ ላለው ህይወት ዋስትና ተደርጎ ይወሰድ እንዳልነበር በጥናታቸው አረጋግጠዋል። በጥንታዊ ህዝቦች ዘንድ ከሥነ-ምግባራዊ ኑሮ ይልቅ በጦርነት እየተጋደሉ መሞት ከሞት በኋላ የደስታ ህይወት ያስገኛል የሚል እምነት እንደነበራቸው ተመራማሪዎቹ ለመረዳት ችለዋል። ከሞት በኋላ ለሚጠብቀን ህይወት በምድር የኖርነው መልካም ወይም መጥፎ ህይወት ጋር ግንኙነት እንዳለው መታመን የጀመረው ሐይማኖታዊ አስተሳሰብ መፈጠር እንደ ጀመረ መሆኑን ምሁራኑ ያስረዳሉ።

ሥልጣኔ እንደተጀመረ ዘላለማዊነት የሰው ልጅ መሠረታዊ ጥያቄ መሆኑን በግልጽ ያሳያን የግልጋሚሽ ታሪክ ነው። በግልጋሚሽ የጀብድ ታሪክ ውስጥ ሰው ሞት ሳይካው በወጣትነቱ እንዳማረበት ለመኖር ያለውን ከፍተኛ ፍላጎት ተመልክተናል። ታሪኩ አፈ - ታሪካዊ ይሁን እንጅ ያለዘላለማዊነት የሰው ህይወት ከንቱ እንደሆነ አሳይቶናል። ይኼን መሠል ታሪክ በጥንቱ ዘመን በተለያዩ ጊዜያት ታይተዋል፤ በጥንታዊቷ ጊዜ፤ በሚሶፓታሚያ፤ በህንድ፤ በፐርሲያ፤ በአርመንያ፤ በአይሁድ እምነት ውስጥ፤ ወዘተ የሚገኘውና የህያዊያን ፍጥረት መጀመሪያ፤ የተሰወረን አውቀት የመግለጥ

ኃይል መስጠት እንደሚችል የሚታመንበትና ዘላለማዊ ህይወት ያስገኛል ተብሎ ሲታመን የነበረው የህይወት ዛፍ (tree of life) ታሪክ እንደ ነው። እስከዘመናዊ የሰው ልጅ ታሪክ ድረስ በተለያዩ የዓለማችን ክፍሎች ወደ ወጣትነት ይመልሳሉ ተብለው ሲታመንባቸው የኖሩ የመጠመቂያ በታዎች (fountain of youth) ሌላው ነው። በታላላቅ ሐይማኖቶች የሚገኙ ስለ ዘላለማዊነት የተሠበኩ ትምህርቶች ሌላው አማራጭ ነው። ሐዋርያው ጳውሎስ ለቆርንቶስ ክርስቲያኖች በላከው መልዕክት ለሰው ልጅ ያለው ብቸኛ ተስፋ ከአካላዊ (ምድራዊ) ሞት በኋላ ያለው ዘላለማዊ ህይወት መሆኑን ለማስገንዘብ "ክርስቲያን ነኝ የሚል ነገር ግን የሙታን ትንሳኤን የማያምን እምነቱ ከንቱ እንደሆነች" አስጠንቅቋቸዋል።

ተስፋን ከሚሠጡ እነዚህን መሠል አፈታሪካዊና ሐይማኖታዊ ትምህርቶች በተጨማሪ የሰው ልጅ ከጥንት ዘመን ጀምሮ ሳይሞት መኖር የሚያስችል መድኃኒት (የሞት መድኃኒት) - (elixir of life) በቅመማ ለማግኘት ብዙ ጥረት አድርጓል። የሞት መድኃኒት ለማግኘት ብዙ ጥረት ካደረጉ ህዝቦች ውስጥ ዋነኞቹ ጥንታዊያን ቻይናዊያን ናቸው። ብዙ የጥንታዊቷ ቻይና ነገስታት ሣይሞቱ ለመኖር ካላቸው ከፍተኛ በሆነ ፍላጎት በመገፋፋት የአትክልት ሥራሥርና ቅጠላቅጠል እያስቀመሙ ሲጋቱ ኑረዋል፤ መርዛማ ንጥረ ነገሮችን ተጠቅመዋል፤ ፈሳሽ ወርቅም ጠጥተዋል።

ከእነዚህ ነገስታት ሁሉ ሞት በጣም ያስጨንቃቸው የነበሩትና የሞት መድኃኒት አግኝተው ዘላለማዊ ሁኔታ ለመኖር ብዙ የደከሙት ቻይናን ለመጀመሪያ ጊዜ አንድ አድርገው የገዟት ንጉስ ኩይን ሺ ኋዋንግ ናቸው። እኒህ ንጉስ ከሞት ያድናል የተባለን ነገር በሙሉ ለመጠቀም እያመነቱም ነበር። የተቀመሙ አትክልቶችንና ንጥረ ነገሮችን መውሰድ ብቻ አይደለም ፈሳሽ ወርቅና የእባብ መርዝ እስከመጠጣት ድርሰው ከሞት ብዙ ጊዜ ቢተርፉም ሚቻ መሆናቸውን ባሠቡት ቁጥር የሚተናነቃቸው ጭንቀት ሲበዛባቸው ሜርኩሪ ለመጠጣት ተገደዱ። ከሞት ያድነኛል ብለው የጠጡት ሜርኩሪ ግን እስከወዲያኛው እንዲያሸልቡ አደረጋቸው።

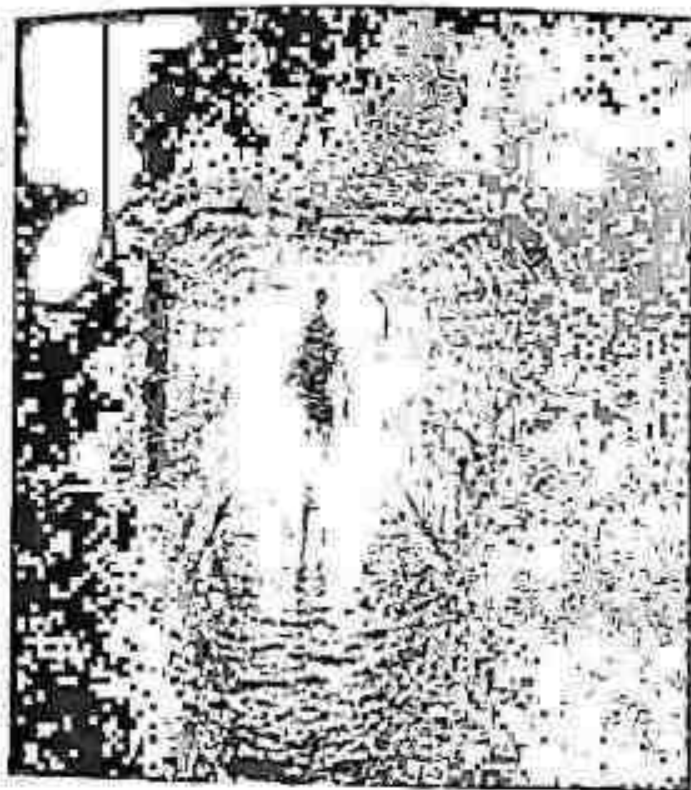
* * * * *

ከአፈ - ታሪካዊና ሐይማኖታዊ የሆኑ ሀሳባዊ ይዘት ካላቸው አስተሳሰቦች ጀምሮ ጥንታዊ የሆኑ የሙከራ ይዘት ያላቸው የሰው ልጅ ዘላለማዊነትን ለመቀዳጀት ያደረጋቸው የረጅም ዘመናት ጥረቶች ከፍተኛ ደረጃ የደረሱትና ተጨባጭ ወጪ መሆን የተሸጋገሩት ሳይንስ እጁን ካስገባበት የቅርብ ጊዜ ታሪክ ጀምሮ ነው። አሁን - - - አሁን - - - ሳይንቲስቶች ሰው ሞት ሳያስጨንቀው ሊኖሩ የሚችልበት እውን የሚሆንበት ጊዜ እፋቅ እንደማይሆን እምነታቸውን እየገለጹ ይገኛሉ። ለዚያ ያድርሰን እንጅ እንደ

ተመራማሪዎች አስተያየት ሞት ገዳይ ሳይሆን ሞት ራሱ የሚሞትበትና የሚረሳበት ጊዜ መምጣቱ አይቀሬ ነው። ከሞት ጋር አየተፋለሙ የሚገኙ ተመራማሪዎች ሞትን እንገድልበታለን ብለው የሚተማመኑባቸው አምስት መሳሪያዎች አሏቸው፡ ፀረ - እርጅና የዘር ቅንጣት ምህንድስና (anti - aging genetic engeneering)፣ የደምና የመቅኝ ህዋሳት አድሳት ህክምና (regenerative medicine) የናኖ ቅንጣቶች ህክምና (nano medicine)፣ የሳይበርቴክኖሎጂ (cyborgization) መጠቀምና የኮምፒውተር የመረጃ ሥርዓት በሰው ልጆች ላይ ጥቅም ላይ ማዋል ናቸው።

ሰው ከሞት ነፃ ሆኖ ሊኖር ይችላል የሚል አምነት ካላቸው ሳይንቲስቶች

ሙታን ከመቃብር የሚወጡበት ጊዜ መጣ ይሆን?

አንዱ የሆኑት ዶ/ር አብሪ ዲግሪይ (Aubry De Grey) እርጅናን የሚያስከትሉ ህዋሶችን አየተከላከሉ መኖር የሚያስችል ህክምና ጥቅም ላይ በማዋል እስከ አንድ ሺህ ዓመት ከዚያም እስከ ፈለጉ ጊዜ ድረስ በህያና በህያ አምስት ዓመት መካከል አየተመላለሱ ወጣት ሆነው በህይወት መኖር እንደሚችሉ ይናገራሉ።⁴⁹

የዶ/ር አብሪ ትኩረት የእርጅናን ፍጥነት መቀነስ ሳይሆን እርጅና ወደ ሰው ልጆች አካባቢ ዝር እንዳይል

መከላከል (Preventing aging) እንደሆነ ገልፀው በሳይንስ ብዙ ትኩረት ባለመሰጠቱ ህዘን እንደሚሰማቸው አያይዘው ገልፀዋል። ዶ/ር አብሪ "ሰዎች እርጅናን ተፈጥሯዊና የማይቀር አድርገው በመረዳታቸው የለየለት ስህተት ፈጽመዋል፤ እውነታው ግን ይህ እንዳልሆነ ሳላቋርጥ አያስረዳሁ አገኛለሁ።" ይላሉ።

"People have the crazy concept that aging is natural and inevitable, and I have to keep explaining that it is not."

የሰው ለካል የቲክኖሎጂ ውጤቶች እንደሆኑት መሆናቸውን የሚገልጽበት ባለቤት ያሉትና በጊዜ ሂደት ጉዳት አያጠቃውም የሚባሉ ነው። በእካል ውስጥ ጥቅም ላይ ሊውሉ የሚችሉ የሚገኙት ሕክምናዊ ምርቶች በመጠቀም በእርጅና የተገኙ ህዋሶችን በማደስ ወይም በማስወገድ ለስተሳሰብና መከራ የሳይንስ ልብ ወለድ አድርገው ባይጠፉም እንደ ዶ/ር አብሪ አይነት ሣይንቲስቶች ግን ከህያ አምነት ጋር በኋላ የሰው ልጅ እርጅናን ማሰነፍ የሚያስችል ህፃንም ላይ እንደሚገኝ አምነታቸውን እየገለጹ ይገኛል። በሳይንስ የሚተማመኑ ሰዎች ላይ እንደሚገኝ በህይወት ያለን ሰው ረጅም አድሜን ማግኘትና ብቻ ሳይሆን የሞተን ሰው ሣይቀር ዳግም ህይወት እንዲያገኝና ከሞት ተነስቶ መኖር እንዲችል ሊያደርግ ይችላል የሚል ከፍተኛ የሆነ አምነት ስላላቸው ሰዎች ሠላሳ የሚያገዝዝ የኑዛዜ ቃል ለቤተሰቦቻቸው ማስተላለፍ ጀምረዋል። እንግዲህ ሣይንስ ያስገኘው ተስፋ በመኖሩ ነው። ከፍልስፍና ስሜት በኋላ ለመኖር ወይም ሳይሞቱ ለመኖር ምን ተስፋ ይገኝ ይሆን?

4.5 ዘላለማዊነት በፍልስፍና ዕይታ

ከአመክንዮ(logic) እንግር ካየነው ዘላለማዊ ሁኖ መኖር "ይቻላል" ወይም "አይቻልም"፤ ወይም ከሞት በኋላ ህይወት "አለ" ወይም "የለም" የሚል መደምደሚያ ላይ መድረስ ህፀጽ (fallacy) ሊሆን ይችላል፤ ምክንያቱም ለዚህ አይነት መደምደሚያ ሃሳብ በማስረጃ ማሳመን ስለማይቻል ነው። ሞት የተነሳ ሰው ወይም ዘላለማዊ መሆኑ የተረጋገጠ ፍጥረት ቢኖር ውይይት ወይም ከርከር ሳይከፈልግ በዘላለማዊነት ጉዳይ ላይ መተማመን በተቻለ ነበር፤ ከሞት በኋላ ህይወት በሚታይና በሚጨበጥ መልኩ አስከልተረጋገጠ ድረስ ግን አወዛጋቢ መሆኑ ብቻ አይደለም ግልጽ የሆነ መደምደሚያ ሃሳብ ላይ መድረስ አያስችለንም። ሥነ አመክንዮ(logic) ባልተረጋገጠ ነገር ላይ ምንም አይነት መደምደሚያ ላይ መድረስ እንደማንችል ይነግረናል፤ እናርግ ብንል ግን ያለ አውቀት፤ ያለ መረጃ እንዲሁ ሾላ በደፈናው አይነት የስህተት ግንዛቤ (appeal to ignorance) እንፈጽማለን። በዚህ ጉዳይ ሊከሰት የሚችለውን የስህተት ግንዛቤ የአመክንዮ ግድፈት ወይም ህፀጽ የሚከተለው ነው።

- ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን ያረጋገጠ የለም፤ በዚህ መሠረት ከሞት በኋላ ህይወት የለም።
- ከሞት በኋላ ህይወት አለመኖሩን ያረጋገጠ የለም፤ እንደዚህ ከሆነ ከሞት በኋላ ህይወት አለ።

ሁለቱም የተሳሳቱ አመለካከቶች (fallacies) ናቸው። መነሻ ሃሳቦቻቸው (premises) የተረጋገጠ ነገር እንደሌለ ይነግሩናል፤ ማጠቃለያ ሃሳቦች ግን እርግጠኛ ሁነው "አለ" ወይም "የለም" በማለት ይናገራሉ።

እርግጠኛ ሁነን ከሞት በኋላ ህይወት "አለ" ወይም "የለም" በማለት በተረጋገጠ ማስረጃ መደገፍ ነበረበት፤ በእነዚህ አመለካከቶች ግን ይኼን ማድረግ አይቻልም። ይህም በመሆኑ ስለ ዘላለማዊነት የምንናገራቸው ነገሮች ይብዛም ይነሱ ግድፈቶች ማስተናገዳቸው አይቀርም። ግድፈት ሊኖርበት እንደሚችል ከተረዳን ደግሞ ያለን እማራጭ ስለ ዘላለማዊነት ከፍልስፍና ልናደርግ ያስብነውን ፍለጋ ማቆም ነው።

በዚህ አይነት አመለካከት ተጽዕኖ ሥር የሚገኙ ፈላስፋዎች በተለይም ተጨባጭዊነት (positivism) ፍልስፍና ከተወለደበት ጊዜ ጀምሮ ያሉ ፈላስፋዎች የነፍስና የዘላለማዊነት ጉዳይ እንዲሁም ከእነርሱ ጋር ተያያዥ የሆኑ የጽድቅና ኩነጅ፣ የገነትና የሲኦል - - - አስተሳሰቦች እርግጥ አድርገው ወደ መተው ደርሰዋል። መርሐ - ተጨባጭዊነት (logical positivism) ከዚያም ገቢራዊነት (pragmatism) አመለካከትን ተከትሎ የመጣው አስተሳሰብ ትኩረት ያደረገው የማንኛውም አመለካከት መለኪያ ሊሆን የሚገባው በዳሰሳዊ እውቀት ሲመሠረት፣ በሙከራ ውጤት ሲታገዝና ተግባራዊነቱ ተፈትሾ ሲረጋገጥ ነው። በእነዚህ መመዘኛዎች ከሞት በኋላ ህይወት ማረጋገጥ የማይቻል በመሆኑ ለዘመናዊ ፈላስፋዎች የዘላለማዊነት ጉዳይ መሠረታዊ ጥያቄ መሆኑ አየቀረ መጣ። ለዘመናዊ ፈላስፋዎች ከሞት በኋላ ህይወት ወይም የዘላለማዊነት ጉዳይ የሰው ልጅ ምኞት የወለደው አስተሳሰብ፣ እውቀት ሊሆን የማይችል መሠረቱን በሐይማኖት ላይ የጣለ ሰው በኋላቀርነቱ ዘመን ያራመደው መጽናኛ አስተሳሰብ በማለት ወርፈው ከማለፍ ውጭ ትኩረት የሚሰጡት ጉዳይ አልሆነም። ይኼን መሠል አመለካከት ይዘን የዘላለማዊነትን ጥያቄ ገሸሸ ማድረግ ቀላልም፣ ተገቢም ይመስላል።

ይሁን እንጅ የዘላለማዊነትን ጉዳይ በቀላሉ ልንተወው የምንችለው ጉዳይ አይደለም። የዘላለማዊነት ጥያቄ እንደናነሳ የሚያስገድድ ከዘላለማዊነት ጀርባ ያለ ሌላ ከባድ ጉዳይ አለ፤ እርሱም የህይወት ትርጉም ጉዳይ ነው። ሞት እስካለ ድረስ ህይወት ትርጉም አልባ ሁኖ ስለሚሰማን ሣይሞቱ መኖር፣ ከሞት በኋላ መኖር ወይም ዘላለማዊ ሁኖ መኖርን መመኘት ብቻ አይደለም ፈልገን ለማግኘት የሚያስገድድ አስተሳሰብና ምርምር ውስጥ እንድንገባ እንገደዳለን። የህይወት ከንቱነት ስሜት፣ አስተሳሰብ ወይም እምነት ማርከሻው ሞት አልባ ህይወት መኖር መቻል መሆኑን የተገነዘበ ህሊና ከሞት ነፃ ሁኖ መኖር የሚቻልበትን ዕድል ማፈላለግ የማይቀር ነው። ከዚህ እንጂ ፍልስፍና ያበረከተውን ነገር በመጠኑ እንመለከታለን።

~ሠ

ፍልስፍናዊ እውቀት የሚጀምረው ከጥያቄ ስለሆነ ዘላለማዊነትን በተመለከተ ፍልስፍና ካነሳው እንደ መሠረታዊ ጥያቄ እንጀምራለን። ሰው ከሞት በኋላ ዘላለማዊ ሁኖ መኖር ይችላል የሚባል ከሆነ የማይሞተው የሰው ማንነት ሄቱ ነው? በሌላ መልኩ ዘላለማዊ የሚሆነው ምናትን ነው?

ለዚህ ጥያቄ ቀደምት ፈላስፋዎች የሰጡትን መልስ በሁለት ጎራ መመደብ እንችላለን። የመጀመሪያው ነፍሳችን ዘላለማዊ ነው የሚለው ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የሙታን ትንሣኤ ትምህርት ነው። ነፍስን የማይሞት ማንነት የሰጡትን ፈላስፋዎች ለሁለት መከፈል እንችላለን። የመጀመሪያው በእነ ፓይታጎራስና ኢምፒዶክለስ የተራመደው የነፍስ ተሻጋሪነት አስተሳሰብ ሲሆን ሁለተኛው በፕሌቶ የተገለፀው ነፍስ ከሞት በኋላ ከአካል ተለይቶ ህያው ሁኖ ለዘላለም መኖር ይችላል የሚለው ነው። ከዘመናዊ ፍልስፍና አንፃር ሁለቱም ተቀባይነት አላገኙም። የነፍስ ተሻጋሪነት ውድቅ የሆነበት ምክንያት የሰው ነፍስ ወደ ሌላ አካል ገብቶ ህልውና ሲያገኝ ሰው ውስጥ በነበረበት ዘመን የነበረው ትውስታ በሙሉ ይጠፋል የሚል ነው። ትውስታ (memory) የሚጠፋ ከሆነ ደግሞ ሰው የነበረውን ማንነት ይዞ እየኖረ ነው ማለት አይቻልም። የሰው ነፍስ ወደ ሌላ አካል ገብቶ ሲኖር የሚኖረው ስሜትም ሆነ አስተሳሰብ የአዲሱን አካል በመሆኑ የሰው ማንነት የነበረውን በሙሉ ስለሚያጣ በዚህ መልኩ ሰው ዘላለማዊ ሁኖ ይኖራል ማለት እንችልም።

በዘመናዊ ፈላስፋዎች ዕይታ የፕሌቶ አስተሳሰብም ቢሆን ተቀባይነት አላገኘም። እንደ ፕሌቶ ከሆነ ህሊና (ነፍስ) ከአካል የተለዩ የራሱ የሆነ ህልውና ስላለው አካላችን ከሞተ በኋላ ነፍሳችን ራሱን ችሎ ይኖራል። በዚህ አመለካከት ላይ ብዙ ትችቶች የቀረቡበት ቢሆንም አንዱን ብቻ መዘን እንመልከት። እንደ ፕሌቶ አስተሳሰብ የሰው መሠረታዊ ማንነት ነፍሱ ነው። ፕሌቶ ለአካል የሰጠው ቦታ ዝቅተኛ መሆኑ ብቻ ሳይሆን ጎጆ እድርጎ ነው የተረዳው። ተችዎቹ ግን ነፍስ ከአካል ተለይቶ ይኖራል የሚባል ከሆነ ሰውን ከአካላዊ ስሜቱና ፍላጎቱ ለይቶ ነፍሳዊ ማንነት ያለው ብቻ አድርገን እንደንረዳውና አካላዊ ተፈጥሮውንና ማንነቱን እንደንተወው ያደርገናል። ያለ አካላዊ ማንነቱ ሰውን እንረዳ የምንል ከሆነ ደግሞ የሰውን ነባራዊ ማንነት መከድ ይሆናል። አካል አልባ ነፍሳዊ ማንነት ደስታም ሆነ ህዘን የማይለማው በመሆኑ በምድር የምናውቀውንና የምንኖርበትን ህይወት እይነት ባለመሆኑ ነፍሳዊ ህልውና ቢኖረን እንኳ የእኛ ማንነት ነው ብለን ልንቀበለው የማንችለው በመሆኑ የፕሌቶ አስተሳሰብ በብዙ ፈላስፋዎች ዘንድ ተቀባይነት አጥቷል።

ሁለተኛው እይነት አስተሳሰብ ዘላለማዊነት በትንሣኤ ሙታን ይረገጣል የሚል ነው። ትንሣኤ ሙታን (resurrection) በምድር ላይ የኖርንበት

ለጠቃሚ ህልውናችን ከሞት በኋላ ዳግም ይነሳል የሚል እምነት ነው። በእነዚህም ክርስቲያን ፈላስፋዎች ሲያራምዱት የኖሩት አስተሳሰብ ነው። በዚህ አስተሳሰብ ላይ ትችቱ ሲጀምር ይህ አመለካከትና እምነት የተፈጥሮ ሆኗችን የካይ በተጓምር ብቻ ሲሆን የሚችል ነገር ነው የሚል ነው። ወደ ሌሊት የተቀየረ ወይም የተቃጠለ ወይም በአውሬ ተበልቶ የሞተ አካል ተፈጥሯዊ ማንነቱን (ሰው የነበረው ማንነቱን) ማጣቱ ግልጽ ነው። በእሳት በተቃጠለ በኋላ ወይም ሌሊር ከሆነ በኋላ ዳግም በህይወት ይኖራል የሚባል ከሆነ ሌሊር ወይም እመጅ ህይወት ይዘራል - ወደ ሰውነትም ይቀየራል - እንደማለት ነው። እንደዚህ አይነት ነገር ተጓምር (miracle) ካልሆነ በስተቀር በተፈጥሮ ሥርዓት ሊሆን የሚችል አይደለም። በመሆኑም በዘመናዊ ዓለም ባሉ ፈላስፋዎች ዘንድ ይህ አስተሳሰብ ተጨባጭና ነባራዊ ዕውነታ ስለማይኖረው ተቀባይነት ሊያገኝ አልቻለም።

ምንም እንኳን ጥንታዊ የሆኑ የዘላለማዊነት አስተሳሰቦች በዚህ መልኩ ተቀባይነት ሲያጡም ያሉባቸውን ከፍተኞች በመመላት ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን አስታራቂነት ይዘት ያላቸው አስተሳሰቦችን በተጨባጭ ነገሮችም ጭምር ለማረጋገጥ ጥረቱ በዘመናዊ ዓለም ፈላስፋዎችም ዘንድ ቀጥሏል።

በዘላለማዊነት ጉዳይ አስታራቂነት ይዘት ያላቸው የፍልስፍና አመለካከቶች መታየት የጀመሩት ከኢማኑየል ካንት (1724 - 1804) ጀምሮ ነው። ለካንት ለምድራዊ ሥነ - ምግባራዊ ህይወት እንዲጠቅማቸው ሰዎች ሊያምኑት ከሚገባ ውጭ ዘላለማዊነትና ተዛማጅ ጉዳዮች በሰው ልጅ ህሊናዊ ግንዛቤ (experience) ሊታወቅ የሚችል አይደለም። በመሆኑም ዘላለማዊነት የአውቀት ጉዳይ ሳይሆን የሥነ - ምግባር ጉዳይ ነው። በተመሳሳይ ፒተር ጌች (Peter Geach) - የ20ኛው መቶ ዓመት እንግሊዝካዊ ፈላስፋ - ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን ለማረጋገጥ ፈላስፋዎች ያደረጓቸው ጥረቶች ሁሉ እንዳልተሳኩ ከተረዳ በኋላ ዘላለማዊነት በህሊናዊ ግንዛቤ ልንረዳው የማንችል ሳይሆን በእምነት ብቻ ልንቀበለው የሚገባ መሆኑን አሳይቷል። ጌች ያመነበት የዘላለማዊነት አስተሳሰብ በክርስቲያን ሐይማኖት ቃል የተገባውን ከሞት የመነሳት ተስፋ ነው። "በመጨረሻው ዘመን መሲህ ዳግም ይመጣል መታንም ከመቃብር ይነሳሉ።" የሚለው በክርስቲያኖች ዘንድ ያለው ተስፋ አካላችን በእሳት ተቃጥሎ ወይም በአውሬ ተበልቶ መሞቱ ከሞት ለመነሳት ጥያቄ ሊያስነሳ አይገባም፤ የእምነት ጉዳይ ነው። ሰማዕት የሆኑ ክርስቲያኖች በዚህ መልክ ምድራዊ ህይወታቸውን ሲያጡ በእግዚአብሔር ዘንድ ተከሰው በእስደናቂ ሁኔታ ከሞት ተነስተው ለዘላለም እንዲኖሩ አርግጠኛ ስለነበሩ ነው። ከሞት በኋላ ህይወት ልንረዳው የሚገባው እንደ ጌች አመለካከት በዚህ አይነት መንፈሳዊ እምነትና ተስፋ እንጅ የፍልስፍና ትምህርቶች በሚሰጡት ዋስትና አይደለም።

"The traditional faith of Christianity, inherited from Judaism, is that at the end of this age Messiah will come and men rise from their graves to die no more. That faith is not going to be shaken by inquiries about bodies burned to ashes or eaten by beasts; those who might well suffer just such death in martyrdom were those who were most confident of a glorious reward in the resurrection. One who shares that hope will hardly wish to take out an occultistic or philosophical insurance policy to guarantee some sort of survival as an annuity, in case God's promise of resurrection should fail."⁵⁰

እስካሁን የተመለከትናቸው ስለዘላለማዊ ህይወት የቀረቡ አስተሳሰቦች ፍልስፍናዊና ሐይማኖታዊ ይዘት ያላቸው ናቸው። ሁሉም ምክንያታዊ ለመሆን ካደረጓቸው ጥረቶች ውጭ በተጨማሪም ነገሮች ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን አላረጋገጡልንም። ይህ ማለት ግን ምሁራን እስካሁን ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን በተጨማሪም ነገሮች ለማረጋገጥ ጥረት አላደረጉም ማለት አይደለም፤ ጥረቱ አለ።

በብዙ ሣይንቲስቶች ዘንድ እንደ ሣይንስ ባይቆጠርም ከሞት በኋላ ህይወት መኖሩን ማስተማመኛ እንዳለው የሚናገር የጥናት መስክ አለ። ፓራሣይቶሎጂ ይባላል። ዱካሲ (J. D. Ducassie) የተባለው ፈላስፋ ሞት የማያሸንፈው ህሊናችንን ነው ይላል። ህሊና ከአካል በተለይ ተፈጥሯዊ ባህሪና ህልውና እንዳለው ዱካሲ ይረዳል። በህሊና ውስጥ የተለዩ ችሎታ አለ፤ ይህ ችሎታው ከአካል በተለይ ሁኔታ እንዲኖርና አካል ከሞተም በኋላ በራሱ መንገድ ህያው ሁኖ ሊኖር እንደሚችል ይረዳል። ይኼን እምነትን ተጨባጭ በሆነ ነገር ሁሉም ሰው ሊያምነው በሚገባ መልኩ ማረጋገጥ ከባድ እንደሚሆን ቢረዳም - በተለይም ሥነ - ልቦናዊ ይዘት ያላቸው እንደ ሃሎስኔሽን (ህሊና በሰነ - ልቦናዊ ስሜቶች ወድቆ ነገሮች እንደሚታዩና እንደሚሰሙ አድርጎ መረዳት)፤ ቴሌፓቲክ (በርቀት ያሉ ሰዎች ሣይተያዩ የህሳብና የስሜት ልውውጥ ማድረጋቸው)፤ ከሌርቮያንስ(ወደፊት ሊሆን የሚችለውን አስቀድሞ ማየት መቻል)፤ ወዘተ አይነት ነገሮች "አሉ" ተብሎ መታመን "ህሊና ህያው ሁኖ ይኖራል" የሚለውን አመለካከት አወዛጋቢ

በያደርገውም ማመን እስከቻልን ድረስ ተጨባጭ ነገሮች መኖራቸውን
ዱካሲ ይናገራል።

ዱካሲ ተጨባጭ ማስረጃ አድርጎ ያቀረባቸው፡ - የሞቱ ሰዎች ዳግም
መታየት መቻላቸው፡ የሞቱ ሰዎች በህይወት ካሉ ሰዎች ጋር መነጋገር
መቻላቸው እና የሚችሉ ሰዎችን መንፈስ የሚጠሩ ሰዎች መኖራቸው ነው።
እነዚህ ከስተቶች ከሞት በኋላ ህይወት ስለመኖሩ የሚያረጋግጡልን
ተጨባጭ እውነታዎች መሆናቸውን የተለያዩ የሰዎችን ምስክርነትና የጽሑፍ
ማስረጃዎችን በማቅረብ ሃሳቡ ተቀባይነት እንዲያገኝ ጥረት አድርጓል።

* * * * *

የሰው ልጅ መሠረታዊ ጥያቄ ስለሆኑት ስለሞትና ዘላለማዊነት አጠር ባለ
መልኩ በዚህ ሁኔታ ለመዳሰስ ተሞክሯል። ከትምህርቱ ምን ያህል አዲስ
እውቀት እንዳገኘበት፤ የትኛው አሳማኝ፤ የትኛው ደግሞ አሳማኝ ሁኖ
እንዳላገኘት ውሳኔው ለእርሱም የሚተው ሁኖ ወደ ቀጣዩ ትምህርታችን
እንሸጋገራለን። ቀጣዩ የትምህርታችን ርዕስ ትኩረት የሚያደርገው አሰደናቂ
በሆኑ የፍልስፍና አስተሳሰቦች ላይ ይሆናል።

አስደናቂ ፍልስፍናዎች

ምንጊዜም ቢሆን ፍልስፍና ነገሮችን፣ ሁኔታዎችን፣ ከስተቶችን፣ የሚመለከትበትና የሚገልጽበት መንገድ የተለዩ በመሆኑ አስተሳሰቦች ለአድማዎች ለአገባቢ አንግዳ የሆኑና ስሜትና አስተሳሰብን የሚግርኩ ናቸው። ከዚህ ባህርይው አንፃር ስናየው ፍልስፍና በአጠቃላይ የሚግርኩ የሆነ የሰው ልጅ አስተሳሰብ ውጤት ነው። የአስደናቂነቱ ምስጢር ደግሞ ፈላስፋዎች ነገሮችን ተራ በሆነ ግንዛቤ ሣይሆን የሚረዷቸው በጥልቀት (ጊዜ ወሰደው ከብዙ አቅጣጫ ነገሮችን መርምረው) ምስጢር የሆነውን ሰው ከዚህ በፊት ባልተረዳው መልኩ መግለጽ መቻላቸው ነው። ፍልስፍናዎች ማለት ይቻላል የአስደናቂነት ባህሪ ቢኖራቸውም ሁሉም ከሌሎች በተለዩ የበለጠ ማራኪና አስገራሚ ናቸው፤ ሰው አንዴት እንደሆነ ያስባል? ብለን እንድንደነቅ የሚያስገድድ ኃይል አላቸው። ከእነዚህ አስደናቂ ፍልስፍናዎች ውስጥ የተወሰኑትን ብቻ መርጠን እንመለከታለን።

5.1 አሊያዊያን አንቅስቃሴን የካዱበት ፍልስፍና

ደቡብ ጣልያን በጥንታዊቷ ግሪክ ግዛት ሥር በነበረችው የአሊያ (Elea) ከተማ ውስጥ ፓርሜኒደስ (Parmenides) በተባለ ፈላስፋ የተመወረተ የፍልስፍና ት/ቤት ነበር። በፓርሜኒደስ እምነት በዓለም የሚገኝ ማንኛውም ነገር ያለ ልዩነት የሚኖር እንደሆነ በመረዳት "ሁሉም ነገር አንድ ነገር ብቻ ነው" (All is one) የሚል አመለካከት ከማራመዱም በላይ እንደ የሆነው ነገር የማይንቀሳቀስ፣ የማይለወጥ፣ የማይከፋፈልና የማይጠፋ እንደሆነ ተረድቶታል። በዓለማችን ውስጥ ያሉትን ሥፍር - ቁጥር የሌላቸውን ነገሮች በሙሉ አንድ ነገር ብቻ አድርጎ መረዳት መቻልና በተለይም አንቅስቃሴን የካደበት አመከንዮ በብዙ የፍልስፍና መጽሐፍት አዘጋጆች ዘንድ አድናቆትን አስገኝቶለታል።

"Dissatisfied with the philosophical views of his predecessors, Parmenides offered the quite startling theory that the entire universe consists of one thing, which never changes, has no parts, can never be destroyed. He calls this single thing The One."⁵¹

በዚህ ነገሮችን አያዩን አንዴት ሁሉም ነገር ያለ ልዩነት አንድ ነገር ብቻ ነው። ልንል አንችላለን? ይህ አስተሳሰብ ግልጽ የሚሆንልን ከዚህ አይነት አመለካከት በተቃራኒ ሁኔታ ነገሮችን ስንረዳ - ማለትም አንዱ ነገር ከሌላው የተለየ ነው - ብለን ስናስብ አስተሳሰባችን ስህተት ስለሚሆን (የሚጣረስ ሃሳብ ስለሚሆን) ነው። ኢሊያዊያን ፈላስፋዎች የእነርሱን ሃሳብ የሚቃረን የተለየ ሃሳብ ሥህተት ሁኖ አንዲታይና ውድቅ የሚያደርጉበት የአመከንዮ ሥልታቸውን የራሱን ስህተት በራሱ አንደበት አምኖ አንዲናገር ማስገደድ (reduction to absurdity) በማለት ይጠራታል።

ለምሳሌ፡ - "እኔና እኔ የተቀመጥሁበት ወንበር የተለያዩን ነን" የምል ከሆነ እኔን ወንበሩን የለዩ ከፍት ቦታ አለ ብዬ ማመኔ ነው። በትክክል ከተረዳነው ግን በእኔና በወንበሩ መካከል ከፍት የሆነ ቦታ የለም። በተመሳሳይ ነገሮች አንዱ ከሌላው ተለይተው የሚኖሩበት ከፍት ቦታ (Vacuum) የላቸውም። ሁሉም ነገሮች አንዱ ከሌላው ጋር የተገናኙና የተያያዙ ናቸው። ተገናኝተውና ተያይዘው የሚኖሩ ከሆነ ደግሞ የተነጣጠሉ ናቸው ማለት አንችልም - (Something is, something is not, is impossible) በዚህ ግንዛቤ እኔና ወንበሩ አንድ ነገር ነን፤ አንዲህ አያለ አንዱ ነገር ከሌላው ነገር ተሳስሮ የሚኖርና ህልውናው በአንድነት የሚገለጽ አንድ ተነጣጥሎ የሚታይ አንዳልሆነ ፓርሜኔደስ ያስረዳል። በአጠቃላይ ለፓርሜኔደስ በህዋ ውስጥ ያሉ ነገሮች በሙሉ አንድ ነገር ብቻ ናቸው።

ህዋ በሙሉ አንድ ነገር ብቻ ከሆነ ደግሞ ሊንቀሳቀስ የሚችል አይሆንም። አንድ ነገር መንቀሳቀስ የሚችለው ከፍት ቦታ ሲኖር ነው፤ ከአንዱ ነገር ውጭ ምንም ነገር ከሌለ ደግሞ ከፍት ቦታ ስለማይኖር አንዱ ወደየትም ቢሆን ሊንቀሳቀስ አይችልም ማለት ነው። ነገሮች ግላዊ ማንነት ኖሯቸው ተለያይተው የሚኖሩና የሚንቀሳቀሱ ሊመስሉን ይችላሉ፤ ነገር ግን ይህ አይታችን የሚፈጥርብን የስህተት ግንዛቤ (illusion) ነው።

ሀሊናዊ በሆነ ግንዛቤ ነገሮችን ከተረዳናቸው ግን አንድ አይነት ህልውና ያላቸው አንድ የተለያዩ ህልውና ያላቸው አይደሉም፤ የሰው ህልውና፣ የዛፍ ህልውና፣ የወንበር ህልውና፣ የፀሐይ ህልውና - - - ሁሉም አንድ ነገር ነው። ይህ አንዱ ነገር ነው፤ በትክክል "አለ" ወይም "ይኖራል" ሊባል የሚችለው። ሰው ብቻውን ዛሬ ቢኖር ነገ ሚች ነው፤ ፀሐይ ዛሬ ብትኖር ከተወሰነ ዘመናት በኋላ አትኖርም - ፀሐይም እኮ አድሜ አላት። ስለዚህ ነገሮች ተነጣጥለው ሲታዩ የሚኖሩ ቢመስሉም አውነተኛ የሆነ (ቋሚ ወይም ዘላለማዊ የሆነ) ህልውና የላቸውም። ነገሮች በተናጠል የውሸት ህልውና - የሚመስል ግን ያልሆነ ህልውና - ነው ያላቸው። የማይጠፋውና አውነተኛው ህልውና ግን ነገሮች በአንድነት የሚኖሩት ህልውና ነው።

ይህን የመሰለው ነገሮችን ሁሉ አንድና እንቅስቃሴ አልባ የሚያደርገው የፓርሜኒደስ ፍልስፍና እጅግ ተጠናክሮ ዚኖ በተባለው ፈላስፋና በራሱ ደቀመዝሙር ቀጠለ። ዚኖ እንቅስቃሴን የካደበት ፍልስፍናው ከፓርሜኒደስ በበለጠ አስካሁንም ድረስ ተራውን ሰው ብቻ ሳይሆን ሳይንቲስቶችንና የሥነ - ቀመር ሊቃውንትን ሳይቀር አያወዛገበ ይገኛል። የዚኖ ፍልስፍና ፓርሜኒደስ ነገሮችን ሁሉ አንድ አድርጎ በመረዳት እንቅስቃሴ አልባ ካደረጋቸው፣ በሳይ በመሄድ ነገሮች በተናጠልም ቢሆን አይንቀሳቀሱም፤ የሚሮጥም ሰው ቢሆን የተወረወረ ጦርም ሁሉ አይንቀሳቀሱም በማለት እንቅስቃሴን የሚከደውን ፍልስፍና እንዲጠገ አደረገው።

አንዴት ሁኖ ነው አየርጠ ያለ ሰውና የተወረወረ ጦር አይንቀሳቀሱም የሚባለው? አብደት ይመስላል፤ ምን አይነት ድፍረት ነው? - አስገራሚ ነው። ዚኖ የሚለው ግን ነገሮች በሚታየው መልኩ ሳይሆን ነገሮችን በማይታየው ማንነታቸው ህሊናዊ በሆነ ግንዛቤ ነገሮችን ከተረዳናቸው ምንም የሚንቀሳቀስ ነገር የለም። ለነገሩ ፈላስፋ መሆን ማለት እንዲህ ነው፤ በተለዩ አመለካከት ነገሮችን በመረዳት የተለዩ ግንዛቤ መፍጠር! አሁን ዚኖ እንቅስቃሴን የካደበትን ማስረጃዎች እንመልከት።

የመጀመሪያው የአኪሊስና የኤሊ እንቅስቃሴ ነው። አኪሊስ በጥንታዊቷ ግሪክ ፈጣን የነበረ ወታደር ነው፤ የዘመኑ ሉዚያን ቦልት እንበለው። ኤሊ ደግሞ ቀርፋፋዋ እንሰሳ እንደሆነች ይታወቃል። እንቅስቃሴ - ፈጣኑ ሰው አኪሊስ ቀርፋፋዋን ኤሊን ሩጦ አይደርስባትም የሚል ነው።

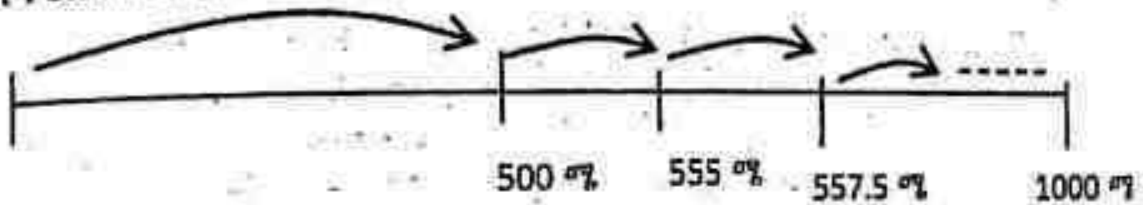
በመርህ - ሃሳብ (principle) ደረጃ ሲገለጽ - በውድድር ጊዜ ፈጣኑ ሯጭ በቀስታ ሯጩን አይደርስበትም - (In a race, the quickest runner can never overtake the slowest) የሚል ይሆናል። ይህ አንዴት ሊሆን ይችላል? ይህ ሊሆን የሚችለው ፈጣኑና ቀስ ብሎ የሚሮጠው የሩጫውን ውድድር እኩል ከመጀመር ይልቅ ፈጣኑ ለጋስ ሁኖ ቀስ ብሎ ለሚሮጠው የተወሰነ ርቀት ወደፊት ሂዶ ሩጫውን እንዲጀምር ሲያደርገው ነው። በዚህ ሁኔታ ሁለቱ የሩጫውን ውድድር ከጀመሩ በኋላ ፈጣኑ ሯጭ አሳዳጅ፤ ቀርፋፋው ተወዳዳሪ ደግሞ ተሳዳጅ ይሆናሉ። አሳዳጁ ተሳዳጁን ለመቅደም መጀመሪያ ተሳዳጁ ከተነሳበት ቦታ መድረስ አለበት፤ አስከሚደርስበት ድረስ ግን ተሳዳጁ ትንሽም ቢሆን የተወሰነ ርቀት ወደፊት ይሄዳል። በዚህ ሁኔታ ሁለቱ የሚሮጡ ከሆነ አሳዳጁ (ፈጣኑ) ሯጭ ተሳዳጁ (ቀርፋፋው) ሯጭ ላይ መድረስ አይችልም።

የአኛን ሀገር ፈጣን ሰው - ለምሳሌ ቀነኒሳን-የዚህ ውድድር ተሳታፊ እናድርገው። ቀነኒሳ ከኤሊ ጋር 1000 ሜትር ይወዳደር እንበል። ቀነኒሳ ፈጣን ሯጭ ስለሆነ ለኤሊዋ 500 ሜትር ያህል ርቀት ወደፊት ሂዳ ሩጫውን

አንድ-ጥምር ዕድል ይሰጣት እንበል። በዚህ መልኩ ሁለቱ የሩጫ ውድድር ቢያደርጉ ቀንረሳ ውድድሩን ለመጨረስ 1000 ሜትር መሮጥ አለበት፤ ኤሊዋ ደግሞ 500 ሜትር መሮጥ ብቻ ውድድሩን አንድ-ጥምር ለመጨረስ ይፈልጋል። ለዚህ ከሆነ ቀንረሳ የፈለገውን የሀል በፊትን ኤሊዋን ቀድሞ ውድድሩን መጨረስ አይደለም ኤሊዋ ላይ ሩጡ አይደርስባትም። ለምን? ቀንረሳ ኤሊዋ ላይ ለመድረስ 500 ሜትር መሮጥ አለበት። አርሱ 500 ሜትር አስኪደርስ ግን ኤሊዋ ቁማ ስለማትጠብቀው ለየተንቀረፈችም ቢሆን የተወሰነ ርቀት ወደፊት ትሄዳለች - ለምሳሌ ቀንረሳ 500 ሜትር ላይ አስኪደርስ ድረስ ኤሊዋ በጣም ፈጠነች እንበልና 50 ሜትር ወደፊት ሄዳለች። በዚህ ጊዜ በሁለቱ መካከል የ50 ሜትር ከፍተት ይፈጠራል። አሁንም ኤሊዋ ላይ ለመድረስ 50 ሜትርን መሮጥ ይጠበቅበታል፤ በዚህ ጊዜ ኤሊዋ የሀቅሟን 5 ሜትር ወደፊት ትሄዳለች። 5 ሜትር በመሃላቸው ይቀራል፤ ቀንረሳ 5ቱን ሜትር ሩጡ ኤሊዋ ላይ ለመድረስ ሲሮጥ ኤሊዋ ከፍልፋይ ሴንትሜትሮች ወደፊት ትሄዳለች። ከፍልፋይ ሴንትሜትሮችን ሩጩ ኤሊዋ ላይ አደርስባታለሁ ሲል ከፍልፋይ ሚሊሜትሮች በመሃላቸው ይፈጠራል። በዚህ ሁኔታ ሁለቱ ሩጫቸውን ቢቀጥሉ ፍፃሜ የሌላቸው ከፍልፋይ ነጥቦች በቀንረሳና በኤሊዋ መካከል ይቀራሉ፤ የሁለቱ ሩጫ እንደዚህ ከሆነ ቀንረሳ ምንጊዜም ቢሆን ኤሊዋ ላይ ሩጡ አይደርስም፤ ቀድሟትም ሩጫውን አይጨርስም ማለት ነው። ይኼን አንቆቅልሽ ስዕላዊ በሆነ ማሳያ እንመልከተው።

ዚኖ

ከአንቆቅልሹ መረዳት የሚቻለው በሁለት ነገሮች መካከል ባለ ቦታ ስፍር ቁጥር የሌላቸው ነጥቦች ይገኛሉ። ቀንረሳ ኤሊዋ ላይ ይደርሳል የምንል ከሆነ ተቆጥረው የማያልቁ ነጥቦችን ቀንረሳ ሩጡ (ተሻግሮ) ይጨርሳቸዋል ማለት ነው፤ ይህ ደግሞ ሊሆን ይችላል - ተቆጥሮ የማያልቅን ነገር መጨረስ አይቻልምና። ተቆጥረው የማያልቁ ነጥቦች በመኖራቸው ምክንያት በቀንረሳና በኤሊዋ መካከል ከፍት ቦታ ስለሚኖር ቀንረሳ ኤሊዋ ላይ ሩጡ ሊደርስባት አይችልም።

178

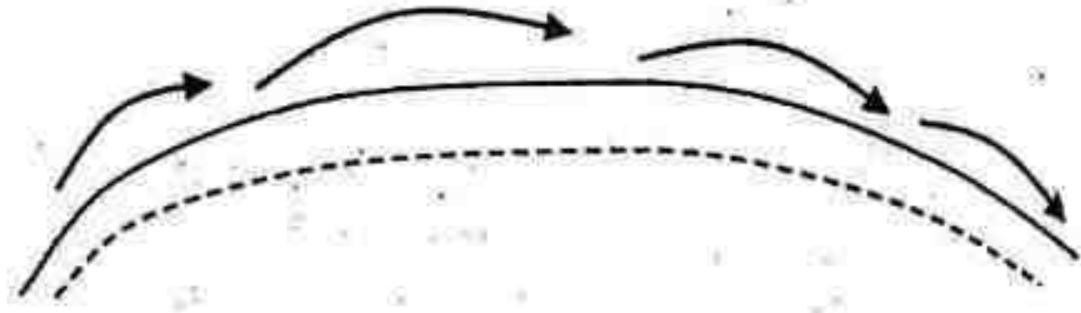
በሌላ አገላለጽ እንደ ቦታ ላይ ለመድረስ ጉዞ ወይም እንቅስቃሴ ስናደርግ መጨረሻው ላይ ለመድረስ መጀመሪያ ግማሹ ላይ መድረስ አላብንገገ ስናደርግ ላይ ለመድረስ ደግሞ የግማሹን ግማሽ (ኑቡን) መጨረስ ግማሹ የግማሹን ግማሽ ለመጨረስ ደግሞ የእርሱን ግማሽ መጨረስ አላብንገገ፡፡ እንዲህ አያልን መንቀሳቀስ ብንችል እንኳ ፍፃሜ የሌላቸው መጨረስ አላብንገገ፡፡ ከዚያም ፍፃሜ የሌላቸው ነጠብጣብ ርቀቶችን ማለፍ ይኖርብናል፡፡ ግን ፍፃሜ የሌላቸው ነገሮችን መጨረስ ስለማይቻል ከመጀመሪያው ግማሹ ተንቀሳቅሰን ልናልፈው የምንችለው ርቀት (ቦታ) አይኖርም፤ ነገር አይጀምርም፤ መጓዝ የምንችለው ርቀቱ የተወሰነ መሆን ሲችል ጉዟችን ራሱ ግን ተጉዘን ልንጨርሰው የምንችል ቦታ የለም፤ ሲችል ነው፡፡ ነገር ከሆነ ደግሞ ተጉዘን የምንደርስበት ቦታ የለም፡፡ ተጉዘን የማንጨርሰው አንችልም፡፡ ሂሳባዊ በሆነ ስሌት ስናየው ይኼን ይመስላል፡፡

$$\left\{ \text{---} \text{---} \text{---} \text{---} \text{---} \frac{1}{64}, \frac{1}{32}, \frac{1}{16}, \frac{1}{8}, \frac{1}{4}, \frac{1}{2}, 1 \right\}$$

ፍፃሜ የሌለው ርቀት (ቦታ)

ነገሮች ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ አይንቀሳቀሱም፤ ሁሉም ነገሮች ባሉበት ቋሚ ናቸው - እንደ በተወሰነ ነጥብ በሆነች ቦታና ከፍልፋይ ሰከንድ እንደ ነገር ቋሚ እንጅ ተንቀሳቃሽ ሊሆን አይችልም፡፡

ለዚህ ነው ዚኖ የተወረወረ ጦርም ቢሆን አይንቀሳቀስም ለማለት የተገደደው፡፡ ምክንያቱም ነገሮች ምንጊዜም ቦታ አስከያዙ ድረስ ቋሚ ናቸው፡፡ የተወረወረ ጦርም ቢሆን በተወሰነች ቅጽበት የተወሰነ ቦታ ስለሚይዝ ጦሩ ከእንቅስቃሴ ውጭ የሆነ ቋሚ ነገር ይሆናል፡፡

ጦሩ የሚያልፍበት መስመር ተቆጥረው የማያልቁ ነጠብጣብ ቦታዎች በመሆኑ ነጥቦቹ ላይ ደግሞ እንቅስቃሴ ስለማይኖር የተወረወረ ጦር አይንቀሳቀስም፡፡

የዚህን ሃሳብ የሚደግፉ ሰዎች የተወረወረን ጦር በተንቀሳቃሽ ፊልም ቢቀረጽና ፊልሙ በቀስታ ቢያሳየን ጦሩ በተወሰነች ቅጽበትና ቦታ ቋሚ ሁኖ ይታያል። ቋሚ ምስሎች ግን በፍጥነት ሲንቀሳቀሱ ጦሩ የተንቀሳቀሰ መስሎ ሲታየን ይችላል፤ ቅጽበት በሆነች ጊዜ ላይ ጦሩን ብናየው ግን ቋሚ ነው፤ በመሆኑም አንቅስቃሴዎች ሁሉ አይታችን የፈጠረብን የሰህተት ግንዛቤ ውጤቶች ናቸው በማለት ዚህን የሚደግፍ ሃሳብ ያቀርባሉ። እርስዎስ ምን ይላሉ?

* * * * *

ፍልስፍና የምንለው አንግዲህ ከተራው ግንዛቤያችን ወጥተን በአንደዚህ አይነት ሁኔታ የሚያስደንቅ አስተሳሰብ ማግኘት መቻል ነው። በኢሊያዊያን የጀመርነው የአስደናቂ ፍልስፍናዎች ጥናታችን በሌሎችም ይቀጥላል። ከዚህ ቀጥሎ በአጭሩ የምናየው ደግሞ የሶቅራጥስን እንቅስቃሴ ነው።

5.2 ማንም ቢሆን እያወቀና ሆን ብሎ እኩይ ነገር አይፈጽምም - የሶቅራጥስ እንቅስቃሴ

"ፕሮታጎኖሱ" በሚል በሚታወቀው የፕሌቶ ሥራ ውስጥ ከላይ በርዕሱ ላይ የተገለፀውን የሶቅራጥስ ሃሳብ እናገኛለን። በሶቅራጥስ ፍልስፍና ውስጥ ብዙ አስደናቂ አስተሳሰቦች ተገልፀዋል። በዙዎቹ የሶቅራጥስ አመለካከቶች መሳጭነት ያላቸው፣ ግልጽና ተቀባይነት ያላቸው ሲሆኑ እንዳንዶቹ ግን አስቸጋሪና አወዛጋቢ በመሆናቸው የእንቅስቃሴ ይዘት አላቸው። ከእነዚህ ውስጥ "እኔ የማውቀው አለማወቄን ነው" ማለቱ፤ በእርሱ ላይ ተገቢ ያልሆነ የሞት ፍርድ ሲወሰንበት አምኖ መቀበሉ ይገኛበታል። ከሁሉም በላይ የሶቅራጥስን ፍልስፍና አስገራሚ ያደረገው ማንም ቢሆን ጥፋት የሚፈጽመው ያለ እውቀት ነው - ሰው እያወቀ መጥፎ ነገር አይሰራም - መጥፎ (እኩይ) ነገር የድንቅርና (ያለማወቅ) ውጤት ነው ማለቱ ነው። ይህ አመለካከት በዕለት ተዕለት የህይወት ገጠመኞቻችን ከምናየውና ከምንረዳው ተቃራኒ ሁኖ ስለሚሰማን ሀሳቡን ለመቃወምና ለመተቸት አንነሳሳለን።

ምክንያቱም ብዙ ጊዜ ጥፋቶችን የምንሠራው እያወቅን ነው፤ እንደሚገባቸው እያወቅን በሰዎች ላይ ጥፋት እንፈጽማለን። ሣናውቅ የምናደርጋቸው መጥፎ ነገሮች አሉ፤ አንዳንድ ጊዜ ይጠቅማቸዋል ብለን ያደረግነው ነገር ጉዳት ሊያስከትልባቸው ይችላል። እንደዚህ አይነት ድርጊቶች ፀፀትን ይፈጥሩብናል፤ ይቅርታም ለመጠየቅ አንገደዳለን። በተቃራኒው ደግሞ ሰዎችን ህይወት የሚያጠፋ ንብረታቸውንና

ሰብዕናቸውን የሚገቡ ነገር አቅደንና ተዘጋጅተንበት አኩይ የሆነ ነገር አንፈጽማለን። ሌላ የሚሰርቀው የሌላውን ሰው ገንዘብና ንብረት ተገቢ ባልሆነ መንገድ እየወሰደ መሆኑን እያወቀና ድርጊቱም መጥፎ መሆኑን ተረድቶ ነው። ከመሰረቅ መቆጠብ ይችላል፤ ምክንያቱም የሚሠርቀው በራሱ ፈቃድ ነውና - አንዲሠርቅ ያስገደደው ነገር ሣይኖር መሰረቅም መጥፎ ተግባር መሆኑን እየወቀ ይሰርቃል። ሌላ ምሳሌ አንድ።

አንድ ሴት የጓደኛዋ ባል መሆኑን እያወቀች ግንኙነት ከአርሱ ጋር ትፈጽማለች። ድርጊቷ ስህተት መሆኑን ታውቃለች፤ ያስገደዳት ባለመኖሩ አለመፈጸም ትችል ነበር፤ ነገር ግን ፈጽመችው። በአርሱ በኩል "ስህተት መሆኑን ባውቅም ከሀቅሜ በላይ ነው፤ ስሜት አሽንፈኝ" የሚል ምክንያት ልታቀርብ ትችላለች። ነገር ግን እያወቀች - ሆን ብላ ማድረጓን - አትከድም።

አንደዚህ አይነት ነገሮች በግልጽ የሚያመለክቱት ጥፋቶችን የምንፈጽማቸው ሆን በለንና አውቀን መሆኑን ነው። ታዲያ ለምንድን ነው ሰቅራጥስ ማገም ቢሆን ሆን ብሎና እያወቀ ጥፋት አይሠራም ያለው? ሰቅራጥስ ሰዎች አኩይ የሆነ ነገር እንደሚፈጽሙ ያውቃል፤ ነገር ግን አኩይ መሆኑን እያወቀና ሆን ብለው የሚያጠፉት ነገር የለም ይላል።

የሰቅራጥስ አመለካከት በዕለት ተዕለት ህይወታችን ከምንረዳቸው ነገሮች ተቃራኒ ሁኖ አንዲሰማን ያደረገን ሁለት ተያያዥ የሆኑ መሠረታዊ ምክንያቶች አሉ። ሰቅራጥስ "እያወቅን መጥፎ ነገር አንሠራም" የሚል አምነት አንዲይዝ ያደረገው የመጀመሪያው ምክንያት "መልካምነት አውቀት ነው" - "Virtue is Knowledge" የሚል አመለካከት ስላለው ነው። ለሰቅራጥስ አንድ ብቻ ከፍ ያለ መልካም ነገር አለ - አውቀት፤ አንድ ብቻ አጅግ መጥፎ (አኩይ) ነገር አለ - አለማወቅ (ድንቅርና)። በዚህ አመለካከት መልካምነትና አውቀት አንድ ናቸው፤ በተቃራኒው መጥፎነትና ድንቅርና አንድ ናቸው። አንድ ሰው ከግብረ - ገብ ህይወቱ አንፃር "መልካም ሰው ነው" የምንል ከሆነ የሚያደርገው ነገርና በአጠቃላይ ህይወቱን የሚመራው በአውቀት ነው ማለት ነው። አንድ ሰው "ጥሩ ሰው አይደለም - መጥፎ ሰው ነው" የምንል ከሆነ በሌላ አነጋገር ጥሩውን ከመጥፎ እየለዩ በአውቀት (በማስተዋል) ትክክለኛ ህይወት መምራት አይችልም ማለት ነው። ለዚህ ነው ሰቅራጥስ መልካምነት አውቀት ነው፤ መጥፎነት ደግሞ ድንቅርና ነው ያለው።

"For Socrates knowledge and virtue were the same thing. If virtue has to do with "making the soul as good as possible", it is first necessary to know what makes the soul good. Therefore, goodness and knowledge are closely related. But Socrates said more about morality than

simply this. He infact identified goodness and knowledge, saying that to know the good is to do the good, that knowledge is virtue. By identifying knowledge and virtue, Socrates meant also to say that vice, or evil, is the absence of knowledge. Just as knowledge is virtue, so, too vice is ignorance. The outcome of this line of reasoning was Socrates' conviction that no one indulged in vice or committed an evil act knowingly. Wrong doing, he said, is always involuntary, being the product of ignorance."⁵²

ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ሶቅራጥስ ለእውቀት የሰጠው ትርጉም ለየት ያለና ጥብቅ መሆኑ ነው። እውቀት ለሶቅራጥስ ጽንሰ - ሃሳባዊ ግንዛቤ ብቻ ማለት አይደለም፤ እውቀት ከቃል አልፎ ተግባራዊ መሆን መቻል አለበት። መልካምና መጥፎን በአንደበት ደረጃ ማወቅ ብቻውን እውቀት አይደለም። ለሶቅራጥስ ትክክለኛ እውቀት ማለት መልካምና መጥፎ የሆነውን ለይተን ህይወታችን በዛው መሠረት አስተካከለን መኖር መቻል ነው። የተረዳነውን ነገር እንዴት በተግባር ማዋል (knowing - how) እስካልቻልን ድረስ የነገሩን ምንነት በቃል ብቻ ማወቅ (knowing - that) እውነተኛ እውቀት አይሆንም። ከዚህ ግንዛቤ ተነስቶ ነው ሶቅራጥስ ሰው እያወቀ ብቻ አይደለም በምርጫውም ቢሆን መጥፎ ነገር አይሰራም ለማለት የተገደደው።

ሰው ህሊናዊ ፍጡር በመሆኑ ለሶቅራጥስ ህይወትን በእውቀትና በምርጫ መምራት መቻል የሰው ማንነት አብይ መገለጫ ነው። ሰው እያወቀ ያጠፋል የምንል ከሆነ ሰው እያወቀና በራሱ ፈቃድ የራሱን ማንነት ይከዳል - ስብዕናውን ያፈርሳል - ማለት ነው። ማንም ቢሆን ግን እያወቀና ሆኖ ብሎ የራሱን እውነተኛ ማንነት አይጥልም። ካለማወቅ - ካለማስተዋል ሰው ህሊናዊ የሆነውን የራሱን ማንነት ሊጥል ይችላል - እራሱን ሊበድል ይችላል፤ ሌሎችንም ሊበድል ይችላል። ሰው ከማስተዋል - ከእውቀት - ሲለይ - መደንቆር ሲጀምር - በደል መፈጸም ይጀምራል። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ እኩይ ነገር መንስኤው ድንቁርና ነው፤ የመልካምነት መሠረቱ ደግሞ እውቀት ነው ያለው።

ሰዎች ስህተት እንዲሠሩ የሚያደርጋቸው ነገር ማስተዋል ማጣት (lack of insight) ወይም የስህተት ግንዛቤ (misconception) ነው። ሌባ ሲሰርቅ ድርጊቱ መጥፎ መሆኑን እያወቀ - ሆኖ ብሎ - ነው የሚሰርቀው ስንል በመጀመሪያ ያወቀው ነገር የቃል እውቀት ነው። ሌብነት መጥፎ መሆኑን

⁵² Stumpf and Fieser, 2003, (6th ed.) P.42

ሌባው ራሱ ያውቃል፤ በተግባር ግን ሳይሠርቅ መኖር አይችልም። ስለዚህ ሌባው ትክክለኛ እውቀት የለውም። ሳይሰርቅ መኖር አንዲቸል የሚያደርግ እውቀት አስከሌለው ድረስ ስለሌብነት መጥፎነት ያውቃል ማለት አንችልም። እውቀት ማለት ለሶቅራጥስ መልካም የሆነ ሕይወት ተግባራዊ አድርገን መኖር አንድንቸል የሚያደርገን ግንዛቤነው።

ሌላው ነገር ሌባው በሚሰርቀው ነገር ደስታ አገኝበታለሁ ብሎ ያስባል። ነገር ግን ይህ የስህተት ግንዛቤ (misconception) ነው። እውነተኛ ደስታ ሊያስገኝ የሚችለውን ነገር ሌባው አላውቀውም። በገንዘብ ደስታ የሚገኝ ስለሚመስለው ይሰርቃል - በገንዘብ - በሐብት፣ በአካላዊ ምቹት፣ በዝና፣ በሥልጣን - - - እውነተኛ ደስታ አይገኝም። እውነተኛ ደስታ ውስጣዊ ነው፤ ህሊናዊ (ነፍሳዊ) ነው። ህሊናን ንጹህ አድርጎ መኖር - የነፍስን ደህንነት (well - being) መጠበቅ መቻል ፍጹም ደስታ - እርካታ - እና ሰላም ያስገኛል።

ከጓደኛዋ ባል ጋር የማገጠችው ሴት ድርጊቴ መጥፎ መሆኑን ባውቅም ስሜት አሸነፈኝ ልትል ትችላለች። ነገር ግን እኚ ሴት መጥፎነትን ያወቀችው በቃል አንጅ በተግባር አይደለም፤ እውቀት ተግባራዊ ኑሮ አንድንኖር አስካላስቻለን ድረስ ትክክለኛና የተሟላ እውቀት አለን ማለት አንችልም። የስሜት ግፊቶችን፣ ፈተናዎችን - - - የመወጣት እውቀት ትክክለኛ እውቀትና መልካም የሆነ ህይወት አንድንኖር ያስችለናል። እዚህ ላይ መረዳት ያለብን ትክክለኛ እውቀት አስከሌለን ድረስ መጥፎ የሆኑ ነገሮችን አንዳንፈጽም ሊያደርገን የሚችል ውስጣዊ ጥንካሬ ልናጣ የምንችል መሆኑን ነው። በዚህ መሠረት ትክክለኛ እውቀት ማጣት ሌሎችን አንድንበድል ብቻ ሳይሆን የሚያደርገን በራሳችን ላይም በደል አንድናመጣ ያደርገናል። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ ሰዎች መልካም የሆነ ኑሮ መምራት አንዲችሉ ትክክለኛ (ተግባራዊ ሊሆን የሚችል) ትምህርት ማግኘት አለባቸው ያለው።

ከላይ የተመለከትናቸውን የሶቅራጥስን አስተሳሰቦች በሚከተለው መልኩ F.M. Cornford - Before and After Socrates በሚለው ሥራው ላይ ተንትኖ አቅርቧቸዋል።

"Socrates' discovery was that the true self is not the body but the soul. And by the soul he meant the seat of the faculty of insight which can know the good from evil and infallibly choose the good. Self - knowledge implies the recognition of this true self. Self - examination is a discipline constantly needed to distinguish its judgement from the promptings of other elements in our nature, closely attached to the body and its

distracting interests. Self – rule is the rule of the true self over those other elements- an absolute autocracy of the soul. For this inner judge of good and evil is also a ruler.

The true self is a faculty, not only of intuitive insight, but of will – a will that can override all other desires for pleasure and seeming happiness. The soul which sees what is really good infallibly desires the good it has discerned. Socrates held that this desire of the enlightened soul is so strong that it cannot fail to over power all the other desires whose objects the true self sees to be illusory.

This is the meaning of the Socratic paradoxes: "virtue is knowledge", 'No one does wrong wittingly'. People commonly say: "I knew it was wrong, but couldn't help doing it". Socrates replies: That is never really the truth. You may have known that other people think what you did was bad, or that you had been told it was bad; but if you had known for yourself it was bad, you would not have done it. Your fault was a failure of insight, you did not see the good; you were misled by some pleasure which seemed good at the moment. If you had seen the good you would also have willed it, and acted accordingly. No one does wrong against his true will, when once that will has been directed, to its object, the good, by a genuine and clear vision."⁵³

5.3 ቢሥነ - እውቀት ውስጥ የታዩአሰደናቂ ፍልስፍናዎች

ቢሥነ - ሰውቀት (epistemology) ረጅም ታሪክ ያለው ስለ እውቀት ምንነት፣ የእውቀት መገኛው ሄት እንደሆነ፣ ስለሚታወቁት ነገሮች ምንነት፣ አዋቂው ማን እንደሆነ፣ ስለ እውቀት ጠርዝ፣ ወዘተ. በተመለከተ የተለያዩ የፍልስፍና ጽንሰ-ሃሳቦችን፣ ትንተናዎችን፣ ትርጉሞችን የሚያቀርብ የፍልስፍና ዘርፍ ነው። ፍልስፍናቸውን ቢሥነ-እውቀት ላይ ትኩረት ካደረጉ ፈላስፋዎች ውስጥ አሰደናቂ አስተሳሰቦችን ማስገኘት ከቻሉት ውስጥ የተወሰኑትን መርጦ እንመለከታለን።

5.3.1 ሳይንስን መሠረት አልባ ለማድረግ የተነሳው ፈላስፋው ቆስ

አሰረናቂ የሥነ-አውቀት ፍልስፍና ካላቸው ውስጥ ቅድሚያ የምንሰጠው የጀርጅ በርክሌይን አስገራሚ ፍልስፍና ነው። ከበርክሌይ ወጥ የሆነው አመለካከት ላይ ስንደርስ መገረም ነው የምንጀምረው፤ ፈላስፋዎች ሲባሉ ምን ዓይነት ፍጥረት ናቸው?! ሥራቸው ሰው ከሚያስበው በተቃራኒ ሁኔታ ነገሮችን አጣሞ ማየት ነው?! እንደንል ያስገድደናል።

ጀርጅ በርክሌይ (1685 - 1753) አየርላንዳዊ ነው፤ ፈላስፋም ነው፤ ቄስም ነው፤ ከቄስም ኤጲስ ቆጶስነት ያገኘ ቄስ። ወደ መጨረሻ ላይ እንደምንመለከተው ቄስነቱ በፍልስፍና አመለካከቱ ላይ ከባድ ተጽዕኖ አምጥቶበታል።

የበርክሌይ ፍልስፍና አስገራሚ ያደረገው በምድር በሰማይ የሚገኙ ነገሮች በሙሉ ቁሳዊ ህልውና የላቸውም ማለቱ ነው። በተለምዶ እንደምንረዳው ቁስ አካል (matter) ማለት ከሰው ህሊና፣ ሃሳብ፣ ፈቃድ፣ ውሳኔና ህልውና ውጭ በራሱ (ከሰው) ነፃ ሁኖ መኖር የሚችል ማለት ነው። ለበርክሌይ ግን ቁስ አካል የሚባል ነገር የለም - ከሰው ህሳቤና ህውስታ (በስሜት ህዋሳቶች ከሚሰማን ስሜት) ውጭ ምንም ነገር የለም። መሬት ብንል ሰማይ፣ እንሰሳት ብንል አትክልቶች፣ ህይወት ያለውም የሌለውም - - - መኖር ይኖራል - መኖሩን መካድ አይቻልም - ነገር ግን ከሰው ህሳቤ ውጭ መኖር አይችልም። ይህን አመለካከት በግልጽ ቋንቋ እንረዳው ካልን ህልውና ያለው በቁስ አካልነት ሳይሆን በሰው ሃሳብ ውስጥ ነው። በዚህ መሠረት ዛፍ፣ ተራራ፣ ወንዝ፣ ፀሐይ - - - ስንል ሃሳብ የሆነ ዛፍ፣ ሃሳብ የሆነ ተራራ፣ ሃሳብ የሆነ ፀሐይ - - - ማለታችን እንጅ ከሰው ሃሳብና ስሜት ውጭ የሚኖር ዛፍ፣ ተራራ፣ ፀሐይ - - - አሉ ማለት አይደለም።

አውነተኛ ህልውና ያለው ሃሳብ ነው፤ ከዚያም ህውስታ ነው። ይህ ማለት ነገሮችን የምናውቃቸው ከሚሰማን ስሜትና ለአነርሱ ካለን ሃሳብ ነው። በሌላ አነጋገር ህሊናችን ከራሱ ሃሳብና በስሜት ህዋሳቶች ከሚሰማው ህውስታዎች ውጭ ምንም ነገር አያውቅም። በአጭሩ፡ ስለ አውቀት ስንናገር የሚያውቀው ህሊና ነው፤ የሚታወቀው ደግሞ ሃሳብ ነው። በርክሌይ ሲናገር "ከእኛ ውጭ የሚኖሩ ነገሮች ይኖራሉ ብለን ለመረዳት የቻልነውን ያህል ጥረት ባደረግን ቁጥር ተመልሰን የምናገኘው የራሳችን ሃሳብ ነው።" - "When we do our utmost to conceive the existence of external bodies we are all the while contemplating our own ideas." በዚህ ግንዛቤ ከእኛ ውጭ ሁኖ ስለማናገኘው ቁስ አካል የሚባለው ነገር ትርጉም አልባ ነው፤ እንዲያውም ፈጠራ ነው። ዛፍ፣ ድንጋይ፣ ተራራ - - - በቁስ አካልነታቸው አይኖሩም፤ ይኖራሉ ብንል ግን ፈጠራ ነው - ውሸት ነው። ምክንያቱም እኛ ስለ ዛፍ ወይም ስለ ድንጋይ የምንረዳው በሃሳብ ደረጃ ያለን ድንጋይ ወይም ዛፍ ነውና። በዚህ መሠረት

“ዛፍ” ስንል ከእኛ ውጭ ራሱን ችሎ የሚኖር ዛፍ ማለታችን ሳይሆን በህሊናችን ውስጥ ሃሳብ ሁኖ የሚኖር ዛፍ ማለታችን ነው። በርከሌይ በዚህ አመለካከቱ በተለይ ስለ አንድ ነገር እርግጠኛ ነው፤ ነገሮች ከሰው ሃሳብና ከሰሜቱ ውጭ ሁነው መኖር አለመቻላቸው። ጥያቄ፡ በሰው ህሊና ውስጥ የሚገኘው ሃሳብና በሰሜት ህዋሳቶቻችን የሚሰሙን ነገሮች ከቁስ አካላት የተገኙ አይደሉም ወይ? የቁስ አካላት መገለጫ ባህርያት የሆኑት ቀለም፣ ድምፅ፣ ጣዕም፣ ሽታ፣ ሽካራነት፣ ለስላሳነት፣ ቅርጽ፣ ከብደት፣ ወዘተ. በሰሜት ህዋሳቶቻችን ላይ በሚያሳድሩት ተጽዕኖ የተለያዩ ስሜቶችን እንድንረዳና ህሊናችንም ከሰሜት ህዋሳት መረጃ ተቀብሎ ስለ ነገሮች ግንዛቤ - ሃሳብ - ይኖረዋል ተብሎ ይታመናል። ይህ ከሆነ ደግሞ ነገሮች ከሰው ሃሳብና ስሜት ውጭ በራሳቸው የሚገለጽ ባህርያት ይዘው ይኖራሉ ማለት ነው።

ለበርከሌይ ግን የዚህ አይነት አስተሳሰብ ስህተት ነው። ምክንያቱም የነገሮች የቀለም፣ ሽታ፣ ቁመት፣ መጠን፣ ወዘተ. በሙሉ የሚገኘው በሰው ዕይታ፣ ማሸተት፣ ዳሰሳ፣ ወዘተ. ውስጥ ነው። ሳይታይ የሚኖር ምንም ነገር የለም። መኖር ማለት በሰው ዕይታ ውስጥ መገኘት ነው - to be is to be perceived. ድንጋይ የያዘው ምንነት የሰሜት ህዋሳቶቻችን ባህርያት ነው። “ድንጋዩ ሽካራ ነው” ማለት ድንጋዩ ራሱ ሽካራ ሁኖ ሳይሆን በሰው ውስጥ ያለው የሽካራነትን ስሜት መያዙ ነው። ይህ ማለት ነገሮች የያዙት የራሳቸውን ማንነት ሳይሆን የእኛን ማንነት ነው። ይህ የሚያመለክተን ስለ ነገሩ ስናወራ የምናወራው ስለራሳችን መሆኑ ነው። ስለራሳችን ቀለማትን የመለየት ችሎታ፣ ሽታን፣ መጠንን፣ ከብደትን፣ ወዘተ የመለየት ችሎታ። ስለዚህ ነገሩ ራሱ የእኛ ስሜት ነው፤ ነገሩና የእኛ ስሜት አንድ ናቸው። “In truth, the object and sensation are the same.” ዋናው ፍሬ ነገር የነገሮች ህልውና የተመሠረተው በሰው ህልውና ላይ ነው የሚለው ነው።

በመጨረሻ ሊነሳ የሚገባው ጥያቄ - የሰሜት ህዋሳቶቻችን እንዲሁም ሃሳባችን ከእኛ ውጭ ራሳቸውን ችለው ከሚኖሩ ነገሮች ያልተገኙ ከሆነ መገኛቸው ምን ሊሆን ይችላል? በሰሜት ህዋሳቶቻችን የሚሰሙን ነገሮችም ሆነ ሃሳባችን ሥርዓት ባለው ሁኔታ የተደራጀ ነው። የራሱ የሆነ ቅድመ ተከተል፣ አመጣጥና ሂደት አለው። የዚህ አይነት ሥርዓት መገኛው ከእኛውጭ ካሉ ነገሮች ሊሆን አይችልም። በርከሌይ እንደሚለው ሥርዓት ያለው ሃሳብና ስሜት መነሻው ሊሆን የሚችለው ከፍ ካለ ህሊና እና አይታ ካለው ነገር ነው። የዚህ አይነት ከፍ ያለ ሃሳብና ዕይታ ሊኖረው የሚችለው ከሰው በላይ የሆነ ህሊና እና አይታ ያለው መሆን አለበት፤ እርሱም የእግዚአብሔር ነው። በዚህ መሠረት በሰው ውስጥ ያለው ሃሳብ የእግዚአብሔር የሆነ ሐሳብ ነው።

"The idea that exists in our minds are God's ideas, which He communicates to us, so that the objects or things that we perceive in daily experience are caused not by matter or substance but by God. It is God, too, who coordinates all experiences of finite minds, assuring regularity and dependability in experience, which in turn, enables us to think in terms of the laws of nature." Thus the orderly arrangement of ideas in God's mind is communicated to the finite minds or spirits of people, allowance being made for the differences in competence between the divine and the finite minds."⁵⁴

የሀውስታችን ስሜት እንዲሁም በእነርሱ ላይ የተመሠረተው ሃሳባችን መንስኤው ቁስ አካላት ሣይሆን ሁሉንም ነገር እንድናውቅ ያደረገን አግዚአብሔር ነው። ማለቱ በርከሌይ ማስተላለፍ የፈለገው ዋናው መልዕክት አውነተኛው ህልውና ቁሳዊ ነገር ሣይሆን መንፈሳዊ ነገር መሆኑን ለማስገንዘብ ነው። በዚህ አይነት አስተሳሰብ በርከሌይ ከብርሃን ላሳገኘለት ከርስቲያናዊ እምነቱ ውለታውን የሐይማኖት ተፃራሪ የሆነውን የሣይንስን ሥር መሠረቱን (ቁስ አካልን) ማፍረስ በሚችልበት የፍልስፍና አውቀቱ ለመክፈል ጥረት ማድረጉን አናያለን።

በርከሌይ

በርከሌይ ቁሳዊ ነገሮች ህልውና አልባ መሆናቸውን ለማሳየት ያቀረበው ምክንያት አስገርሞን ሊሆን ይችላል። ነገር ግን "የባሰው መጣ!" በሚያስብል ሁኔታ ከበርከሌይ በባሰ ሁኔታ ዴቪድ ሂየም (1711 - 1776) የተባለው ስኮትላንዳዊ ፈላስፋ ቁስ አካላትን መካድ አይደለም። "የህሊናዬን ህልውና ማረጋገጥ የምችልበት ማስረጃ አላገኘሁለትም፤ ስለዚህ የራሴን ህሊናዊነት አላውቅም" በማለት የራሱን ህልውና ካደ።

እንደዚህ አይነት አስተሳሰቦች ናቸው ለአንዳንድ ሰዎች ፍልስፍና የአብደት አስተሳሰብ መስሎ እንዲታያቸው የሚያደርጋቸው። ለነገሩ "ራሴን አላውቅም" ብሎ የራሱን ህልውና ከመካድ ውጭ ምን አይነት አብደት ይኖራል ብሎ ማሰብ ይቻላል? የፈላስፋዎችን አስተሳሰብ ማጥናት ስንጀምር እንደዚህ አይነት ስሜቶች ያመጡብናል፤ ነገር ግን እነዚህ ሰዎች ፈላስፋዎች መሆናቸውን አንርሳ፤ ፈላስፋ አሳማኝ ምክንያት ሣይዝ መቸ ይናገርና!

በርከሌይ ቁስአካልን እንዲከድ ያስገደደው የእግዚአብሔርና የቤተክርስቲያን ፍቅር አስገድዶት ብቻ ሳይሆን የነገሮች የመንስኤና የተገብሮት (የምክንያትና ውጤት - cause and effect) ግንኙነት ምስጢር አልፏል ብሎት ስለተቸገረ ነበር። በሀዋሳቶቹ የሚሰሙት ነገሮችና በሀሊናው ያለው ሃሳብ ከቁሳዊ ነገሮች ጋር ያላቸውን ግንኙነት እንቁቅልሽ ሆኖበታል፤ በዘመኑ ተጽዕኖ ፈጣሪ የነበረው የመካኒክስ ሣይንስ እንኳ ሊረዳው አልቻለም። ነገር ግን በርከሌይ ቁስ አካልን ይካድ እንጅ የራሱን ሀልውና አልካደም - የሀሊናዬ ውስጠ ድርጊት ግንዛቤው (ሰሜቱ) ስላለኝ መኖሪን አረዳለሁ - የሀሊናዬ that I exist because I have an awareness of my mental operation" ነበር ያለው።

ሌጄቢድ ሂዩም ግን በርከሌይ የራሱን ሀልውና ያረጋገጠበት አመክንዮ አልተዋጠለትም። ስለ ራሱ ሀልውና አርግጠኛ ሁኖ እንዳይናገር የተቸገረበት ነገር በአዕምሮና በሃሳብ መካከል ያለው ግንኙነት ነው። ግላዊ ማንነታችን (self) የሚገለጸው በሀሊናችን ነው፤ የሀሊናን ሀልውና ማረጋገጥ አስከልተቻለ ድረስ ደግሞ የራሱን ሀልውና ማረጋገጥም አይቻልም። ዴቪድ ሂዩም በአርግጠኛነት አውቀዋለሁ የሚለው ነገር በሀዋሳቶቹ አየተሰማው ያለው ነገር (live sensation) በሂዩም አጠራር - impression - እና በሰሜት ሀዋሳቶች ተደጋጋሚና ተያያዥነት ያለው ግንኙነት የሚፈጠር ሃሳብ (idea) ነው። ሁለቱንም ሂዩም በአንድ ላይ - perception - ብሎ ይጠራቸዋል። በሰሜት ሀዋሳቶቹ አሁን አየተሰማኝ ያለው ነገር እና በእነዚህ ሰሜቶች አማካኝነት ከተፈጠረብኝ ሃሳብ ውጭ ምንም የማውቀው ነገር የለም ይላል ሂዩም። ነገር ግን ሃሳቤ ከሀሊናዬ ጋር ያለው ግንኙነት ምን እንደሚመስልና ግንኙነቱ በሁለቱ መካከል ስለ መኖሩ ልረዳበት የምችልና የማረጋገጥበት መንገድ ስለማይኖር ሀሊና አለኝ ብዬ መናገር አልችልም፤ በዚህ ምክንያት ግላዊ ማንነቴን - እኔነቴን - ማወቅ አልችልም በማለት ስለራሱ ሀልውና አርግጠኛ ያልሆነበትን ምክንያት ያስረዳል።

"እኔ ብዬ ስለምጠራው ነገር ዘልቄ ስገባ ሁልጊዜ አንድ ወይም ሌላ ወደ ሆነ ሃሳቤና ሰሜቴ ላይ ራሴን አገኘዋለሁ፤ ሙቀት ወይም ቅዝቃዜ፤ ፍቅር ወይም ጥላቻ፤ ስቃይ ወይም ደስታ። ከእነዚህ ሰሜቶች ውጭ ራሴን ማግኘት ፈጽሞ አይቻለኝም።"

143

"When I enter most intimately into what I call my self, I
always stumble on some particular perception and never
can observe anything but the perception."⁵⁵

ከህሊናው ህልውና ተነስቶ የራሱን ማንነት መረዳት ስላልቻለ ሂደም የሰውን
ተፈጥሮ በአጠቃላይ የተረዳው የስሜት ክምችት (bundle of sensation)
አድርጎ ነው።

በርከሌይም ሆነ ሂደም አንደዚህ አይነት ድምዳሜ ላይ መድረስ ከባድና
የማይታመን ነገር ሊሆን እንደሚችል ተሰምቷቸዋል። ይሁን እንጂ
አካዳሚክ አምነት ሁልጊዜ በመረጃ መደገፍ አንዳለበት ስለሚያምኑ መረጃ
ያጡበት ነገር ሲያጋጥማቸው መጠራጠር ብሎም መካድ አማራጭ የሌለው
ሁኖ እንዲሰማቸው አድርጓቸዋል። የ20ኛው ክፍለ ዘመን የኳንቲም የሌለው
የፓርቲክል ፊዚክስ የገለጠውን የሞገድን ምስጢር ቢረዳት ነገር ስለሆነ
አይነት የተሳሳተ ግንዛቤ ባልደረሱ ነበር። ለነገሩ የዳሳሽነት (empiricism)
ፍልስፍና በዘመኑ የነበረውን የሳይንስን ከፍተተ አመለካከት ነበር።

5.3.2 መለኮታዊነትን የሚያገናኝረው የፕሌቶ ሥነ-አውቀት

አውቀት መለኮታዊ ማንነት እንደሚሰጥ የተናገረው የፕንታዊቷ ግሪክ
ፈላስፋ የሆነው ፕሌቶ ነው። ለፕሌቶ ሰው ብቻ አዋቂ ነው፤
የሚያውቀውም ህሊናችን (ነፍሳችን) ነው። የሚታወቁት ደግሞ ከዚህ
ዓለም ውጭ በሚገኘው በሌላኛው ዓለም ውስጥ የሚገኙ ሀሳባዊ ህልውና
ያላቸው ፍጹምና ዘላለማዊ ነገሮች ናቸው። ለፕሌቶ አውቀት የነፍስ
ትውስታ (recollection) ነው። ነፍስ መገኛው ከዚህ ዓለም ሳይሆን ከዚህ
ዓለም ውጭ ካለው ዓለም ነው። ነፍስ ፍጹማዊ ነገሮች ከሚገኙበት
ሌላኛው ዓለም ተለይቶ ከሰው ጋር በተዋህዶ ይኖራል፤ የነፍስ መገኛውም
በህሊና ውስጥ ነው። በዚህ መሠረት ነፍስና ህሊና አንድ ናቸው።

ነፍስ ከአካል ጋር ሲዋኸድ በአካላዊ ስሌቶችና ህውስታዎች ይዋጣል፤
ከስሜት ህዋሳቶች በሚያገኘው ተለዋዋጭ መረጃ መሠረት ስለተለዋወጠ
ዓለም ብዥታ ይፈጠርበታል፤ በሌላኛው ዓለም ሲኖር የሚያውቃቸው
ፍጹም የሆኑ ነገሮችንም ይረሳቸዋል። በአድሜ መጨመር በሚገኝ
ብስለትና በትምህርት ከሚገኝ አውቀት ህሊና (ነፍስ) ከስሜታዊ
ህውስታዎች በላይ መሄድ የማይለዋወጡ፤ ፍጹምና ዘላለማዊ የሆኑ ሀሳባዊ
ህልውና ያላቸውን ዳግም በማስታወስ መረዳት ይጀምራል።

ሀሊና (ነፍስ) ቋሚ የሆኑ ፍጹም ነገሮችን መረዳት ተፈጥሮው ነው፤ ተለዋዋጭ ነገሮችን መረዳት ደግሞ የሰሜት ህዋሳት ተፈጥሮና ተግባር ነው። በሰሜት ህዋሳት የምንረዳቸው ነገሮች እውነት ሊሆኑ ይችላሉ፤ እውቀት ግን እይሆኑም፤ እውቀት በምከንያታዊነት ላይ የተመሠረተ ሀሊናዊ ግንዛቤ ነው። እውቀት አይለዋወጥም። በዚህም ዓለም ያሉ ነገሮች ግን ተለዋዋጭ በመሆናቸው ሊታወቁ አይችሉም። በዚህ መሠረት በሰሜት ህዋሳቶቻችን ከሚኖረን ተራ የሆነ ግንዛቤ ውጭ የምንኖርበትን ዓለም ልናውቀው አንችልም።

በሌላኛው ዓለም የማይለዋወጡ ፍጹም ነገሮች በመኖራቸው ለሀሊናዊ ግንዛቤ የተመቹ ናቸው፤ ይህ ማለት ማወቅ የምንችለው ከምንኖርበት ዓለም ውጭ ያለውን ሌላኛውን ዓለም ነው። ሀሊናችንን ከአካላዊ ፍላጎቶች በላይ እንዲሆን ማድረግ ከቻልን ከፍተኛ የሆነ የመረዳት ሀቅመን መጠቀም ስለሚያስችለው ሀሊናችን ፍጹም ነገሮችን መረዳት ይደርሳል። ሰው የሀሊና ሀቅመን እሚጠ መጠቀም ከቻለ ደግሞ ራሱን ከተራ ስብዕና አውጥቶ ፍጹም ነገሮችን ማወቅ የሚያስችለው መለኮታዊ

ፕሌቶ

ማንነትን ማግኘት ይችላል ማለት ነው። ከዚህ መረዳት የሚቻለው ሰው በእውቀቱ መለኮታዊነትን መለበስ እንደሚችልና መለኮታዊነትን ካገኘ ደግሞ ሰው የማይሞት ሁኖ መኖር ይችላል ማለት ነው። በዚህ መሠረት የሰው ልጅ የመጨረሻ ግብ ወይም ለህይወቱ ትርጉም የሚያገኘው በእውቀት መሆኑን ነው፤ ከእውቀትም በሌላኛው ዓለም የሚኖሩ ፍጹማን ነገሮችን እየተረዳ የመለኮትን ባህሪ ተካፍሎ በመኖር ፍጹም ደስታን ማግኘት መቻል ነው።

"... he who has been earnest in love of knowledge and of true wisdom, and has exercised his intellect more than any other part of him must have thoughts immortal and divine, if he attains truth, and in so far as human nature is capable of sharing in immortality, he must altogether be immortal, and since he is ever cherishing the divine power and has the divinity within him in perfect order, he will be singularly happy."⁵⁶

5.4 አስገራሚው የፖለቲካ ፍልስፍና

ፈላስፋ በምንም ጉዳይ ቢሆን ለሰው ልጅ መልካሙን ይመኛል፤ መልካም የሆነ ኦሮ መኖር የሚችልበትን መንገድ ያሳያል፤ ምንም እንኳን የሚያሳዩት መንገድ እንደፈላስፋው ለመለካከት የተለያዩ ቢሆንም፡፡ እንዳንጾች መልካሙን ህይወት በመልካም መንገድ የሚሳካባትን ሥልት ያሳያሉ፤ ህጋዊና ሥነ-ምግባራዊ መንገዶችን በመጠቀም አኩልነት፣ ነፃነት፣ ዕድገት፣ ሰላም፣ ፍትህ - - - የሚገኝበትን ስልት ጥቅም ላይ እንዲውል ያመለክታሉ፡፡ ከዚህ ተቃራኒ በሆነ መንገድ ፈላስፋ ይቆማል ተብሎ አይጠበቅም፡፡ ነገር ግን በፈላስፋዎች መንደር እጅግ በጣም የተለዩ ነገር የሚያሰቡ ፈላስፋዎች አይጠቀሙ፤ መልካምን በመልካም ሳይሆን መጥፎ ነገር በመስራት መልካም ነገር ይገኛል የሚል አስተሳሰብ ያራመዱ ፈላስፋዎች ይኖራሉ፡፡

እንደዚህ አይነት ፈላስፋዎች ቁጥራቸው ጥቂት ቢሆን ይችላል፤ አስተሳሰባቸው ግን የተለዩ ስለሆነ አስደናቂ መሆኑ አይቀርም፡፡ ከዚህ በተጨማሪ የፈጠሩት ተጽዕኖ እጅግ ከባድ በመሆኑ ፍልስፍናቸው ምን እንደሚመስል ማየት አስፈላጊ ይሆናል፡፡ በዚህ ርዕስ ስር የምመርጥላችሁ የጣልያን ፈላስፋ የሆነውን የኒኮሎ ማካቪሌን (1469 - 1527) አስደናቂ የፖለቲካ ፍልስፍና ነው፡፡ ማካቪሌ አስደናቂ የሆነውን የፖለቲካ ፍልስፍናውን ያፈለቀው ወህኒ ቤት ውስጥ ሁኖ ነበር፤ የሚገርመው ፍልስፍናው ወህኒ ቤት ያገሩትን ጠላቶቹን እንዲያገለግል አድርጎ ማዘጋጀቱ ነበር፡፡

የማካቪሌ አላማ በጊዜው በከልል መንግስታት ተከፋፍላ የነበረችውን ጣልያንን ወደ እንድነት ማምጣትና እንደ ፈረንሳይ ያሉ ሐገራት ይከተሉት የነበረውን በህዝብ ተወካዮች የሚመራ በሪፑብሊክ ሥርዓት እንድትተጻደር ማስቻል ነበር፡፡

ይህ በጎ የሆነ አላማ ነው፤ ሃሳቡ ለጣልያዊያን ሁሉ መልካም ነበር፡፡ ይሁን እንጂ ይህን የተቀደሰ ዓላማ ለማሳካት መልካም በሆኑ ህጋዊ ዘዴዎች ማሳካት እንደማይቻል ተረዳ፡፡ የከልል መንግሥታት፣ የቤተ - ክርስቲያን የአካባቢ መሪዎች የግል ጥቅማቸውን የሚያሳድዱ፣ ጉበኞችና ህዝብን የሚበድሉ መሆናቸውን ተረዳ፡፡ በህዝቡም ዘንድ ያለው ችግር እጅግ ቢሆን መሆኑን አየ፡፡ ማካቪሌ የራሱን ህዝብ እንዲህ በማለት ይወቅላል፡ የፈለገ ነገር ቢደረግላቸው የማይረኩ፣ የማይታመኑ፣ ምስጋና የማያውቁ፣ ሰግብግቦች፣ ቀናተኞች፣ ሰነፎች፣ አጉረምራሚዎች፣ ሐሜተኞች፣ ድንጉጥና በቀላሉ አኩራፊዎች፣ አያልፍልሾች፡፡ በህዝቡም ሆነ በመሪዎች ዘንድ እንደዚህ አይነት ችግሮች በሰፊነት ሁኔታ የጣልያንን እንድነት ማምጣትም ሆነ የሰላጠነ የመንግስት ሥርዓት መገንባት እንደማይቻል ማካቪሌ ተረዳ፡፡

ጠንካራና ህጋዊ ብሔራዊ መንግስት ለመመስረት አስቀድሞ እነዚህ ችግሮች መወገድ እንዳለባቸው ተገነዘቡ።

ለሪፑብሊክ ሥርዓት የሰለጠነ፣ ህጋዊና ሥነ - ምግባራዊ ኑሮ መምራት የሚችል ህዝብና መሪ ያስፈልጋል። እንደዚህ አይነት የተመቻ ሁኔታ አስከፊጠር ድረስ ግን መሸጋገሪያ የሚሆን መንግስት ያስፈልጋል። መሸጋገሪያ መንግስቱ መምራት ያለበት ፈላጭ ቆራጭ በሆነ መሳፍንታዊ መንግስት (princedom) ሊሆን እንደሚገባ ማካሄጡ ያምናል።

በዓለም ላይ ሊኖሩ ከሚችሉ የመንግስት ሥርዓቶች ይልቅ ማካሄጡ በአንድ ኃይለኛ አምባገነናዊ ግለሰብ የሚመራ መንግስት እንዴት የጣልያን አንድነትና የሰለጠነ መንግስት ምስረታ ሊያሳካ ይችላል ብሎ ሊያምን ቻለ? ይኼን አይነት አመለካከት እንዲይዝ ያደረጉትና ፍጹም ሊረሳቸው የማይችሉ ገጠመኞች አሉት። ገጠመኞቹን እንያቸው።

- የመጀመሪያው በ20ዎቹ አድሜ እያለ የሳቫናሮላን መረሽን የተመለከተው ነው። ሳቫናሮላ የፍሎረንስ ግዛት ተወዳጅ መሪ ነበር። ይሁን እንጂ በግዛቱ የሚገኙ የፖለቲካ ሠዎችና የሐይማኖት መሪዎች በሳቫናሮላ ላይ ደባ ፈጸሙበት፤ ገደሉትም። በዚህ ድርጊት አኩይ የሆነ ነገር ሁሉ ኃይል ካገኘ መልካም የሆነን ሁሉ ሊያጠፋ እንደሚችል ተረዳ። በዚህም የዋህነት፣ መልካምነት፣ ተወዳጅነት - - - በፖለቲካ ውስጥ ዋጋ ላይኖራቸው እንደሚችል ይሰማው ጀመር።

- ሁለተኛው የሮማግና ግዛት ገዥ የነበረው የሴሳር በርኒያ የአስተዳደር ዘይቤ ነው። በተለይ በአንድ ወቅት ይህ ሰው ራሚሮዲ አከሪ በተባለ ሰው ላይ የፈጸመውን አደረሰውም። ዲአከሪ በበርኒያ ሥር አመራር ሰጭ ነበር። ዲአከሪ በሚያወጣቸው ተቀባይነት የሌላቸው ፖሊሲዎች በህዝቡ ዘንድ የተጠላ ነበር። በርኒያ የህዝቡን አመኔታ ላለማጣት ሲል ዘግናኝ የሆነ ነገር በዲአከሪ ላይ ፈጸመ። ዲአከሪን በቢላዋ አረደው፤ ፊሳውንና በደም የተጨማለቀውን ቢላዋ አደባባይ ላይ ጥሎት ሲሄድ ማካሄጡ ተመለከተ። ይህ ሰቅጣጭ ድርጊት ሦስት ነገሮችን እንዲገነዘብ አደረገው። "መሪ ማለት፣ ፖለቲካ ማለት ይህ ማለት ነው" የሚል ነገር እንዲሰማው አደረገው። ሌላው ህዝቡ የሚፈራው መሪ ካለ ታማኝ ሁኖለት በሥሩ ሊኖር እንደሚችል ተገነዘበ። ከዚህ ድርጊት የተረዳው ዋናው ቁም ነገር ግን እንደበርኒያ አይነት ሐይለኛ መሪ ከተነሳ ጣልያንን አንድ ሊያደርጋት እንደሚችል ተማመነ።

- ሦስተኛው አርሱ ራሱ ለአሰር መዳረጉ ነበር። ፍልስፍናውን ደግሞ አንዲታሠር የሐሰት ማስረጃ ባቀረቡበት ላይ ያለውን ጥላቻ ለመግለጽ፤ ላሠሩት ደግሞ ዛሬ የደገፋችሁ ህዝብ ነገ ሊቃውንትህ ይችላል፤ ስለዚህ ማሰብ ያለባችሁ የመንግሥታችሁን ጥንካሬ ጠብቃችሁ መቆየት እንጅ ለህዝቡ ሊሆን አንደማይገባ መልዕክት ለማስተላለፍ ነበር።
- ከዚህ ጋር የተያያዘው ሌላው ጉዳይ መሻሻል አይቶበት የማያውቀው የህዝቡ ሥርዓት አልበኝነት ነው። በዚህ ምክንያት ለብልሹ ህዝብ ቀጥቆጦ የሚገዛው መንግሥት የሚገባው መሆኑን አንዲያምን አደረገው።

በእነዚህ ሁሉ የህይወት ልምዶችና ግንዛቤዎች ተነሳሰቶ የጣልያንን አንድነት ሊያስገኝ የሚችል የቦርጌያ አይነት መሪ ያለው የፍሎሬንስ መንግሥት ሊሆን አንደሚገባ ተረዳ። የፖለቲካ ፍልስፍናውን የገለፀበት “መስፍን” - The Prince - የሚለው መጽሐፍ ያዘጋጀው በዋናነት ይኼን መንግሥት ለማጠናከርና ለጣልያን አንድነት ለማነሳሳት ነበር።

የዚህ ክልል ገዢ የሚሆነው መስፍን ህዝቡን በምን መንገድ ቢመራ ነው ታላቅ የሆነውን የጣልያንን አንድነት ሊያሳካ የሚችለው? እዚህ ላይ ነው አንግዲህ የማካሄጤ ፍልስፍና አስገራሚ የሚሆነው። ምን አይነት መሪ ያስፈልጋል? የማካሄጤ መልሶች የሚከተሉት ናቸው።

ሀ. መሪ ሥነ - ምግባርን አሸቀንጥሮ መጣል አለበት።

ህዝቡ በከፋበት ዘመን ከመሪ መልካምነት ሊጠበቅ አይገባም ይላል ማካሄጤ። መሪው በባህሪው መጥፎነት ኖሮበት ሳይሆን መጥፎ ህዝብ መጥፎ መሪን ስለሚያመጣ ነው። ህዝቡ ሥነ - ምግባር የጎደለውና ሥርዓት የማያውቅ ከሆነ በዚህ ሁኔታ አንድ መሪ የራሱን ደህንነት መጠበቅ ግዴታ ውስጥ ይገባል። ለዚህ ያለው ብቸኛ አማራጭ ኃይልን በመጠቀም ጨካኝነቱን ማሳየት ነው። ህዝቡ ገልበጥባጣ በመሆኑ መሪ ህዝቡን ማመን የለበትም፤ ህዝቡን ከማመን ይልቅ የራሱን ማንነት እንደሁኔታው እየቀያየረ መኖር ያስፈልገዋል። በዚህ ሁኔታ ማካሄጤ ፖለቲካን ከሥነ - ምግባር የሚነጥል ፍልስፍናን አቀረበ።

ለ. መሪ የሐይማኖተኝና የቅድስና ህይወት ሊኖር አይገባም።

ማካሄጤ ሲናገር ሐይማኖትን ህዝብ ይከተላው እንጅ መሪ ሊከተለውና ሊኖርበት አይገባም። መሪ ሐይማኖተኝ ከሆነ ትሐት ይሆናል፤ ትህትና ደግሞ ደካማ ያደርጋል። መሪ ደካማ ከሆነ በዙሪያው ያሉት ጠላቶች ሰልባ ይሆናል።

ሐ መሪ ለሰልጣን ሕጋዊነት መጪነት የለበትም፡፡

ለማክሼሌ ህጋዊ መንግስት የሚያስፈልገው መረጋጋት ባለበት ሆኖ ውስጥ ነው፡፡ መረጋጋት ከሌለ ህግም ቢኖር ተግባራዊ አይሆንም፤ ህግ አልበነትንም በህግ መመለስ አይቻልም፡፡ ህግ በጠፋበት ዘመን ህጋዊ ሥርዓት መፍጠር የሚቻለው ጸጥ - ለጥ አድርጎ በጉልበት መግዛት ሲቻል ነው፡፡ "መልካም ህግ ያለመልካም ከንድ ሊኖር ስለማይችል ከህግ ይልቅ የበረታች ከንድን አመርጣለሁ" ይላል ማክሼሌ፡፡

"Since there can not be good laws with out good arms, I will not consider laws but speak of arms."

ማክሼሌ

መጥፎ ህዝብ የመንግስት ቅጣት ስለሚፈራ ሣይወድ በግድ ሥርዓት ይይዛል፤ ስለዚህ መሪ ለመወደድ ከመጣር ይልቅ ለመፈራት ቢጥር የተሻለ ነው፡፡ መሪ ይላል ማክሼሌ - የመንግስትን ሥልጣን ለመያዝ ህጋዊ መንገድ ከመጠበቅ ይልቅ በራሱ ኃይል ሊተማመን ይገባዋል፡፡ በዚህ አመለካከት ማክሼሌ የመንግስት ሥልጣን ህጋዊ ሥርዓት የተሳሰሩበትን ገመድ በጥሶ ጣለው፡፡

መ. መሪ አስመሳይና አታላይ መሆን አለበት

ያልተረጋጋን የፖለቲካ ሁኔታ ማለፍ የሚችሉት ተንኮለኛ ሰዎች ናቸው ብሎ ማክሼሌ ያምናል፡፡ ተንኮለኛነቱ ለደህንነቱ በጣም አስፈላጊ ነው፡፡ ተንኮለኛነቱ የሚገለፀው ደግሞ ህዝቡን ለማሳሳት አስመሳይ ሁኖ ስለሚቀርብ ነው፡፡ መሪ ጥሩ ሰው ሳይሆን ነገር ግን ጥሩ ሰው መስሎ ህዝቡን መቅረብ አለበት፡፡ በዚህ ጊዜ አስመሳይነቱን ህዝቡ አንዳያውቅበት መጠንቀቅ አለበት፤ ለህዝቡ ሐቀኛ መስሎ ነው መታየት ያለበት፡፡ የህዝቡን ድጋፍ ለማግኘት ደግ መስሎ መታየት፤ ለፍትህ፤ ለአኩልነት፤ ለሰባዊነት የቆመ መስሎ መታየት አለበት፡፡ ነገር ግን በተግባር ከአነዚህ አሴቶች በተቃራኒ ሁኖ መኖር አለበት፡፡ ተቀናቃኞቹን ደጋፊ መስለው በዙፊያው ለየኖሩ ደባ የሚሠሩበትን ምቹ ሁኔታ ባገኘ ቁጥር ያለምንም ርህራሄ ማጥፋት አለበት፡፡ መሪ እንደ ተኩላ የራሱን

እኩይነት በማይነቃ መልኩ ሸፍኖ መያዝ አለበት። ሊያጠቃቸው የሚፈልጋቸውንም የዋህ፣ ደካማና በአነርሱ ላይ ከፋት የማያሰብ መስሎ በመታየት ሊያዘናጋቸውና ባላሰቡት ጊዜ ሊያጠቃቸው ይገባል። ለፖለቲከኛ ብልጠት ወሳኝ ነው። እንኳን ሰውና ማካሼሌ ሲናገር - ወጥመድ ውስጥ አይግባ እንጂ እንባም በወጥመድ ከተያዘ ራሱን ማዳን አይችልም።

* * * * *

ማካሼሌን ዝነኛ ያደረገው የፖለቲካ ፍልስፍናው ይህ ነው፤ በተንኮልና በብልጠት የራሱን ደህንነት ከመጠበቅ አልፈን አላማችን ማሳካት እንደምንችል ያመለክተናል። ስለ ማካሼሌ ጠንካራና ደካማ ጐኖች ብዙ ብዙ ተብሏል። በዚህ አጭር ጽሑፍ ሁሉንም ማካተት ስለማይቻል ቀሪውን የማካሼሌን ነገር ለአርሰዎ አተወዋለሁ። በዚህ ርዕስ ሥር የመጨረሻ ክፍል የሚሆነው አሰደናቂ የፍልስፍና አመለካከት ስለ አቀረበው የሀገራችን ፈላስፋ ይሆናል።

5.5 መጽሐፍ ቅዱስን የተገዳደረው ዘረያቆብ

ፈላስፋዎች ለፍልስፍና የከፈሉትን መስዋዕትነት ባየንበት ርዕስ ከሀሰተኞች ጋር ተመሳሰሎ ከበሬታን አግኝቶ ከመኖር ይልቅ ላመኑት እውነት ሲሉ ራሳቸውን መስዋዕት ለማድረግ እንደመረጡ አይተናል። እንዳንድ ፈላስፋዎች በአሰቃቂ ሁኔታ ለሞት የተዳረጉት የቤተክርስቲያንን ቀኖና በመቃወማቸው ሲሆን ከእነዚህ ውስጥ የተወሰኑት የክርስቶስን አምላክነትም ሣይቀር በመካዳቸው ጭምር ነበር። ዘረያቆብ (1599 - 1692) እውነትን በመፈለጉ ጠላቶች ተነሱበት፤ ለጥቃታቸው ሰለባ ከመሆኑ በፊት መሰደድ እንዳለበት ራሱን አሳመነ። ፈጥኖም ጉዞ ጀመረ፤ በመንገድ ላይ አያለ ተከዜ ሸለቆ ከሚገኝ ዋሻ ውስጥ ራሱን ደብቆ ቢኖር የተሻለ እንደሆነ ተሰማው። ዘረያቆብ በሰው ላይ ተስፋ ቢያጣም በሸለቆ ዋሻ ውስጥ መኖር መረጠ እንጂ ህሊናውን ከጾ ከግብዞች ጋር መኖር አልመረጠም። ዋሻው ከሰው ተሻለና የአሰደናቂ ፍልስፍና ባለቤት እንዲሆን አገዘው።

በዋሻ ውስጥ ሲኖር የተገለጠለት እውቀት ከማንኛውም ፈላስፋ ይልቅ መጽሐፍ ቅዱስንና የተለያዩ ሐይማኖቶችን እምነት ለመተችት ያስቻለው ነበር። ዘረያቆብ በኖረበት ዘመን ይቅርና በአሁኑ ጊዜም ቢሆን የቤተክርስቲያን ትምህርቶችንና የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎችን ለመተችት የሚደፍር ማን ይኖራል? ሁሉም ነገር ከሐይማኖት አንፃር ይታይ በነበረበት ዘመን እየኖረም ቢሆን ዘረያቆብ በሐይማኖቶች ውስጥ ያለውን ችግርና በመጽሐፍ ቅዱስ ውስረጥ ያሉትን ተቀባይነት የሌላቸውን አስተሳሰቦች

ለማጋለጥ ወደ ጳላ አላለም። ይህ የማያመለከተው ፈላስፋ የራሳቸውን ላይነት መከራ ይድረስበት እንጅ ለአመነበት ነገር ሚቻ መሆኑን ነው።

ዘረያቆብ በዘመኑ "አሉ" ከሚባሉት የአርቶዶክስ ሊቃውንት አንዱ ሁኖ አያለ በራሱም ሐይማኖት ሆነ በሌሎች ሐይማኖቶችና ቅዱሳን መጽሐፍት ላይ ተቃውሞውን ለመግለጽ ያስገደደው ነገር ምንድን ነው? እንደማየነውም ፈላስፋ ሁሉ ዘረያቆብ እውነትን ፈላጊ ነው፤ እውነት በሆነው ነገር ላይ ብቻ ለመኖር ደግሞ የግድ ወደ ምርምር መግባት ስለነበረበት በጊዜው በሀዘቡ ላይ ከባድ ችግር አየፈጠረ የነበረው በሐይማኖቶች መካከል የተፈጠረው ውዝግብ ስለነበርና የውዝግቡ መንስኤ ደግሞ በቅዱሳን መጽሐፍት ውስጥ ያሉት ስህተቶች ሊሆኑ እንደሚችሉ በመገንዘብ ለችግሩ መፍትሔ ያገኝ ዘንድ ሐይማኖቶችንና ቅዱስ መጽሐፍትን መመርመር ከዚያም በውስጣቸው ያለባቸውን ስህተት በማጋለጥ ሊጋፈጣቸው በመወሰኑ ነው።

ይህን ሲያደርግ ከሌለው ሀዘብ የተለዩና ያልተለመደ ነገር አያደረገ እንደሆነ ተሰምቶታል። ተራው ሀዘብም ሆነ የተማሩ የተባሉት እምነታቸውን መርምረው ለመከተል ፍላጎት የላቸውም። ወላጆቻቸው ያቆዩአቸውን እምነት እንዳለ ከመከተል ውጭ ሌላ የሚያደርጉት ነገር የለም። ዘረያቆብ እንደሚረዳው የአንድን እምነት እውነታ ፈትሾ ለመከተል ቀላል አይደለም፤ ከፍተኛ ትዕግስት የሚጠይቅ ከባድ ሥራ ነው። በእንደዚህ ላይነት አስቸጋሪ ፈተናዎች አልፎም ቢሆን ግን እውነት የሆነው ነገር ላይ መድረስና እውነትን መከተል ያስፈልጋል። ይህ የዘረያቆብ አመለካከት ከግሪክ ፈላስፋው ሶቅራጥስ ጋር ያመሳስለዋል፤ ሶቅራጥስ "ተፈትኖ ያልተያዘ ህይወት አርባና የለውም" ይላልና።

ሶቅራጥስ እውነትን ለማወቅ ሰዎችን ይጠይቅ ነበር። ዘረያቆብ ግን ሰዎችን - ምሁራን የተባሉትን ጭምር - መጠየቅ አስፈላጊ ሁኖ አልታየውም። ምክንያቱም ማንም ቢሆን የራሱን አያዋደደ የሌለውን ስለሚያንጸሐስ እውነት የሆነው ነገር ላይ ለመድረስ የሚያስችል እውቀት ከአነርሱ ማግኘት እንደማይችል መረዳት በመቻሉ ነበር። ታዲያ ከዚህ ሌላ ምን አማራጭ ይኖራል?

ዘረያቆብ ብዙ ካሰበ በኋላ በሰዎች ከመተማመን ይልቅ በራሱ ቢተማመን የተሻለ እንደሆነ ተረዳ። ራሱን የእውነት መገኛለማድረግ የሚያስችሉት ሁለት መንገዶች እንዳሉ ተረዳ። የመጀመሪያው አየተነገሩ ያሉትን ሁሉ በንጹህ ህሊና (ሚዛናዊ በሆነ አስተሳሰብ) መመርመር። ንጹህ ህሊና አግዚአብሔር ለሰው የሰጠው ብርሃን ነው ይላል ዘረያቆብ። የተባለው ነገር በንጹህ ህሊና ሲታይ ሚዛን የሚደፋ ሁኖ ከተገኘ እውነት መሆኑን በመረዳት መከተል፤ ከህሊና ጋር የማይሰማማ (ንጹህ ህሊና የማይቀበለው) ሁኖ ከተገኘ ግን ስህተት መሆኑን በመረዳት የሚባለውን ነገር ከመከተል

መቆጠብ። ሁለተኛው አየተነገሩ ያሉትን ትምህርቶች ከተፈጥሮ ህግና ሥርዓት ጋር ማመዛዘን። ለዘረዳቆብ ተፈጥሮ የአግዚአብሔር ሥራ ውጤት ነው - የአዋቂነቱም መገለጫ ነው። አየተነገረ ያለው ከተፈጥሮ ህግና የሚሰማማ (አብሮ የሚሄድ) ከሆነ እውነት እንደሆነ በማረጋገጥ መከተል ያስፈልጋል፤ የተፈጥሮን ሥርዓት የሚጥስ ትምህርት ከሆነ ግን የአግዚአብሔርን ሥራና እውቀት መቃወም በመሆኑ ትምህርቱ ስህተት እንደሆነ በመረዳት እርግፍ አድርጎ መተው ያስፈልጋል። በእነዚህ ስህተት የእውነት ሚዛኖች በመጽሐፍ ቅዱስም ሆነ በሐይማኖቶች ውስጥ ያሉ አስተምህሮዎችን እንድ በንድ፤ ይፈትሻቸው ጀመር። የዋሻው ኦሮም ለተመሰገጠ ምቹ ሁኖ ስላገኘው አዚያው ዋሻው ውስጥ ሁኖ ምርምሩን ቀጠለ።

ከሁሉ በፊት "በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተነገሩት በሙሉ በእርግጥ እውነት ናቸውን?" የሚል አንድ መሠረታዊ ጥያቄ አነሳ። ለዚህ ጥያቄ መልስ ያገኝ ዘንድ መጽሐፍ ቅዱስን ገጽ - በገጽ አያገላበጠ ይፈትሽው ጀመር። ጥቅም ላይ ካዋላቸው ሁለቱ መስፈርቶች አንፃር በግብፅና በሲና ተራራ በሙሴ ተፈጽሟል ተብሎ ሲነገር የነበረው ተዓምራቶችና በሙሴ የተደነገጉ ህጎች እውነትነት የሌላቸው፤ በተቃራኒው የሰው የፈጠራ ሃሳቦች መሆናቸውን ተረዳ። በሙሴ መጽሐፍት ውስጥ የሚገኘው ሴቶች ሲወልዱና የወር አበባ ሲፈሳቸው እንዲሁም ወንድና ሴት ግንኙነት ሲፈጽሙ በሚፈሳቸው የዘር ፈሳሽ ምክንያት እንደ አርኩስ ነገር በመቁጠር እንዲገለሉ የሚያደርገው ትዕዛዝ ስህተት የሆነ ብቻ ሳይሆን በጣም የሚያሳፍር፤ ከተፈጥሮ ህግና ከአግዚአብሔር ጥበብ ጋር የሚቃረን እንደሆነ ተረዳ።

ሰዎች ጾታዊ ግንኙነት በማድረግ ልጆችን እየወለዱ ዘራቸው እየበዛ እንዲኖሩ የአግዚአብሔር ፈቃድ ነው። ልጆች በመወለዳቸው የሰው ልጆች ዝርያ ከምድር አንዳይጠፉ ያደርጋል። በዚህ ምክንያት ጾታዊ ግንኙነት መፈጸም አርኩስት ሊሆን አይችልም፤ አግዚአብሔር የራሱን የእጅ ሥራ መልሶ ሊያቆሽሽምና። ሙሴ ግን አኩይ ነገር ነው ይላል፤ ህሊናችን ግን ይላል፤ ዘረዳቆብ የሙሴ ሃሳብ ስህተት መሆኑን ይነግረናል፤ የሙሴ ሃሳብ አግዚአብሔርን ውሸታም የሚያደርግ በመሆኑ ልንቀበለው አይገባም ይላል።

ጋብቻ ከአግዚአብሔር ፈቃድ የመጣ ነው፤ የቤተክርስቲያናት የገዳማት የድንግልና ሥርዓት ግን ጋብቻን በመከልከል የሰው ዘርን መራባት የሚገድብ በመሆኑ ከአግዚአብሔር ትዕዛዝና ፈቃድ ተቃራኒ ነው። "የገዳም ኦሮ ከጋብቻ ህይወት ይበልጣል" የሚል የቤተክርስቲያናት ትምህርት ፍጹም ስህተት የሆነና ከአግዚአብሔር የመጣ ሳይሆን ከሰው ሃሳብ የፈለቀ ነው በማለት ተቃውሞውን ገለጠ።

For in the Books of Moses, one can find a wisdom that is shameful and that fails to agree with the wisdom of the creator or with the order and the laws of creation. Indeed by the will of the creator, the laws of nature, it has been ordained that man and woman would unite in a carnal embrace to generate children, so that human beings will not disappear from the earth. Now this mating which is willed by God in his law of creation cannot be impure since God does not stain the work of his own hands. But Moses considered the act as evil; but our intelligence teaches us that he who says such a thing is wrong and makes his creator a liar. Again they said that the law of Christianity is from God, and miracles are brought forth to prove it. But our intelligence tells us and confirms to us with proofs that marriage springs from the law of the creator; and yet monastic law renders this wisdom of the creator ineffectual, since it prevents the generation of children and extinguishes mankind. The law of Christians which propounds the superiority of monastic life over marriage is false and cannot come from God. How can the violation of the law of the creator stand superior to his wisdom, or can man's deliberation correct the word of God?⁵⁷

ሌላው ዘረያቆብ የተቃወመው የመጽሐፍ ቅዱስ ከፍል በወንጌል ውስጥ የሚገኘው "ማንም ወደ እኔ የሚመጣ ቢኖር አባትና እናቱን፣ ሚስቱንም ልጆቹንም ወንድሞቹንም አህቶቹንም የራሱን ህይወት እንኳ ሳይቀር ባይጠላ ደመቀዝመራ ሊሆን አይችልም" ተብሎ በኢየሱስ ክርስቶስ እንደ ተነገረ የሚታመነውን ነው። ለዘረያቆብ ግን ይህ አረፍተ - ነገር ሰው የጨመረው ሃሳብ እንጅ የኢየሱስ የራሱ ሊሆን አይችልም። ምክንያቱም አንድ ጊዜ "እናትና አባትህን አከብር ያለ አምላክ ሌላ ጊዜ እናትና አባትህን እርጅና ባደከማቸው ጊዜ የልጅ እንከብካቤና ፍቅር በሚያስፈልጋቸው ጊዜ ጥለኻቸው እኔን ብቻ ተከተለኝ ሌላ አይችልም። አግዚአብሔር የከፋት ሥራን የሚወድ አምላክ አይደለም። እናትና አባትን መተው ይላል ዘረያቆብ እንኳን ሰው ይቅርና የዱር አውሬም እያደርገውም። "ባል ሚስቱን ይተው" ማለትም "ዝመት እንድትፈጽሟ ፈትቸሻለሁ" ማለት ስለሆነ ስህተት ነው።

ሌላው ዘረያቆብ ስህተት ነው የሚለው በሐይማኖቶች ዘንድ ተግባራዊ አገልግሎት የሰጠው የጸም ሥርዓት ነው። ዘረያቆብ የሚለው ህሊናችን የሚነግረን ለጤናችን ጠቃሚ የሆነውን ሁሉ ህልውናችንን በሚደግፍ መልኩ መመገብ እንዳለብን ነው። እንደ ቀን መብላት ሌላ ቀን አልበላም ጾም ነው ማለት፤ ቀን መጸም ማታ መብላት ጤናን እደጋ ላይ ከመጣል ውጭ የሚጠቅመው ነገር የለም፤ እግዚአብሔርንም በጾም ማስደሰት አይቻልም። ህይወታችን ለመጠበቅና ለእግዚአብሔር ምስጋና እንዳናውለው ሥርዓት እከል ይፈጥርብናል። ምግብ የእግዚአብሔር ሰጠታ ነው፤ የጾም ግን ከእግዚአብሔር ስጦታ ራስን ማገድ ነው። እንዳንጾች ጾም መጾም እምሮትን ስለሚገድል ለመንፈሳዊነት ይጠቅማል ብለው ያስባሉ። ሥጋዊ የሥጋን ስሜት መግደል ተገቢ አይደለም ይላል ዘረያቆብ። ነገር ግን መፈጸም ቢሆን እንኳ በተገቢውና እግዚአብሔር በፈቀደው ግንኙነት አስከተፈጸመ ድረስ ስህተት አይደለም። በአጠቃላይ ጾም ሰው መንገድ ሥርዓት በመሆኑና እግዚአብሔር ከሰጠን ተፈጥሯችን ፍላጎት ተቃራኒ በመሆኑ ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም።

በመጨረሻ ዘረያቆብ እምሮ የተቃወመው እግዚአብሔርን የእንደ ህዝብ - የእንደ ሀገር - እምላክ አድርጎ የሚገልፀው ከፍል ነው። አይሁዶች እግዚአብሔርን የአስራኤል እምላክ ብቻ አድርገው ይረዱታል። መሴ የተላከው ለእነርሱ ብቻ እንደሆነ ይናገራሉ። ዳዊትም፤ ሐዋርያትም የእግዚአብሔር ምስጢር የተገለጠው ለእነርሱ ብቻ እንጅ ለሌላ ህዝብ አንዳልሆነ ይናገራሉ። ኢየሱስ ክርስቶስም የተላከው ለእነርሱ (ለሰዎች) እንጅ ለሌሎች ህዝቦች (ለውሾች) አንዳልሆነ በወንጌል ይናገራል። በሀገራችንም ፈረንጆች (ካቶሊኮች) “እውነቱ ለእናንተ አልተገለጠም፤ እኛን ስሙን ይሉናል”፤ እኛም መልሰን እንደዛው እንላቸዋለን። መስሊሞችም እንደዛው ይላሉ። ይህ ሁሉ ግን ስህተት ነው ይላል ዘረያቆብ፤ ምክንያቱም እውነት እንደ ነውና፤ እውነት እንደ ከሆነ ደግሞ ልዩነት ሊኖር አይገባም። ሁሉም ስለሚዋሹ ግን እርስ በእርሳቸው ይካሄዳሉ እንጅ አይሰማሙም። እግዚአብሔር ግን እውነትን ለሁላችን እንጅ ለእንደ ወገን ብቻ የሚገልጥ እምላክ አይደለም በማለት ህዝቦች በእግዚአብሔርና በሐይማኖት ስም የፈጠሩት ከፍፍል ስህተት መሆኑን ዘረያቆብ አሳውቀ።

* * * * *

እኛ ኢትዮጵያዊያን ለዓለም ያበረከትነው፤ ልናበረከት የምንችለውም ቁም ነገር ያለን መስሎ ላይሰማን ይችል ይሆናል። ነገር ግን ከፈላስፋም ከሀሰተኞች ጋር ደልቶት ከመኖር ይልቅ ቀኑንና ሌሊቱን፤ ከረምቱንና በጋውን ሁሉ በዋሻ ውስጥ ከእምላኩና ከህሊናው ጋር ብቻውን እውነትን

በእመከንድ አብሰሎ አየበላ መኖር የመረጠውን ጀግናው ዘረያቅብን ያከል ፈላስፋ አለን። የዘረያቅብ ነገር አስደናቂ የሚያደርገው ለእውነት ሲል በከፊለው መስዋዕትነት ብቻ ሳይሆን በዚያ ጨለማ ዘመን በኋላ ቀር ሃገር ያለው ፍልስፍና ላይ መድረሱ ጭምር ነው። የዘረያቅብ ፍልስፍና ከሀገራችን አልፎ በዓለም ሁሉ እንዲታወቅ ብዙ የደከሙት ፕሮፌሰር ከላውድ ሣምነር የዘረያቅብ የፍልስፍና ጥናት ስልትም ሆነ የደረሰበት ድምዳሜ ከእንግሊዝካዊ ፈላስፋ ጆን ሎክና ከፊረንሣይ ፈላስፋ ሬኒ ዳካርት ጋር በብዙ መልኩ የሚመሳሰሉበት ነገር እንዳለ አመልክተዋል። እኔ ደግሞ ከታዋቂው እንግሊዝካዊ ፈላስፋ በርትራንድ ረስል (1872 - 1970) ፍልስፍና ጋር ተመሳሳይ ናቸው። በተለይም “ለምን ክርስትናን አልተቀበልሁም?” - “Why I am not a Christian?” የሚለው የረስል ሥራ ዘረያቅብ መጽሐፍ ቅዱስንና የሐይማኖቶችን ሥራ ከነቀፈበት አስተሳሰቦቹ ጋር ተመሳሳይነት አላቸው።

* * * * *

በአጠቃላይ ግን በዚህ ምዕራፍ ያየናቸው የፍልስፍና አመለካከቶች ከሌሎች ፍልስፍናዎች ለየት ያሉና አግራሞትን የሚፈጥሩ እንደሆኑ ስላመንሁ ባያችሁት መልኩ አቅርቤላችኋለሁ። ካየናቸው ውጭ ብዙ አስደናቂ የሆኑ ፍልስፍናዎች ይገኛሉ፤ ሁሉንም ማየት ቢቻል የበለጠ አስደላች በሆነ ነበር፤ ነገር ግን ሁሉንም በአንድ ርዕስ ማካተት እንደማይቻል የምትረዱት እንደሆነ አምነቴ ነው። የአስደናቂ ፍልስፍናዎችን ርዕስ እዚህ ላይ እንቋጫውና ወደሚቀጥለው ርዕስ ጉዳይ እንሸጋገር። የሚቀጥለው ርዕስ ትኩረት የሚያደርገው አስገራሚ ግለ - ታሪክ ያላቸውን ፈላስፋዎች የተመለከተ ይሆናል።

ምዕራፍ - 6

አስገራሚ የሆኑ የፈላስፋዎች ግለ - ታሪኮች

የሚታወቅ ሰው ህይወት ቢሆን ከውልደቱ አስከ አርጅናውና አምራቱ በአስገራሚ ከሰተቶች የተሞላ ነው። ማንነታቸው የተነገረላቸውም ሆነ ተቃራኒ የቀረው የግለሰቦች ታሪክ "ትንግርት ነው!" የሚያሰኝ አይነት ሲሆን ይችላል። በፈላስፋነት ከምናውቃቸውም በሚበልጥ ሁኔታ አስደናቂ ግለ - ታሪክ ያላቸው አጅግ ብዙ ሰዎች ሊኖሩ ቢችሉም መጽሐፉ ትኩረት ያደረገው በፍልስፍና ላይ በመሆኑ የግለሰቦችን ታሪክ ካየን ላይቀር ሲሆን የሚገባው የፈላስፋዎችን ነው። ከሚያራምዱት ፍልስፍና ጋር በተያያዘ የብዙ ፈላስፋዎች ህይወት በአስገራሚ ከሰተቶችና አንዳንዴም በማይታመኑ የኑሮ ዘይቤዎች የተሞላ ነው። በዚህ አጭር ርዕስ የሁሉንም ፈላስፋዎች አስገራሚ ታሪኮች አጠቃለን ለማየት ስለማንችል ደምቆ የሚታይ የግል ታሪክ ካላቸው ላይ ብቻ አይናችን ለማረፍ ይገደዳል። በጥንትም የግል ይሁን በዘመናዊ የሰው ልጅ ታሪክ ከታዩ ፈላስፋዎች ለየት ያለ ግለ - ታሪክ ያላቸውን አየመረጥን እንመለከታለን። ልዩ የሆነውን የግል ታሪካቸውን ልዩ ከሆነው ፍልስፍናቸው ጋር አያይዘን እንመለከታለን።

የምንጀምረው ከጥንት ዘመን ፈላስፋዎች ነው። በዘመናዊ የሰው ልጅ ታሪክ ውስጥ ከታዩት ፈላስፋዎች ይልቅ በጥንት ዘመን የታዩት ፈላስፋዎች በአስተሳሰባቸውም ሆነ በግል ታሪካቸው በጣም የተለዩና አስገራሚ ነበሩ። አንዳንዴ ፍልስፍናቸው በጣም የረቀቀ ይሆንና የኑሮ ዘይቤቸው ደግሞ በጣም ተራ ይሆናል። ለምሳሌ ፓይታጎራስ የተባለው ፈላስፋ ባቋላ ደፍትን መብላት፣ የወደቀን ማንሳት፣ ነጭ አውራ ዶሮ መንካት፣ ዳቦን ሣያተርፉ ጨርሶ መብላት፣ በአውራ ጎዳና ብቻን መጓዝ ወዘተ. ሐጢአት ነው ይል ነበር። ፓይታጎራስ "ነፍስ ከአንድ ፍጥረት ወደ ሌላ ፍጥረት አየተሻገረች ትኖራለች" የሚል አምነትም ያራምድ ነበር። ይህን የመሠለ ተራ የሆነ አምነትና የአምልኮ ሥርዓት አየተከተለ በተቃራኒው ደግሞ በሥነ-ቀመር አውቀቱና ቁጥሮችን የነገሮች ምስጢርና የህልውናቸው መሠረት አድርጎ የገለፀበት ፍልስፍናው የላቀ አዕምሮ ባለቤት መሆኑን ያሳያል። ይህን የፓይታጎራስን ተቃራኒ ማንነት ረስል የተባለው ፈላስፋ "አንስታይንና ወ/ሮ ኢዲን አጣምሮ የያዘ ሰው" በማለት ገልጾታል። ወ/ሮ ኢዲ የክርስትና አምነትን ሳይንሳዊ ለማድረግ የዳከሩ ሰው ናቸው፤ አንስታይን ደግሞ የወጣለት ሣይንቲስት ነው። የፓይታጎራስ ነገር ለረስል ሁለቱንም ሰዎች በአንድ ጊዜ ሁኖ የኖረ ሰው ነው። "He [Pythagoras] may be described, briefly, as a combination of Einstein and Mrs Eddy"

እንግን ደግሞ ፍልስፍናቸውና የኑሮ ዘይቤያቸው የሚጣረስ ይመስል ነበር። ሄራክላይትስ የተባለው ፈላስፋ ሁሉም ነገር በለውጥና በአንቅስቃሴ ላይ ነው ብሎ ያምን ነበር፤ ከዚህ በላይ በጦርነት ያምን ነበር። እርሱ ጦርነት የሚለው የተቃራኒዎችን ግል ነው፤ ተቃራኒዎች ሁልጊዜ በለማረጋገጥ ነገሮች በመሉ በአንቅስቃሴና በለውጥ ላይ ለመሆን ተገደዋል ይላል። በዚህ መሠረት ለሄራክላይትስ ጦርነት የሁሉም አባት የሁሉም ጎንብ ነው፤ ጦርነት ነው አንዱን ሰው አንዱን አማልክት የሚያደርገው። ፀጥታ የተሞላበት፣ ምንም አይነት ደስታ ሳይፈልግ ከሰው ተለይቶ በብቸኝነት፣ በተመስጦና ራሱን እያስጨነቀ ይኖር ነበር። እንደፍልስፍናው ቢሆን ኑሮ ሄራክላይትስ መኖር የነበረበት ሁከተኛ ሆኖ ነበር፤ የእርሱ ፈላስፋ ደግሞ የሰው ልጅ ማንነት ቁስ ብቻ የሚያደርግና ተስፋ የማይሰጥ ፍልስፍና እያራመደ እርሱ ግን ምንም አይነት መከፋት ሳይታይበት ሁሉም በሣቅና በጨዋታ ጊዜውን ያሳልፍ ነበር።

እንደዚህ አይነት ለየት ያሉ ታሪኮች በፈላስፋዎች ላይ በብዛት ታይቷል። በዚህ ርዕስ ግን ትኩረት የምንሰጠውና ሰፊ አድርገን የምናየው ተጽዕኖ ፈጣሪነታቸው ከፍተኛ የሆኑትን ፈላስፋዎች ይሆናል። በጥንቱ ዘመን ከታዩ ፈላስፋዎች ሁሉ አስካሁንም ድረስ ቢሆን ተጽዕኖ ፈጣሪነቱ ያልቀነሰውና ህይወቱ በማይታመኑ ነገሮች የተሞላው ሶቅራጥስ ነው። በተለይም ደግሞ ከእርሱ በኋላ የተለያዩ አመለካከት ይዘው በተለያዩ ሀገራት የተነሱ ፈላስፋዎች በሶቅራጥስ የፍልስፍና አስተሳሰብና በግል ታሪኩ የተማረኩ ነበሩ። የኢየሱስ ክርስቶስንና የሐዋርያቱን ትምህርቶች ክርስቲያኖች በተለያዩ መንገድ በመረዳት የተለያዩ የክርስትና አምነት እንደመሠረቱ ሁሉ የሶቅራጥስን ትምህርቶች የተለያዩ አይነት ትርጉም እየሰጡ በመረዳት የራሳቸው መለያ የሆነ ፍልስፍና እና የኑሮ ዘይቤ የተከተሉ ብዙ ፈላስፋዎች ተፈጥረዋል። ለዚህ ያበቃቸው ሶቅራጥስ በመሆኑ የእርሱን አስገራሚ ግለ-ታሪክ፣ ለዚህ ያበቃውን የተለየ ስብዕና እንዲሁም የተለየ የፍልስፍና አስተሳሰቡን እንመለከታለን። ለመሆኑ ሶቅራጥስ ማንነው? ከሰው የተለየ ማንነቱ ምን ላይ ነው? በልዩ ሁኔታ እንዲታይ ያደረገው ፍልስፍናው ምን አይነት ነው?

6.1 አስገራሚው የሶቅራጥስ ግለ-ታሪክ

ከአዋላጅ እናትና ከቀራጺ አባት የተወለደው ሶቅራጥስ (470 - 399 ከክ.ል.በ) አይን መግባት የሚችል ውበት አይነረው እንጂ አስኪሞት ድረስ ማንም የሚገረምበት አካላዊ ጥንካሬና ጤንነት ነበረው። እጅግ ከባድ የሆኑ የኑሮ ፈተናዎችን መቋቋም የሚያስችል የስብዕና ጥንካሬም ነበረው።

ከመዛከሩ ይኸው ከሰው ሁሉ የተለየ ባህሪና አንገዳ የሆኑ ነገሮች ይታያሉት ነበር። ከጉልህነቱም ጊዜ ይኸው ደግሞ የሰው ልጆችን አስተሳሰብና አምነት እንደጠገሉት አበገው የሚያይዝ ለሰው ህይወት ትርጉም የሚያስገኝለትን ነገር መርምሮ የደረሰ ፈላስፋ ሆነ። ሶቅራጥስ ዘርፈው ብዙ የሆኑ ጅግነቶች በህይወቱ ታይተዋል። ሶቅራጥስ ለአመነበት ነገር ውድ ህይወቱን በመስጠቱ የጥበብ ጀግና፣ የፍልስፍና ሰማዕት፣ የግብረገብ አርበኛ ፡፡ በማለት ብዙ ፀሐፊዎች አወድሰውታል። ከፍልስፍና ባህር ውስጥ ግብቶ ማንነቱ ከፍልስፍና ጋር ብቻ ከመታየቱ በፊት ሶቅራጥስ ጀግና ነበር። በጦር ሚዳ ጀብድ የፈፀመ ጀግና።

የሶቅራጥስ አስገራሚ ታሪክ የሚጀምረው ከውትድርና ህይወቱ ነው። የአቴገስን ታላቅነት ለውድቀት በዳረገው የፓሎፓኒሲያ ጦርነት በሦስት ሊደግ ከባድ ግንባሮች ተሳትፎ የሚያስደንቅ ጀብድ ፈጽሟል። በተለይም ደግሞ የአቴናዊያን የጦር አዛዥ የነበረው አልኪያቤድስ የጠላት ወታደር ሊገድለው ሲል ፊጥኖ በመድረስ ወታደሩን ገድሎ አዛዥን ከሞት የታደገበት ጀብድ ሶቅራጥስ ትውልዶች እየተቀባበሉ አንዲያወድሱትና አንዲወዱት አድርጓቸዋል።

ከዚህ የውትድርና ህይወቱ ጀምሮ ግን በሌሎች ሰዎች ላይ የማይታዩ አንገዳ የሆኑ ነገሮች በሶቅራጥስ ላይ መታየት ጀመሩ። በውትድርና ህይወቱ ዘመን ከታየበት ልዩ የሆነ ነገር አንጀምር። በሠራዊቱ ውስጥ ከነበሩት ወታደሮች ሁሉ በጣም በተለዩ ሁኔታ ችግሮችን የመቋቋም ችሎታው ልዩ ነበር። ብርድና መቀት በሶቅራጥስ ላይ ምንም ዓይነት ተጽዕኖ አይፈጥሩበትም ነበር። የሚበላና የሚጠጣ ጠፍቶ ወታደሮች በርሃብና በጥማት ሲሰቃዩ አርሱ ግን አይርበውም፣ አይጠማውም ነበር። የሠራዊቱ አዛዥ የነበረው አልኪያቤድስ ምስክርነቱን አንዲህ በማለት ይናገራል።

“የአርሱ (የሶቅራጥስ) ጽናት የሚገርም ነበር። በጦርነት ጊዜ ሊከሰት የሚችል ነውና አንዳንድ ጊዜ ከሠራዊቱ የምግብ አቅርቦት ቦታ አርቀን ስለምንሄድ ያለ ምግብ ለመንቀሳቀስ እንገደድ ነበር። በዚህ ጊዜ ከእኔ ብቻ አይደለም ከማንኛውም ወታደር ቢሆን አርሱ ይበልጣል፤ አርሱን የሚስተካከል ማንም የለም። ብርድ የመቋቋም ጥንካሬውም የሚገርም ነበር። በአንድ ወቅት ከረምቱ ከባድ ነበርና የበረዶው ግግርና ውሽንፍር ከሚገባው በላይ አስቸጋሪ ሆነብን። በጊዜው የነበረን አማራጭ አንድም ቤት ዘግቶ መቀመጥ ካልሆነም ደህና ልብስ ደራርቦ መልበስ፣ አግርን ከላይ አስከ ታች በባና ጠቅልሎ ማሠርና ጠንካራ ጫማ ማድረግ ያስገድድ ነበር። በዚህ መኻል ግን ሶቅራጥስ አንድ ተራ ልብስ አገልድሞ ለብሶ ያለምንም ጫማ -

በባዶ እግሩ - በበረዶው ላይ ቅዝታዚው ምንም ሳይሰማው ጫማ ካደረጉ ወታደሮች ይልቅ በፍጥነት ይጓዝ ነበር። ሶቅራጥስ የሚነጋገሩት ስለሚመስላቸውም ወታደሮች ሁሉ የጎራጥ ይመስላቸው ነበር።” በሊል።⁵⁸

ምናልባት የዚህ አይነት ነገር ብዙም ላያስገርም ይችላል፤ ምክንያቱም ወታደር ችግሮችን ተቋቁሞ ግዳጁን ይወጣል ተብሎ ስለሚታሰብ። በጥንት ዘመን የነበሩ ወታደሮች - ለምሳሌ የስፓርታዊያን ወታደሮች - በሶቅራጥስ የታየውን አይነት ጽናት በአነርስም ዘንድ ይታይ ነበርና።

ከሁሉ በላይ የሶቅራጥስ ነገር የሚገርመውና አስካሁንም ድረስ እንቅስቃሴ የሆነው ከመንፈሳዊ ኃይል ጋር መነጋገር መቻሉ ነበር፤ የሚነጋገርበትም መነገድ በጣም የተለየ ነበር። በማንኛውም ቦታና ጊዜ - ከሰው ጋር ሆኖም ይሁን ብቻውን - ሳይታሰብ እንደ እንጨት ቀጥ ብሎ ይቆማል፤ አይናገርም፤ ሰዎች ቢያነጋግሩትም መልስ አይሰጥም፤ ምንም አይነት እንትስቃሲ ሳይደርግ ቀኑ ሊመሸ፤ የመሸውም ሊነጋ ይችላል። ይህን በሶቅራጥስ የሚታየውን ልዩ ክስተት በፕሌቶም ሆነ በዚኖፋኑን ሥራዎች ላይ እናገኛለን።

“እንደ ቀን ንጋት ላይ ሶቅራጥስ ሊፈታለት ያልቻለ ጉዳይ ላይ ተከዞ ቀረ” ይላል ፕሌቶ። “ጉዳዩ ሊፈታለት ባይችልም ሊተወው አልፈለገም። ከቆመበት ቦታ ሳይንቀሳቀስ ከንጋት አስከ ቀትር ድረስ ማሰብን ቀጠለ። ከቀትር በኋላ ሰው ሁሉ ትኩረቱን እሱ ላይ ማድረግ ጀመረ። ሶቅራጥስ ከንጋት አስከ ቀትር ከቆመበት ሳይነቃነቅ ስለ እንደ ነገር አብዝቶ እያሰበ ነው የማል ወሬ መናፈስ ጀመረ። እራት ከተበላ በኋላ ምሽት ላይ እንዳንድ ከአይወኒያ ከተማ የመጡ ሰዎችየዚህን ነገር ምስጢር ለማወቅ በመጓጓዣና እውን ሶቅራጥስ ሌሊቱን ሁሉ እንዲህ ሁኖ ያሳልፍ ይሆን በማለት ምንጣፋቸውን ከአርሱ አጠገብ ሜዳ ላይ ዘርግተው አርሱን ይመለከቱት ጀመር። ሶቅራጥስ አዛው በቆመበት ቦታ ምንም አይነት እንቅስቃሴ ሳያሳይ በሃሳብ እንደሰመጠ ሌሊቱን በመሉ አሳለፈው። እንደቆመ ነጋ፤ የንጋት ብርሃን መታየት ሲጀምር ሶቅራጥስ ወደ ፀሐይ ዙሮ ፀሎት አደረሰ፤ ከዚያም መንቀሳቀስ ጀመረ”

⁵⁸ ከግሉቶ ሥራ - ሲምዚየም - ረስል (1961), ገጽ 108 እንዳሰፈረው ሌሎችም ቀጣይ ጥቅሶች ከሲምጋዚየም የተወሰዱ ናቸው።

እንደዚህ አይነት ነገር በሶቅራጥስ ላይ በተደጋጋሚ ይታይበት ጀመር።
 “በአንድ ወቅት ሶቅራጥስ አራስቶዲሞስ ከተባለ ሰው ጋር ወደ ግብዣ ቦታ
 እየሄደ ነበር። ከግብዣው ቦታ ሲታረቡ ሶቅራጥስ ወደ ጓላ ቀረ፤
 ከቆመበት ቦታ ላይ ተገትሮ ቀረ። አራስቶዲሞስ ሶቅራጥስ ወደ ጓላ
 መቅረቱን አላስተዋለም ነበርና ብቻውን ወደ ግብዣው ቦታ ደረሰ። ጋባዥ
 ሰው አራስቶዲሞስን “ሶቅራጥስን ሄት ጥለኸው ነው የመጣኸውን ብሎ
 ሲጠይቀው አራስቶዲሞስ ግራ ተጋብቶ ዙሪያ ገባውን ሲመለከት ሶቅራጥስ
 የለም። ከዚያም ሶቅራጥስን ፊልጎ ይዞት እንዲመጣ አንድ ሰው ተላከ።
 የተላከው ሰው ብዙም ሳይሄዝ በአቅራቢያው ካለ ቤት ጣሪያውን ደግፎ
 ከያዘው አምድ አጠጉብ ሶቅራጥስን ተገትሮ አየው። ቢጠራው - - -
 ቢጠራው - - - ሶቅራጥስ መልስ አልሰጠው አለ። የተላከውም ሰው
 ተመልሶ ሁኔታውን ነገራቸው። ሶቅራጥስን በቅርበት የማያውቁት ምክንያቱ
 በማይታወቅ ሁኔታ በማንኛውም ቦታ ላይ ራሱን ስቶ መቆም ልማዱ
 እንደሆነ ተናገሩ። ሁሉም ሰዎች ሶቅራጥስን ብቻውን ትተውት ወደ
 ግብዣው ቦታ ገቡ፤ ግብዣው ሊያልቅ ሲል ሶቅራጥስ ወደ አይምሮው
 ተመለሰ፤ ወደ ግብዣው ቦታም ገባ።”

እንደዚህ አይነት ነገር በሰው ህይወት ውስጥ የተለመደ ነገር አይደለም፤
 በተለዩ ሁኔታ በሶቅራጥስ ላይ እንዴት ሊታይ ቻለ? ምክንያቱ ምን ሊሆን
 ይችላል? ከሳይንስ አገር ምናልባት ከሥነ-ልቦና ወይም ለየት ካለ የአዕምሮ
 ከስተት ጋር ተያይዞ ሊገለጽ የሚችል ነገር ይኖራል። ነገር ግን፤ አንድ ሰው
 ከራሱ የበለጠ ሌላ ሰው ላይረዳው ይችላልና በህይወቱ ስለተከሰተው እንግዳ
 የሆነ ነገር ሶቅራጥስ ምን ይላል? በዚህ ጉዳይ ላይ ሶቅራጥስ የደበቀው ነገር
 የለም። ሶቅራጥስ ይኼን ጉዳይ ፍርጥርጥ አድርጎ ያወጣው በፍልስፍና
 አስተምሮው ምክንያት ተከሶ የሞት ፍርድ በተበየነበት የችሎት ጊዜ ነበር።
 ሶቅራጥስ የዚህ አይነት የተለዩ ነገር እንዲታይበት ያደረገው መንፈሳዊ ኃይል
 እንደሆነ ተናግሯል። በተለይም ደግሞ ከጠባቂ አምላኩ ዘንድ ድምፅ
 እንደሚሠማና ምልክትም እንደሚያይ እንዲሁም ሊያደርግ የሚገባውንና
 የማይገባውን እንደሚያመለክተው ተናግሯል። ፕሌቶ “ኢፓሎጅ” በተባለው
 ሥራው ላይ እንደገለፀው ሶቅራጥስ በሃሳብ ተውጦ ለረጅም ሰዓታት ቁሞ
 የሚቀረው ብቻ ሳይሆን በአጠቃላይ ወደፍልስፍና እንዲገባ ያደረገው ይህ
 መንፈሳዊ ኃይል መሆኑን ተናግሯል።

“የራሴንም ሆነ የሌሎችን ማንነት ፈልጌ አገኝ ዘንድ አግዚአብሔር
 የፈላስፋዎችን ተልዕኮ እንዳሟላ አዝዞኛል። - - - የአቴንስ ሰዎች ሆይ
 አኩብራችኋለሁ፤ አወዳችኋለሁ። ነገር ግን ከእናንተ ይልቅ አምላኬን
 እታዘዛለሁ፤ ጤና እና ጉልበት እስካለኝ ድረስ ፍልስፍናን መተግበርና
 ማስተማር ፈጽሞ አላቆምም። ማወቅ ያለባችሁ ይህ ትዕዛዝ

የመጣልኝከላይ ነው፤ እርሱ የመራኝን መንገድ ከምትው አምስት ሺህ ጊዜ ብሞት አመርጣለሁ።”

በማለት ፍልስፍናን እንደማያቆም፤ ወደሌላም ሀገር በስደት ለመኖር ፈቃደኛ እንዳልሆነ ለሸንጎው በመናገሩ የሞት ፍርድ ተበየነበት። የሚገርመው ነገር የሞት ፍርድ ሲፈረድበትም ሆነ መርዙን ጠጥቶ ሲሞት ምንም አይነት መደናገጥ አልታየበትም ነበር፤ ይባስ ብሎ የደስ ደስ ይታይበት ነበር። ይህ የሚያመለክተው ሶቅራጥስ የሞት ፍርዱን የተቀበለው በራሱ ምርጫ ሳይሆን በጠባቂ አምላኩ ትዕዛዝ መሆኑን ነው። መርዙን ሲጠጣ አርጋታና የደስ ደስ ይታይበት የነበረውም መርዙ ሊገድለው እንደማይችል ስለተማመነ ነው። ለሶቅራጥስ ሞት ጎጆ አይደለም፤ ከአካላዊ - ስሜታዊ - ኑሮ አውጥቶ መንፈሳዊ ህልውና የሚረጋገጥበት በመሆኑ ሞት ለሶቅራጥስ ጠቃሚ ነው። ሞት ሊጎዳው እንደማይችል የልብ ልብ ስለተሰማውም የሞት ፍርድ በተፈረደበት ጊዜ ለመጨረሻ ጊዜ የሚከተለውን ተናገረ።

“የምንለያይበት ሰዓት ደረሰ፤ እናም ሁላችንም ወደራሳችን መንገድ እንሄዳለን፤ እኔ ወደ ሞት እናንተ ደግሞ ወደ መኖር። ከሁለቱ የትኛው እንደሚሻል ግን እግዚአብሔር ብቻ ነው የሚያውቀው።”

ሶቅራጥስ በመንፈሳዊ ኃይል እንደሚመራ በራሱ አንደበት በይፋ መናገሩ ለከሳሾቹ ጥሩ አጋጣሚ ነበር። “እኛ የምናመልካቸውን አማልክት በመተው የራሱን የሆነ አምላክ ፈጥሮ እያመነና ሌሎችንም እንዲያምኑ እያደረገ ነው” የሚለው ከሳቸው እውነት መሆኑን ያረጋገጠ ሁኖ ስለተገኘ የሞት ፍርዱ እንዲፀናበት አንዱ ምክንያት ለመሆን ችሏል። ነገር ግን ሶቅራጥስ የሞት ፍርዱን ተገቢ እንዳልሆነ ቢረዳም በፀጋ ተቀብሎታል። የሞት ፍርዱን እንዲቀበለው ያደረገው ደግሞ “ፍርዱን ተቀበለው፤ ነፍሱን ለማትረፍ ብለህ ወደ ሌላ ሀገር እንዳትሰደድ፤ ይኼን ፍርድ ካስተላለፉብህ ጋር አብረህ ከመኖርና በዚች በተበላሸች ዓለም ከምትኖር ይልቅ መሞት ይሻልሃል፤ ሶቅራጥስ የሞት ፍርዱን አሜን ብለህ ተቀበለው፤ አንተ ብትሞት የሚጎዱት እነርሱ እንጅ አንተ አትሆንም፤ የተሻለ ዓለም አለ፤ ከዚህ ዓለም ውጣ - - -” እያለ በጀሮው አየመጣ የሚያቃጭልበት የመንፈሳዊ ኃይል ድምፅ ነው።

ሶቅራጥስ የምመራው በመንፈሳዊ ኃይል ድምፅና ምልክት ነው ማለቱና ከሰው የተለየ ነገር በህይወቱ መታየቱ ያልተለመደ ከመሆኑ አንፃር በእርግጥም አስገራሚ ነው። ነገር ግን ከምንም ነገር በላይ ሶቅራጥስን ዝነኛ፤ ተወዳጅና ተጽዕኖ ፈጣሪ ያደረገው ዋናው ነገር ፍልስፍናው፤ ከፍልስፍናውም የፍልስፍና ስልቱና ፍልስፍናውን ተግባራዊ ለማድረግ ያሳየው ቁርጠኝነት ነው። ለእኛም ጠቃሚው ነገር የሶቅራጥስን ፍልስፍና

ማለት ነው፤ እርሱ ሲመራበት የነበረው መንፈሳዊ ኃይል ምንነት ለማወቅና ለመገለጽ መታከር የለብንም። የመንፈሳዊ ኃይሎች ህልውና እውነት ከሆነም በፀጋ የሚገለጡ እንጅ በፍለጋ የሚገኙ አይደሉም። እንዳንደ መንፈሳዊ ኃይል "አየሁ"፤ "ለማሁ" ማለት ነገሩ ሌላ ሊሆንም ይችላል፤ ለምሳሌ ሶቅራጥስ ከመንፈሳዊ ኃይል የሆነ ድምፅ ሰምቻለሁ፤ ምልክትም ተተባብረዋል። - - - ያለው ነገር እንደ ረስል ያሉ ምሁራን የአዕምሮ ችግር የተለየ ዕብደት ሊሆንም ይችላልና አደገኛ ሁኔታ ስላለው መንፈሳዊ ይዘቱን ትተው ትኩረታችን ከፍልስፍናው ልናገኘው ስለሚገባው እውቀት ሊሆን ይገባል።

የሶቅራጥስ ፍልስፍና የራሱ የሆነና በጊዜው አዲስ አይነት ፍልስፍና ነበር። በአዲስ አይነት የፍልስፍና ዘይቤ አየተመራ የሰውን ልጅ ህይወት ይመረምር ዘንድ በአስተሳሰቡ ላይ እስገዳጅ ተጽዕኖ የፈጠሩበት መሠረታዊ ምክንያቶች ነበሩ። በገዢዎቻቸው አራት ይሆናሉ።

ከሁሉ አስቀድሞ በሶቅራጥስ ላይ ከባድ ተጽዕኖ የፈጠረበት የአንክሳጎራስ - Anaxagoras (500 - 428 ክ.አ.በ.) - ፍልስፍና ነው። አንክሳጎራስ በዓለም-ስጥ ያሉት ነገሮች በሙሉ ቅርጽና ሥርዓታዊ አወቃቀር ይዘው ተፈጥረዋል፤ ህልውናቸው በአወቃቀር እንዲደራጅ ያስፈለገበት ምክንያት የራሳቸው የሆነ ሊያከናውኑት የሚገባ ተግባር ስላላቸው ነው። ለዚህ ያበቃቸው ደግሞ ኖውስ (nous) በተባለ ህሊናዊ የሆነ ህዋዊ ኃይል የተደራጁ በመሆኑ ነው የሚል አምነት ነበረው። አንክሳጎራስ ትኩረት የሰጠው እንደ ቀደምት የአይወኒያ ፈላስፋዎች ነገሮችን ስለፈጠራቸው ስላስገኛቸው - ነገር ሳይሆን ስለነገሮች ፍጻሜ፤ ነገሮች ስለተፈጠሩበት ዓላማ - ስለግባቸው ወይም በህልውናቸው ሊከናወን ያለው አበይ ተግባር (purpose of life) ነው። ይህ ነው አንግዲህ አንክሳጎራስ ለፍልስፍና ያበረከተው ታላቅ ነገር። የእርሱ ትኩረት ነገሮች በማንና እንዴት ተፈጠሩ ሳይሆን ለምን ተፈጠሩ ለሚለው ጥያቄ መልስ ለማስገኘት የሚያስችል ፍልስፍና ላይ መድረስ ነው። ይህ አዲስ የሆነ የጥናት ዘይቤ ከእርሱ በኋላ በተነሱ ታላላቅ ፈላስፋዎች ላይ የፈጠረው ተጽዕኖ ከባድ ነበር። በዚህ ምክንያት አሪስቶቴል ለአንክሳጎራስ ያለውን አድናቆት "ከንቱ ነገር በሚቀባጥሩት መኻል የሚገኝ በሳል (ቁም ነገረኛ) ሰው" - A sober man among vain babblers * - በማለት ገልጾታል።

በሶቅራጥስ ላይም ከህሊናው የማይጠፋና ረፍት የማይሰጥ ከፍተኛ የሆነ መነቃቃት ፈጠረለት፤ ምክንያቱም ነገሮች በህሊናዊ ኃይል ከተደራጁና ከተዋቀሩ ይኼም የሆነው የሆነ ዓላማ ለማሳካት ከሆነ "እኔስ ምን ለማሳካት ነው የተፈጠርሁት? በህይወት ዘመኔ አከናውኜ ማለፍ ያለብኝ ዋናው ነገር ምንድን ነው? ለህይወቴ ትርጉም የሚሰጣት ምን ሠርጅ ባልፍ ነው? - - -

አያለ በሃላብ አንዲናውዝ ሆኗልና። አንከሳጐራስ “ነገሮች በህሊናዊ ኃይል በመዋቀራቸው በህይወታቸው የሚፈጸም የመጨረሻ ግብ አለ” ብሎ ይናገር እንጅ ለሰው ልጅም ሆነ ለሌላው ፍጥረት የህይወት ግብ “ይህና ያ ነው” ብሎ የተናገረው ነገር የለም። ይህ አንግዲህ አንከሳጐራስ ጥሎት የሄደው ከፍተኛ ነው። ሶቅራጥስ የአንከሳጐራስ ፍልስፍና ያላሟላውን ነገር መልስ አስካላገኘ ድረስ የሰው ልጅ አውቀት የተሟላ እንደማይሆን በመረዳቱ ከፍተኛን ይሞላ ዘንድ ምርምሩን ተያያዘው። ሶቅራጥስ የራሱን ህይወትና በአጠቃላይ የሰው ልጅ ለምን አለማ እንደተፈጠረ ጥርት አድርጎ ይረዳ ዘንድ ጭልጥ ብሎ ወደ ፍልስፍናው ገባ።

ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ከእርሱ በፊት የተነሱ ፈላስፋዎች በተለይም በምዕራባዊያን የፍልስፍና ታሪክ ውስጥ ቀዳሚ እንደሆኑ የሚነገርላቸው የማይሊተስ ከተማ ፈላስፋዎችና የእነርሱን የፍልስፍና ዘይቤ የተከተሉ ፈላስፋዎች ድክመት ነው። ከእርሱ በፊት የነበሩ ፈላስፋዎች በአብዛኛው ትኩረታቸው ስለ ቁሳዊ ዓለም አፈጣጠር፣ ነገሮችን ሁሉ ስላስገኘው መሠረታዊ የሆነ አስገኝ ነገር ማንነት ማወቅ ነበር። ለሶቅራጥስ የእነዚህ ፈላስፋዎች አስተሳሰብም ሆነ ጥረታቸው ጥቅሙ አልታየው አለ። እርግጠኛ ሁኔታ ማወቅ ስለማንችለው የነገሮችን የአፈጣጠር መንስኤ ለማወቅ ከመድከም ይልቅ መታወቅ ስለሚችለው የነገሮች ፍፃሜ ለማወቅ መጣር የበለጠ ጠቃሚ መሆኑን ተገነዘበ። በዚህ ግንዛቤው ትኩረቱ ሁሉ የሰው ልጅ በህይወት ሊያሳካው ስለሚገባው ወይም እከናውኖት ሊያልፈው ስለሚገባው ተግባር ምን ሊሆን እንደሚችል ማወቅ ሆነ፤ ሰው የህይወቱን ዓላማ ወይም ግብ የሚረዳ ከሆነ ህይወቱን መልካምነት በተሞላበት ሁኔታ ሊመራ እንደሚችል ተማመነ። በዚህ መልኩ ሶቅራጥስ ለፍልስፍና አዲስ መንገድ ከፈተለት፤ የፍልስፍናን ትኩረት ከተፈጥሮ ጥናት ወደ ሰው፣ ፈጣሪ የሆነውን አካል ከመፈለግ የነገሮችን ፍፃሜ ወደማወቅ አዞረው።

ሦስተኛው ተጽዕኖ የመጣው እርሱ በነበረበት ዘመን ታዋቂ ከነበሩበት እንደበታዊያን (sophist) ፈላስፋዎች ነው። እንደበታዊያን የንግግርን ጥበብ የሚያስተምሩ መሆናቸው፣ ጠያቂ መሆናቸው፣ ህዝቡ የሚያምንባቸውን በጭፍን አለመከተላቸው፣ በተቃራኒው መጠራጠራቸውና መቃወማቸው በሶቅራጥስ ላይ አዎንታዊ ተጽዕኖ አስከትለውበታል። ይሁን እንጂ ለሶቅራጥስ እንደበታዊያን ሦስት መሠረታዊ ችግሮች አሉባቸው። የመጀመሪያው ገንዘብ ለማግኘት ሲሉ ማስተማራቸው ነው፤ ለሶቅራጥስ ግን አውቀት መፈለግ ያለበት በራሱ በጐ ነገር ያለው ስለሆነ እንጂ ገንዘብ ለማግኘት መሆን የለበትም። ሁለተኛው ስህተታቸው ደግሞ አውነትን እንፃራዊ ማድረጋቸው፤ እንዳንዴም የሚታወቅ ነገር የለም በማለት አውቀትን እየካዱ በህዝቡ ዘንድ ውዥንብር መፍጠራቸው ነው።

ሦስተኛው ስህተታቸው ቃላትን በመሰንጠቅና ብልጣብልጥነት የተሞላበት ንግግር በማድረግ በከርከር አሸናፊ መሆን የሚያስችል ትምህርት ላይ ትኩረት ማድረጋቸው ነው።

በመጨረሻ ሶቅራጥስላይ ከባድ ተጽዕኖ የፈጠረበት በግሪካዊያን ዘንድ የተከሰተው የሥነ-ምግባር ቀውስ ነው። አቴናዊያን በባላንጣቸው በስፓርታ በጦርነት ከተሸነፉ በኋላ ምስቅልቅል ያለ የፖለቲካና ማኅበራዊ ችግሮች ተዘፈቁ። ይህ ሁኔታ ከተራው ዜጋ ጀምሮ መንግስትን እስከሚመሩት ግለሰቦችና ቡድኖች ድረስ መረን ያጣ ፋኖነት፣ የግል ጥቅምና ከብር አሳዳጅነት ሰፊነት። ለሶቅራጥስ ሰው በሰላም ጊዜ፣ በተመቻ ጊዜ ወይም መንግስት ጠንካራ በሆነበት ጊዜ ብቻ መልካም ዜጋ ሆኖ መታየት የለበትም፤ ሰላም በጠፋበት፣ በችግርም መካከል ቢሆን፣ መንግስት ቢኖርም ባይኖርም ሰው መልካምነቱን ማጣት የለበትም የሚል አመለካከት በመከተል ሊሳካ የሚችልበትን መንገድ ለወገኖቹ ለማሳየት የፍልስፍና ጉዞውን ጀመረ።

የአንክሳጎራስን ያልተቋጨ ፍልስፍና ፍፃሜ ማስገኘት መቻል አንድ ራሱን የቻለ ከባድ ፈተና ነው። አንደበታዊያን ከፈጠሩት ውዥንብር ህዝቡን በተለይም ወጣቱን ነፃ አውጥቶ የተስተካከለ አስተሳሰብ እንዲይዝ ማድረግ ሌላ ከባድ ሥራ ነው። እናት ሀገር አቴንስ እንዲሁም ቀሪው የሰው ልጅ ህይወት ከሥቃዩ የሚታደገው፣ ግራ ከመጋባት ውጥቶ ተስፋ የሚሰጥ ነገር ማስገኘት ሌላው ፈተና ነው። እነዚህ ሁሉ ከባድ ችግሮች መፍትሔ ያገኙ ዘንድ በአንድ ሰው ህሊና - ለደስታ ሳይሆን መከራን ለመሸከም በተፈጠረ ህሊና - በሶቅራጥስ ህሊና - ላይ አረፉ። ሶቅራጥስ ከመንፈሳዊ ኃይል ድምፅ ሰማሁ ይበል አንጅ የችግሮቹ ብዛት መሸከም ከብዶት ውስጠ ህሊናው የፈጠረውን ድምፅ እየሰማ ሳይሆን ይቀራልና ነው?

በእነዚህ ሁሉ ችግሮች ከአውቀት ውጭ አማራጭ መድኃኒት እንደማይኖር ሶቅራጥስ ስለተረዳ ችግሮችን መቀልበስ የሚያስችለው አውቀት ለማግኘት ሙሉ ጊዜውን በመስጠት ያፈላልግ ዘንድ ለራሱ እንዲሁም ለባለቤቱና ህፃናት ልጆቹ ማድረግ ያለበትን ነገር ሁሉ እርግፍ አድርጎ በመተው ወደ ፍልስፍናው ባህር ዘልቆ ገባ።

ሶቅራጥስ ለችግሮቹ መፍትሔ የሚሆን አውቀት ግኝት ላይ መድረስ ዓላማ ይኑረው አንጅ የሶቅራጥስ አብይ ትኩረት ዋናው አውቀት ላይ መድረስ የሚያስችለው የፍልስፍና ስልት ለይቶ መረዳት ነው። ከሶቅራጥስ ታሪክ ውስጥ አንዱ ደስ የሚለው ነገር ይኼው የፍልስፍና ስልቱ ነው። የሶቅራጥስ የፍልስፍና ስልት ሶቅራጥስን ታዋቂና ተደናቂ ባደረጉት ሦስት አረፍተ ነገሮች ይገለጻል።

❖ “ፈትነው የማይኖሩት ህይወት ዋጋ ሊሰጠው የማይገባ ህይወት ነው” ማለቱ። - “unexamined life is not worth living.”

❖ የማያውቀውን እውቀታቸውን አለማለቱ - በሌላ አነጋገር “እኔ የማውቀው አለማውቄን ነው” ማለቱ። - “Whatever, I do not know, I do not even suppose I know” - “I know that I know nothing.”

❖ “ሰዎች ማሰብ አንዲችሉ ማድረግ አንጅ ማንንም ስለምንም ነገር አስተማሪ ለመሆን አይደለም” ማለቱ - “I cannot teach anybody anything, I can only make them think.”⁵⁹

የነገሮችን እውነታ ምን እንደሆነና እየኖርን ያለነው ህይወት እየፈተሽን መኖር አስፈላጊ ነው። ምክንያቱም አንዳንድ ጊዜ ሣናውቃቸው እውቀናቸዋል ብለን የምናምናቸው ነገሮች ሊኖሩ ይችላሉ። ነገር ግን የአቴንስን አይነት አወዳደቅ ከባድ ጥፋት ሊያስከትሉብን ይችላሉ። ስለዚህ አንድን ነገር እምነን ከመቀበላችን በፊት የነገሩን እውነታ መመርመር ያስፈልጋል። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ “መርምረን - ፈትነን - የማንኖረው ህይወት ዋጋ የለውም” ያለው።

ሁሉን ፈትነን መልካሙን መንገድ ለመከተል ደግሞ ራሳችንና የምንኖርበትን አካባቢያችንን ለወቅ የሚያስችሉን ጥያቄዎችን ማንሳት አስፈላጊ ነው። ሶቅራጥስ “ህይወታችንን እየመረመረንና እየፈተሽን መኖር አለብን” ሲል አየጠየቅን መኖር አለብን ማለቱ ነበር። ለሶቅራጥስ ሣይጠይቁ መኖር እየተደናበሩ መኖር ወይም በግብታዊ ስሜት መኖር ነው። በሌላ አነጋገር ሣይጠይቁ መኖር የድንቅርና - የጨለማ - ኑሮ ነው። ጥርት ያለ ኑሮ ለመኖር - መልካሙን ከመጥፎው እየለየን ለመኖር - መጠየቅ አለብን። ለዚያ ነው ሶቅራጥስ መጠየቅን (መመራመርን) የልህቀት ዳርቻ ማሳያ ያደረገው።

“I know that you would not believe me, but the highest form of human excellence is to question oneself and others”

ከዚህ የምንረዳው በመጠየቅ መልካም የሆነ ነገር የሚገኝ መሆኑን ነው። ነገር ግን አየጠየቁ ህይወትን በእውቀትና በመልካምነት ለመኖር ከሁሉ አስቀድሞ ጥያቄውን ሊያስተናግድ የሚችል በሳል ህብረተሰብ መኖር አለበት። ጥያቄውን መሸከም የማይችል ትውልድ በሰፊነበት ህብረተሰብ

⁵⁹ እነዚህና የሚከተሉት ሐሳቦች በተለያዩ ፀሐፊዎች ሶቅራጥስ ተናግሯቸዋል ተብለው የተገለጹ ሃሳቦች በትርጓሜ የተተነተኑ ናቸው።

ውስጥ ራስንና ሌሎችን የማጥራት - የመመርመር - ጥያቄ ማግኘት በጠያቂው ላይ መቅሰፍት ሊያመጣበት ይችላል። በሶቅራጥስ ላይ የሆነው ይኼው ነው። ሶቅራጥስ አውቀት ያገኘ ዘንድ - አውነት ላይ ይደርስ ዘንድ - መልካሙን የህይወት መንገድ ይከተል ዘንድ አብዝቶ ይጠይቅ ነበር፤ ለጥያቄው በሚሰጡ መልሶች ላይ የማያቋርጥ ውይይት ከተለያዩ ሰዎች ጋር ያደርግ ነበር። አብዝቶ በመጠየቅ የተናደዱበት፣ የእርሱን ጥያቄዎች መመለስ ባለመቻላቸው ሃፍረት የተሰማቸው ሁሉ ሰበብ አየፈለጉ ወንጀሉት፤ የሞት ፍርድም በየኑበት። ድንቁርና ኃይል ባገኘ ጊዜ የአውቀትን ብርሃን ሊያጠፋ አንደሚችል ሶቅራጥስን በመግደል አሳዩ።

ለመመራመር ስንነሳ አላማው አውቀትን ማግኘት ከዚያም አውነት ላይ መድረስ ነው፤ ለማወቅ ደግሞ ራስን ዝቅ ማድረግ - የዋህ ሁኖ - ልብን ገሁህ እድርጌ መዘጋጀት ያስፈልጋል። ሳያውቁ አዋቂ ነኝ እያሉ በትዕቢት እየተኮፈሱ ማወቅ አፈልጋለሁ ማለት ለይስሙላ የሆነ አውቀትን መሻት ይሆናል። አዋቂ ነኝ - የሚቀረኝ የለም - የሚል ሰው ወደ ምርምር አይገባም - ሁሉ ተገልጦለታልና። ወደ ምርምር ገባን ማለት ግን የማናውቃቸው ነገሮች አሉ - ማወቅ እንፈልጋለን - ማለታችን ነው። አውቀትን ፈልገን ስንነሳ ከአለማወቅ ወደ ማወቅ ለመሸጋገር ተነሳን ማለት ነው፤ በሌላ አነጋገር ለማወቅ ስንነሳ ከመጀመሪያው ራሳችንን አላዋቂ እናደርጋለን። ይኼንን ጉዳይ በሌላ መልኩ አንየው ካልን ለአውቀት ተዘጋጅን ማለት የምናውቀው አንድ ነገር ብቻ ይሆናል - እርሱም አለማወቃችን ነው። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ "እኔ የማውቀው አለማወቄን ነው" ያለው።

በዚህ አመለካከቱ ሶቅራጥስ ትኩረት ያደረገው በአውቀቱ ሊደርስበት ስለሚችለው አውነታ ብቻ ሳይሆን አውቀቱን ሊመራበትና አውነት የሆነውን ነገር ሊያስገኝለት ስለሚችለው ስልቱ ነው። አንድ ነገር አውነት ነው - ሀሰት - ነው የምንለው አንዴት ነው? ሰዎች ስለተናገሩት ነው ወይስ እኛ ፈትነንና አጥርተን በመረዳታችን? ጥያቄው የሚያመለክተን ለማወቅ የሚያስችለን መንገድ(ስልት) ከምናውቀው ነገር ቀዳሚ መሆኑ ብቻ ሳይሆን በጣም አስፈላጊና ወሳኝ መሆኑን ነው። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ "ማሰብ እንዲችሉ ማድረግ እንጂ ማንንም ስለምንም ነገር ለማስተማር አይደለም" ያለው።

እነዚህ ከላይ የተመለከትናቸው ትንተናዎች ሶቅራጥስ የተጠቀመባቸው የፍልስፍና ስልቶች የነበሩት ናቸው። ከዚህ በኋላ የጥናታችን ትኩረት ሊሆን የሚገባው ሶቅራጥስ በእነዚህ ስልቶች እየተጠቀመ ጠይቆ፣ ተወያይቶና መርምሮ የደረሰበትን የፍልስፍናውን ግኝት ማወቅ ይሆናል።

የሶቅራጥስ የፍልስፍና ግኝት እንዲሁ ከሌላው ለይቶ ማየት በማይቻሉ ስድስት መሠረታዊ ጽንሰ - ሃሳቦች የተመሠረተ ነው። እነርሱም የነፍስ ፍጽምና (perfection of the soul)፣ ሙሉ ሰው መሆን (full man) ሰው የሚኖርለት ግብ (purpose of life)፣ ህሊናዊ ደስታ (ሐሰት) - (happiness)፣ እውቀት (knowledge) እና ደግነት (virtue)። እነዚህን ጽንሰ - ሃሳቦች ተጠቅሞ ሶቅራጥስ በአስተሳሰቡ ላይ ተጽዕኖ ፈጥረው የነበሩ ነገር ግን ስህተት የነበሩባቸውን የፍልስፍና አስተሳሰቦችና ማኅበራዊ ጉዳዮች ለማረም አስችሎታል።

ለሶቅራጥስ የህይወት ዋናው ነገር የህይወታችን ግብ የሆነውን - በህይወት ዘመናችን አሳክተነው ማለፍ ያለብን አብይ ተግባር - አከናውንን ማለፍ ነው። ለሶቅራጥስ ሰው ሁኔታ መፈጠራችን ብቻ የህይወት ትርጉም አያስገኝልንም፤ ሰው በመሆናችን ልንፈጽመው የሚገባውን ታላቅ የሆነውን ተግባር አሳክተን ማለፍ አንጅ። ሰው ሊያሳካው የሚገባው ታላቅ ተግባር (purpose of life) ምንድን ነው? ሶቅራጥስ ለዚህ ጥያቄ በሚሰጠው መልስ የአንክሳጌራስን ፍልስፍና ጉድለት ይሞላዋል።

ለሶቅራጥስ የህይወት አብይ ግብና የሰውን ልጅ ህይወት ትርጉም የሚያስገኝለት ነገር የነፍሱ ፍጽምና (perfection of the soul) ነው። ነፍስን መረዳት በራሱ ከባድ ነው፤ በነፍስ ላይ ፍጽምና ሲጨመርበት ደግሞ የባለ የሚከብድ ይሆናል። 'ራሱን - ሶቅራጥስን - ለምን አንጠይቀውም። ለመሆኑ ነፍስ ምንድን ነው? ነፍስስ እንዴት ፍጹም መሆን ይችላል?

ሶቅራጥስ ለፍልስፍና ያበረከተው ዋናው ነገር - ይላል ኮርንፎርድ የተባለው ፀሐፊ - የነፍስ ግኝት ላይ መድረሱ ነው። " - - - the achievement of Socrates was the discovery of the soul."⁶⁰ ለሶቅራጥስ በፊት ግሪካዊያን ነፍስን ይረዱት የነበረው ሰው ሲሞት ከአስትንፋሱ ጋር አብሮ የሚጠፋ፤ እንደ ጭስ በኖ የሚሰወር፤ አካሉ በሞት ሲለይ እንደ ጥላ አብሮ የሚጠፋና ወደ ማይታወቅ ቦታ የሚሄድ፤ የሰውን ማንነት መግለጽ የማይችል ተራ የሆነ ነገር በማለት ነበር። ሶቅራጥስ ግን ነፍስን የተረዳው ከዚህ በተለየ መልኩ ነው። ለሶቅራጥስ ነፍስ ማስተዋል አንድንችል የሚያደርገን የህሊናችን ከፍል ሲሆን ሳንሳሳት መልካምን ከመጥፎው ለይተንና መርጠን መኖር አንድንችል የሚያደርግ ህሊናዊ ህቅም ነው። በዚህ መሠረት ሶቅራጥስ ለነፍስ የሰጠው ትርጉም በቀጥታ ከህሊና ጋር የተገናኘ ነው፤ የህሊና የማመዛዘን ችሎታ፤ የማስተዋል ህቅም ወይም ህሊናዊ ሁኖ የመወሰን ፈቃድ።

⁶⁰ ከዚህ በታች የተገለጹትን ጩምር የተገኙት Cornford, M.F. (1993), pp. 50 - 51

ለሰቅራጥ ዋናው የሰው ማንነት ለካሉ ሣይሆን ነፍሱ ነው። ከአካላዊ ፍላጎትና ለርካታ ጋር የሚገናኙ ውጫዊ የሰው ማንነት መግለጫዎች፡ ሐብት፣ ዝና፣ ማኅበራዊ ከበሬታዎች - - - ለውነተኛ ማንነቱን ሊያሳዩም፤ የሰው ውስጣዊ ማንነቱ - ነፍሱ - ህሊናዊ ሀቅሙ - ለውነተኛው ማንነቱ ነው። ከዚህ ግንዛቤ በመነሳት የሰው የህይወቱ ዓላማ ሊሆን የሚገባው ለውነተኛ ማንነቱን - ነፍሱን - ማከበር፣ መንከባከብና ፍጹም ማድረግ ነው። የሰው ልጅ ለካሉን ለማከበር ወይም ለሐብትና ለዝና መጨነቅ የለበትም።

ይህ የሰቅራጥ ለመለካከት በጊዜው ለነበሩ ግሪካዊያን የማይዋጥ ነበር የሆነባቸው። ምክንያቱም ለአነሱ አካላዊ ደስታን፣ ማኅበራዊ ስኬትን፣ ከብርና ዝናን ትቶ ለንደ ጭስ በኖ የሚጠፋን ነገር መንከባከብና ፍጹም ማድረግ ለንዴት የህይወት ዓላማ ሊሆን ይችላል? ሰቅራጥ ለነፍሱ የሰጠው ትርጉምና ከበሬታ ከዚህ በፊት ሰምተውት የማያውቁ መሆኑ ብቻ ሣይሆን ለውነታውን አገላብጦ በመረዳት በስህተት የተገነዘበው ነበር የመሠላቸው። ለሰቅራጥ ግን ሰው ከነፍሱ ውጭ ምንም ማለት አይደለም። ሰቅራጥ "እኔ" - (self) - ሲል ነፍሴ ማለቱ ነበር። ከዚህ ጋር በተያያዘ ለምሳሌ ሰቅራጥ "እኔነቴን ማወቅ" - (self-knowledge) - ሲል ለውነተኛው ማንነቱን - ነፍሴን - ለውጭ መኖር ማለቱ ነበር። "እኔነቴን መፈተሽ" - (self-examination) - ሲል ነፍሴን አካላዊ ከሆኑ ፍላጎቶች ለየለየሁ መኖር መቻል ማለቱ ነው። "እኔነቴን መግዛት" - "self-rule" - ሲል ደግሞ ነፍሴን ከአካላዊ ፍላጎቶች ሁሉ የበላይ አድርጌ ለኖራለሁ ማለቱ ነው።

እነዚህን ሁሉ አንድ ላይ ስናቀናጃቸው "የነፍስ ፍጹምና" የሚለውን ጽንሰ-ሃሳብ ያስገኛልናል። የነፍስ ፍጹምና ተረጋገጦ የሚባለው አንድ ግለሰብ በራሱ ፈቃድ፣ በራሱ ጥረት፣ በራሱ ህሊናዊ ዕይታ መልካምን ከመጥፎው ሣይሳሳት በመለየት ህይወቱን መምራት ደረጃ ላይ መድረስ ሲችል ነው። በሌላ አገላለጽ የነፍስ ፍጹምና ማለት የህሊና ፍጹምና - ህሊና ከስህተትና ከበደል ፀድቆ መኖር መቻል ማለት ነው።

ህሊናው - ነፍሱ - ፍጹም የሆነለት ሰው ለሰቅራጥ መሆኑ ሰው ነው። መሆኑ ሰው ጉድለት የለበትም፤ ጉድለት የለበትም ማለት ደግሞ በሌሎች ላይ ጥገኛ አይደለም፤ የሌሎች ሰዎችን ዕይታና ውሳኔ አይከተልም - በራሱ የህሊና ለቅም መወሰን ይችላል ማለት ነው። በራሱ ሀቅም ለውነትን ከሀሰት፣ ጥፋውን ከመጥፎ - - - መለየት መቻልና ከአካላዊ ፍላጎትና ከሌሎች ሰዎች ለመለካከት ተጽዕኖ ነፃ ወጥቶ ያለ ስህተት የመወሰን ሀቅም መድረስ ፍጹምና ነው - ህሊናዊ - ነፍሳዊ - ፍጹምና።

እዚህ ደረጃ መድረስ ሰው ሁኖ በመፈጠር የሚያስገኘውን አርካታ - አውነተኛ የሆነ - ህሊናዊ የሆነ ደስታ - (happiness) - ያስገኛል። ህሊናዊ ደስታ - ሐሰት - የሚገኘው በህሊናዊ ፍጽምና ነው። በዚህ መሠረት ሰው የሚኖረው ይኼንን ታላቅ የሆነ ደስታ አግኝቶ ለመኖር ነው። ህሊናዊ አርካታ አግኝተን መኖር አስካልቻልን ድረስ ሰው ሁኑን የተፈጠርንበትን ግብ አሳዝተናል ማለት አንችልም።

ሙሉ ሰው የሚያደርገው የነፍስ ፍጽምና የሚገኘውና በዚህም ሰው አውነተኛ የሆነውን ህሊናዊ ደስታ አግኝቶ እንዲኖር የሚያስችለው ነገር ለሶቅራጥስ አንድ ነገር ብቻ ነው፤ አርሱም አውቀት ነው። በሌላ አነጋገር ሰው የመሆኑን ዋናው ግብ ህይወታችንን በአውቀት መምራት መቻል ነው። ሶቅራጥስ አውቀት ሲል ስለ ተፈጥሮ ወይም ቁሳዊ ስለሆኑ ነገሮች የሚኖረን አውቀት ማለቱ አይደለም። ስለቁሳዊ ነገሮች ማወቅ ቢያስፈልግ እንኳ በሁለተኛ ደረጃ ሊታይ የሚገባው ነው፤ ከሁሉ አስቀድመን ልናውቀው የሚገባን ግን ራሳችንን ነው። ሰው ራሱን ሳያውቅ ሌላውን ለማወቅ መድከም የለበትም። በዚህ አመለካከት ሶቅራጥስ የአይወኒያ ፍልስፍና ዘይቤ የሆነውን በተፈጥሮ ላይ ብቻ ያተኮረውን የፍልስፍና ዘይቤን ገልብጦ መጣሉን አሳየ። ለሶቅራጥስ የሰው ማንነትን ማወቅ፣ ለምሥራቅ አንዴት እንደሚኖር ማወቅና ባወቀው ነገር መኖር እንዲችል ማድረግ ትክክለኛ አውቀት ነው። ራሱን ማወቅ ሲባል ደግሞ የቃል የሆነ አውቀት ማለት ሳይሆን ተግባራዊ የሚሆን መልካም ህይወትን ማወቅ ማለት ነው። ሰው በቃል ያወቀውን በተግባራዊ ህይወቱ አስካልኖረበት ድረስ የተሟላ አውቀት ሊሆን አይችልም። መልካምነትን ማወቅ ማለት መልካምነትን በተግባር ማዋል ማለት ነው - to know the good is to do the good. በአጭሩ ማወቅ ተግባራዊ ህይወት ነው፤ ካልሆነ ግን አውቀት አይደለም። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ አውቀት ደግነት (በግነት) ነው፤ ድንቁርና ግን እኩይነት ነው ያለው። (knowledge is virtue and ignorance is evil). በዚህ አይነት ሁኔታ ያዳበረውን የአውቀት ግንዛቤ ተጠቅሞ ሶቅራጥስ የአንደበታዊያን ድክመት የሆነውን አውቀትን አንሻፎ የማየት አባዜ ለማስተካከል ችሏል። የአንደበታዊያንን ድክመት ማረም ብቻ ሳይሆን የማነኛውም ፈላስፋ ጥረት የዚህ አይነት አውቀት ላይ ለመድረስ መሆን እንዳለበትና የሥርዓተ - ትምህርት ዓላማው ይኼው ሊሆን እንደሚገባ አስገንዝቧል።

“ፈላስፋ አውነትን ሊፈልግ ይገባዋል። አውነትን እየፈለጉ መኖር ካልተቻለ ህይወት ትርጉም አይኖረውም። ሶቅራጥስ አጽንዖት የሰጠው ጉዳይ መኖር ብቻውን ከንቱ ነገር መሆኑን ነው፤ ወሳኙ ነገር መልካም ህይወትን መኖር መቻሉ ላይ ነው። አውነተኛው የሥርዓተ - ትምህርት ተግባርም ለመኖር

የሚያስችል ገቢ ማሳገጥ መቻል ሳይሆን አንዴት መኖር አንደምንችል ማሳወቅ ነው። መማር በራሱ የህይወት ግብ መሆኑን ሶቅራጥስ ራሱን ምሳሌ በማድረግ አሳይቷል። አንድ ሰው እውቀትን ሲገኝ ከእውቀቱ ሲያገኝ የሚችለውን መልካምነት በመረዳት ሊሆን ይገባል። ሶቅራጥስ ተማሪዎችን በተደጋጋሚ የመከራቸው ነገር አለ፤ ገንዘብ መልካምነትን አንደማያረጋግጥና መልካምነት ግን የህይወት እውነተኛው ሃብት መሆኑን ነው።"

"The philosopher's quest is for truth and without this search life has no meaning. Again and again, Socrates avows that to live is not of itself important. To live rightly is all that matters. The true purpose of education is to learn how to live, not how to earn a living. Socrates was dedicated to the idea that learning was an end in itself. A man should pursue knowledge for the good it will avail him personally. He repeats an admonition he has often given to his students. Money does not guarantee goodness, yet goodness is the real wealth of life."⁶¹

የነፍስ ፍጽምናን በማግኘት ሙሉ ሰው ሁኔታ በሐሴት ተሞልተን መኖር አንድንችል የሚያስችለን እውቀት ለማግኘት ሶቅራጥስ አንድ ቅድመ ሁኔታ አስቀምጧል፤ አርሱም ከሁሉ አስቀድሞ ራሱን - ውስጥን - መመልከት (introspection) ወይም ራሱን መፈተሽ (self - examination)። በሶቅራጥስ ግንዛቤ አቴናዊያን ራሳቸውን አየመረመሩ አስካልኖሩ ድረስ የሚያስበት፣ የሚያምኑትና የሚያደርጉት ነገር በሙሉ ትክክል መስሎ ይታያቸዋል፤ በዚህም ሊኖሩበት የሚገባውን ትክክለኛ የኑሮ ዘይቤ መሳት ብቻ አይደለም ስህተታቸው ትክክል፣ ሐሰታቸው እውነት፣ ድንቁርናቸው እውቀት መስሎ ይታያቸዋል። ራሱን ባለመፈተሽ ስህተትን አለመረዳት ያስከትላል። በዚህ መሠረት ራሱን መፈተሽ ትክክል የሆነውን ነገር ለመረዳት ብቻ ሳይሆን የራሱን ጥፋት ወይም ድንቁርና ለማወቅ ያስችላል። ለዚህ ነው ሶቅራጥስ ከሁሉ በላይ "ራስህን - ማንነትህን - እውቀህ ኑር!" - know yourself - የሚል መሪ ሃሳብ ሲያራምድ የነበረው። መሪ ሃሳቡን ለራሱ ብቻ ሳይሆን መላው አቴናዊያን ተግባር ላይ አንዲያውሉት ማስተጋባት ጀመረ።

ለሶቅራጥስ አቴናዊያን ከወደቁበት የፖለቲካና የሰነ - ምግባር ቀውስ ሊያወጣቸው የሚችለው እውቀት - ከእውቀትም የራሱን ማንነት መረዳት የሚያስችል እውቀት - አንደሆነ በማመኑ ራሳቸውን ፈትነው ማወቅ የሚያስችላቸውን ጥያቄዎች እያነሳ አዘውትሮ ከአነርሱ ጋር መወያየት የአለት

⁶¹ Hooper, F. 1978, P 348

ተዕለት ተግባሩና የህይወቱ ዓላማ አደረገው። አቴናዊያንን ሲያጤናቸው ለታላቅነትና ለመልካምነት ከሚያበቃቸው መንገድ ወጥተው በውድቀትና በአኩሪነትም ላይ ሁነው አንቀላፍተው፤ ደንዝዘውና ተስፋ ቆርጠው ታዩት። 'አፖሎጅ' በተሰኘው የፕሌቶ ሥራ ላይ ሶቅራጥስ አቴናዊያንን ተኝቶ እያንቀላፋ በሚውል ትልቅና ሰነፍ ፈረስ መስሏቸዋል።

ከወደቁበት አንዲነሱ፤ ራሳቸውን ወደ ማወቅና ወደ ከቡር በታቸው አንዲመለሱ ሊቀሰቀሱ ካልሆነም ሊጠበቁት አንደሚገባቸው ስለተሰማው ለዚህ ተግባር ራሱን አዘጋጀ። 'አፖሎጅ' በተሰኘው የፕሌቶ ሥራ ላይ ሶቅራጥስ ራሱን ረፍት አንደማይሰጥ አንደተናካሽ ዝንብ - gadfly - እድርጎ ወሰደው። አቴንስ ሆይ ንቂ፤ ተነሽ፤ ትበያሽን አራግፊ ወደ ቀድሞው ከብርሽ ተመለሽ።" የሚል በሽንቆጣ የታጀለ መልዕክት ያስተላልፍ ጀመር።

አቴንስ ግን ራሷን በመመርመር - ስንፍናዋን - ድንቁርናዋን መረዳት አልፈቀደችም፤ የያዘችው መንገድ ሁሉ ትከከል መስሎ ታይቷልና ሶቅራጥስን ለምን ከተኛሁበት ትቀሰቅሰኛለህ? በለመድሁት አንዳልኖር ለምን ትረብሽኛለህ? በሚል በሶቅራጥስ ላይ በቁጣ ተነሳችበት፤ የምሥራች ይዞላት የመጣውን የለውጥ መልዕክተኛ ላይ ሞት ፈረደችበት።

6.2 ልብ የሚነካው የሶቅራጥስ ፍጻሜና አወዛጋቢ የሆነው

የመጨረሻ ቃሉ

የሞት ፍርዱ ተፈፃሚ ይሆን ዘንድ ሶቅራጥስ ወህኒ ቤት ገባ። ለአንድ ወር ያህል ወህኒ ቤት በቆየበት ጊዜ በሰሰት የሚያዩት ወዳጆቹና ተማሪዎቹ አልተለዩትም ነበር። በተለይም ከበርቴውና አብሮ አደግ ጓደኛው የሆነው ከሪቶ ሶቅራጥስ ከአሰር ቤት አንዲያመልጥ ለማድረግ ብዙ ጥረት ቢያደርግም ሶቅራጥስ ፈቃደኛ ሊሆንለት አልቻለም። ምንም እንኳን በአርሱ ላይ የተላለፈበት የሞት ፍርድ አፍትሃዊ እንደሆነ ሶቅራጥስ ቢረዳም ከአሰር ቤት አምልጦ መሄድም በራሱ ስህተት እንደሆነ በመረዳቱ ስህተትን በስህተት ለማረም መሞከር ደግሞ ሌላ ጥፋት መፈጸም በመሆኑ የከሪቶን ጥረትና ማግባባት ሶቅራጥስ ሊቀበለው አልቻለም። የሶቅራጥስ ስሌት ሌላ ነው። "ነፍሱን ለማዳን ሲል ሞትን ፈርቶ ሸሸ" ተብሎ በሰዎች ዘንድ እንደፈሪ ከመታየትና ሲከራከርለት የኖረውን እውነት በሰዎች ዘንድ ጥርጣሬ ውስጥ እንዲወድቅ ከማድረግ ይልቅ ሶቅራጥስ ሃቁን እንደያዘ የጀግናን ሞት መሞትን መረጠ።

የሶቅራጥስ መሞት አይቀሬ ሆነ፤ ይህችን ዓለም የሚሰናበትባት የመጨረሻ ዕለት ደረሰ። ጠጥቶት የሚሞተው መርዝም ተዘጋጀለት። የሶቅራጥስ

የመጨረሻ ሰዓት ደረሰ። በዚህ ቅጽበት ምን ተከሠተ? ፕሌቶ "ፊዶ" - Phaedo - በተሰኘ ሥራው ይነግረናል፤ ቃል በቃል እንደወጣ።

ሶቅራጥስ ወደ ከራቶ እየተመለከተ "ሂድና እንዳልሁህ አድርግ" አለው። ከራቶ ይህን እንደሰማ አጠገቡ ቆሞ ለነበረው ሠራተኛ ጭንቅላቱን በማንቀሳቀስ ምልክት ሰጠው። ሠራተኛውም ወደ ውስጥ ሄዶ ትንሽ እንደቆዩ መርዙን እዘጋጅቶ የሚሰጠውን ሰው ይዞት መጣ። ሰውየውም መርዙን የያዘ ጽዋ ይዞ ነበር። ከሶቅራጥስ አጠገብም አስቀመጠለት። ሶቅራጥስ መርዙን ያመጣውን ሰው እንዳይ-የሚከተለውን ተናገረ። "አንተ መልካም ሰው፤ በዚህ ጉዳይ ላይ አንተ ልምድ ያለህ ሰው በመሆንህ ምን ላደርግ እንደሚገባኝ ልትነግረኝ ይገባል" አለው። ሰውየውም እንዲህ ሲል መለሰለት። "መጠጣት ነው ያለብህ፤ ሌላ ነገር የለም። ከዚያ በኋላ እግርህ ላይ ድንዛዜ አስኪሰማህ ድረስ ወዲያ ወዲህ አያልህ ተንቀሳቀስ። ከዚያም አልጋ ላይ ተኛ። በዚህ መልኩ መርዙ ሥራውን ይሠራል" አለው።

ሰውየው ይኼን ካለ በኋላ መርዙን የያዘውን ጽዋ እንስቶ ለሶቅራጥስ ሰጠው። ሶቅራጥስም የደሰደሰ እየታየበት ተቀበለው፤ ፊቱ ላይ ድንጋጤም ሆነ ሀዘን አይታይበትም ነበር። ሰውየውን አተኩሮ ሲመለከተው ቆየና እንዲህ ብሎ ጠየቀው። "ከዚህ መርዝ ቀንሶ መጠጣት ይፈቀዳል ወይስ አይፈቀድም?" ሰውየውም "ሶቅራጥስ፤ መርዙን ያዘጋጀው መጥነን ነው። ለመጠጣት ትከክለኛው መጠን ነው።" ሶቅራጥስም "ገባኝ፤ ግን ይፈቀዳል፤ አርግጠኛ ነኝ። እናም ከዚህ ዓለም ተሰናብቼ ወደ ሌላኛው ዓለም ተሻግሬ መኖር የምችልበት ዕድል ይሳካልኝ ዘንድ ለእማልከት ፀሎት ማድረስ ይገባል። ይኼን ነው አሁን እየፀለይሁ ያለሁት፤ አሜን ይሁንልኝ።" እንዲህ አያለ እየተናገረ መርዙን የያዘውን ጽዋ እንስቶ ከንፈሩ ላይ አደረገው። በሙሉ ዝግጁነትና በደስታ መርዙን ጭልጥ አድርጎ ጠጣው። ከዚህ በኋላ በአሰር ቤቱ ውስጥ የሆነውን ሁሉ ፕሌቶ እንዲህ በማለት ይገልፀዋል።

"እስከዚያች ቅጽበት ጊዜ ድረስ መጣሁ መጣሁ የሚለንን እንባችንን እንደምንም ብለን መግታት ችለን ነበር። መርዙን ጨርሶ ሲጠጣው ስናይ ግን እንባችንን መግታት አልቻልንም። በእኔ በኩል ከፈቃዴ ውጭ እንባ እንደጎርፍ ይፈሰኝ ጀመር። ፊቴንም ሸፍኜ ስቅለቅ ብዬ ማልቀስ ጀመርሁ። ለአርሱ አልነበረም የማለቅሰው፤ ጓዴን ያሳጣኝ መጥፎውን አድሌን አያሰብሁ ነበር የማለቅሰው።

ከእኔ አስቀድሞ ከራቶ እንባውን መግታት አልቻለም ነበር፤ ተነስቶ ለብቻው ሁኖ ያለቅስ ጀመር። ከመጀመሪያው ጀምሮ በሆነው ነገር ሁሉ እየተንሰቀሰቀ ሲያለቅስ የነበረው አፖሎዶሮስ ሶቅራጥስ መርዙን

እንደጠጣው ድንጋጤውን በሚገልጽ መልኩ ድምጹን ከፍ አድርጎ ያለቅስ ጀመር። ልፖሎዶሮስ በዚህ መልኩ ሲያለቅስ ከራሱ ከሰቅራጥስ በስተቀር ሁሉም አፋን ከፍቶ ያለቅስ ጀመር።

ሰቅራጥስ ወደ እኛ እየተመለከተ “ምን እየሰራችሁ ነው? በሁኔታችሁ ተዝግቧልሁ። ሴቶቹ ከዚህ አንዲወጡ ያደረግሁትኩ አንደ አናንተ እየችሁ አውነት የሚናገር ሰው ፍፃሜው ይህ ሲሆን አንደሚችል ፎገባል” ብሎ ተናገረን። ከሰቅራጥስ ይኼን ስንሰማ በራሳችን አፈርን፤ እንባችንንም ገታነው።

በዚህ ጊዜ የወሀኔ ቤቱ መርዝ ቀማሚ እንደነገረው ሰቅራጥስ ወዲያ ወዲህ እየለ እየተንቀሳቀሰ ነበር። ከዚያም አግሩ እየከበደው ሲመጣ ወደ አልጋው ሂዶ በጀርባው ተንጋሎ ተኛ።

መርዙን የሰጠው ሰውም የሰቅራጥስን አግሮች በኃይል እየተጫነ ይሰማው አይሰማው አንደሆን ሰቅራጥስን ጠየቀው። ሰቅራጥስ አንደማይሰማው ነገረው። ከዚያም የራሱን ፊት በለበሰው ልብስ ሸፈነው። መርዙን የሰጠው ሰው ከጉልበቱ በታች ያለውን አግሩን እየዳበሰ ሲመለከት የሰቅራጥስ ሰውነት እየከረረና እየቀዘቀዘ መምጣቱ ለሁላችንም ግልጽ ሆነልን። ከዚያም ሆድ ዕቃውና ልቡ አካባቢ መቀዝቀዝ ጀመር። በዚህ ጊዜ ሳይታሰብ ሰቅራጥስ ፊቱን ገለጠውና መናገር ጀመረ። ይህ ሰቅራጥስ ከመሞቱ በፊት ለመጨረሻ ጊዜ ከአንደበቱ የወጣው ቃል ነው።

“ከራቶ፤ ለኢስኩፋፒየስ አውራ ዶሮ መስዋዕት ማድረግ ውለታ አለብኛና ችላ ሳትል ልትከፍልልኝ ትችላለህ?” -

“Crito, I owe the Sacrifice of a rooster to Asklepios: Will you pay that debt and not neglect to do so?” ብሎ ጠየቀው።

ከራቶም “እንዳልኸኝ አደርጋለሁ፤ ንገረኝ ሌላም የማድረግው ነገር ይኖራል?” ከራቶ ይኼን ጥያቄ ሲያቀርብለት ከሰቅራጥስ አንደበት መልስ አልተሰማም።

ትንሽ ቆይቶም የሰቅራጥስ ድምፅ እየሰለለና እየተቆራረጠ መጣ፤ ወደያውም ህይወቱ አለፈ። የሬሳው አፍ አልገጠመም ነበር፤ አይነም አልተከደነም ነበር። ከራቶ ወደ ሬሳው ተጠግቶ የተከፈተውን አፍ በኢጀቹ ይዞ ገጠመው፤ የአይነን ቆብም በጣቶቹ እየተጫነ አይነ አንዲሸፈን አደረገው። ከራቶ ወደ ኢካሪተስ ፈቱን አዙሮ

ከምናውቃቸው ሰዎች ሁሉ ምርጡ፣ ሊቀና ደጉ ጓዳችን ፍገማ ይህ ነው። አለው።

እርግጥ ነው ሶቅራጥስ በህይወቱም በአሟሟቱም ልዩ ሰው ነው። የታላቅነቱ ጉዳይ እያነጋገርም። ሊያነጋገር የሚችል ነገር ካለ በህይወቱ ፍገማ ላይ የተናገረው የመጨረሻ ቃል ጉዳይ ነው። ሶቅራጥስ ምን ማለት ፈልጎ ነው ከሪቶን ለኢስክላፒየስ አውራ ዶሮ መስዋዕት እንዲያደርግለት እደራ ያለው? በብዙ አቅጣጫ ልንረዳው እንችላለን። በመጀመሪያ ወደ አይምጅችን የሚመጣው ደስ የማይል ስሜት ነው። እንዴት ሶቅራጥስን ያህል ታላቅ ፈላስፋ - ያውም በመጨረሻው ሰዓት - ተራ ሰዎች የሚያደርጉትን ተራ የሆነ አምልኮ እንዲፈጸምለት ይጠይቃል? ወደ ሞት ሲቃረብ መጨነቁን የሚያመለክተን ቃል ነው፤ መርዙን ሲጠጣ የታየበት የሰብዕና ጥንካሬ ማጣቱንና ሞት የሶቅራጥስን ጉርሮ ማግኘት ሲጀምር የሞት ፍርሃት ሶቅራጥስን ለዚህ ዳርጐታል ብለን ልንረዳው እንችላለን።

ኢስክላፒየስ አማልክት ነው፤ ለአማልክት መስዋዕት ማድረግ የተለመደ ነው፤ ድርጊቱም ለመንፃት ነው፤ ሶቅራጥስ ይህን ሲናገርም ከዚህ የተለዩ አይደለም - ጽድቅን ያገኘ ዘንድ የተናገረው ነው ብለንም ልንረዳው እንችላለን። ከዚህ ጋር እያይዘን ኢስክላፒየስ የሙታን ትንሳኤ የመስጠት ጋይል ሰላለው ሶቅራጥስ ከሞት በኋላ በህይወት ለመኖር ይችል ዘንድ የአምላኩ መማፀፍ ቃል ነው ብለን ልንረዳውም እንችላለን። ለመስዋዕትነት አውራ ዶሮ መምረጡንም በሚመለከተው መልኩ ልንረዳው እንችላለን። አውራ ዶሮ ንጋት አብሳሪ ነው፤ ጨለማው መገፈፉን የምሥራች ነጋሪ ነው። ሶቅራጥስ አውራ ዶሮን እንደምሳሌ በመውሰድ ከሞት በኋላ በጽድቅ ሊኖረው የሚመኘውን የሚመጣውን ዓለም በተስፋ የሚጠብቀው መሆኑን ለማሳየት ተጠቅሞበታል ብለን ልንረዳው እንችላለን።

የተባለው ሁሉ ስህተት ላይሆን ይችላል። ነገር ግን ግሪጐሪ ናጊ የተባሉ ፀሐፊ የሰጡት ትርጉም በጣም የተለዩ ነው፤ አብረን እንደው። ግሪጐሪ ናጊ ሶቅራጥስ ለኢስክላፒየስ መስዋዕት ማቅረቡ የሙታን ትንሳኤ ማመኑን እንደሚያመለክት ይረዳሉ። ነገር ግን የሶቅራጥስ የትንሳኤ አምነት ትኩረት ያደረገውና ቅድሚያ የሰጠው ስለ ራሱ ወይም ስለሌሎች ሰዎች ከሞት በኋላ ዳግም በህይወት ለመኖር ያለውን ተስፋ ሣይሆን ስለ “ቃል” ትንሳኤ ነው። ግሪጐሪ ናጊ የሶቅራጥስን የተለዩ የትንሳኤ አስተሳሰብ መረዳት የቻሉት ሶቅራጥስ ከፊደ ጋር ያደረገውን ቃል - ምልልስ መሠረት በማድረግ ነው።⁶²

⁶² Gregory Nagy – The Last words of Socrates at the place where he died. (i) Classical – inquires.chs. Harvard. Edu.

ሶቅራጥስ ህይወቱ ሰፊልፍ ፊደ. በገፉን በመላጨት ሀዘኑን ሊገልጽ እንደሚችል በመረዳት የሚከተለውን ይጠይቃል፡፡

ሶቅራጥስ፡ - "ፊደ! ነገ ይኼን የማያምረውን ዘርፋፋ ዐገርህን ትላጋው ይሆናል?"

ፊደ፡ - "እዎ ሶቅራጥስ! እንምታለሁ እንደዚህ ነው፡፡"

ሶቅራጥስ፡ - "የምትሠማኝ ከሆነ እንደዚህ ማድረግ የለብህም፡፡"

ፊደ፡ - "ታዲያ ከዚህ ሌላ ምን ላደርግ እችላለሁ?"

ሶቅራጥስ፡ - "በከርከር ስናቆጠረው የፕሮግራም የጥበብ ቃል ዳግም በማናገኘው ሁኔታ ፍጻሜ የማያገኝ (የሚጠፋ ከሆነ) ነገ ሳይሆን ዛሬ የእኔንም ዐገር እላጫለሁ፡፡ የእንተንም ራስህ ትላጫለህ፡፡"

በዚህ አገላለጽ ሶቅራጥስ እውነተኛ ሀዘን ላይ ሊገልጽ የሚችል ነገር በውይይት ሲለዋወጡት የነበረው የጥበብ ቃል መጥፋት (መጥፋት) ነው፡፡

የሶቅራጥስ የመጨረሻው ሰዓት

አንድ የእርሱ መጥፋት አይደለም፡፡ በዚህም እርሱ በህይወት ዘመኑ ያዳበረው እውነት ሊጠፋ እንደሚችል ያለውን ሥጋት ገልጿል፡፡ በዚህ ግንዛቤው እውነተኛው ሞት በአንድ ትውልድ እውነትን ለማግኘት የማድረግ ጥረት መቆም ነው፡፡

የኢስካላፒየስ ቃል ሰዎችን አዲስ ህይወት እንደሰጠ ሁሉ ሶቅራጥስም ድንቅርናን የሚያጠፋ ቃል - ለህይወት ትርጉም የሚሰጥ ቃል - አስተምሯል፡፡

ለሶቅራጥስ የዚህ ቃል መጥፋት እውነተኛ ሞት እና መራራ ሀዘን ይፈጥራል! ለዚህ ነው ሶቅራጥስ የህይወት ቃል የሚጠፋ ከሆነ ነገን ሳንጠብቅ ዛሬውኑ ሁላችንም ማዘን አለብን ያለው፡፡ በዚህ መሠረት ሶቅራጥስን ያሳሰበው ጉዳይ ከእርሱ ሞት በኋላ እርሱ በታሪክ እንዲታወስ የሚያደርገው መልካም ሥራው (ሌጋሲው) ጠፍቶ መቅረት ነው፡፡ እነ ፊደ "እይዞህ ሶቅራጥስ እኛ እያለንልህ የእንተ ሌጋሲ ጠፍቶ አይቀርም - በትውልዶች ሁሉ ይቀጥላል!" የሚል ቃል ሶቅራጥስ መስማት ይፈልግ ነበር፡፡ ከራቶን እውራ ዶሮ መስዋዕት እድርግልኝ የሚል የአደራ ቃል የነገረው ከእርሱ ሞት በኋላ (መስዋዕት ከሆነው እውራ ዶሮ

በኋላ) የእርሱ የጥበብ ቃል በሌሎች ሰዎች (በሌላ የአውራ ዶር ጩኸት) ዳግም ህይወት እንዲዘራ እንዲያደርግ አደራ ማለቱ ነበር።

6.3 የሶቅራጥስ አስገራሚ ተጽዕኖዎች ህልውናው ህይወቱን ስኬተኛው የፈላስፋዎች ነው።

6.3.1 የሶቅራጥስ ተጽዕኖ ምስጢር

ሶቅራጥስ በትውልዶች ላይ የፈጠረው ተጽዕኖ ያመጣው ለውጥ ዘርዘር መጨረስ አይቻልም። የታላቅነቱና የተጽዕኖ ፈጣሪነቱ ምስጢር ከሁሉ በላይ አዲስ ያመጣው የፍልስፍና ዘይቤ ይሁን እንጂ እርሱን የቀረበትንም ሆነ በሩቅ ሁኔታ ስለ እርሱ የሰሙትን ሁሉ እንደ መግነጢስ ይሰባቸው የነበረው መልካም የሆነው ስብዕናው ነበር። “መልካምነትን ማወቅ መልካም ሁኖ መገኘት ነው” - to know the good is to do the good - ይል እንደነበረው ሁሉ ምድራዊ ከብርና ጥቅምን አለመፈለጉ፣ ሀቀኝነቱ፣ ግልጽኝነቱ፣ ደግነቱ - - - በተግባር ከህይወቱ የተመለከቱ ሁሉ ሶቅራጥስን መውደድና ማድነቅ ብቻ አይደለም እርሱን መስለው ለመኖር ጥረት ያደርጉ ነበር። “እውነትን ሳይፈልጉ ከመኖር ይልቅ መሞት ይሻላል” ብሎ ራሱን ለጥበብና ለእውነት ሰማዕት ማድረግ ከሶቅራጥስ በኋላ የታዩ እንጂ ከእርሱ በፊት በማንም ዘንድ አልታየም። ሊገድሉት ከቋመጡት ጠላቶቹ ሽሽቶ ውድ ህይወቱን ማትረፍ ይችል ነበር፤ እንዲህ ቢያደርግ ኑሮ ቢያንስ ለህጻናት ልጆቹ ትንሽ በቆየላቸው ነበር፤ ነገር ግን በፍርድ አደባባይ ተከሶ ራሱ ጠበቃ ሁኖ ለተሟገተለት እውነት በተከሠሠበት ቦታ ህይወቱን ሰጥቶ ያከብራት ዘንድ መስዋዕት መሆኑ በዘመኑ ለነበሩ ብቻ ሳይሆን አስካሁንም ድረስ እንዲደነቅ አድርጎታል።

የእለት ህይወቱን ከሚመራበት አንፃር ካየው ደግሞ ሶቅራጥስ ኮስማና ነው፤ ገላውን የሚሸፍነው ቀንም ሌትም አገልጅሞት በሚውል ተራ ልብስ ነው። አግሩን ጫማ አያውቀውም። ሳይመጣጥ ያገኘውን ምግብ ከተማሪዎቹ ጋር አብሮ ይመገባል። ከብዙ ሰዎች ጋር ሲወያይ እውቀት ለመካፈል እንጂ ሆነ ብሎ ሰዎችን ለማስቀየም ወይም ለማዋረድ ቃል ተለዋውጦ አያውቅም። ትንሹንም ትልቁንም አፍቅሮና የሚገባውን ከብር ሰጥቶ ይኖር ስለነበር አጅግ ብዙ ተከታዮችን፣ አድናቂዎችንና ወዳጆቹን ማፍራት አስችሎታል። የሶቅራጥስን የተለዩ ስብዕና የተረዱት ምሁራን ከኢየሱስ ክርስቶስ በማስበለጥ አከብሮት ሰጥተውታል። ረስል የተባለው ፈላስፋ

“በጥበብም ይሁን በደግነት ከርስቶስ በታሪክ ታዋቂ እንደሆኑ ታላላቅ ሰዎች ሁኖ ሊሰማኝ አልቻለም። በእነዚህ ጉዳዮች ከእርሱ ይልቅ

በድሃና ሶቅራጥስ የተሻሉ አድርጌ አወስዳችኋለሁ።” በማለት ለሶቅራጥስ ያለውን አድናቆት ገልጧል።⁶³

አሰራሪው የሆነው የሶቅራጥስ ተጽዕኖ መታየት የጀመረው ገና በህይወት በነበረበት ጊዜ ጀምሮ ነበር። የሶቅራጥስ ተጽዕኖ ፈጣሪነት ምን እንደሆነ ለመረዳት ቀላሉ ዘዴ በእርሱ ላይ የቀረበትን ከሶች ማየት በቂ ነው። ምንም እንኳን ሌላ ምስጢር ከኋላው ቢኖረውም በሶቅራጥስ ላይ የሞት ፍርድ እንዲተላለፍበት ያደረጉት ሁለት ከሶች ናቸው። የመጀመሪያው “ወጣቶችን በትምህርትህ እያጣመምህ ባህላችንን፣ ሐይማኖታችንን የሚከዱ ጋጥ - ወጦች እድርገሃቸዋል” የሚል ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ “እማልኩቻችንን ከደል” የሚል ነበር። ከሁለቱ ከሶች የሶቅራጥስን ተጽዕኖዎች የሚያሳዩን የመጀመሪያው ከሰ ነው።

ሶቅራጥስ ለከሱ መልስ ሲሰጥ ለመጥፎ አይሁን እንጅ በወጣቶቹ ላይ ተጽዕኖ መፍጠሩን አምኗል። በተለይም የእርሱ የፍልስፍና ስልት የሆነውን ሰዎች ሲያምኑትና ሲረዱት የነበረው ነገር ስህተት መሆኑን በመስቀለኛ ጥያቄ እንዲረዱት በማድረግ በውይይት አውነት የሆነውን ነገር እንዲደርሱ የሚያስችለው ዘዴ የእርሱ ተከታይ የነበሩ ወጣቶች ጥቅም ላይ ማዋላቸውን ተናግሯል። “- - - እኔን ሲከተሉኝ የነበሩ ወጣቶች ብዙ የመዝናኛ ጊዜ የነበራቸው የሐበታም ልጆች ቢሆኑም ሰዎች ሲጠየቁ መስማት የሚያስደስታቸው ነበሩ። እነዚህ ወጣቶች ብዙ ጊዜ እኔ የማደርገውን በማስመሰል ብዙ ሰዎችን ይጠይቁ ነበር። አዋቂዎች ነን ብለው የሚያስቡ ብዙ ሰዎችን እንዳገኙ እገምታለሁ፤ ነገር ግን ይህ ነው የሚባል የሚያውቁት ነገር የላቸውም። በእነርሱ በተጠየቁ ቁጥር የሚመልሱት ሲያጡ የሚናደዱት በእኔ ላይ ነው፤ መናደድ የነበረባቸው ግን በእነርሱ ድንቁርና ነበር። ይህ ሁሉ የመጣብን ያ የተረገመ ሶቅራጥስ ወጣቶችን ጠማማ ነገር እንዲያስቡ በማድረግ ነው ይላሉ።”⁶⁴

ከጥቅሱ የምንረዳው ነገር በሶቅራጥስ ንትርክ የተማረሩ ብዙ የሆኑትን ያህል ገና በህይወት እያለ የሶቅራጥስን መንገድ መከተል የመረጡ ብዙ መሆናቸውን ነው።

⁶³ ረስልን በ Jacqueline (2001)፣ ገጽ 483

⁶⁴ በፕሊኑስ አፖሎጅ የተገለፀው Sanderson Beck የተባሉ ፅሁፊ www.San.Beck.Org/Socrates-6-influence.html ላይ እንጻጻፈሩት

በከሱ ሂደትም ቢሆን ከሆነውን ሚልተሰን በፍርድ ቤቱ ከተሰበሰቡትና ሶቅራጥስን ሲከተሉ ከነበሩ ወጣቶች መካከል ከራቶና ልጁን ከራሱ ተሰላሰን - - - አድያመንተሰና ወንድሙን ፕሊቶን - - - ብዙዎችን ለማቸውን እየጠራ ሶቅራጥስ የተሳሳተ መንገድ እንድንከተል አድርገንኛል ብሎ የሚመለከርብኝ ካለ ይነሳና ይመለከርብኝ።⁶⁵ ሲል ይጠይቃል። ነገር ግን በሶቅራጥስ ላይ እንደ ሰው እንኳ የሚመለከርበት አልተገኘም። ከሶቅራጥስ መልካም ነገር ተምሪያለሁ የሚል እንጅ ተገቢ ያልሆነ ነገር አስተምሮኛል በሚል ስሙን በመጥፎ የሚያነሳ አለመገኘቱ የሶቅራጥስን በትውልዱ ዘንድ የነበረውን ተወዳጅነትና ተከባሪነት ያሳየናል። በህይወት በነበረበት ጊዜም ሆነ ከሞተ በኋላ ሶቅራጥስ በትውልዱ ላይ ያስከተለውን ተጽዕኖ በቀላሉ መረዳት እንዲቻለን በሦስት ክፍለን እንየው። የመጀመሪያው አርሱ ያካሄዳቸውን ክርክሮች ተከትለው በፃፉት ላይ ያሳያረው ተጽዕኖ ነው። ሁለተኛው ታላላቅ የፍልስፍና አስተሳሰቦችን ባራመዱና የሶቅራጥስን አይነት የኑሮ ዘይቤ ለመኖር በሞከሩ በሳልና ቆራጥ ፈላስፋዎች ላይ ያሳያረው ተጽዕኖ ነው። ሦስተኛው በሶቅራጥስ ላይ የሞት ፍርድ እንዲተላለፍበት ምክንያት በሆኑና ብስለት በሌላቸው ተከታዮች ላይ ያሳያረው ተጽዕኖ ነው። ታሪኩንና የፍልስፍና አስተሳሰቡን በጽሑፍ ካሠራሩት እንጀምር። የሶቅራጥስ ተጽዕኖ በግልጽ ከሚያሳዩን ነገሮች አንዱ ምንም እንኳ አርሱ ፍልስፍናውን የሚያመለክት እንደም የጽሑፍ ሥራ ባይኖረውም ሌሎች ሙሉ ጊዜያቸውን ሰጥተው ስለታሪኩና ስለፍልስፍናው መፃፋቸው ነው።

የዳዮጀኒስ ሌሪቲዮስ ሥራ እንደሚያመለክተን ከድንጋይ ጠራቢው ሲሞን ጀምሮ ብዙ ፀሐፊዎች የሶቅራጥስን በክርክር የዳሰሩ ትምህርቶችን መዝግበው ለትውልድ አስተላልፈዋል። ከእነዚህ ውስጥ ከሶቅራጥስ ጋር ባላቸው ለየት ያለ ግንኙነትና ታሪኩን በራሳቸው መንገድ ሰፊ አድርገው መግለጽ የቻሉትን ሁለት ፀሐፊዎች እንመለከታለን።

6.3.2 በሶቅራጥስ ፍቅር የተነደፉ ተራኪዎች

- **ዚኖፎን** - Xenophon. የሶቅራጥስን አስተምህሮዎች እንደወረደ እንደገፋቸው ይታመናል። ሁለቱ የተገናኙት በአጋጣሚ ጠባብ በሆኑ መንገድ ሲተላለፉ ነው። ሶቅራጥስ ሽመሉን አጋድሞ ዚኖፎንን ያቆመዋል። ከዚያም “ማንኛውም አይነት ምግብ የሚሸጥበት ቦታ ሄት ነው?” ብሎ ይጠይቀዋል! አስከትሎም “ሰዎች ሄት ቢሄዱ ነው መልካምና የተከበሩ የሚሆኑት?” ብሎ ይጠይቀዋል። ዚኖፎን

⁶⁵ እነዚህና ከዚህ ቀጥሎ አልፎ - አልፎ የተጠቀሱት መሠረት ያደረጉት - P. Sanderson Beck - Confucius and Socrates የሚለውን ሥራ ነው።

የሚመልሰው አጥቶ ግራ ተጋብቶ ቆሞ ቀረ። ሶቅራጥስም “ተከተለኝ፤ እናም ከእኔ ትማራለህ።” በሎት መጓዝ ይጀምራል። ዚኖፎንም ሳያመነታ ሶቅራጥስን መከተል ጀመረ። ሶቅራጥስ ከሞተ በኋላ እንኳር የሆኑ የሶቅራጥስን አስተምሮዎች በመጽሐፍ ለማዘጋጀት ቻለ።

- **ፕሌቶ - Plato.** ሃያ አራት ከሚሆኑት የፍልስፍና ሥራዎች ሃያ ሦስቱ በሙሉ ሶቅራጥስን ተናጋሪ አድርጎ የፃፋቸው ናቸው። እንዳንጾቹን ገና ሶቅራጥስ በሀይወት እያለ ቢጽፋቸውም አብዛኛዎቹ ግን ከሞተ በኋላ የፃፋቸው ናቸው። ፕሌቶ ፍልስፍናውን በሶቅራጥስ እንደበት ማድረጉ የሁለቱን የፍልስፍና አስተሳሰቦች አንዱን ከሌለው ለይቶ ለማየት በማያስችል ሁኔታ የአንድ ሳንቲም ሁለት ገጽታዎች መስለው እንዲታዩ ሁነዋል። እነዚህ የፕሌቶ ሥራዎች ሶቅራጥስን አስከሁንም ድረስ በዓለም ህዝብ ዘንድ በአድናቆት እንዲታወስ ያደረጉት ናቸው። ለመሆኑ ሁለቱ እንዴት ተዋወቁ?

የሶቅራጥስና የፕሌቶ ግንኙነት ለየት ያለ ነው። ዳዮጀኒስ ሌሪቲየስ - Diaogenes Leartius - “የዝነኛ ፈላስፋዎች የሀይወት ታሪክ” በሚለው መጽሐፉ እንዳመለከተው አንድ ምሽት ሶቅራጥስ ህልም ያያል፤ አንድ ወፍ በጉልበቱ ተንበርከኮ ያያል፤ ወድያው ላባዎችን እየጣለ ጥሩ ዜማ ያለው ድምፅ እያሰማ በሮ ሲሄድ ይታየዋል። ይኼን ህልም ባዩ በበነጋታው ሰዎች ፕሌቶን ሊያስተዋውቁት ወደ ሶቅራጥስ ይዘውት ይሄዳሉ። ሶቅራጥስ ፕሌቶን ሲመልከት መገረም ጀመረ። ማታ በህልሙ በወፉ ተመስሎ ያየው መሆኑን እያስታወሰ ለሰዎች ይናገር ጀመር።

ከትንሽ ጊዜ ቆይታ በኋላ ሶቅራጥስ እንደተለመደው ጥያቄዎችን እያነሳ ከሰዎች ጋር ሲወያይና ሲያስተምር ፕሌቶ ይከታተል ጀመር። ከዚህ በፊት የፕሌቶ ፍላጎት ሥነ-ጽሐፍ ነበር - በተለይም ሥነ - ግጥምና ትራጄዲ። ሶቅራጥስ ፍልስፍና ሲያስተምር ከሰማው በኋላ ግን የግጥም ሥራዎችን በሙሉ ሰብስቦ አቃጠላቸው፤ ፍልስፍናን ይማር ዘንድ ሶቅራጥስን መከተል ጀመረ። በዚህ ጊዜ ፕሌቶ ህያ አመቱ ነበር።

ሶቅራጥስ ከሞተ በኋላ ፕሌቶ ቅጥ ያጣ ሰው ነው የሆነው። የሚወደውንና የሚያከብረውን መምህሩን በግፍ ሲገደል አይቷልና ሰላም አጣ፤ ከብዙ ታላላቅ ፈላስፋዎች ጋር ሳይቀር ይጋጭ ጀመር። እንዳንዴም በግልጽ የሚሳደብና ትዕቢተኛ አይነት ሰው ሆነ። ከአንቲስቲነስ፣ ከአሪስቲ፣ ከኤስክነስ - - - ጋር የሃሳብ ልዩነት እየፈጠረና በትዕቢት እየተናገረ ይጣለ ጀመር። በሌላ በኩል ደግሞ የሶቅራጥስ አውቀትን የሚያስርብ መንፈስ የተጠናወተው በሚመስል

መልኩ የለየለት አውቀት አሳዳጅ ሆነ! ታዋቂ ፈላስፋዎች ካሉበት ቦታ ሁሉ እየሄደ አውቀትን በሰሰት ይሸምት ጀመር።

መጀመሪያ የሄራክላይተስ ደቀመዝሙር ወደ ሆነው ወደ ከራያትሲኒ ሄደ። ከአርሱ ዘንድ ለተወሰነ ጊዜ ከቆዩ በኋላ የፓርሜኒዲስ ተከታይ ወደ ሆነው ወደ ሄርሞጆኒስ ዘንድ ሄደ። ከዚያም ወደ ሚጊራ በመሄድ ከዩክሊድ ጋር ተገናኘ። ካሜጊራ የሂሳብ ሊቀን ቱዎድሩስን ለማግኘት ወደ ሰሜን አፍሪካዋ ከተማ ሴሬን ሄደ። ከፓይታጎራስ ተከታዮች ትምህርት ለማግኘት ከሴሬን ወደ ጣልያን አቀና። ከዚያም የአማልክትን ፈቃድ መረዳትና ትርጓሜ መስጠት ይችላሉ ወደሚባሉት ወደ ግብፃውያን ወረደ።

ፕሌቶ ከእነዚህ ሁሉ ፈላስፋዎች ብዙ ነገር ተምሯል። ነገር ግን የተረዳቸውን ነገሮች በሙሉ የሚገልጣቸው በሶቅራጥስ አንደበት ነበር። ይህ ሁኔታ ሶቅራጥስ በፕሌቶ ልቦና ውስጥ ምን ያህል ተቀርጶ እንደቀረ ቢያዛየንም በፕሌቶ ስለሶቅራጥስ የተነገሩ በሙሉ በራሱ በሶቅራጥስ አንደበት የተነገሩ አለመሆናቸውን ደግሞ ያሳያል። ፕሌቶ በሶቅራጥስ አንደበት የሚናገራቸውን ሶቅራጥስ ራሱ ያውቅ ነበር፤ ደስተኛም እንዳልሆነ ገልጾለታል። ከዚህ ጋር በተያያዘ አንድ ምሳሌ እንመልከት። ሶቅራጥስ በህይወት እያለ ፕሌቶ ሌይሲስ (Lysis) በሚል ርዕስ አንድ የፍልስፍና መጽሐፍ ደርሶ ነበር። ይኼን መጽሐፍ ሄራክሊስ ለተባለ ሰው ፕሌቶ ሲያነብለት ሶቅራጥስ ይሰማ ነበር። በዚህ ጊዜ ሶቅራጥስ ደስተኛ አለመሆኑን "ሄራክሊስ ይህ ወጣት ስለ እኔ ብዙ ነገር እየዋሸ ነው" በማለት ተናግሯል። ይሁን እንጂ የፕሌቶ ፍልስፍና የተንፀባረቀው ሶቅራጥስ ሲጠቀምበት በነበረው የክርክር ሥልት ስለነበርና በዚህ መንገድ ለተገለፀ ፍልስፍና ደግሞ ከሶቅራጥስ አንደበት የተሻለ ማግኘት ስለማይችል የሶቅራጥስን ስም ተጠቅሞ መግለጽ መቻሉ ተገቢ ነበር።

የፕሌቶ ፍልስፍና የተቀረጸው በሶቅራጥስ የፍልስፍና ዘይቤ ብቻ አልነበረም፤ በነገሩ ዘይቤውና አሞራዊ ጭምር እንጅ። ፕሌቶ "ሪፐብሊክ" በተሰኘ መጽሐፉ ውስጥ የፖለቲካ ፍልስፍናውን ሲገልጽ መንግስት ሲደራጀ ህዝባዊ (ዲሞክራሲያዊ) ሁኖ ሳይሆን ምሁራን በሆኑ ጥቂት ምርጥ ዜጎች (አሪስቶክራቶች) ሊሆን ይገባል የሚል አስተሳሰብ እንዲያራመድ የተገደደው ሶቅራጥስን የገደለት ዲሞክራቶች በመሆናቸው ነበር። በጊዜው አቴናዊያን ዲሞክራሲን ሲተገብሩ ቀጥተኛ በሆነ በህዝብ ተሳትፎ እንጅ በተወካዮች በኩል አልነበረም። ለፕሌቶ የዚህ አይነት መንግስት ህዝባዊ ስሜት ገንፍሎ እንዲወጣ ምቹ ሁኔታ የሚፈጥርና ውሳኔዎችም በጫጫታ - በሁካታ - እንዲተላለፍ

የሚያደርግ በመሆኑ ሚዛናዊ የሆነ ሀሊናዊ አመራርና ውሳኔ መስጠት አያስችልም። ይህ አይነቱ የሁካታ መንግስት ነው ሶቅራጥስን ሰለባ ያደረገው። ፕሌቶም አይቶ የማይጠግበውንና ስሙን ጠርቶ የማይሰለቸውን ተወዳጁ መምህሩን - ሶቅራጥስን - ገድሎበታልና፤ ምሁራን ፈላስፋዎችን የሚበላ መንግስት ነውና ዲሞክራሲን አምርሮ ጠላው፤ "ነገስታት ፈላስፋዎች አስካልሆኑ ድረስ ወይም ፈላስፋዎች አስካልነገሱ ድረስ መንግስት ተስፋ አይኖረውም" የሚል እምነት አንዲሠርጽበት አደረገው።

6.3.3 ሶቅራጥስን መስሎ መኖር

ሁለተኛውና ከባዱ ተጽዕኖ የታየው የሶቅራጥስን ትምህርት ተግባራዊ በማድረግ አርሱን መስለው ለመኖር በሞከሩት ፈላስፋዎች ላይ ነው። ከላይ የተመለከትናቸው በሶቅራጥስ ተጽዕኖ ሥር ወድቀው ታሪኩን የፃፉና ወደ ፍልስፍናውም የገቡ ናቸው። በፃፉት ርዕሰ ጉዳይ ሁሉ የሶቅራጥስ ስም ከብዕራቸው ጫፍ ላይም ሆነ ከአንደበታቸው የማይጠፋ ቢሆንም ሶቅራጥስ የኖረውን ህይወት ለመኖር ግን አልደፈሩም። ፕሌቶ "አካዳሚ" በሚል ስም ዩንቨርሲቲ ከፍቶ በተማሪዎቹ መካከል እየተንጐማለለ ኖረ እንጅ ሶቅራጥስ ያለፈበትን የህይወት መስመር ገብቶ ለመኖር አልሞከረም። እውነተኛ ደቀመዝሙር ግን መምህሩን ይመስላል። ሶቅራጥስን መስሎ የኖረ ማን አለ? የአርሱ የመጨረሻ አጣ - ፈንታ አይግጠማቸው እንጅ የሶቅራጥስን የኑሮ ዘይቤ ተከትለው ለመኖር የቻሉ ፈላስፋዎች ነበሩ። ዋናዎቹና ቀዳሚዎቹ የሲኒክም ፍልስፍና አራማጆች ናቸው።

■ "ውሻ" ፈላስፋዎች

ሲኒክ (Cynic) ማለት በግሪክ ቋንቋ ውሻ ማለት ነው። የሲኒክ አመለካከትን ያራመዱት ፈላስፋዎች "ውሾች"፣ "ውሻ መሳዮች" በመባል ይታወቃሉ። ለምን ውሾች ተባሉ? በሚያደርጉት ነገር ሀፍረት ስለማይታይባቸውና ኑሯቸው በየመንገዱ ዳር ያደርጉ ስለነበር በዙሪያቸው ያለው ህዝብ "ውሾች" እያለ ይጠራቸዋል። ሲኒኮች - "ውሻ" ፈላስፋዎች ሰዎች ከብር የሚሰጧቸውን ነገሮች ማለትም ሐብት፣ ዝና እና ማኅበራዊ ከበሬታ ዋጋ አይሰጡም ነበር። የአነርሱ ትኩረት ከበደል ነፃ የሆነ መልካም ስብዕና መፍጠር ነው። አካላዊ ደስታ ከሚሰጠው ከውጫዊ የምቶት ኑሮ ይልቅ ውስጣዊ ንጽህና (ቅድስና) መርጠው የኖሩ ናቸው።

ሲኒኮች - "ውሾች" - ለምን ይህን አስተሳሰብና የኑሮ ዘይቤ መከተል መረጡ? ለዚህ ጥያቄ ሁለት መልሶች አሉት። የመጀመሪያው በህብረተሰቡ ላይ ያላቸውን ጥላቻ ለመግለጽ ነው። ህብረተሰቡ

የሚፈጽማቸው እኩይ ተግባራት፡ ፍትህ ማጓደል፤ ራስ ወዳድነት፤ በጭካኔ የተሞሉ በደሎች መፈጸም... ተበራከቱ። እነዚህን መሠል ጥፋቶች መበራከታቸው ምክንያቱ ሰዎች ዝና፤ ሐብትና ከብር ፈላጊ መሆናቸው ነው። ከእነዚህ ህብረተሰብን ካቆሽሹ እኩይ ተግባራት በመራቅ የራስን ንጽህና ለመጠበቅና ህብረተሰቡ ላይ ያላቸውን ንቀት ለመግለጽ ራሳቸውን ከህብረተሰቡ አግልለው ለመኖር ወሰኑ። ዋናው ዓላማቸው ከህብረተሰቡ ጉድፍ ራሳቸውን መጠበቅ ነው። ጀርዎቻቸው በማንበረሰቡ ውሸት እየቆሰለ ከሚኖር፤ በግብዝነት ተከፍሶ የሚኖር ህዝብ እያዩ ከመኖር - - - ራስን አግልሎ መኖር፤ መንገድ ላይ ወድቆ መኖር የተሻለ መሆኑን ያመኑ ናቸው "ውሸት" የሚል ስም የተሰጣቸው። ህብረተሰብ ህብትና ከብር ከሚለው ይልቅ ከውስጥ የሚመነጭ ከብርና ህብት በሶቅራጥስ የታየው የውስጥ ብልጽግና ትክክለኛ መሆኑን ተገንዝበው የሶቅራጥስን አይነት ህይወት ለመኖር የመረጡ ናቸው "ውሸት" የተባሉት።

ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ መከራን መቀበል ውስጣዊ ጥንካሬን ይፈጥራል ብለው ማመናቸው ነው። ህይወትን መንገድ ላይ መምራት ቀላል አይደለም፡ ርሃቡ እና ጥማቱ፤ ብርዱና ሙቀቱ በጣም አስቸጋሪ ነው። የህዝቡ መሣለቅና ስድብ ውስጥን ያቆስላል። ማንም ቢሆን በፈቃዱ አይደለም ተገዶም ቢሆን እንደዚህ አይነት መከራ ማየት አይፈልግም። ሲኒኮች ግን ከድሎት ኑሮ ይልቅ የመከራን ህይወት መርጠውና ፈልገው ይኖሩት ጀመር። ለሲኒኮች ህይወትን በመከራ ውስጥ ማሳለፍ የማይፈልግ ሣይሆን የሚፈለግ ነው፤ መከራን መለማመድ ችግር ውስጥ መግባት ሣይሆን መልካም ነገር መከተል ነው። መከራን መለማመድ በፈተና መጽናትን የሚሰጥ ውስጣዊ ጥንካሬን ያስገኛል። አቴናዊያን የቅምጥል ኑሮ በመለማመዳቸውና በመሻታቸው ትንሽ ችግር ባጋጠማቸው ጊዜ ሁሉ እርስ በርሳቸው እኩይ ተግባራትን የሚፈጽሙ፤ አንድነታቸው አንደ ቅቤ የሚቀልጥና የሀገራቸውን ከብር ለጠላት አሳልፈው የሚሰጡ ደካማ ዜጎች አድርጓቸዋል። ሲኒኮች የሰብዕና ጥንካሬ የሚገኝበትን ስልት ለማሳየትና በተግባር የሚታይ ትምህርት ለመስጠት ሁሉን ነገር ትተው መንገድ ላይ መኖር ጀመሩ።

ሲኒኮች ለደስታም ሆነ ለሀዘን ግድየለሾች ነበሩ፤ የሚሆነው ሁሉ መሆን ስላለበት ነው፤ ስለዚህ የሚያስደስትም ሆነ የሚያሳዝን ነገር የለም ብለው ያምኑ ነበር። በአውቀት እየበለፀጉ፤ መልካም ስብዕናን እያዳበሩ፤ ቀላል ህይወት እየመሩ ደስተኛ ሁኖ ከመኖር ውጭ ሲኒኮች ሰዎች ለሚያከብሯቸው ነገሮች ደንታ ቢሶች ነበሩ። ሲኒኮች የተፈጥሮ

ሥርዓትን በጣም ይወዳሉ። ለሲኒኮች ተፈጥሮ ጥበብ ናት፤ በተፈጥሮ ውስጥ በሚገኝ ጥበብ እየተመሩ መኖር ተገቢና የደስታ ምንጭ ነው። ተፈጥሮን በባህላዊ እምነቶችና ሥርዓቶች መሸፋፈንና ጥሩና መጥፎ ነው ማለትን ይቃወማሉ። ልክ እንደ እንስሳት ያልተካበደና ቀላል ህይወት መምራት እውነተኛ ደስታ ይሰጣል ብለው ያምናሉ። እንዳንድ ሲኒኮች በእንስሳት ህይወት ይቀኑ ስለነበር እንስሳት የሚያደርጉትን እያስመሰሉ ያደርጉ ነበር።

በዚህ የፍልስፍና ዘርፍ ታዋቂዎቹ አንቲስቲኒስ (Antisthenes - (446 - 366 ክ.አ.በ))፣ ዳዮጀኒስ (Diogenes - (404 - 323 ክ.አ.በ)) እና ክሬተስ (Crates - (360 - 280 ክ.አ.በ)) ናቸው። አንቲስቲኒስ ዳዮጀኒስን፣ ዳዮጀኒስ ክሬተስን እያስተማሩ እንዲሉ ሌላው ተከቶ የኖሩ ናቸው።

አንቲስቲኒስ

ከሦስቱ ሶቅራጥስን በቅርበት የሚያውቀውና አብሮት የኖረው አንቲስቲኒስ ነው። ከሶቅራጥስ ተከታዮች ሁሉ አዛውንቱና በጣም ታዋቂው አንቲስቲኒስ ነበር። ለብዙ ዘመናት ከሶቅራጥስ ጋር ኑሯል፤ ሶቅራጥስ አስር ቤት ውስጥ መርዝ ጠጥቶ ህይወቱ ሲያልፍ አብረውት ከነበሩት ውስጥ እንዲሉ አንቲስቲኒስ ነበር።

አንቲስቲኒስ መጀመሪያ የአንደበታዊ ፈላስፋ - የጀርጅያስ - ተከታይ ነበር። ከጀርጅያስ የመጣትንና የንግግርን ጥበብ ይማር ነበር። ሶቅራጥስ የሚያስተምረውን ከሠማ በኋላ ግን ጀርጅያስን ትቶ ሶቅራጥስን መከተል ጀመረ። የሚኖርበት አካባቢ ከኦቴንስ ይርቅ ስለነበር በእየዕለቱ ስምንት ኪሎ ሜትር ያህል እየተጓዘ የሶቅራጥስን ትምህርቶች ይከታተል ነበር። ሶቅራጥስ ከሞተ በኋላ የራሱ ትምህርት ቤት ከፍቶ በተለዩ ሁኔታ ድሆችን እየመረጠ ያስተምር ነበር። በሚያስተምረው ሁሉ ግን የሶቅራጥስን ስም ሳይጠራ አይውልም ነበር።

ከሶቅራጥስ ከትምህርቱም ሆነ ከህይወቱ የተማረው ዋናው ነገር ራስን ስለመግዛት ነው። ራስን መግዛት ማለት አካላዊ ፍላጎትና ስሜት ከህሊና የማመዛዘንና የመወሰን ሀቅም በላይ እንዳይሆንና ፍላጎት የሚያነሳሳቸውን ስሜቶች ተቆጣጥሮ መኖር መቻል ማለት ነው። ራስን መግዛት መልካም ህይወት መምራት የሚያስችል ብቻ ሳይሆን ዘላቂ የሆነ የህሊናዊ ደስታ ምንጭ ነው። አንቲስቲኒስ የሚለው አንድ ሰው ምንም ነገር ባይኖረው እንኳ መልካም ሰብዕና እና እውቀት አስካለው ድረስ ደስተኛ ሁኖ መኖር ይችላል። አንቲስቲኒስ

አንደሚለው ጥበበኛ ሰው ለራሱ ብቁ ነው፤ በጉዳትም ሐሰትን ያገናኛል። በጉዳትም ሆኖ የማይናወጥ ደስታን ለማግኘት ይሄን አንቲስታኒስ ሌላ ነገር ሳይሆን የሰቅራጥስ የሰብዕና ጥንካሬ መቻቻ በቂ ነው።

" - - - for virtue was of itself sufficient for happiness. And was in need of nothing except the strength of Socrates." ለዚህ ይመስላል አንቲስታኒስ በህይወት ዘመኑ ሁሉ የግል ንብረት የሚባል ነገር ሳይሆን የኖረው። በአንዳንድ ፀሐፊዎች አይታ አንቲስታኒስ ባዶ እጁን መኖሩ "አንዳልያዝ የምይዘው አይኖረኝም" በሚል አሳቢ ያደረገው ነገር ነው ይላል። ሀብት (ንብረት) ነፃነት አይሰጥም፤ በተቃራኒው አማሪ ነው። መጽሐፍ ቅዱስም ቢሆንም "መዝገብ ባለበት በዚያ ልቡ አለ" አይደለም የሚለው። አንቲስታኒስም ከቅዱሳን ሀብት ይልቅ መንፈሳዊ ባለፀግነት ሀሴት አንደሰጠውና ይህንም ከሰቅራጥስ አንዳገኘው ይናገር ነበር።

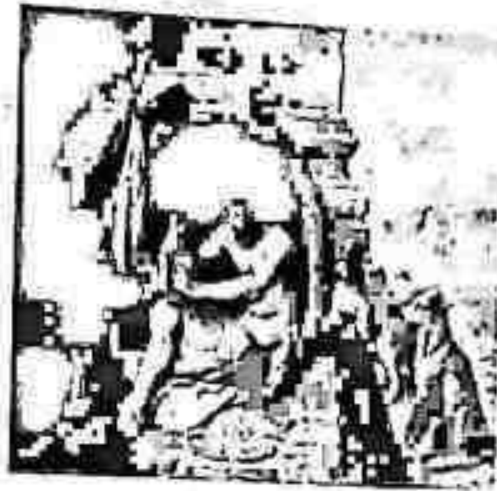
አንደ አንቲስታኒስ አስተሳሰብ ህይወትን ደስተኛ አድርጎ ለመኖር ትዝ ነገር ይበቃል፤ ለመኖር የሚያስችል ምግብና ውሃ ካለ በቂ ነው፤ መኖር በራሱ በቂ ነው፤ በመኖር ብቻ ደስተኛ መሆን ይቻላል። አንቲስታኒስ ደራርቦ ሠፍቶ ከሚለብሰውና አንደ ዕቃ ግዳና ከሚጠቀምበት ልብሱ በስተቀር ሌላ ንብረት አልነበረውም፤ ነገር ጥን ደስተኛ ነበር፤ አስከፊ ችግር ቢያጋጥመው አንኳ አያገረመርም፤ ለሞት የዳረገው በሞት ነቀርሳ በሽታ ሲሰቃይ በነበረበት ጊዜ አንኳ ህመሙን በደስታ የኖረበት የህይወቱ አንድ ከፍል አድርጎ ይወስደው ነበር አንጅ አዝኖ አያውቅም ነበር።

ዳዮጀኒስ

ከሲኒኮች ሁሉ በጣም ዝነኛ የነበረው የሲኖፔው ተወላጅ ዳዮጀኒስ ነበር። ሲኒኮች "ውሻዎች" አየተባሉ መጠራት የጀመሩት ከዳዮጀኒስ በኋላ ነበር። ዳዮጀኒስም ቢሆን ራሱን "ውሻው" በማለት ይጠራ ነበር። "እኔ ውሻው ዳዮጀኒስ ነኝ፤ እያንዳንዱን ነገር እነጽጋ አለያለሁ፤ በሰግብግቦች ላይ እጮኸለሁ፤ ታማኝነት የሌላቸውን ደግሞ እነከሳለሁ" ይል ነበር። ከዚህ ጋር አያይዞ ደግሞ "ውሻና ፈላስፋ ታላቅ የሆነ መልካም ነገርን ያደርጋሉ፤ ከሰዎች የሚያገኙት ምላሽ ግን ጥቂት ነው" ይል ነበር።

ዳዮጀኒስ የአንቲስታኒስ ተማሪ ነበር፤ በአጭር ጊዜ ውስጥ ግን በእር ዘይቤውም ሆነ በሚናገራቸው ነገሮች ከመምህሩ በላይ በጣም ዝነኛ ሆነ። በጥንት ዘመን ከታዩት አስገራሚ ፈላስፋዎች አንዱና የኖረ

ዳዮጀኒስ ነበር ማለት ይቻላል። መንገድ ላይ መኖርን ያሳዩ ዳዮጀኒስ ነበር። መንገድ ላይ ሲኖር ሌትም ሲተኛ ቀንም አረፍ ማለት ሲፈልግ አብዛኛውን ጊዜ የሚያሳልፈው ከቦታ ቦታ እያንከባለለ በሚወስደው አሮጌ በርሚል ውስጥ ነበር። አገልጅሞት ለብሷት የሚውላትን ልብስ ሲያሻው አውልቆ ይጥላትና አርቃኑን ይሆናል፤ ሰው እያየው ይፀፀዳል፤ የዘር ፈሳሹን በሰው ፊት ያፈሳል፤ በቀን ፋኑስ እያበራ በየሠፈሩ እየዞረ “ማነው ሰው ነኝ የሚል፤ ማነው ቅን ሰው ነኝ የሚል” ይል ነበር። ዳዮጀኒስ የሚያደርገውንና የሚናገረውን በማየት ነው ሲነኩችን “ሀፍረተ ቢሰውሾች” እየተባሉ ይሰደቡም፤ ይጠሩም የነበረው። ዳዮጀኒስ ግን በግል (በድብቅ) የሚደረግ በአደባባይ (በሰው ፊት) ማድረግ ሊያሳዩም መጥፎም ሊባልም አይገባም ይል ነበር። በድርጊት ከሚያሳየው ባልተናነሰ የሚናገራቸው ነገሮች የተለዩና አስገራሚዎች ነበሩ። አንዳንዶችን እንመልከታቸው።

የዳዮጀኒስ የመንገድ ላይኑር

- የዳዮጀኒስ አስገራሚነት የሚጀምረው ፍልስፍና ለመማር ወደ አንቲስታኒስ በሄደበት የመጀመሪያው ዕለት ነበር። ዳዮጀኒስ ከአንቲስታኒስ ዘንድ ለመማር ወደ ሚያስተምርበት ት/ቤት ይሄዳል። አንቲስታኒስ በእርግጥ ዳዮጀኒስ ትምህርት ፈልጎ የመጣ መሆኑን ሊፈትሸው ይመስላል አንቲስታኒስ “ተመለስ፤ አትገባም” ይለዋል። ዳዮጀኒስ ሊመለስ አልቻለም። በዚህ ጊዜ አንቲስታኒስ በያዘው በትር ይመታዋል። ዳዮጀኒስም “ምታኝ፤ ካንተ የሚሰማ መልካም ነገር አስካለ ድረስ አንተ ካለህበት እኔን የሚያርቅ በቂ በትር አታገኝም” አለው።
- ሲነኩች ለትምህርት የሰጡት ቦታ በጣም ከፍተኛ ነው። በጉዞነት በተፈጥሮ የሚገኝ ሣይሆን ሊማሩት የሚችሉት ነገር እንደሆነ ያምናሉ። ከዚህ ጋር በተያያዘ ዳዮጀኒስ “ይልተማረ ሀብታም ፀጉሩ ወርቅ የሆነ በግ ነው” – “An ignorant rich man is the sheep with the golden fleece” ይል ነበር።
- ዳዮጀኒስ በቀን ፋኑስ እያበራ “ማነው ሰው የሆነ? ሰው የሆነ አለን? ሰው ነኝ የሚል ማነው?” እያለ በየሰፈሩ መዞር የተለመደ ተግባሩ

ነበር። ለዳዮጀኒስ ሰው ማለት ራሱን ሁኖ - ተፈጥሯዊ ማንነቱን ብቻ ሁኖ - የሚኖር ሰው ማለት ነው። ለዳዮጀኒስ ተፈጥሯዊ ማንነቱን በባህላዊ ሥርዓቶች አጥቶ የሚኖር ሰው አይደለም። ለዳዮጀኒስ ሰው ነፃነቱን በምንም መንገድ ቢሆን ማጣት የለበትም። ባህልና አምነት ግን ሰው ነፃ ሁኖ አንዳይኖር አያደረገው ነው። ሰው ነፃ ካልሆነ ደግሞ ሰው አይደለም። በቀን ፋኑስ እያበራ መፈለጉ ሰዎች ከቀን ጨለማ ውስጥ - ስህተት ከሆነ የህይወት መንገድ - አንዲወጡ ማንቂያ የሚሆን ምልክት ነበር።

- በአንድ ወቅት ዳዮጀኒስ ህዝብ ወደተሰበሰበበት ተጠግቶ ደምጸን ከፍ አድርጎ ወደ እርሱ አንዲመጡ ይጠራቸዋል። ህዝቡም ምን ሊነግረን ነው ብለው አየተጣደፉ ወደ እርሱ ተሰበሰቡ። የተሰበሰቡትን ሁሉ "እኔ ሰው ጠራሁ አንጅ ከዳተኞችን - አምነት ቢሶችን - ጠርቻለሁ" እያለ በያዘው ሽመል ይጨረግዳቸው ጀመር።
- በአንድ ወቅት ዳዮጀኒስ አንድ ሀብታም ሰው ቤት ግብዣ ተጠርቶ ይሄዳል። ቤቱ በከበሩ ነገሮች የተንቆጠቆጠ ነው። መጋረጃውና የወለል ምንጣፉ አብረቅራቂ ነበሩ። ዳዮጀኒስ ባየው ነገር ሲገረም ቆየና ከተቀመጠበት ተነስቶ ወደ ባለቤቱ ይሄዳል። ባለቤቱ ዘንድ አንደደረሰም ፊቱ ላይ ምራቁን ለደፈበት። ከዚያም ፊቱ ላይ የተለጠፈውን ምራቅ በራሱ ሽካራ ጨርቅ አየጠረገ "ይቅርታ፤ በቤት ውስጥ ያገኘሁት ብቸኛው ሊተፋበት የሚገባ ቆሻሻ ቦታ ፊትህ ብቻ ስለሆነ ነው በፊትህ ላይ የተፋሁት።" አለው።
- መድሃኒት ቀማሚው ሊሲዮያስ ዳዮጀኒስን "በአማልክት ታምናለህ ወይ?" ብሎ ይጠይቀዋል። ዳዮጀኒስም "አንዳንተ እይነት የማይታዘንለት የተረገመ ሰው እያየሁ አንዴት ነው የማላምነው?" ብሎ መለሰለት።
- በአንድ ወቅት ዳዮጀኒስ አንድ አመለ መጥፎ የሆነን ሰው ምልዋት ይጠይቀዋል። ሰውየውም "የምትመከረኝ ነገር ካለህ ብቻ ነው የምሰጥህ" ይለዋል። ዳዮጀኒስም "አንድመከርህ ከፈለግህማ የምመከርህ ራስህን አንቀህ አንድትገድል ነው" በማለት መለሰለት።
- ሌላ ጊዜ ደግሞ አንድ አንግዳ ሰው አገረ ገዥውን ዲሞስቲተኒስን የት እንደሚያገኘው ይጠይቀዋል። ዳዮጀኒስም የመሃል ጣቱን በሰድብ መልኩ ወደ ላይ ቀስሮ "በዚያ በኩል የአቴንስን ሃሳዊ መሲህ ታገኘዋለህ" በማለት ዲሞስቲተኒስ የውሸት ተስፋ አየሰጠ ስልጣን የያዘ መሆኑንና በእርሱ ላይ ያለውን ንቀትና ጥላቻ ገልጿል።
- በአንድ ግብዣ ቦታ ሰዎች ሲመገቡ ሥጋውን በልተው አጥንቱን ወደ ዳዮጀኒስ ይወረወሩት ጀመር። አንደዚህ ያደረጉት አጥንት የሚገባው

ለውሻ ነው፤ አንተም ውሻ ነህ ለማለት ነው። እርሱስ ማን ሆነና፤ ዳዮጀኒስም አጥንቶቹን እንደ ውሻ አየነከሰና የጠገበ ውሻ እንደሚያደርገው በአጆቹና በአግሮቹ በአጥንቶቹ ሲጫወት ቆየና እርቃኑን ሁኖ ሽንቱን በአጥንቶቹ ላይ ይሸና ጀመር። እነርሱ በእርሱ ላይ ያላቸውን ንቀታቸውን እንደገለጡት ሁሉ እርሱም እነርሱን ምን ያህል እንደሚንቃቸው በተመገቡት ነገር ላይ ሽንቱን በመሸናት ገለፀው።

- ገበያ መኻል ቁሞ ብልቱን አየነካ የዘር ፈሳሹን ሲያፈስ “ለምን እንደዚህ አይነት የሚያስቀይም ነገር ታደርጋለህ?” ብለው ሲጠይቁት “ሆድህን እየዳበስህ የርሃብ ስሜትህ ቢጠፋልህ መልካም እንደሆነ ሁሉ የፆታዊ ግንኙነት ርሃብም ብልትህን አየነካህ የሚጠፋልህ ከሆነ መልካም ነገር ነው” በማለት ይመልስላቸው ነበር።

- “ለምንድን ነው ሰዎች ለፈላስፋዎች ከመለገስ ይልቅ ለለማኞች መለገስ የሚወዱት?” ተብሎ ሲጠየቅ “ምክንያቱም አንድ ቀን ሽባ ወይም አውር እንሆናለን ብለው ስለሚፈሩ ለማኝን ይመጧውታሉ፤ ፈላስፋ ልንሆን እንችላለን ብለው ስለማያስቡ ፈላስፋን መርዳት አይፈልጉም” በማለት መለስላቸው።

- ሌላው የዳዮጀኒስ ነገር አስገራሚ የሚያደርገው ከታላቁ ንጉስ ከአሌክሳንደር ጋር ያደረገው የቃል ምልልስ ነው። ዳዮጀኒስ ዳገታማ ቦታ ላይ ደረቱን ገልጦ ፀሐይ ይሞቃል። አሌክሳንደር በወታደሮቹ አስፈልጎ ዳዮጀኒስ ያለበትን ቦታ አውቀው። በወታደሮቹ ተከቦ ወደ ዳዮጀኒስ ተጓዙ። ዳዮጀኒስ ዘንድ እንደደረሰ፡

ታላቁ አሌክሳንደር፡ “እኔ ታላቁ ንጉስ አሌክሳንደር ነኝ”

ዳዮጀኒስ፡ “እኔ ደግሞ ውሻው ዳዮጀኒስ ነኝ”

ታላቁ አሌክሳንደር፡ “አትፈራኝም እንዴ?”

ዳዮጀኒስ፡ “ለምን? መልካም ሰው ስለሆንህ ወይስ መጥፎ ሰው ስለሆንህ?”

ታላቁ አሌክሳንደር፡ “መልካም ሰው ስለሆንህ”

ዳዮጀኒስ፡ “መልካም ሰውን ማን የፈራ አለና ነው እኔ አንተን የምፈራ? ይልቅስ ስለ አቅድህ ልጠይቅህ፤ ከዚህ በኋላ ዕቅድህ ምንድን ነው?”

ታላቁ አሌክሳንደር፡ “ግሪክን ዳር አስከዳር መግዛት”

ዳዮጀኒስ፡ ከዚያስ?”

ታላቁ አሌክሳንደር፡ “ኤሲያን መግዛት”

ዳዮጀኒስ፡ ከዚያስ?”

ታላቁ አሌክሳንደር፡ “ዓለምን መግዛት”

ዳዮጀኒስ: "ከዚያስ?"

ታላቁ አሌክሳንደር: "ከዚያም መዝናናት! መደሰት:: በቃ የራሴን ደስታ መፍጠር::"

ዳዮጀኒስ: "ገና ለገና ለወደፊቱ ተደሰቼ! ተዝናኜ እኖራለሁ ብለህ ከማሰብ ይልቅ ከገባህበት ችግር ራስህን አውጥተህ ለምን አሁን አትዝናናም? አትደሰትም?"

ታላቁ አሌክሳንደር: "አሸ— አሁን ምን እንዳደርግልህ ትፈልጋለህ?"

ዳዮጀኒስ: "የፀሐይ ብርሃን እየከለከልኸኝ ነውና ራቅ በልልኝ ፀሐይዋን ልመቅበት::"

የአሌክሳንደር ወታደሮች እንዴት እንደዚህ ለንጉስ በንቀት ይመልስለታል ብለው በመናደድ ሰይፋቸውን በዳዮጀኒስ ላይ ሲዘነዝቡበት አሌክሳንደር ወታደሮቹን "አረፉ! አኔ አሌክሳንደር ባልሆን ኑሮ መሆን የምፈልገው ዳዮጀኒስን ነበር::" አላቸውና ወደ መጣበት ተመለሰ::

በእነዚህና በሌሎችም ድርጊቶችም ሆነ ንግግሮቹ ሰዎችን ማስቀየሙና ማናደዱ ግልጽ ነው:: ዳዮጀኒስም "የሰዎችን ስሜት የሚጎዱ አስካልሆነ ድረስ ፈላስፋ መሆን ጥቅሙ ምንድን ነው?" ይል ነበር::

በአጠቃላይ ዳዮጀኒስ ወጣ ያለ አስተሳሰብና ባህሪ የነበረው ሰው ነው:: ለዚህ ሁሉ ምክንያቱ በአንቲስታኒስ በኩል ያወቀው የሶቅራጥስ ማንነት ነው:: ለነገሩ የዳዮጀኒስ ተግባር ከሶቅራጥስም በላይ የሆነ ነገር አለው:: ለዚህ ነው ፐሌቶ ዳዮጀኒስን "ያበደው ሶቅራጥስ" — "Socrates gone mad" ብሎ ይጠራው የነበረው:: ዳዮጀኒስ በማንም ዘንድ እንደ ውሻ፣ እንደ ጋፕ - ወፕ፣ እንደ አብድ ቢታይም ለአርሱ ግን መሆን የሚፈልገውን ሁኖ ነው የኖረው:: ለዳዮጀኒስ ዋናው ነገር ሀሳቡን ሳይከለከል መግለጽ መቻሉ ነበር:: ዳዮጀኒስ ሲናገር "በዓለም በጣም ውብ ነገር የመናገር ነፃነት ነው" ይል ነበር:: ነፃነቱ ሳይገደብ ሀሳቡን መግለጽ ላይ ትኩረት ማድረግ የሶቅራጥስን መንገድ ሳይዛነፍ መከተሉን በግልጽ ያሳያል::

■ ከፊተስ

ለስተኛው ታዋቂ ውሻ ፈላስፋ ከፊተስ ነው:: ከፊተስ ከናጠቡ ሃብታም ቤተሰቦች የተወለደና ወላጆቹ ሲሞቱ የተትረፈረፈ ሃብት ወርሶ በድሎት ይኖር የነበረ ሰው ነበር:: ይሁን እንጂ በአንድ አጋጣሚ የሀብትና የማኅበራዊ ከበሬታ ከንቱነት ፍንትው ብሎ ታየው:: አጋጣሚውም አንድ ምሽት ላይ የተመለከተው አሣዛኝ ታሪክ ያለው ትያትር ነበር:: የትያትሩ ታሪክ ከአማልክት ወገን ስለተወለደው

ቴሌፊስ ስለተባለው ንጉስ ነበር። ቴሌፊስ በኃይለኛው ተዋጊ በአኪለስ ተወግቶ በጽኑ ይቆሰላል። ቀስሎ ሊድን ስላልቻለ ነብያቶችን ሲያማክር መሆኑ ይነገረዋል። ሰው አጅና በተወጋበት ቀስ ሲታከም

ንጉሱ ቴሌፊስም ወደ አቆሰለው ወደ አኪለስ ዘንድ ተመልሶ መሄድ አንዳለበት ተረዳ። በዚህ ጊዜ ራሱን ይቀይርና ለማኝ መስሎ አኪለስ ወደሚገኝበት ቀጠና ይሄዳል። ከዚያም ወደ አኪለስ ተጠግቶ በአርሱ ሲታከም አንደሆነ ይነገረዋል። በተወጋበት ጦር አማካኝነት ቴሌፊስ መሆኑን አላወቀም ነበርና ህዝምና አደረገለት፤ ቴሌፊስም ፈውስ አገኘ።

ከዚህ ትያትር ከፊተስ ሁለት መሠረታዊ የሆኑ ትምህርቶችን አገኘ። የመጀመሪያው የአማልክት ዘር የሆነ ንጉስ ቢሆን እንኳ ከችግርና ከሥቃይ ደግሞ ንጉሱ ከስቃዩ ለመዳን የቻለው በንጉሱነቱ ሣይሆን ለማኝ መስሎ መኖር በመቻሉ መሆኑ ነው። በዚህም ንጉስ ሁኖ በከብር ከመኖር ይልቅ ደሃ ሁኖ ራሱን አዋርዶ መኖር የሚሻል መሆኑን ተረዳ። ከዚህ በኋላ ሃብቱን በመሉ ለቴብላዊያን በትኖ በድህነት መኖር ጀመረ፤ በድህነት የሚኖሩ ስመጥር ፈላስፋዎች ወደሚገኙበት ወደ አቴንስ ድሆች የሚያራምዱትን ፍልስፍና ለማወቅ ሄደ። የዳዮጀኒስም ተከታይ ሆነ። ከዳዮጀኒስም ተፈጥሯዊ ማንነት ይዞ መኖር ነፃነት የሚያገኙናጽፍና ደስታን የሚያላብስ ህይወት እንደሚሰጥ ተረዳ። ይኼን ግንዛቤን ካገኘ በኋላ ከፊተስ አምርሮ የሚጠላው ነገር ተፈጥሮን የሚፃረር ነገር ሆነ። ተፈጥሯዊ ከሆነው የነፃነት ህይወት ውጭ በባህል፣ በሃይማኖት፣ በሃብት፣ ወዘተ. መኖር ለከፊተስ የእስር ቤት ኑሮ ሆኖ ተሠማው። ዘመዶቹ ከቴብስ አየመጡ ተንደላቆ መኖር ወደሚችልበት ወደቀድሞው ህይወት እንዲመለስ ሲጠይቁት ሽመሉን አንስቶ አየመታቸው ያባርራቸው ነበር።

በከፊተስ ታሪክ ውስጥ አራት አስገራሚ ታሪኮችን እናገኛለን። የመጀመሪያው የራሱ ተማሪ ከሆነው ከሜትሮክለስ ጋር የተገናኘ ነው። ሜትሮክለስ ሊሲየምበሚባለው የአራስቶትል ዩንቨርሲቲ ውስጥ በቴዩኖራተስ ሥር ይማር ነበር። በት/ቤቱ ውስጥ የምርምር ሥራውን በመምህራንና በተማሪዎች ፊት ቆሞ በሚያቀርብበት ጊዜ ያመልጠዋል - ይፈሳል። አፈላስፋውም ቀላል አልነበረም - ድምጹ ከፍ ያለ ነበር። የሌፋተሱ ዳዮጀኒስ የፈላስፋዎች ታሪክ እንደሚነግረን ሜትሮክለስ በሀፍረት ይሸማቀቃል። ከዚያም በኋላ ሰው እንዳያየው ተደብቆ መኖር ጀመረ፤ መሞትም ስለፈለገ ምግብ መብላት አቆመ።

ከፊት ስለሚታወቅ ከሰማ በኋላ ወደ አርሱ በመሄድ ያጽናጣል ይመጣበው ጀመር። መፍሳት ስህተት አለመሆኑንና ከተፈጥሮ ጋር አለመሆኑን እንዲያውም መልካም መሆኑን ያስረዳው ጀመር። ያስተማረው ነገር ሜትሮክሊስን በዘመን ሊለውጠው ባለመቻሉ ከፊት ለፊት በሰዎች መካከል ሁኖ በኃይል እየፈሳ የሚያሳፍር ነገር እንዳልሆነ በተግባር አሳየው። ከዚያን ጊዜ በኋላ ሜትሮክሊስ መሉ በመሉ ሐሳቦች በተግባር ደስ እያለውም ከፊት ለፊት እየተከተለ የተዋጣለት ፈላስፋ ሆነ።

ሁለተኛው ስለከፊት የሚገርመው ነገር ከሂፓርክያ ጋር የፈጠረው የፍትህ ግንኙነት ነው። ሂፓርክያ የሜትሮክሊስ ታናሽ አህት ናት። የሜትሮክሊስ ቤተሰብ እጅግ በጣም የተከበሩና የናጠጡ ሃብታሞች ናቸው። ሜትሮክሊስ ተከብሮ ከሚኖርበት ከአሪስቶትል የንብርሲቱ ወጥቶ ከፊት ለፊት በድህነት መንገድ ላይ መውደቁ ቤተሰቡን ያሳዘነ ተግባር ነበር። በዚህ መካከል ሜትሮክሊስ ከፊት ለፊት ወደ ቤተሰቦቹ ወሰደው፤ ታናሽ አህትን ሂፓርክያንም ያስተዋውቀዋል።

ሂፓርክያ በጣም ቆንጆ ናት፤ ብዙ የሃብታም ልጆች የሚመደባትና ለትዳር የሚለማመጧት ወጣት ናት። ሂፓርክያ ግን ከፊት ለፊት እንዳየችው ለፍትህ የጠየቋትን ወጣቶች በመሉ አርግፍ አድርጋ ትተዋቸዋለች፤ ማግባት የምትፈልገውም ከፊት መሆኑን፤ ከፊት ለፊት ካላገባት ራሷን እንቃ እንደምትገድል ትናገራለች።

ዱብዕዳ ነው፤ ከፊት ለፊት ሆነ ቤተሰቧ እንደዚህ አይነት ነገር ይፈጠራል ብለው አላሰቡም ነበር። እንዴት ለከፊት ለፊት በፍቅር ወደቀች? ከፊት ለፊት ለፊት ለፊት የሚለብስ፤ ኑሮው መንገድ ላይ የሆነ፤ እየለመነ የሚመገብ፤ አካሉ በተፈጥሮው ወጣገባና አንካሳ የሆነ፤ በጣም አጭር የሆነ ሰው ነው። ምንም እንኳን በአካሉም ሆነ በኑሮው ሴትን በፍቅር የሚሰብ ነገር ባይኖረውም ሂፓርክያ ግን በፍቅር ከነፈችለት።

ቤተሰቦቿ ከሃሳቧ ሊገቷት ስላልቻሉ ከፊት ለፊት እንደ ነገር አድርጎ ሃሳቧን እንድትቀይር እንዲያደርጋት ተማፀነች። ከፊት ለፊት በአርሱ እንድታፍርና እንድትጠላው ለማድረግ እንደ ዘዴ መጠቀም ፈለገ። ማንም ያልጠበቀው ነገር - የሚያስደነግጥ ነገር - አደረገ።

የሂፓርክያ ቤተሰቦች፤ ዘመድ አዝማዶች ተሰብስበው እንዲጠብቁት አደረገ። ሂፓርክያም ከመሃላቸው ትገኛለች። ከፊት ለፊት ለፊት ለፊት አውልቆ አርቃኑን ሁኖ ወደ ሂፓርክያ ቤተሰቦች ዘንድ መጓዝ ጀመረ። አርቃኑን እንደሆነ ሰተት ብሎ ወደ ቤት ገባ። ያየው ሁሉ በድንጋጤ ተዋጠ። ከፊት ለፊት ወደ ሂፓርክያ አመራ። አርቃኑን እንደሆነ ፈቷ ላይ ቆሞ፤ መሸራሽ ይህ ነው፤ ያለው ሃብትም ይህ የምታደው ገላው ብቻ ነው፤

ከዚህ በኋላ ምርጫው ለአንቺ ነው።” ይላታል። በዚህ ድርጊት ሂጋርኪያ ትጠላኛለች ብሎ ነበር፤ ነገር ግን ሂጋርኪያ በአየችው ነገር እርሱን ከመጥለት ይልቅ የባሰ ወደደችው፤ ቤተሰቦቿንም ትታ እርሱን ተከትላው ወጣች። ከዚህ በኋላ ቤተሰቦቿም ሆነ ከሪተስ ምንም ማድረግ አልቻሉም። ተጋቡ፤ ሠርጋቸውንም በመንገድ ዳር በሚገኝ ገደግዳ በሌለው ህንፃ ሥር አደረጉ። አላፊ አግዳሚ እያያቸውም ጾታዊ ግንኙነት ይፈጽሙ ነበር።

ሦስተኛው አስገራሚው የከሪተስ ነገር ደግሞ በልጆቹ ላይ ያደረገው ነገር ነው። አንድ ወንድና አንድ ሴት ልጅ ከሂጋርኪያ አግኝቷል። ልጆቹ ለጋብቻ እንደደረሱ የፆታዊ ግንኙነት ልምድ እንዲያገኙ ያደርጋቸው ነበር። ወንድ ልጁን ወደ ሴተኛ አዳሪ ቤት ይዞት ይሄድ ነበር፤ ሴት ልጁንም ከማግባቷ በፊት ፆታዊ ግንኙነት ማድረግ እንድታውቅ ከወንዶች ጋር እንድትወጣ ያደርጋት ነበር። በባህላዊ አምነቶች ምክንያት ህፍረት እንዳይሰማቸው በተቃራኒው ተፈጥሯዊ የሆነውን ፆታዊ ግንኙነት በነፃነት ደስ እያላቸው እንዲፈጽሙት ያበረታታቸው ነበር። አይከሪተስ - አባት ብሎ ዝም!

አራተኛው የከሪተስ አስገራሚ ታሪክ ደግሞ በራሱ ተማሪ በሲተየሙ ተወላጅ በዚኖ (333 - 264 ከክ.ል.በ.) ላይ ያደረገው ነው። ዚኖ የሰቶይክ ፍልስፍና መስራች በመሆኑና “ሰው ራሱን መግዛት ሲችል ዓለምን ይገዛል።” በሚለው አባባሉ ይታወቃል። ዚኖ ራሱን በመግደሉም ይታወቃል። በአንድ ወቅት ዚኖ ከሚያስተምርበት ት/ቤት ወደ ቤቱ ሲሄድ አንቅፋት አደናቅፎት ይወድቃል፤ አውራ ጣቱም ይሰበራል። በዚህ ጊዜ “ለምን ታስቸኩለኛለህ፤ እየመጣሁልህ ነውኩ” በማለት ይፎከራል። እየመጣሁልህ ነው ብሎ የሚናገረው ለሎጎስ ነው። ከዚህ በላይ መኖር አልፈለገም ነበርና (ዕድሜውም ገፍቶ ነበር) ቤቱ እንደደረሱ ራሱን አፍኖ ገደለ።

ዚኖ ወደ ፍልስፍናው የገባው በአጋጣሚ ነበር። ዚኖ ነጋዴ ነበር፤ ዕቃ የጫነበት መርከቡ አቴንስ ዳርቻ ሲደርስ ይገለበጣል። ዚኖ ከሞት ይተርፋል። ወደ አቴንስ ከተማ ገብቶ ወዲው ወዲህ ሲል መጽሐፍት የሚሸጥበት ቦታ ይደርሳል። የሶቅራጥስን ታሪክ የያዘ መጽሐፍ ያገኛል። በሶቅራጥስ ታሪክ በጣም ይመሠጣል። ሶቅራጥስ የት ሊያገኘው እንደሚችል ይጠይቃል፤ የሶቅራጥስ ህይወት ካለፈ ግን ብዙ ጊዜ ሁኖት ነበር። ባለመጽሐፍት ቤቱ ግን በቅርብ ርቀት የሚገኘውን ከሪተስን ያመለከተዋል። ዚኖም ከከሪተስ ጋር ከተገናኘ በኋላ ሁሉን ነገር ትቶ የእርሱ ተከታይ ሆነ። በከሪተስ ስር ፍልስፍና ሲማር በጣም የተቸገረበት ነገር እንደ “ውሻ” ፈላስፋዎች ህፍረት ቢሰ መሆን አለመቻሉ ነበር። ህፍረት የሚባል ነገር ከዚኖ እንዲጠፋለት ከሪተስ አንድ ዘዴ ቀየሰ። የባቄላ ሾርባ በእንግራ ሞልቶ አዘጋጀ፤ ዚኖንም ተሸከመው ይለዋል። እንስራውን

ለሽከምት ከራሱ ሽመል ይዞ ከኋላው ሁኖ ሀዝብ ወደተሰበሰበበት ቦታ እንዲሳገል ያደረገው። ሀዝቡ መካከል እንደደረሰም በያዘው ሽመል እንደራውን በኃይል ይመታዋል፤ ሾርባውም በዚያ ላይ ከራሱ እስከ እግሩ ድረስ መላ እካሉ ላይ ፈሰሰ። ዚኖ በሀፍረትና በድንጋጤ ተውጦ ከሰው አይን ለመሰወር እግሩ እውጭኝ ይላል። ከራሱ እየተከተለ እንቅፋኑም ምን ሁኔታ ስለሆነ ምን ተፈጠረና ነው የምትረገጠውን ምኑ ነው ያሳፈረህን እያለ ከኋላው ሁኖ ተከተለው። ዚኖ ከከራሱ ጋር የተገናኘው ቀልቡ ከተሠበሠበለት በኋላና ሀፍረቱ ከጠፋለት በኋላ ነበር። ከከራሱ ባገኘው ይህን መሠል ተግባራዊ ትምህርት እንደሰጠለት ለደስታም ለሀዘንም ግድ የሌለው፤ በምንም የማይጨነቅ፤ ሊሆን የሚገባውን ከማድረግ የማያመነታ ጠንካራ ስብዕና የያዘ ሰው ሆነ፤ የሰቅዶሲዝም ፍልስፍናንም መሠረተ።

6.3.4 ስኬታማ ያልሆነው የሶቅራጥስ ተጽዕኖ

ሦስተኛው የሶቅራጥስ ተጽዕኖ ስኬታማ ያልሆነበት ተጽዕኖ ሲሆን በሶቅራጥስ ላይ የሞት ፍርድ እንዲተላለፍበት ሰበብ የሆነ ጉዳይ ነው። ሶቅራጥስ ፕሌቶን የሚያከል ታላቅ ፈላስፋ አስገኝቷል። አስተሳሰቡን ብቻ አይደለም የኑሮ ዘይቤውንም ጭምር የተከተሉ እንደ እንደሰጠለትና ደቀመዛሙርቱ አይነት ፈላስፋዎች አግኝቷል። ሶቅራጥስ ከጠጣቱም ከእዛውንቱም፤ ከደሃውም ከሃብታሙም ብዙ የልብ ወዳጅና የፍልስፍናው ታማኝ ደቀመዛሙርትን አግኝቷል። ትምህርቱንም ሆነ አዲስ ያመጣውን የኑሮ ዘይቤ የተከተሉለት ብዙ ቢሆኑም በተወሰኑት ላይ ግን ትምህርቱም ሆነ ምክሩ ለውጥ አላመጣለትም።

ሶቅራጥስ ብዙ ደከሞላቸው ነገር ግን ለውጥ ያላየባቸው እንዲያውም የሞት ፍርድ እንዲተላለፍበት ምክንያት የሆኑ ሁለት ተከታዮች ነበሩት። ክሪቲያስ(460-403 ክ.ል.በ) እና አልኪያቤድስ (451 - 404 ክ.ል.በ) ይባላሉ። ሶቅራጥስን ለሞት ፍርድ ያበቃው በእነ ሚሊተስ የቀረበበት ከስ “ወጣቶችን ከምንከተለው ባህላችንና ሐይማኖታችን ያፈነገጡ ጋጥ ወጦች አድርጓቸዋል” የሚል ነበር። ከሱ የቀረበው ደግሞ የሶቅራጥስ ተከታይ የነበሩትን ክሪቲያስና አልኪያቤድስ የፈጸሙትን አኩይ ተግባራት እንደማስረጃ በማሳየት ነበር።

ሶቅራጥስም ቢሆን በእነዚህ ሁለት ተከታዮቹ ድርጊት ይማረር ነበር፤ ልቡ ግን አይቆርጥለትም ነበር። በትምህርቱ መሠረት ሊያኖራቸው እንዳልቻለ ከቁጥጥሩ ውጭ እንደሆነበት ቢረዳም እነርሱን ለመለወጥ ደግሞ ተስፋ ሳይቆረጥ ብዙ ጥረት አድርጓል። ሁለቱም በሶቅራጥስ ትምህርት ይማረካሉ፤ ከእርሱ ጋር በሆኑ ጊዜ ሁሉ ደስ ይላቸዋል። ጥፋት ሰርተው

ምክሩን ሲለግሳቸውም ስቅስቃሴ ብለው እስከሚያለቅሱ ድረስ ልባቸው ይሰበራል። ከሶቅራጥስ ፊት ሲርቁ ግን ትምህርቱንም ምክሩንም ወዲያው ይረሱታል፤ በስሜታቸው እየተገፉ መብረር ይጀምራሉ፤ የሶቅራጥስ ልፋት ውሃ በልቶት ይቀራል።

እዚህ ላይ ሊያወያይ የሚገባው ጉዳይ ሶቅራጥስ ከሪቲያስንም ሆነ አልኪያቤድስን ያስተምራቸው ስለነበር ጥፋተኛ ሊባል ይገባዋል ወይ? የሚለው ነው። ተከታዮቹን የሀገር ህልውናን፣ ባህልን፣ ሐይማኖትን እንዲያጠፉ አድርጎ አስተምሯቸው ቢሆን ኑሮ ሶቅራጥስ ጥፋተኛ ሊያስብለው ይገባል - የተፈረደበት የሞት ፍርድም ተገቢ ነው በተባለ ነበር። እርግጥ ነው ሶቅራጥስ ዜጎች ሁሉ ባህላቸውን፣ የፖለቲካና የህግ ሥርዓታቸውን እንዲሁም የግል የኑሮ ዘይቤያቸውን ሁሉ በውይይት - በክርክር - እየመረመሩ ትክክለኛውን የህይወት መስመር በመከተል ደስተኛ ሁነው መኖር እንዲችሉ ማድረግ የህይወቱ ዓላማውና መንፈሳዊ ጥሪው አድርጎት ኑሯል። ነገር ግን በጀብደኝነት፣ በእኩይ ተግባር ሁከት በመፍጠር የህዝቡን የእምልኮ ቦታዎችን አፍርሱ፤ በመንግሥት ህግ እና በህዝቡ የባህል ሥርዓት ላይ አመፅ አድርጎ አላላቸውም። ከዚህ በተቃራኒው በተለይ እነዚህ ሁለቱን ያገኙትን የመንግሥት ስልጣን በአግባቡ እንዲጠቀሙበት፣ ስሜታዊ ሁነው ህዝቡን እንዳይበድሉ፣ ወዘተ መከራቸዋል፤ አስጠንቅቋቸዋል። ከዚህ አንፃር በሶቅራጥስ ላይ እንኳን የሞት ፍርድ ሊተላለፍበት ይቅርና ሊከሰስም አይገባም ነበር።

ለምንድን ነው ታዲያ አቴናዊያን በሶቅራጥስ ላይ የጨከኑት? ምናልባት ሶቅራጥስ በተለይ ሁለቱን ለመለወጥና ለማስተካከል ያደረገውን ጥረት አልተረዱትም ይሆናል። ምስጢሩ ግን ሌላ ነው። ምስጢሩን ለመረዳት መጀመር ያለብን ከከሳሾቹ ነው። ከሳሾቹ የፖለቲካ አቋማቸው ዲሞክራቶች ናቸው። ከሪቲያስ ደግሞ በቅኝ ገዥዎች - በስፓርታዊያን - የተቋቋመው በሠላሳ መሳፍንቶች የሚመራ መንግሥት አባል ነው። የሰላሳዎቹ መንግሥት የስፓርታዊያን አሻንጉሊት መንግሥት በመሆኑ የዚህ መንግሥት አባል የሆኑት ሁሉ ለጠላት ያደሩ ተደርገው እንደከዳተኛ ከመቆጠራቸውም በላይ በአቴናዊያን ላይ አስከፊ በደሎችን የፈጸሙ በመሆናቸው በጣም የተጠሉ ናቸው። ሰላሳዎቹ የራሳቸውን ህዝብ - አቴናዊያንን - በጅምላ ጨፍጭፈዋል፤ ከሀገር እንዲሰደዱ አድርገዋል፤ ስልጣናቸውን ተጠቅመው ሃብትና ጉበረት ዘርፈዋል። ከሰላሳዎቹ ሁሉ በጣም የተጠላው ደግሞ ከሪቲያስ ነበር።

ከሪቲያስም ሆነ በአጠቃላይ የሰላሳዎቹ መንግሥት በህዝቡ ካለመፈለጋቸውም በላይ ህዝባዊ መንግሥት እንዲቋቋም ከሚፈልጉት ከዲሞክራቶች ጋር የከረረ ግጭት ውስጥ ገብተዋል። ከጊዜ ወደ ጊዜ የሰላሳዎቹ የመሣፍንቶች

መንግስት እየተካሄደ ሲመጣ በተቃራኒው ዲሞክራቶች እየተጠናከሩ መጡ። ሥልጣን እንደያዙም ሠላሳዎቹን መበቀል ብቻ አይደለም ከሠላሳዎቹ ጋር የነበሩትን ሁሉ ያሳድዷቸው ጀመር። እንደሆነው የጥቃታቸው አላማም ሶቅራጥስ ሆነ፤ ለምን? የክሪኒያስ መምህር ነበርና። ከክሪኒያስም በላይ ሶቅራጥስ ወጣት ለማጋጭ ተደርጎ የተወሰደው በአልኪያቤድስ ምክንያት ነው። ሶቅራጥስና አልኪያቤድስ ከፔሪክለስ ዘመን ጀምሮ ጥብቅ የሆነ ቅርርብና ወዳጅነት ነበሯቸው። በ432 በክ.ል.በ ፓትደያ በተባለ የጦርነት ግንባር አልኪያቤድስ በጠላት ሊገደል ሲል የጠላት ወታደሩን ገድሎ ከሞት ያተረፈው ሶቅራጥስ ነው። ሶቅራጥስ ወደ ፍልስፍናው ሲገባ የእርሱን ትምህርት ከተከታተሉት ውስጥ ቀዳሚው አልኪያቤድስ ነበር።

እንደ ክሪኒያስ አይነት አልኪያቤድስ የፖለቲካ አቋም ችግር የለበትም። አልኪያቤድስ እጎቱ ከሆነውና የአቴንስ ታላቅ መሪ ከነበረው ከፔሪክለስ ዘመን ጀምሮ ወገንተኛነቱ ለዲሞክራቶች ነው። ይሁን እንጂ በአቴናዊያን ላይ የሠራው ጥፋት ግን እጅግ ከባድ ነበር። አቴንስን ለሸንፈት የዳረጋት የሲሲሊው ዘመቻ እንዲጀመር የወተወተና የሠራዊቱ አዝማች የነበረው አልኪያቤድስ ነበር። በፈጸማቸው ተደጋጋሚ ጥፋቶች ምክንያት በህግ ሊጠየቅ ሲል ሀገሩ አቴንስን ከድቶ ወደ ጠላት ሀገር - ወደ ሲፓርታ - ኮብልሎ ሲፓርታዊያንን የሚጠቅም ብዙ መረጃ አቀብሏል።

ከጊዜ በኋላ የሠራው ጥፋት በይቅርታ ታልፎ የአቴንስ የጦር ሠራዊት አዛዥ እንዲሆን አድል ቢሰጠውም በእርሱ እንዝላልነት ምክንያት ባልታሰበ ጊዜ በደረሰበት ጥቃት አቴንስ በቀንደኛ ጠላቷ - በሲፓርታ - እንድትሸነፍና ቅኝ እንድትገዛ ሁኔታችን። በመጨረሻም ወደ ፐርሽያ ኮብልሎ እንደሄደ ሰርጉ ገቦች ባደረሱበት ጥቃት ህይወቱ አለፈ። በራሱም ላይ ሆነ በሀገሩ ላይ ከባድ ጥፋት የፈጸመው አልኪያቤድስ በድብቅም በግልጽም ከሶቅራጥስ ጋር ግንኙነት ማድረጉ በዲሞክራቶች ዘንድ ይታወቅ ስለነበር የአልኪያቤድስ የፖለቲካ ጠላቶች በሶቅራጥስ ላይ ጥርሳቸውን ሲነክሱበት ነረዋል።

ለነገሩ ሶቅራጥስ እንደ ጥፋተኛ የታየው በሁለቱ ምክንያት ብቻ አልነበረም፤ ከሌሎች ወጣቶች ጋር በተገናኘ ጭምር ነበር። ይሁን እንጂ በክሪኒያስና በአልኪያቤድስ ምክንያት ሶቅራጥስ ቀን ከፋበት። የሁለቱ ነገር የተከበደበት ምክንያት ክሪኒያስም ሆነ አልኪያቤድስ የሶቅራጥስ ተማሪዎች ከመሆናቸው በፊት በጥፋት የማይታወቁ፤ በህዝብ ዘንድ ተወዳጅና ተደናቂ የነበሩ መሆኑ ነው። ክሪኒያስ የሥነ - ጽሑፍ ሰው ነበር፤ ቱደናቂ ገጣሚም ነበር። አልኪያቤድስም በንግግር ችሎታው ይህ ቀረሽ የሚባል አልነበረም። ከሥነ-ምግባር አንፃርም ሁለቱም ቢሆኑ የተመሠገኑ ነበሩ። ይሁን እንጂ የሶቅራጥስን ትምህርት መከታተል ከጀመሩ በኋላ ወደ መንግስት ስልጣን

በመውጣት አጅግ የከፋ ጥፋቶችን ይፈጽሙ ጀመር። ሁለቱም ኢ-
የሚሳለቁ ሲያሻቸው ደግሞ የሚያፈርሱ ሆኑ። አማልክቶቻቸውን ሲያሻቸው
የከፋ በደል በሀዘባቸው ላይ የሚፈጽሙ ሆኑ። ሰልጣናቸውን ተጠቅመው
በሀዘቡ ዘንድ በመልካም ሥነ-ምግባራቸው የሚታወቁት ከሪቲያስና
ከጳላቸው ያለው ሶቅራጥስ ነው ይባል ጀመር። ጀሽዋ ማርክ የተባሉ ፀሐፊ
ተመሳሳይ የሆነ ነገር አስፍረዋል።

"That he(Critias) should descend from the role of artist to tyrant no doubt furthered the suspicion among the Athenians that some corrupting force must have exerted itself on the young man to drive him to such excess in cruelty and villainy and that force seem to them to be Socrates"⁶⁶

አውነታው ግን ሌላ ነው። ዲሞክራቶች እንደገመቱት የወጣቶች ጥፋተኝነት ምስጢሩ ሶቅራጥስ ሣይሆን በወጣቶች ዘንድ በተለይም በአልኪቢዲድስና በክሪቲያስ ዘንድ የነበረው የትምክህት ስሜትና ዝነኛነትን ለማትረፍ ሲሉ በጀብድ የፈጸሙት ተግባር ውጤት ነው። ሶቅራጥስ በተለይ በሁለቱ ዘንድ ይታይባቸው የነበረውን ልታይ-ልታይ ባይነት እየነቀፈ ራሳቸውን እንዲያስተካከሉ ብዙ ደከሟል። አልኪቢዲድስ ሠራዊቱን ይዞ ወደ ሲሲሊ ለመሄድ ሲዘጋጅ "ድንቅርና በጀብድኝነት ከተመራ በራስ ላይ ብቻ ሣይሆን በሌሎችም ላይ የከፋ መዘዝ ያስከትላል" በማለት የሚያደርገው ሁሉ በድንቅርና እና በጀብድኝነት ታውሮ የሚያደርገው መሆኑን በማስጠንቀቅ ወደ ሲሲሊ ለመዘመት እያደረገ ያለውን እንቅስቃሴ እንዲያቆም ነገሮት ነበር። እንዲያውም "አምላኬ በጀሮዬ ነገሮኛል፤ አይሳካልህም" አስከማለት ደርሷል። አልኪቢዲድስ ግን የሶቅራጥስን ምክር አፈር ላይ ለውሶ ዝና ለማግኘት ቋምጦ ጦርነቱ ውስጥ ተዘፈቀ። አልተሳካለትም፤ ተሸነፈ፤ ለሰደትም ተዳረገ።

ሶቅራጥስ ከክሪቲያስም ሆነ ከአልኪቢዲድስ ጋር የነበረው ግንኙነት ዲሞክራቶች በያጤኑት ኑሮ በሶቅራጥስ ላይ የሞት ፍርድ ባላስተላለፉበት ነበር። በዲሞክራቶች ዘንድ ሶቅራጥስ ከሁለቱ ጋር የነበረው የቀረበ ግንኙነት በቅን ልቦና አልታየም፤ በተቃራኒው መጥፎ የሆነ የፖለቲካ ትርጉም ተሰጠው። ሶቅራጥስ የፖለቲካ ወገንተኝነቱ

⁶⁶ Joshua J. Mark, Critias, in <https://www.Ancient.Eu/critias>

ከእነ ከሪቲያስ ጋር እንደሆነ በመታመን ለዲሞክራቶች የሶቅራጥስ ጉዳይ “የጠላቴ ወዳጅ ጠላቴ ነው” የሚል እንደምታ ያለው የፖለቲካ አመለካከት የተመራ ውሳኔ ሶቅራጥስን ለሞት ፍርድ ዳረገው። በዚህ መሠረት የሶቅራጥስ የሞት ፍርድ ምስጢሩ ዲሞክራቶች በሰላሳዎቹ የሚመራው የከበርቴዎች መንግስት ላይ የነበራቸው የፖለቲካ ጥላቻና ግጭት ውጤት ነበር።

* * * * *

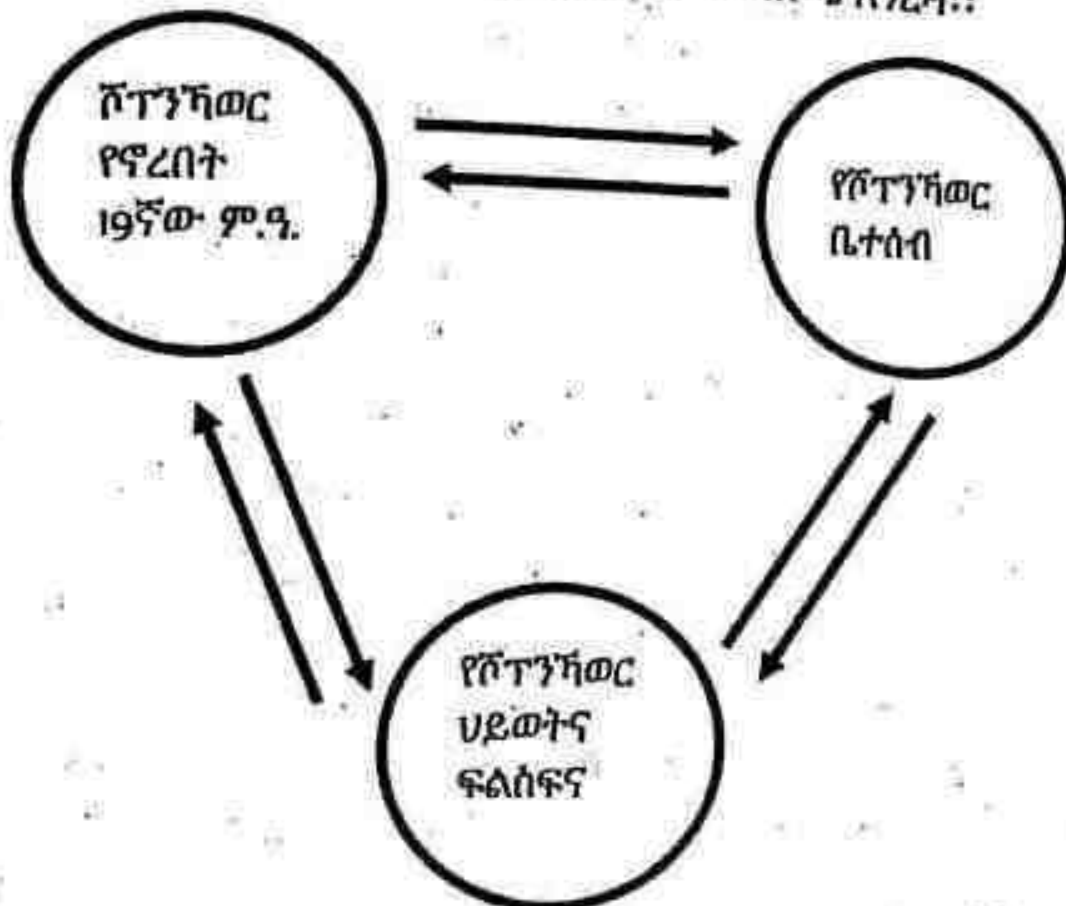
ፍልስፍናዎቹን አንድ ባንድ ዘርዘረን ማየት ባንችልም አስገራሚ ከሆነው የህይወት ታሪኩ ጋር አያይዘን አስደናቂ የፍልስፍና አስተሳሰቦችን በትውልዶች ላይ የፈጠረው ተጽዕኖ ማየታችን ቢያንስ ሶቅራጥስን የበለጠ ለማወቅ የሚያስችል መነሳሳትን የሚፈጠር ግንዛቤ እንዲሟገኝበት ተስፋ አደርጋለሁ። የሶቅራጥስን ነገር በዚህ እንግታውና ሌሎች የአስገራሚ አስተሳሰቦች ባለቤት የሆኑትን ፈላስፋዎች እንመለከታለን። ከጥንታዊ ፈላስፋዎች ጉራ ወጥተን በዘመናዊ ፍልስፍና ታሪክ ውስጥ አስደማሚ ሃሳቦችን ካፈለቁ ፈላስፋዎች መካከል ከሁሉ ጉልተው የወጡትን መርጠን እንመለከታል።

በዘመናዊ ፍልስፍና ታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ተጽዕኖ የፈጠሩ እንደ ጆን ሎክ፣ ኢማኑኤል ካንት፣ ሰረን ኬርከጋርድ፣ ዣን - ፖል ሣርተር፣ ጆን ዴዌይ፣ ጆርጅ ሄግል፣ ካርል ማርክስ - - - የመሳሰሉት ታላቅ ፈላስፋዎች ይገኛሉ። ከእነዚህ ሁሉ በግል ህይወታቸው ሆነ በአስተሳሰባቸው እጅግ የተለዩሁለት ፈላስፋዎች እናገኛለን - አርተር ሾፐንኻውር (Arthur Schopenhauer (1788-1860) እና ፍሬድሪክ ኒቴ (Friedrich Nietzsche 1844 - 1900)። ሾፐንኻውር በሁሉ ነገሩ አስገራሚ ነው። ህይወቱ በመከራ የተሞላ ነው። ፍልስፍናውም መከራ ነው። የኒቴ ነገር አስገራሚ የሚያደርገው ደግሞ ከሁሉ በፊት ማንም ደፍሮ ሊናገራቸው የማይችሉ ሃሳቦችን በጀግንነት ስሜት መግለጹ ብቻ ሳይሆን በሚማርክስ ምክንያታዊ በሆነ ሁኔታ ማቅረብ መቻሉ፤ እንዲሁም እነዚህን ማንም ደፍሮ ሊናገራቸው የማይችሉ ነገሮችን እጅግ በተጉሳቆለ ሁኔታ አየኖረ ይፋ ማድረጉ ነበር።

6.4 ጨለማውን ዘመን ያሳየው ጨለምተኛው ፈላስፋ

በዚህ ርዕስ ስር የምናየው በጨለምተኛ (pessimistic) ፍልስፍና አስተሳሰቡ ታዋቂ የሆነውን አርተር ሾፐንኻውርን ነው። 19ኛው ም.ዓ. ካስገኛቸው አስገራሚ ታሪክ ካላቸው ፈላስፋዎች አንዱና በዋናነት ሊጠቀስ የሚገባው ሾፐንኻውር ነው። የሾፐንኻውር የግል ህይወት፣ የቤተሰብ ህይወት፣ ፍልስፍናውና የኖረበት ዘመን ሊነጣጠሉ የማይችሉ ነገር ግን ለማመን

የሚከተሉ አስገራሚ ክስተቶች የተሞሉ ናቸው። ሽጉንካወር የኖረበት ዘመን በቤተሰቡ ተንፀባርቋል፤ ቤተሰቡም የዘመኑን ሁኔታ ማሳያ ሁኔታ፤ የሽጉንካወር ግለ - ህይወትና ፍልሰፍናው፤ የቤተሰቡና የዘመኑ ነባራዊ ክስተቶች ተጽዕኖ ውጤት ነው፤ የሽጉንካወር ፍልሰፍናም በቤተሰቡ የተከሰተውንና በዘመኑ የነበረውን የኑሮ ሁኔታ እንደ መስታዋት መልሶ ያሳዩ ነበር። የሦስቱን ትስስር ከሚከተለው መግለጫ እንረዳ።

ሽጉንካወር የኖረበት - በተለይም ፍልሰፍናውን የጀመረበት የ19ኛው ም.ዓ. የመጀመሪያው አጋማሽ - አውሮፓ ከዳር አስከዳር በጦርነት የተናጠቀበት ዘመን ነበር። ለአኩልነት፣ ለወንድማማችነትና ለነፃነት የተጀመሩ አብዮቶች የከሸፉበትና ነገስታት አብዮቶችን ቀልብሰው በድል አድራጊነት ዙፋናቸው ላይ ዳግም ተደላድለው የተቀመጡበት ዘመን ነበር። በዚህ ዘመን ከበርቴዎች ገበሬውን እያፈናቀሉ መሬቱን ወረሱት፤ በፋብሪካ ውስጥ ጉልበታቸውን አየሸጡ የሚኖሩ ሰራተኞች ምንዳቸው የራሳቸውንና የቤተሰቦቻቸውን መሠረታዊ ፍላጎቶች ባለሚሟላቱ ለርሃብና ለርዛት ተዳረጉ። በአጠቃላይ በአውሮፓ ምድር ደስታ ጠፍቶ የሰቆቃ ህይወት ነገሠ፤ ተስፋ ጨለመ፤ አውሮፓዊያን ዕጣፈንታቸው ለቅሶና ዋይታ ሁኔታና ለህይወታቸው ትርጉም አጡበት።

በአውሮፓ ምድር የተንሠራፋው ተስፋ - ቢሰነት ከእነ ሽጉንካወር ቤት ዘውብሎ ገባ። የሽጉንካወር ቤት ነጋ ጠባ በአባትና እናት ጭቅጭቅ ሰላሙ

የጠፋበትና በስነ-ልቦና ጉዳት የተጠቃ ቤት ነበር። የሾፐንካወር አባት የተዋጣላቸው ነጋዴ ይሁኑ እንጅ አትንኩኝ ባይ፣ እኔ ያልሁት ካልሆነ ብለው የሚደነፉ፤ ከብራቸውን የሚገዳደር ትንሽ ነገር ቢሆን መታገስ የማይችሉ ግልፍተኛ ሰው ነበሩ። በዚህ ምክንያት ከባለቤታቸው ጋር ሣይቀር መጋጨት ልማዳቸው የሆነ፤ በህይወታቸው መረጋጋት የማይታይባቸው ቀውጢ ሰው ነበሩ። በዚህ መጥፎ አመላቸው ሰላም አጥተው የሚኖሩት የሾፐንካወር አባት መጨረሻ ላይ ራሳቸውን አጠፉ።

በዚህ ጊዜ ሾፐንካወር ገና የነገዳመት ወጣት ነበር። ሾፐንካወር ልቡ በሀዘን ተሰብሮ እያለ ሌላ ያልታሰበ መከራ ወደቀበት። አንድ ያሉት እናቱ ነበሩ። እርሳቸውም ጥለውት ሄዱ። እናቱ ባለቤታቸው ሲሞትላቸው ከእስር ቤት የተፈቱ ያህል ደስታ ተሰማቸው፤ ልጃቸውን ሾፐንካወርን ትተውት ደስታ የሚሰጣቸውን ወንድ ተከትለው ከነፉ። በእናቱ የደረሰበት በደል በዚህ አላቆመም። ደብዳቤ እንኳ ሲጽፉለት ስሜቱን የሚገባ ቃል ይጠቀሙ ነበር፤ “ሃኬተኛ፣ ሸክም፣ ለዓለም ምንም ጥቅም የማትሰጥ - - -” ይሉት ነበር። ለብዙ ጊዜ ተለያይተው ኑረው ሲገናኙ እንኳ እንደ እናትና ልጅ በፍቅር ከመተያየት ይልቅ መጨቃጨቅ ልማዳቸው ነበር። በንድ ወቅት ቁጣቸውን መቆጣጠር የተሳናቸው እናት ልጃቸው ሾፐንካወርን ከደረጃ ላይ ገፍትረው ጣሉት፤ ሾፐንካወር ከሞት ተረፈ፤ ነገር ግን ከዚያ በኋላ ሁለቱ ተለያይተው ቀሩ።

የኖረበት ዘመን ከስተቶችና የቤተሰቡ ሁኔታ በሾፐንካወር ላይ ያስከተሉት ተጽዕኖዎች በጣም ከባድ ነበሩ። በእነዚህ ተጽዕኖዎች የተፈጠረው የመጀመሪያው ችግር ወደር የማይገኝለት ብቸኝነት ነው። ሾፐንካወር የኖረውን ብቸኝነት መኖር አይደለም ማሰብም በጣም ከባድ ነው። ሾፐንካወር እናት የለውም፤ አባት የለውም፤ ሚስት የለውም፤ ልጅም የለውም፤ ቤተሰብ የለውም፤ ሀገርም የለውም። ከእርሱ የማይለዩ ፍልስፍናው፣ አትማን ብሎ የሚጠራው ውሻው፣ ትንባሆማጫሻ ፒፓው፣ ከትራሱ የማይለየው ሽጉጡ፣ አዘውትሮ የሚመገብበት ሆቴል ናቸው፤ አንድም ሰው ግን በዙሪያው የለም። ፍሬድሪክ ኒቴ የተባለው ፈላስፋ ስለ ሾፐንካወር ብቸኝነት ሲጽፍ “ሾፐንካወር ፍጹም ብቸኛ ነበር፤ አንድ እንኳ ዳደኛ አልነበረውም፤ እርሱ ይኖር የነበረው ከምንም ጋር ነበር።” ብሏል።

ከዚህ መሠል ብቸኝነት የባሰ የከፋ ነገር ላይኖር ይችላል፤ ሾፐንካወር ግን ብቸኝነቱን ያከፋበት ሌላ የከፋ ነገር አጋጠመው። ታላቅ ፈላስፋ ሁኖ እያለ ምንም እውቅና አልነበረውም፤ በሰዎች ዘንድ ትኩረት አጣ፤ በተራ ሰዎች ዘንድ ሣይቀር የተናቀና የተገለለ ሰው ሆነ። ከሁሉ በላይ ሾፐንካወርን ከልቡ ያሳዘነው ነገር አብይ የፍልስፍና ሥራው የሆነው “The World as will and Idea” የተሰኘው መጽሐፍ እንባቢ አጥቶ ተረፈ ምርት ሁኖ

መጣሉ ነበር። ይህን ሥራውን ሾፐንኸው ፍልሰፍና ያነሳቸውን መሠረታዊ ጥያቄዎች የሚፈታና ለሰው ልጅ መድሀን የሆኑ አዳዲስ አስተሳሰቦችን ያካተተ በመሆኑ በሰው ሁሉ የሚወደድ ተነባቢ መጽሐፍ ይሆናል በማለት በልብ መሉነት ተናግሮ አታሚ ድርጅቱን አሳምኖ ነበር ለህትመት የበቃው። አታሚ ድርጅቱም በቪህ የሚቆጠር መጽሐፍ አትም ለገበያ አቀረበ፤ መጽሐፉ ግን አንባቢ ማግኘት አልቻለም። አመታት አለፉ፤ መጽሐፉን አንበቢዋለሁ የሚል ጠፋ። በመጨረሻ ብዙ የደከመበት ሥራው እንደ ቆሻሻ ተጣለ፤ አታሚ ድርጅቱም ለኪሣራ ተዳረገ። ሾፐንኸው በንዴት ይጠፍ ጀመር።

በዚህ ጊዜ አንድ ዕድል አገኘ። የበርሊን ዩኒቨርሲቲ ፍልሰፍናውን በተመለከተ ገለፃ እንዲያደርግ ተጋበዘ። ሾፐንኸው ግን ገለፃውን የሚያደርግበትን ቀንና ሰዓት ሆን ብሎ ዝነኛው ፈላስፋ ጆርጅ ሄግል በዚያው ዩኒቨርሲቲ ውስጥ ገለፃ በሚያቀርብበት ቀንና ሰዓት እንዲሆን አደረገው። ሾፐንኸው ይህን ያደረገው ከሄግል ፍልሰፍና ይልቅ የእርሱ ፍልሰፍና ለወጣቱና ለመጭው ትውልድ የተሻለ እንደሆነ በማመኑ ከሄግል ይልቅ የእርሱን ገለፃ ለመታደም የሚገኘው ህዝብ ይበልጣል ብሎ ስላሰበና በዚህም እርሱ ከሄግል የሚበልጥ መሆኑን ለማሳየት ነበር። ነገር ግን ሾፐንኸው ያሰበው አልሆነም፤ ሄግል ገለፃ የሚሰጥበት አዳራሽ በታዳሚዎች ተሞላ፤ የሾፐንኸውን ገለፃ ለመከታተል የተገኙት ግን ጥቂት ተማሪዎች ብቻ ነበሩ። ንዴትና ሀዘን በተቀላቀለበት ስሜት ሲተከዝ ቆየና ፊቱ ላይ ወደ ተቀመጡት ተማሪዎች እያዩ “እናንተም ቢሆን ወደ ሄግል መሄድ ከፈለጋችሁ ሂዱ” አላቸው። ጊዜም አልወሰደባቸውም፤ የሄግልን ገለፃ ለመከታተል ሁሉም ጥለውት ሄዱ። ሾፐንኸው ባዶ አዳራሽ ውስጥ ብቻውን ቀረ።

በንዴት እንደተቃጠለ ቀናትን አሳለፈ፤ አየቆዩ መጽሐፉንና ገለፃውን የናቁበትን የራሱን ትውልድ ሰዎች እንደ ጅራፍ በሚጋረፍ ቃል ይሸነቁጣቸው ዘንድ መፃፍ ጀመረ። እርሱ በነበረበት ዘመን የነበረው ትውልድ የእርሱን ሥራ የመረዳት ሀቅም እንደሌለው፤ የእርሱ ሥራ ከትውልዱ አስተሳሰብ በላይ መሆኑን በመግለጽ ትኩረትና ከብር የነፈገውን ትውልድ እንዲህ ሲል ወረፈው። “እንደዚህ እይነት ሥራዎች (የእርሱ እይነት የፍልሰፍና ሥራዎች ማለቱ ነው) እንደ መስተዋት ናቸው፤ በዚህ መስተዋት ፊት አህያ ብትቆም መልአክ መስላ ልትታይ አትችልም።”⁶⁷ በእኛ ሃገር ብሔል “ለአህያ ማር አይጣፍጣትም” እንደሚባለው ነው።

⁶⁷ ይህን የሚከተሉት ጥቅሶች የተወሰዱት ከ “Will Durant, 1961, P.231”

የእርሱን ሥራ መረዳት የሚችለው የሚመጣው ትውልድ እንጂ በእርሱ ዘመን ያለው ትውልድ ሊሆን እንደማይችል እንዲህ በማለት ተናገረ።

“እንደ ሰው በሥራዎቹ ይበልጥ ከመጭው ትውልድ ጋር የሚያስተሳስር ከሆነ በተለይም አስተሳሰቡ በአጠቃላይ ለሰው ዘር ከሆነ በራሱ ትውልድ እንግዳ መሆኑን አይቀርም”

በእነዚህ ጥቅሶች የናቀውን ትውልድ እርሱም መልሶ መናቁን ከማሳየቱም በላይ የእርሱን ሥራ ትውልዱ ሊረዳው ከሚችለው በላይ ሆኖበት እንጂ የሚናቅ እንዳልሆነ አሳየበት።

“እንደ መዝቀኛ አድማጮቹ ደንቆሮ መሆናቸውን ቢያውቅና ከፍተኛ ድምፅ እያሰሙ ሲያምግሱት ቢመለከት ደስ ሊለው ይገባልን?” በማለት ሄግልንና የሄግልን አድናቂዎች ተመሳሳይነት ባቸው።

ሾፐንኸወር የኖረበት ማኅበረሰብ ባደረሰበት መገለል! ገብትና ጥላቻ ምክንያት በተፈጠረበት የሥነ - ልቦና ተጽዕኖ ከልክ ያለፈ ጠርጣሪ ሆነ። ሰው እርሱን በራቀው ቁጥር እርሱም የዚያኑ ያህል ከሰው እየራቀ መጣ ሰውን መቅረብ አለመቻሉ ብቻ ሳይሆን ሰውን መፍራት በዕለት ተዕለት ህይወቱ የሚታይ ባህሪ ሆነ። ሰውን የኑሮ አጋዥ አድርጎ ከማሰብ ይልቅ ሰው በማንኛውም ጊዜ ያልታሰበ ጉዳት የሚያደርስበት ለህልውናው አስፈላጊ የሆነ ፍጥረት አድርጎ ይመለከተው ጀመር። የተቃዋሚዎቹ ማሳደድ የተማረረው ቶማስ ሆብስ የተባለው ፈላስፋ “ሰው ለሰው ተኩላ ነው” እንዳለ ሁሉ በተመሳሳይ ሾፐንኸወር በሰው ልጅ ላይ በተፈጠረበት ጥላቻ ሰው ከነብር ወይም ከጅብ አንሶ የማያንስ አደገኛ አውሬ ነው” አስከማለት ደረሰ።

ሾፐንኸወር በዚህ መልኩ የሰውን ልጅ ማየቱ ተገቢ መስሎ ላይታየን ይችላል። ነገር ግን አስተዳደሩን ብናይ እንኳ በወለዱት እናቱ ተገፍቶ የወደቀ ልጅ፣ ፍልስፍናውን ላለማየትና ላለመስማት አድማ ባደረገበት ህዝብ መካል የኖረን ሰው ከዚህ በተለይ ምን ብሎ ሊያስብ እንደሚችል መገመት ከባድ ይሆንብናል። ሾፐንኸወርን እንተቸው ካልን ቀላል የሚሆንልን በሰው ልጅ ላይ ያለው የተጋነነ ጥርጣሬና ያልተገባ ፍርሃት ነው። ለምሳሌ ሾፐንኸወር ፀጉር ቤት ሂዶ ፀጉር አስተካካዩን ይጠረጥራል። ፀጉር አስተካካዩ ጸሙን ሊላጭለት ምላጭ ይዞ ሲጠጋው እንገቱን ቆርጦ ሊገድለኝ ይችላል ብሎ ይፈራል፤ ትምባሆ ማጫሻ ፒፓውን ቀም ሳጥኑ ውስጥ ቆልፎበት ይወጣል፤ ቤት ሠርሳሪ ሊበች ይገድለኛል ብሎ ስለሚፈራ ሽጉጡን አቀባብሎ ሌሊቱን በመለሉ ሲጠባበቅ ያድራል። ሌላው ስለ ሾፐንኸወር የሚገርመው ነገር ከፍ ያለ ድምፅ መፍራቱ ነው። ሾፐንኸወር ለዎች ጮህ ብለው ሲናገሩ እንኳ አይወድም። ዕቃ ሲወድቅ የሚያሰማው

ድምፅ! የመደሻ ድምፅ! የበር መንኳኳት ድምፅ - - - ሾፐንኸወር ሲናገር የሰቃይ ስሜት ይፈጥሩብኛል ይላል። ከድምፅ ጋር በተገናኘ ሾፐንኸወር ሲናገር ከባድ ድምፅ ማውጣት ወይም መስማት የደደብ ሰዎች ባህሪ ነው፤ የሀሊናቸው አስተሳሰብ ከፍተኛ የሆኑ ሰዎች ግን ከፍተኛ ድምፅ የደብደባ ያህል ሰቆቃ ይፈጥርባቸዋል ይላል።

"He became gloomy, cynical, and suspicious; he was obsessed with fears and evil fancies; he kept his pipes under lock and key, and never trusted his neck to a barber's razor; and he slept with loaded pistols at his bedside presumably for the convenience of the burglar. He could not bear noise:

"I have long held the opinion," he writes, that the amount of noise which any one can bear undisturbed stands in inverse proportion to his mental capacity, and may therefore be regarded as a pretty fair measure of it - - - Noise is a torture to all intellectual people. - - - The superabundant display of vitality which takes the form of knocking, hammering, and tumbling things, has proved a daily torment to me all my life long."⁶⁸

እነዚህ በሾፐንኸወር የታዩ ባህርያት የሰብዕናው ደካማነት መገለጫዎች ብቻ አድርገን የምናልፈው ጉዳይ አይደለም፤ ከዘመኑና ከቤተሰቡ ሁኔታ ጋር በቀጥታ የሚገናኙ ነገሮች ናቸውና። የተበላሽ ዘመን ብኩን ቤተሰብን ይፈጥራል፤ የባከነ ቤተሰብ ደግሞ በምሬት የሚያስቡ ልጆችን ያስገኛል። የሾፐንኸወር የፍልስፍና አስተሳሰብ መራራ ነበር። ሾፐንኸወር ያራመደው ፍልስፍና ህይወት ከንቱ ነገር አንደሆነች የሚያሳይ ጨለምተኛ ፍልስፍና ነበር። ከዚህ ጋር በተያያዘ በዘመናዊ ፍልስፍና ታሪክ ጨለምተኝነት በተነሳ ቁጥር አንድ ጉግድ ምልክት ከሾፐንኸወር ስም ጋር አብሮ መነሳቱ የተለመደ ነገር ሁኗል።

ጨለምተኝነት ቀለል አድርገን አንረዳው ካልን ህይወት በመከራ የተሞላች፤ ደስታ የማትሠጥና ትርጉም አልባ ናት የሚል አመለካከት ነው። የሾፐንኸወር የጨለምተኝነት አስተሳሰብ ግን ከዚህም በላይ ሠፊና መንፈስን የመረበሽ ሀቅም ያለው አዋኪ የሆነ አስተሳሰብ ነው። ለሾፐንኸወር ህይወት ያለውም ሆነ የሌለው፤ ሰው መሆንም አለመሆንም - - - ህልውና በእጥቃላይ ከንቱ ነገር ነው፤ ዋጋ ወይም ጥቅም የለውም። በተለይ ህይወት

ግራ የምታጋባና አስጨናቂ ናት፤ ስቃይን ዕለት ዕለት የምትመግብ ናት፤ ሀዘንን የምታላብስ ናት። በዚህ ምክንያት ይላል ሾፐንኸወር ከዚህ ዓለም የከፋ መጥፎ ዓለም ቢፈለግ እንኳ እይገኝም፤ የመጨረሻው አስቀያሚው ነገር ይህ ዓለም ነው። በጣም አስቀያሚ ከመሆኑ የተነሳ ልንኖርበት የምንፈልገው ዓለም አይደለም።

ዓለም ለምን ለህይወት አመቺ አልሆነችም? ህይወት ለምን ከንቱ ሆነች? የሰው ህይወት ለምንድን ነው ደስታ የማይገኝበትና ትርጉም አልባ የሆነው? ለዚህ ሁሉ ችግር ምስጢሩ ምንድን ነው? ፍልስፍና ምንጊዜም ቢሆን የምክንያታዊ አስተሳሰብ ውጤት ነውና የሾፐንኸወር ፍልስፍና ለእነዚህ ጥያቄዎች የሚሰጠን ምክንያታዊ መልስ የህይወት ትርጉም አልባነት ምስጢር እንረዳበታለን።

ህልውና ከንቱ የሆነበት፤ ህይወትም ደስታ የሌላትና ትርጉም አልባ የሆነችበት ምስጢሩ እንደ ሾፐንኸወር ከሆነ ፍጥረታት በሙሉ የመጨረሻ ግብና ምክንያታዊነት በሌለው በነገሮች ውስጥ ያለ ውስጣዊ ኃይል የተፈጠሩና በውስጣዊ ኃይል ግፊት የሚኖሩ በመሆኑ ነው። በነገሮች ውስጥ ያለው ኃይል ህሊናዊ ግብ ያለው የነገሮችን ህልውና እና እንቅስቃሴ ስለማያስገኝ ዕውር ኃይል ነው። የነገሮች ውስጣዊ ኃይል የሚያስገኘው ነገሮች መኖራቸውን (ህልውናቸውን) እንዲሸቱ ማድረግ ብቻ ነው። ሾፐንኸወር ይኼን የመኖርን መሻት በነገሮች ውስጥ የሚፈጥረውን ኃይል ፈቃደ ህይወት (ፈቃደ ህልውና) - the will to live - ይለዋል።

በነገሮች ውስጥ ያለው የመኖር ፍላጎት አስገዳጅኃል አለው፤ መኖር አለብህ፤ ፍላጎትህን ፈጽም፤ ለህልውናህ ይህን - - - ያን እድርግ፤ መብላት መጠጣት አለብህ፤ መራባት አለብህ - - - ይላል። ፍጥረታት በውስጣቸው ያለውን ይህን ኃይል መቋቋም አይችሉም፤ እንደሚያስገድዳቸው ሁነው ይኖራሉ። ዛፍ በቅሎ፤ አድጎ፤ ዘሩን ተከቶ ማለፍ፤ ሰው ተፀንሶ፤ ተወልዶ፤ አድጎ፤ የራሱን ዘር ተከቶ መሞት የህልውና ኃይል አስገዳጅነት የሚከሰት ነው። እንደ ነገር ተፈጠረ - ህልውና አገኘ - ማለት በዚህ ውስጣዊ ግፊት ኃይል ሥር ወደቀ ማለት ነው፤ ሌላ አማራጭ የለውም፤ አማራጭ ከሌለው ደግሞ ነፃነት የለውም። ይህ ማለት ነገሮች በዚህ መንገድ መኖር ባይፈልጉ ይኼን ትተው በሌላ መንገድ መኖር አይችሉም፤ አስገዳጅ ነው ማለት ነው። አስገዳጅነቱ ግን ተፈላጊ አይደለም። አስገዳጅነቱ አስፈላጊ ያልሆነበት ነፃነት ስለሚያሳጣ ብቻ ሣይሆን ግብ የሌለው፤ የሚጠቅምና ደስታ የሚሰጥ ፍፃሜ ያለው ባለ መሆኑ ነው። የህልውና አስከፊው ነገር መጨረሻው በአስቃቂ ሁኔታ መጥፋት ወይም መሞት ነው።

እንደ ሾፐንኸወር አመለካከት ሰው በፈቃደ ህልውና እየተገፋ የሚኖር ፍጥረት ነው፤ ከኋላው ካለው ኃይል በግፊቱ ተገዶ የሚኖር እንጂ ከፊት

ለፊቱ ባሉት ነገሮች አንዱን ከሌላው አያመረጠ የሚኖር አይደለም፡፡
 አንደኛው፡ አንደሃሳቡ፡ አንደተመኘው፡ አንደፍላጎት መኖር
 አለመቻሉ፤ በተቃራኒው በማይፈልገው፤ በማይመኘው፤ በማይመርጠው፤
 - አንደኛ መገደዱ ህይወቱ ደስታ የሌለውና ትርጉም አልባ አንዲሆን
 አድርጎታል፡፡

ከዚህ አንፃር የሰው ህይወት ዕጣ ፈንታ ከሌሎች ፍጥረታት የተለየ
 አይደለም፡፡ ሰውም ሆነ ሌላው ፍጥረት ህይወትን በትውልዶች እንዲቀጥል
 ከማድረግ ውጭ የህልውናቸው ሌላ ምስጢር የላቸውም፡፡ ህይወትን
 ማስቀጠል ደግሞ ቀላል ነገር አይደለም፤ አንዱ ሌላው መጥፋት
 አለበትና ነገሮች ህልውናቸውን ለመጠበቅ የማያቋርጥ ትግልና መጠፋፋት
 ውስጥ አንዲገቡ ይገደዳሉ፡፡ ለሾፕንኸወር ነገሮች ሌላ አጣ ፈንታ የላቸውም፤
 ህልውናቸውን ለማስጠበቅ መጣር፤ ዘራቸውን መተካት፤ በመጨረሻ
 በአሰቃቂ ሁኔታ መሞት፡፡ ሾፕንኸወር ይኼን አመለካከቱን በምሳሌ
 ያመለክተናል፡፡

ሾፕንኸወር በጃቫ ደሴት የሞቱ በባህር የሚኖሩ ኤሊዎች አጽሞችን ከምር
 አያስታወሰ ይናገራል፡፡⁶⁹ ኤሊዎች እንቁላል ለመጣል ከባህር ሲወጡ
 አድነው በሚበሏቸው አውሬዎች ጥቃት ይደርስባቸዋል፡፡ ከጀርባቸው
 የሚገኘው መከላከያ ቅርፊታቸውን ወደ መሬት
 ገልብጠው እስከነፍሳቸው ገላቸውን ገነጣጥለው
 ይበሏቸዋል፡፡ ሾፕንኸወር ሲናገርይህ ሁሉ
 ዘግናኝ ነገር ለሺህ ዘመናት እየተደጋገመ ኖሯል፡፡
 አንዲህ ለመሆን ነው አንግዲህ እነዚህ ኤሊዎች
 ወደዚች ዓለም የመጡት፡፡ ተስፋ አድርገናት
 ለመኖር ጻጉተን የመጣንላት ዓለም በዚህ መልኩ
 ትቀበለናለች፡፡ መኖር - ህይወት ከዚህ ሌላ
 የሚያስገኘው ነገር የለም፡፡

ሾፕንኸወር

የሰው ህይወትም ያው ነው፤ የሚኖረው ርሃቡን፤
 ጥማቱን፤ ፍትውቱን ለማስታገስና ለትንሽ ጊዜም
 ቢሆን ምቹት ካገኘ ያችኑ አንደ ትልቅ ነገር ቆጥሮ
 መኖር ነው፤ እውነተኛ ደስታ ግን የለውም፡፡ የሰው ህይወት መገለጫ
 እውነተኛ ደስታ ሳይሆን እውነተኛ ሰቆቃ ነው - የማያቋርጥ ስቃይ -
 የማያቋርጥ ሀዘን፡፡ የስቃዩ መንስኤ ደግሞ ከላይ አንደተገለጸው ፈቃድ
 ህልውና ያስገኘው የማያቋርጥ የመኖር ፍላጎት ነው፡፡ ፍላጎት ደግሞ
 ምንጊዜም አይረካም፤ እንደ ፍላጎት ሲረካ አዲስ ፍላጎትን ይፈጥራል፡፡

ፍላጎትን ለማሳካት ሰው ራሱ ወዳድ ይሆናል፤ ቁጥ ይሆናል፤ ቤሌት ላይ ጥቃት የሚያደርስ ይሆናል። ለዚህ ነው ሾፐንካወር የሰው ልጅ ሥር መሠረቱ አስፈሪ የሆነ የዱር አውሬ ነው ለግለት የተገደደው። ከዚህ ግንዛቤ በመነሳት ሾፐንካወር ሰው ሁኑን በመፈጠራችን ከመደሰት ይልቅ ልናዝን ይገባል፤ መሆን ቢቻልማ ጭራሹን ሰው ሁኖ አለመፈጠር የሾፐንካወር ጨለምተኝነት እንግዲህ ይህ ነው።

መጨረሻ ላይ አንድ ጥያቄ አንስተን ስለ ሾፐንካወር አናጠቃልላለን። ጨለምተኝ ሁኖ፤ ሰውን አየጠረጠረና አየፈራ ነው ይህ ሰው ህይወቱን በሙሉ ያሳለፈው? ደስታ ሳያውቅ - ሳቅ ጨዋታ ሳያውቅ ነው ህይወቱ ያገባደደው? የሚገርመው ነገር ከእነዚህ ከላይ ካየናቸው ባህርያት የህይወት ገጠመኞቹ ተቃራኒ የሆኑ የማንጠብቀው እይነት ጠንካራ ስብሆና በሾፐንካወር ላይ አናገኛለን። ሾፐንካወር ለራሱ የሚሰጠው ክብርና በራሱ የመተማመን ስሜቱ አስደናቂ ነበር። በአንድ በኩል ትንሽ ነገር ያስደነግጠዋል፤ ከባድ ፈተና ሲያጋጥመው ግን አንድ ብረት በቀላሉ ፍክክቸ የማይል ጥንካሬ ይታይባቸዋል። ሾፐንካወር ከባድ ችግሮቹን ይጸግግታል አንጅ ተስፋ አይቆርጥባቸውም። መጽሐፉ ገቢያ አጥቶ አንድ ቆሻሻ ሲጣል አርሱ ግን በዚህ መጽሐፍ የተገለፀው ፍልስፍና የዓለምን ችግር የሚፈታ ታላቅ ሥራ አንደሆነ ለራሱ ፍልስፍና ራሱ ጠቢቃ ሁኖ ሸንጡን ገዢ ይከራከራል አንጅ ተደናግጦ፤ ራሱን አጣጥሎ አያውቅም። ገለፃውን የሚያዳምጥለት ቢጠፋም አርሱ ግን በልብ መሉነት ወደ ቤቱ ተመልሶ ትውልዱን የሚወቅስ ነገር ይጽፋል አንጅ ራሱን አልጣለም።

በከባድ ፈተናዎች ሾፐንካወር አለመንበርከኩ፤ ራሱን አለመጣሉ፤ ትዕግስቱ - - - በመጨረሻ የህይወት ዘመኑ ላይ የሚጣፍጥ ፍሬ አፈራለት። ያልታሰበ ፍሰሃ፤ ከብር፤ መግሳ፤ ተወዳጅነት - - - አሽጉደጉዳለት። ጋዜጦች አወደሱት፤ ሰትናገር እንደህ የሚል ግብዣ በዛበት። የህይወቱን የመጨረሻ ሦስት አመታት በገነት የሚኖር ያህል ነፍሱ በሃሌት ተሞላች፤ በሀዘን የተኮማተረው ግንባሩ ተፈታ፤ ሰዎችን በፍቅር አያቸው፤ በትካዜ የተሰበረው አንገቱ ቀና አለ፤ ፕርሱ ሳቅን አወቀ፤ ሌሊት ከመኝታው በፊት ዋሽንቱን እንስዱ መዘቃውን አያንቆረቆረ አልጋው ላይ ጋደም ማለት የዘወትር ተግባሩ ሆነ። ከዚያም የሰላምና የደስታ አንቅልፍ ያሸልበዋል። በገዕ ዓመቱ የልደት በዓሉን ሲያከብር በዓለም ዙሪያ “መልካም ልደት” የሚሉ መልዕክቶች ጉረፉለት። አብዛኛው የህይወት ዘመኑ የተዋረደበት ፍልስፍናው በመጨረሻ ከብርና ሞገስን አመጣለት። “ለዓለም ምንም የማትጠቅም” ብላ የሰደበችው አናቱ ልጇ በዓለም ዝነኛ ፈላስፋ ሁኖ የአርሱ ታሪክ በተነሳ ቁጥር የአርሷም ስም አብር አየተነሳ በዓለም ለመታወቅ ቻለች።

ሾፐንኸወር አስገራሚ ከሆነው የግል ታሪኩና ፍልስፍናው በተጨማሪ
አመራረቱም አስገራሚ ነበር። በግሪኮች አቆጣጠር መስከረም 21,1860
ዓ.ም. ጥቂት ከቤቱ ወጥቶ ቁርስ ለመብላት ወደ ሆቴል ይሄዳል።
አንድተለመደው ብቻውን ወንበር ይዞ ተቀመጠ። ቁርሱን በሰላም
ተመለከተ። ከዚህ በኋላ ሾፐንኸወር አንቅስቃሴ አላሳየም፤ በተቀመጠበት
ቀረ፤ ለአንድ ሰዓት ያህል ወንበሩ ላይ ነበር፤ አርሱን የምታውቅ አንድ ሴት
ተጠግታ ስታየው ሾፐንኸወር ህይወቱ አልፏል፤ ሆቴል ውስጥ
በተቀመጠበት ወንበር አጅ አግሩ ሣይንቀሳቀስ፤ ድምፅ ሣያሰማ፤ጣር
የሌለበትን የሰላምን ሞት ሞተ። የህወት ዘመኑ በሁከትና በመከራ ያህል
ሞቱ በፀጥታ የሆነ ፈላስፋ - ሾፐንኸወር።

6.5 አስደንጋጭ ፍልስፍና በነውጠኛው ፈላስፋ

ነውጠኛ ፈላስፋ የምንለው ፍሬድሪክ ኒቴን ነው፤ ፍልስፍናውም አስደንጋጭ
ነበር። የኒቴ ፍልስፍና ወጥ የሆነ ንድፈ ሃሳባዊ ወይም ቀኖናዊ ይዘት ያለው
አይደለም። በአብዛኛው ፍልስፍናው ሂሳባዊ ነው፤ ኮንኝ ነው፤ አብጠልጣይ
ነው። ፍልስፍናውን የተጠቀመበት በሐይማኖት፤ በፖለቲካ፤ በሥነ-
ምግባር፤ በፍልስፍና፤ በሥነ-ጥበብ፤ ወዘተ. ውስጥ የሚገኙ ህፅዶችን፤
ግድፈቶችን፤ መንቀፊያ ወይም ማሳያ ማድረግ ነው። ኒቴ ፍልስፍናውን
የገለፀው በአብዛኛው በሥነ-ጽሑፍ ሥራዎቹ በተጠቀመባቸው ገጸ-
ባህርያቶቹ አንደበት ነው። ገጸ-ባህርያቶቹን (በታሪክ የሚታወቁ ግለሰቦች
ወይም አማልክት ሊሆኑ ይችላሉ) ጽንሰ-ሃሳባዊ ይዘታቸው ከባድ የሆኑ
በማህበራዊ ሥርዓቶች የሚያምኑትን ሁሉ አንደ በርበሬ የሚቆጠቁጥ
ኃይለኛ ቃላትን እንዲናገሩ አድርጎ ነው የተጠቀመባቸው።

ሌሐይማኖቶች - በተለይም ለክርስቲያኖች - የኒቴ ፍልስፍና አዋኪ ነው፤
በሰው ልጆች እኩልነት የሚያምኑ ሰባዊያንም ሆነ ዲሞክራቶች ዘንድ የኒቴ
አስተሳሰብ አስደንጋጭ ነው። ኒቴ ትችቱን የሚያወርደው የሚነቀፍ ነገር
ባለበት በማነኛውም ተቋም ወይም ግለሰብ ላይ ነው፤ ትችቱንም
የሚገልጸው ያለምንም ርህራሄ ነው፤ ይዋል - ይደር ሳይል ያለምንም
ይሉኝታና ማመንታት ውርጅብኙን ያወርደዋል። ኒቴ አንኳን
ሌሐይማኖታዊና ፖለቲካዊ ሥርዓቶች ይቅርና በእርሱ አስተሳሰብ ላይ
ተጽዕኖ የፈጠሩና ውለታ ያደረጉለትን አንደ ሾፐንኸወር አይነት
ፈላስፋዎችንና አንደ ዋግነር አይነት የመዘቃ ጠበብትን ከማበሻቀጥና
ከማብጠልጠል ወደ ኋላ አይልም።

በእጠቃላይ የኒቴን ሥራዎች ስንመለከት በአንድ በኩል በህብረተሰብና
በተቋማት ውስጥ ባሉት ደካማ ጎኖች ላይ ብቻ ትኩረት አድርጎ መቃወም
የሚፈልጋቸውን መወረፍ የተጠናወተው መስሎ ሊታይ ይችላል፤ በሌላ

በኩል ደግሞ በሐይማኖትና በባህል ተሸፋፍነው የሚገኙ የህብረተሰቡ ደካማ ጎሳዎችን የሚያሳይ፣ የሰው ልጅ እውነተኛውንና ጠቃሚውን የህይወት መስመር በመከተል ራሱን ማሳደግ እንዲችል ከፍተኛ ጥረት ያደረገ ሆኑ። አብዮታዊ አስተሳሰብ ሁኖ ሊታይ ይችላል። ምንም ተባለ ምን ኒፔ በሚወዱትና በሚያደንቁት ብቻ አይደለም በሚጠሉትና በሚቃወሙት ዘንድ ቢሆንም በድፍረቱ ተደናቂ ነው። ማንም ደፍሮ ሊናገረው ያልሞከረውን ኒፔ በይፋ ተናግሯል፤ ጽፏል። ታላቅ የሆነ የሥርዓት ለውጥ ለማምጣት እንደ ተራራ ከገዘፉ ተቋማዊ እምነቶችና ሥርዓቶች ታላቅ ሚና ጀግናማ ማን እንደ ኒፔ! በሚያስብል ሁኔታ ማንንም ሳይፈልግ የልቡን ተናግሯል። የኒፔ የፍልስፍና ታላቶች ከላይ ከሰማይ እንደሚወርዱ እንደሚያሸብር ነገሩን፣ ምድርን እንደሚያርድ ነው። ጎይታ አላቸው፤ የሰው ልጅ ስሜቱን፣ አስተሳሰቡንና ኑሮውን የመገለባበጥ ጎይታ ያላቸው አስደንጋጭ ታላቶች ናቸው።

ኒፔን ዝነኛ ካደረጉት ታላላቅ አስተሳሰቦች ሁሉ በጣም አስደንጋጭ "እግዚአብሔር ሞቷል" ብሎ የተናገረው ነው።

"እግዚአብሔር የት ነው? እኔ ልንገራችሁ - እግዚአብሔርን ገድለንዋል፤ እናንተም እኔም ሁላችንም የእርሱ ገዳዮች ነን። - - - ዓለም አለኝ የምትለውን ቅዱስና ጎይታን በራሳችን ቢላዋ አርድነዋል። በእርግጥ ለእኛ ይህ ታላቅ ገድል አይደለምን? እኛ እራሳችን እንደ አማልክት ሁነን ለመታየት እንድንበቃ አያደርገንምን? የእግዚአብሔርን ፊሳ የቀበሩ የመቃብር ቆፋሪዎች ድምፅ እስካሁን አልሰማንምን? መለኮታዊ መበሰበስ እስካሁን አልሸተተንምን? እግዚአብሔር በስብሰባል፤ እግዚአብሔር መቷል።"⁷⁰

ኒፔ ማንም ደፍሮ ሊናገረው ያልቻለውንና ለመናገር ይቅርና ለመስማት የሚከብደውን "እግዚአብሔር ሞቷል" ብሎ እንዲናገር መነሻ የሆነው ነገር በልጅነት ዕድሜው ጀምሮ የደረሰበት ከባድ የሆነ ተደራራቢ ህዘን እንደሆነ ይታመናል። የአምስት ዓመት ልጅ እያለ አባቱ ሞቱበት፤ በዓመቱ ታናሽ ወንድሙ ሞተበት። ምንም እንኳን ገና ልጅ ቢሆንም የእግዚአብሔር ነገር ጥርጣሬ ይገባው ጀመር። የዋህ አባቱንና ህፃን ወንድሙን ሊታደጋቸው አለመቻሉ እግዚአብሔርን ማመኑ ትርጉም እንዳጣበት ይሰማው ጀመር።

ኒፔ በእግዚአብሔር እንደማያምን ይፋ ያደረገው አሥራ ስምንት ዓመት ከሆነው በኋላ ነበር። ችግሩ ቢበዛበትም ትምህርቱን አላቋረጠም ነበርና

⁷⁰ የፍሬድሪክ ኒፔ "The Gay Science" በሚለው ሥራው ውስጥ የሚገኝ - http://www.corrupt.org/data/files/Friedrich-Nietzsche-የሚለውን_ይመልከቱ

የሥነ - መለኮትና የቋንቋ ትምህርት የመማር ዕድል አግኝቶ ይከታተል
ጀመር። ይሁን እንጅ የጀመረውን የሥነ - መለኮት ትምህርት ብዙም
ሳይቆይ እጅ - እጅ ይለው ጀመር። የቤተክርስቲያን ትምህርቶች በውሸት
የተሞሉ መሆናቸው ይሰማው ጀመር። በዚህ ምክንያት የሥነ - መለኮት
ትምህርቱን አቋረጠ፤ እግዚአብሔርንም ማመን አቆመ። ለመተቸት
የሚያስችሉ መረጃዎችን ከተለያዩ ምንጮች አየቃረመ በክርስትና ሐይማኖት
ላይ ውግዘቱን ያወርድበት ጀመር።

ሲልልግ ክርስትና የሐዋርያው ጳውሎስ በየቦታው እየተንከራተተ
የወተወተው ነገር ያደርገዋል። ሮማዊያን በአይሁድ ላይ ያደረሱትን በደል
ለመበቀልና የሮማን መንግስት ለማዳከም ሲል ጳውሎስ የተጠቀመት ስልት
ነው ይላል። በሌላ ጊዜ ደግሞ ኢየሱስም ቢሆን ለሰው ልጆች ምሳሌ ሊሆን
አይችልም፤ ሊታመንም አይገባም ይላል። ኢየሱስ ለእግዚአብሔር
መንግስት ሲል ነባራዊን ህይወት የከዳ ነው፤ ራሱን ለማዳን ጥረት
አላደረገም፤ ከምድራዊ ህይወት ራሱን አግልሎ የኖረ በመሆኑ ለምድራዊ
የሰው ልጅ ህይወት ምሳሌ ሊሆን አይችልም። የክርስቶስ ትምህርቶችም
ሰውን ደካማ ነው የሚያደርጉት - ጠላትህን ወደድ ይላል፤ አንዱ
የፈታችሁን ከፍል ሲመቷችሁ ሌላኛውን ደግማችሁ ሰጧቸው፤ አንድ ልብስ
ሲወስዱባችሁ ሌላውን ደግማችሁ ሰጧቸው ማለቱ ከነባራዊ ዓለም ዕውነታ
መራቁ ብቻ ሳይሆን የሰውን ልጅ ደካማ ሁኖ አንዲኖር የሚያደርግ ነው።
የሰው ተፈጥሮ ጠላትህን ወደድ አይልም፤ ተፈጥሮ የሚመታህን ምታው
እንጅ ደግመህ ተመታ አይልም። ተፈጥሮ አሸንፈህ ኑር እንጅ ተሸንፈህ
ጥፋ አይልም። ከዚህ አንፃር የክርስቶስ ትምህርት የሰው ልጅ ሊኖርበት
ከሚችለው የተፈጥሮ ሥርዓት የወጣ በመሆኑ ተቀባይነት የለውም ይላል።

ከሁሉም በላይ ኒቴ "እግዚአብሔር ሞቷል" እንዲል ሁለት ተያያዥ
ምክንያቶች አስገድደውታል። ቀዳሚው ነገር ቤተክርስቲያናት ከጊዜ
ወደጊዜ ከመንፈሳዊነትና እግዚአብሔር በአነርሱ እንዲታይ ከማድረግ ይልቅ
ዓለማዊ እየሆኑ መምጣታቸው ነው። ከዚህ ጋር በተያያዘ ክርስቲያናዊ
እምነቶችን መከተል ህዝቡ እየተወ መምጣቱ፤ ዘመናዊ ሰው-በእግዚአብሔር
ከማመን ይልቅ በሳይንስና በቴክኖሎጂ እየተማማነ መምጣቱና ኑሮውም
በጠንካራ መሪዎችና መንግስታት ፈቃድ እየተወሰነ መምጣቱ በህዝቡ ልቦና
ውስጥ "እግዚአብሔር አለ" የሚለው እምነት እየጠፋ መምጣቱ፤ በሌላ
አነጋገር እግዚአብሔር በሰው ልቦና እየሞተ መምጣቱን ለማመልከት
የተጠቀመበት አገላለጽ ነው።

በእነዚህና በሌሎች ምክንያቶች ኒቴ ኢ -አማንያዊ ከመሆኑ በላይ በክርስትና
ላይ፤ በቤተክርስቲያን ላይ፤ በቀሳውስትና በተራው አማኝ ላይ ከፍተኛ ጥላቻ

አያደረገበት መጣ። የጥላቻውን መጠን ከፍተኛነት የሚያሳየን በ1879 ዓ.ም. አጅግ ታም ሞት አፋፍ በደረሰበት ሰዓት ለአህቱ የተናገረውን እናገኛለን።

“ቃል ግቢልኝ፤ ስሞት ከሬሳዬ ጌን የሚቆሙት ጓደኞቼ ብቻ አንዲሆኑ፤ ከሃሜት ውጭ ሌላ ነገር የማያውቀው የተራ ሰዎች ጋጋታ አንዳይኖር፤ ቄስ ወይም ሌላ ሰው መቃብሬ ዳርቻ ቁሞ ስለ እኔ ውሸት አንዳያነበንብብኝ፤ ወደ መቃብሬ መውረድ ያለብኝ እንደ አንድ ምስኪን መናፍቅ ነው።”⁷¹

“እግዚአብሔር ሞቷል” የሚል አስተሳሰብ አንድምታው በጣም ከባድ ነው። እግዚአብሔር ከሞተ ለህይወታችን ትርጉም የሚሰጠን በመንግስተ ሰማያት ሊያኖረን የሚችለው ተስፋም አብሮ ይሞታል። ከሞት በኋላ በጽድቅ ለዘላለም ካልተኖረ ደግሞ የሰው ህይወት ታይተው አንደሚጠፉ እንደ አንስሳት ይሆናል። ለኒቼ - አዎ - የሰው ህይወት ትርጉም አልባ ነው። እንደዚህ ከሆነ ለሰው ልጅ ተስፋው ምንድን ነው? ለኒቼ የእግዚአብሔር መሞት የሰውን ልጅ ተስፋ አያሳጣም፤ “እግዚአብሔር ሞቷል” ብሎ ማመንም ጉዳት አያስከትልም፤ እግዚአብሔርን ባለማመን ለሰው ልጅ የሚቀርበት ነገር የለም፤ እንዲያውም ጥቅም ነው። በዚህ መሠረት “እግዚአብሔር ሞተ” ማለት ለሰው ልጅ የሆነ ተስፋ የሚያስጨብጥ የምሥራች ነው። ከእግዚአብሔር ሳይሆን ሰው ከራሱ ተፈጥሮ፣ ከማንነቱና ከኑሮው በሚያገኘው ነገር ብቻ ትርጉም ያገኛል። ሰው በራሱ ከሚገኝ ጥንካሬ ራሱን ያከብራል እንጂ የራሱ ማንነት ባልሆነው እግዚአብሔር እንደማይሆን የእግዚአብሔር መሞት አመላካች ነው።

በዚህ አመለካከት ኒቼ አዲስ ዘመን መምጣቱን አበሰረ። እግዚአብሔር ሲሞት ለሰው የሚቀረው ራሱ ብቻ ነው፤ ከላዩ የሚጫንበት ኃይል አይኖርም - ሰው ነፃ ፍጥረት ይሆናል። ሰው እግዚአብሔርን ሲያምን ራሱን ዕቃ ያደርጋል፣ ባሪያ ያደርጋል፣ ማንነቱንም ይከዳል። ሰው እግዚአብሔርን ሲከድ (ማመን ሲያቆም) ግን ሁሉ ነገር - ስፋትና መጠኑ የማይታወቀው ነገር - በሙሉ የእርሱ ይሆናል።

ለኒቼ ከርስትና በደካማ ሰዎች የተፈጠረ ለባርነት የሚዳርጉ ሥነ ምግባሮችን ተጠቅሞ ሰዎችን አስሮ የሚይዝ የባርነት ሥርዓት ነው። የከርስትና ሥነ ምግባሮች የባርነት ሥነ ምግባሮች (Slave morality) ናቸው። የባርነት ሥነ ምግባር ተራ ሰዎች ደካማነታቸውን የሚሸፍን እሴቶችን (ትህትና፣ በጌነት፣ ቸርነት፣ ፍቅር፣ እኩልነት፣ ወንድማማችነት፣ ታዛዥነት፣ ርህራሄ፣

አኩልነት፣ ወዘተ) ፈጥረው ጠንካሮችን ለማድከም የሚጠቀሙበት ስልት ነው።

ለኒቼ ሰው ትክክለኛ ህይወት ለመኖር ከባርነት ሥነ - ምግባር ውጥፋ የጌትነት ሥነ - ምግባር (master morality) - አሸናፊነት፣ ስኬት፣ መብላጥ፣ ራሱን ከፍ ማድረግ፣ ወዘተ - መከተል አለበት። ሰው ወደ ጌትነቱ ለመመለስ ደግሞ ፈቃደኛ ሆኖ ሊኖረው ይገባል። ሰው ሐይማኖትና ባህል ካደረሰበት ተጽዕኖ ነፃ ወጥቶ በራሱ ተፈጥሯዊ ማንነትና ኃይል መኖር የሚችልበትን ሁኔታ ኒቼ ፈቃደኛ ሆኖ (will to power) ይላዋል። ኃይል ማለት ሰው ያለምንም ተጽዕኖ - ሙሉ ሀቅሙን መጠቀም መቻል ወይም ሰው ተፈጥሯዊ ችሎታውን አሟጦ በነፃነት ተግባራዊ ማድረግ መቻል ነው። በአጭሩ ፈቃደኛ ሆኖ የማድረግ፣ የመለወጥ፣ የማሸነፍ ውስጣዊ ግፊት ነው። ሰው በፈቃደኛ ሆኖ የራሱን ማንነት ከተራ ሰብዕና አውጥቶ በላዩሰብ (Superman) ያደርገዋል። ለኒቼ የመኖር ትርጉም በላዩሰብ መሆን መቻል ነው።

የፍሬድሪክ ኒቼ ፍልስፍና አጀማኝ በጣም በትንሹ ይህን ይመስላል፤ ፍልስፍናው፣ ተጽዕኖ ፈጣሪነቱ ከፍተኛ የሆነና አውዳሚነት (nihilistic) ይዘት ያለው ነው። በተለይም "እግዚአብሔር ሞቷል" ብሎ መናገሩ በዘመኑ ብቻ አይደለም አሁንም ቢሆን ለብዙዎች አሰደንጋጭ አስተሳሰብ ነው። በዚህ አስተሳሰብ ምክንያትም በእምነት ሰዎች ዘንድ ኒቼ ሰይጣን የወረሰው መስሎ ታይቷል።

የሚገርመው ነገር ግን ኒቼ በእግዚአብሔር ላይ ባለ እምነት እና በሐይማኖት ላይ ጥላቻ የተቀላቀለበት ተቃውሞ ከማቅረቡ በፊት በህይወቱ ይታይ የነበረው ፍጹም የሆነ መንፈሳዊነት ነበር። በደረሰበት ተደጋጋሚ ሀዘን ልቡ ስለተሰበረ "ምንው ጌታ ሆይ - ምን በደልሁህና ነው አባቴን፣ ወንድሜን፣ እያቴን ያላጣኸኝ? ቸርነትህ፣ ፍቅርህ፣ ርህራሄህ፣ - - - የት አለ?" የሚል ሰሜት ያንጋላታው እንጅ የእግዚአብሔርን ህልውና የሚያስከድ አመለካከት አልያዘም ነበር።

ከቤተሰቦቹ አንፃር ከታዩ ማንም ቢሆን ኒቼን "እግዚአብሔር ሞቷል" የሚል ቃል ይወጣዋል ብሎ አይገምትም። አባቱ ካርል ሉድዊግ ኒቼ የቤተክርስቲያን አገልጋይ(ቄስ) ነበሩ። እናቱም ፍራንዚካ አህሊር በቅድስና ህይወታቸው የሚታወቁ ነበሩ። ኒቼም ቢሆን ገና ከልጅነት ዕድሜው ጀምሮ ቅዱሳን መጽሐፍትን አዘውትሮ የሚያነብና መንፈሳዊነት የሚታይበት ልጅ ነበር። በልጅነቱ ከሠፈር ጓደኞቹ የተለዩ ባህሪ በእርሱ ላይ ይታይ ነበር። ሲዘሉ፣ ሲራገጡ፣ ሲቦርቁ፣ ሲዋሹ፣ ሲሰርቁ - - - ከሚውሉት የሠፈር ልጆች ጋር አይቀላቀልም ነበር። ለዚህ ያበቃው ዋናው ምክንያት የባህሪው መልካምነት ሲሆን፣ ሁለኛው ደግሞ ህመም የማይለየው ኮስማና

ሰውነት ስለነበረው ነው። ኒቼ በዚያን በልጅነት ዕድሜው ብቻውን ሁኖ ጥንታዊ ታሪኮችን የያዙ መጽሐፍትንና መጽሐፍ ቅዱስን ማንበብ ደስ ይለው ነበር። ጓደኞቹን ሰብስቦ አስደሳች ታሪክ ያላቸውን መጽሐፍት ያነበላቸው ነበር። በተለይ አንዳንድ የመጽሐፍ ቅዱስ ከፍሎችን ሲያነበላቸው ስሜታቸው ስለሚነካ ያለቅሱ ነበር። በዚህ ምክንያት ልጆቹ ኒቼን 'ትንሹ ቄስ'፣ በቤተ - መቅደስ የሚኖረው ኢየሱስ" እያሉ ያጠፉት ነበር። ጀምሮ በተጠናወተው በሽታ ምክንያት አካላዊ ጥንካሬ የማይታይበት ኮስማና ቢጤ ቢሆንም፣ አንደ አድሜ አኩዮቹ የመባረቅ ፍላጎት የማይታይበት ስሜቱ ቀዝቃዛ ቢሆንም በአጠቃላይ ልጅ ሁኖ አንደ ልጅ ባይሆንም ለራሱ የሚሰጠው ከብርና አልፎ አልፎ ገንፍሎ የሚወጣበት አልህና ቆራጥነት ግን ማንም ቢሆን ሊያምነው ከሚችለው በላይ አስገራሚ ነበር። በአንድ ወቅት ያነበበውን መጽሐፍ መሠረት አድርጎ ለጓደኞቹ ሙሴየስ ስካቮላ ስለሚባል አንድ ጥንታዊ ሮማዊ ጀግና ታሪክ ይነግራቸዋል። ስካቮላ በጠላት ተማርኮ የነበረ ወታደር ነው። በጠላት የተማረከ ወታደር ቢሆንም ጀግንነቱን ለጠላቶቹ ያሳይ ዘንድ እጁን በእሳት ውስጥ ያስገባና እሳቱ እጁን ሲያቃጥለው ምንም አይነት የህመም ስሜት አንዳልተሰማው ሁኖ ለጠላቶቹ የታዩ ጀግና ነው። በዚህ ድርጊቱ በጠላቶቹ ሣይቀር ስለተደነቀ በነፃ የተለቀቀ ወታደር ነው። ኒቼ ለጓደኞቹ ይህን ታሪክ ሲነግራቸው ሊያምኑት ስላልቻሉ ውሸትህን ነው እያሉ ሲያስቸግሩት የነገራቸው ነገር አውነት መሆኑን ያሳያቸው ዘንድ በአልህ ስሜት ተውጦ የከብሪት አንጨቶችን ሰብስቦ እጁ መዳፍ ላይ አድርጎ በእሳት እያያዛቸው። የከብሪቱ አንጨት መዳፉ ላይ እየነደደ ኒቼ ግን እሳቱ እጁን ሲያቃጥለው ህመሙ አንዳልተሰማው ሁኖ ለጓደኞቹ ይታይ ነበር።

"His school mates called him 'the little minister' and one of them described him as 'a Jesus in the temple'. It was his delight to seclude himself and read the Bible, or to read it to others so feelingly as to bring tears to their eyes. But there was a hidden nervous stoicism and pride in him: When his school fellows doubted the story of Mutius Scaevola he ignited a batch of matches in the palm of his hand and let them lie there till they were burnt out. It was a typical incident: all his life long he was to seek physical and intellectual means of hardening himself into an idealized masculinity. 'What I am not, that for me is God and virtue.'⁷²

ገና ከልጅነቱ ጀምሮ ኒቼ እንደዚህ አይነት ልቡ - አንበሳ የሆነ ሰው ነበር። ከልጅነቱ ጀምሮ አብሮት ያደገው ቆራጥነቱ ነው በወጣትነቱ ዘመን ማንንም ሳይፈራ አግዚአብሔርን በምጸት አያብጠለጠለ ህልውናውን የካደው። አውነት ነው ብሎ ያመነበትን ነገር በድፍረት በሚናገርበት ስብዕናው የኒቼን ማንነት ከመዘነው "አውነትም ጀግና ነው" ለማለት እንገደዳለን። ኒቼ ተራ ሰው ሳይሆን ታላቅ ከብር ያለው የአውነትን ዘውድ የደፋ ንጉስ ነው። የኒቼ ንጉስነት የታያቸው ይመስላል ወላጆቹ ለልጃቸው 'ፍሬድሪክ' የሚል ስም ያወጡለት የፕራሺያው (ጀርመን) ንጉስ የነበረው ፍሬድሪክ ቬልሄልም IV እርባ ዘጠነኛ ዓመቱ የልደት በዓሉ በሚከበርበት ዕለት ኒቼ በመወለዱ ነበር።

ኒቼ ብዙ አስገራሚ ታሪኮች ያሉት ሰው ነው። ከአንደኛ ደረጃ ጀምሮ አስከ ዩንቨርሲቲ ድረስ በትምህርቱ በጣም ጐበዝ ተማሪ ነበር። በጐበዝናው ምክንያት አብዛኛውን ጊዜ የነፃ የትምህርት ዕድል እያገኘ ነበር የተማረው። በዩንቨርሲቲ ጥንታዊ ጽሑፎችና ቋንቋ ጥናት ሲከታተል ከቆዩ በኋላ መምህሩ ሪቨል ወደ ሌፕዝግ ዩንቨርሲቲ በመዛወሩ እርሱን ተከትሎ በመሄድ ትምህርቱን ሲከታተል ከታዋቂ ምሁራን ዘንድ ከፍተኛ አድናቆትን አግኝቷል። በጐበዝናው በታዋቂ ምሁራን ዕውቅና በማግኘቱ ኒቼ ከዩንቨርሲቲ ሳይመረቅ የሲውዘርላንዱ ባዜል ዩንቨርሲቲ መምህር አድርጎ ቀጠረው። በዚያን ጊዜ ኒቼ የሀያ አራት አመት ወጣት ነበር። አስካሁንም ድረስ በሰነ - ቋንቋ በተለይም በጥንታዊ ጽሑፎች ዘርፍ በዚህ ዕድሜው የዩንቨርሲቲ መምህር የሆነ ሰው መኖሩ በታሪክ አይታወቅም።

ሌላው የኒቼ ነገር የሚገርመው የመጽሐፍ ማንበብ ስህተት ነው። ገና ከልጅነት ዕድሜው ጀምሮ እጅግ በጣም ጥንታዊ የሆኑ መጽሐፍትን በጊዜው አስከሚታወቁ የታላላቅ ፈላስፋዎችና የሥነ-ጽሑፍ ሰዎችን ሥራዎች አንበቧል። የሚያነብ የነበረው ማንኛውም ሰው እንደሚያነበው አይነት አይደለም። እያንዳንዱን ሥራ ጠንካራና ደካማ ጐን እየለዩ በማጠብ በራሱ ሥራዎች ውስጥ ጥቅም ላይ ማዋሉ ነበር። በዚህ ምክንያት እንዳንድ ፀሐፊዎች ኒቼን የመጽሐፍ ቀበኛ -bookish - በማለት ይጠሩታል። የኒቼ አንባቢነት የተለዩ የሚያደርገው ሌላው ነገር በንባብ የሚገኘውን አውቀት የሰው ልጅ በታሪኩ ካሳለፈው፣ በጊዜው ካለውና ወደፊት ሊሆን ከሚችለው ጋር ማያያዝ - ማገናኘት መቻሉ ነበር። ኒቼ መጽሐፍትን ብቻ ሳይሆን የጊዜውን ሁኔታም አንባቢ ነበር። የሰው ልጅ ከሚናገርበት ዘመን የሚያሳየውን ለውጥ የመረዳት ሀቅም ከፍተኛ ነበር። ማህበራዊ ለውጦች፣ ዓለማቀፋዊ የፖለቲካ እንቅስቃሴዎች፣ የሳይንስና የቴክኖሎጂ ፈጠራዎች በሰው ልዩ ያመጡትንና ሊያመጡ የሚችሉትን የአስተሳሰብ ለውጥ ከሚያነባቸው መጽሐፍት ጋር አቆራኝቶ የመረዳት

ህቅመው አስገራሚ ነበር። ኒቼ ፍልስፍናውን የመሠረተው በዚህ ሁሉ ግንዛቤ ላይ ነው። 'አግቢኦቢኬር ሞቷል' ሲል፤ የሰው ልጅ በጣህልና በሐይማኖት የተሸፈነ አሮጌ አሴቶች ተሻግሮ በዘመናዊ ዓለም የሚኖረውን ትውልድ ሊመራ የሚችል አዳዲስ አሴቶች (transvaluation) ያስፈልጋል ያለው፤ መከራን ተጋፍጠው ማሸነፍ የሚችሉ ፈቃድ ኃይላቸውን በገንዘብ ማውጣት የሚችሉ በላዩሰቦች (supermen) የሰውን ልጅ ታሪክ ነር፤ አስተሳሰብ አንደሚመሩ መተንበይ የቻለው ይኼው መጽሐፍትን የህብረተሰብን ነባራዊ አንቅስቃሴዎች አጣምሮ ማንበብ መቻሉ ነበር።

ፍሬድሪክ ኒቼ አስራ ስድስት የሚሆኑ መጽሐፍትን ደርሷል። የሚገርመው ነገር ኒቼ አብዛኛዎቹን እነዚህን መጽሐፍት ሲያዘጋጅ ስቃይ በበዛበት ከባድ ሀመምቶች እየተሠቃዩ፤ መሉ በመሉ ሥራ አቋርጦና ከሀገር - ሀገር፤ ከከተማ ከተማ እየተንከራተተ መሆኑ ነው። ተስፋ አለመቁረጡ ያስገርማል፤ ኒቼ ራሱ "የማይገድለኝ ሁሉ ጠንካራ ያደርገኛል" ይል ነበር። አብዛኛዎቹ የኒቼ ሥራዎች በትችት የተሞሉ ናቸው፤ ኒቼ ራሱ ሲናገር መፈላሰፍ እንዲሁ ሣይሆን በመደሻ (Philosophizing with a hammer" ነው ይል ነበር፤ መከበር፤ መወደስ - - - ያለበት መከበርና መወደስ አለበት፤ መተቸት ያለበት ደግሞ ያለምንም ርህራሄ መወገዝ (በቃላት መደብደብ፤ መቀጥቀጥ) አለበት የሚል አምነት ነበረው።

ኒቼ

ኒቼ የ50ዎቹ እድሜ ከልል ሲደርስ የሚያስቃየው በሽታ እየፀናበት መጣ። ጣልያን ውስጥ በሠረገላ ላይ እየተጓዘ እያለ ራሱን ስቶ ወደቀ። ብዙም ሳይቆይ ሰውነቱ እየደነዘዘበትና አይኑም ማየት እየተሣነው መጣ። ግልጽ የሆነ የአይምሮ ችግርም ይታይበት ጀመር። እርሱን መጠየቅና መርዳት አቋርጠው የማያውቁት የቀድሞ ተማሪዎቹ ወደ ቤተሰቦቹ - ወደ ጀርመን ወሰዱት። እናቱና አህቱ ይንከባከቡት ጀመር። አድናቂዎቹና ታላላቅ መሀራን እዘውትረው ይጠይቁት ነበር። በዚህ ጊዜ ኒቼ ሰውነቱ አይታዘዝለትም ነበር፤ አይኑ መሉ በመሉ ማየት አይችልም ነበር፤ መናገርም አይችልም ነበር። በዚህ መካከል የእናቱ ህይወት አለፈ። ብቸኛ የእርሱ አስታማሚ አህቱ ብቻ ነበረች። በተወለደ በ56 ዓመቱ 1990 ዓ.ም ላይ ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ። ህይወቱን በመሉ ለብዙ አይነት ሥቃዮች ስለዳረገውና በመጨረሻም ለሞት አሳልፎ ስለሰጠው በሽታ ብዙ ነገር

ቢባልም የቅርብጊዜ ጥናቶች ግን ኒቼን ለአይነ ሰውነት፣ ለሽባነት፣ ለአብይት ዳርጌ የገደለው ከልጅነቱ ጀምሮ ቀስ አያለ አያደገ የመጣ በግንባሩ ሥር ካለ የአይምሮ ከፍል የተፈጠረ ዕጢ መሆኑን ግምታቸውን ገልፀዋል።

ኒቼ ሲሞት ከፃፋቸው መጽሐፈት ውጭ በአጃ የተገኘ ገንዘብ ወይም ሀብት አልነበረውም። ለማን ብሎስ ሀብት ያስቀምጣል? ኒቼ ትዳር አልነበረውም፤ ልጅም አልወለደም። ትዳር አልነበረውም ሲባል ግን የተቃራኒ ጾታ ፍቅር አልሞካከረውም ማለት አይደለም። ሲባል ግን ፍቅሩ ትዳር መመስረት ባያስችለውም ወጣቷን ሩሲያዊት ምንም እንኳን ልቦና ተመራማሪ ሎ አንድሪያስ ሳሎሜን አፍቅሮ ነበር። ኒቼ ብዙውን ጊዜ ከመጽሐፍት ጋር በማሳለፉ ከሴቶች ጋር የፍቅር ግንኙነት ለመመሥረትና ትዳር ለመያዝ ጊዜ አልነበረውም። በሆነ አጋጣሚ እንኳ ወደ ሴቶች በቀረበ ቁጥር ከላይኛው ከንፈሩ ላይ የተከመረው ጸሙ ሴቶች ያስደነግጣቸው ነበር። በዚህ ምክንያት እርሱን መቅረብና የፍቅር ግንኙነት ማድረግ ያስፈራቸው ነበር። ኒቼ የዓለምን ብዙ ነገር እየወቀ የራሱን የጸም ነገር ባለማወቁ ሊጋራው የሚችለውን ፍቅር፣ ሊመሠርት የሚችለውን ትዳር፣ ሊወልዳቸው የሚችላቸውን ልጆች አሳጥቶታል።

*

*

*

*

*

አስገራሚ ግለ - ታሪክና አስተሳሰብ ያላቸውን ፈላስፋዎችን የተመለከትንበትን ምዕራፍ በዚህ አንቋጪው። እዚህ ላይ ተረድተን ማለፍ ያለብን በታሪካቸው፣ በኑሯቸው ዘይቤና በፍልስፍና አስተሳሰባቸው አስደማሚ የሆኑ እነዚህ ብቻ ሳይሆኑ ሌሎች ብዙ ፈላስፋዎች መኖራቸውን ነው። ለማሳያ ያህል የአንዳንዶቹን በጥቂቱ አንመልከት።

- በወጣትነቱ የራሱን ትቶ የሌሎች ሰዎችን ፍራፍሬ ይሰርቅ እንደነበር፤ ለጾታዊ ግንኙነት ወደ ሴተኛ አዳሪዎች አዘውትሮ ይሄድ እንደነበር የተናዘዘው፤ ለምን እንደዚህ ያደርግ እንደነበር ለማወቅ ፍልስፍናውን የተጠቀመበትና በመጨረሻም ከሦታዊ ውስልትና ለመዳን፤ ከድንግልና፣ ከምንክስና እና ከገዳም ኑሮ ይልቅ የትዳር ህይወት ለቅድስና የተሻለ መሆኑን የተናገረው ፈላስፋ - ቅዱስ አጉስቲን።
- በመጨረሻው የእድሜ ዘመኑ አካባቢ ሲደነቅባቸው የኖሩትን የፍልስፍና ሥራዎች የሆኑትን ግዙፍ መጽሐፍቶቹን ትርጉም አልባ ሁነውበኛል። በማለት ማየት እንኳ እንደማይፈለግ የተናገረው ነገር ግን አስካሁንም ድረስ ቢሆን በካቶሊክ ቤተክርስቲያን ውስጥ የሰነ - መለኮት ትምህርት ማስተማሪያነት አያገለገሉ የሚገኙትን ብዙ ሥራዎችን የበረከተው ፈላስፋ - ቅዱስ ቶማስ አኩዋናስ።

- ሁልጊዜ ባማሩልብሶች ተሸቀርቅሮ የሚታየው፤ ከጎጂ ጎረጃ የማይለየው፤ ለተመስጦ ሲል ወታደር መሆንን የመረጠ፤ የነገሰታት ቤተሰብ የሆኑ ቆነጃጅትበፍቅር ያልተንበረከከ በህይወት ዘመኑ አንድ ጊዜ ብቻ ያታዊ ግንኙነት ያደረገ ያውም ከቤት ሠራተኛው ጋር ነገር ግን በፍልስፍናው ባስገኘው አዲስ ሥልት ምክንያት "የዘመናዊ ፍልስፍና አባት" የሚል ከብር የተቀዳጀው ፈላስፋ - ሬኒ ዴካርት፡፡
- የዜጎችን ሰላም ማስከበር አንዲችሉ የግድ አስፈሪ የሆነ ኃይል ሊኖራቸው ይገባል በሚል ግንዛቤ መሪዎችን በሌዋታን - አስፈሪ የባህር ውስጥ አውሬ - የመሰላቸው ነገር ግን እርሱ ራሱ ተቃዋሚዎቹ ጥቃት ሊያደርሱብኝ ይችላሉ በሚል ስጋት፤ ሰላም አጥቶ ከሃገር ሃገር አየተሰደደ የኖረው ፈላስፋ - ቶማስ ሆብስ፡፡
- ሥልጣኔ ጥቅም የለውም፤ ሥልጣኔ ከሚታይበት የከተማ ኑሮ ይልቅ ቀላልና ተፈጥሯዊ ኑሮ መኖር የሚያስችለው የገጠር ኑሮ ይሻላል እያለ ነገር ግን እድሜ ዘመኑን በሙሉ በትላልቅ የአውሮፓ ከተማዎች ውስጥ የኖረ፤ ከተከሰተበት የሥነ - ልቦና ችግር አኳያ በአንግድነት አከብረው የተቀበሉትን ታላላቅ ፈላስፋዎችን ሣይቀር ይቀኑብኛል፤ ሊገድሉኝም ይችላሉ እያለ በሥጋት የኖረው፤ የወለዳቸውን ልጆች በአባትነት ለመቀበልና ለማሳደግ ፈቃደኛ ሣይሆን የቀረው በፍልስፍናው ግን ሰው በተፈጥሮው መልካም እንደሆነ የገለፀው ፈላስፋ - ገን-ገዝ ሩሶ፡፡
- ጠብን ከሚያስከትል ጭቅጭቅ ለመራቅ ሲል በውርስ ካገኘው ሃብት ውስጥ ከእናቱ አልጋ በስተቀር ሌላውን ነገር አልፈልግም በማለት በድህነት ለመኖር የመረጠው፤ ቤተሰቦቹም ሆነ ሌሎች ሰዎች የከፋ በደል ሲፈጽሙበት ምንጊዜም ቢሆን ምክንያታዊነቱን ላለማጣት መልካምነቱን እያሳዩ የኖረው፤ በያዘው የፍልስፍና አቋም ምክንያት ማኅበረሰቡ አገልሎት በብቸኝነት በመኖሩ ከማህበራዊ ህይወት ደስታ አጥቶ ቢኖርም በብቸኝነት ከሚኖርበት ቤት ግድግዳ ላይ ሸረራቶች ዝንቦችን ሲያድኑ፤ ዝንቦች ደግሞ ከሸረራቶች ጥቃት ለመምለጥ የሚያደርጉትን መፍጨርጨር እያዩ ሲሰቅ የሚውለው፤ የገቢ ምንጭ ለማግኘት የዓይን መነፀር እየሠራ ሲኖር ከመነፀሩ የሚፈጠረው ብናኝ ሣንባውን በከፍተኛ ሁኔታ ስለጎዳው በዚህ ምክንያት በተከሠተ የሣንባ ህመም እናቱ አልጋ አጥፍጥፍ ብሎ በባዶ ቤት ሞቶ የተገኘው ነገር ግን ለመረዳት አስቸጋሪ የሆነውን የሁል አምላክነትና የሥነ - ምግባር ፍልስፍናው

እንደ አንስታይን ያሉ ታላላቅ ሣይንቲስቶች ሣይቀር ያደነቁት ፈላስፋ - ባሩክ ስፒኖዛ።

- ስለ አፍሪካዊያን፣ ስለ ኤሲያዊያን፣ ስለ ነባር የአሜሪካ ህዝቦች፣ ስለ አውሮፓዊያን - - - ህዝቦች አንዱን ትንሽ ሌላውን ትልቅ እያደረገ ሲናገር የኖረ ነገር ግን ህይወቱን በሙሉ ከአንድ ከተማና ከአንድ የመኖሪያ ሠፈር ያሣለፈ፤ ምንጊዜም ቢሆን ከቤቱ የሚወጣበትና የሚገባበት ጊዜ ሣይለዋውጥ የኖረ በዚህም የአካባቢ ነዋሪዎች የእርሱን አንቅስቃሴ እያዩ ሰዓታቸውን የሚያስተካክሉበት፣ የጊዜ አጠቃቀሙ አስደናቂ በመሆኑ በሰሙ ሰዓት የተሰየመለት ፈላስፋ - ኢማኑኤል ካንት።

- ፈላስፋ ከመሆኑም በላይ የፍልስፍና ታሪክን አንጠርጥሮ የሚያውቅ፤ ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ስብዕና (ማንነት) ያለው በሚመስል መልኩ በአንድ በኩል ከብዙ ቆነጃጅት ጋር ጊዜውን በመዝናናት ለማሳለፍ የሚያስችለው እጅግ ቀላል ስሜትና አስተሳሰብ ያለው በሌላ በኩል ደግሞ አንብቦ እንኳ ለመረዳት በጣም አስቸጋሪ የሆኑ የሥነ - አመክንዮ ፍልስፍናዎችን የደረሰ በዚህም ፍልስፍናውንና የግል ህይወቱን አመሳሰሎ ለመረዳት የማይቻለው ፈላስፋ - በርትናንድ ረሰል።

እኔ ስንቱ! የፈላስፋዎች ነገር ብዙ ነው፤ እንዲህ በቀላሉ የሚያልቅ አይደለም ። በአጠቃላይ ግን የፈላስፋዎች ህይወት በአስገራሚ ታሪኮች የተሞላ ነው። ከግል ታሪካቸውም ሆነ ከአስተሳሰባቸው ጥሩና መጥፎ፣ ተገቢና ተገቢ ያልሆነ፣ ትክክልና ስህተት የምንላቸው ነገሮች ይኖራሉ። በዚህም ፈላስፋዎች ፍጹም አንዳልሆኑ እንረዳለን። የእኛ ድርሻ ከፍልስፍናቸውም ሆነ ከህይወት ተሞክሯቸው ሊጠቅሙን የማይችሉትን በመተው ልንጠቀምባቸው የምንችላቸውን ደግሞ ለግል ኑሯችን ስኬትና ለማህበረሰብ ዕድገት ማዋል ነው። መልካም የሆነውን የፍልስፍና ግኝታቸውን እንደ መነፀር በመጠቀም እየኖርንበት ያለውን የባህል፣ የሀይማኖት፣ የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚ፣ የትምህርት ሥርዓታችንን ወዘተ... ማየት፣ ደካማና ጠንካራ ጐኖችን እየመረመርን መለየት፣ የተደበቁ ስህተቶችን ማጋለጥና የሚሻሻሉበትን ነገር መፈለግ ነው።

አሁን የመጽሐፉ የመጨረሻ ምዕራፍ ወደሆነው እንሸጋገራለን። ፈላስፋዎች ከፍልስፍናቸው ውጭ ያለውን የግል ህይወታቸውን ማሳያ የሆነውን የፍቅር ህይወታቸው ምን እንደሚመስል በትንሹም ቢሆን እንመለከታለን።

ፍቅርና ፍልስፍና፡

ፍቅርን በተመለከተ አስገራሚ የፈላስፋዎች አስተሳሰቦችና አስደናቂ የፈላስፋዎች የፍቅር ታሪኮች፡፡

እርግጥ ነው ፈላስፋዎች በብዙ ነገራቸው የተለዩ ናቸው፤ ያልተለመደ የኑሮ ዘይቤ መከተላቸውና እንግዳ የሆኑ ከሁሉም በላይ የሚያራምዱ በመሆናቸው ፈላስፋዎች የተለዩ ሰዎች ሆኑ፤ እስተሳሰቦችን ግን ምንም ተባለ ምን ፈላስፋዎች ሰዎች ናቸው፤ ሰው እንደሚሆነው ነገር ይኖራሉ፤ ይሞታሉ፡፡ የፈላስፋዎችን ሰባዊነት የሚያሳዩን ጉዳዮች እንደ ፍቅር በመሆኑ ከፍቅር አንፃር ፈላስፋዎችን እንመለከታለን፡፡ ወደ ጥናታችን ከመግባታችን በፊት ግን ጥያቄ የሚሆንን ጉዳይ ሲኖር ይችላል፡፡ ለፈላስፋ ፍቅር ምኑ ነው? ፍቅር የፍልስፍና የጥናት ትኩረት ሊሆን ይገባልን? ፍልስፍና ሊመለከተው የሚገባ ከባድ ማገባራት ችግሮች ለምሳሌ ፕሌቶ "ሪፐብሊክ" በተሰኘ ሥራው እንዳነሳው ስለፍትህ መመራመር፤ እንደ ፓርሜኒደስ ስለህልውና ምንነት ማንሰላሰል፤ የአውቶት ምስጢር በአውቶት ለመደረስ መጠበብ፤ ወዘተ... ፡፡ ከፈላስፋዎች ይልቅ ስለፍቅር ቢናገሩ የሚያምርባቸው ባለቅኔዎች፤ የልብወለድና የትያትር ደራሲዎች ወይም ሰባኪዎች ናቸው የሚል ስሜት ይኖረናል፡፡ ፈላስፋን ፍቅር ውስጥ ምን አገባው - በታው አይደለም - ልንል እንችላለን፡፡ ነገር ግን እንደ ፕሌቶ ባሉ ታላላቅ ፈላስፋዎች ሥራ እንደምንረዳው ከማንም በተሻለ ፍቅርን ሊረዳና ሊገልጽ የሚችል ፈላስፋ ነው፡፡ ለነገሩ ፍልስፍናኑ ፍቅር ነው፤ ፈላስፋም አፍቃሪ ነው፤ ከዚህ የምንረዳው ፍቅርና ፍልስፍና የተቆራኙ መሆናቸውን ነው፡፡ ፈላስፋዎች ፍቅርና ፍልስፍና የተሳሳቱበትን ገመድ በስራዎቻቸው አሳይተውናል፡፡ በተመሳሳይ ደብዳቤ ኖግል (David Naugle) የተባሉ ፀሐፊ የፕሌቶን የፍቅር ፍልስፍና መሠረት በማድረግ የሚከተለውን ብለዋል፡፡

"First of all, it is concerned with what some might consider frivolous topic for serious philosophical reflection, namely personal opinion about love, rather than, say, conception of justice (as in the Republic, or the constitution of reality (as in Parmenides) or the nature of knowledge (as in Theaetetus). In comparison to these weighty concerns, love seems to be a little out of place

simply too sentimental, a topic best preserved for poets or theologians. However, Plato constructs a bridge between love and philosophy, and demonstrates that eros is the handmaiden of his philosophy. Though he may not have a comprehensive theory of human love, one thing is certain: he takes traditional understandings about love and exploits them for specific philosophic ends and metaphysical purposes. As Symposium demonstrates, eros is central to Plato's philosophic project.⁷³

7.1 የፍቅር አይነቶች

የፍቅር አይነቱ ብዙ ነው። የሀገር ፍቅር - - - የሚባለው አይነት ይቅርና ሰዎች ከሰዎች ጋር ሊኖራቸው የሚችለው የፍቅር አይነት እንኳ ዘርዘረን ለመጨረስ ከባድ ሊሆንብን ይችላል። ከዚህ አንፃር የተጓዛዛ እንዳይሆንብን በፍልስፍና ሥራዎች ውስጥ በሰፋት በሚታወቁት ላይ ብቻ ትኩረት ስናደርግ ሦስት አይነት የፍቅር አይነቶችን አናገኛለን። እነዚህ የፍቅር አይነቶች ከጥንታዊቷ ግሪክ ባህል፣ አምልኮና የቋንቋ አጠቃቀም ጋር የተዛመዱ ናቸው።

የመጀመሪያው አሮስ (eros) ይባላል።

አሮስ በአካላዊ ዕድታና ንኪኪ የሚፈጠር የፍቅር ስሜት ነው። በተለይም ደግሞ

አሮስ የተቃራኒ የታ ግንኙነትን መሠረት ያደረገ ፍቅር ነው። አንዲት ሴት አንድን

ወንድ መልኩን አይታ ብታፈቅረው ወይም ጾታዊ ግንኙነት አድርጋ ብትወደው የፍቅሯ

አይነት አሮቲክ ይባላል። በአጠቃላይ የአሮቲክ ፍቅር በኃይለኛ ስሜት የታጀበ

አካላዊ ውበትንና ንኪኪን መሠረት ያደረገ ፍቅር ነው። የአሮቲክ ፍቅር ሮማንቲክ

ከሚባለው የፍቅር አይነት ጋር ተመሳሳይነት አለው። ሮማንቲክ ማለት ሮማዊ አይነት ማለት ነው።

የጥንት ሮማዊያን ባህል፣ የኑሮ ዘይቤ፣ አስተሳሰብ አይነት ከፍ ያለ፣ የሚደነቅ፣ ገድላዊ ታሪክ የታጀበ - ሰዎች ሁሉ በአድናቆት የሚያወሩለት፣

አሮስፍቅር ይላል ይህ ነው

⁷³ Dr. David Naugle. The Platonic Concept of Love: Symposium. In <https://www3.dbu.edu/naugle/pdf/Platonic-love/pdf>.

የሚመኙት አይነት- የፍቅር ግንኙነት ሮማንቲክ ይባላል። በሚያስደምም ውበት ላይ ተመስርቶ የሚገርም ታሪክ ያለው በአጭር ስሜትና አስተሳሰብ በጓደኛዎች መካከል የሚፈጠር መዋደድ የፊሊያ ፍቅር ይባላል። አካላዊ ውበትና የስሜት እርካታ መሠረት የሚፈጠሩ በመሆኑ እርቲክና ሮማንቲክ የፍቅር አይነቶች ተመሳሳይነት አላቸው።

ሁለተኛው የፍቅር አይነት ፊሊያ (Philia) ይባላል። በወንድማማች ስሜትና አስተሳሰብ በጓደኛዎች መካከል የሚፈጠር መዋደድ የፊሊያ ፍቅር ይባላል። እውነተኛ ባልንጀራዎች እንደ ለሌላው መልካም ይመኛል፤ መልካም የሆነውን ሁሉ ያደርጋል፤ አብሮ መዋል ማደር ይፈልጋል። የዚህ አይነት መቀራረብ የሥጋ ዝምድና በሌላቸው ወይም የተቃራኒ ያታ ግንኙነት በሌላቸው ነገር ግን አብሮ አደግ፤ በአድሜ እኩያ በመሆናቸው ወይም በአመለካከትና በአላማ በመመሳሰላቸው ምክንያት እርስ በርሳቸው ሲዋደዱ የሚፈጠረው የፍቅር አይነት ፊሊያ ይባላል። ብዙ ጊዜ በተጐራባቾች፣ በጓዶች (በትግል አጋሮች)፣ እና በባልደረቦች መካከል የፊሊያ ፍቅር ይከሠታል።

አጋፔ (agape): ፈላስፋዎች ከፍቅር አይነቶች ሁሉ ከፍተኛ ከበሬታ የሚሰጡት ለአጋፔ ነው። የአጋፔ ፍቅር መለያዎች ርህራሄና በጐ ተግባር ናቸው። ከዚህም የተነሳ የአጋፔ ፍቅር ሥነ - ምግባራዊና መንፈሳዊ ይዘት አለው። ሰዎች ከሌሎች ሰዎች ጋር የሥጋ ዝምድና፣ ጓደኝነት፣ ጾታዊ የፍቅር ግንኙነት - - - ሳይኖራቸው እንዲሁም ከሰዎች ምንም አይነት ምላሽ ሳይጠብቁ ሰው በመሆናቸው ብቻ "መልካም ነገር ይገባቸዋል" ብለው በሚፈጽሙት በጐ ተግባርና የሚያሳዩት ርህራሄ የአጋፔ ፍቅር ይገለጻል። ዘር፣ ቋንቋ፣ ሐይማኖት፣ - - - ልዩነት ሳይፈጥር ሰው የሆነውን ሁሉ በሰውነቱ ብቻ መውደድ፣ ማከበር፣ መንከባከብ - - - የአጋፔ ፍቅር መገለጫ ነው። የአጋፔ ፍቅር እንደ ኢሮቲክ ፍቅር በሌሎች ላይ የሚታይ በውበትና በሚሰብ ስሜት አይመራም። የአጋፔ ፍቅር እንደ ፊሊያ ፍቅር ከሌሎች በሚገኝ መልካም፣ አስደሳችና ጠቃሚ ምላሽ ላይ የተመሠረተ አይደለም። በተቃራኒው የአጋፔ ፍቅር የታወረ ፍቅር ነው - አይቶ አያፈቅርም፤ ምላሽም አይጠብቅም - ያለዋጋ የሚሰጥ ፍቅር ነው። በአጋፔ ፍቅር "አወድሻለሁ" ማለት ደስታሽ ደስታዬ ነው፤ ሀዘንሽም ሀዘኔ ነው፤ ሁለመናዬን እሰጥሻለሁ - - - ማለት ነው። 'ለምን? እንዲሁ ስለምወድሽ፤ (ስለ ውበትሽ፣ ስለመልካምነትሽ አይደለም፤ እንዲሁ አወድሻለሁ ማለት ነው።) የአጋፔ ፍቅር በዚህ መልኩ መገለጹ በተግባር የማይታይና ምክንያት አልባ ሆኖ ሊታይ ይችላል። ነገር ግን በአጋፔ ፍቅር ሰባዊነት አለ፤ ሰው በመሆን ብቻ ፍቅር ይገባዋል በሚል አስተሳሰብ የሚመራ ነው። የአጋፔ ፍቅር በጐ ተግባር በሚፈጽሙ ሰዎች የሚታይ ፍቅር ነው። በከርስትና ሐይማኖት

እግዚአብሔር ለሰው ልጆች ያለውን ፍቅር አጋጥሞ ይሉታል፤ እግዚአብሔር የሰውን ልጅ ሲወድ በሰው ልጅ ባለ መልካምነት ሣይሆን እንዲሁ - ሰው መልካም ባይሆንም፤ እኩይ ተግባር የሚፈጽም ቢሆንም - ያለምንም መስፈርት ይወደዋል ማለት ነው።

* * * * *

ኢሮስም ይባል፤ ፊሊያም ተብሎ ይጠራ፤ አጋጥሞ ይሁን ፍቅር አይነቱ ቢለያይም ያው ፍቅር ነው። ፍቅር የተባለ ሁሉ የሚጋራው አንድ ባህሪ ወይም ምንነት ይኖራል። ከዚህ አንፃር የፍቅርን ምንነት ማየት ተገቢ ይሆናል። ፍቅር ምንድን ነው? ከፍልስፍና የምናገኘውን መልስ ጠቅለል አድርገን እንደሚከተለው እንመለከተዋለን።

7.2 የፍቅር ምንነት

- ፍቅር አዎንታዊ ምላሽ የሚያስገኘው ግንኙነት ነው።

በዚህ አመለካከት መሠረት አዎንታዊ የሆነ ምኞት ለአንድ ሰው ሲኖረን፤ መልካም ነገር ስናደርግለትና አብረነው ሁኑን መኖር ስንሻ ፍቅር ይዞናል ማለት ነው። ሰው ያለ ምክንያት መልካም ነገር አያደርግም፤ ጊዜውንም አብሮት ማጥፋት አይፈልግም። የፍቅር ግንኙነት እንዲኖር ምክንያቱ አፍቃሪው ያለው አዎንታዊ አመለካከት ብቻ ሣይሆን ይህ አዎንታዊ አመለካከት እንዲፈጠር በተፈቃሪው ዘንድ ያለው መልካም ነገር (ለመፈቀር ያበቃው በጎ ነገር) መኖር አለበት። ከዚህ አንፃር ፍቅር ማለት የበጎ ነገር አዎንታዊ ምላሽ ነው ማለት ነው።⁷⁴ ለምሳሌ አንድ ሰው ውበት ቢኖረው ወይም ጥፋ ባህሪ ካለው ወይም ከብር የሚሰጣቸው ውጤታማ ተግባራትን ያከናውን ሲሆን ለእነዚህ መልካም ነገሮች ሌላ ሰው ቢቃልም በተግባርም በጎ ምላሽ ሲሰጠውና አብሮት የመሆን ፍላጎት ካለው አፍቅሮታል ማለት ነው። ከተቃራኒ ያታ ፍቅር አንፃር ብናየው አንድ አፍቃሪ ወንድ ላፈቀራት ሴት ሲል መልካም የሆኑ ነገሮችን ሲያደርግለት በጎ በጎውን ሁሉ ሲመኝላትና አብሯት ሁኖ ጊዜውን ማሳለፍ ሲመኝ ስለሚገባት ነው ብሎ ያስባል። ለምን? ምክንያቱም እነዚህን ሁሉ ነገሮች እንዳደርግለት ያስገደደኝ መልካም ነገሮች በእርሷ ዘንድ አሉ፤ እንዳላፈቅራት የሚያደርገኝ ነገር አላየሁባትም፤ ያላት ነገር ሁሉ እንደወዳት አድርጎኛል የሚል ለምነት ይኖረዋል። ይህ የፍልስፍና ንድፈ - ሃሳብ(theory) አራስቶትል ስለ አውነተኛ

ጓደኝነት የተናገረውን መሠረት ያደረገ ሲሆን እንደ ጋብሬል ቲይለር (Gabrielle Taylor) አይነት ፈላስፋዎች አውቅና የሰጡት አመለካከት ነው።

• ፍቅር ስሜት ነው።

ሌሎች ፈላስፋዎች ደግሞ ለፍቅር ዋናው ነገር አዎንታዊ ግንኙነት ሳይሆን ስሜት ነው ይላሉ። ከፍቅር ግንኙነት በፊት የፈቅር ስሜት ይቀድማል፤ የፍቅር ዋና መገለጫውም በአፍቃሪና በተፈቃሪ መካከል የሚፈጠር ስሜት ነው ይላሉ። በዚህ አመለካከት መሠረት ፍቅር ራሱ ስሜት ነው። በተፈቃሪው ላይ የሚታይ የሚማርክ ነገር የሚፈጥረው ስሜት እንዲሁም ዋጋ(ኩባር) የሚሰጠው ነገር በተፈቃሪው ላይ መኖሩ የሚፈጥረው ስሜት በፍቅር እንደገና ይደርገናል። የፍቅር መገኛ የሆነው ስሜት ደስታን ይፈጥራል። ግለሰቡን በማየት ብቻ ወይም ደህንነቱ ተጠብቆ መኖሩ (አለ መባሉ) የተለዩ ደስታ ይሰማናል፤ ይህ ስሜት ሌላ ነገር ሳይሆን ፍቅር ነው ይላሉ። ይህን አመለካከት በዘመናዊ ፍልስፍና ታዋቂ የሆኑት ሮርት (S. O. Rorty) እና ሃምሊን (D.W. Hamlyn) አይነት ፈላስፋዎች አራምደውታል።

• ፍቅር ጥምርታ ነው

ይህ አመለካከት አራስቶትል "አውነተኛ ጓደኛ ሌላው እኔነት ነው ያለውን መሠረት ያደረገ ነው። በዚህ አመለካከት ማፍቀር ሁለት ግለሰቦች የሚፈጥሩት ጥምርታ (የጠበቀና የቀረበ ግንኙነት) ነው። ጥምርቱን የሚያስገኘው የሁለቱ ግለሰቦች የፍላጎት መመሳሰል ነው። ጥመርታው ምንጊዜም ሁለቱን ወደ አንድ የሚያመጣ የጋራ ማንነትን - የተውጣጣ ማንነትን - አኛነትን - ያስገኛል። ርበርት ሰሎሞን የተባለው ፈላስፋ ሲናገር ፍቅር "የሁለት ነፍሶች ውህደት ነው። ስኩሩቶን (Scruton) የተባለ ፀሐፊ ተመሳሳይ ሃሳብ አራምዷል፤ ፍቅር የእኔ የአንቺ የሚባልን ነገር አጥፍቶ እኛነትን በማምጣት የውህደት ማንነትን ይፈጥራል። ከዚህ አመለካከት ጋር አብሮ የሚሄደው ሌላው ጉዳይ ፍቅር የሚፈጥረው አዲስ ማንነት ነው። በፍቅር የወደቀ ሰው ግላዊ ከሆነው ህይወቱ ወጥቶ በሌሎች ሰዎች ላይ ማንነቱን ያሰፋል። በፍቅር የግለሰብ ፍላጎት፣ አስተሳሰብ፣ ስሜት፣ ዓላማ - - ሌላው ሰው እንዲጋራው በማድረግ ከውስጥ ግለሰባዊ ህይወት የበዛና የሰፊ ህይወት መኖር ይቻላል። ፍቅር አንዱ ሁለት፣ ሁለቱም አንድ መሆን መቻል ነው።

ፍቅር ብቃት ነው

ይህ የፍቅር ምንነት ከፍቅር ጥቅም ጋር ተዛማጅ ነው። ከፍቅር የምናገኘው የተለዩ ጥቅም የፍቅርን ልዩ ምንነት እንረዳለን። ፍቅር አፍቃሪና ተፈቃሪን እንደሰንሰለት አያይዞ ሁለቱንም ራሳቸውን እንዲያሻሽሉና በሁሉ ነገር የተሟሉ - ብቁ - እንዲሆኑ ያስችላል። እንደ ሰው አፍቅሮ የፍቅር ጥያቄው ተቀባይነት እንዲያገኝ ራሱን ያሻሽላል፤ መወደድን ለማግኘት የሚያስችለውን ነገር ሁሉ ለማድረግ ይነሳሳል፤ ደካማ ጐኖቹን አጥፍቶ ጠንካራ ጐኖቹ ጐልተው እንዲታዩለት ጥረት ያደርጋል። ይህ ማለት እንደ ሰው ሲያፈቅር ላፈቀረው ሰው የበቃ (የተሟላ) ሁኖ ይገኝ ዘንድ ራሱን ያሻሽላል። ፍቅር በአፍቃሪ በኩል ብቻ ሳይሆን በተፈቃሪም ዘንድ ብቃትን ያመጣል።

አፍቃሪው ማፍቀሩን ለተፈቃሪ በመናገሩ በተፈቃሪ ላይ የሚፈጥረው ተጽዕኖ አለ፤ ተጽዕኖው ግን ለበጌ ነው። ተፈቃሪ መፈቀር ያስቻለው ነገር (ውበት ሊሆን ይችላል ወይም መልካም ባህሪ ወይም ውጤታማ ተግባር ያለው መሆኑን) የበለጠ እንዲረዳ ያስችለዋል። አፍቃሪ “እወድሻለሁ” ሲል ለተፈቃሪው የሚያስተላልፈው መልዕክት አለ። እንደተፈቀሪ ያስቻለሽን ማንነት ማሻሻል ትችያለሽ፤ በዚህም ከበፊቱ ይልቅ ወደፊት የተሻልሽ ሰው ትሆኛለሽ የሚል አምነትና ተስፋ እንዳለው መልዕክት ያስተላልፋል። ይህ መልዕክት - እወድሻለሁ የሚለው መልዕክት - የደረሰት ሴት የበለጠ ውብ ለመሆን መቆንጆት ትጀምራለች፤ ለመወደድ ያበቃትን በጌ ተግባር አጠናክራ ትቀጥላለች፤ ውጤታማ ተግባሯን ታስፋዋለች፤ ወዘተ...። ይህ የሚያመለክተን ፍቅር ምንጊዜም የተሻልን ሰው፤ ብቃት ያለን ለማድረግ ከፍ - - - ከፍ - - - ማድረግ የሚያስችል ኃይል አለው ማለት ነው። በአጭሩ ፍቅር ያነሳል እንጅ አይጥልም። ለዚህ ነው እንደ ቤድኅዋር (Bedhwar) አይነት ፈላስፋዎች ፍቅርን በመስተዋት የመሠሉት። የምናፈቅራቸው ሰዎች የእኛን ማንነት እንደ መስተዋት መልሰው ለራሳችን ያሳዩናል፤ ደካማና ጠንካራ ጐኖችን በዚህ መስተዋት አናይበታለን። በዚህም ራሳችንን የበለጠ ማበቃት ያስችለናል።

ፍቅር ይገባል/ይገባል የሚል አምነት ውጤት ነው። እንደ ሰው ለሌላ ሰው በማያወላውል ሁኔታ ይገባል በሚል ሰሜት የሚያስብለት ሲሆንና ከግለሰቡ ሊያገኘው ከሚችለው ጥቅም ጋር ሳይገናኝ ግለሰቡ ያለውን ነገር መውደድ ፍቅር

ነው። አፍቃሪው በማድነቅ አብሮነትን መግለጽ - ያንተ የሆነ የአኔም
ነው የሚል ስሜት ሲፈጠርብን አውነተኛ ፍቅር ላይ ወድተናል
ማለት ነው። የዚህ አይነት ፍቅር ቆንጆ ስለሆነች ላግባት አይገባም፤
ስኬታማ ስለሆነች አብሪያት እየኖርሁ የስኬቷ ተጋሪ ልሁን አይገባም፤
ቆንጆ ስለሆነች ብቻ፤ ስኬታማ ስለሆነች ብቻ፤
ያፈቅራታል፤ ምክንያቱም ይገባታል ብሎ ስለሚያምን። ብቻ ግን
ፍቅርን መከልከል ሰው የሚገባውን ማሳጣት ነው። በዚህ አማካኝ

- ፍቅር ከበሬታን መስጠት ነው

ሰዎችን በማድነቅ ስናከብራቸው፤ ዋጋና እውቀት ስንሰጣቸው
አፍቅረናቸዋል ማለት ነው። አከብሮታችንና እውቅናችንን በተለይ
ሁኔታ መግለጽ (አድናቂቃ ነኝ፤ አድናቂሽ ነኝ ማለት) በሌላ መልኩ
አፍቃሪህ፤ አፍቃሪሽ ነኝ ማለት ነው። ሣያደንቁና ሳያከብሩ ፍቅር
የለም፤ ፍቅርም መልሶ አድናቂና አከባሪ ያደርጋል።

"Ofcourse we do not respond with love to the dignity of every person we meet, nor are we somehow required to love as the disarming of our emotional defense in a way that makes us especially vulnerable to another, is the optional maximum response to others dignity. What then explains the selectivity of love – why I love some people and not others? The answer lies in the contingent fit between the way some people behaviorically express their dignity as persons and the way I happened to respond to those expressions by becoming emotionally Vulnerable to them."⁷⁵

* * * * *

የፍቅር አይነቶችንና ምንነቱን በትንሹም ቢሆን አይተናል። መጽሐፉ
በፍልስፍና ውስጥ የታዩ አስገራሚ አስተሳሰቦችና ታሪኮች ላይ ትኩረት ያደረገ
በመሆኑ ከፍቅር ጋር ተያይዞ የፈላስፋዎችን አስደናቂ አስተሳሰቦችን ለማየት
ፍልስፍናን ዳግም መፈተሽ ያስፈልጋል።

ስለ ፍቅር ብዙ ፈላስፋዎች ብዙ ነገር ብለዋል። ለምሳሌ ፍሬድሪክ ኒቼ
ፍቅርን ስስት ነው ይለዋል፤ አንድ ሰው ሌላውን ሰው የአኔ ብቻ ይሆንልኝ

⁷⁵ Stanford Encyclopedia of Philosophy. <http://Plato.Stanford.edu/entries/love>

የሚለው የሰግብግብነቱ (የራስ ወዳድነቱ) መገለጫ ነው ይለዋል። ፍቅር በዚህ መልኩ መገለጹ ላያስደንቀን ይችላል። ነገር ግን ኒቼ ፍቅርን የወንድና የሴት ልዩነት መገለጫ፤ በተለይም የወንድ የበላይነት መገለጫ ማድረጉን ስናይ አይ - - - ምንው? ፈላስፋ ስለሆንህ ምን የሆነ መሰላህ?! በማለት ነቀፊታችንን ለመሰንዘር መንደርደራችን አይቀርም። ኒቼ እንደሚለው የወንድና የሴት ፍቅር የተለያዩ ነው። ሴት ስትወድ ራሷን አሳልፋ ትሰጣለች - ለወንድ ራሷን እንደ ዕቃ ታቀርባለች። በዚህ ጊዜ ወንድ ተጨማሪ ነገር ያገኛል። ወንድ ሲያፈቅር ራሱን ለሴት አይጥልም። ወንድ ሴትን አፍቅሮ ተቃጣሪሁልሽ፤ ሞትሁልሽ ቢል ወንድነቱን ያጣል፤ እንደዚህ መሆን ወንድነት አይደለም። ወንድ "ያላንቺ መኖር አልችልም" ማለትን ካበዛ ራሱን እንደ ሴት ባሪያ ያደርጋል። ወንድ ግን በተፈጥሮ ለሽኩት ለበላይነት የተፈጠረ እንጅ ለባሪያነት አይደለም።

"A man who loves like a woman becomes a slave; while a woman who loves like a woman becomes a more perfect woman."⁷⁶

ፍቅር ለምንድን ነው በሴትና በወንድ መካከል ይህን መሰል ልዩነት የሚፈጥረው? ኒቼ እንደሚለው ፍቅር ተፈጥሯዊ (ሥነ - ህይወታዊ) ነው፤ እንስሳዊ - ደመነፍሳዊ ነው። በዚህ ምክንያት ፍቅር እኩልነትን የሚያመጣ ስነ ምግባራዊ ሊሆን አይችልም።

ሴት ተፈጥሮዋ ሁኖ በወንድ ጉያ ውስጥ ትሸገግባለች፤ የወንድን ክንድ ትደገፋለች፤ ተስፋ ታደርገዋለች። ወንድም ተፈጥሮው ሁኖ ፍቅር እያፍገመገመ ያመጣትን ሴት እንዳትወድቅ አቅፎ ይይዛታል፤ ይደግፋታል፤ ተስፋዋም ይሆናል። ይህ ተፈጥሯዊ ነው፤ ተፈጥሮ በዚህ መልኩ ሴትና ወንድን ስለለያቸው በፍቅር ግንኙነት እኩል ሊሆኑ አይችሉም፤ ፍቅር ወንዱን የበላይ ሴትን የበታች አድርጎ የሚያሳይ ተፈጥሯዊ ከሰተት ነው።

እነዚህን መሰል አስተሳሰቦች በተለምዶ ስለፍቅር ከምናውቃቸው ወጣ ያሉ በመሆናቸው መገረምን መፈጠራቸው አይቀርም። ሁሉም የእውቀት ምንጭ ባይሆኑም እንኳ አስገራሚ በመሆናቸው ስለፍቅር የተናገሩትን ፈላስፋዎች ግንዛቤያቸውን መጋራት ብንችል መልካም በሆነ ነገር። ነገር ግን በእንደዚህ አይነት ብዙ ርዕሶችን ባካተተ መጽሐፍ ስለፍቅር የተናገሩትን ሁሉንም ፈላስፋዎች ለማየት አያስችለንም። ያለን እማራጭ ስለፍቅር ከተናገሩ ፈላስፋዎች ውስጥ አስደናቂ አስተሳሰብ ማራመድ የቻለውን መርጠን

⁷⁶ Philosophy Now a magazine of idea at <http://Philosophynow.Org/issues/104/Nietzsche on love>

ማየት ይሆናል። በዚህ መሠረት የፍቅርን ጉዳይ በስፋት ከማየቱ አካር እንዲሁም ፍቅርን በተመለከተ ቀዳሚ የሆነና በተለይም ከማጽናውም ፈላስፋ በላይ አስገራሚ የሆነ አስተሳሰቦችን ያቀረበ በመሆኑ የፕሌቶን የፍቅር ፍልስፍና ለመምረጥ አንገደዳለን።

7.3 አስገራሚው የፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና

የፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና በሁለት ሥራዎቹ ውስጥ ይገኛል፡ ፊደላስና ሲምፓዚዮም። ከሁለቱ ሥራዎቹ የፕሌቶን የፍቅር ፍልስፍና በስፋት፣ በጥልቀትና አስገራሚ በሆነ ሁኔታ የተገለፀው በሲምፓዚዮም ነው።

ሲምፓዚዮም በግሪክ ቋንቋ ድግስ ማለት ነው። በተለይም ምግብ ከተበላ በኋላ የሚቀርብ የመጠጥ ግብዣ ማለት ነው። ግብዣውን ያዘጋጀው አጋቶን የተባለው የተውኔት ፀሐፊ ነው። በተውኔት ጽሑፍ አሸናፊ በመሆኑ የደስደስ ያዘጋጀው ግብዣ ነው። በግብዣው ታዋቂ ምሁራን እንዲታደሙ አድርጓል፡ ፊደረስ (Phaedrus) - ፈላስፋ፣ ፓሳንያስ (Pausanias) - ፈላስፋ፣ ኢሬክሲማክስ (Eryximachus) - ሐኪም፣ አሪስቶፋኒስ (Aristophanes) - ተውኔት ፀሐፊ፣ ሶቅራስፕ (Socrates) - ፈላስፋ እንዲሁም ባይጠራም በግብዣው የመጨረሻ ሰዓት አካባቢ በድንገት የተገኘው አልኪያቢድስ (Alcibiades) - የመንግስት ሹም ናቸው።

ለፕሌቶ ፍቅር ወደላይ የሚያድገው

አየበሉ አየጠጡ ዝም ማለት የጋን ወንድም ስለሚያሰኝ በሲምፓዚዮም ላይ መዝፈን፣ መጨፈር፣ እንዲያውም በግሪካዊያን ባህል አከርባት ማሳየት፣ ወዘተ. የውዴታ ግዴታ ነው። የምሁራን ተጋባዦች ከአነርሱ የሚጠበቀው መዝፈን፣ መጨፈር ሳይሆን ምሁራዊ ጨዋታ ማድረግ ነው። የድግሱ ግብዣ ሞቅታው ደግሞ ስለፍቅር አንስተው እንዲወያዩ ምቹ ሁኔታን ስለፈጠረላቸው ስለፍቅር ለመወያየት ተስማሙ።

እዚህ ላይ አንድ ነገር ተረድተን ማለፍ ያለብን ጉዳይ አለ፤ ስለግብዣውም ሆነ በግብዣው ላይ ተገኙ የተባሉት ታላላቅ ምሁራን አውነታውን በታሪክ ማስረጃ ማረጋገጥ የማይቻል መሆኑን ነው። ዋናው ነገር ፀሐፊው ፕሌቶ እንደዚህ አይነት ድባብ ፈጥሮ በተሳታፊዎቹ ምሁራን እንደበት ስለፍቅር

በህብረተሰቡ ውስጥ ያለውን ግንዛቤ ይፋ ለማውጣት መጠቀሙንና በመጨረሻም የራሱን የፍልስፍና አመለካከት በሰቅራጥስ አንደበት አድርጎ መግለጹን ነው። ፕሌቶ ተናጋሪዎቹ እውቀታቸውን ተጠቅመው በተለያዩ መልኩ ፍቅርን ሲገልጹት ያሳያል። ይሁን እንጂ ሁሉም ማለት ይቻላል በግሪክ ባህልና የአማልዕከት አምልኮ ትምህርቶች የተመራ መሆኑን ይፋ ያወጣዋል። እነዚህ ምሁራን ስለፍቅር ምን አሉ? የሚለውን ቆየት ብለን እናየዋለን፤ አሁን የፕሌቶን የፍቅር ፍልስፍና እንመልከት።

ከላይ አንደተገለፀው የፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና የተገለፀው በሰቅራጥስ አንደበት ነው። ዝርዝር ውይይቱን ማየት ባንችልም በሰቅራጥስ የፍቅር ፍልስፍናውን እንመለከታለን። ለፕሌቶ ፍቅር ለሆላስ አድርጎ አይደለም፤ ቋሚም አይደለም። ለፕሌቶ ፍቅር ለንድ አይነት ወደ ሌላ ደረጃ ከፍ እያለና እያደገ የሚሄድና መጨረሻ ላይ ከእንድ ደረጃ የሚያስገኘው የመጨረሻ ደረጃ ላይ የሚደርስ ነገር ነው። የዕድገት ሂደት ፍቅር ነው። ፕሌቶኒያዊ ፍቅር (Platonic love) የሚባለው። የዚህ አይነት ፍቅር በሚከተለው የፍቅር መስላል (ladder of love) ይገለጻል።

7.3.1 የፕሌቶ የፍቅር መስላል

የፕሌቶ የፍቅር መስላል ከአካላዊ ፍቅር ይጀምርና ከፍ እያለ በመሄድ በመጨረሻ ላይ ሃሳባዊ ህልውና ወዳለው ፍጹም ፍቅር ይደርሳል። በአያንዳንዱ የፍቅር መስላል እርከን ራሱን የቻለ ውበት አለ። በየደረጃው ያለው ውበት ልክ ደግሞ ፍቅር ይፈጠራል። በዚህ መሠረት ውበት ከዝቅተኛው ወደ ከፍተኛው ደረጃ ሲሸጋገር ፍቅርም ያንኑ ያህል እያደገ ይሄዳል።

ዝቅተኛው ፍቅር ደረጃ የአንድን ሰው ውብ ገላ ማፍቀር ነው። በዚህ ደረጃ አንድ ሰው ለራሱ የሌለውን በሌላ ሰው ላይ የሚያየውን ውበት ለራሱ እንዲሆን በመሻት የሚጀመር ፍቅር ነው።

ሁለተኛው ደረጃ ውብ የሆኑ ገላዎችን ሁሉ በአንድነት ማፍቀር ነው። በዚህ ደረጃ አፍቃሪ ግንዛቤው ይጨምርና ውብ ገላዎች ሁሉ የሚጋሩትና በተመሳሳይነት ውብ እንዲሆኑ ያደረጋቸው ነገር አለ በማለት ለአንድ ውብ ገላ የሰጠውን ፍቅር ይተውና ውብ ገላዎችን ሁሉ ወደማፍቀር ደረጃ ይሸጋገራል። በዚህ ደረጃ አንድን ውብ ገላ ብቻ ማፍቀር አላዋቂነት መሆኑን ይገነዘባል።

ሦስተኛው ደረጃ ደግሞ ውብ ነፍሶችን ማፍቀር ነው። አፍቃሪ አካላዊ ውበትን ማፍቀር ተራ ነገር ይሆንበትና ውብ ነፍሶችን ወደ ማፍቀር ይሸጋገራል። በዚህ ደረጃ በተለይ ሥነ - ምግባራዊ ህይወት መምራት በራሱ የሚደነቅ ነገር ያለው መሆኑንና ከአካላዊ ውበትም እንደሚበልጥ

ግንዛቤ የሚወስድበት ነው። ይህ ማለት ግለሰቡ ከብር የሚሰጣቸውን ባህሪዎችን መላበስ ከሁሉ አብልጦ ያፈቅራል።

በአራተኛ ደረጃ ደግሞ ውብ ህግጋትና ተቋማትን ማፍቀር ነው። ህግጋትና ተቋማት ውብ ሥነ ምግባር ያላቸውን ሰዎች ያስገኛል። ህግጋት፣ ሥርዓቶችና ተቋሞችን መውደድና እነዚህን ህግጋት እነዚህ ተሳታፊ ለመሆን መሻት በራሱ ላቅ ያለ ፍቅር ነው።

አምስተኛው ውብ አውቀትን ማፍቀር ነው። በዚህ ደረጃ ውብ ሥነ ምግባር ያላቸውን ሰዎች የሚያስገኙ ውብ የህግ ተቋማትን ከማፍቀር አልፎ በሁሉ ነገር አዋቂ የሆኑ ሰዎችን ሁሉ የሚያስገኙ ውብ አውቀቶችን ሁሉ ማፍቀር ይሸጋገራል። በዚህ ደረጃ ላይ ትኩረት የተሰጠው ለፍልሰፍናዊ አውቀት ነው፤ ያለ ፍልሰፍናዊ አውቀት መልካም የሆነ ህግጋትና ተቋማት ማግኘት አይቻልምና።

የመጨረሻ የፍቅር ደረጃ ውበት ራሱን ማፍቀር ነው። ውበት ራሱ ሲባል ፍጹም የሆነው ውበት ማለት ነው። ፍጹም የሆነ ውበት የሚያረጅና የሚጠፋ አካላዊ ውበት ሳይሆን ዘላለማዊ የሆነ ሃሳባዊ ህልውና ያለው ውበት ነው። ውብ ለሆኑ ነገሮች በሙሉ መገኘቸው የሆነው ውበት ነው። ፍጹም ውበት የተባለው። ፍጹም ውበት የሚታወቀው ህሊና የመጨረሻ የማሰብ ሀቅሙን መጠቀም የሚያስችለውን ችሎታ በተመስጦ ጥቅም ላይ ሊያውለው ብቻ ነው። ፍጹም ውበት ህሊና እንደ ራዕይ አየታየው ሊያውቀው የሚችል ነገር ነው። በዚህ ራዕይ አየተመሩ የመኖር ደረጃ መድረስ የሰው ልጅ የመጨረሻ ግብ ነው፤ ሰው ሁኖ የመፈጠር ምስጢር ነው።

የፕሌቲዊ ፍቅር (Platonic love) የሚባለው እንግዲህ የዚህ አይነት ፍቅር ነው፤ ከጾታዊ ግንኙነት የተላቀቀ መንፈሳዊና ቋሚ ውበቶችን ማፍቀር መቻል ነው። የፕሌቲዊ ፍቅር መጭጭም ያለ ፍቅር አይደለም - አድገት እየሳዩ የሚሄድ ፍቅር ነው፤ በመጨረሻ ላይ ለዘላለማዊነት የሚያበቃ ፍቅር ነው።

ከፕሌቲዊ የፍልሰፍና አመለካከት መረዳት የሚቻለው እንደን ውብና መልካም የሆነን ነገር ከምንወድበት ዝቅተኛ ደረጃ የሚጀምረው ፍቅር ግቡ (ዓላማው) የሰው ልጅ ከፍ ወዳለ ወደከበረ ደረጃ ማምጣት ነው፤ የሰውን ልጅ ዘላለማዊ የሆኑ ፍጹማን ነገሮች ጋር እንዲገናኝ ማድረግ መቻል ነው፤ በዚህም ሰው ሞት የማያሸንፈው ብቸኛው ፍጥረት መሆኑን ማረጋገጥ ነው። እንዴት?

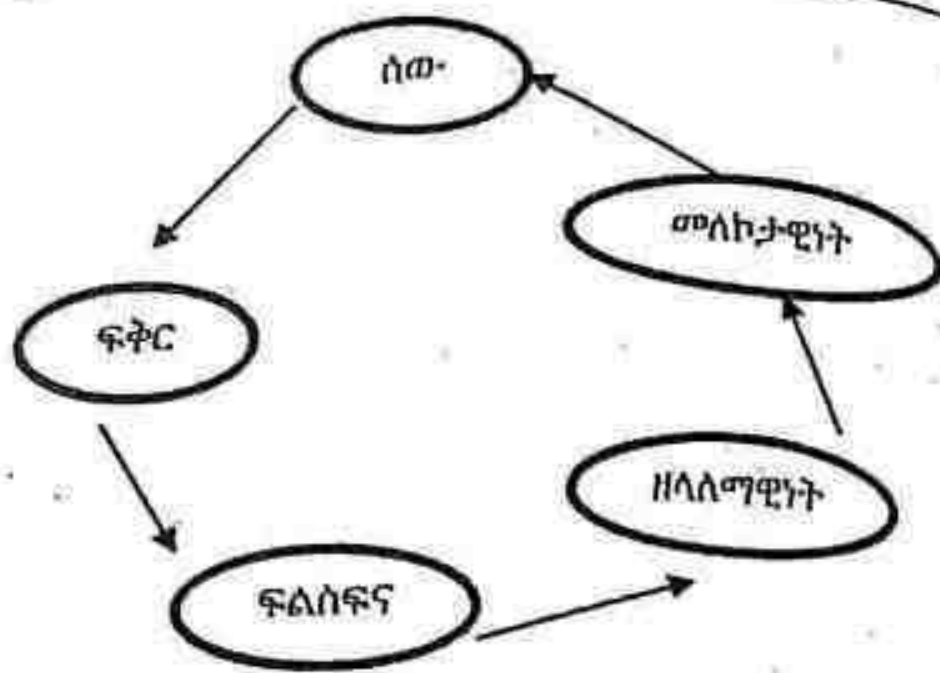
ፕሌቲዊ በሶቅራጥስ እንደበት እንደሚገልጸው ፍቅር ማለት ውብና መልካም የሆነን ነገር እንዳናጣው አድርገን የመያዝ ወይም የመቆጣጠር ፍላጎት ውጤት ነው። እንዳናጣው ወይም እንዳይጠፋብን አድርገን ውብና

መልካም የሆነ ነገር ለመያዝ የግድ ውበትንና መልካም ነገርን አንዳይሞት (አንዳይጠፋ) አድርገን ዳግም ስንፈጥረው ነው። የሚያረጋግጠው ይኼን ነው። በአካላዊ የፍቅር አካላዊ ፍቅር ይወለዳሉ፤ በሚወለዱ ልጆች ወላጆች በሚቀጥለው ግንኙነት ልጆች ይኖራሉ። ይህ ማለት ወላጆች በልጆች ዘላለማዊ ሆኑ ማለት ነው።

ይህ የሚያመለክተው ያለ ፍቅር ዘላለማዊ ሁኖ መኖር የማይቻል መሆኑን ነው። ሰዎች ለሀገር ፍቅር ሲዋደቁ ታሪክ ሰርተው ለማለፍ ነው፤ በሌላ አነጋገር ዘላለማዊ ለመሆን ነው። ከሁሉም በላይ ደግሞ አውቀት በተለይም ደግሞ የፍልስፍና አውቀት በፍጹም ውበት እንድንመሰገን ስለሚያደርገን በዚህም ነፍሳችን ከሚሞተው ገላችን ነፃ ማውጣት ስለሚያስችለን ዘላለማዊነትን መቀዳጀት ያስችለናል። ዘላለማዊነትን መቀዳጀት ደግሞ የመለኮትን ተፈጥሮ (ባህሪ) መውረስ መቻል ነው። ምክንያቱም ፍጹማንና ዘላለማዊ ነገሮችን በመለኮት ሥርዓት ውስጥ የሚኖሩና የመለኮት ባህሪ ያላቸው በመሆኑ በፍልስፍና ተመስጦ ነፍሳችን ፍጹማን ነገሮችን ዳግም እያስታወሰ መኖር ከቻለ ራሱን የመለኮት ሥርዓት ተጋሪና የባህሪው ወራሽ ይሆናል።

መታወቅ ያለበት ሰው ለዚህ ታላቅ ነገር የሚበቃው በፍቅር ነው - ፍጹማን ነገሮችን በማፍቀር ነው። ሰው ፍጹማን ነገሮችን ማፍቀር የሚችለው ደግሞ በፍልስፍና ነው፤ ይህ ማለት ሰው ፈጣሪውን መስሎ መኖር የሚችለው በፍልስፍና ነው ማለት ነው። ልክ ሁለት ሰዎች ተፋቅረው ልጅ ሲወልዱ ልጆቻቸው ወላጆቹን እንደሚመስል ሁሉ ፍጹም ነገሮችን በፍልስፍና ስናፈቅር ነፍሳችን ከአካላችን እየለየነው ወደ ቀድሞው ፍጹም ሁኖ ወደኖረበት ዳግም ስንመልሰው (ራሳችንን ዳግም በመንፈሳዊነት ስንወልደው) ዘላለማዊነታችንና መለኮታዊነታችንን እናረጋግጣለን ማለት ነው። የፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና ምስጢሩ ይህ ነው፤ ሰውን ዘላለማዊና መንፈሳዊ ማንነት ማላበስ ነው።

የፕሌቶን የፍቅር ፍልስፍና በመጽሐፍ ቅዱስ መነጽር ካየነው የሚያስገርም መመሳሰል እናገኛለን። የእግዚአብሔርን መንግሥት ለመውረስ (ለመጽደቅ ዘላለማዊ ሁኖ ለመኖር) ከእናትና አባት ብቻ መወለድ አይበቃም። በወንጌል ትምህርት (ለፕሌቶ በፍልስፍና) ከእግዚአብሔር መወለድ (ከመንፈስ መወለድ) ያስፈልጋል። በእግዚአብሔር ዘላለማዊ ለመሆን የግድ ፍቅር በማስፈለጉ ነው እግዚአብሔር እንደያ ልጁን የሰጠውና እርሱን የሚያፈቅር ዘላለማዊ ሁኖ መኖር እንደሚችል እግዚአብሔር ለሰው ልጅ ቃል የገባው። ይህ የሚያመለክተን ያለ ፍቅር ዘላለማዊነት የለም፤ የፍቅር የመጨረሻ ግቡም ሰውን ዘላለማዊ ማድረግ ነው። ከክርስቶስ ወንጌል ከመስበኩ ሦስት መቶ ሃምሳ አመታት በፊት አስቀድሞ ፕሌቶ እንደ መጽሐፍ ቅዱስ ሁሉ ፍቅርን የሰው ልጅ ዘላለማዊነትንና የመለኮት ባህሪን ተካፍሎ የመኖር ፍላጎት አድርጎ ገልጾታል።

ፕሌቶ በዚህ አይነት የፍቅር ፍልስፍናው በሌሎች ምሁራን የተንፀባረቁትን አስተሳሰቦች ያሉባቸውን ድከሞች ለማስተካከል ችሏል። ሦስት መሠረታዊ የሆኑ ስህተቶች በፕሌቶ ፍልስፍና መፍትሄ ያገኙ ይመስላል። የመጀመሪያው ፍቅርን የአማልኮት ባህሪ ተደርጎ ይታመን የነበረውን አስተካከሎታል። ለምሳሌ ፊድረስ ፍቅርን የአማልኮት ሁሉ በኩር የሆነ አማልኮት አድርጎ ገልጾታል። ፓሳንያስ ደግሞ ፍቅርን አፍሮዳይት ከምትባል የሴት አማልኮት ጋር አያይዞ ገልጾታል። አሪስቶቴሊስም ፍቅርን ዚዮስ የተባለው አማልኮት በመጀመሪያዎቹ የሰው ዘሮች ላይ የፈጸመው ድርጊት ውጤት ያደርገዋል። ሌሎችም ተናጋሪዎች ስለ ፍቅር አማልኮት ብዙ ነገር ብለዋል። የእነዚህ ሁሉ ምሁራን አመለካከት የግሪክን ባህላዊ

ሐይማኖታዊ አስተሳሰቦች መሠረት አድርጎ የተገለፀ ከመሆኑም በላይ ፍቅር አስቀድሞ ሰዋዊ ባህሪ ያለው ሣይሆን መለኮታዊ ባህሪ ብቻ እንደነበረው የሚያመለክት ነው።

ፕሌቶ በሶቅራጥስ አንደበት ተጠቅሞ እንደሚገልፀው ከሆነ ግን የፍቅር ምንነት የተለየ ነው። ሰዋዊም አይደለም፤ መለኮታዊም አይደለም - በሁለቱም መካከል የሚገኝ፤ ሁለቱንም የሚያገናኝ መንፈስ ነው። ፍቅር አካል የለውም - አይታይም፤ ነገር ግን መኖሩን እናውቃለን። እየኖረ የማይታይ ከሆነ በእኛ ላይ በሚፈጥረው ስሜት የሚገለጽ ከሆነ ፍቅር መንፈስ ነው ማለት ነው። ይህን የተለየ የፍቅር መንፈስ ፕሌቶ ዲያሞን (Diamon) ብሎ ይጠራዋል።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ሌላ ፕሌቶ ያስተካከለው ነገር ሌሎች ተናጋሪዎች መለኮታዊ ባህሪ የተሰጠውን ፍቅር ከባህላዊ ሐይማኖታዊ አስተሳሰብ አያይዘው ሲረዱት እርሱ ግን ፍቅር መንፈስ ነው፤ ነገር ግን ሊታወቅ የሚችለው በፍልስፍና (በህሊናዊ ግንዛቤ) መሆኑን ማሳየት ችሏል። ለምሳሌ ፍጹም ፍቅር አካላዊ ወይም ቁሳዊ ምንነት የለውም፤ መኖሪያውም ከዚህ ዓለም ውጭ ነው፤ ነገር ግን ህሊናችን ፍጹም ነገሮችን የማወቅ ችሎታውን ተጠቅሞ መረዳት የሚችለው ነገር ነው። ከዚህ መረዳት የሚቻለው ፕሌቶ ፍቅርን ከባህላዊና ሐይማኖታዊ አስተሳሰብ አውጥቶ በፍልስፍና አውቀት ልንረዳው የምንችል አደረገው።

7.3.2 በፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና እንቅስልሽ የሆነው የተመሳሳይ ሦታ ፍቅር

የፕሌቶ የፍቅር ፍልስፍና አስገራሚ የሚያደርገው በሌሎች ተናጋሪዎች በስፋት የተገለፀውና በጥንት ግሪካዊያን ዘንድ ታላቅ ከበሬታ ሲሰጥ የኖረውን የተመሳሳይ ሦታ ፍቅር ይፋ ያወጣበት ይገኛል። የተመሳሳይ ሦታ ፍቅር ሲባል አንድ ወንድ ከሌላ ወንድ ጋር ይፈጥሩት የነበረው ፍቅር ማለት ነው። በጥንት ግሪካዊያን ዘንድ ወጣት ወንዶች (አስራ ሁለት ዓመት ጀምሮ ጸም እስከሚያወጡበት ባለው ዕድሜያቸው) ከጐልማሳ - ከአዛውንት - ወንዶች ጋር የፍቅር ግንኙነት መፈጸም ባህላቸው ነበር። ግሪኮች ፔድራስትሪ (Pederasty) ይሉታል። ፔድራስትሪ ባህን ዘመን ከሚታወቀው የወንድ ለወንድ ወሲባዊ ግንኙነት (homosexuality) የተለየ ነው። በፔድራስትሪ ወሲባዊ ግንኙነት የማይቀር ቢሆንም ዋናው አላማው ግን በእድሜ የገፉ ወንዶች ወጣት ልጆችን ተንከባክበው ማሳደግ፤ ማስተማርና ሊታላቅ ስኬት ማብቃት ግዴታ የሚጥል ግንኙነት ነው። ወጣት ልጆች እያደጉ ሲመጡ በፍቅር አብረው ከኖሩት ሰው ተለይተው ሴቶችን በማግባት ትዳር መያዝና የራሳቸውን ህይወት መምራት ይችላሉ። የዚህ አይነት ፍቅር በግሪካዊያን ዘንድ ታላቅ ከበሬታ ይሰጠው እንደነበር

ጥሌቶ በፊድረስ፣ በፓሳንያስ፣ በአሪስቶፋኑስና በአልኪያቤድስ አንደበት ይፋ ያወጣዋል፤ እንመልከተው፡፡

ፊድረስ በወንዶች መካከል ሲፈጠር የሚችለው የፍቅር ግንኙነት ከፍተኛ ዋጋ ያለው መሆኑን ምሳሌ በመስጠት ያስረዳል፡፡ ምሳሌውም በወንድ ተፋቃሪዎች ብቻ ሠራዊትን ማደራጀት ነው፡፡ ፊድረስ እንደሚለውን እንደ የጦር ሠራዊት የፍቅር ግንኙነት ባላቸው ወንዶች ቢደራጅ ድል አድራጊ ይሆናል፡፡ በሚፋቀሩ ወታደሮች የተደራጀ ሠራዊት ቁጥራቸው ትንሽ ቢሆን እንኳ በፍቅር ጐን ለጐን ሁነው ስለሚዋጉ፣ እንደ ሌላውን ለማዳን ስለሚዋጉ፣ በአፍቃሪያቸው ፊት ፊት ሁኖ ላለመታየት ስለሚዋጉ፣ እንደ ሙቶ ሌላው እንዲቀር ስለማይፈልጉ - ከድል በኋላ አብረው ለመኖር ስለሚጓጉ - ማንኛውንም ተጋጣሚዎቻቸውን ያለምንም ርህራሄ ማጥቃት ይችላሉ፤ በዚህ ምክንያት ምንጊዜም ድል አድራጊዎች ይሆናሉ፡፡ የወጣለት ፊር ቢኖር እንኳ በፍቅረኛው ፊት ስለሚቀጋ በጀግንነት ለመዋጋት ይነሳሳል፤ እንደ ጀግኖችም ደፋር ይሆናል፡፡ እንደ ፊድረስ ከሆነ ተፋቅረው ወሲባዊ ግንኙነት የሚፈጽሙ ወታደሮች አማካይነት ጦር ሠራዊት ቢደራጅ በጦር ግንባር የሚያጋጥመውን ውጊያ ድል ማድረግ ብቻ አይደለም ዓለምን መግዛት ይችላል፡፡

ፓሳንያስም በወንዶች መካከል የሚፈጠር የፍቅር ግንኙነት ሴትና ወንድ ከሚኖራቸው ፍቅር ይልቅ ጠንካራና የላቀ መሆኑን ይናገራል፡፡ ለፓሳንያስ የሴትና የወንድ ፍቅር ምድራዊ - ተራ - ፍቅር ነው፤ የወንዶች ፍቅር ግን ሰማያዊ ነው፡፡ በሰማያዊ ፍቅር የተነሳሱ ሁሉ ፈታቸውን ከሴት ወደ ወንድ ይዞራሉ፡፡ ታናናሾቹ ወንዶች በፍቅር የሚወድቁለት ወንድ በጀግንነቱ የሚያደንቁትን፣ የላቀ አስተሳሰብ ምሁር ወይም ለፍቅር የሚጋብዝ የተለዩ መቀራረብ የሚፈጥር ባህሪ ካለው ሰው ጋር ነው፡፡

"These who are inspired by this (heavenly) love turn to the male, and delight in him who is more valiant and intelligent nature; any one may recognize the pure enthusiasts in the very character of their attachments."

(Plato, Symposium)

ሲምፓዚየም መጨረሻ አካባቢ ላይ ተመሳሳይ ነገር እናገኛለን፡፡ ከየት እንደመጣ ሳይታወቅ አልኪያቤድስ ወደ ግብዣው ቦታ ሲገባ ይታያል፡፡ ሠከሮ ነበር፡፡ "ሆድ ያባውን ብቅል ያወጣዋል" እንዲሉ ለራሱ ደብቆ የያዘውን ስሜት በህዝብ ፊት ያወጣዋል፤ በሰቅራጥስ ፍቅር መያዙን ይናገራል፡፡ እንዲህ ይላል፡፡

“ብቻውን በነበረበት ጊዜ አብሬው ነበርሁ። የፍቅር ወሬ ይጀምራልአያልሁ አጠባበቅ ነበር። የጠበቅሁት አልሆነም። ቀኑን መቱ ልማዱ አንደሆነው (ሰለፍልሰፍና) ሲያወራ ከዋለ በኋላ ጥሎኝ ሄደ።”

ከዚህ በኋላ አልኪያቤድስ ሶቅራጥስን አንዲህ ይለዋል።

“ለእኔ የሚያስፈልገኝ የአንተ ፍቅር ብቻ ነው። አንተ ግን ለእኔ ያለህን ስሜት ደብቀሃል።”

ከዚህም በኋላ አንድ ልብስ ተጋርተው አንዲያድሩ ቢያደርገውም ከሶቅራጥስ የሚፈልገውን አንዳላገኘ ተናገረ።

የተመሳሳይ ሶታን ፍቅር በሚያስገርም መልኩ የገለፀው አሪስቶፋኑስ ነው። አሪስቶፋኑስ አስቂኝ ተውኔቶችን በመድረስ የታወቀ ነው። ስለተመሳሳይ ሶታ ፍቅር የተናገረውም አስቂኝ ነበር። አሪስቶፋኑስ ትኩረት ያደረገው የተመሳሳይ ሶታ ፍቅር መገኘቱን ምንድን ነው? ከየት መጣ? ምስጢሩ ምንድን ነው? ለሚሉት ጉዳዮች መልስ መስጠት ነበር።

አሪስቶፋኑስ ሲናገር ቀደምት የሰው ዘሮች አፈጣጠራቸው እንዳሁኑ አልነበረም። ጾታቸው ሦስት አይነት ነበር። ወንድ፣ ሴትና፣ ወንድም ሴትም የሆኑ። የመጀመሪያዎቹ የሰው ዘሮች ፊታቸውና ጀርባቸው የተገጣጠመና ከብ ቅርጽ ነበራቸው። ፊታቸው በተቃራኒ አቅጣጫ ነበር፤ አራት አግሮች፣ አራት አጆች ነበሯቸው። እንዳሁኑ ሰው ቀጥ ብሎ መቆም መቻል ብቻ ሳይሆን ወደፊትም ወደ ኋላም መጓዝ፣ ካስፈለገውም አየተንከባለለ በፍጥነት መጓዝ ይችል ነበር።

ይኼን የመሠለ ተፈጥሮ የነበራቸው ቀደምት የሰው ዘሮች በአካላቸውም፣ በኃይላቸውም፣ በአስተሳሰባቸውም አስፈሪ ነበሩ። ኃይላቸውን ተማምነው በአማልዕክት ላይ የትዕቢት ቃል አስከመናገር ደርሰው ነበር። በሚያደርጉት ነገር በሰማያት ያለው የአማልዕክት ሸንጎ ሳይቀር ፍርሃት እንዲነግስ አደረገ። አማልዕክቱም የሰውን ማንጓጠጥ ሊታገሉት አልቻሉም። አማልዕክቱ ምን አይነት አርምጃ መውሰድ እንደሚችሉ መወያየት ጀመሩ። በሙብረቅ የሰውን ልጅ ከምድረ ገጽ ማጥፋት እንደ አማራጭ ሆኖ ቀረበ። ነገር ግን ሰው ከጠፋ ለአማልዕክቱ መስዋዕት የሚያቀርብና የሚያመልካቸው ሊጠፋ መሆኑ ሥጋት ላይ ጣላቸው። ሰው መጥፋቱም ትዕቢተኛ መሆኑም በአማልዕክቱ ተፈላጊ አልሆነም።

ሰውዝርያው ሳይጠፋ ነገር ግን ትዕቢቱን የሚያበርድለት ዘዴ መኖር መቻል አለበት። ከአማልዕክት አንዱ የሆነው ዚዩስ ለዚህ ችግር መላ አገኘሁ ሲል አስታወቀ። ሰው ለዚህ ትዕቢት ያበቃው ኃይሉን እንዲያጣማድረግ የተሻለ ዘዴ መሆኑን አስታወቀ። አንዴት? ሰውን ለሁለት መክፈል። አንድ ሰው

ለሁለት ሲከፈል ሁለት አግር፤ ሁለት አጅ፤ አንድ ፊት - - ያለው ይሆናል፡፡ ሰው በዚህ መልኩ ለሁለት ከተከፈለ ኃይሉ ግማሽ በግማሽ ይቀንሳል፤ የቀደመው ሙሉ ኃይሉን ያጣል፤ ቁጥሩ ግን ይጨምራል፡፡ መጨመሩ ደግሞ ጥቅም ይኖረዋል፤ ምክንያቱም ብዙ ሙስዋዕት የሚያቀርብ ሰው ይኖራል፡፡

በዚህ ሃሳብ የሰማይ ኃይላት የሆኑ አማልዕክት ይሰማማሉ፡፡ በአማልዕክቱ ለሁለት - ለሁለት አየተከፈለ አንዱ ሰው ሁለት ይሆን ጀመር፡፡ አንድ ሰው ለሁለት ሲከፈል የሁለቱም ፍላጎት ግማሽ አካላቸውን መልሰው ለማግኘት ፍለጋ መጠመድ ይሆናል፡፡ ወንድና ሴት ሁነው በአንድ አካል ይኖሩ የነበሩት ለሁለት ሲከፈሉ ፍላጎታቸው ወንዱ ሴቷን፤ ሴቷም ወንዱን ለመግኘት ይሆናል፡፡ በወንድና በሴት ወሲባዊ ግንኙነት የማይረኩና ሴሰኞች ይሆናሉ፡፡ ሴት ሁነው በአንድ አካል የኖሩት ደግሞ ለሁለት ሲከፈሉ ሁለት ሴቶች ይሆናሉ፡፡ ፍላጎታቸውም ግማሽ አካላቸውን ማግኘት ይሆናል፡፡ እነዚህ ከወንድ ጋር ወሲባዊ ግንኙነት ማድረግ ፍላጎት የላቸውም፤ የእነርሱ ፍላጎት ሴት ከሴት ጋር የሩካቤ ግንኙነት መፈጸም ነው፡፡ ወንድ ሁነው አንድ ላይ የኖሩ ደግሞ ለሁለት ሲከፈሉ ፍቅራቸው ለወንድ አንጅ ለሴት አይሆንም፡፡ እነዚህ ጠንካራ የሆኑና አውነተኛ ወንዶች ናቸው፡፡ ሁሉ ነገራቸው ወንድ ብቻ ነው፡፡ ሲታዩም ገጽታቸው ወንድነት ብቻ አንጅ ሴታሴትነት አይታይባቸውም፡፡ ደፋሮችና ጥርት ያሉ ወንዶች ናቸው፡፡ በወንዶች የሚወደዱና እነርሱም ከወንድ ጋር መተቃቀፍና ውሎ ማደር የሚወዱ ናቸው፡፡ እነዚህ አይነት ሰዎችናቸው ድል አድራጊዎች የሚሆኑትና የመንግስታቶቻችን ሹማምንት የሚሆኑት፡፡ እነዚህ ሰዎች ከልጅነት ዘመናቸው አልፈው መጎልመስ ሲጀምሩ ከሴት ጋር መዳራት፤ ሴትን ማግባትና ልጅ መውለድ ፍላጎት የላቸውም፡፡ የእነርሱ ፍላጎት ወጣት ወንዶች ጋር ግንኙነት መፍጠር ነው፡፡ ከሴት ጋር ጋብቻ ቢፈጸሙ እንኳ የባህል ተጽዕኖ ሁኖባቸው አንጅ ፍላጎታቸው ሁኖ አይደለም፡፡

"Men who are a section of that double nature which was once called androgynous are lovers of women; adulterers are generally of this breed, and adulterous women who lust after men. The woman who are a section of the woman do not care for men, but have female attachments; the female companions are of this sort. But they who are a section of male follow male, and while they are young, being the slices of the original man, they have affection for men and embrace them, and these are the best of boys and

youths, because they have the most manly nature - - they are valiant and manly, and they have manly countenance, and they embrace that which like them. And these when they grow up become our statesmen - - When they reach manhood they are lovers of youth, and are not naturally inclined to marry or beget children, if at all they do so only in obedience to custom; but they are satisfied if they may be allowed to live with one another unwedded." (Plato, Symposium)

ከአሪስቶፋኑስ አፈታሪካዊ ከሆነው የሰው አፈጣጠር ታሪክ እንፃር ፍቅር ሲታይ ጥንታዊ የሆነውን የሰው ማንነት - አማልዕከት የከፈሉትን ግማሽ አካል-ዳግም ለማግኘት የሚያነሳሳ ፍላጎት ነው። በሌላ አነጋገር ፍቅር ማለት ተከፍሎ የቀረውን የጥንቱን የራሱን ግማሽ አካልን የማግኘት ፍላጎት በዚህም ሙሉ ሰው ሁኖ የመኖር ፍላጎት ነው። ሰውን ደስተኛ የሚያደርገውም ግማሽ አካሉን ፈልጎ ሲያገኝ ነው፤ ይህ ማለት ሰው ሙሉ ደስተኛ የሚሆነው በፍቅር ሲኖር ብቻ ነው።

ጥሌቶች ለእነዚህ መሰል የተለያዩ የተመሳሳይ ፆታ ፍቅር የሰጠው ምላሽ ምንድን ነው? ጥሌቶች እንደሚለው እንደ ፍልስፍና ሁሉ ፍቅር ዓላማው የሰውን ልጅ ህልውና ከፍ ማድረግ ነው - ዘላለማዊ ከሆኑ ነገሮች ጋር ማገናኘት ነው። ለጥሌቶች ፍቅር አንድ ሰው ከሌላ ሰው ጋር የሚጋሩት ወሲባዊ ግንኙነት ላይ ተገድቦ መቅረት የለበትም። ሰዎች ሁሉ ሊጋሩት ወደሚችሉት ህሊናዊ ወደሆነው አውቀት መሸጋገር መቻል አለበት። ወሲባዊ ፍቅር በጣም ተራ ፍቅር - የወረደ ፍቅር ነው። ወሲባዊ ፍቅር በተራነቱ (በአካላዊ ግንኙነት) ተወስኖ ከቀረ ለአውቀት፣ ለሰው ልጅ ዕድገት እንቅፋት ይሆናል። በተራነቱ ተወስኖ ካልቀረ - ማለትም አንድን ሰው ከማፍቀር ውበትን ሁሉ ወደማፍቀር፣ ውብ ህሊናንና መልካም ተግባር ወደ ማፍቀር፣ ከዛም ፍጹማን የሆኑ ነገሮችን ወደ ማፍቀር እየተሸጋገረ እስከሄደ ድረስ ግን መልካም ነው። ፍቅር አካላዊ ከመሆን አልፎ መንፈሳዊ - ህሊናዊ - መሆን መቻል አለበት። የዚህ አይነት ባህሪ ካለው ፍቅር ልክ እንደ ፍልስፍና ይሆናል።

ጥሌቶች በተለዩ ሁኔታ ለተመሳሳይ ፆታ ፍቅር ላይ ያለውን አመለካከት የገለጸው በህግ መጽሐፍ (Laws) ላይ ነው። ምንም እንኳን በግሪካዊያን ዘንድ የወንድነት መገለጫ፣ የጀግንነት መገለጫ - ተደርጎ ከበሬታንና እድፈትን በያገኘም ለጥሌቶች ግን የወንድ ለወንድ ወሲባዊ ግንኙነት ትልቅ ጥፋት ነው። በህግ መጽሐፍ ላይ ጥሌቶች ሲናገር ፆታችን ለመውለድ እንዳንጠቀም የሚከለከል ህግ፣ ከሌሎችም ጋር ለመውለድ እንዳንገናኝ

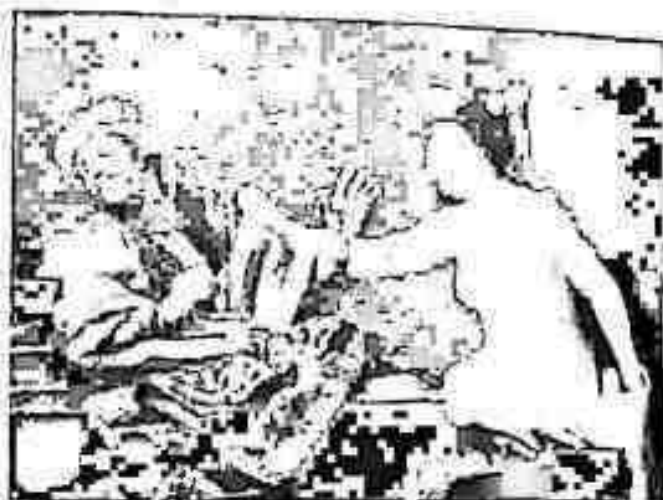

የሚያደርግ ህግ ካለ በሰው ዘር ላይ የሞት ፍርድ እንደመፍረድ ይቆጠራል፤ ሀይወት ማስገኘት የሚችለውን ዘርም ማብቀል የማይችል ጭንጫ (ዓለታማ) መሬት ላይ እንደመዝራት ይቆጠራል በማለት ተቃውሞታል። ለፕሌቶ የተመሳሳይ ጾታ ፍቅር ተፈጥሯል፤ አይደለም፤ መራባትንም ስለሚገድብ በሰው ልጅ ሀልውና ላይ አደጋ ሊያመጣ እንደሚችል ሥጋቱን 'ልጁል።' ሪፐብሊክ ከተሠኘው መጽሐፉ ላይ ግን አብረው የሚውሉ ወንጾችን ሁሉ ወሲባዊ ግንኙነት ይፈጽማሉ ብሎ መፈረጅና ማግለል ተገቢ አለመሆኑን አሳውቋል።

7.4 የፈላስፋዎች አስደናቂ የፍቅር ታሪኮች

7.4.1 ፈላስፋን ፍቅር ይይዘዋል??

የፈላስፋዎችን የፍቅር ታሪኮች ስንመለከት ትኩረት የምናደርገው የተቃራኒ ጾታ ፍቅራቸውን - ኢሮቲክ ወይም ሮማንቲክ የሚባለውን የፍቅር አይነት- ማለታችን ነው። ወደ ታሪኮቹ ከመግባታችን በፊት ምናልባት ሊነሳ የሚገባው ጉዳይ "ፈላስፋን ፍቅር ይይዘዋል??" የሚለው ነው። ተገቢ ጥያቄ ነው። ምክንያቱም ከዚህ በፊት ካየናቸው ፈላስፋዎች በተጨማሪ እንደ ኢፒኩራስ፣ አኩዩናስ፣ ዴካርት፣ ካንት አይነት ፈላስፋዎች ከሴት ፍቅር ርቀው መኖራቸውን ስናይ ፈላስፋዎች ለፍቅር ግድየለሾች ሁነው ሊታዩን መቻላቸው ነው። በተለይም ደግሞ ፈላስፋ ሲባል በጥበብ ፍቅር የተነደፈ ሰው ማለት ስለሆነ ወሲባዊ ፍቅርም ሆነ ሌላ አይነት ፍቅር የማይሰማው፣ የማይገባው - - - አድርገን ልንወስደው እንችላለን። ከዚህ አንፃር በአብዛኛው ህዝብ ዘንድ ፈላስፋ ሲባል ሌትም ቀንም መጽሐፍትን ሲያገላብጥ የሚውል፣ የነገሮችን ምስጢር ለመረዳት በሃሳብ ሲናወዝ የሚውል ሰው ተብሎ ስለሚፈረጅ የሴት ልጅ ውብ ገላ የማይማርከው፣ ሴት ማገልገሏ እንጅ ፍቅሯ የማይገባው ተደርጎ ይወሰዳል።

ተይን 'ባከሽ - ፈላስፋ ነኝ

እርግጥ ነው ጥቂት የማይባሉ ፈላስፋዎች ፍቅርን ስሙን እንጅ በተግባር እያውቁትም፤ ሁሉም ግን አይደሉም። በፍቅር የከነፉ ብዙ ፈላስፋዎች አሉ። ከሁሉም በላይ አስደናቂ የፍቅር ታሪኮች ያሏቸው ፈላስፋዎች አሉ።

ሲኒክ ፈላስፋዎቹ ከፊተስና ሂፓርኪያ የሚያስደንቅ ፍቅር ነበራቸው። መንገድ ዳር በድህነት ወድቀው በልመና ቢኖሩም የፍቅር ባለፀገው ነበሩ። ሰው አየኝ አላየኝ ብለው ሳይጨነቁ በተመቻቸው ቦታ ሁሉ ፍቅርን ያለገደብ ተለዋውጠዋል። መንገድ ላይ ልጆቻቸውን ወልደው መንገድ ላይ አሳድገዋል። እንደምጊዜ ቢሆን መጥፎ ቃል ሳይለዋወጡ በፍቅር እየተያዩ ህይወታቸው አስከፊያልፍ ፍቅርን ጠግበው ኑረዋል።

ዣን - ፖል ሣርተርና ሲሞን ዱ ቡቪዬ ስመጥር የህልውናዊነት ፍልስፍና አራማጅ ፈላስፋዎች ናቸው። ከፍልስፍና አመለካከታቸው በመነጨ እምነታቸው ፍቅራቸውን በሀጋዊ ጋብቻ ባያስሩትም አስደሳች የፍቅርን ጊዜን ያሳለፉ ፈላስፋዎች መሆናቸው ይታወቃል። ሁለቱም የሚኖሩት ለብቻቸው ነው፤ በፈለጉ ጊዜ ግን አብረው ይሆናሉ፤ ፍቅራቸውንና ፍልስፍናቸውንም ይጋራሉ። ፍቅራቸው ነፃነታቸውን አልነሳቸውም፤ ከትዳር ነፃ የሆነ ፍቅር ይመሩ ነበርና።

የካርል ማርክስና የጃን ሾን ቪስትፋለን ፍቅር ሌላው በፈላስፋዎች ከታዩት አስገራሚ የፍቅር ታሪኮች አንዱ ነው። ማርክስና ጃን የልጅነት ፍቅረኞቻቸው ናቸው። ማርክስ ጃንን በአካላዊ ውበቷም ሆነ በአስተሳሰቧ በጣም ያደንቃል፤ ከልቡም ይወዳታል። ማርክስ ለጃንም ብርቅ ነው፤

የቤተሰቦቿን ተጽዕኖ ተቋቁማ ነበር ማርክስን ያገባቸው። ሰባት ልጆችንም አፍርተዋል፤ ምንም እንኳ ሁሉም ባያድጉም - ያደጉትም ባጭር ቢቀጩም።

ማርክስና ጃን በወጣትነታቸው

የሚበሉት እስከያጡ ድረስ በድህነት ኑረዋል፤ ፍቅራቸው ግን በችግር አልተፈታም ነበር። በአንድ ወቅት ግን ያልታሰበና አስደንጋጭ ነገር በትዳራቸው ላይ ተከሰተ። ማርክስ ከልጆቹው ሞግዚትና የቤት ሠራተኛ ከሆነች ጋር እንደማገጠ ታወቀ። ለሚወዳት ጃን ታማኝ አልነበረም። ጃን ማርክስ የፈጸመውን አሳፋሪ ነገር አወቀች፤ ነገር ግን ፊቷን አላዘረችበትም፤ በታማኝነት ቀጠለች። ምክንያቱም ማርክስ ያራምድ የነበረው የዓለም ህዝቦች ሁሉ እኩል ሊያደርግ የሚችለው፤ ጭቆናን የሚያጠፋውን የሶሻሊዝም ፍልስፍናውን ከልቧ ትደግፈው ነበር፤ የጀመራቸውን መጽሐፍቶቹን እንዲጨርሳቸው ከጐኑ ሁና ልታግዘው እንደሚገባት በማመኗ ነበር።

የሚገርመው ነገር ማርክስ ከሠራተኛው ወንድ ልጅ ወልደ ነበር፤ አባትነቱን ግን ጃኒ እንዳታውቅ ዳደኛው ፍሬድሪክ ኤንግልስ እንዲሆን አደረገ። ምስጢሩ ይፋ የሆነው ኤንግልስ ከመሞቱ በፊት የልጁ አባት ማርክስ እንደ ታላቁ ማርክስ በግል ህይወቱ ይህን የመሰለ ዝቅጠት ነበረበት። የሸነፈው የዓለም ጭቀን ህዝቦች መሲህ ነው ብላ ሀገራችን ማርክሲዝምን መመሪያዋ ዕጣ ፈንታው ቀይ ሽብር አይሆንም ትላላችሁ?

ከዚህ በማስቀጠል ከፈላስፋዎች ሁሉ አስደናቂ የፍቅር ታሪክ ያለውን ፈላስፋ እንመለከታለን።

7.4.2 በማፍቀሩ ብልቱ የተቆረጠበት ፈላስፋ

ይህ ፈላስፋ 12ኛው ምዕተ ዓመት ያሳየን የሥነ - አመክንዮ ሊቅ ነው። ፒተር አቤላርድ ይባላል። ምዕራፍ 2 በነበረን ቆይታ ፒተር አቤላርድ ቤተክርስቲያን ተጽዕኖ ካሳደረችባቸው ፈላስፋዎች አንዱ መሆኑን አይተናል። ከሁሉ በላይ አቤላርድን ታዋቂ ያደረገው የፍቅር ታሪኩ ነው። የአቤላርድ የፍቅር ታሪክ በዓለም ከታዩት አስደናቂ የፍቅር ታሪኮች አንዱ ነው። በተወሰነ ደረጃ የአቤላርድ የፍቅር ታሪክ በሀገራችን “ፍቅር አስከ መቃብር” በሚል የሚታወቀው የልብ ወለድ ታሪክ ጋር ተመሳሳይነት አለው።

አቤላርድ ገና በወጣትነቱ ጀምሮ ነበር በፍልስፍናም ሆነ በሥነ - መለኮት ዝነኛ የሆነው። በወጣትነቱ ያገኘው ዝና አንጋፋ ሊቃውንት ላይ የቅናት ስሜትን ፈጠረ። ጠላቶቹ ከአንድም ሁለት እየሆኑ - - - እየበዙ መጡ፤ ሰላሙንም አሳጡት። በዚህ ምክንያት በፍልስፍና ርዕሰ ጉዳዮች የሚያደርገውን ክርክር ለመተው ተገደደ። ከፍልስፍና ይልቅ ከሥነ - መለኮት ጋር ተጣበቀ።

የሥነ - መለኮት እውቀቱን ለማስፋትም በዘመኑ ታላቅ ከበሬታ ይሰጠው ከነበረውና የቅድስና ማዕረግ የተሰጠው አንሴለም (Anselm) ከተባለው የሥነ - መለኮት ሊቅ ዘንድ ትምህርቱን መከታተል ጀመረ። ይሁን እንጂ የሸማግሌው የአንሴለም ትምህርት ብዙም አልማረከውም፤ ትምህርቱ ብስለት የሚጐድለውና ግልብ ሃሳቦች የታጨቀበት ሁኖ አገኘው። ከዚህ በኋላ አቤላርድ መጽሐፍ ቅዱስን ከማጥናት አልፎ በራሱ የማስተማር ስልት ማስተማር ጀመረ። የመጀመሪያው ስብከቱም ስለ ነብዩ ሀዘቅኤል ነበር። ስብከቱም አድናቆትን አገኘ። ከዚህ በኋላ የአርሱን የሥነ - መለኮት ትምህርት ለመከታተል ሀዘቡ ይጐርፍ ጀመር።

አንሴላም የአቤላርድን ዝና አንደሰማ በንዴት ይጠፍ ጀመር፤ በአስቸኳይ ወደ ፓሪስ አንዲመለስ ትዕዛዝ አስተላለፈበት። በፍልስፍና ያጋጠመው ቸግር በስነ - መለኮትም ተደገመበት። ቤተክርስቲያንን በሚመሩት ዘንድ የተጠላና የተወገዘ ቢሆንም በሀዘቡ ዘንድ ግን ተወዳጅነቱንና ከብሩን አላጣም ነበር።

በእነዚህ ጊዜያቶች ሁሉ አቤላርድ በቆነጃጅት ላለመፈተን እየተጠነቀቀ ይኖር ነበር። የእርሱ ዓላማ የነበረው በአውቀት መላቅ፣ ትምህርት የሚያስገኘውን ከብር መጥፋትና ነበር። ተሳካሊት፤ ከሊቃውንትም በላይ ሊቀ - ሊቃውንት መሆን ቻለ። ዓላማውን በሚያሳካበት ሂደት የቆነጃጅት ፍቅር አንቅፋት አልፈጠረበትም። ለእርሱም ቢሆን ቤተሰብ ስለመመስረት፣ ልጅ ወልዶ ስለ መሳም - - - ጉዳዩም አልነበር። ትዳር ቢፈልግ ኑሮ ብዙ የሚያማምሩ ወይዘሃዘርት ነበሩ፤ የእርሱ አይን ያርፍ የነበረው ግን ከቆነጃጅቱ ይልቅ መጽሐፍቶቹ ላይ ስለነበር ከአንዷም ጋር ቢሆን የፍቅር ግንኙነት አልጀመረም። ከሴቶች ጋር የፍቅር ነገር አስቦ አነርሱን መቅረብና ከአነርሱ ጋር መጫወት - - - ቢያስብ እንኳ በሥነ - መለኮትና በፍልስፍና ትምህርቶች የገነባው የስብዕና ፕንካሬ ሰብሮ ባለመሄዱ በፍቅር ሣይሸነፍ አርባ ዓመት ሞላው።

ይኼን የመሰለው የአቤላርድ ለፍቅር አልበገር ባይነት የዘለቀው ግን አንድን ወጣት ሴት እስካየበት ቀን ድረስ ነበር። ከዚህ በኋላ የትናንቱ የአቤላርድ ፕንካሬ ለዛሬ ለሚኖረው ፕንካሬ ዋስትና አንደማይሆነው ልቦናው ይነግረው ጀመር። ያቺን ወጣት ካያት በኋላ፣ ቀርቦም አብሯት ከተጫወተ በኋላ ልቦናው "አቤላርድ ሆይ፡ የአንተ ነገር አበቃልህ፣ በታላላቆቹ ፊት የምታንበሉብለው ፍልስፍናህ፣ ታላላቅ ሊቃውንትን በክርክር መድረኮች የምትዘርርበት የሥነ - አመከንዮ ፕብብህ፣ የእግዚአብሔር ቃል አውቀትህ፣ ፈተናን ሁሉ መውጣት የሚያስችልህ የስብዕና ፕንካሬህ ከዚህ በኋላ ከአንተ ጋር አይኖሩም፤ በዚች የምታምር ወጣት ተነጥቋልና" ይለው ጀመር።

ጠንካራው አቤላርድ ሁለመናዋ መደመምን በፈጠረበት ወጣት ፍቅር ተለከፈ። አይኖቹ ከእርሷ ውጭ ሌላ ነገር ማየት ጠሉ፤ ጆሮዎቹ ለሰላሳ ድምጹን መስማት ናፈቁ፤ አይምሮው ሌትም ቀንም የሚያስበው እርሷን ሆነ። ልቦናው ደግሞ ደጋግሞ "ደህና ሁን ፍልስፍና፣ ከዚህ በኋላ አልተገናኘም" ይለው ጀመር። አቤላርድ ተሰምቶት በማያውቅ በፍቅር ኃይል ተመቶ ወደቀ፤ በወጣት ልጅ ፍቅር ማንነቱን ረስቶ ሌላ ሰው - አዲስ አቤላርድ ሆነ።

ለመሆኑ አቤላርድን የሚያህል ታላቅ ፍላስፋና የእግዚአብሔር ቃል መምህር በፍቅር ያሸነፈችው ወጣት ማን ናት? ወጣቷ ሄሎሲ (Heloise) ትባላለች። በፈረንሣይ ኖትራዳም በሚባል ቤተክርስቲያን አስተዳዳሪ የሆነ

ፋልበርት የሚባል ሰው የአህት ልጅ ናት። የልጅቷ ወላጆች እነማን እንደሆኑ በትክክል አይታወቅም። አንዳንድ ፀሐፊዎች ፋልበርት ራሱ የልጅቷ አባት ሊሆን እንደሚችል ይገምታሉ። ፋልበርት አባቷም ይሁን አገጥሞ ከሆነ፤ ጀምሮ በልዩ እንክብካቤ፣ ፍቅርና ትምህርት አሳድጓታል። ሄሎሲ ከአቤላርድ ጋር ስትተዋወቅ ሀያ አመት እንኳ አልሞላትም ነበር። ነገር ግን ለማመን በሚከብድ ሁኔታ የላቲን፣ የግሪክና የዕብራይስጥ ቋንቋዎችን አቀላጥፋ መናገር ትችል ነበር። ከቋንቋ ችሎታዋ በተጨማሪ የግሪክን ፍልስፍና እንዲሁም መጽሐፍ ቅዱስን ትርጉም እየሰጠች ማስረዳት ትችል ነበር። አቤላርድ ሄሎሲን እንደተዋወቃት ነበር የተለዩ ነገር የተሰማው። የአይኗ ድምቀት፣ የፊት ገጽታዋ ሀብር፣ ሽንቃጣነቷ ከማንም ሴት ላይ አይቶት አያውቅም። በዚህ ሁሉ ላይ ገርነቷ፣ አርጋታዋ፣ ትህትናዋ ልቡን ሰበረው፣ ከሁሉ በላይ ደግሞ ያላት አውቀት ሊያምነው ከሚችለው በላይ ሆነበት። እንደዚች አይነት ሴት ማን ያገኛል? ካገኘሰ ማን ይለቃል? አቤላርድም አለቅም አለ። ፍልስፍናውም፣ መጽሐፍ ቅዱሱም፣ ከብሩም - - - ይቅሩብኝ ውጧና ጥበበኛዋ ሄሎሲ ግን አትቅርብኝ ይል ጀመር። በታላላቅ ምሁራን የጥላቻ ዘመቻ፣ በአምባገነን የቤተክርስቲያን መሪዎች ተጽዕኖ ያልተሸነፈው አቤላርድ ለሄሎሲ ተሸነፈ።

ፋልበርት በሄሎሲ ሁልጊዜ ደስተኛ ነው። ከፓሪስ አልፎ በሌሎች ቦታዎች ስለ እርሷ የሚነገረውን በሰማ ጊዜ ሁሉ በደስታ ይዋጣል። ችሎታዋን በትምህርት የበለጠ ሊያሳድግለት ይፈልጋል። ታዋቂ ምሁራንን ቀጥሮ በትምህርቷ እንድትገፋበት ይፈልጋል። ነገር ግን ታላላቅ መምህራንን ለመቅጠር ጥሩ ደሞዝ መከፈል አለበት፤ ለፋልበርት ደግሞ የገንዘብ ነገር ሞቱ ነው፤ ቆጥቋጣ ነው።

አቤላርድ ፋልበርትን ያውቀዋል፤ የሚገለገሉትም በአንድ ቤተክርስቲያን ነው። ሄሎሲን ከተዋወቃት በኋላ ፋልበርትን የበለጠ ይቀርበው ጀመር። ፋልበርትን በየአጋጣሚው ቢያገኘውም ሄሎሲ ግን የመስቀል ወፍ ሆነችበት። ቀረባት ከተባለ ወይ በርቀት በአይኑ አይቶ ይሸኛታል ወይም ለአጭር ጊዜ ሰላምታ ተለዋውጦ ይለያታል፤ በሚፈልገው ልክ ቀረቤታ መፍጠር የሚያስችለው ሁኔታ አላገኘም። የሄሎሲ ነገር ረፍት ነሳው፤ እርሷን የሚያቀርብበት ዘዴ ሲያፈላልግ አንድ ሃሳብ መጣለት፤ ፋልበርት ግቢ ውስጥ መኖር። እንዴት ይቻላል? የሚመቸኝና ልኖርበት የምችል ቤት አጣሁ፤ ከአንተ ቤት እንድኖር ፍቀድልኝ፤ የምትጠይቀኝን ውለታ ሁሉ እከፍላለሁ በማለት ፋልበርትን ጠየቀው። ፋልበርትም አጋጣሚውን መጠቀም ፈለገ፤ አቤላርድን የሚያህል ምሁር የት ይገኛል! ፋልበርት ሄሎሲን ማስተማር የሚችል ተገቢ ሰው እንዳገኘ ተሰማው። ለአቤላርድም

ሄሎሲን ያለደሞዝ (በነፃ) የሚያስተምርለት ከሆነ መኖሪያ ቤት ሊሰጠውና ታማኝ ወዳጅም ሊሆነው ቃል ገባለት።

አቤላርድ በውስጡ ፈንቅሎት ሊወጣ የደረሰውን ደስታ እንደምንም ተቆጣጠረው። የማይታመን ነገር፤ ከሄሎሲ ጋር እንድ ግቢ ውስጥ ሊኖር ነው፤ በእየዕለቱ እርሷን ማየትና ማነጋገር የሚችልበት ዕድል ሊፈጠር ነው።

ማስተማሩን በመደበኛ ሁኔታ ከመጀመሩ በፊት አቤላርድ ወደ ፋልበርት ቤት ወጣ ገባ እያለ ከፋልበርትም ከሄሎሲም ጋር መጫወት፤ መወያየት ቻለ። በእንድ ወቅት ሦስቱም ተገናኝተው ነበር። ሄሎሲና አቤላርድ ደለዋወጡት የነበረው ሃሳብ ፋልበርት ሊረዳው ከሚችለው በላይ ሆነበት። በዚህ ጊዜ ፋልበርት በሄሎሲ እጅግ ኮራባት፤ ከዚህ መሰል ታላቅ ምሁር ጋር አኩል መወያየቷ አስደነቀው። በኩራት ተሞልቶ ሄሎሲን እያደነቀ የበለጠ ብዙ ነገር እንዲያስተምራት ከእርሷ ጋር ለመገናኘት የሰጠውን ነፃነትም በተገቢው መንገድ እንዲጠቀምበት አቤላርድን አደራ አለው። አቤላርድም እንደሌሎች ሴቶች ጊዜዋን በተራ ነገሮች ለማጥፋት አስካልፈለገች ድረስ ያለውን እውቀት ያለ ስስት ሊያካፍላት ቃል ገባለት።

ለነገሩ የአቤላርድ ቃል ኪዳን የይስሙላ ነበር፤ የአርሱ ዓላማ ሄሎሲን በፍቅሩ ማጥመድ እንጅ ማስተማር አልነበረም። ለነገሩ ፍቅሩ የአርሱ ብቻ ሁኖ አልቀረም። በተቀራረቡ ቁጥር ሄሎሲ በመምህራ አቤላርድ መማረክ ጀመረች። አቤላርድ መልክ መልካም ነው፤ ሲያስተምራትም ሃሳቡን የሚገልጽበት መንገድ፤ በውይይታቸው ሁሉ የማሳመን ችሎታው እንድትወደው አደረጋት። በዚህ መልኩ ሁለቱም በፍቅር የሚፈላለጉ ሆኑ፤ በዚህ ጊዜ አቤላርድ አርባ አመት አካባቢ ሲሆን ሄሎሲ ግን ሀያ አመት እንኳ አልሞላትም ነበር።

የመቀራረባቸው መጠን እየተጠናከረ ሲመጣ ስለ እርሷ የሚሰማውን በልቡ ያለውን ሁሉ እንድታውቀለት በሚያደርግ መልኩ ዳር ዳር እያለ የፍቅር ስሜቱን ይገልጽላት ጀመር። ቀስ በቀስም ፍቅሩን እንድትረዳለት ማድረግ ቻለ። በእርሷም በኩል ለአቤላርድ ያላት ስሜት የተለዩ እየሆነ መጣ፤ በአጭር ጊዜ ውስጥም በፍቅሩ ተያዘች። ከአርሱ ተለይታ መኖር የማትችለበት ደረጃ እንደደረሰች ይሰማት ጀመር። ፍቅራቸው አሁን መሳ - ለመሳ ሆነ፤ አልጠጋገብ አሉ - እንዱ ለሌላ ስስት ሆኑ።

ችግሩ ፍቅራቸውን በነፃነት መለዋወጥ አለመቻላቸው ነው። ጠባቂዎቿ እይናቸው እርሷ ላይ ነው፤ ግቢ ውስጥ የሚባ የሚወጣ ሁሉ እንድ ላይ ሁነው ባያቸው ጊዜ ሁለ ሰቀቀን ሆነባቸው። ለፍቅራቸው ነፃነት አጡ። የትምህርትማ ነገር ተረሳ። ለትምህርት በሚል ሰበብ ከሰውም ርቀው አብረው መቆመጥ ሲጀምሩ የሚያወሩትና የሚሰሩት ሌላ ነው - ተደብቀው

ማዕድ ቤትም ይሁን ዕቃ ቤት ሲገናኙ የፍቅር ጥማታቸውን ተቻክተው ያደርጉና ተመልሰው ደህና ሰው መስለው ይታያሉ።

አንዲህ አየሆኑ መገናኘት እስከ መቼ? ነፃነት የሚያገኙበትን ዘዴ ሲያፈለግ አንድ ሃሳብ መጣላቸው፤ ብቻቸውን መኖር ወሰኑ። ለምርምራችን ይህ ቦታ አልተመቸንም፤ ገጠር የሚኘውን ግቢህን ሰጠን ብለው ፋልበርትን ጠየቁት። የዋሁ ፍልበርት አመናቸው። ጭል ካለው የፋልበርት ግቢም መኖር ጀመሩ። ለሰድስት ወራት ያህል ያለ ሃሳብ ፍቅራቸውን በነፃነት ተለዋወጡ። በዚህ ጊዜ ሁለቱም ዓለምን ረስተው በፍቅራቸው ባህር ብቻቸውን አየዋኙ የመኖርን ጣዕም መቋደስ ቻሉ። አነርሱ ዓለምን ቢረሱም ዓለም አልረሳቸውምና የአቤላርድ መሠወር መነጋገሪያ ሆነ። ላስተምራት ብሎ ከፋልበርት ልጅ ጋር ከተገናኘ በኋላ ከሰው ዓይን አንደተሰወረ መነገር ሲጀምር “እቺ ነገር - - - ነገር አላት” የሚል በሀዘብ ዘንድ ጥርጣሬ ነገሰ። “ጉድና ጅራት ወደ ኋላ ነው” እንዲሉ አየቆዩ የሀዘብ ጥርጣሬ - - - ከጥርጣሬ አልፎ አርግጠኛ መሆኑ በይፋ ይነገር ጀመር። ከዚህ ጊዜ በኋላ አቤላርድ አየተናቀና አየተወገዘ መጣ። ለዘመናት የገነባው ከብርና ዝና መናድ ጀመረ። የአቤላርድ ጉዳይ ለመላ ፓሪሳዊያን መሳለቂያና የወሬ ማሟሻ ሆነ።

የሚገርመው ነገር መላ ፓሪስ የአባካው ወሬ ፋልበርት አፍንጫ ሥር አየተጋገረ ሽቶት አለማወቁ ነበር። የተጋገረው ወሬ ማረር ሲጀምር ይሰነፍጠው ጀመር። ከዚህ በኋላ ፋልበርት የሚይዘው የሚጨብጠው ጠፋው። የወሬውን እውነታ አንድ ሰውኳ የሚመሰክር ቢገኝ ሁለቱም ይቅር እንደማይላቸው ይምል ይገዛት ጀመር። ለነገሩ አንድ ሰው አይደለም በዕየለቱ ተመሳሳይ ወሬ የሚያቀብለው ሰው በዛ። ስለ ሁለቱ የምስጢር የፍቅር ግንኙነት ጆሮው በወሬ ጠነዛ።

ፋልበርት ልቡ በሃዘን ተሰበረ፤ በንዴትም ይጠፍ ጀመር። የተገረውን አላምን ብሎ በራሱ መንገድ ካጣራ በኋላ እውነት መሆኑን አወቀ። በንዴት የኃይል አርምጃ በአቤላርድ ላይ ይወስዳል ተብሎ ሲፈራ ያልተጠበቀ ታጋሽነትን አሳዩ። ነገር ግን ሁለቱ ዳግም እንዳይገናኙ የሚያደርግ አርምጃ ወሰደ። የፋልበርት አርምጃ ለዘብ ያለ ነው ቢባልም ለሁለቱ ፍቅረኞች ግን መለያየት ሞት መስሎ ታያቸው። ከመለያየታቸው ጋር ተዳምሮ ጭንቀታቸውን የሚያባብሰው ነገር ደግሞ ተከሰቷል፤ ሄሎሲ ፀንሳለች። አቤላርድ ሄሎሲ ፀንሳ ከአርሱ ተለየታ መናገሩን እምኖ ሊቀበለው የሚችል አልሆነም፤ በሃሳብ እንዲናውዝ የሚያደርግ ትካዜ ወደቀ፤ መንፈሱ ያለቅጥ ተረበሸ።

አርሷን የሚያገኝበትን ስልት ያፈላልግ ጀመር። አሰቦ - አሰቦ የሄሎሲን ደንገጡር ለመጠቀም ወሰነ። በደንገጡሯ በኩል መልዕክት ለሄሎሲ

ማድረስ አለበት። ደንገጡሯንም ተገናኝቶ ለሄሎሲ መልዕክት የምታደርስለት ከሆነ የገንዘብ ጉርሻ ሊሰጣት ቃል ገባላት። ደንገጡሯ አንድ ሄሎሲ ሁሉ ወጣት ናት፤ ወንድን የማያማልል ውበትም የታደለች ናት። ወጣቷ ብልህም ተገብላችም ናት። በልቧ ማዕዘን ውስጥ ቀበራ የያዘችው ምስጢር ነበራት፤ አቤላርድን ታፈቅረው ነበር። እናም ይህን አጋጣሚ ለመጠቀም ወሰነች። የገንዘቡን ጉርሻ እንደማትፈልገው ነገር ግን ፍቅር እንዲሰጣት ጠየቀችው፤ ፈቃደኛ ከሆነ መልዕክቱን ልታደርስለት ቃል ገባችለት።

ከሄሎሲ ውጭ ቤት የማይታየው አቤላርድ ከንዴቱ የተነሳ ቃል ሳይመልስላት ጥሏት ሄደች። ደንገጡሯም በሸቀች፤ አቤላርድን ልትቀበለው አቀደች። ለሄሎሲ መልዕክት እንድታደርስለት እንደጠየቃት ለፋልበርት ነገረችው። ፋልበርት ደንገጡሯን አመስግኖ አቤላርድ ከሄሎሲ ጋር ዳግም እንዳይገናኙ ጥበቅ ትዕዛዝ ለጠባቂዎች አስተላለፈ።

ለአቤላርድ ነገሮች እየከፉበት ቢመጡም የመለየት ሥቃይ ረፍት ነስቶታልና ሄሎሲን የማያገኝበትን መንገድ ሲያፈላልግ የመዝቃ መምህራንን ለመጠቀም ወሰነች። ደብዳቤም በአርሱ በኩል ላከላት። በሌሊት በአትክልት ቦታው በኩል ያለውን አጥር በመሰላል በመዝለል ሊያገኝት እንደሚፈልግ አሳውቃት። በቀጠሯቸውም ተገናኙ። በዚያች አጭር ጊዜ ብዙ የፍቅር ቃል ተለዋወጡ፤ ስለወደፊቱ ህይወታቸውም ተመካከሩ። ለሁለቱም የተሻለው ነገር እርሷ ከአህቱ ቤት ብሪታኒ ከተማ መኖር እንደሆነ ተስማሙ፤

በተለይ ሄሎሲ ነፍሰ ጡርነቷ እንዳይታወቅባት ለማድረግና ለመውሰድም ራቅ ወዳለ ቦታ መሄድ አማራጭ የሌለው በመሆኑ የአቤላርድን ሃሳብ በደስታ ተቀበለችው። አቤላርድም ማንም ሳያውቅበት ሄሎሲን ከቤቷ አጥፍቶ አህቱ ዘንድ ወደ ብሪታኒ ከተማ ወሰዳት።

አቤላርድና ሄሎሲ

ሄሎሲ ከቤት መጥፋቷ በፋልበርትና በቤተሰቡ ዘንድ ታወቀች፤ ለዚህ የዳረጋትም

አቤላርድ እንደሆነ ታመነች። ፋልበርት ንዴቱን መቆጣጠር ተሳነው። አቤላርድ ሥራውን ስለሚያውቅ ለጊዜውም ቢሆን ከፋልበርት ፊት 'ርቆ መኖርን መረጠች። እየቆዩ ግን ከፋልበርት ተደብቆ መቀመጡ የሚያመጣው መዝገ ከባድ መሆኑ ተስምቶት በጉዳዩ ለመነጋገር ወሰነና ወደ ፋልበርት

ሃይ:: ፋልበርት አቤላርድን እንዳየው ነበር የሰድብና የአርማማን ናዳ ያወረደበት::

አቤላርድ የፋልበርት ቀጣ አስኪበርድ ታግሶ ከቆዩ በኋላ ቀስ አያለ - - -
አየተንተባተብ መናገር ጀመረ:: ያደረገው ነገር ስህተት መሆኑን አምሮ
ይቅርታ እንዲያደርግለት ተማፀነው:: ሁሉም ነገር የሆነው በፍቅር ታውሮ
መሆኑን ይናዘዝ ጀመር:: ከብዙ ተማጽኖ በኋላ የፋልበርት ገደት
አየበረደለት መጣ:: በመጨረሻም በአቤላርድ የልመና ቃል ልቡ የተሰበረ
መሰለ፤ አቤላርድ የሚናገረውን አቋረጠውና "አሽ በቃ ተወው፤
ታገባታለህ?" ብሎ አቤላርድን በድንገት ጠየቀው:: አቤላርድም "እንተ
ከፈለግህና አርሷም ፈቃደኛ ከሆነች አገባታለሁ::" ሲል መለሰለት:: ለምን
እንደዚህ እንዳለ አቤላርድን ጠየቀው:: አቤላርድም ጋብቻው በምስጢር
እንዲሆን ስለሚፈልግ መሆኑን ነገረው:: ፋልበርት በአቤላርድ ሃሳብ
አልተስማማም::

"ልጄ በህዝብ ዘንድ ተዋርዳለች፤ የምትካሰው በወግ - በማዕረግ በይፋ
ስታገባ ነው" ሲል መለሰለት:: አቤላርድ ግን በምስጢርም ቢሆን እንደ
ቤተሰብ ሁነው መኖር የሚከለከላቸው ነገር እንደሌላ ደግሞ ደጋግሞ
በማስረዳቱ ፋልበርት ከልቡም ባይሆን በሃሳቡ ተስማማ::

አቤላርድ ከፋልበርት ጋር ሰላም ካወረደ በኋላ ብራታኒ ከተማ ውስጥ አሁኑ
ቤት የምትገኘውን ሄሎሲን ለማየት ወደዛው አመራ:: ለሄሎሲ ከፋልበርት
ጋር የደረሰበትን ስምምነት ነገራት:: ለሄሎሲ ስለፋልበርት መናደድ፤ ማዘን፤
መቀየም - - - የሰማቸው ነገር ብዙም አላሳሰባትም፤ እንደዚህ እንደሚሆንም
ታውቅነበርና:: ሄሎሲን ያሳሰባት አቤላርድና ፋልበርት የተስማሙበት
የጋብቻው ጉዳይ ነው:: በሚያስገርም ሁኔታ ሄሎሲ ከአቤላርድ ጋር በጋብቻ
መተሳሰብን አትፈልገውም:: ለአቤላርድም ከዚህ በፊት ደጋግማ
ነግራዋለች:: ይኼን የሄሎሲን አቋም ስለሚያውቅ ነበር አቤላርድ በህዝብ
ፊት ለሚፈፀም የጋብቻ ሥነ - ሥርዓት ፈቃደኛ ለመሆን ያልደፈረው::
በጋብቻ ጉዳይ ከፋልበርት ጋር ሲነጋገር አቤላርድ አፋ የተሳሰረው ሄሎሲ
ሀጋዊ ጋብቻ እንደማትፈልግ ያውቅ ስለነበር ነው:: ሄሎሲ አቤላርድን
በጣም ትወደዋለች፤ ነገር ግን ጋብቻውን አልፈለገችውም፤ የአርሷ ፍላጎት
በምስጢር ብቻ ፍቅራቸውን መለዋወጥ፤ እንደ ሚስት ሁና መኖር ሳይሆን
እንደ ውሽማ ሁና መኖር ነው:: ለምን?

ጋብቻውንና በትዳር መኖሩን ሄሎሲ ያልፈለገችው አቤላርድን
ስለማታፈቅረው ሳይሆን ስለምታፈቅረው ነው:: ለአቤላርድ ከብርና ዝና
አብዝታ ስለምትጨነቅለት ነው:: በህዝብ ዘንድ፤ በምሁራን ዘንድ፤
በቤተክርስቲያን ዘንድ ያለው ከብር እንዳይገድፍ፤ እንዳይሰተጓጎልና
በነፃነት ኃላፊነቱን መወጣት እንዲችል ለማድረግ ነው:: በቤተክርስቲያን

በትምህርት ተቋማት የነበረው ስኬት እንዳይደናቀፍ ለማድረግ ነው። አቤላርድ በቤተክርስቲያን የአግዚአብሔር ቃል መምህር ነው፤ የሥነ መለኮት መምህር ነው፤ አቤላርድ በትዳር ከታሰረ ከመንፈሳዊ አገልግሎት አንዲርቅ ስለሚያደርገው ለዚህም ህዝቡ ተጠያቂ የሚያደርጉ አርሷን መስሎ ስለተሰማት በጋብቻው አልተደሰተችበትም።

“አንተን የመሰለ ታዋቂና ጠቃሚዋን ሰው ብዘርፉት ከዓለም አርግማን የማልፈራው ሊኖር ይችላልን? በቤተክርስቲያን ላይ የማደርሰው በደል ታይቶሃል? ከምሁራን ማኅበር አንተን ለይቼ ባወጣህ በእነርሱ ላይ አመጽ መፈጸም መሆኑ አይገባህም? ተፈጥሮ ለህዝብ አገልግሎት አንድነትን ያደረገችህን ለሚሰትህ ብቻ ራስህን አሳልፈህ መስጠት ምን ያህል ሊያሳዩና በህዝብ ላይ መሳለቅ መሆኑን አትረዳውም? - - በአንድ በኩል ሥነ - መለኮትና ፍልስፍና በሌላ በኩል የሚያለቅስ ህፃን እየሰሙ መኖር አንዴት ይስማማሉ? በአንድ በኩል ስነ - መለኮትና ፍልስፍና በሌላ በኩል የሞግዚት የእሸሩዱ ዜማና የቤተሰብ ግርግር አንዴት ይስማማሉ? ምሁርና የቤት ሠራተኛ፣ መፃፊያ ጠረጴዛና የህፃን አልጋ፣ መጽሐፍትና የሴት ቅራቅንቦ፣ ብዕርና ኪሮሽ አንዴት ይስማማሉ?”

እያለችአቤላርድ በጋብቻ ታሰሮ ሊኖር እንደማይገባው ነገር ግን ህዝባዊና ተቋማዊ ኃላፊነቱን ከትዳር ነፃ ሁኖ መውጣት የሚገባውና የተሻለ እንደሆነ ነገረችው። ለአርሷ አቤላርድን ካለበት ኃላፊነት አደናቅፋ ሚስቱ ሁና ከመኖር ይልቅ ውሸማው ሁና መኖር እንደሚሻላት አሳውቀችው። ለዓለም ንጉስ ነገሰታት ለሆነ ሰው ሚስት ከመሆን ለአቤላርድ ውሸማ ሁና መኖር መቶ ጊዜ እንደሚሻላት ምርጫዋ መሆኑን ነገረችው። በዚህም ለአቤላርድ ሚስት ሁና ከምታገኘው ደስታ ይልቅ አርሱ ዝናውንና ከብሩን ጠብቆ በተወዳጅነት ሲኖር ማየት የበለጠ እንደሚያስደስታት ግልጽ አደረገችለት።

“ - - - What honour shall I get by being your wife, when at the same time I certainly ruin your reputation? What curse may I not justly fear, should I rob the world of so imminent a person as you are? What an injury shall I do to the church? How much shall I disoblige the learned? And what a shame and disparagement will it be to you, whom nature has fitted for the public good, to devote yourself entirely to a wife? - - - In short, she said, how can the study of divinity and philosophy comport with cries of children; the songs of nursery, and all the hurry of a family? What an odd fight will it be to see maids and

scholars, desks and cradles, books and distaffs, pens and
spindles, one among another? ... ~77

አቤላርድ የሄሎሲ ሃሳብ ተቀባይነት ያለው መሆኑን ቢያምንበትም
ለፋልበርት የገባውን ቃል እንደማያጥፍና ከሌላ ችግር ለመዳን ቢያንስ
ጋብቻውን በምስጢር መፈፀም እንደሚገባቸው ከብዙ ውትወታ በኋላ
ለማግባባት ቻለ። ጋብቻቸውንም በምስጢር ፓሪስ ውስጥ አደረጉ።
ፋልበርት ግን ወሬውን ነዛው። በአቤላርድ ድርጊት ፋልበርት ከብሩ
እንደተነካ ሁሉ የአቤላርድን ተቀባይነት በቅዱሳንና በምሁራን ማነበረሰቦች
ዘንድ እንዲያጣ ለማድረግ ጋብቻ መፈጸሙን በአደባባይ ያወራ ጀመር።

ሄሎሲ ስለ ጋብቻቸው የሚወራውን ለማስተባባል ብትሞከርም ጀርድን
የሚሰጣት አላገኘችም። በዚህ አስቸጋሪ ወቅት ለሁለቱም ደስታ
የሚሰጣቸው ወንድ ልጅ ቢያገኙም ሰላም ማግኘት ግን አልቻሉም።
በተለይ ሄሎሲ "እርሷ ናት ያሳሳተችው" እያለ ህዝቡ በሃሜት አይንሽ ላፈር
የሚላት እየመሰላት በሰቀቀን ደቀቀች።

ሁለቱም ታወኩ፤ ሰላም የሚያገኙበትን መንገድም ማፈለግ ጀመሩ።
በተለይ ሄሎሲ ረፍት እንድታገኝ፣ የተሻለ እንክብካቤ እንድታገኝና ደህንነቷ
አስተማማኝ እንዲሆን ከሴቶች ገዳም ውስጥ ለጊዜውም ቢሆን እንድትቆይ
ተስማሙ። እንቢተኝነቱን በመፍራት ሁኔታውን ለፋልበርት
አሳሳወቁትም። ፋልበርት ዘግይቶም ቢሆን ሄሎሲ ገዳም መግባቷን ሰማ።
በአንድ በኩል ንዴት፣ በሌላ በኩል ህዘን ይፈራረቁት ጀመር። ይህን የከፋ
በደል የፈጸመው አቤላርድ እንደሆነ አልተጠራጠረም። ሄሎሲ ገና
በወጣትነቷ ህፃን ልጅ አስታቅፎ ገዳም የወረወራት አርሱ ነው በማለት
የቁጣውን መዓት ሊያወርድበት ይዘጋጅ ጀመር። የሄሎሲ ገዳም መግባት
በአቤላርድ ከህደት የተፈፀመባት፣ ጋብቻውን አፍርሶ ያባረራት፣ ያገለላት -
- አድርጎ ወሰደው። አቤላርድን አይቆጡ ቅጣት ለመቅጣት ተዘጋጅ።
ወታደሮቹን ለቅጣቱ አዘጋጃቸው። አቤላርድን አስከመጨረሻው በቁሙ
(በህይወት እያለ) ሊያዋርድ የሚችል ቅጣት እንዲቀጡት አዘዛቸው።

አቤላርድ በአርሱ ዙሪያ ምን እየተከናወነ እንደለ የሚያውቀው ነገር የለም።
የፋልበርትን ዛቻም አልሰማም፤ ለብቀላ እየተዘጋጀ መሆኑን አላወቀም።
የፋልበርት ቁጣ በአቤላርድ ላይ የሚነድበት ቀን ደረሰ። አቤላርድ ሰላም
ነው ብሎ ይገባል፤ ይወጣል። የአንድ ቀን ሌሊት በዓለም አስደንጋጭና
ዘግኖች ድርጊት ወደ አቤላርድ ቤት ይዞ መጣ። አቤላርድ ጭልጥ ያለ

አንቅልፍ ወስዶታል። አኩላሌሊት ላይ የሰላም አንቅልፍን የሚያውቀው ደግሞ
ሰማ። ከአንቅልፍ ሲነሳ በሩን አንዲከፍት ተጠየቀ፤ በሩ አንደተከፈለ
የተላለ ቢላዋና የአትከልት መቀረጫ የሚያካከሉ መቀሶች የያዙ የፋልበርት
ወታደሮች ወደ ቤት ገቡ። አጁና አግሩን አስረው፤ አርታኑን አድርገው
በቢላዋና በመቀሰ ብልቱን ቆርጠው ጣሉት። የወንድነት ብልቱን ቆርጠው፤
ይም አየፈሰሰው በባዶ ቤት ጥለውት ሄዱ።

አቤላርድ ተፃምሮ በሚመስል መልኩ ከሞት ተረፈ፤ ከሞት ቢተርፍም
የአቤላርድ ወንድነት ግን ቀረ። ከዚህ በኋላ አንዴት መኖር ይችላል?
ከሄሎሲስ ጋር አንዴት መኖር ይችላል? ሁሉም ነገር አንዳልነበረ ሆነ፤
ፍቅር ዋጋ አስከፊለው፤ ፍቅር መራራ ህይወት አንዲኖር አደረገው። ብልቱ
ተቆጣልና የሄሎሲስ ባል መሆን ይቅርና ሄሎሲስ የፈለገው ውሸማነት አንኳ
መሆን አይችልም። ጾታዊ ግንኙነት መሠረት ያደረገ ትዳርና ፍቅር ከዚህ
በኋላ አይታሰብም።

አቤላርድ አንኳን የሄሎሲስ ባለመሆን ይቅርና ሊያሾፉበት ከሚችሉት
ተማሪዎቹ ፊት አንኳ መቆም አንደማይችል ተረዳ፤ ከዚህ ሁሉ ለመገላገል
ከሚያውቃቸው ሰዎች አርቆ በመኖር መንፈሳዊ ህይወቱን አጠናክሮ ለመኖር
ወሰነ። ሄሎሲስ አስደንጋጭን ዜና ከሰማች በኋላ በሀዘን ተሰበረች።
በህይወቷ ተስፋ አጣች። ደስታዋ በድንገት ሲሰወራት ተሰማት።

ለብዙ ጊዜ ሁለቱ ተለያይተው ቆዩ። በዚህ መኻል በአንድ አጋጣሚ
አቤላርድ ለጻደፍው ደብዳቤ ይጽፋለታል። የደብዳቤው ይዘት ከሄሎሲስ ጋር
ፍቅር አንዴት አንደያዘው፤ ምን ያህል አንደሚያፈቅራትና በተፈጸመበት
አሳዛኝ ነገር መለያየታቸውን የሚገልጽ ነበር። ደብዳቤውን ሄሎሲስ
የማግኘት ዕድል አጋጠማት። ደብዳቤውን ከአነበበች በኋላ በቀጥታ
ለአቤላርድ ደብዳቤ ፃፈችለት። አቤላርድም በደስታ ስሜት ተውጦ
አነበበው። አርሱም መልሶ ለአርሷ በቀጥታ አንዲደርስ አድርጎ ፃፈለት።
አርሷም መልሳ ፃፈችለት፤ አርሱም ፃፈለት፤ ብዙ - - - ብዙ ደብዳቤዎች
ተለዋወጡ። አነዚህ ደብዳቤዎች ናቸው የሁለቱን ፍቅር በግልጽ ማሳየት
የቻሉት፤ አነዚህ ደብዳቤዎች አስካሁንም በታሪክ መዝገብ ውስጥ ይገኛሉ።
በዓለም አስደናቂ ከሆኑ የፍቅር ደብዳቤዎች ውስጥ በቀዳሚነት የሚነሳው
የአቤላርድና የሄሎሲስ ደብዳቤዎች ናቸው።

ደብዳቤዎቹ በግልጽ የሚያሳዩት በአቤላርድ ላይ አሳዛኝ ነገር ከተፈጸመም
በኋላ የሁለቱ ፍቅር አንዳልቀዘቀዘ ነው። በደብዳቤዎቻቸው ትዝታቸውን
ያነሳሉ፤ መጥፎና ጥሩ ገጠመኝን አያነሱ ይጫወታሉ፤ የሠሯቸውን ስህተቶች
ሣይቀር በግልጽ አያነሱ ሃሳብ ይለዋወጣሉ፤ ከሁሉ በላይ ደግሞ አሁንም - -
ወደፊትም ፍቅራቸው አንደማይደበዝዝ አንዲያውም በአካላዊ ግንኙነት

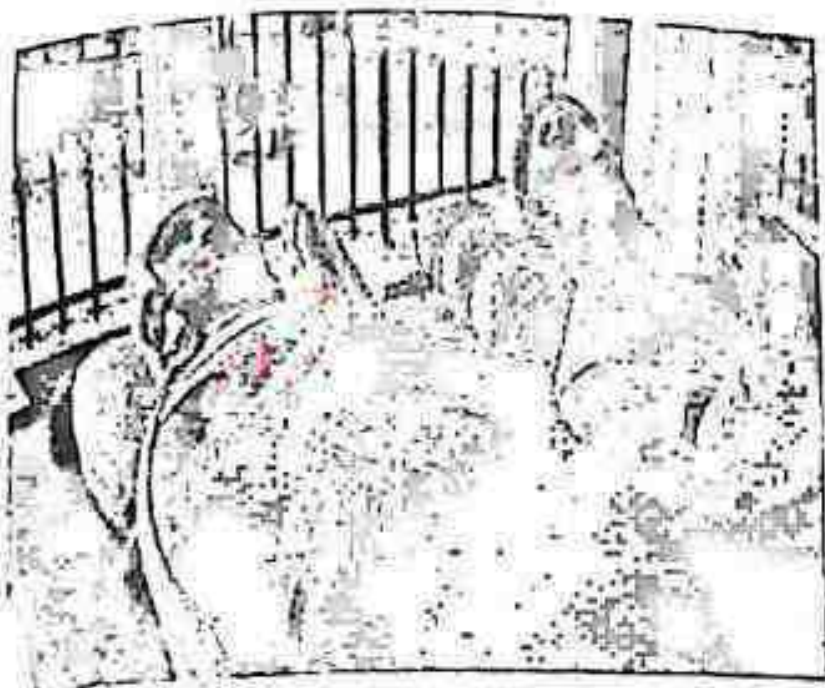
ከሚገለጽ ፍቅር ይልቅ ላቅ ያለውን በመንፈስ አንድ ወደሚያደርጋቸው ፍቅር መሸጋገራቸውን ይፋ አድርገውበታል።

በደብዳቤ ልውውጣቸው ሁለቱም ቀሪ ህይወታቸውን ለአግዚአብሔር አሳልፈው ለመስጠት ተስማሙ። በዚህ መሠረት ሄሎሲ አቤላርድ ወደ እቋቋመው የሴቶች ገዳም በመሄድ ሙሉ በሙሉ መንፈሳዊ ህይወት መምራት የሚያስችላት መንፈሳዊ ሥርዓት ፈጸመች። አቤላርድም ከበፊት በላቀ ሁኔታ በመንፈሳዊ አውቀቱ ተጽዕኖ ፈጣሪ አየሆነ መጣ። በዚህ ተከታዮችንም ማፍራት ቻለ። ነገር ግን የሚያስተምራቸው ርዕሰ ጉዳዮች የቤተክርስቲያንን ቀኖና የሚጋፉ በመሆኑ ከስ ቀርቦበት በክርክር ሂደት እያለ በ63 ዓመቱ ህይወቱ አለፈ። ሄሎሲም ከአስር ዓመት ቆይታ በኋላ በ54 ዓመቷ ህይወቷ አለፈ።

በመጀመሪያ ቀብራቸው የተለያዩ ቦታ ቢሆንም በህይወት ዘመናቸው ባሳዩትና አስገራሚ ፍቅርና አንድነት ምክንያት ቀብራቸውም በአንድ ቦታ እንዲሆን በመወሰኑ አጽሞቻቸው ተሰብስቦ እንደገና በአንድ ቦታ ሁለቱም ጐን ለጐን ሁነው እንዲቀበሩ ተደረገ፤ ፍቅር አስከ መቃብር ይሏል እንግዲህ ይህ ነው።

ፈላስፋን ፍቅር አይዘውም የሚባለው ስህተት መሆኑን የአቤላርድ ታሪክ በግልጽ ያሳያል። ከፍቅርም ያልሰከነ - መረጋጋት የተሳነው - ፍቅር፣ የመወሰንን ሃቅም የሚያሳጣ የራሱን ብልት አስኪያጣ ድረስ ሃቅሉን የሚያስት፣ የፈቅረኛውን ቃል ወደሰማበት ሁሉ ልቡ እንዲያስቀልል ለሚያደርግ ፍቅር ሰለባ መሆን አስኪችል ድረስ ፈላስፋ በፍቅር ይወድቃል፣ በፍቅር ይመራል፣ አካሉንም ህይወቱንም አስኪሰጥ ድረስ ፈላስፋ ያፈቅራል።

አቤላርድን የሚያከል የሎጅክ ሊቅ፣ የሥነ - መለኮት መምህር የማገናዘብ ሃቅሙን አስኪያጣ፣ የሰብዕና ጥንካሬ አስኪከዳው፣ ማስተዋል አስኪላነው ድረስ ተራ ሰውኳ ሊሆን ለማይገባው ሰቆቃ እንዴት ተዳረገ? መልሱ በአጭሩ፡ - ሰው ደካማ ነዋ! የሚል ይሆናል። ሰው በብዙ ነገር ብርቱ ሊሆን ይችላል፤ የሚፈተንበት ነገር ደግሞ አይጠፋም። አቤላርድ በፍቅር ተሸነፈ፣ ፈላስፋ ለፍቅር እጁን ሰጠ። ስለ ፍቅር በቃላት ከመጫወት ይልቅ ራሱ ለፍቅር መጫወቻ ሆነ። በሰው ልጅ ላይ የሚታይ ድክመት በአርሱም ላይ ታየ፤ የሰብዕና ልምሻ የሰውን ልጅ ህሊናዊ ጥንካሬ የሚያሸመደምድ ድክመት - human frailty - ተጠቂ ሆነ። ፈላስፋም በፍቅር ተገዝሞ አስኪኖር፣ ተፍገምግሞ አስኪወድቅ ድረስ በፍቅር ይሸነፋል - የፍቅርም ጀግና ይሆናል፤ በፍቅር ሳይሸነፉ የፍቅር ጀግና መሆን አይቻልም።

የአባላርድና ሄሎሲመታብር

* * * * *

ፍልስፍና በትንሹም ቢሆን የዚህ አይነት መልክ አለው፤ ዝንጉርጉር ነው። የዝንጉርጉርነቱ ህብር ውበት አለው፤ በፍቅር የሚጥል ውበት ፍልስፍና አለው። የፍልስፍና መንገድ ብርቱ ተጓዦች ብቻ ማለፍ የሚችሉበት ወጣ ገባ መንገድ ነው። እርስዎም የፍልስፍናን ውበት አይተው እንዲያደንቁና በፊታችን ጎዳናው ላይ ጉዞ ጀምረው የህሊና እርካታ የሚያገኙበት መዳረሻ ላይ እንዲደርሱ ጥርዩን አቀርብልዎታለሁ።

* * * * *

ስለ መጽሐፉ አስተያየት ካለዎት ከሚከተሉት ሁለት አድራሻዎች የተመችዎትን ይጠቀሙ፡-

walelegnemiru@gmail.com ወይም ፖ.ሣ.ቁ. - 31248

- አዲስ አበባ።

BIBLIOGRAPHY

- Albert E. Avey, 1961 (2nd ed.), Hand Book of Philosophy, Barnes & Noble, Inc. New York.
- Cornford, F.M., 1993, Before and After Socrates, Cambridge University Press, Canada
- Fiero K. Gloria, 1995, 3rd ed. Vol. Vol. I, The Humanist Tradition, Mc Graw Hill, New York
- Frankfurt. H., Wilson., Jacobson., 1954 Before Philosophy. The Intellectual Adventure of Ancient Man Pelican books, 1954
- Frost, S.E. Jr, 1962 Basic Teachings of the Great Philosophers. The Survey of their Basic Idea, Revised Edition, Anchor Books, New York
- Gerson, L.P, 1990, God and Greek Philosophy: Studies in the Early History of Natural Theology, Routledge London and New York
- Hall H and Bowil N., 1986, The tradition of Philosophy, Wadsworth, Publishing Company, Belmont, California, USA
- Hooper, Finely, 1978, Greek Realities Life and in Ancient Greece, Wayne state university Press Detroit, USA
- Jacquette, Dale, 2001 Philosophical Entrees, Classic and Contemporary Readings in philosophy, McGraw Hill Higher Education, USA
- Mibti, S. John, 1969, African Religions and Philosophy, Anchor Books, printed in USA
- Mason, F. Stephen, 1962, History of the Sciences Collier Books, Macmillan Pub. Company, New York
- Miller, E.D.L, 1984, Questions that Matter. An Invitation to Philosophy McGraw Hill Book Company, New York

- Russel, Bertrand, 1961, History of Western Philosophy, George Allen and Unwin, London
- Stace W.T., 1928, A Critical History of Greek Philosophy Macmillan and cp. Limited, USA
- Stumpf, Samuel and Feiser, James C, 2003 Philosophy: History and problems, 6th ed. McGraw Hill, Boston
- Sumner, Claude. 1976, Ethiopian Philosophy, Vol.II. The Treatise of Zera Yacob and Woldehiwot, Commercial P.P, Addis Ababa
- Durant, Will, 1961, The Story of Philosophy, The Lives and Opinions of Great Philosophers of the Western World, A Touchstone Book, published by Simon and Schuster, USA
- Wolff P.Robert, 1976, About Philosophy, Prentice Hall, New Teresy, USA
- ከብረ ነገሥት. ሁለተኛ እትም 2005, የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል ዓዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ማተሚያ ቤት
- ❖ ከድረ-ገጽ ለተገኙ መረጃዎች የግርጌ ማሰታወሻዎችን ይመልከቱ።

- ፍልስፍናን ከማወቅ አልፈው ኑሮዎች በፍልስፍና እውቀት መምራትና ፈላስፋ መሆን ይፈልጋሉ?
- ፈላስፋዎች ኑሯቸውን በጎብዝና ላይ በማድረግ የተገደዱበት፣ በእሳት ተቃጥለውና በዘይት ተቀቅለው እንዲሞቱ የተደረገበትን ምስጢር ማወቅ ይፈልጋሉ?
- ስለ ህዋ ምስጢርና የሰው ልጅ በህዋ ላይ ያለው ቦታ ምን እንደሆነ ፈላስፋዎች የተረዱትን ማወቅ ይፈልጋሉ?
- ፈላስፋዎች የ'...ንና የዘላለማዊነትን ምስጢር እንዴት መፍታት እንደቻሉ ማወቅ ይፈልጋሉ?
- ለማሙን የጋሊሊላዊና አመራማሪ የፍልስፍና አስተሳሰቦችና አሰራራዊ የፈላስፋዎች ግለ-ታሪኮችን ማወቅ ይፈልጋሉ?

እንግዲያስ መጽሐፉን ያንበቡት

